

Sámedikki dievascoahkkin

Čoahkkingirji 01/09

Ávjuvárgaaidnu 50, N-9730 Kárášjohka

Telefon +47 78 47 40 00

Telefaks +47 78 47 40 90

samediggi@samediggi.no

www.samediggi.no

Áigi: 24.02.09 - 27.02.09

Báiki: Kárášjogas

Áššelistu

Saksnr.	Sakstittel
001/09	Vuodđudeapmi
002/09	Sámediggeráđđi doaibmadiedahus
003/09	Gažaldagat Sámediggeráđđái
004/09	Ođđa áššiid dieđiheapmi
005/09	Cealkámuš 2009 eanandoallošiehtadallamiidda
006/09	Sámediggeráđi boazodoallopoltihkalaš dieđáhus – ságaškuššanášši
007/09	Sámedikki 2008 jahkedieđáhus
008/09	NAC 2007:13 Ođđa sámeriekti – Sámedikki vuodđu ja eavttut
009/09	Giellaiskkadeapmi 2008
010/09	Cealkámuš váikkuhusčielggadeapmái Goliat birra
011/09	Luvven politihkalaš doaimmas Sámedikkis - Marja Lisa Kappfjell
012/09	Luvven politihkalaš doaimmas Sámedikkis - Bjarne Store-Jakobsen

Čoahkkináiggat

Áigi		Ášši	Siidu
24.02.09	dii. 09.00 - 09.20	001/09	4
	dii. 09.20 - 14.05	002/09	7
	dii. 14.05 - 15.05	003/09	28
	dii. 15.30 - 16.50	004/09	37
25.02.09	dii. 13.30 - 14.55	005/09	45
	dii. 15.20 - 17.05	006/09	54
26.02.09	dii. 09.00 - 12.10	007/09	62
	dii. 13.30 - 16.40	008/09	167
	dii. 16.40 - 18.10	009/09	212
27.02.09	dii. 09.10 - 13.00	008/09 joatká	167
	dii. 09.30 - 12.00	010/09	215
	dii. 12.00 - 12.05	011/09	229
	dii. 12.05 - 12.10	012/09	231

Vuodđogiella: Dárogiella

Ášši 01/09 Čoahkkima vuodđudeapmi

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 24.02.09 dii. 09.00

Áirasat

Čuovvovaš áirasat ledje vuodđudeamis:

1. Magnhild Mathisen	23. Tor Mikalsen
2. Gunn-Britt Retter	24. Hilde Anita Nyvoll
3. Knut Store	25. Per-Bjørn Lakselvenes (Randi Skum ovddas)
4. Marianne Balto	26. Ranveig Matheussen
5. Jánoš Trosten	27. ii várrelahttu Lene Hansen ovddas
6. ii várrelahttu Per-Ivar Henriksen ovddas	28. Ann-Mari Thomassen
7. Egil Olli	29. *Henrik Eriksen (Berit Oskal Eira ovddas)
8. Terje Tretnes	30. Susanne Amalie Andersen
9. Synnøve Solbakken-Härkönen	31. Kjersti Myrnes Balto
10. Marit Kirsten Anti Gaup (Marie Therese N. Aslaksen ovvdas)	32. Vibeke Larsen
11. Aili Keskitalo	33. Åge Nordkild (Roger Pedersen ovddas)
12. Per Andersen Bæhr	34. Tone Finnesen
13. Isak Mathis O. Hætta	35. Anders Urheim
14. Klemet Erland Hætta	36. Miriam Paulsen
15. Ronny Wilhelmsen (Tone Merete O. Olsen ovddas)	37. Jarle Jonassen
16. Olaf Eliassen	38. Sten Erling Jønsson
17. Wiebke Synnøve Slåtsveen	39. Kirsten Appfjell-Eira
18. Per Edvind Varsi	40. Rita-Alise Porsanger
19. Jon Harald Skum	41. Jørn Are Gaski
20. Toril Bakken Kåven	42. Johan Mikkel Sara
21. Inger Jørstad	43. Kirsti Guvsám
22. Willy Ørnebakk	

*Henrik Eriksen váldii saji dii. 14.30 distaga 24.02.09

Juolluvuvvon permišuvnnat

Permišuvnnat olles dievasčoahkkimis

Áirras nr. 06 Per-Ivar Henriksen

Áirras nr. 10 Marie Therese Nordsletta Aslaksen

Áirras nr. 15 Tone Merete O. Olsen

Áirras nr. 25 Randi A. Skum

Áirras nr. 27 Lene Hansen

Áirras nr. 29 Berit Oskal Eira

Áirras nr. 33 Roger Pedersen

Permišuvnnat osiid dievasčoahkkimis

Áirras nr. 40 Rita-Alise Porsanger 25.02 dii 13.30 rájes - 27.02.09

Áirras nr. 39 Kirsten Appfjell-Eira 24.02.09

Áirras nr. 30 Susanne A. Andersen 25. - 27.02.09

Áirras nr. 35 Anders Urheim 25.02. - 27.02.09

Áirras nr. 05 Jánoš Trosten 25.02. dii. rájes 13.30 ja olggos beaivvi

Áirras nr. 09 Synnøve Solbakken-Härkönen 26.02.09

Áirras nr. 42 Johan Mikkel Sara 26. - 27.02.09

Várrelahtu Ronny Wilhelmsen 25.02.09

Várrelahtut

Marit Kirsten Anti Gaup lei čoahkkimis áirasa nr. 10 Marie Therese Nordsletta Aslaksen ovddas

Ronny Wilhelmsen lei čoahkkimis áirasa nr. 15 Tone Merete Orti Olsen ovddas

Per-Bjørn Lakselvnes lei čoahkkimis áirasa nr. 25 Randi A. Skum ovddas

Åge Nordkild møtte lei čoahkkimis áirasa nr. 33 Roger Pedersen ovddas

Henrik Eriksen lei čoahkkimis áirasa nr. 29 Berit Oskal Eira ovddas

I Áššebáhpirat

29.01.09 beaiváduvvon gohččun ja áššelistu

II Evttohusat ja mearkkašumit

Čoahkkinjodihangotti árvalus Sámediggái:

29.01.09 beaiváduvvon gohččun ja evttohuson áššelistu dohkkehuvvo.

Sámediggeráđi evttohus:

Sámediggi dohkkeha ahte "Rievdadusat Sámedikki 2009 bušeahtas" biddjojuvvo áššelistui.

Čoahkkinjodihangotti evttohus:

Sámediggi dohkkeha ahte "Ohcan luvvejuvvot politihkalaš doaimmas - Bjarne Store-Jakobsen" biddjojuvvo maŋemuš áššin áššelistui.

III Jienasteapmi

43 áirasis ledje 38 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Čoahkkinjodihangotti árvalus mearriduvvui ovttajienalaččat.
- Sámediggeráđi evttohus gessojuvvo.
- Čoahkkinjodihangotti evttohus mearriduvvui ovttajienalaččat.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhavuorrolistu ja replihkat

Sáhavuorru	Replihkka
Terje Tretnes, čoahkkinortnegi	
Egil Olli, čoahkkinortnegi	
Aili Keskitalo, čoahkkinortnegi	
Egil Olli, čoahkkinortnegi	
Aili Keskitalo, čoahkkinortnegi	
Egil Olli, čoahkkinortnegi	

VI Sámedikki mearrádus

29.01.09 beaváduvvon gohččun oktan evttohuvvon áššelisttuin dohkkehuvvui.

Sámediggi dohkkeha ahte "Ohcan luvvejuvvot politihkalaš doaimmas - Bjarne Store-Jakobsen" biddjojuvvo maŋemuš áššin áššelistui.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 24.02.09 dii. 09.20.

Vuodđogiella: dárogiella

Ášši 02/09

Arkiv

Arkivsaksnr.

SF-

09/37272

Ášši álggahuvvui 24.02.09 dii 09.20

I Dokumeanttat

Nr	Dok. beaivi	Sáddejeaddji/Vuostáiváldi	Namahus

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi evttohus Sámediggái:

Sámediggi váldá Sámediggeráđi áigodaga 14.11.08-05.02.09 doaibmadiedáhusa diehtun.

1 Doaimma birra

Diedáhusas bohtet ovdan Sámediggeráđi doaimmat áigodagas 14.11.08 rájes 05.02.09 rádjai. Sámediggeráđdi lea dán áigodagas doallan 2 čoahkkima ja meannudan 42 ášši. Čujuhuvvo čoahkkingirjiide 12/08 ja 1/09.

Sámediggeráđdi áigu dán diedáhusas válddahallat ollu áššiid maiguin ráđdi lea bargan áigodagas.

Nugo oidno dán visogovas www.sametinget.no, de lea ráđdi dan lassin searvan ollu čoahkkimiidda ja ovddastusaide.

Čoahkkin Riikkarevišuvnnain

Sámedikki presideanta Egil Olli doalai 07.01.09 čoahkkima riikkarevisorain Jørgen Kosmo:in. Čoahkkima fáddán lei Sámedikki doaimma revišuvdna ja bušehta dilli. Riikkarevišuvdna áigu árvvoštallat hálldašarevišuvnna man árvvoštallamat gehččojuvvojit sámi servodatperspektiivvas. Dakkár hálldašarevišuvdnaáššit sáhttet maiddá mearkkašit bušehttaovddideami guorahallama ja sámi ášahusaid čuovvoleami vástideaddji norgalaš ášahusaid ektui. Ovdalgo Riikkarevišuvdna álggaha dakkár hálldašarevišuvnna, de sis galgá leat viddes gulahallan Sámedikkiin daid áššiid birra mat galget čuovvoluvvot.

Čoahkkimis lei ovttamielalašvuohta das ahte bušehttaprosedyraid ferte buoridit. Danne ferte Sámedikkis leat stuorát bušehttafriijavuolta. Bušehttaprosedyraid išeguđet modeallat ságaškuššojuvvojedje. Riikkarevišuvdna háliida ahte Sámedikkis galgá leat alla etihkalaš dihtomielalašvuohta bealatuodáhástalusain. Dát guoská erenoamážit politihkalaš dássái.

2 Áššesuorggit

Ovttasbargu

Regiovnnaš ovttasbargu

08.01.09 dolle ovttasbargošiehtadusbealit Sámediggi ja máttasámi guovllu fylkkasuohkanat čoahkkima. Čoahkkimis sohpe ođasmahttigoahtit šiehtadusa. Dálá šiehtadus dahkkojuvvui 2005:s. Áigumuš lea vuolláičállit ođđa šiehtadusa geassemánus 2009.

Sámi ovttasbargu

Sámi parlamentáralaš ráđi (SPRa) stivra lea doallan vuosttaš stivračoahkkima maŋŋágo Ruota beale Sámediggi válddi badjelasas SPRa jodiheami ođđajagimánu 27.-28. b. 2009. Earret eará lea meannuduvvon Davviriikkaid ministtarráđi ođđa Davviriikkalaš giellakonvenšuvnna evttohus. Konvenšuvdna evttoha reividusaid mat gusket davviriikkaid stáhtalahtuid vuoigatvuhtii gulahallat Davviriikkaid eiseválddiiguin dan davviriikkalaš gillii maid sii hálddašit. Dát vuoigatvuohta ii galgga šat čadnojuvvo stáhtalahttuhtii. Evttohusas lea maiddái evttohus váldit maiddái Ruonáeatnama inuihttagiela, fearagiela, sámegiela ja mearkagiela mielde konvenšuvdnii. SPR lea duhtavaš go sámegiella dál lea váldojuvvon mielde davviriikkalaš giellakonvenšuvdnii. SPR ávžžuha Suoma, Norgga ja Ruota guovddáseiseválddiid álggahit doaibmajuid vai sámegielagat ožžot duohta ávkki dán konvenšuvnna. Dál vásihit dáid riikkaid sámegielahállit ahte lea váttis fidnet almmolaš bálvalusaid iežaset gillii. SPR deattuha seammás man deatalaš dat lea ahte Suoma, Norgga ja Ruota eiseválddit álggahit doaibmajuid mat nannejit sámegielaid dili oppalaččat dáin riikkain, ja maiddái konvenšuvnna doaibmaguovllu olggobealde.

Juovlamánu 2008 mearriduvvui ásaht sámi parlameantta Ruošša bealde Sápmai.

Demokratiserenproseassa Ruošša bealde lea resursagáibideaddji ja Sámi parlamentáralaš ráđdi (SPR) lea geargus veahkehit go dat dárbbasuvvo. SPR oidná daid hástalusaid mat Guoládaga Sámi radios leat ja dan vára ahte Ruošša beale áidna mediafálaldat sápmelaččaide sáhtta heaittihuvvot. Media lea áibbas detalaš demokratiijaovddideamis. SPR oaidná dárbbu gávdat čovdosa johtilit. Danne ávžžuha SPR Davviriikkaid ja Sámedikki ovttas fuolahit ahte Guoládaga Sámi Radio sáhtta bisuhuvvot mediafálaldahkan Ruošša beale sápmelaččaide.

Riikkaidgaskasaš ovttasbargu

Barents regionála nuoraidráđdi lágidii joavkobargguid “Yeah Right- Human Rigts for Youth in the Barents” olmmošvuoigatvuođabeivviid oktavuodas Lulejus gaskkamutto skábmamánu. Fáttat konferánsas ledje earret eará álgoálbmotvuoigatvuođat ja ON:a mánáidkonvenšuvdna. Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegotti ovdasteaddjit oasálaste dáin joavkobargguin.

Sámediggi lea oasálastán Norgga ovddasteddjín Árktalaš ráđi čoahkkimis ámmátolmmošdásis (Senior Arctic Officials, SAO) Guovdageainnus skábmamánu 19.- 20 b. 2008. Árktalaš ráđdi lea ovttasbargoforum davviguovlluin, ja gokčá buot gávccii árktalaš riikka ja mas guđa álgoálbmotorganisašuvnna lea stáhtus fásta oasálastin, dása gullá maid Sámeráđdi. Rájáid rasttildeaddji hástalusat dego dálkkádat, biras ja ceavzilis ovdáneapmi leat vuodđun ovttasbargui. Čoahkkimis raporterejuvvui Árktalaš ráđi guđa bargujoavkku stáhtus ja ovdáneapmi. Viidáseappot ságaškuššojuvvojede áššit mat gusket dálkkádatriedamiidda, energiiji, áhpái, oljui ja gássii, álgoálbmogiidda, dutkamii ja oahpahussii, biošláddjivuhtii ja goziheapmái, ja addojuvvojede maid máŋga reporterema iešgudetge ovttasbargoorganain. Doppe maid mearriduvvui ahte galget dollojuvot ođđa SAO-čoahkkimat Københámmis guovvamánu ja Romssas cuoŋománu vai besset bargat ministtarjulggastusain mii galgá ministtarčoahkkimii Romssas cuoŋománu 29. b. 2009. Sámediggepresideanta Egil Olli lei doallogoddin vuostáiváldimis ja gaskabeivviin mii lei Árktalaš ráđi čoahkkinoasálastiid várás Romssas skábmamánu 19. b. 2008. Dearvvahansártnistis deattuhii son minerálaš, riektái beassat bivdit vuonain ja riddogovlluin ja Davviriikkalaš sámeakonvenšuvnna.

Sámediggepresideanta Egil Olli doalai čoahkkima Kárásjogas skábmamánu 21. b. 2008 sáttagottiiguin mat bohte Canadas ja Nederlándas, ja álgoálbmotovddasteddjiiguin geat oasálaste Árktalaš ráđi SAO-čoahkkimis Guovdageainnus. Fáddán čoahkkimis lei ovttasbargu álgoálbmot- ja árktalaš gažaldagain, ja diehtjuohkin Sámedikki rolla ja válddi birra.

Biras ja areála

Ráfáiduhttin boazoguohtumiid vuostá muhtin guovlluin Finnmárkkus

Sámedikkis lei juovlamánu 12. b. 2008 čeahkkin Eanandoallo- ja biebmodepartemeanttain (EBD) konsultašuvdnaproseassa birra go lánkaásahus, mii guoská ráfáiduhttimii bozoguohtumiid vuostá muhtun guovlluin Finnmárkkus, galgá ođasmahttojuvvot. Gaskkal EBD ja Sámedikki, ja gaskkal EBD ja eará njuolga guoskevaš sámi berošteaddjiid galget konsultašuvnnat čađahuvvot lánkaásahusa birra. Konsultašuvnna rámma ferte dahkkojuvvot čielggasin ovdal konsultašuvdnačeahkkimiid dainna lágiin ahte čilggadit rievttalaš vuolggasaji, historjjálaš ovdanbuktima, proseassa birra dássáži, juridihkalaš čuolbmačilgehusa ja vejolaš molssaevttolaš čovdosiid.

Oktavuođačeahkkimat birasgáhttenministariin

Oslos lei čeahkkin guovvamánu 2. b. 2009 gaskkal presideantta ja stáhtaráđi Erik Solheim Birasgáhttendepartemeanttas.

Čeahkkimis lei ovttaoaivilvuolta das ahte Sámediggi galgá searvat Norgga sáttagoddái dálkkádatnunuščeahkkimii Københámmánis 2009 juovlamánus, gos álgoálbmotdimenšuvdna Árktalaš ja Norgga vuovdeálgga leat dehálaš fáttát.

Birasgáhttendepartemeanta áigu konsulteret Sámedikkiin vejolaš rievdademiid mohtorjohtolatlágas. Ráđdehus ii leat gearggus searvat konsultašuvnnaide. Sámediggi oázžu sáddejuvvot konsultašuvdnavuoddu, ja áigi galgá biddjojuvvot duohta konsultašuvnnaide.

Sámediggi ovddidii dárbbu lasi resurssaide Sámediggái plána- ja huksenlága čuovvoleapmái ja suodjalanplánabargui. Stáhtaráđi čájehii ipmárdusa dárbbu.

Birasgáhttendepartemeanttat háliidit posišuvdnačállosiid Sámedikkis das makkár modealla lea geavahuvvon báikkálaš ja sámi oasálastimii suodjalanguovlluid hálldašeamis, ja dan maŋŋil šaddet konsultašuvnnat ášši birra. Seamma proseassas galgá maid konsulterejuvvot sámi ovddasteddjiid nammadeami mearrádusa birra boraspirelávdegottiid lánkaásahusas.

Lei ovttaoaivilvuolta das ahte jođánit bovdet čeahkkimii masa Riikkaantikvára, Sámediggi, Várjjat Sámi Musea ja Unjárgga gielda oasálastet. Mihttun čeahkkimiin lea oázžut leahtu bargguin ahte Ceavccageađggi kulturmuiguovlu bohtá mielde UNESCO máilmmiárbelistui.

Sámediggi čilgii Njávdamá Nuortalašgili barggu birra. Departemeanta bivddii Sámedikki sáddet sidjiide árvvoštallama ahte sáhtta go prošeavtta mii guoská Nuortalašgili gaikumii, divvumii ja heiveheapmái, ruhtadit dego doaimman finánsakriissa vuostá.

Birasgáhttendepartemeanta deattuhii loaipas ahte Riikkaantikvára galgá konsulteret Sámedikkiin seamma dásis go eará direktoráhtat áššiid ja doaimmaid birra mat sáhttet čuohcat njuolga sámi beroštumiide. Dán áigu departemeanta váldit ovdan Riikkaantikvárain.

Dálkkádatrievdamat

Presideanta Egil Olli doalai ođđajagimánu 19. b. 2009 rahpansártni Arctic Frontiers konferánssas Romssa universitehtas. Fáttát mat deattuhuvvo ledje dálkkádatrievdamat, luondduresurssat ja searvivohta gaskkal stáhtaid ja álgoálbmogiid.

Cealkámuš Sydvaranger Gruve AS rogganvuoigatvuođaohcamii

Sámediggi lea ođđajagimánu 9. b. 2009 buktán cealkámuša baktehovdii Sydvaranger Gruve AS rogganvuoigatvuođaohcamii buohkanassii 15 guovllus Máttá-Várjjaga gielddas. Vihtta dain leat Sydvaranger Gruve AS konsešuvdnaguovllu siskkoabealde, viđasis lea oassi siskkoabealde ja olggobealde konsešuvdnaguovllu ja vihtta leat ollásit olggobealde konsešuvdnaguovllu.

Rogganguovllut leat muhtin ráje fitnodaga iežas eatnama nalde, ja muhtin ráje fas eatnama nalde maid Finnmárkkuopmodat eaiggáda. Sámedikkis ii leat makkárge mearkkašupmi cealkámušas rogganguvlui mii ollásit lea Sydvaranger Gruve AS konsešuvdnaguovllus. Dát lea maid ovdal dieđihuvvon, dainna eavttuin ahte ođđaálggahapmi ii mielddisbuvtte ođđa luonddusisabahkkemiid dahje rievdadusaid reguleremis.

Sámediggi lea mannan rogganvuogiatvuoda vuostá guovlluin mat leat olggobealde Sydvaranger Gruve AS konsešuvdnaguovlluid. Dása lea ággan Sámedikki mearráduš Minerálaláhkaáššis 47/ 08. Viidáseappot lea ákkastallojuvvon dainna go Báktehoavda ii leat árvoštallan rogganvuogiatvuoda-ohcamuša Finnmárkolága 4. § ektui ja Sámedikki njuolggadusaid ektui mat gusket meahcceávkástallama nuppástuvvamiidda. Dát stivrenreaiddut, ovttas Báktelágain, deattuhit ahte galgá biddjot nana deaddu sámi kultuvrra, boazodoalu, eanandoalu, ealáhusdoaimmaid ja servodateallima beroštumiide. Sámediggi lea bivdán konsultašuvnnaid gaskkal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki jus mearriduvvo ahte mihtet rogganvuogiatvuodaohcamii guovlluin mat leat Sydvaranger Gruve AS konsešuvdnaguovllu olggobealde.

Konsešuvdnakonsultašuvnnaš Forsanvatnet el-fápmorusttega reguleremii ja el-fápmohukseii

Ođđa raportta geažil mas bohtet ovdán váikkuhusat boazodoalu johtingeainnuide Forsanvatnet regulerema ja el-fápmohuksema dihte, dollojuvvui konsultašuvdnačoahkkín Oljo- ja energiijadepartemeanttain (OED) juovlamánu 12. b. 2008. Raporta mii lei vuodđun lei diŋgojuvvon Davvi-Sálttu El-fámus OED gáibádusa geažil. Konsultašuvdnačoahkkimis šattai ovttamielalášvuohta das ahte Oljo- ja energiijadepartemeanta ovdandivvu raportta Eanandoallo- ja biebmodepartementii fágalaš guorahallamii boazodoallolága 22. § Johtingeainnut ektui. Reivves beaiváduvvon ođđajagimánu 27. b. 2009 čuvvii OED ahte sii leat ožžon vástádusa LMD:s ahte sis eai leat mearkkašumit. OED lea danin iežas reivves konkluderen ahte dát raporta konkludere ahte namuhuvvon johtingeainnut eai guoskkahuvvo, ja ahte dan sivas ii leat dárbu doallat eanet konsultašuvnnaid.

Sámediggi vástidií reivves beaiváduvvon guovvamánu 4. b. 2009 ahte OED:a konklusuvdna raporttas ii leat riektá, ja ahte eai leat dahkkon guorahallamat johtingeainnuid váikkuhusaide boazodoallolága (bdl) 22. § vuodul, nu go lei sohppojuvvon ahte galggai dahkkojuvvot. Sámediggi lea dan sivas bivdán čálalaš guorahallamiid váikkuhusain bdl 22. § ektui ja ahte dollojuvvo ođđa konsultašuvdnačoahkkín dan maŋŋil. Departemeanttas ii leat ge konsultašuvdnašiehtadusa 6. čuoggá mielde vejolašvuohta ovttabeallásaččat loahpahit konsultašuvnnaid.

Konsultašuvnnaš suodjalusplánaid birra

Romssa fylkkamánni lea iežas rávvagis Luondduhálldašandirektoráhtii ođđajagimánu 30. b. 2009 ávžžuhan ásahtit álbmotmeahci Beardui man namma lea Rohkunborri álbmotmeahcci. Dása leat vuodđun suddjenárvvut, váikkuhusčielggadusat ja gulaskuddancealkámušat almmolaš gulaskuddamiin. Romssa fylkkamánni ii čađahan konsultašuvnnaid sámedikkiin dahje eará guoski sámi beroštumiiguin. Dán vaikko Sámediggi ávžžuhii dákkár konsultašuvnnaidda reivves beaiváduvvon čakčamánu 26. b. 2008 ja ođđajagimánu 28. b. 2009. Romssa fylkkamánni čilgii reivves ođđajagimánu 6. b. 2009 ahte sii atnet Luondduhálldašandirektoráhta rievttis ásahussan konsultašuvnnaide juste dán namuhuvvon álbmotmeahceáššis. Sámediggi áigu čielggadit Luondduhálldašandirektoráhtain ja Birasgáhtendepartemeanttain movt konsultašuvnnaš galget čađahuvvot viidáset áššemeannudeamis. Sámedikki mielas leat sihke Gielas ja Hjertind/Álttesjávri/Fagerfjell orohagat, ja maid Dálmá čearru Ruota bealde njuolga guoski sámi beroštumit lassin Sámediggái maiguin stáhta eiseválddit fertjit konsultere.

Sámediggi ja Birasgáhtendepartemeanta soabaiga skábmamánu 26. b. 2008 evttohusa Gonagaslaš resolušuvdnan ja suddjenláhkaásahussan Lomsdal- Visten álbmotmeahci/ Njaarcken vaarjelimmiedajve ja Strauman eansuodjalanguovllu várás Vevelstad, Brønnøy, Gána ja Vaapste suohkaniin Nordlándda fylkkas. Ovdalaš suodjalanplánasoahpamušat sámi guovlluin leat jotkojuvvon, ja dákkár ođđa positiivvaláš mearrádušat leat váldojuvvon sisa ahte suddjen ii galgga leat hehttehussan viežžamii luondduávdnasiid sámi kultuvrralaš atnui.

Sámediggi ja Birasgáhttentdepartemeanta soabaiga juovlamánu 4. b. 2008 evttohusa Gonagaslaš resolušuvdnan ja suddjenláhkaásahussan vuovdeguovlluid suodjaleapmái. Ovdalaš suodjalanplánasoahpamušat sámi guovlluin leat jotkojuvvon suddjenláhkaásahusas Holmvassdalen luonddumeahccái Grane suohkanis Nordlándda fylkkas ja Tostenelva luonddumeahccái Roan suohkanis Mátta-Trøndelága fylkkas. Dakkár ođđa posiitiivvalaš mearrádušat leat váldojuvvon sisa ahte suddjen ii galgga leat hehttehussan viežžamii luondduávdnasiid sámi kultuvrralaš atnui Holmvassdalenis. Mii guoská vuovdeguovlluide olggobealde sámi boazoguoovlluid Mølmannsdalslia, Dragåsvollen, Samsjøen ja Nålbogen luonddumehciin, de lea lasihuvvon láhkaásahussii ahte boazodoalus goitge galgá vejolašvuoda guoskkahit guovlluid go johtet ealuin, guođohit bohccuid ja ohcet váillahiid.

Sámediggi ja Birasgáhttentdepartemeanta soabaiga juovlamánu 10. b. 2008 suodjalanplána mii guoská lálli mearralottiide Møre- og Romsdalas.

Sámediggi ja Finnmárkku fylkkamánni soabaiga ođđajagimánu 19. b. 2009 Bajit Anárjoga álbmotmeahci viiddideami bargolávdegotti mandáhta ja proseassa mii guoská dálá suddjenláhkaásahusa revisuvnna oktiiveiveheapmái.

Luossahálddašeapmi

Sámediggi lea dán áigodagas bidjan ollu návccaid bisuhit mearraluossabivdiid vuoigatvuodaid. Dát lea čađahuvvon konsultašuvnnaid ja čoahkkimiid bokte Birasgáhttentdepartemeanttain ja Luondduhálddašandirektoráhtain. Sámediggi háliida ahte luossabivddu reguleren galgá leat seamma láchkai jahkái 2009 go lei jagis 2007. Jagis 2008 ledje mearkkašahti gáržžideamit regulerejuvvon bivdoáiggis.

Norgga konsultašuvnnat Ruoššain ja ON:ain leat ságaškuššojuvvon departemeanttain. Sámediggi deattuha ahte háliida searvat dáidda konsultašuvnnaide, ja ovddidit Sámedikki oainnu konsultašuvnnain ja ovdabargguin. Birasgáhttentdepartemeanta áigu maŋŋil váldit oktavuoda Sámedikkiin dan birra mii guoská konsultašuvdnii searvamii. Birasgáhttentdepartemeanta dagai čielggasin ahte luodluossa ja gottit leat dehálaš ovddasvástádusšlájat Norgii. Dan sivas lea dutkan dehálaš oassi dán oktavuodas. Departemeanta atná deatalažžan ollislaš noadi mii hálddašanstivrrain lea mearas ja čázádagain. Dán ferte ovttas geahččat vejolaš konsešuvdnaortnegiin mii guoská mearraluossabivdui. Birasgáhttentdepartemeanta hástali Sámedikki konkretiseret iežas sajádaga das mii guoská luossabivdui čázádagain, erenoamážit Deanučázádagas.

Mohtorjohtalus meahcis

Presideanta Egil Olli oassálasttii sáhkavuoruin álbmotčoahkkimis bievlavuodjima birra Deanus juovlamánu 1. b. 2008. Sáhkavuorus son digaštalai dan ođđa láchkaevttohusa, ja deattuhii váilevaš ipmárdusa báikkálaš sámi kultuvrii ja árvvuide.

Kulturmitosuođjalus

Vuosttaldeapmi Hamnefjell bieggafápmorusttega regulerenplánii

Kulturmitogeahččamiid vuodul namuhuvvon guovllus lea Sámediggi bidjan vuosttaldeami regulerenplánii mii guoská Hamnefjell bieggafápmorusttegii Báhcavuona gielddas. Dáin mátkkiin 2008 čavčča registrerejuvvojedje 147 eaŋkilmuittu, juhkkuojuvvon 82 kulturmitobáikái. Doppe gávdnojedje čilat, muvrrat, čiehkábáikkít, juovat, dáktečiegát, ja maiddái vejolaš hávdi.

Sullii gasku evttohuvvon plánenguovllu boahtá plánaevttohus vuostálaga moanat registrerejuvvon kulturmuittuiguin, sihke njuolgga ja eahpenjuolgga. Mánnga dán kulturmuittuin sáhtta bidjat sámi oktavuhtii, ja ferte rehkenastit ahte dát leat automáhtalaččat suddjejuvvon. Árvvoštallojuvvo maid ahte mángga kulturmuittus lea áigečieŋalvuolta ja ahte dat duođaštít sámiid geavaheami oktilašvuoda guovllus, dat mearkkaša dan rájis go lei bivdoservodat gitta otná boazodollui. Viidáseappot sáhttet

soames kulturmuittut oalle sihkkarit čujuhuvvot dološ sámi oskui ja árbevrrui. Vásihanárvu rehkenastojuvvo stuorisin.

Ohccojuvvon doaibma sáhtta Sámedikki oainnu mielde billistit, vahágahttit ja heivemeahttumit heahppásuhttit sámi kulturmuittuid, na nu šaddá dát kulturmuittolága 3. § vuostá. Dáinna duogážiin bijai Sámediggi vuosttaldeami osiide plánaevttohusa areálageavaheamis. Sámediggi oaivvilda ahte oasit guovlluin fertejit váldot eret regulerenplánas.

Plánaevttohusa oassi mii de vel báhcá, bohtá maid leat oinnolažžan registrerejuvvon kulturmuittuide, muhto areálahálddašeapmi ii boađe leat kulturmuittolága 3. § vuostá. Dán oassái plánenguovllus lea cegejuvvon 240 mehtera alla stivli ja ráhkaduvvon geaidnu dohko. Guovllus lea eanaš juovva, ja vejolašvuodát gávdnat eanet sámi kulturmuittuid árvoštallojuvvo unnin.

Sámediggi lea fuomášuhttan ahte mii leat buktán dán cealkámuša kulturmuittoeiseváldin. Mii guoská vejolaš gažaldagaide mat gullet konsešuvdnaohcamii Hamnefjell bieggafápmorusttega ektui, de váldit mii daid ovdan Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhtain (NVE).

Regionála kulturmuittolága- ja kulturbirasplána

Šiehtadus ráhkadit oktasaš kulturmuittolága- ja kulturbirasplána lea mearriduvvon Finnmárkkku fylkkasuohkana ja Sámedikki gaskasaš ovttasbargošiehtadusas. Bealit leat ovttaoavilis das ahte galggašii viidát fágalaš bargujuogadeapmi fáttálaččat kulturmuittolága suodjalusas ja das ahte ásahtit oktasaš kulturmuittolága Finnmárkkui. Regionála kulturmuittolága- ja kulturbirasplána Finnmárkkus lea ovddasmannibargu. Lea ođas ráhkadit ovttasjuvvon kulturmuittolága- ja kulturbirasplána olles fylkkas, ja lea ođas ahte fylkkasuohkan ja Sámediggi ovttasbargaba dákkár plánain.

Bargu regionála kulturmuittolága- ja kulturbirasplánain Finnmárkkus álggahuvvui 2008 čavčča. Leat dollon guokte oktasaš čoahkkima gaskkal fylkkasuohkana ja Sámedikki, goappašagat hálddahušdásis. Dáin čoahkkimiin leat evttohusvuohtat bargui, viidodahkii, prosessii, áigeplánii ja bušehtti. Plánaprográmma galgá dohkkehuvvot sihke fylkkalávdegottis ja Sámediggerádis 2009 giđa mielde. Ieš plánabargu álggahuvvo 2009 čavčča, dainna ulbmilin ahte oažžut plána loahpalaččat dohkkehuvvot 2011 vuosttaš jahkebealis. Sierra stivrenjoavku stivre plánabarggu, dán stivrenjoavkkus leat 2 ovddasteaddji maid Sámediggeráđdi nammada, ja 2 maid fylkkalávdegoddi nammada. Plána ja bargu dainna ruhtaduvvo ovttasbargobeliid gaskka. Ohccojuvvo maid Birasgáhttentepartemeanttas oažžut gokčojuvvo 50 % goluin.

Plána galgá ovddiduvvot ođđa Plána- ja huksenlága mielde. Plána ovddiduvvo danin regionála plánain ovtta fáttalaš suorgái; kulturmuittuide ja kulturbirasplánain. Plána ii šatta juridihkalaččat geatnegahtti, muhto čujuheaddjin suohkaniidda. Plána galgá dohkkehuvvot sihke fylkkasuohkanis ja Sámedikkis.

Plána- ja huksenlága mielde lea fylkkasuohkan plánastivreneiseváldi regionála plánain. Sámedikkis lea gulaskuddanvuohtavuohta ja vuohtavuohta ovddidit vuosttaldeami plánaevttohusaide mat heajosmahttet sámi kultuvrra ja ealáhusdoaimmama luondduvuođu. Sámedikkis ii leat makkárge formálalaš rolla plána- ja huksenlága mielde dasa mii guoská areálaplánaevttohusaid hábmemii, ovddideapmái ja dohkkeheapmái. Ovttasbargu regionála kulturmuittolága- ja kulturbirasplánain šaddá dasto ovddasmannibargun, ja bohtá hástalit plánavuogádaga. Buorre ovttasbargu dán guovtti ovddasvástideaddji beliid gaskka ja ovddasvástideaddji fágadepartemeanttain lea danin mearrideaddjin dasa ahte ollašuttit dán barggu. Eaktun lea ahte Sámedikkis ja fylkkasuohkanis leat ovttašasaš rollat ja geatnegasuodát olles plánaproseassas.

Njávdamá gohtensaji oastin ja ráhkaneamit ođđasishávdádeami oktavuodas Nuortalašsiiddas

Njávdamá gohtensadji Nuortalašsiiddas lea ostojuvvon ja Sámediggi lea dál ovddeš gárdina/gohtensaji eaiggát. Plána mielde galgá Sámediggi árrageasi 2009 čadahit arkeologalaš ovdaikkademiid Nuortalašsiiddas ja gaikugoahhtit stuorra osiid gohtensaji visttiin.

Gaikunbargui lea dál ráhkaduvvomin plána, ja oččoduvvomin ruhtadeami gohttesaji gaikungoluide. Lea sávvojuvvon ahte gárdina orrunvisti ii galggašii gaikojuvvot. Dat sáhtášii de doaibmat bálvalusvistin daidda báhpaid geat dollet ipmilbálvalusaid ja galledit searvegotti, ja orrunbáikin ja rádjun eanadat- kulturbirasdikšuma oktavuodas. Dán áigu Sámediggi čuovvolit, ja lea dál oččodeamen ruhtadeami orrunvistti ovddešteapmái.

Arkeologalaš ovdaiskamii geavahuvvo georádar mainna Nuortalašsiidda eanabajáš skánnejuvvo. Dat dahkkojuvvo danne vai oážžut dievaslaš visogova dain hávddiin mat leat vel báhcán, ja vai eastadit ahte dát maid duohtaduvvojit ođđasishávdádeami oktavuodas.

Sámediggi áigu maiddái ođasmahttigoahtit Nuortalašsiidda hálddašanplána mii ráhkaduvvui 2004:s. Eandatarkiteakta galggašii maid bálkáhuvvot ráhkadit plána opmodahkii mo dohko beassat, gosa párket ja muđui reguleret ja láchit opmodaga luossabivddu oktavuodas. Loahpalaččat dollojuvvo ođđa diehtjuohkin- ja digaštallančoahkkim Njávdamis. Ovtta ášši maid ferte digaštallat, lea ahte sáhtá go ođđasishávdádeami čadahit dán jagi vai ferte go maŋidit boahhtejakkái. Nu mo dál lea, de orru leamen buoremus maŋidit meanuid 2010 rádjai.

Kultuvra

Sámediggi ja Sámi dáiddárráđđi leaba šiehtadan 5 150 000 ruvdnosaš rámma juolludemiide Sámedikki bušeahtas dáiddáršiehtadussii 2009 várás. Bargojoavku mas leat lahtut dáiddárorganisašuvnnain ja Sámedikkis, lea ožžon válldi guorahallat sisaoastinortnega mii buorida vejolašvuoda fidnet almmuhuvvon sámi čáppagirjjálašvuoda ja musihka/luđiid. Vuosttaš bargojoavkočoahkkin lei Gironis skábmamánu 2008, nubbi lei Oslos ođđajagimánu 2009. Boahtte čoahkkin plánejuvvo dollot njukčamánu dán jagi.

Maŋŋil go dáiddáršiehtadus lei válmmas, de lea Sálas dovddahan ahte sii oidnet lunddolažžan ahte sii besset searvat bargui ráhkadit girjjálašvuoda ja musihka sisaoastinortnega, ja ahte ortnegii maid váldo fágagirjjálašvuoda mielde. Bargojoavku lea nammaduvvon 2009 Dáiddáršiehtadusa šiehtadallanbohtosa vuodul. Danne ii leat Sámediggeráđi mielas riehta ahte Sálas beassá searvat bargojovkui.

Sámediggeráđđi oaidná goitge dehálažžan ahte nu ollugat go vejolaš servet dán bargui, ja lea maid ipmirdan ahte bargojoavku lea ovttaoaivilis das ahte Sálas ja eará lágádušat/skearrobuvttadeaddjit mat eai gula Sálas vuollái, servet dán bargui. Dán sáhtá čadahit go bovde sin buktit cealkámušaid, áinnas čálalaččat. Dan lassin áigu Sámediggeráđđi árvoštallat sáddet raportta gulaskuddamii guoskevaš beliide, go lea válmmas bargojoavkku bealis. Dán dahkat vai bealit ožžot vejolašvuoda ovddidit iežaset oainnuid, dárbuid ja ovddidit čielga evttohusaid.

Ruođa beale Sámediggi lágidii skábmamánu 19.- 20. b. 2008:s seminára sámi kulturpolitihka birra. Sámediggeráđđi doalai sáhkavuoru Sámedikki kulturpolitihka birra. Dás čilgejuvvojedje juolludeamit sámi kulturdoaimmaide stádabušeahta badjel, váikkuhangaskaomiid birra mat Sámedikkis leat, ja bušeahtalaš vuoruheamit Sámedikkis mat gusket dáidagii ja kultuvrii. Norgga stáhta geatnegasvuodát váldit ovddasvástádusa sámi gielas, kultuvrras, historjjás ja servodateallimis deattuhuvvui. Sámediggi vuordá buoret rámmaeavttuid vai sáhtá čadahit sámi kulturpolitihka.

Sámedikkis leat jahkebeallasaš čoahkkimat hálddahušdásis Kultuvra- ja girkodepartemeanttain (KGD). Maŋemus čoahkkin lei ođđajagemánu 20. b. 2009. Áššit mat váldojuvvojedje ovdan dán čoahkkimis ledje earret eará stuoradiggedieđáhus girjerájuid birra, Sámedikki plánat ásahtit sámi girjjálašvuoda ja musihka sisaoastinortnega, huksenáššit, museareforpma dilli, girkoáššit, 2009 bušeahtta ja 2010 bušeahtadárbu.

KGD muitálii ahte sii leat bargame stuoradiggedieđáhusain girjerájuid birra. Sámediggi áigu kvalitehtasihkkarastit dieđáhusa loguid ja teavstta. Sámediggi searvá árrat dán prosessii, áinnas dieđáhusaide main lea mearkkawupmi sámi diliide, vaikko eai evttohuvvo njuolga sámi doaimmat.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta, mii maid lei čoahkkimis, muittuhii ahte doaimmat sámi guovlluin galget kosulterejuvvot Sámedikkiin, muhto ollislaš dieđáhus ii leat čadnon konsultašuvdnagáibádussii. Galget dollojuvvot konsulterenčoahkkimat maŋŋilgo departemeanta lea ožžon politihkalaš lobi doaimmaide.

Maŋŋil Sámi girkoráđi bivdima lea Girkoráđđi miehtan sirdit Sámi girkoráđi Oslos Romsii. Bušehtalaš eavttut eai leat vel čielgasat. Dáid galgá KGD guorahallat 2010 stádabušehta oktavuodas. KGD:s lea oktavuodha Sámi girkoráđiin dan birra mii guoská sámelága giellanjuolggadusaid dulkomii, earret eará ipmilbálvalusain ja oktagaslaš gircomeanuin. Girkoossodat lea dál čielggadeame mearrádusaid ja eahpečielggasvuodaid giellanjuolggadusain. Sámediggi oažžu dan birra dieđu.

Kultuvrralaš arenat ja deaivvadanbáikkid

Sihke Sámediggi ja dat sámi museat maid Sámediggi hálddaša, oidnet dárbbu bistevaš čoahkkinaarenaide. Danne lei Sámedikkis gulahallančoahkkinn Romssa sámi museaiguin 19.11.08. Čoahkkimis mitalii Sámediggi bušehttaproseassaid birra, ášahusdieđáhusa čuovvoleami birra, čoahkkimiid birra relevánta stáhtalaš eiseválddiiguin ja museaodastusa birra. Gulahallančoahkkimat galget lágiduvvot oktii jagis ja dat šaddá arena gos lonohallet dieđuid ja ožžot fágalaš lasáhusaid.

Sámi museafierpmádat oáččui sámediggeráđis doarjaga lágidit seminára čoakkáldathálddašeami birra. Seminára lágiduvvui Romssas 19.-20.11.08. Čoakkáldathálddašeapmi mielddisbukta ahte čoakkáldahkii hábmet buoremus eavttuid ávnnaslaš ja eahpeávnnaslaš kultuvrra čohkkemii, registreremii, seailudeapmái, duodašeapmái ja olámuddui dahkamii. Semináras lei teorehtalaš oassi buriid logaldalliiguin, ja joavkobargu oahppomátkkiin Romssa museii. Museat mat oassálaste dán seminárii leat dieđihan ahte seminára lihkestuvai hui bures.

Deanu ja Várjjaga museasiidda vuodđudus ášahuvvui 27.01.09. Vuodđudus galgá doaimmat doaimbasearvin museaide Várjjat Sámi Musea, Deanu Musea, Saviomusea ja Nuortasámi musea. Siida galgá plána mielde eaggáduššat Nuortasámi musea. Sámediggeráđđi lea nammadan Tove Lill Labahå Magga dán vuodđudusa jodíheaddjin, ja Børre Mathisen stivralahttun. Sámediggeráđđi juolludii 500 000 ruvno prošeaktadoarjaga siidii vai sii besset virgáibidjat prošeaktamielbargi mii jodánit sáhtta bargagoahtit ášahemiin.

Árran julevsámi guovddáš lea geigen ”Plan for etablering av museumsvirksomhet i pitesamisk område” (plána ášahit museadoaimma bihtánsámi guvlui) Sámediggái. Dat lea čuovvoleapmin Romssa ja Davit Nordlándda sámi museadoaimma oassečielggadeamis. Seammás lea Árran ohcan Sámedikkis doaimma- ja investerendoarjaga ásaheapmái. Doaimma biddjo Duoddara Ráffe/Bihtánsámi vissui, ja danne leat sii ge maiddái dovddahan dárbbu doarjagiidda vai beasašedje divuhit Bihtánsámi viesu dohkálaš kontorvistin. Čoahkkimis gaskal Árrana ja Sámedikki 26.01.09 ovdanbukte doaimma plána sámediggepresidentii Egil Ollii. Sámediggi oaidná dán ásaheami oktan ovttasbargošiehtadusain gaskal Sámedikki ja Nordlándda fylkkasuohkana, ja lea dan dihte váldán oktavuodha fylkkasuohkaniin digaštallan dihte museadoaimma ásaheami ekonomalaš hástalusaid. Doarjjaohcan galgá meannuduvvot sámediggeráđi čoahkkimis njukčamánu 2009.

Čoahkkimis Árraniin beasai presideanta maiddái oahpánuvvat Árran vistái ja oáččui oppalaš dieđuid Árrana birra, beasai fitnat báikki fitnodagain ja doallat sierra čoahkkima Árraniin. Árran mitalii presidentii Árrana ovdáneami birra ja dehálaš vuoruhunsurggiid birra boahtteáiggis. Presideanta bivddii čálalaš čuovvoleami Árrana bealis dakkár áššiin mat ledje áigequovdilát. Nordlándda fylkkasátnejođiheadji searvvai čoahkkimii eaktodáhtolaččat.

Sámediggeráđis lei 11.12.08 čoahkkinn Beaivváš Sámi Teáhtera stivrrain. Čoahkkima fáttát ledje earret eará Beaivváša stáhtus nátionálateáhterin, ođđa teáhtervisti ja teáhtera eará hástalusat. Vejolašvuodha lagat ovttasbargui gaskal Sámedikki, Beaivváša ja eará sámi teáhteraktevrraid digaštallui maiddái. Sámediggeráđđi áigu bovdet sámi teáhteriid gulahallančoahkkimii ovdal 2009 geasi.

Dal lea nammaduvvon bargojoavku mii galgá geahčadit Sijti Jarne organiserema. Dan bargojoavkkus leat áirasat Sámedikkis, Nordlándda fylkkasuohkanis, Aarborte suohkanis ja Sijti Jarne stivrras. Sis lea áigumuš buktit ođđa organiserema evttohusa ja njuolggadusevttohusaid ovdal 2009 geasi.

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin Áltá Siiddain ásahusdieđáhusa čuovvoleami birra. Áltá Siida háliida stáhtusa kulturviessun Sámedikki bušehtas. Sámediggeráđđi lea dasa bidjan eaktun ásahusdieđáhusas ahte sii ovttastahttojuvvojit Áltá sámi giellaguovddážiin ja ahte sis lea dakkár organisašuvdnahápmi gos Sámediggi lea okta eaiggádiin dahje vuodđudeddjiin. Áltá Siida lea juo álgán ođđasis organiserenbargguin ja lea ohcan Sámedikkis doarjaga dasa.

Giella

2007:s loahpahii Sámediggi Divvunprošeavtta, mii attii korrekturprográmma davvi- ja julevsámegillii. 2008:s joatkašuvai dat prošeakta ja šattai Divvun II- prošeaktan, man bokte galget seamma korrekturgaskaoamit ráhkaduvvot lullisámegillii, namalassi stávenreaidu ja sátnjuohkin. Seammás lea prošeakta buoridan ja divvon boasttuvuodaid Divvun-gaskaomiin davvi- ja julevsámegielas, ja ođđa veršuvdna Divvun-gaskaomiin almmuhuvvui 2008 loahpas.

2008 loahpas čadahii Sámediggi giellaiskkadeami oaidnin dihte man ollu sámegeiella geavahuvvo ovdalgihtii válljejuvvon ásahusain ja etáhtain sámegeiela hálddašanguovllus, ja moatti eará suohkanis olggobealde hálddašanguovllu. Sámediggi lea maiddá iskan beroštumi válljet sámegeiela skuvllain ja mánáidgárddiin Norggas. Dakkár iskkadeapmi čadahuvvo juohke njealját jagi. Iskkadeapmi deattuha iešguđet ásahusa oktavuoda sámegeielgeavaheapmái. Iskkadeapmi gárvánii ođđajagamánus.

Sámediggi lea álggahan guovttegielalašvuodadoarjaga evaluerema. Evalueren gárvvistuvvo 2009 álggus, ja Sámedikkis lea ulbmil ahte dat galgá leat vuodđun prosessii mii galgašii mielddisbuktit ahte Sámedikki guovttegielalašvuodadoarjaga juolludaneavttut rievdaduvvojit bušehttajagi 2010 rájes. FinnUt fitnodat bargá guovttegielalašvuodadoarjaga evalueremiin. Sámedikki hálddahusas lei čoahkkin FinnUt:in 08.01.2009 Guovdageainnus, doppe digaštallui raportta birra.

Sámediggi juolludii 2008:s ruđa sámeálbmotfoanddas Sámi allaskuvlii ráhkadit sámi giellaprográmma. Sámi allaskuvllas ja Sámedikkis galgá leat lagas ovttasbargu dainna, ja dat vurdojuvvo gárvvistuvvot vuosttaš jahkebealis 2009:s. Stuorámus hástalusaid searvvis sámi servodagas lea ealáskahttit ja nannet sámegeiela. Mihttomearri lea giellaprográmma bokte vuoruhit doaimmaid mat sáhttet mielddisbuktit eanet aktiiva sámegeielgeavaheddjiid. Okta dakkár doaibmá lea álggahit sámegeiela oahpahusfálaldaga rávisolbmuide. Sámediggi lea bivdán Sámi allaskuvlla álggahit rávisolbmuidoahpahusprográmma mii galgá bistit 5 jagi, ja man olahusjoavkun leat rávisolbmot geat eai máhte sámegeiela. Dat doaibma galgá čadahuvvot lagas ovttasbargguin báikkálaš giellaguovddážiiguin ja giellabirrasüiguin.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta (BSD) bargá sámegeiela doaibmaplánain. Sámediggi lea leamaš ráđdeaddin dan proseassas. BSD lea iežas barggus váldán vuhtii Sámedikki oaiviliid.

Jahkebeallásaš konsultašuvdnačoahkkimis BSD:in juovlamánus 2008 čalmmustahtii Sámediggi váttisvuodaid oahpahussuorggis mat olu suohkaniin leat. Sámediggi čilgii departementii ahte sámegeielloahpahusas lea beare unnán ruhtadeapmi danne go diibmomáksomearri lea beare vuollin. Viidáseappot válddii Sámediggi ovdan fága- ja diibmojuogu ohppiin geain lea sámegeiella fágasuorggis. Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ja Sámediggi šihte ahte BSD vuolggaha gulahallančoahkkima Suohkaniid Guovddášservviin (Kommunenens sentralforbund) guovttegielalašvuoda hástalusaid birra suohkaniin gávdnan dihte čovdosiid mat buoridit daid ohppiid oahpahusdili geain lea sámegeielloahpahus.

Sámediggeráđđi čoahkkinasttii European charter for regional or minority languages 03.02.09. Sámediggeráđđi dieđihii movt sámegeielaid dilli lea Norggas, ja movt dat lea rievdan maŋemus raportta rájes. Ekspeartalávdegoddi anii čuovvovaš raporttaid vuodđun čoahkkimii; ”Committee of Experts`

3rd evaluation report on Norway”, ”Text of the Charter” ja ”Fourth report of the Norwegian government”.

Sámediggi lea dárkkistan Sámedikki giellastivrra njuolggadusaid. Ulbmil lei čielggadit giellastivrra rolla Sámediggevuogádagas. Ođđa njuolggadusain boahtá čielgaseappot ovdan ahte Sámedikki giellastivra lea Norgga beale sámediggeráđi ráđdeaddi orgána giellafágalaš gažaldagain.

Bajásšaddan

Mánáidgárddit

Sámediggi lea buktán cealkámuša ođđa stuoradiggedieđáhussii kvalitehta ja sisdoalu birra mánáidgárddis. Ulbmil stuoradiggedieđáhusain lea čalmmustahttit kvalitehta dan suorggis. Dieđáhus galgá čoahtkáiigeassit mánáidgárdesuorggi ovdáneami áiggi badjel ja čielggadit stáhtusa kvalitehta ja sisdoalu ektui mánáidgárdefálaldagain. Min cealkámušas leat earret eará deattuhan man dehálaš mánáidgárdefálaldat lea sámi mánáide, mii mánáidgárddiid sisdoallu berre leat ja ahte sámegeielat bargit leat dehálaččat mánáid sámegeiela ovdáneapmái. Máhttodepartemeanttas áigot láchit dili nu ahte Sámedikkiin galgá konsulterejuvvot go guoská dakkár doaimmaide mat váikkuhit sámi mánáidgárdesuorggi. Stuoradiggedieđáhus ovdanbuktojuvvo giđđat 2009.

Sámedikkis lea leamaš čoahtkin Máhttodepartemeanttain gos Sámediggi earret eará muitalii doaimmas birra, ja departemeanta earret eará muitalii stáhtabušehta, stuoradiggedieđáhusa mánáidgárddiid kvalitehta ja sisdoalu birra, rámmaaplána jorgaleami lulli- ja julevsámegeillii ja mánáidgárddiid bearráigeahču birra.

Okta "Stullán" mánáidgárdeáigečála lea almmuhuvvon.

Sámediggi lea lágidan fierpmádatčoahtkimiid mánáidgárdejođiheddjiide ja dievdoolbmuide geat barget mánáidgárddiin gos leat sámi mánát. Čoahtkimiid fáttát ledje earret eará mánáidgárdedoarjagat, olgodoaimmat, váhneimiid vuordámušat mánáidgárdái ja vásáhusaid lonohallan.

Sámediggi lea juolludan prošektadoarjagiid guovtti sámi mánáidgárdái, ovttá juoiganprošektii ja ovttá prošektii mii fáttmasta sámegeielat vuorasiid sámi mánáidgárdái.

Nuorat

Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi (SNPL) lágidii 22.01.09 diehtujuohkindeaihvadeami sámi nuoraide Sámi Viesus Oslos. Deaihvadeami ulbmil lei muitalit Sámedikki birra, SNPL barggu birra nuoraid ovddas, Sámedikki jienastuslogu birra ja man dehálaš lea jienastit válggain, ja maiddáai gulaskuddat makkár áššiin Oslo sámi nuorat beroštit ja maid SNPL ovdamearkka dihte sáhtta dahkat sin ovddas.

Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegottis lei čoahtkin stáhtačállin Raimo Valliin Bargo- ja searvadahttindepartemeanttas 22.01.09, ja Mánáidáittardeddiin 23.01.09. Muhtun fáttát čoahtkimiin ledje goabbatbealát čilgehus/dieđuid lonohallan ja vejolaš ovttasbargu ja oktavuoha ovddasguvlui.

Čoahtkimiis Mánáidáittardeddiin digaštalle mánáidáittardeddiid raportta čuovvoleami sámi mánáid ja nuoraid birra. Mánáidáittardeaddji áigu bisuhit oktavuoda Ruota ja Suoma áittardeddiiguin sámi áššiid birra. Eará áittardeaddjit berrejit maiddáai raporteret sámi gažaldagaid birra ON mánáid vuoigatvuodálávdegoddái. SNPL ávžžuhii Mánáidáittardeaddji geahčadit julev- ja lullisámi mánáid ja nuoraid dili, dego lassin Mánáidáittardeaddji raportii. Vejolaš ovttasbargu konkrehta áššiid čuovvoleami birra mánáidáittardeddiid raporttas digaštallui maiddáai, nu go ovdamearkka dihte mediafálaldat sámi nuoraide ja sávamuš ásaht buotbeallásaš sámi nuoraidorganisašuvnna.

Sámediggi bargá muđui oktilaččat mánga áššiiguin mat leat raporttas, nu go buoridit oahpponeavvoráhkadeami ja vejolašvuoda oazžut oahpahusa sámegeielas ja sámegeillii. SNPL juohká

dieđuid Sámedikki ja Sámedikki jienastuslogu birra daid diehtjuohkindeavvadeamiin maid sii leat lágidan sámi nuoraid várás.

Oahpahus

12.01.09:s mearridii Sámediggeráđđi Boazodoallofága Jo3/fidnooahpahusa oahppoplána ja dárkilasttii boazodoalu oktasaš prográmmafága Jo2 mearriduvvon oahppoplána.

Sámediggeráđđi oassálasttii seminárii Ráissa joatkaskuvllas 12.12.09. Seminára bargonamahus lei: Sámi giella ja oahpahus mearrasámi guovlluin. Semináras muitaluvvui gáiddusoahpahusa birra Ráissa joatkaskuvllas. Viidáseappot digaštallojuvvojedje čuolmmat doarjagiid oktavuodas sámegejala vierisgejala oahpahusa birra ja čuolmmat diibmojuohkima oktavuodas dárogejelas ja sámegejala nubbigiellan.

Sámedikkis lei čoažkkinn Máhtodepartemeanttain oahpaheaddjeoahpu stuoradiggedieđáhusa birra. Čoažkkimis válddi Sámediggi čuoovvovaš áššiid ovdan; sierra sámi rámmafálá sámi oahpaheaddjeohppui, ovdasvástádusjuohkin gaskal allaskuvllaid, Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid, rekruterencuolbma alit oahpuide, sámi fáttát eará allaskuvllain, čuolmmat giellagažaldagain/eksámen ođđadárogejellii sámi studeanttaide, ja Sámi allaskuvla sámi universitehtan.

Finnmárkkku fylkamánni, Sámediggi, Sámi allaskuvla ja Finnmárkkku allaskuvla leat álggahan prošeavtta rekruteret studeanttaid dábbalašoahpaheaddje- ja ovdaskuvlaoahpaheaddjeohppui Finnmárkkku guovtti allaskuvlii. Prošeakta galgá bistit gaskamuddui cuoŋománu 2009, ja loahpahuvvot evalueremiin. Máhtodepartemeanta lea juolludan 400 000 ru prošeaktii, mas lea 625 000 ruvdnosáš rámma. Ovttasbargobealit ruhtadit reasta.

Sámediggeráđđi lea oasálastán World indigenous Nations Higher Education Consortium (WINHEC) jahkásaš čoažkkimii mii dollojuvui Melbournes Austrálias juovlamánu 2. – 4. b. 2008. WINHEC doaimmá fierpmádahkan ja doarjjan álgoálbmogiidda vai jokset oktasaš mihtu alit oahpu bokte. WINHEC addá doaimmahanválddi institušuvnnaide ja oahpahusprográmmaide main lea álgoálbmotperspektiiva. Vuolggasadjin guorahallamiidda mat leat vuodđun dán doaimmahanválddi addimii institušuvnnaide, lea álgoálbmogiid giella, kultuvra, osku ja árbevierut, ja movt dát sisaváldojit oahpahusprográmmaide ja oahppomodeallaide. Dán čoažkkimis Melbournes nammadii WINHEC Sámi allaskuvlla dan guhte oažžu doaimmahanválddi .

Sámediggeráđđi searvvai maid WIPCE 2008:ii – World indigenous people`s Conferance on Education lea oahpahuskonferánsa álgoálbmogiidda juohke goalmát jagi. Dát konferánsa dollojuvui Melbournes Austrálias juovlamánu 7. – 11. b. 2008. Fáddán konferánsas lei árbevieruid árvvusatnin ja boahhteáiggi hábmen. Konferánsas ledje badjel 3000 oasálasti iešguđetguovllu álgoálbmogat, ja lea stuorimus oahppokonferánsa mii lágiduvvo álgoálbmogiid várás.

Guovvamánu 6. b. searvvai Sámediggeráđđi strategiijaseminárii Romssas gos fáddán lei ođđa Romssa Universitehta (UIT) viidáset geaidnu. Sáhavuorus hástali ráđđelahttu Hilde Anita Nyvoll Universitehta das mii guoská dutkami ja oahpahussii sámi diliid birra. Sámediggi ovddidii ahte allaskuvlla ja universitehta ovttahttin lea buorre dilálašvuohta ja addá vejolašvuođa dán suorggi ođđajurddašeami ja ovdáneami siskkovalde. Sáhavuorus ovddiduvvui maid gažaldat ahte lea go ja movt, UiT sáhtá šaddat álgoálbmogiidda universitehtan, movt sámi studeanttaid lohku sáhtá lasihuvvot ja movt sámegejelas studeanttat main lea sámi kulturduogáš, sáhttet ovttahttojuvvo. Viidáseappot sáhavuorus humai Nyvoll dan birra movt universitehta sáhtá ovdánit ja fállat oahpuid sámi servodaga dárbbuid mielde, movt álgoálbmot- ja sámi perspektiiva sáhtá ovttahttojuvvo buot fágasurggiin sihke oahpahusas ja dutkamiin, ja movt árbevirolaš oahppu sáhtá leat ođđa oahpu ovdáneami vuodđun.

Oahpponeavvovárkadeapmi

Sámedikkis lea leamaš čoažkkinn Utdanning.no:ain neahttaportála sámi oahpponeavvuid birra. Sámedikki bealis lea ráhkaduvvon čálus mas boahá ovdan makkár dárbbut sámi skuvllain ja

mánáidgárddiin leat go galget gávdnat dieđuid ja oahpahusmateriálaid. Undervisning.no lea álggahan barggu ráhkadit sárggastusa prošehtii.

Okta strategijain Sámedikki oahpponeavvoráhkadeami strategalaš plána 2009- 2012 áigodaga várás lea ásahit resursaskuvllaid oahpponeavvoráhkadeapmái sihke davvi-, julev- ja lullisámi guovlluide. 2008:s juolludii Sámediggi doarjaga ovdaprošehtii Divttasvuona suohkani ráhkadan dihte plána čađahit ovddasmanniprošeavtta Ájluovtta skuvllas. Jahkái 2009 lea várrejuvvon 2 milj. dán prošehtii. Vásáhusat ovddasmanniprošeavttas galget leat vuodđun árvoštallat lassu resursaskuvllaid. Sámediggerádis lea leamaš čoahkkin Divttasvuona suohkaniin Gironis ođđajagimánu 7. ja 8. b. 2009 gos soabadeigga juolludaneavttuid ja ovddasmanniprošeavtta plána čađaheami.

Sámediggi lea iežas oahpponeavvoráhkadeami strategalaš plána 2009- 2012 várás mearridan čielggadit beaktilis organiserema oahpponeavvoráhkadeamis. Sámediggerádis lea danin leamaš gulahallan guovddáš eiseválddiiguin dan birra mii guoská daidda hástalusaid mat sámi oahpponeavvoráhkadeamis leat.

Stuoradiggedieđáhusat nr 28 (2007- 2008) Sámedikihka birra lea oahppodepartemeanttas okta iežas strategijain ahte ásahit ovttas Sámedikkiin viidát oktiibiddjon bargojoavkku mii galgá ráhkadit plána sámi oahpponeavvuid ráhkadeamis vuodđooahpahussii.

Árvvoštallan dihte vejolaš čovdosiid dán váttis oahpponeavvodilis, de ledje Oahppodepartemeanttas čoahkkimat guoskevaš beliiguin Kárásjogas skábmamánus 2008. Doppe sii deaivvadedje Sámi joatkkaskuvlla ovddasteddjiiguin, Kárásjoga skuvllain, lágádusaiguin Iđut ja Davvi Girji, SALAS, Sámi fágagirjjálaš čáliid- ja jorgaleaddjiid servviin, Kárásjoga gielddain, Guovdageainnu suohkaniin, Unjárgga, Deanu ja Divttasvuona gielddaiguin ja maid Sámedikkiin.

Earret eará dán čoahkkima duogáziin sáddii Oahppodepartemeanta stáhtarádi Bárd Vegar Solhjell bokte reivve sámediggái ođđajagimánu 23. b. 2009 sámi ohppiid oahpponeavvodili birra. Oahppodepartemeanta lohka reivvestis ahte berre ráhkaduvvot konkrehta plána movt sáhtta oazžut guhkitáigái ja bastevaš ortnega nu ahte ohppiin geat ožžot sámegieloahpaha, álo leat oahpponeavvut sámegilli. Sii evttohit maid ahte ásahuvvo Sámedikki, Oahppodepartemeanta, oahpahusdirektoráhta ja Fylkkamánniid ovddasteddjiid gaskasaš bargojoavku. Departemeanta bovde sámedikki buktit cealkámuša dasa movt proseassa buoremusat sáhtta organiserjuvot. Sin mielas lea lunddolaš ahte Sámediggi jođiha dán barggu.

Sámediggeráđdi oaidná Oahppodepartemeanta cealkámuša positiivvalažžan ja čoahkkin departemeanttain lea mearriduvvon čađahuvvot guovvamánu 11. b. 2009. Sámediggerádi oaidnu lea ahte lea dehálaš oazžut buori ovttasbarggu gos departemeanta bargojoavkoo plánat ja Sámedikki čielggadeapmi oktiibiddjona, ja ahte mandáhta ja bargojoavkku čoahkádus dahkko ovttasráđiid.

Ealáhus

Sámediggi álggahii álggahanskuvlla ođđajagimánus. Asplan Viak ja Finnmarkku Allaskuvla čađaheaba skuvlla. Leat oktiibuot 17 oasálasti Romssas ja Finnmarkkus geat leat beassan dán álggahankursii. Ii lean oktage julev- dahje lullisámi guovlluin gi háliidii searvat. Sáhtta danin lágiduvvot sierra kursa dáid guovlluide várás maŋŋil. Ovdal álggahanskuvlla ja boazodoalldieđáhusa oktavuodas čilgi ráđđi árvoháhkkanprográmma ja álggahanskuvlla birra. Ohccit dán skuvlii háhkkojuvvojedje maid e-poastta bokte ealáhuskantuvrraide sámi guovlluin.

Guolástus

Guolástemi reguleremiid oktavuodas 2009:s čuovvolii Sámediggi daid oainnuid mat ovdanbukto Guolástansiehtadallarádis, norgga-ruošša guolástankommišuvnnas ja regulerenčoahkkimis 24.- 25.11.08. Sámedikki evttohusaid vuodđun lei sávaldat buoridit resursadili sámiide ja earáide geat bivdet riddo- ja vuotnaguovlluin. Sámediggi ovddidii čuovvovaš evttohusaid áššiid oktavuodas: Guolleeriid siehtadallan goalmát riikkain, dorse- ja diksobivddu (juksobivddu) reguleren

davábealde 620 D, sáidebivddu reguleren davábealde 620 D, rundierbmás- reguleren Norlánddas, Romssas ja Finnmárkkus, áhkábittu ja báldá bivddu reguleren, ja šákšabivddu reguleren Barentsábis.

Konsultašuvnnain Guolástus- ja riddodepartemeanttain (GRD) 28.11.08 čuovvolii Sámediggi iežas evttohusaid Regulerenčoahkkimis ja deattuhii ahte sámi guovlluid guolásteddjit eai galgga dárbašit gillát šat vearrábut diliid.

Sámediggi ávžžuhii Guolástus- ja riddodepartemeantta earenoamážit vuhtiiváldit čuovvovaš čuoggáid 2009 reguleremiid mearrideamis:

- Geahčadit gustovaš guolleresurssaid juogadančovdosiid gaskal áhpe- ja riddofatnasiid
- Sihkkarastit unnimus fatnasiidda dárbašlaš ja vuorddehahti badjeregulerenproseantta
- Ii stuoridit fierpmi galljodaga dorskebivddus vuotnalinnjáiid siskkobealde
- Unnidit mearradorski ávkkuheami
- Friddja sáidebivdu dábálaš fatnasiidda vuollel 28 mehtera
- Gielddus bivdit snoranuhtiin vuotnalinnjá siskkobealde fatnasiiguin mat leat badjel 15 mehtera
- Rundierpmesbivdu ferte várrejuvvot fatnasiidda mat leat vuollel 11 mehtera main fanasearri lea 2 500 littara meaddemat
- Sámediggi doarju gáibádusa ahte báldábivddus davvin fas geavahišgoahit ráfáiduhtindáhtona ođđajagimánu 20.b.
- Šákša mii bivdojuvvo galgá nu olu go vejolaš mannat geavahussii iige oljui/jáffui
- Šákšabivdu oktavuodas fertejit eiseválddiid nannet lassibivddu bearráigeahču
- Čađahit geahččalanbivddu bivdoguovllu rahpama/stengema oktavuodas

2009 reguleremiid mearrideamis lea GRD ollislaččat dahje belohahkii miehtan Sámedikki gáibádusaide. Dat lea dáhpáhuvvan doaimmaid bokte nugo sihkkarastit unnimus fatnasiidda mat bivdet dorskiid stuorát badjeregulerenproseanta, ja friddja jukso- ja sáidebivddu gitta joavkkus. Departemeanta doarjui maiddái Sámedikki ahte geavahišgoahit galjit firpmiid dorskebivddus vuotnalinnjáiid siskkobealde, ja gielddit bivdit snoranuhtiin vuotnalinnjáiid siskkobealde. Go guoská rundierpmesbivdui, de šattai earri 2 000 kg meaddemat nu go Sámediggi lei evttohan, Guolástusdirektevrra evttohusa ektui mii lei 1 800 kg. Departemeanta ipmirdii maiddái ollislaččat Sámedikki evttohusa čađahit geahččalanbivddu šákšabivddu rahpama oktavuodas, ja ahte šákšabivdu ii galggašii álggahuvvot beare árrat.

Boraspiret

Sámediggerádis leat nu go mii diehtit váttisvuodát gávdnat fásta áirasa boraspirelnammagoddái 5 Hedmárku. Sámediggeráđđi lea danin ilus go áirras Jarle Jonassen válddii juovlamánus diibmá badjel las doaimma.

Duogážiin hástalusaid lea ahte Birasgáhtendepartemeanta lea boraspireláhkaásahusa čađa oktan namuhemiiguin , bidjan čavga ja badjelmearálaš stivrema Sámedikki nammadannjuolggadusaide. Sámediggeráđđi lea čoahkkimis stáhtarážiin Erik Solheimain Birasgáhtendepartemeanttas guovvamánu 2. b. 2009 bivdán ahte boraspireláhkaásahus rievdaduvvo nu ahte Sámediggi friddja sáhtta nammadit áirasiid regionála boraspirenammagottiide. Sámediggi ja birasgáhtendepartemeanta šiehtaiga ahte čuolbma geahččaluvvo čovdojuvvot boahhtevaš konsultašuvnnain mas báikkálaš suodjalanguovlluid hálddašeapmi lea áššin. Sámediggeráđđi áigu maid seammás váldit ovdan nannoset sámi ovddasteami dán nammagottiin.

Sámediggeráđđi háliida jođánis čielggadeami dán áššis, ja ahte boahotá sadjai ođđa ortnet mii vuhtiiváldá nanu sámi ovddasteami buot boraspirenammagottiin 2009 čavčča rájis, go fas välljejuvvojit ođđa áirasat nammagottiide.

Boazodoallošiehtadus

Sámediggeráđđi lea ilus go Norgga Boazosápmelaččaid Riekkasearvi (NBR) ja Eanandoallo- ja biebmodepartemeanta soabadeigga ođđa boazodoallošiehtadusa doaibmajahká 2009/10. Sámediggeráđđi oaidná ahte šiehtadusas leat máŋga buori doaimma mat vuordimis ollašuttet boazodoalu dárbbuid.

Lea buorre go šiehtadusa ekonomalaš rámma lea lassánan 97 miljovnnas 101,1 miljovdnii diimmá šiehtadusa ektui. Sámediggeráđđi áigu rámidit beliid go bures fanaheaba váikkuhangaskaoapmegeavaheami dainna mihtuin ahte heivehit boazologu guovlluin gos lea beare alla boazolohku. NBR ja EBD leaba álggahan geahččalanortnega gos siidaosit eai šat oáččo árranjuovvan- eai ge miessenjuovvandoarjaga. Dán sadjái boahdá viidát riekti buvttadandoarjagii go ráđji ahte oážžut doarjaga mii lea leamaš eanemus 600 bohcco, váldojuvvo eret, ja siidaosiide boahdá eaktun ahte vuvdet unnimus 8 kilo juohke bohcco nammii. Sámediggeráđis lea, nu go beliin, jáhkku dasa ahte dát doaibma sáhtá geahpedit boazologu garrasit. Dássáži leat doarjjaortnegat leamaš dušše sidjiide geain leat unnit go 600 bohcco. Jus galgá lihkestuvvat boazologu heiveheamiin, de oaihvilda maid Sámediggeráđđi ahte boazodollui soaitá leat ávkin geahččalit ortnegiid mat maid heivejit sidjiide geain leat badjel 600 bohcco.

Sámediggi lei iežas cealkámušas boazodoallošiehtadussii bivdán ahte bealit bidjaba sisa mearrádusa mii sisttisdoallá ahte orohatdoarjja orohagaide main lea beare alla boazolohku, ii unniduvvo. Dát lei maid gáibádus NBR:s. Boazodoalloláhka geatnegahtá orohagaid váldit vára orohaga oktasašresurssain. Dan lassin lea okta eaktu orohatdoarjagis ahte orohagat galget bargat dan nala ahte geahpedit boazologu jus dát lea beare allat guohtuneatnamiid ektui. Dát mearkkaša ahte boazodoalloorohagat fertjit rehkenastojuvvot ovddasteaddji orgánan sámi boazodoalus mii galgá váldit vára boazodoalu ávnnaslaš vuodu juohke boazodoalli ovddas. Sámediggeráđi mielas stáhta gieđahallan orohatdoarjagis ii čuovo álgoálbmotrievtti geatnegasvuodaid, gos čuožžu ahte stáhta galgá addit álgoálbmogiid ovddasteaddji orgánaide vejolašvuoda váldit vára iežaset ávnnaslaš vuodu. Sámediggeráđi mielas ii leat riehta ahte buot orohaga boazodoallit galget gillát go orohatdoarjja unniduvvo dan sivas go okta dahje moattes eai doahttal dohkálaš boazologu. Dákkár diliin unnu orohaga vejolašvuoha nohkka searvat dehálaš areálaproseassaide, seammás go dat váttis ja áddjás bargu ealuid unnidemiin maid láivu.

Sámediggeráđđi áigu vel loahpas dovddahit beahtahallama go oahppostipeanda boazodoallošiehtadusa bokte jávkaduvvo 2010. Lei dehálaš sihke Sámediggái ja NBR:ii váldit vára dákkár ortnega. Dát lei okta dain moatti ortnegiin šiehtadusas mat veahkehedje bisuhit bearašstruktuorra man nala árbevirolaš boazodoallu lea huksejuvvon.

Geaidnu Njeareveadjái

Nu go lea ovdanboah tán mediain, de lea Sámediggeráđđi searvan Njeareveaji- áššái. Sámediggeráđđi háliida ahte soabalašvuoha ja ovttasbargu gaskkal giliolbmuid ja boazodolliid bisuhuvvo dán áššis, ja ahte ášši geahččaluvvo čovdovuvvot buori gulahallama bokte daid gaskkas geaidda dát gullá.

Ovdal juovllaid bovdi Sámediggeráđđi Njeareveaji geaidnosearvvi ja boazoealáhusa čoahkkimii vai oážžu nannoseamos dieđuid ášši birra. Čoahkkin dollojuvvui skábmamánu 18. b. 2008. Boazodoalu ovddasteddjiin ii lean vejolašvuoha searvat, muhto go dát lei ráinnas diehtujuohkinčoahkkin, vällji Sámediggeráđđi doallat čoahkkima, ja bovdet boazodoalu sullasaš čoahkkimii maŋgel. Boazodoalu bealis ii lean sávaldat čoahkkinastit Sámediggeráđiin.

Sámediggeráđđi lea fas geahččalan oážžut sadjái čoahkkima boazoealáhusain hutkan dihte čovdosiid, ja lea bovden NBR, Kárášjoga johttisámesearvi ja orohagaid maidda dát ášši gullá. Dađi bahábut eai hálit boazodoallit geat dán ášši leat lokten dikki ovdii, searvat dákkár čoahkkimii. Dán fertii Sámediggeráđđi dohkkehít, ja danin ii šaddan dákkár čoahkkin.

Deaivvadeapmi Gaup bearrašiin sin vuoigatvuodaid birra Børgefjellas

Sámediggerádis lea leamaš čoahkkin Gaup bearraša ovddasteddjiiguin sin rievttalaš proseassa birra stáhta vuostá das mii guoská sin vuoigatvuodaide boazodollui Børgefjellas Nordlánddas. Bearaš oaivvilda ahte stáhta lea váldán sis eret rievtti boazodollui Børgefjellas. Gaup bearaš vuoittáhalle diggerievttis ja leat guovvamánus sádden sisa váidaga.

Dearvvašvuolta ja sosiála

Sámediggi lea álggahan konsultašuvnnaid Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttain daid sámi mánáid bearraigeahččanortnega birra, geat leat mánáidsuodjalusa fuolahusas. Sámedikki konsultašuvnna duogáš lea Sámedikki ovttajienalaš dievasčoahkkinmearrádus 27.05.08, mas ulbmil lea fuolahit sámi mánáid rievtti doalahit iežaset giela ja kultuvrra, vaikko leat biddjon eret váhneimid luhtte.

Viidáseappot lea Sámediggi álggahan konsultašuvnnaid Justiisa- ja politiijadepartemeanttain, Sámedikki ovttajienalaš mearrádusa birra 27.05.08 ahte gozihit sámi mánáid rivttiid ja dárbbuid Mánáidviesu organiserema oktavuodas. Mánáidviesu lea ođđa jearahallanmodealla jearahit mánáid geat leat vásihan vearddaguid, man ulmilin lea čohkket buot gelbbolašvuodaid ja instánsaidda seamma fysihkalaš dáhki vuollái.

Sámediggerádi mielas lea dehálaš sihkarastit ahte sámi geavaheaddjit NAV-vuogádagas deaividit sámi giella- ja kulturgelbbolašvuodain, ja máhtolašvuodain sámi servodatdiliid birra. Dat lea hirbmat dehálaš jus sámi geavaheaddjit galget oazžut dohkálaš veahki ja čuovvolanfálaldaga. Sámediggi lea joatkán bargat sámi bálvalusvuostáiváldiid rivttiiguin ja dárbbuiguin ođastusa ektui. Danne lea Sámediggi fas sádden reivve Bargo- ja searvadahttindepartementii dáiguin gažaldagaiguin.

Sámediggerádi mielas lea dehálaš ahte sámi fágabirrasat ja geavaheaddjit galget gullot ja deattuhuvvot ovttasdoaimanodastusas. Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta lea dieđihan Sámediggái ahte sii háliidit lagas oktavuoda Sámedikkiin ja sámi dearvvašvuodaásahusaiguin ođastusa oktavuodas. Danne áigu departemeanta fitnat sámi ásašusain ja Sámedikkis 19.02.09 ja dainna lágiin oazžut oaiviliid Ovttasdoaimanodastusa birra.

Sámediggerádis lei golggotmánus čoahkkin stáhtaráđiin Bjarne Håkon Hanseniin. Čoahkkima fáttát ledje sámi buohccit ja dulkon. Čoahkkimis dovddahii stáhtaráđdi čielgasit proševttaálggaheami man bokte galgá sámi buhcciid dulkonfálaldaga organiseren árvoštallojuvvot. Reivves beaiváduvvon 19.12.08 Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartementii jearaha Sámediggeráđdi stáhtusa sámi buhcciid dulkonproševtta álgaheami birra. Sámediggeráđdi vuordá vástádusa Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanttas dán áššis.

3 Ođđa áššiid dieđiheapmi – čuovvoleapmi

Mo sámediggeráđdi lea čuovvolan daid ođđa áššiid mat dieđihuvvojedje dievasčoahkkima áššis 39/08

Evttohus 1: Sámi hállansyntesa

Divvun 2 proševtta stivrenjoavku lea čoahkkimis 11.12.08 mearridan almmuhit almmolaš gilvvu sámi hállansyntesa háhkamii, vuosttažettiin davvisámegiela várás, muhto maiddá opšuvnna guovtti eará gillii. Sámi hállansyntesa ovddideapmi čađahuvvo dan áigerámma siskkobealde mii Divvun 2 proševtta lea vel ja Divvun 2 dálá bušeahhtarámma siskkobealde.

Evttohus 2: Doaimabidjoplána sihkarastin ja ovddidan dihtii sámi gilliid

Ášši meannuduvvui skábmamánu dievasčoahkkis, áššis 51/08. Mearrádus lei ná:

" Sámediggeráđdi álggaha barggu ráhkadit ollislaš doaimaplána sámi gilliid sihkarastin ja ovddidan dihtii."

Evttohus 3: Geađgelokkohaga fas rahpan Runggus

Sámediggeráđđi lea guorahallan ášši sámi kulturmuittuid ektui. Romssa universitehtamusea oktavuoda váldima vuodul válddi Sámediggi mannan jagi golggotmánus oktavuoda Loabága suohkana ráđdealbmáin. Ráđdealmmái mitalii gabbrolokkohaga birra ja ahte vejolaš ođđasisloggan eaktuda ahte eanaeaiggádat ja eará vuoigatvuodaeaiggádat soabadit suinna gi áiggošii doaimmahit loggama. Easka dalle go leat soabadan, álggahuvvo ohcanproseassa. Sámediggi áigu dalle ovddidit evttohusaidis sámi kulturmuittuid gulaskuddan áсахussan.

Sámediggi lea Loabága suohkanii fuomášahtán ahte mis leat dieđut dán guoskevaš guovllu sámi kulturmuittuid birra, ja ahte várra fertešii čadahit geahčadeamiid kulturmuittolága § 9 vuodul go ášši boahťa gulaskuddami. Sámediggi diehtá earret eará Kamsletta nammasaš báikki birra sullii 200 m davinuortta bealde gabbrolokkohaga. Doppe galget leat boazosápmelaččaid geasseduktasajit. Sámedikkis leat maid dieđut álbmotmuitalusain dán guovllus.

Evttohus 4: Ođđa sámi mátkeealáhusplána

Sámediggi galgá álggahit eará čielggadeamiid sullasaš sisdoaluin, dm. mat guoskkahit mátkeealáhusaid sámi guovlluin.

Sámediggeráđđi lea ráhkadišgoahtán doibmaplána sámi giliid nannema ja ovddideami várás. Dán plána galgá leat ealáhusoassi mas mátkeealáhus válddahallojuvvo. Sámedikki ealáhusovddideami váikkuhangaskaomiid árvvoštallama oktavuodas lea mearriduvvon ráhkadišgoahtit bajit dási ealáhuspolitihkalaš strategijaid. Dát bargu guoská Sámedikki mátkeealáhuspolitihkkii, earret eará ná:

Sámediggeráđđi lágidii mátkeealáhuskonferánssa golggotmánus 2008. Sámediggeráđđi áigu čuovvolit dán konferánssa bohtosii. Sámediggi lea bálkáhan Finnmark Reiseliv evttohit mo olles sámi guovllu mátkeealáhus galgá ovddiduvvot. Sámediggeráđđi oaidná ahte sámi mátkeealáhusa ovddideapmi lea Sámedikki árvohákanprográmma deatalaš oassi. Sámediggeráđđái lea deatalaš geahččat mátkeealáhusa dan oktavuodas ahte ráhkadit bajit dási ealáhuspolitihkalaš strategijaid.

Sámediggeráđđi ii rávve Sámedikki dál bargagoahtit dákkár plánain. Dákkár barggu álggaheapmi árvvoštallojuvvo maŋŋá ja eará lagaš čielggadeamiid oktavuodas. Dás jurddašuvvo vuosttažettiin doaimmaplána birra nannet ja ovddidit sámi giliid ja bajit dási ealáhuspolitihkalaš strategijaid ráhkadeami birra. Maŋimusas lea maiddái lagaš oktavuoha dan mátkeealáhuskonferánssa čuovvolemiin, maid Sámediggi lágidii golggotmánus 2008.

Evttohus 5: Sámi visuála dáiddaoahppu ásaheapmi

Sámediggeráđđi diehtá ahte sámi dáiddaoahppofálaldat váillahuvvo garrasit Sámis. Sámediggi lea ovdal dorjon dakkár proševttaid mat barget sámi dáiddaoahpu oččodemiin. Sámediggeráđđi gal mielas váikkuhiččii viidáset bargui sámi visuála daiddaoahpu ásaheamiin. Sámediggeráđđi oaidná dárbbu dán oazžut čielggaduvvot. Earret eará berre Bachelor-dási oahppofálaldaga ásaheami dárbbu ja vejolašvuoda árvvoštallat, mas maiddái čielggaduvvojit organiserema iešguđet molssaeavttut.

Evttohus 6: Álttá-Guovdageainnu-ášši duodaštanguovddáš Mázii

Dakkár duodaštanguovddáš lea evttohuvvon ásahuvvot, mii sáhtta čohkket, vurket, suokkardit, gaskkustit ja ovddidit dieđuid Álttá-Guovdageainnu-ášši birra.

Álttá-Guovdageainnu-ášši lea hui deatalaš sámi historjái. Ášši ii leat duodaštuvvon ulbmillaččat. Danne lea evttohusas válddahallojuvvon doaimma sihke positiva ja deatalaš dakkár historjijálaš áššis. Dán ášši deatalemos bealli ferte leat ieš dat duodašteapmi Álttá-Guovdageainnu-ášši oktavuodas. Vejolaččat ferte árvvoštallat galgá go dát dáhpáhuvat ođđa guovddáža ásaheamiin dahje čatnat duodaštandoaimma muhtun dálá áсахussii. Sámedikkis ii leat dálá ekonomalaš rámmaid siskkoabealde dál vejolašvuoha ásahtit dákkár duodaštanguovddáža.

Álttá-Guovdageainnu-ášši lea maid deatalaš bealli Norgga historijás. Danne berre ráđdehus váldit badjelasas ruhtdanovddasvástádusa. Sámediggeráđđi áigu čuovvolit ášši čoahkkimiin Kultur- ja girkodepartemeanttain.

Evttohus 7: Diehtjuohkin máttasámegiela oahpahusa birra - Diehtjuohkinkantuvrra ásaheapmi máttasámegiela oahpahusa várás

Nordlándda fylkkamánis lea ovddasvástádus máttasámi giellaoahpahusas ja fuolaheamis máttasámi mánáide sámegiela gáiddusoahpu gustojeaddji lágaid vuodul. Fylkkamánis leat sierra ráđdeaddit mat barget sámi giellaáššiguin, ja das lea dat gelbbolašvuohta mii jearahuvvo oahpahusgažaldagain, bagadeamis ja diehtjuohkimis fálddagaid birra máttasámi guovlluin.

Sámedikkis lea ovttasbargošiehtadus Nordlándda, Davvi-Trøndelága, Mátta-Trøndelága ja Hedmárkku fylkkasuohkaniiguin. Dán ovttasbargošiehtadusa diehtjuohkinoasis čujuhuvvo dasa ahte bealit sierra neahttabáikkiin áigot viidásetgaskkustit guoskevaš dieđuid máttasámi guovllu ássiide. Bealit galget viidáseappot ovttasbargat sihkkarastin dihtii dohkálaš doaibmanvuodu sámi diehtjuohkinbálvalussii nuoraid várás – Infonurrii.

Dieđut leat maiddá sámi oahpponeahtas, oassin skuvlaneahtas. Sámi oahpponeahtta lea bálvalus maid Sámediggi lágida ovttas Oahppodirektoráhtain. Sámi oahpponeahtta lea sámi skuvllaid ja mánáidgárdiid neahttauskádat, sihke oahppiid, váhnemiid ja bargiid várás.

Sámediggi lea ráhkadan diehtjuohkingihppagiid gielddaid ja skuvllaid atnui. Gihpa válddahallá vuoddoahpahusa sámegielloahpahusa. Gihpa čilge vuoigatvuodaid oahpahuslága ektui, guđe molssaeavttut dain oahppiin leat geat ožžot sámegielloahpahusa sihke siskkobealde ja olggobealde sámi guovlluid, daid rutiinnaid mat gustojit go ohcá diimmuid, molsseaktosaš oahpahusvugiid jna., ja Sámedikki, Nordlándda, Romssa ja Finnmárkku fylkkamánniid čujuhusaid, telefovnnaid, fávssaid ja mailačujuhusaid.

Sámediggi galgá ovttaráđiid Nordlándda fylkkamánniin fuolahit dan ahte gihpa juhkkovuvvot máttasámi guovllu buot skuvlabiirriide.

Sámediggi áigu boahhte ovttasbargočoahkkimiin sihke fylkkagielddaiguin ja fylkkamánniguin digaštallat mo mii ovttas galgat gaskkustit dárbbaslaš dieđuid guoskevaš skuvlabiirriide geainna váhnemat sáhttet váldit oktavuoda.

Evttohus 8: Ivguvuotna guovlun gos ii galgga leat dorskėbiebman

Dorskėbiebman lea lassánan ollu mañimus jagiid ja Ivguvuotna sáhtta heivet bures odđa dorskėkonsešuvnnaide.

Evttohusa duogáš lea ahte báikkálaš bivdiide ja riddodorskemáddodahkii sáhtta guollebiebman čuoat negatiivvalaččat. Guolásteaddjiid bivdoguovlu sáhtta gáržut jus dorskėbiebman váldá alccesis osiid vuonas. Ivguvuona riddodorskái sáhttet njoammut guolledávddat dahje dan genat sáhttet “nuoskkiduvvot” gárgádusa geažil dahje go godđan dáhpáhuvá merddiin. Dán ferte geahččat dan oktavuodas go ICES atná riddodorski áitojuvvon máddodahkan.

Sámediggeráđđi evttoha ahte Sámediggi goziha biepmankonsešuvnnaid juolludemiid Ivguvuonas, ja bargá dan ala ahte báikkálaš bivdit ja riddodorski ii galggá vahágahttojuvovot go odđa konsešuvnnat juhkkovuvvovot.

Evttohus 9: Fokus gávpotsámiide

Lea deatalaš atnit čalmmis lassáneaddji sápmelaččaid dili gávpogiin ja stuorát čoahkkebáikkiin, sihke sisafarrejeaddjiid dili ja sin dili geat leat riegan ja bajásšaddan doppe. Sámediggeráđđi diehtá daid čuoalbmačilgehusaid birra mat ovddiduvvovot, ja áigu joatkit barggus láchit buoremus fálddagaid

maiddái gávpotsápmelaččaide. Sámediggeráđđi oaidná ahte sáhtta leat dárbu nannet maiddái ođđa gávpotsápmelaš buolvvaid sámi identitehta.

Sámediggeráđi árvoštallan lea ahte aiddo dál ii leat dárbu ráhkadit sierra gávpotpolitihkalaš čielggadusa.

Sámediggeráđđi čujuha dasa ahte Sámedikkis leat máŋga váikkuhangaskaoami ja doaibmabiju mat bohtet buorrin maiddái sápmelaččaide geat ásset gávpogiin ja čoahkkebáikkiin. Earret eará njuolggaja ohcanvuđotdoarjagat iešguđetlágan giella-, kultur-, ealáhus-, oahpahuš- ja dearvvašvuoda- ja sosiála doaibmabijuide, sámi mánáidgárddiide, Sámi vissui oslos, ja iešguđetlágan sámi organisašuvnnaide, ja maiddái guovllulaš ovddidanruđat, ja vel eará. Dát leat dakkár ášsesuorggit main lea mearkkašupmi gávpotsápmelaččaidda eallineavttuide ja dillái.

Daid ovttasbargošiehtadusaid ulbmil, maid Sámediggi lea dahkan fylkkagielddaiguin Hedmárkku rájes Finnmárkku rádjai, lea nannet ja čalmmustahttit sámi kultuvrra, giela ja servodateallima. Dálá siehtadusaid máŋga artihkkala ja doaibmabiju mearkkašit ollu gávpotsápmelaččaidda dillái.

Sámediggi bargá dan ala ahte viidasetovddidit ovttasbargošiehtadusaid sisdoalu, ja viiddidit geográfalaš doaibmaguovllu. Danne lea Sámediggeráđđi 2008:s álggahan háleštemiid dakkár ovttasbarggu birra Oslo gielddain. Ráđđi áigu maiddái ovttasbargošiehtadusaid boahttevaš ođasmahttimiid oktavuodas bidjat ain stuorát fuomášumi gávpotsápmelaččaidda dillái.

Sámediggeráđđi háliida deattuhit ahte maiddái gieldda ja regionála eiseválddiin lea ovddasvástádus das ahte sámi kultuvra ja giella sáhtta suodjaluvvot ja ovddiduvvot gávpogiin ja čoahkkebáikkiin. Lea deatalaš ahte gielddat láchet dili dasa ahte gávpogiid ja čoahkkebáikkiid sámi ássit ožžot dakkár oahpahuš- ja čálgofálaldaga, mii fuolaha sin dárbbuid ovddamearkka dihtii sámi mánáidgárdesajiid ektui, sámegieloahpahuš ektui skuvllas, dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid ja boarrásiidfuolahusa ektui mii váldá vuhtii sámi geavaheaddjiid, ja dakkár deaivvadansajiid ektui main sámi giella ja kultuvra bohtá oidnosii ja geavahuvvo. Sámediggeráđi mielas lea illudahtti go sámi álbmotbeaivi čalmmustahttojuvvo eambbo ja eambbo eanet ja eanet sajiin riikkas, maiddái gávpogiin ja stuorát čoahkkebáikkiin, ja ahte ollu gielddat láchet dili lágidemiide ja oassálastet daidda árjjalaččat. Dát lea mielde čalmmustahttimin ja nannemin sámi kultuvrra ja indetitehta maiddái gávpotservodagain.

Evttohus 10: Sámedikki doarjjaortnet mariidnaealáhusaide

Lea evttohuvuvvon čielggadit lea go vejolaš heivehit Sámedikki doarjjaortnega daid fatnasiid várás mat leat gaskal 10,67 ja 15 mehtera, nu ahte dát sohpet sihke fylkkagielddaid ja Innovašudna Norgga njuolggadusaide.

2007-mannosaš fanassihkkarvuodálága ulbmil lea ahte láchka galgá sihkkarastit heakka ja dearvvašvuoda, birra ja ávnnaslaš árvvuidda go láchčá buori fanassihkkarvuhtii ja sihkkarvuodastivremii, dás maiddái eastadit nuoskkideami fatnasiin, sihkkarastit buori bargobirrasa ja sihkkarastit bargodiliid fatnasiin, ja buori ja áigáiheivehuvvon bearráigeahču.

Lága áššálaš doaibmasuorggit leat § 2 mielde ahte láchka gusto norgga ja olgoriikka fatnasiidda. Dattetge ii gusto láchka fatnasiidda mat leat oanehat go 24 mehtera ja geavahuvvojit olggobealde ealáhusdoaimma.

Sihkkarastin dihtii johtolatsihkkarvuoda meara alde leat eiseválddit mearrajohtolat lága paragrafas 131 Fatnasa mearragelbbolašvuoda birra, deattuhan fanasjodiheaddji ovddasvástádusa dainna lágiin ahte fanasjodiheaddji galgá ovdal mátkái vuolgima fuolahit ahte fanas lea mearragelbbolaš, dás maiddái ahte dat lea dohkálaččat ráhkkanahhttojuvvon, ahte das lea doarvái bargoveahka ja borramuš ja ahte dat lea dohkálaš dasa ahte vuostáiváldit gálvvu, fievrridit dan ja vurket dan. Fanasjodiheaddji galgá bearráigeahččat ahte gálvu lea dohkálaččat delgojuvvon, ahte fantasii ii leat menddo ollu gálvu, ahte

fatnasa stáđisvuohta lea duhtadeaddji, ja ahte luŋkkát leat dohkálaččat giddejuvvon. Mátkkis galgá fanasjodiheaddji dahkat dan mii lea vejolaš vai fanas lea mearragelbbolaš.

Sámediggeráđđi lea ovttaoivilis lágaaddiin das ahte lápmašuvvamiid, lihkohisvuođaid ja fanasdevdohallamiid ferte hehttet dakko bokte ahte geavahit iešguđetlágan sertifiserenortnegiid ja bearráigeahččanvuođadagaid maid ulbmil lea eastadit lápmašuvvamiid ja devdohallamiid váilevaš rusttegiid dahje heajos bajásdoallama geažil. Sámediggeráđđi háliida dás dadjat ahte lea erenoamáš deatalaš ahte geatnegahttojuvvon gáidjunrusttegat leat háhkkojuvvon ja ahte dat leat lánkaásahusa vuođul dohkálaš dilis.

Sámedikki doarjjaortnega oktavuodas fatnasiid várás mat leat gaskal 10,57 mehtera (35 juolgemihtu) ja 15 mehtera, lea Sámedikki ulbmil ovddidit ja eanedit mariidnaealáhhusaid barggaheami. Olahanjoavkun lea mariidnaealáhhusaid fitnodatbargit ja álggaheaddjit. Sámedikki olahaneavttut 2009:s leat:

- Uhcimusat 4 doarjaga álggaheaddjiide vuollel 30 jagi
- Doarjjalohku bivdofatnasiidda mat leat vuollel 25 jagi
- Uhcimusat 4 doarjaga fitnodatbargiide geat leat nissonolbmot
- Doarjjalohku vuostáiváldirusttegiid viidásetovddideapmái ja ođasmahttimii
- Doarjjalohku álggaheaddjiide, mariidnaealáhhusaid ođđa buktagiid ovddideapmái ja/dahje viidásetovddideapmái

Sámedikkis lea deatalaš servodatbeallásaš bargamuššan fuolahit ahte ođđaásaheamit álggahuvvojit miehtá mearrasámi guovllu. Dát guoská maiddái fatnasiid oastima ja ruhtadeami oktavuodas. Sámediggi lea mánggaid jagiid ánggirduššain dainna ahte mearrasámit čuvvot teknologalaš ovddideami guolástusain ja ostet ođđa fatnasiid.

Ođđa fatnasiid doarju Sámediggi gitta 30 % rádjai dohkkehuvvon gollomeroštusas ja eanemusat 300 000 ru, ja gitta 20 % rádjai go ruhtaduvvo ovttas eará almmolaš váikkuhangaskaoapme-aktevrraiguin. Dakkár ovttasbargodoaimbajuid oktavuodas, main lea stuorra mearkkašupmi báikkálaš sámi álbmogii, lea eanemus doarjja 500 000 ru. Go oastá geavahuvvon fatnasa, mii eai leat boarráset go 25 jagi, sáhtta Sámediggi ruhtadit gitta 30 % rádjai dohkkehuvvon gollomeroštusas ja eanemusat 150 000 ru ja gitta 20 % rádjai go ruhtaduvvo ovttas eará almmolaš váikkuhangaskaoapme-aktevrraiguin.

Nu go boahá ovdan juolludaneavttuiguin, de juolluduvvo stuorát doarjjaoassi ođđa fatnasiidda go geavahuvvon fatnasiidda. Go buohtastahtta ođđa ja boares fatnasiid, de mii diehtit ahte ođđa fatnasat – eanaš háviid – leat buoret go boarráset ja boares fatnasat mángga dáfus. Dás sáhtta namuhit; bargoveaga buhtisvuođadilálašvuođat (riššu, hivsset ja boradeapmi), buoret guollekvalitehta (omd. guolit jieknačázis), buoret buorredohkálašvuohta ja bargodilit ja erenoamážit leat sihkarvuođaásahusat ollu buoret. Eará ágga ruhtadit ođđa fatnasiid lea ahte dalle sáhtta čalmmustahttit mearrasámi guovlluid guolástusaid ođđaáiggi ealáhussan mii fas sáhtta geasuhit nuoraid guolástussii.

Bivdofatnasiid oastima oktavuodas lea danne Sámediggi bidjan čuovvovaš vuoruhemiid jahkái 2009:

- Doarjja oastit bivdofatnasiid mat leat huksejuvvon 1984:s dahje maŋŋá
- Doarjja vuostáiváldirusttegiid viidásetovddideapmái ja ođasmahttimii
- Álggahit, ovddidit ja/dahje viidásetovddidit mariidnaealáhhusdoaimmaid ođđa buktagiid

Ollugiidda sáhtta evtuid oktiordnen gaskal Sámedikki, iešguđet fylkkagieldmaid ja Innovašuvdna Norgga leat sávahahti bivdofatnasiid oastima oktavuodas. Iešalddis sáhtta orrut álki oktiordnet doarjjaortnegiid namuhuvvon oasehasaide, muhto das leat viehka stuorra hástalusat go buohkain leat iešguđet ulbmilat, juolludaneavttut, ulbmilmihut ja vuoruheamit. Sámediggeráđi ulbmil lea heivehit

njuolggadusaidis iežas geavaheaddjiid várás geat leat sápmelaččat aj earát dihto guovlluin, ja sáhtta leat váttis spiehkastit iežas eavttuin go juolluda ruđaid. Fylkkagiellat ja Innovašuvdna Norga eai ane erenoamáš deastta mearrasámi guovlluin go juolludit ruđaid nu mo Sámedikki dievasčoahkkin lea dahkan go mearridii njuolggadusaidis.

Dán vuodul ii oainne Sámediggi ulbmillažžan heivehit Sámedikki njuolggadusaid iešguđet fylkkagielladaide ja Innovašuvdna Norgii. Dát guoská maiddái daid fatnasiid ruhtadeapmái, maid guhkkodat lea gaskal 10,67 mehtera ja 15 mehtera

III Jienasteapmi

43 áirasis ledje 36 čoahkis.

- Sámediggeráđi árvalus mearriduvvui ovttajienalaččat

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhavuorolistu ja replihkat

	Sáhavuorru	Replihkka
1	Egil Olli, áššejođiheaddji	Miriam Paulsen
		Ann-Mari Thomassen
		Tor Mikalsen
	Egil Olli	
2	Aili Keskitalo	
3	Willy Ørnebakk	Gunn-Britt Retter
		Tor Mikalsen
		Miriam Paulsen
	Willy Ørnebakk	
4	Jánoš Trosten	Marianne Balto
	Jánoš Trosten	
5	Per Andersen Bæhr	Egil Olli
	Per Andersen Bæhr	
6	Olaf Eliassen	
7	Johan Mikkel Sara	Toril Bakken Kåven
		Klemet Erland Hætta
8	Toril Bakken Kåven	Jánoš Trosten
		Willy Ørnebakk
		Marianne Balto
	Toril Bakken Kåven	
9	Isak Mathis O. Hætta	Per Andersen Bæhr
		Toril Bakken Kåven
		Jánoš Trosten
	Isak Mathis O. Hætta	
10	Terje Tretnes	
11	Ann-Mari Thomassen	
12	Ronny Wilhelmsen	
13	Miriam Paulsen	
14	Knut Store	
15	Magnhild Mathisen	
16	Klemet Erland Hætta	
17	Anders Urheim	
18	Jørn Are Gaski	

	Jánoš Trosten, čoahkkinortegi	
19	Jarle Jonassen	
20	John Harald Skum	
21	Vibeke Larsen	
22	Tor Mikalsen	
23	Marianne Balto	
24	Gunn-Britt Retter	
25	Willy Ørnebakk	
26	Aili Keskitalo	
27	Egil Olli, áššejođiheaddji	
	Anders Urheim, čoahkkinortegi	
	Anders Urheim, čoahkkinortegi	

VI Sámedikki mearrádus

- Sámediggeráđi diedáhus válđojuvvo diehtun.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 24.02.09 dii. 14.05

Ášši 03/09

Gažaldagat Sámedikkeráđđái Sámedikki čoaččkinortnega § 11 vuodul

Arkiiva

Arkiiváššennr.

SF-

09/373

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 24.02.09 dii.14.05

I Mildosat

Nr	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus
1	17.02.2009	Áirras Aili Keskitalo, NSR sámediggejoavku	
2	17.02.2009	Áirras Miriam Paulsen, NSR sámediggejoavku	Sámi guovlluid giliskuvllat
3	17.02.2009	Áirras Ann-Mari Thomassen, NSR sámediggejoavku	Makkár strategijat Sámediggerádis leat strukturerenpolitihkka ektui?
4	17.02.2009	Áirras Kjersti Myrnes Balto, NSR sámediggejoavku	Boraspireproblematihkka Ofuohtas ja Máttá-Romssas
5	17.02.2009	Áirras John Harald Skum, NSR sámediggejoavku	
6	17.02.2009	Áirras Terje Tretnes, Sámeálbmot bellodat	Poastajournála
7	17.02.2009	Áirras Terje Tretnes, Sámeálbmot bellodat	Sámedikki politihkalaš dási mátkepolitihkka
8	18.02.2009	Áirras Susanne Amalie Andersen, NSR sámediggejoavku	Soahtegirdišillju ásaheapmi

II Gažaldat ja vástáduš

Gažaldat 1, Áirras Aili Keskitalo, NSR sámediggejoavku

Finánsaroassu dovdo maiddá sámi guovlluin, omd. guolástusealáhusas ja huksensuorggis. Ráđdehus lea addán mánga heahtebáhka váidudan dihte dán roasu váikkuhusaid. Dasto diehtit mii ahte stuorra sámi huksenprošeavttat leat vuordimin. Dáid huksenprošeavttaid álggaheapmi sáhtášii addit ealáhuseallimii bargguid sámi báikegottiin.

Makkár oktavuoha lea leamaš Sámedikki ja Finánsadepartemeantta gaska heahtebáhkaid sisdoalu birra, ja maid lea Sámediggeráđđi dahkan dan ektui ahte sihkarastit heahtebáhkaid sámi ealáhusaide ja sámi guovlluide?

Sámediggeráđi vástáduš 1. gažaldahkii

Sámediggeráđi mielas lea leamaš deatlaš geahččat movt finánsaroassu váikkuha sámi guovlluide, ja diehtá ahte Ráđdehus lea bidjan heahtebáhkaid váidudan dihte daid váikkuhusaid. Sámediggeráđđi lea oppalaš vuoduin váldán ovdan ekonomalaš dárbbu sámi doaibmabijuide čoaččkimis ođđajagimánu 12. b. 2009 stáhtačállilávdegottiin. Dán oktavuodas válddi sámedigge presideanta ovdan finánsaroasu váikkuhusaid kulturministariin Trond Giskein čoaččkimis ođđajagimánu 17. b. 2009. Presideanta čujuhii movt finánsaroassu váikkuha sámi guovlluide, ja čujuhii erenoamážit ahte dávjá lea hui váttis oázžut báikkálaš ja guovlulaš ruhtadeami visttiide sámi ásaheapmi várás. Dan oktavuodas čujuhii presideanta dasa movt Sámediggi lea vuoruhan sámi ásaheapmi huksema áigodagas 2009-2014 ja dat lea ná:

1. Sámi dáiddamusea: Prošekteren 2008-2009, huksema álggaheapmi 2010
2. Várđobáiki sámi guovddáš: Prošekteren 2011-2012, huksema álggaheapmi 2013
3. Beaivváš Sámi Teáhter: Prošekteren 2013-2014.

Dáid prošeavttaid sáhtta álggahit dalán jos sierra ruđat várrejuvvojit. Erenoamážit dovddahii Sámediggeráđđi ahte lea dárbu realiseret Sámi dáiddamusea, ja dárbbasuvvojit ruđat sámi nationála lávddi duohtan dahkamii, sierra teáhtervistái.

Čoahkkimis stáhtaráđiin Giskein muittuhii presideanta Ráđđehusa huksenprošeavttaid birra mat leat mearriduvvon álggahuvvot ja ruhtaduvvot stáhtabušehta bokte ja viessoláigoruhadanortnega bokte. Dat leat: Saemien Sijti, Snoasas – ruhtaduvvo viessoláigoruhadanortnega bokte, ja Ája sámi guovddáš, Olmmáivákkis Gáivuona suohkanis stáhtabušehta bokte. Ruđat mat leat várrejuvvon 2009 stáhtabušehtas eai leat doarvái plánaid duohtan dahkama dárbbuide guovddáša oktavuodas. Várrejuvvon ruđaid geažil prošeaktii lea unnimusčoavddus välljejuvvon. Ája sámi guovddáša duohtan dahkama oktavuodas mearriduvvon plánaid mielde lea ekonomalaš dárbu 10 miljon ru sturrodagas.

Sámediggeráđđi lea jeavddalaččat gulahallan bures Guolástus- ja riddodepartemeanttain finánsaroasu birra. Sámedikki várrepresideanta lea doallan jeavddalaš oktavuoda Guolástus- ja riddodepartemeanttain ovdal go báhka bođii albmosii ja báhka sisdoallu mearriduvvui.

Guolástus- ja riddodepartemeanta lea várren 29 miljon r guliid ja skálžoelliid fievrridandoarjjan vuostáiváldinstášuvnnain 2009:s. Dát poasta lea dál stuoriduvvon 31,6 miljon ruvdnui. 2,6 miljon ruvdnosaš lásáhusa lassin lea departemeanta mearridan ásaht sierra dáhkáduortnega guliid álgovuovdimiid várás mii lea 525 miljon ru. Innovašuvdna Norga dat árvoštallá ovttaskas ohcamiid, maiddái dan man stuorra riskka galgá váldit juohke ovttaskas dáhpháhusas. Ođđa ortnega 525 miljon ruvnnus fievrriduvvo 150 miljon ru dohko das mii lea evttohuvvon lásáhussan doaimbaidjobáhkkii ođđajagimánu 26. b., go fas loahppa 375 miljon ru fievrriduvvo dan lassin.

Doaimbaidjut eai oro ollásit veahkeheamen guolásteddjiid dárbbuid doalvut guliid vuostáiváldinrusttegiidda, juoga mii fuolastuhtta Sámediggeráđđi. Sámediggeráđđi áigu bargat viidáseappot dáid áššiguin ja čuovvolit daid Guolástus- ja riddodepartemeantta ektui.

Sámediggeráđđi áigu čuovvolit ášši finánsaroasu váikkuhusaid birra Ráđđehusain plánejuvvon bušehttačoahkkimis njukčamánu 3. b. 2009 finánsaministariin Kristin Halvorseniin ja Bargo- ja searvadahttinministariin Dag Terje Andersenain.

Gažaldat 2, Árras Miriam Paulsen, NSR sámediggejoavku

Sámi guovlluid giliskuvllat

Áššis 16/08 “Ođđa áššiid dieđiheapmi” evttohus 3, bivddii NSR sámediggejoavku Sámedikki veahkehit giliskuvllaid mat áitojuvvojit heaittihuvvot.

NSR oaiuvvilda ahte Sámediggi berre gulahallat gielddaiguin dainna áigumušain ahte sihkarastit giliskuvllaid bisuheami, danne go dát skuvllat eanaš giliide leat vealtameahtun deatalaččat. Sámediggi lea ovdal bivdán Stuorradikkis ahte giliskuvllaide mat fáallet oahpahusa sámegeielas ja sámegeilli addojuvvojit sierra juolludusat stáhtabušehtas. Danne go ollu giliskuvllat ohpihii áitojuvvojit heaittihuvvot heajos gieldeaekonomiija geažil. Giliskuvllaid heaittiheapmi váikkuha dan ahte olbmot fárrejit eret áitojuvvon giliin. Sámediggi bargá báikegottiid nannemiin. NSR mielas lea sihkar ahte giliskuvllaid suodjaleapmi ja ángirusšan lea deatalaš oassi dán barggus.

NSR evttohii ahte Sámediggi dál ferte ođđasis váldit ášši ovdan Ráđđehusain, ja bargat dan seammás gielddaid ektui hehtten dihte giliskuvllaid heaittiheami. NSR evttohii maiddái ahte Sámediggi geavaha

daid vejolašvuodaid mat gávdnojit konsultašuvdnaortnegis ahte váikkuhit boahhteáiggi gielddaekonomiija.

Giliskuvllat mat jámma áitojuvvojit heaittihuvvot leat Billávuona skuvla Porsáŋggus, Máske skuvla Divttasvuonas, Láhppoluobbala skuvla Guovdageainnus, Vátnjávri skuvla Skániin ja Sirpmá skuvla Deanus. Dáin skuvllain leat ollu oahppit geat ožžot oahpahusa sámegielas ja sámegillii ja sámii kulturáddejumis.

Mainna lágiin Sámediggeráđđi lea čuovvolan dán evttohusa?
Sáгат áviissas guovvamánu 11. b. celkkii ráđđelahttu Gaski ahte sus ii leat makkárge oaidnu das ahte galgágo Máske skuvla bisuhuvvot vai ii, ja ahte ovddasvástádus das gullá gildii. Doarjugo olles Sámediggeráđđi dán cealkámuša?

Sámediggeráđi vástádus 2. gažaldahkii

Sámediggeráđđi oaihvilda ahte stáhtas ain galgá leat bajitdási ovddasvástádus oahpahussii ja galgá addit ekonomalaš doarjagiid vuodđoskuvllaid ja joatkkaskuvllaid jođiheapmái, das maiddáii giliskuvllaide. Sámediggi ii sáhte váldit badjelassas dakkár ovddasvástádusa ee. danne go Sámedikkis ii leat váldi suohkaniid, fylkasuohkaniid ja eará skuvlaeaiiggáid ektui.

Sámediggi sáhtta váikkuhit oahpahusa rámmaide konsultašuvnnaid ja oahppoplánaid bokte, ja válddi čeahkkimis stáhtačállilávdegottiin 12.01.09 bajás suohkanekonomiija oppalaš dili.

Báikkit mat norggabeale oktavuodas gohčoduvvojit boaittoealbáikin, leat dávjá sámii guovddášbáikkit ja buorit arenat sámii giela, kultuvrra ja servodateallima seailudeamis. Vuodđo- ja joatkkaskuvllat leat Máhttolokten – Sámi bokte geatnegahtton fállat kvalitehtalaččat buori oahpahusa mii lea vuodđoduvvon sámii gielas, kultuvrras ja servodateallimis. Giliskuvllain leat buorit vejolašvuodát duohtandahkat dakkár oahpahusa, danne go leat nu lahka ealli sámii servodaga ja earenoamážit árbevirolaš ealáhusaid. Sámediggeráđđi oaihvilda ahte giliskuvllaid ferte bisuhit ja áigu čuovvolit áššesuorggi áššái guoski dilálašvuodain.

Gažaldat 3, Áirras Ann-Mari Thomassen, NSR sámédiggejoavku

Makkár strategijat Sámediggeráđis leat strukturerenpolitihkka ektui?

Raporta:

Ođđa dutkan maid professor Trond Tronsen lea dahkan Norgga guolástusallaskuvllas duođašta ahte juohke viđát dorskis sorjavaš riddobivdi lea heaitán maŋimus viđa jagis. Dorskis sorjavaš riddobivdo-fatnasiid lohku lea njiedjan 23,8 proseanttain 2.604 fatnasis 2004:s ja dán jagi ođđajagimánu muttos ledje 1.984 fatnasa.

- Dát boahda das go Bondeviikka II-ráđđehus 2003:s rabai riddofatnasiidda vejolašvuoda oastit ja vuovdit guollebivdoeriid. Ovdáneapmi lea ahtanuššan guolástusministera Helga Pedersena áiggis, maŋŋa go son rabai vejolašvuoda ahte maiddáii fatnasat gitta vuollel 11 mehtera besse vuovdit bivdoeriid, dadjá professor Torbjørn Tronsen Norgga guolástusallaskuvllas NTB:ii.

- Go politihkkárat eai leat searvan ja leat guodđán riddobivdo-fatnasiid ovdáneami šiehtadallamiid háldui, maid oktavuodas dušše gievraramusat vuitet, dadjá Tronsen.

Dutkamis “dorskebivdoeriid juogadeapmi davábealde 62 gráda davvin” duođašta son ahte dorskebivdoerit leat maiddáii sirdášan. Stuorra mearrafatnasat bisuhit viehka stuorra oasi dorskebivdoeriin, go fas unnit riddofatnasat leat gártan čáhkket bivdoeriid astoáigebivdiide ja dutkanbivdui.

Sámedikki oainnut riddobivdofatnasiid strukturerema oktavuodas:

Raportta sisdoallu duođašta ain eanet ja nanne dan maid NSR ja Sámediggi oppa áiggi leat čuoččuhan ja maid leat váldán ovdan guolástuseiseválddiiguin. Riddoguovlu lea guhkes áiggi leamaš váttis dilis eiseválddiid guolástuspolitiikka geažil, ja dat lea dušše vearránan sakka “gávppašan vejolaš bivdoeriid” geažil. Dán politihka lea Olgešbellodat álggahan ja mun livččen vuordán ahte Bargiidbellodaga guolástusministtar livččii bissehan dan čielgasit Soria Moria julggaštusa vuodul, namalassii ahte riddolagaš bivdu ja guollebivddu politihkalaš stivren leat deatalaččat. NSR ja Sámediggi biehttaledje čielgasit bivdoearrepolitiikka guolástusain ja mii biehttalemmet daid bivdofatnasiid strukturerema mat leat vuollel 15 mehtera. Mii ákkastalaimet garrasit ahte Ráđđehus ja Stuorradiggi berrejit vuordit bivdoearregávppašemiin šárkkaid ektui. Šállošahtti lea go dát ii vuhtii váldojuvvon.

NSR ja Sámediggi leat maiddáid dovddahan guolástuseiseválddiide ahte mii doarjut bivdoeriid sirddašemi mearrafatnasiin riddobivdofatnasiidda. Dát buorida barggolašvuoda ja ássama rittuin ja vuotnagáttiin. Riddofatnasat leat deatalaččat rittuguvlui ja danne lea dárbu buoridit dán fanasjoavkku doaibmavuodu.

Makkár strategiijaid lea Sámediggeráđdi bidjan eahpeiddolaš ovdáneami ektui rittus strukturerenpolitiikka geažil?

Sámediggeráđi vástáduš 3. gažaldahkii

Sámediggeráđdi lea ilus gažaldaga ektui mii guoská mariidnaealáhusaid ovddideapmái ja struktuvrii, nu ahte dan bokte sáhtta bisuhit guovddážiš dakkár suorggi ja hástalusaid maiguin Sámediggeráđdi beaivválaččat bargá.

Guolástusealáhusas leat nugo earáge ealáhusain leat, ollu ja moalkás hástalusat. Guolástusealáhus lea váldoáššis eksportaealáhus mas leat alla gáibádusat buktagiid kvalitehtii, dat ferte leat márkanguvllot, ferte čadat odasmahttit varas guliid gieđahallama, fatnasiid, bivdoeriid heivehallama, gozihit máddodagaid ja sullasaččaid.

Sámediggeráđi čielga mihttomearri lea oidnosii buktit ja fuolahit sámi beroštusaid. Dát guoská maiddáid mearrasámiide. Strukturpolitiikka maid Stuorradiggi mearridii Stuorradiggedieđáhugas nr. 21 (2006-2007) válddahalai dušše smávva osiid dain hástalusain maiguin guolásteaddjit mearrasámi guovlluin dál rahčēt. Hui deatalaš lea ollislaš guolástuspolitiikkas muitit ahte strukturpolitiikka fatnasiid ektui ii okto mearrit mearrasámiid dili, muhto lea dakkár ášši maid ferte geahččat ollislaš govvas ja guolástusealáhusa ovddideami oktavuodas muđui.

Háhkkan dihte buoret dili ja vejolašvuoda sámi árbevieruid ja giela bisuheapmái ja ovddideapmái lea Sámediggeráđdi lágga gulahallan Guolástus- ja riddodepartemeanttain, Guolástusdirektoráhtain ja Bivdi mearrasámiid organisašuvnnain. Sámediggeráđdi lea barggus bokte ožžon doarjaga mearrasámiid gáibádusaide earret eará mii guoská gildosii ahte stuorra fatnasat aktiivvalaš bivdoreaiduiguin eai galgga bivdit vuonain, ja dasto sin gáibádusaide ahte riddodorskemáddodat galgá nannejuvvot.

Sámediggeráđdi lea maiddáid ovddidan evttohusa ja doallan konsultašuvnnaid buoridan dihte sámiid doaibmamolssaevttuid áššiin mat gusket stuorat rundearpmis-, gonagasreabbá- ja luossbivdoeriide. Dan lassin lea Sámediggeráđdi konsulteren fatnasiid eaiggátvuodaráddjemiid birra ja ahte dat berre heivehuvvot njuolga oassálastinláhki. Dan lassin lea Sámediggi guorrasan riddoguolástuslávdegotti konklusuvnnaide mat láchēt ortnega man oktavuodas sámiin ja earáin galgá leat voigatvuolta bivdit ábis Finnmárkku olggobealde. Sámediggeráđdi áigu čuovvolit ášši viidáset meannudeami.

Sámediggeráđdi bargá aktiivvalaččat ollu surggiin mat gusket sámiid ja eará álbmogiid voigatvuodaid fuolaheapmái mearrasámi guovlluin. Sámediggeráđdi áigu ain boahteáiggis sakka deattuhit ja bargat strategiijaiguin mat addet vejolašvuoda bargat vuotna- ja riddolagašbivdduin, ja mii váikkuha ássama bisuheami, ja mii seammás lea buorre biraspolitiikka.

Gažaldat 4, Áirras Kjersti Myrnes Balto, NSR sámediggejoavku

Boraspireproblematihkka Ofuohtas ja Máttá-Romssas

Ofuohta ja Máttá-Romssa guovlluin leat ollu albasat ja geatkit. Nugo leat bohtán diehtit mediaid bokte de vaháguhttet boraspiret ollu guovllu boazodoalloorohagáin. Áigu go ráđđi doarjut dan gáibádusa maid biebmobearráigeahčču lea bivdán, ahte eiseválddit fertejit árrjalaččat bargat boraspiriid geahpedemiin helikopteriin?

Sámediggeráđi vástádus 4. gažaldahkii

Sámediggeráđi mielas lea buorre go Biebmobearráigeahčču evttoha bivdit boraspiriid helikopteriin, ja eará doaibmabijuid bokte geahpedit albasiid ja getkkiid. Sámediggeráđđi oaivvilda ahte dát lea govttolaš ja jierpmálaš dan dihte go leat ollu boraspiret, ja go boazodoallu ja eanandoallu gártet gillát ollu vahágiid daid geažil. Erenoamáš deatalaš lea geavahit mánggalágan bivdovugiid boraspiriid bivdimii. Bivdu helikopteriin okto sáhhtá leat váttis go dálkkádatdilálašvuodaid geažil sáhhtá leat váttis oaidnit luottaid. Danne sávvat bivddu sihke helikopteriin ja muđui earálágan bivdovugiiguin.

Sámediggeráđđi diehtá ahte guovllut 7 ja 8 – Norlánda ja Romsa dál ovttasbarget getkkiid ja albasiid bivddu ektui árrjalaččat. Dat oktiortnejit barggu earret eará dainna lágiin ahte sulluin jávkadit eret boraspiriid. Sámediggeráđđi diehtá maidái ahte vahágat boazodoalus dál leat nu stuorrát, ahte lea sáhka roasu birra ealáhusas. Davvi-Trøndelágas leat muhtun orohagat massán misiid gitta 80 proseantta rádjai. Luondduhálldašan direktoráhta bealis dahje Fylkkamánni bealis ii leat eahpáduš ahte boraspiret leat menddo ollu mearriduvvon loguid ektui, ja ahte leat váttisvuodát boraspirelogu mearridemiin, ja ahte lea váttis fidnet boranávdidiid mat spedjet.

Boraspiriid dagahan vahátlogut boazodoalus leat jagiin 2007/2008 ná:

Nuorta-Finnmárku:	19.943
Oarje-Finnmárku:	29.506
Romsa:	4.157
Norlánda:	5.186
Davvi-Trøndeláhka:	5.186
Máttá-Trøndeláhka:	1,660

Oktiibuot leat massán 66.406 ealli. Dáid gaskkas lea 55.325 ealli ovddas ohccojuvvon buhtadus. 25 proseantta ohccojuvvon buhtadusain leat máksojuvvon, mii mearkkaša 14.061 ealli ovddas.

Diedut leat vižžojuvvon Davvi-Trøndelága boazodoallohálldahusas. Logut leat vuodđuduvvon Luondduhálldašan direktoráhta vahátloguide maid boazodoallu lea diedihán ja maid fylkkamánnit leat ožžon meannudeapmái.

Gažaldat 5, Áirras John Harald Skum, NSR sámediggejoavku

Árat dán áigodagas lea dollojuvvon diehtujuohkinčoahkkin Álttá gieldda ovdagottiin ja Sámedikkiin, mas lei mielde daláš presideanta Aili Keskitalo, sámi giellahálldašanguovllu birra. Man oktavuodas čilgejuvvui makkár geatnegasvuodát ja vejolašvuodát leat sámi giellahálldašanguvlui laktimis.

Mus lea čuovvovaš gažaldat ráđđái: leago leamaš šat oktavuohhta Sámedikki ja Álttá gieldda gaskka sámi giellahálldašanguovllu birra, ja movt lea proseassa viidáseappot?

Sámediggeráđi vástádus 5. gažaldahkii

Sámediggi doalai 15.05.06 diehtujuohkima Álttá suohkanii sámegiela hálldašanguovllu birra.

Čoahkkimis mitaluvvui suohkanii makkár váikkuhusat ja vejolašvuodát leat das jus suohkan vällje searvat sámegiela hálldašanguvlui. Maŋŋá dán čoahkkima ii leat leamaš oktavuohhta Álttá suohkana ja Sámedikki gaskka dán ášši birra. Sámediggeráđđi bealistis ii leat gávdnan ákkaid manne váldit ovdan ášši njuolga suohkaniin. Sámediggeráđđi oaivvilda ahte digaštallan sámegiela hálldašanguvlui laktimis Čoahkkingirjji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

lea suohkana siskkáldas iešstivren ášši ja danne háliida ráđđi dušše leat mielde rávvemin ja juohkimin dieđuid ášši birra. Min mielas lea lunddolaš ahte suohkana olbmot ieža gáibidit laktima hálddašanguvlui. Sámediggi atná hui árvvus gielddalaš iešstivrema ja danne ii hálit searvat digaštallamiidda sin searvama birra sámegeiela hálddašanguvlui. Sámediggeráđđi oaivvilda ahte Sámedikki rolla dien barggus lea juohkit dieđuid suohkaniidda váikkuhusaid birra hálddašanguvlui laktimis.

Gažaldat 6, Áirras Terje Tretnes, Sámeálbmot bellodat

Poastajournála

Bargiiddellodat lea álginjulggaštusastis dadjan ahte sii áigot bargat rabasvuodain ja lávga oktavuodaid Sámedikki ja sámi servodaga gaskka. Dán ferte áddet maiddái nu ahte lea rabas ja lávga oktavuohhta Sámedikki ja mediaid gaskka.

Oaivvilda go Sámediggeráđđi ahte sii leat olahan dan ovdamearkka dihte rabas ja doaibmi poastajournála bokte?

Oaivvilda go Sámediggeráđđi ahte poastajournála lea rabas ja dan sáhtá geahččat ja das álkidit viežžat dokumeanttaid mat muđui galggašedje leat sámi servodaga olámuttus, nugo dat lei 17.02.09 muttus, goas makkárga dokumeanttat eai lean olámuttus interneahatas, muhto olbmot ávžžuhuvvojit váldit oktavuoda Sámedikkiin.

Sámediggeráđi vástádus 6. gažaldahkii

Sámediggi lea ođđajagemánu 2004 váldán atnui ollislaš elektrovnnalaš áššemeannudanvuogádaga. Ođđajagemánu 2005 rájis lei Sámedikkis elektrovnnalaš boastajournála iežamet neahttsiidduin, ja maid geahččanlohpi Sámedikki dokumeanttaide. 2006:s loahpahii sámediggi njuolgo dokumeanttageahččanlobi, muhto boastajournála lei ain min neahttsiidduin. Dat mearkkaša ahte Sámedikkis lea leamaš rabas ja doaibmi elektrovnnalaš boastajournála iežas ruovttusiidduin ođđajagemánu 2005 rájis.

Sámedikki 2008 bušehtas mearriduvvui ahte njuolgo dokumeanttageahččanlohpi Sámedikki elektrovnnalaš dokumeantta- vuorkkás galgá rahppojuvvot 2008:s. Sámedikki hálddahus lea bargan dáinna prošeavttain 2008 giđa rájis, ja lea leamaš dárbbaslaš ollásit guorahallat boasta- ja áššemeannudeami rutiinnaid ja bearráigeahču.

Ođđa almmolašláhka mearriduvvui suoidnemánu 1. b. 2006, muhto lánkaásahus almmolašláhkii ii mearriduvvon ovdal golggo mánu 17. b. 2008. Dát mearráduš manjduvuvui mángga háve. Láhka oktan lánkaásahusain biddjui doibmii ođđajagemánu 1. b. 2009. Álggaheapmi njuolgo dokumeanttageahččanlobis Sámedikki neahttsiidduin manjduvuvui lága ja lánkaásahusa johtuibeidjama mielde.

Ođđajagemánus 2009 addojuvvui oahpahus bargiide dán ođđa lágas ja lánkaásahusas, ja boasta- ja áššemeannudeami ođđa rutiinnain ja bearráigeahčus mii vuhtiiváldá ođđa lága gáibádusaid. Dasa lassin lea leamaš dárbu addit lasi oahpu arkiivabargiide ođđa rutiinnain, ja maid rievdadit páramehteriid áššemeannudanvuogádagas. Guovvamánu 2009 leat mii geahččaladdan ahte vuogádat, rutiinnat ja bearráigeahču doibmet nu go vurdojuvvo.

Dáinna duogážiin lea dál oaivvilduvvon ahte njuolgo dokumeanttageahččanlohpi doaibmagoahhtá Sámedikki neahttsiidduin njukčamánu 2. b. 2009 rájis. Buot almmolaš dokumeanttat mat leat boahmán sisa mánggil ođđajagemánu 1. b. 2009 rahppojuvvojit njuolgo dokumeanttageahččamii.

Guovvamánu 28. b. 2009 rádjái bargojuvvo viidáseappot kvalitehtasihkkarastit ahte rutiinnat ja bearráigeahčut doibmet nu ahte dán lága ja eará almmolaš dokumeanttaide guoski lágaid mearrádušat fuolahuvvojit.

Sámediggeráđđi oaivvilda ahte go dát eavttut leat sajis, de boahťa Sámedikkis leat boastajournála mii lea rabas ja gos lea álki oažžut geahččanlobi.

Gažaldat 7, Áirras Terje Tretnes, Sámeálbmot bellodat

Sámedikki politihkalaš dási mátkepolitihkka

2008 rehketdoalus, mii lea sierra ášši dán dievasčoahkkimis ja galgá meannuduvvot, boahťa ovdan ahte Sámediggeráđđi lea mealgat eanet geavahan ruđa go mii lei biddjojuvvon bušehtti. Stuorra oassi dán liiggás geavaheamis guoská Sámediggeráđi mátkedoibmii. Liiggás geavaheapmi mátkedoaimma oktavuodas lea okto measta 800 000 ru.

Boahťa maid ovdan ahte olles 364 500 ru lea geavahuvvon jahkekoarttaid oastimii girdimátkiid várás ovttá ráđđelahttui. Submi guoská gal guovtti jahkái (2008-2009). Dál lea válgajahki, ja ii leat eisege sihkar ahte dát sámediggeráđđi doaimma olles jagi, ja lea go dalle vejolaš bealuštit jahkekoartta oastima jahkái 2009? Oaivvilda go ráđđi ahte dát dávista Sámedikki mátkepolitihkkii, erenoamážit go smiehttat bruttoprinsihpa čuoggás 2.8?

Leago jahkekoartta oastin dahkkojuvvon meroštallama vuodul, vai leago dat muđui earáláhkai árvvoštallojuvvon, ja jos lea, de movt?

Oaivvilda go Sámediggeráđi ahte 2,2 miljon ruvdnosaš liiggás geavaheapmi dávista politihkkii maid dii háliidehpet čadahit, dan ektui mii lea duohtavuohta go smiehttat 2008 rehketdoalu?

Sámediggeráđi vástáduš 7. gažaldahkii

Sámediggi lea álbmotválljejuvvon orgána mas leat olu politihkkarat ja bargit. Dat mielddisbuktá olu mátkkošteami ja stuora mátkegoluid jahkásaččat.

Sámediggi lea ráhkadan mátkkoštanbargovugiid Sámedikki bargiide ja áirasiidda. Dan vuododokumeanta lea sisriikka mátkkiid sierrašiehtadus stáhta rehkegis. Mátkkoštanbargovugiid ulbmil lea ahte buohkain leat seamma njuolggadusat movt mátkkoštit hálbái ja ulbmillaččat bálvalusas. Dat galgá sihkarastit ahte njuolggadusat, mearrádušat ja šiehtadusat leat oahppásat ja ahte buohkat geavahit daid seamma ládje Sámedikki vuogádagas.

Sámediggi galgá geahččalit ávkkástallat dálá rabáhtaid ja buriid haddefálaldagaid nu bures go vejolaš, ja maiddái buriid šiehtadusaid juogo njuolga dahje ovttasbargoguimmiid bokte. Juohkehaččas lea ovddasvástáduš ja geatnegasvuohta čájehit golloipmárdusa ja bissut dain šiehtadusain mat leat šihthojuvvon lágideddjiiguin ja ovttasbargoguimmiiguin. Mátkkiid plánema ja čadaheami oktavuodas galgá álo árvvoštallat mii leat eanemus ulbmillaš Sámediggái.

Sámediggi ostii skábmamánu 2007:s jahkekoartta ovttá ráđđelahttui. Jahkekoarta gusto buot SAS mátkkiide Norggas ja buot Widerøe mátkkiide maid stáhta ii govčča. Dat mearkkaša ahte jahkekoarta gusto Widerøe mátkkiide Romssas Áltái, muhto ii gaskal Leavnnja ja Romssa.

Jahkekoarta lea oaivvilduvvon sidjiide geat dávjá mátkkoštit ja geain ii leat nu njulges mátkkoštangeaidnu, ja dat buktá maiddái dan ovdamuni ahte mátkkošteaddji šaddá gollekunddár mii fas addá ovdamuniid vuordinlisttu ektui. Maiddái ráđđelahttuide lea dat leamaš ovdamunni, mii fas lea boahťan buorin Sámediggái njuovžileabbo ja oaneheabbo mátkkeáiggi bokte, ja dat fas lea mielddisbuktán unni mátkegoluid mátkkošteaddjái.

Ráđđelahtus leat olu ovddasteami miehtá riikka ja mátkkošta gaskamearálaččat 16 gáiddusmátkki mánnosaččat. Dat mearkkaša ahte jahkekoartta golut leat sestojuvvon 5 -6 mánuš dábalaš mátkkoštemiin. Namalassii sesttii Sámediggi olu ruđa go osttii jahkekoartta. Jahkekoarta geavahuvvo

maiddáí ráđđelahtu mátkkiin ruoktot, mii mielddisbukta vel eanet seastima, vrd. Politihkalaš dási njuolggadusat, kapihtal 5 Ásodat- ja ruovttumátkegolut.

Sámediggeráđi 2,2 miljon ruvno badjegeavaheapmi lea čilgejuvvon Sámedikki jahkedieđáhusas, kapihtal 19 ja nohta 16. Lassin lea sámediggeráđđi vástidan gažaldahkii maid plána- ja finánsalávdegotti NSR oassi ovddidii. Sámediggeráđđi oaivvilda ahte dat lea doarvái čilgehus dan badjegeavaheami birra, masa sivvan lea vuosttažettiin bargoaddi oassi penšunbálkkás Stáhta penšunkássii.

Gažaldat 8, Áirras Susanne Amalie Andersen, NSR sámediggejoavku

Soahtegirdišillju ásaheapmi

Sámediggi lea ovdal dovddahan balu dan ektui jos ásahuvvo soahtegirdišillju Harstad/Narviikka girdigietti oktavuhtii, ja lea maiddáí evttohan ahte ráhkaduvvo váikkuhaniskančielggadus mas eamiálbmotbealli čielggaduvvo.

Movt ášši lea ovdánan, ja maid Sámediggi lea bargan áššiin?

Sámediggeráđi vástáduš 8. gažaldahkii

Dán áššái divvojuvvui gažaldat ja dieđihuvvui ođđa áššiin Sámedikki dievasčoahkkimis guovvamánu 2008. Sámediggeráđđi vástidii ja buvttii dieđu ruovttoluotta dievasčoahkkimiin guovvamánus ja miessemánus 2008. Sámediggeráđđi sáddii njukčamánu 3. b. 2008 reivve suodjalusdepartementii gos fuomášahtte departemeantta álbmotrievttalaš vuoigatvuođaid birra, ja konsulterengeatnegasvuođa birra vejolaš plánaide mat sis leat hukset váldogirdišillju Skánihii ja Evenáššái. Reivves beaiváduvvon cuoŋománu 25. b. 2008 Suodjalusdepartemeanttas mitaluvvo ahte ráđdehus geigii njukčamánu 28. b. 2008 Stuoradiggeproposišuvnna nr. 48 Suodjalusa guhkesáiggeplána (2007- 2008). Dán guhkesáiggeplánas ii leat buktojuvvon evttohus soahtegirdiid, vuođđočoahki ja áibmosuodjalusa birra ovttá bases. Vejolaš čohkken dán boahpteáiggis čađahuvvo departemeantta oaiivil mielde ollislaš guorahallama maŋŋil ja gos deattuhuvvo rabas ja fáttmasteaddji dialoga beliiguin geaidda vejolaš rievdadusat boahpteáiggis sáhttet čuoŋat. Sámediggeráđđi eaktuda ahte váldojuvvu oktavuotta Sámedikkiin konsultašuvnnaide jus šaddá dárbbaslaš veardádallat váldogirdišillju Skánihii ja Evenáššái.

Sámediggeráđis lea gulahallan Suodjalusdepartemeanttain ja lea mitaluvvon barggu birra ahte sisaváldin ođđa mállet girdi suodjalussii, ja váldogirdišillju lokaliseren, galgá mearriduvvot 2010 giđa. Suodjalusdepartemeanta bargá dál prošeaktaplánemiin ja čielggademiin movt viidáset proseassa galgá čađahuvvot. Okta ášši dán oktavuodas lea movt Sámediggi galgá dása seaguhuvvot dasa mii guoská konsultašuvnnaide main guorahallojuvvu mii galgá veardádallojuvvot ja movt iešgudetlágan beroštumit ja vuoigatvuođat guorahallojuvvojit. Sámediggeráđis lea olles luohttámuš dasa ahte Suodjalusdepartemeanta váldá oktavuoda Sámedikkiin čielggadan dihte dárbbuid konsultašuvnnaide go álggahuvvo bargu lokaliseret váldogirdišillju, gč. Konsulterensoahpamuša 6. čuoggá.

III Jienasteapmi

43 áirasis ledje 35 čoahkis. Dán áššis ii jienastuvvon

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Aili Keskitalo	
	Egil Olli	

Čoahkkingirji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

35 siidu 233 siidus

	Aili Keskitalo	
	Egil Olli	
2	Miriam Paulsen	
	Jørn Are Gaski	
	Miriam Paulsen	
	Jørn Are Gaski	
3	Ann-Mari Thomassen	
	Marianne Balto	
	Ann-Mari Thomassen	
	Marianne Balto	
4	Kjersti Myrnes Balto	
	Vibeke Larsen	
5	John Harald Skum	
	Marianne Balto	
	John Harald Skum	
	Marianne Balto	
6	Terje Tretnes	
	Egil Olli	
	Terje Tretnes	
	Egil Olli	
7	Terje Tretnes	
	Vibeke Larsen	
	Terje Tretnes	
	Vibeke Larsen	
8	Susanne Amalie Andersen	
	Vibeke Larsen	

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 24.02.09 dii. 15.05

Ášši 04/09 Ođđa áššiid dieđiheapmi

Arkiiva

Arkiiváššennr.

SF-

09/374

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 24.02.09 dii. 15.30

I Mildosat

Nr	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus
1	23.02.2009	Árras Terje Tretnes, Sámeálbmotbellodat	NAV kantuvrrain váilot áššemeannudannávccat ja bargit
2	23.02.2009	Árras Jánoš Trosten, Čielga Sámi Jietna	Báikkálaš gárdut eai beasa meahcástit
3	23.02.2009	Árras Olaf Eliassen, Árja	Dárbašit sámi boarrásiidpolitihka
4	23.02.2009	Árras John Harald Skum, NSR:a sámediggejoavku	Oahpahus sámegielas ja sámegillii Álttá suohkanis
5	23.02.2009	Árras Synnøve Solbakken-Härkönen, NSR:a sámediggejoavku	Joatkkaoahpu sisváldinnjuoggadusat
6	23.02.2009	Árras Susanne Amalie Andersen, NSR:a sámediggejoavku	Čállidoahppu sámegillii
7	23.02.2009	Árras Miriam Paulsen, NSR:a sámediggejoavku	Merkejuvvon ruđat SÁNAG:ii.
8	23.02.09	Árras Kirsti Guvsám, NSR:a sámediggejoavku	Diehtujuohkkinportála Sámis
9	23.02.09	Árras Aili Keskitalo, NSR:a sámediggejoavku	Sámi Arkiivva ovdáneapmi- sámi historjá iežamet gieđaid gaskkas!
10	23.02.09	Árras Kjersti Myrnes Balto, NSR:a sámediggejoavku	Sámegiella amasgiellan ja nubbingiellan
11	23.02.09	Árras Ann-Mari Thomassen, NSR:a sámediggejoavku	Boraspireproblematihkka Ofuohtas/Mátta-Romssas
12	23.02.09	Árras Kjersti Myrnes Balto, NSR:a sámediggejoavku	Oahpponeavvobuvtadeapmi 2009-2012
13	23.02.09	Árras Tor Mikalsen, NSR:a sámediggejoavku	Dorskebiebmama birra Ivguvuonas

II Evttohusat ja mearkkašumit

Evttohus 1, árras Terje Tretnes, Sámeálbmotbellodat

NAV kantuvrrain váilot áššemeannudannávccat ja bargit

Oppamáilmmálaš finánsaroassu váikkuha maidái NAV kantuvrraide miehtá riikka. Bargguhisvuohtha lassána ja NAVa áššemeannudeapmi lea veaháš njoazit go ovdal. Sámi giełddain leat ášahuvvon virggit mat galget buoridit dáid kantuvrraid váilevaš gelbbolašvuodasámigielas. Stáhta ráđđi lea dovddahan ahte áššemeannudeapmi bargguhisvuodá oktavuodas galgá nannejuvvot.

Dáid dieđuid geažil mii ballat sakka ahte dát čuoheá sámi geavaheaddjiide, go NAV fargga sáhtta geassit ruovttoluotta dáid virggiid, mat galget fuolahit sámi geavaheaddjiid, dahje geavahit daid earaláhkai. Dat sáhtta mielddisbuktit ahte sámi geavaheaddjit gártet bálvalusfáladaga haga iežaset gillii. NAV rahčá maidái jorgalemiin skoviid ja eará ávdnasiid sámegillii.

Mii bivdit sámedikki doallat čoahkkima stáhtaráđiin sihkkarastin dihtii ahte sámi guovlluid NAV kantuvrrain eai geavahuvvo dát virggit earaláhkai go nu mo lei jurddašuvvon, dahje eai váldojuvvo ruovttoluotta, mii livččii vearrámus.

Evttohus 2, áirras Jánoš Trosten, Čielga Sámi Jietna

Báikkálaš gárdut eai beasa meahcástit

Čielga Sámi Jietna bivdá Sámediggeráđi váldit oktavuoda gielddaiguin ja iskat manne omd ealgabivdit geain ii leat báikkálaš gullevašvuohta, ožžot vuodjenlobi meahccái ja báikkálaš gárdut ja juoŋasteaddjit eai nappo oaččo vuodjenlobiid árbeatnamiin.

KSR bivdá ráđi iskat manne lustabivdit vuoruhuvvojit ovddabeal olbmuid geat vižžet lassidietnasa luonddus, nugo juoŋasteaddjit ja gárdut.

Evttohus 3, áirras Olaf Eliassen, Árja

Dárbbášit sámi boarrásiidpolitihka

Sámi servodagas leat boarrásat álohii leamaš guovddáš sajis. Boares olbmuid máhttu, boares vierut ja sin callinvásihusat leat álohii leamaš vuodđun sámi servodagas ja sámi kultuvrras. Boares sámiiin lea deatalaš máhtolašvuohta maid mii háliidit ahte boahhteáiggi buolvvat galget oažžut mielde. Jos árbedieđut jávket, masset sámi árvvut ja min servodat vuodu ja sámi kultuvra šaddá mealgat geafit. Min buolvvas lea geatnegasvuohta gaskkustit min boarrásiid máhtu odđa buolvvaide.

Sámediggi ii leat hábmen boarrásiidpolitihka mii livččii oainnusin dahkan sámi boarrásiid dárbbu ja ođasmahtán sin guovddáš rolla servodagas, ja mii maiddái sáhtta leat mielde buorideamen boarrásiid fuolahusa dainna lágiin ahte sámi boarrásat ožžot árvvolaš boaresvuoda. Sámi boarrásiin lea vuoigatvuohta oažžut dohkálaš divššu ja fuolahusa heivehuvvon sin iežaset kulturduogáži, beroškeahttä das ássat go sii gávpogiin, giliin vai okto smávva gilážiin. Deatalaš lea bidjat guovddáži daid issoras stuorra hástalusaid maid ovddabealde dearvašvuodadoaimmahat ja sámi servodat leat, go boarrásiid lohku stuorru boahtevaš jagiin. Danne ferte Sámediggeráđi jođáneamos lági mielde ráhkadit boarrásiidpolitihkalaš doaibmaplána dievasčoahkkimii, mii fuolaha sámi boarrásiid eallindilis miehtá riikka, ja makkár hástalusat šaddet dalle go dat stuorra mánnáčorragat 1950 ja 1960 loguin dárbbášigohtet divššu. Doaibmaplána galget earret eará leat konkrehta doaibmabidjoevttohusat movt mii sáhttit

Oažžut eanet guovddáži boarrásiid rolla sámedipolitihka hábmemis, movt boares olbmuid sáhtta heivehit mearrádušproseassaide Sámedikkis.

Oainnusin dahkat dan ahte boarrásat leat resurssat mat eai geavahuvvo, ja nugo skuvllat, alit oahpahus- ja dutkanásahusat berrejit ollu eanet geavahit daid resurssaid miehtá riikka. Boares olbmuid máhtolašvuohta ferte maiddái árvvus adnojuvvot albma láhkai dainna lágiin ahte boarrásat mat juogadit dieđuid mánáide, nuoraide ja rávis olbmuid galget oažžut bálkká bargguset ovddas.

Oažžut ovdan man deatalaš lea ahte sámi boarrásat ožžot vejolašvuoda ássat ruovttus nu guhká go lea vejolaš. Go boarrásiin ii šat leat vejolašvuohta birget ieža dahje bearraša vehkiin, de galget sii oažžut árvvolaš boaresvuoda buot fuolahusdásiin; lehkos dat dal dikšunruoktu, boarrásiidruoktu, buhcciidruoktu dahje buohcciviessu. Danne ferte buot dáid ásahusaid bargiin leat dárbbášlaš máhtolašvuohta sámi gielas ja kultuvrras.

Háhkát čoahkkanansajiid ja oažžut vejolašvuodaid láchčojuvvot mátkkiid boarrásiidda doppe gos dákkár fáldagat eai vuos leat. Hui buorre ovdamearkan dasa lea sosiálalaš fáldat boarrásiidda Guovdageainnu boarrásiidguovddážiis. Gos boarrásat ieža leat ásahan alcceseaset deaivvadansaji, gos sii dollet sierralágan doaluid ja lágídit oktasaš mátkkiid, ja dat lea bures lihkostuvvan. Sámediggi berrešii doarjut dán lágan posiitiiva doaibmabijuid ekonomalaččat, ja movttiidahttit boarrásiid eará guovlluin ásahtit sullasaš deaivvadansajiid.

Sámediggi ferte váldit stuorát ovddasvástádusa ja árvvus atnit min boarrásiid buorebut. Dán lágan guhkes áigge plánas sáhtášedje leat ollislaš doaibmabidjoevttohusat maiguin nannet boarrásiid saji sámi servodagas, resursaolmmožin sihke politihkas ja servodagas muđui.

Evttohus 4, áirras John Harald Skum, NSR:a sámediggejoavku

Oahpahus sámegeielas ja sámegeillii Álttá suohkanis

Álttás leat dál su 400 oahppi geain lea sámegeieloahpahus vuodđoskuvllas, mii lea su 20 % dain mánáin Norggas, geain lea sámegeieloahpahus.

Áltái lea dál boahtán dat áigi ahte muhtun váhnemat háliidit ásahuvvot sierra sámi luohká vuodđoskuvlii, dál leat 9 oahppi geat dan háliidit, buohkat riegádan 2003:s. Ohpahuslága gáibádus lea 10 oahppi jus galgá leat vuogatvuohtha oázžut oahpahusa sámegeielas ja sámegeillii sámegeiela hálddašanguovllu olggobealde. Dát beroškeahttá luohkkáceahkis.

Dát mielddisbukta ahte ášši ferte meannuduvvot politihkalaččat Álttá suohkanis.

Sámediggi ferte gulahallat Álttá suohkaniin, vai sáhtta geahčadit vejolašvuodaid spiehkastit oahpahuslágas, ja váikkuhit dasa ahte ášši čoavdašuvvá buohkaide buorin.

Evttohus 5, áirras Synnøve Solbakken-Härkönen, NSR:a sámediggejoavku

Joatkkaoahpusisaváldinnjuolggadusat

Ovddidan dán ášši, joatkkaoahpu sisaváldinnjuolggadusaid, ođđa áššin dannego muhtun váhnemat Kárášjogas leat váldán muinna oktavuoda dán birra.

Finnmárku fylka lea joatkkaoahpu sisaváldima oktavuodas juhkkuojuvvon regiuvnnaide. Mearkkaša ahte oahppit geat ohcet jo1:i, ožžot oahppasji dušše skuvllain mat leat seamma regiuvnnas gosa ieza gullet, jus fáldadagat maidda ohcet gávdnojit ruovtturegiuvnnas. Kárášjoga oahppi gii ohcá omd. elektrofágii Áltái ii beasa sisa dannego Hammerfeasttas ja Honesváhkas maidda lea seamma fáldadagat ja dat gullaba seamma regiuvdnii go Kárášjohka. Ii váldo vuhtii vaikko oahppis livčče lagaš fuolkkit ja oahppásat Álttás ja Álttás lea ealli sámi biras mii gal duođai ii gávdno Hammarfeasttas ja Honesváhkas.

Otná regiuvdnajuohkin dagaha ahte muhtun sámenuorat eai beasa váldit dan oahpu maid hálidivčče jus eai leat mielas vuolgit skuvlii dakkár báikái mii soaitá sidjiide amas sihke kultuvrralaččat ja sosiálalaččat. Jus vulget, lea balahahtti ahte eai čađat skuvlla lohppii. Oadjebasvuohtha lea dehálaš eaktu sihke loaktimii ja oahppamii. Logut čájehit ahte erenomážit gánddat geat vázzet fidnofágalaš oahppoprográmmaid ruovttubáikki olggobealde, mángii heitet gaskan.

NSR bivdá Sámedikki čuovvolit ášši ja váikkuhit dasa ahte galgá leat vejolaš spiehkastit regiovdnarájáin nu ahte sámi oahppit besset váldit oahpu dakkár báikkis gosa dovdet gullevašvuoda kultuvrralaččat ja sosiálalaččat.

Evttohus 6, áirras Susanne Amalie Andersen, NSR:a sámediggejoavku

Čálliidoahppu sámegeillii

Odne lea oalle unnán beroštupmi sámi čáppagirjjálašvuhtii. Dasa leat diedusge mánga siva. Lea dárbu ovdánahttit ja maiddaí ođas, ahttit sámi čáppagirjjálašvuohtha. Eanet mánggabealálaš čáppagirjjálašvuohtha, eanet girjjit sihke mánáide, nuoraide ja ollesolbmuide livčče dehálaš nannen dihtii sámeálbmoga lohkanmovtta, ja seailuhan ja nannen dihtii sámi giela ja kultuvrra.

Sámi servodat dárbbasa čáppagirjjálašvuoda girjiid ja teavsttaid mat govvejit e.e. sámi eallima ođddáigásaš servodagain. Sámi servodat dásbbaša maid ođđa čálliid, muhto orru oalle váttis gávdnat sin, erenomážit nuoraid gaskkas. NSR oiavvilda ahte okta čoavddus dasa livččii čálliidoahppu sámegeillii mii maid sisdoalu dáfus lea heivehuvvon sámi čálliide. Tromssa universitehta fállá dán sullasaš oahpu, nu gohšoduvvon Forfatterstudiuma, muhto dat lea diedusge dárogillii.

NSR bivdá Sámedikki leat mielde láchčimin dili nu ahte livččii vejolaš lágidit čálliidoahppu sámegeillii girječálliide ja daidda geat áiggošedje čállit ja almmuhit čáppagirjjálašvuoda teavsttaid sámegeillii.

Evttohus 7, áirras Miriam Paulsen, NSR:a sámediggejoavku

Merkejuvvon ruđat SÁNAG:ii.

SÁNAG lea Sámi nationála gealboguovddáš - psykalaš dearvvasvuodasuddjen. Mas lea nationála ovddasvástádus ovddidit ovttadássásaš fáraldaga psykalaš dearvvasvuodasuddjemis sámi álbmogii miehtá Norgga. SÁNAG gullá Dearvvasvuohka Finnmárkui, ja lea spesialistadearvvasvuoda psykalaš divššus oassi.

Psykalaš dearvvasvuoda nannenplána lei doaimmas ođđajagimánu 1. beaivve 2009 rádjai, ruđat SÁNAG:ii ledje dalle merkejuvvon Dearvvasvuoda- ja fuolahusdepartemeanttas. 2009 rájes leat psykalaš dearvvasvuodabargguid ruđat biddjon dearvvasvuodadoaimmahagaide ja gielddaide, ja dát guoská maid SÁNAG:ii.

NSR oaivvilda ahte ii leat buorre go merkejuvvon ruđat SÁNAG:ii loahpahunvojit, dát mielddisbukta ahte SÁNAG ferte rahčat Dearvvasvuohka Davvi mearrádusovttastusas Dearvvasvuoda Finnmárkku bokte. SÁNAG:is leat nationála doaimmat mat sihke geográfalaččat ja hálddahusa dásis leat olggobealde ja bajábealde Dearvvasvuoda Finnmárkku doaimmahanválddi, mii guoská sihke ovddasvástádussii ja ekonomijii. NSR oaivvilda ahte SÁNAG lea dehálaš orgána mii hukse, ovddida ja bálvala ovtaárvosaš psykalaš dearvvasvuoda bálvalusaid sámi álbmogii olles riikkas. Guovddáš dearvvasvuodaeseválddit leat mánggaid jagiid badjel dadjan ahte bajimus mihttomearri sámi álbmogii lea dat, ahte leat ovtaárvosaš dearvvasvuodabálvalusat, mañimuččat deattuhuvvon Stuorradiggediedáhusas 28 (2007-08). SÁNAG lea dán dihte ásahuvvon, ja ferte ge leat nationála bargu sihkkarastit ahte dán ásahas leat ekonomalaš resurssat ja vejolašvuodát ollašuttit bargamušaidis. Merkejuvvon ruđat dán oktavuodas lea garra signála dasa maid nationála dearvvasvuodaeseválddit háliidit vuoruhit.

NSR dáhttu dán ášši ovddidit konsultašuvnnain Dearvvasvuoda- ja fuolahusdepartemeanttain.

Evttohus 8, áirras Kirsti Guvsám, NSR:a sámediggejoavku

Diehtujuohkinportála Sámis

NSR Sámediggejoavku evttoha ahte Sámediggi váldá iniciatiivva álggahit diehtujuohkinuskádaga, gos leat buot almmolaš dieđut sámiide miehtá Sámi.

Dákkár neahttauskádat livččii ofelažžan sámi servodahkii, sihke giela, oahpu, ealáhusa ja kultuvrra dáfus. Neahttauskádagas fertešedje leat buot vuoigatvuodát mat sámiin leat. Ovdamearkka dihte makkár oahpahasvuoigatvuodát leat sámegealas ja sámegealli, makkár vejolašvuodát leat sámi mánáidgárddiin, makkár vuoigatvuodát leat dulkoma ektui dearvvasvuodabálvalusain jna. Livččii lean ávkkálaš čohkket dákkár dieđuid ovttá sadjái.

Neahttauskádat sáhtašii maid doaimmat dan láhkai ahte sáhtašii oazžut gažaldagaide vástádusaid. Livččii dehálaš ahte neahttauskádat láchčojuvvošii sihke nuoraide ja boarrásiidda, ja olbmuide geain leat fuotnánan doaimmanávccat. Dán uskádaga namman sáhtašii bidjat sabme.no.

Evttohus 9, áirras Aili Keskitalo, NSR:a sámediggejoavku

Sámi Arkiivva ovdáneapmi- sámi historjá iežamet giedaid gaskkas!

Sámediggeráđi institušuvnadiedáhus ii dađi bahábut namut maide hástalusaid ja ovdánanvejolašvuodaid birra sámi arkiivvaid ektui. Sámi Arkiivva lea 2005:s ožžon ovddasvástádusa almmolaš arkiivvaide main lea mearkkašupmi sámi servodahkii, historjái ja kultuvrii, nu go sámi institušuvnnain. Sámi Arkiivvas ii leat leamaš vejolašvuohka vel čadahit dán barggu. Heivehuvvon lanjaid ii leat leamaš vejolaš gávdnat dássáži, ja dát lea leamaš čuolbman ollu jagiid Sámi Arkiivva ovdáneapmái. Go diehtosiida válbmana 2009 čavčča, de leat Sámi Arkiivvas áibbas ođđa vejolašvuodát systematiseret, dokumenteret ja dahká álkibun gávdnat dehálaš dieđuid sámi historjja birra.

Sámediggi ferte vuolggahit ášši sihkkarastit ahte arkiivamateriála árra sámi institušuvdnahistorjjás buktojuvvo Sámi Arkiivii, nu go Sámedikki áigumuš lei. Arkiivamateriálat dehálaš institušuvnnain dego Beaivváš Sámi teáhteris ja Sámi oahpahusrádis sáhtášedje ovdánahttit dan dieđalaš arkiivva maid Sámi Arkiiva lea oavvilduvvon leat.

Boazodoallohálldahusas leat maid arkiivvat mat galggašedje čohkkejuvvot Sámi Arkiivii. Boazodoallohálldahusas leat dokumeanttat mat leat čuđiid jagiid boarrásat, ja mat leat duođastussan sámi leahkimii, luonddugeavaheapmái ja oktavuhtii eiseválddiiguin sihke guhkkelis ja lagat historjjás. Dá lea materiála masa odne lea stuora beroštupmi sihke hálldašeamis ja dutkamis, ja dan sivas galggašii sámi institušuvdna váldit vára das.

Sámediggi ferte danin bearráigeahččat ahte dát arkiivvat eai sáddejuvvo iešgudetge ossodagaide stáhtaarkiivvas, muhto leat vejolažžan gávdnot Sámi Arkiivvas sihke dutkiide ja studeanttaide. Arkiivamateriála lea dehálaš oassi min oktasaš historjjás, ja lea duođastussan oktavuodas gaskkal sámi álbmoga ja almmolašvuoda. Go diehtosiida gárvána, de lea Sámi Arkiivvas kontorsadji 9 bargái, 3000 hildomehterat báberarkiivii ja erenoamásmagasiidna. Sámediggi ferte bearráigeahččat ahte sadji geavahuvvo dasa masa lea oavvilduvvon, sihkkarastin dihte sámi historjjá iežamet gieđaid gaskii.

Evttohus 10, áirras Kjersti Myrnes Balto, NSR:a sámediggejoavku

Sámegiella amasgiellan ja nubbingiellan

NSR čujuha gažaldahkii mii bođii dievasčoahkkimis skábmamánu 2008 amasgiela ruhtadeami birra joatkkaskuvllain, ja sámediggeráđi vástádussii ahte sámediggeráđi áigu dárkkistit sámegieloahpahusa doarjjaortnega. Mii čujuhit maidá Máhttodepartemeantta vástádussii, kopijja mielddusin, Iinna ja biras searvvi jearaldahkii 16.12.08.

Máhttodepartemeantta vástádusas oaidnit ahte departemeanta oaidná dan ášši oahppoplána mearrideapmin sámegielas nubbingiellan ja ahte departemeanta bivdá dán jearaldaga sáddet Sámediggái.

NSR mielas lea dehálaš ahte buot sámi oahppit geat háliidit galget oažžut gokčojuvvot sin rievtti sámegieloahpahussii joatkkaskuvla dásis ja ahte joatkkaskuvllaide sihkkarastojuvvo olggudas ruhtadeapmi dan oahpahussii. Mii eat oainne ahte sámegiela 3 fágaplána vuoigada ahte sámi oahppit geat vuosttaš geardde álget sámegieloahpahusain Jo1:s fertejit čađahit buot dásiid, 1-7, joatkkaskuvlla mannolagas. Min ipmárdusa mielde lea dát maid Máhttodepartemeanta lea bidjan vuodđun. Sámediggi ferte váikkuhit ahte nu olu sámi oahppit go vejolaš movttidahttojuvvot oahppat sámegiela juo mánáid- ja nuoraidskuvllas. Sámegieloahpahusa bokte mánáid- ja nuoraidskuvllas buorrána vejolašvuolta ahte sámegiella šaddá duohta nubbingiellan ohppiide. NSR ii oainne ahte mánát ja váhnemat movttiidahttojuvvot välljet sámegiela mánáid- nuoraidskuvllas, jus fágas sámegiella 3 joatkkaskuvllas addo seamma oahpahus ohppiide gean lea ja geain ii leat máhttu ovdalgihtii. Seammasássaš oahpahus buohkaide joatkkaskuvladásis lea mearkan ahte sámegiela nubbingielaohpahus mánáid- ja nuoraidskuvllas lea dušši. Fálaldat sámegiella amasgiellan livččii lokten sámegiela nubbingiela stáhtusa.

NSR mielas lea dehálaš ahte gávdnojit buorit fágafálaldagat joatkkaskuvllas sihke daidda ohppiide geain lea leamaš sámegiella nuoraidskuvllas, ja ohppiide geat álget oahpahallat sámegiela joatkkaskuvllas. Danne bivdá NSR Sámedikki fuolahit ahte sámegiella amasgiellan ain lea duohta molssaeaktu sámi ohppiide. NSR áigu garrasit vuosttaldit dan ášši ahte sámegiela amasgiela ruhtadeapmi galgá jorrat áššin sámegiela 3 gelbbolašvuodamihtuid rievdadeami hárrái.

Evttohus 11, áirras Ann-Mari Thomassen, NSR:a sámediggejoavku

Boraspireproblemahtihkka Ofuohtas/Mátta-Romssas

Boraspireválttisvuodát Ofuohta/Mátta-Romssa guovllus lea áigeguovdilis fáddá, man birra lea gullon ollu mediain, earret eará TV:s man oktavuodas Biebmobearráigeahčču gáibida ahte albasat Dieiddasullos bivdojuvvot helikopteriin. Biebmobearráigeahčču árvoštallá gielidit boazodolliid guodoheames bohccuid guovllus jos boraspiret eai jávkaduvvo. Dalle fertejit biddjojuvvot

doaimbajut johtui. Ná lea dahkkojuvvon ovdal sávzaeláhusa oktavuodas, muhto dat lea ođas boazodoalus.

Boraspireproblematihkas Ofuohtas/Romssas leat mánga beali maidda Sámediggeráđđi ferte váikkuhit gávdnat dohkálaš čovdosiid:

1. Dát heahtedilli lea sihke Roahpa ja Dielddasullo orohagain gos boraspiret spedjet friija ja vahágahttet ollu. Sámediggeráđđi ferte leat mielde bidjamin eavttuid rivttes eiseválddiide bissehan dihte dán heakka roasu, go ođđa bohccot goddojuvvojit juohke beaivvi. Dat mearkaša dan ahte buot albasat jávkaduvvojit Dielddasullos, ja dasto fertejit ámmátbivdit, geain leat buotlágan vearjjut, maiddái helikopter, goddit getkkiid Stuoranjárggas.
2. Dat mii dás lea prinsihpalaš lea dat go boazodoallit ja sávzaboanddat, geat gillájit stuorra boraspiriid hálddašeami oktavuodas, leat dan muttos váttis dilis go sidjiide ii jáhkkojuvvo go guoská boraspirevahágiidda, goddojuvvon ja roasmmehuvvan elliid lea váttis duođaštit, ja dan seammás lea hui váttis bivdit boraspiriid. Orohaga geavaheaddjit dat fertejit oheat njeaidinlobiid. Jos geahččat man ollu leat addojuvvon njeaidinlobit, ja man ollu goddojuvvon, de čájeha dat iešalddis dan ahte eahpelihkostuvvet bivddus eanaš gerddiid. Goddinlohpi addojuvvo hui gáržžis áigái, guhtoneatnamiid geavaheaddji dat ferte bivdit, maid dábálaš boazodoallit ja sávzaboanddat eai nákke. Galggašii leat iešalddis čielga ášši ahte almmolašvuotta ámmátbivdoservviiguin dat manná goddit boránávddiid, jos dat duođai lea áigumuššan.
3. Mearriduvvon lea ahte Dielddasullos eai galgga leat boraspiret. Sámediggeráđđi ferte váldit dán ovdan rivttes ásahusaiguin ja oazžut áddejumi das ahte boraspiret galget njeidojuvvo boraspirehis guovlluin. Sullo Lofuohtas ja Viestterálas leat maiddái mearriduvvon boraspirehis guovlun. Stuornjárggas maid eai galggaš leat boraspiret.
4. Hálddašánráđji Romssa ja Norlándda gaska lea váttisvuotahan guhtoneatnamiid geavaheddjiide go doppe ferte boraspirenálii leat goappašiiin fylkkain, mii dagaha dan ahte eahpegorálaš ollu bohccot ja sávzzat goddojuvvojit. Sámediggeráđđi ferte ovddidit dán eahpegovttolašvuoda rivttes ásahusaide.
5. Orru maiddái nu ahte stuorra boraspiriid nállemihhtu guovllus lea biddjojuvvon menddo stuurisin, nu ahte eai leat doarvái lundolaš biebmoeallit nu ollu boraspiriide. Boraspiret fertejit goddit bohccuid ja sávzzaid birgejumi dihte. Dát čájeha ahte luonddus ii leat šat lundolaš dásedeaddu. Buot vásihusat čájehit ahte guođohaneallit eai heive leat ovta sajis stuorra boraspirenáliiguin.
6. Dát lea okta ollu ovdamearkkain dasa ahte Sámedikkis ferte leat váikkuhanfápmu nationála boraspirepolitihkkii mii dál lea duohta áittan sámi guođohanealáhusaide.

NSR sámediggejoavku bivdá Sámediggeráđi čuovvolit dán ášši rivttes ásahusaide guovdu.

Evttohus 12, áirras Kjersti Myrnes Balto, NSR:a sámediggejoavku

Oahpponeavvobuvtadeapmi 2009-2012

NSR čujuha Oahpponeavvoráhkadeami strategalaš plánii 2009-2012 gos earret eará leat čuovvovaš strategijjat:

- Bargat dan ala ahte Vágfjord joatkkaskuvla, Skániid ossodat, ásahuvvo resursaskuvlan mii fuolaha oahpponeavvoráhkadeami nationála oahppoplánaid sámi gelbbolašvuodamihttomeriide.

- Váikkuhit dan ahte sámi joatkkaskuvllat ovdánahttojit resursaskuvlan oahpponeavvuid ráhkadeamis sámegillii joatkkaohpahusa váste.

NSR bivdá Sámediggeráđi farggamusat váldit oktavuoda guoskevaš joatkkaskuvllaiguin digaštallat movt dat strategijat galget čuovvoluvvot.

Evttohus 13, áirras Tor Mikalsen, NSR:a sámediggejoavku

Dorskebiepmama birra Ivguvuonas

NSR dieđihii skábmamánu dievasčoahkkimis ođđa ášši dorskebiepmama birra Ivguvuonas. NSR lei vuordán Sámediggeráđi váldit evttohusa ovdan guolástuseiseválddiiguin dahje vejolaččat árvvoštallat evttohusa ja evttohit mo Sámediggi sáhtášii bargat viidáseappot áššiin.

Áššis 02/09 Sámediggeráđi doaibmadieđáhus ii daddjo ii mihkkege dan birra ahte Sámediggeráđdi lea bargan evttohusain. Daddjojuvvo dušše ahte “Sámediggeráđdi evttoha ahte Sámediggi goziha biepmankonsešuvnnaid juolludemiid Ivguvuonas, ja bargá dan ala ahte báikkálaš bivdit ja riddodorski ii galggá vahágahttojuvvo go ođđa konsešuvnnaid juhkkajuovvot.”

Vai evttohus duohtameannuduvvo, de ii oainne NSR eará ráđi go ovddidit ášši ođđasis.

Dorskebiebmanbuvttadeapmi lea ollu lassánan maŋimus jagiid. Čakčat ságastallojuvvui ollu Omasvuona dorskebiepmama birra, Ivguvuona siskkimus oasis. Vuotna lea leamaš dovddus das, ahte doppe lea leamaš eallinfámolaš ja oalle stuora dorskemaddodat, mas lea leamaš stuora mearkkašupmi báikkálaš ealahusaide ja kultuvrii. Eanaš guolásteaddjit Omasvuonas ja Gáivuonas leat vuostaldan ođđa dorskebiepmankonsešuvnnaid vuonas.

Guolástusdirektoráhta lea Guolástus- ja riddodepartemeanttas ožžon bargun geahčadit dorskebiepmama váttisvuodaid. Direktoráhta raporttas daddjojuvvo earret eará ahte Guolástusdirektoráhta oaidnu lea ahte váilu dohkálaš dievaslaš áddejupmi das mii čatnasa bibmojuvvon dorskiid gárgideapmái, ja maiddái eará áitagiin luođu riddodorskái. Guolástusdirektoráhta lea mánggaid jagiid ohcalan dievasleabbo riskaanalysa mii guoská norgga akvakultuvrii, ja sáhtta dušše nannet ahte dákkár proseassat eai leat doarvái bures vuoruhuvvon.

Guolástusdirektoráhta lea evttohan doaibmabidjun, ahte “ráhkaduvvo dievaslaš geahčastat daid geográfalaš guovlluid birra, main lea earenoamáš hearkkes dorskemáddodat, man dárbaša várjalit.” Viidáseappot evttoha direktoráhta maid, ahte čađahuvvo čielggadeapmi dan birra leatgo dorskebiebmanfriddja guovllut doarvái buorit doaibmabijut dasa ahte várjalit earenoamáš hearkkes dorskemáddodagaid. Dat lea direktoráhta ipmárdusa mielde proseassa, man galgá čađahit viidát, ja das fertejit leat elemeanttat dan barggus, man Rieber-Mohn-lávdegoddi čađahii áiggistis (NOU 1999:9 Til laks åt alle kan ingen gjera?).

NSRa sámediggejoavku oaivvilda ahte Guolástusdirektoráhta evttohus lea buorre vuolggasadji. Muhto hearkkes dorskemáddodaga lassin berre oktan lassekriteran leat dat, ahte galgá várjalit dorskemáddodaga, mas lea stuora mearkkašupmi. Dat maid oktiivástida Rieber-Mohn-lávdegotti evttohusa. Dat sistisdoallá, ahte ii dušše biologalaš hearkivuolta, muhto maid dan mearkkašupmi mearrasápmelaččaide, váldojuvvo mielde árvvoštallamiidda. Ivguvuona dorskemáddodagas lea leamaš hui stuora mearkkašupmi mearrasámiid ealahussii ja kultuvrii. NSRa sámediggejoavku bivdá Sámedikki bargat dan nala, ahte Ivguvuotna váldojuvvo mielde dan listui guovlluid birra, mat galget šaddat dakkár guovlun gos ii galgga leat dorskebiebman.

Čoahkkinjodihangotti árvalus:

Buot evttohusat 1 – 13, sáddejuovvot Sámediggeráđđái viidásit giedahallamii.

III Jienasteapmi

43 áirasis ledje 30 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Čoahkkinjodihangotti árvalus mearriduvvui ovttajienalaččat.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Jánoš Trosten	
2	Olaf Eliassen	Gunn-Britt Retter
		Jánoš Trosten
		Kjersti Myrnes Balto
	Olaf Eliassen	
3	Terje Tretnes	Jánoš Trosten
4	John Harald Skum	Jørn Are Gaski
	John Harald Skum	
5	Synnøve Solbakken-Härkönen	Marianne Balto
	Synnøve Solbakken-Härkönen	
6	Susanne Amalie Andersen	Vibeke Larsen
		Marianne Balto
	Susanne Amalie Andersen	
7	Miriam Paulsen	Jørn Are Gaski
		Ranveig Matheussen
8	Kirsti Guvsám	Egil Olli
	Kirsti Guvsám	
9	Aili Keskitalo	Sten Erling Jønsson
10	Kjersti Myrnes Balto	Jørn Are Gaski
		Henrik Eriksen
		Tor Mikalsen
	Kjersti Myrnes Balto	
11	Ann-Mari Thomassen	Vibeke Larsen
		Willy Ørnebakk
		Per Andersen Bæhr
	Ann-Mari Thomassen	
12	Kjersti Myrnes Balto	Jørn Are Gaski
	Kjersti Myrnes Balto	
13	Tor Mikalsen	

VI Sámedikki mearrádus

Odda áššit 01 - 13 sáddejuvvojit Sámediggeráddái meannudeapmái.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 24.02.09 dii. 16.50

Ášši 05/09 Cealkámuš 2009 eanandoallošiehtadallamiidda

Arkiivaáššennr..
05/164806 / 25 - 58

Meannudeamit

Politiikkaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Sámediggeráđdi	12.01.09	R 06/09
Ealahus- ja kulturlávdegoddi	10. – 12.02.09	EKL 03/09
Sámedikki dievasčoahkkín	24. – 27.02.09	05/09

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 25.02.09 dii. 13.30.

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus
1	12.01.09	Sámediggeráđi	Ášši 06/09 Cealkámuš 2009 eanandoallošiehtadallamiidda
2			Sámedikki 2008 eanandoalloarjagiid raportereren

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Sámediggái lea dehálaš gozihit, sihkkarastit ja nannet sámi eanandoalu. Dat mielddisbuktá ahte galggašii bisuhit dan barggolašvuoda ja doallostruktuvrra mii odne lea. Viidásit lea Sámedikkis guhkesáiggi mihttomearrin ealáhussii buoridit barggolašvuoda ja buvttadeami sámi eanandoalus. Danne juolludii Sámediggi 6,9 miljon ruvno eanandoalloulbmiliidda 2008:s. Eanas oassi doarjagiin juolluduvvui investeren-, ovdánahttin- ja ovttasbargodoaimmaide eanandoalus.

Maŋemus jagiid lea sámi guovlluid eanadoalloaláhusain leamaš heajos ovdáneapmi. Ovdamearkka dihte Finnmárkku fylkkas čájehit Fylkamánni varas logut ahte sávzadoalut ja mielkebuvttadandoalut leat nijedjan ollu. Logut čájehit ahte mielkebuvttadandoalut leat unnon 11 proseanttain ja sávzadoalut fas 16,7 proseanttain 2005 rájes 2008 rádjái. Dat dilli lea liige balddehahti go sámi eanandoallobirrasat leat ovdalaččas juo nu olu unnit go eará eanandoalut riikkas. Jus dat eanandoallu unnu ain, de šaddá dat stuora hástalussan sámi ealáhusaide ja dat áitá ealáhusa mávssolaš kultur- ja giellaarenan Sámis. Hedjoneapmi čuohcá maiddá biebmbuvttadeapmái, meierijaide, njuovahagaide ja eará buvttadanrusttegiidda sámi ássanguovlluin. Fertet gal deattuhit ahte namuhuvvon loguide gullet maiddá dat doalut mat leat biddjon oktii. Danne muitalit logut sihke rievdamiid birra ja doaluid duohta unnidemiid birra.

Sámi eanandoalut gávdnojit enas Divttasvuonas ja Hápmiris Nordlánddas, báikkohagaid Lulli- ja Davvi-Romssas ja Finnmárkkus. Gávdnojit maiddá moadde sámi eanandoalu lullisámis, muhto biddgeguidda ássama geažil de lea váttis defineret sámi eanandolliid eará eanandolliid searvvis

Nugo eará vuodđoealáhusat de lea maiddá eanandoallu dehálaš oassi sámi guovlluid ealáhusain. Seammás lea eanandoallu dehálaš sámi giella- ja kulturárbevieru fievrrideamis. Sámediggi áigu deattuhit ahte stáhtas lea álbmotrievttálaš geatnegasvuodta sihkkarastit sámi kultuvrii ávnnaslaš vuodu. ON konvenšuvdna siviila ja politiikkaš vuoigatvuodaid hárrái 1966 (SP) artihkal 27 suddje sámiid iežaset árbevirolaš ealáhusdoaimmama, das maiddá ođđaáigásaš doaimbavugiid, ja suddje maiddá guovlluid ja resurssaid mat leat daid ealáhusdoaimmaid vuodus. SP artihkal 27 maiddá

geatnegahtta stáhtaid vuolggahit posiitiiva sierradoaimmaid váikkuhan dihte duohta dásseárvvu gaskal minoritehtaid ja majoritehtaid. SP artihkal 27:s leat maiddá oktavuodát Vuodđolága § 110a:i, ja dat lea inkorporerejuvvon norgga láhkii ja boahká dan ovdalii jus šaddá gižžu olmmošvuoigatvuodálága §§ 2 ja 3 bokte.

Eanandoalu mávssolašvuohta sámi kultuvrra bisuheapmái ja ovdáneapmái olu sámi guovlluin, ovttas ealáhusa heajos ovdánemiin, gáibida ahte dál fertejit biddjot eanet doaimmat johtui mat earenoamážit nannejit sámi guovlluid eanandoalu vejolašvuođaid ja vuodu. Danne árvvoštallá Sámediggi ahte dát cealkámuš eanandoallošiehtadallamiidda lea hui dehálaš sámi servodahkii, sihke servodatpolitihka ja ealáhuspolitihka ektui.

Sámediggi čujuha Soria Moria- cealkámušii gos earret eará daddjo:

”Ráđđebus háliida ahte Sámediggi galgá beassat váikkeuhit eanandoalu, boazodoalu ja guolástusa politihka hábmema, ja váikkeuhit resurssaid hálldašeami mat leat mearrideaddjit sámi servodateallimii”

Sámediggi konstatere ahte Sámedikkis ii leat makkárge rolla eanandoallošiehtadusaid čadaheamis. Sámedikki vejolašvuohta váikkeuhit dán oasi eanandoallopolitihkas lea odne dušše dat ahte beassat buktit cealkámušaid eanandoallošiehtadallamiidda. Danne oaivvilda Sámediggi ahte lea hui dehálaš ahte departemeanta váldá duodalaččat vuhtii cealkámuša.

Sámediggi ovddida čuovvovaš konkrehta cealkámušaid 2009 eanandoallošiehtadallamiidda:

1. Areáladoarjaga areálaráđji loktejuvvo 200 mihttos 300 mihttui sámi ássanguovlluin buvttandoarjaga ohcama oktavuodas.

Dálkkádaterohusat min riikkas mielddisbuktet iešguđetlágan šaddoeavttuid ja danne maid iešguđetlágan areáladárbbuid. Davvin lea areáladárbu dávjá duppalin stuorát go lulde, go ii leat vejolaš ollási ládjet guktii jahká. Seammás lea doppe heajut šaddu go lulde. Areáladoarjja lea 266 ruvnnu mihttos areálain mat leat unnit go 200 mihttu. Stuorát areálain go 200 mihttu lea doarjja 50 ruvnnu mihttos. Danne ii leat vuogas go areálaráđji lea 200 mihttu buvttandoarjaga oktavuodas daidda guovlluide gos lea oanehis šaddoáigodat. Eanas sámi ássanguovlluin lea dasto olu stuorát areáladárbu. Sámi eanandoallit dárbbasit lagabui beali stuorát eatnamiid go sin bargoolbmát lulit oasis riikkas geain leat seamma olu oamit. Seammás leat eanas eanandoalloareálat Sámis hui biedgguid, mii dagaha ahte šaddá olu vuodjámuš suinniid doalvut. Dat dilli gáibida ahte berre buhttet sámi guovlluid stuora areáladárbbu.

2. Buhtadus alit duktahattiid ovddas

Dan sivas go sámi guovlluin lea stuorát areáladárbu go lulde, de mannet doppe maid eambo goanstamuhkkit juohke oami nammii. Goanstamuhkkiid hatti rievdamat dagahit ahte sámi guovlluid eanandoalut leat hearkkibut ja lea váddáseabbo einnostit dili ovddosguvlui. Go goanstamuhkkiid hattit lassánit sakka, de dasa ferte ásaht buhtadusortnegiid.

3. Lasihit mielkeeriid sámi guovlluin

Dal lea ain dárbu lasihit mielkeeriid sihke dálá doaluide ja ođđa doaluid huksema bokte sámi guovlluin. Dat lea dárbbaslaš jus galgá sáhttit sihkarastit buriid ja dássidis eanandoallobirrasiid ja ahte nuorat välljejit eanandoalu virgin.

Mielkeearit vuvdojuvvojit sihke priváhta márkaniin ja stáhta ortnegiid bokte. Vuosttažettiin háliida Sámediggi heaittihit mielkeeriid vuovdimis priváhta dásis sámi ássanguovlluin. Nubbi áigumuš Sámedikkis lea ahte galggašii biddjot bajit máksomearri mielkeeriid oastimis friddja márkanis. Dat sáhtášii biddjot seamma haddái go stáhta eriid oastimis.

Mielkeeriid vuovdin priváhta márkanis dagaha dálldolliide liigegoluid. Sii geat dinejit mielkeeriid priváhta vuovdimis leat sii geat guđđet ealáhusa ja váldet eará barggaid. Vuoittahallit leat sii geat bissot ealáhusas ja fertejit máksit olu eriid ovddas. Danne ii šatta dat ortnet veahá ge buorrin ealáhussii. Go oastá priváhta márkanis de soaitá doaibmaekonomiija vearáskit dan sivas go haddi sáhtta goargnut nu bajás.

Dat mii dagaha dili earenoamáš váttisin lea ahte sámi guovlluin lea unnán vejolašvuohta molssaevttolaš doaibmamii. Dain guovlluin lea váldobuvttadeapmi mielki ja sávzadoallu. Danne lea mielkebuvtadeaddjis gii háliida joatkit ealáhusas unnán dahje ii oba leat ge eará vejolašvuohta go oastit mielkeeri.

4. Mielkemihthohatti bajidit

Sisaboahtoovdáneapmi mielkedoaluin ii leat čuvvon dan ovdáneami mii lea leamaš eará fidnuin. Viidáseappot lea sisaboahtoerehus boandda ja industriijabargi gaskka ain lassánan. Mielkehaddegoargnut ferte čuovvut gollolassáneami. Sihkarastin dihtii rekruterema eanadollui ja sihkarastin dihtii ain eanadoallodoaimma sámi guovlluin, ferte mielkemihthohaddi lasihuvvot. Mihthohatti lassáneapmi sámi guovlluin váikkuha unnán ekonomaláččat riikka dásis, muhto das lea stuorra váikkuhus ovttaskas dollui Sámis.

5. Lábbábierrgu hatti bajidit

Lábbábierrgu haddelasáhus lei buorrin sámi guovlluide. Sámediggi oaivvilda ahte vai dat posiitiiva ovdáneapmi joatká, de lea dehálaš loktet hatti dán jagi maid. Dat lea earenoamáš dehálaš mearrasámi guovlluide.

Lábbábierrgu buvttadandoarjja ferte bajiduvvot vai buvttadeapmi lassána. Dakkár buvttadanlasáhus lea dehálaš sámi guovlluide gos lea váttis álggahit molssaevttolaš buvttadanvugiid heajos buvttadanberrasa geažil. Bajiduvvon buvttadandoarjja lábbábirgui nannešii earenoamážit mearrasámi guovlluide ekonomaláš vuoddu, doppe gos eanas sámi sávzadoalut leat.

Sámediggi oaivvilda ahte lábbábierrgu otná hadderievadanortnet ii leat doarvái bures heivehuvvon sámi guovllu eanandoalu dálkkádateavttuide. Loahpas borgemánu ja álggus čakčamánu lea lábbábierrgus alimus haddi. Dalle leat sámi guovlluide lábbát ain oalle unnit, muhto Lulli-Norggas gal leat nu stuorrát ahte leat njuovvanmuttus. Danne oaivvilda Sámediggi ahte hadderievadanortnet ferte heivehuvvot riikka iešguđetlágan dálkkádagaide.

6. Luomu ja friddjaáiggi sadjásašortnet ferte buoriduvvot

Olu sámi guovlluin lea váttis gávndat sadjásaččaid eanandoaluide. Dát lea stuora hástalus, ja earenoamážit buolvamolsumiid oktavuodas oaidnit ahte vejolašvuohta gávndat sadjásaččaid lea mávssolaš nuoraid bulvii go galget válljet ahte váldet go badjelasat doalu. Sámediggi oaivvilda ahte luomu ja friddjaáiggi sadjásašortnega doarjaga ferte bajidit vai šaddá álkibut háhkat sadjásaččaid. Dat ahte dál leat šaddan vel guhkit gaskat doaluide gaskkas heaittihemiid dihte, dagaha ahte ferte bajidit máksomeriid vai dat buhttejit lassi vuodjingoluid.

7. Doallovistiid investerenvejolašvuohta ferte buoriduvvot

Sámi ássanguovlluin lea stuora dárbu divuhit doallovistiid. Muhto otná ekonomaláš rámmaiguin ii leat vejolaš olahit gáibádusaid luovosnávet-doalu ektui mielkebuvtadeamis mii galgá doaibmagoahtit 2024 rájes. Áigemearri divuhit visttiid luovosnávet-doalu várás sámi guovlluin ferte dan geažil mañiduvvot 2034 rádjái beroškeahhtá goas doallovisti lea huksejuvvon.

Eanaš dálut mat leat doaimmas sámi guovlluin leat huksejuvvon 1970- ja 1980-logus. Dain dáluin lea stuora dárbu beassat divuhit visttiid vai dat gokčet eanandoalloeiseválddiid gáibádusaid. Sámi eanandoallit leat veahá vuorddašan divodemiiguin, go leat vuordán WTO-šiehtadallamiid bohtosa. Ovdal dan lei stuora eahpesihkarvuolta EU-heivehemiid ektui eanandoalus. Gádjun dihte dan eanandoalu mii ain gávdno sámi guovlluin, fertejit dál biddjot johtui earenoamáš doaimmat doallovisttiid divvumiidda.

Ealáhus- ja kulturlávdegotti árvalus:

Álggaheapmi:

Sámediggi lea lassiedđáhusas Sámedikki 2007 eanandoalloeiseválddiid cealkán ahte lea deatalaš ahte Sámediggi oázžu duohta váikkuhanfámu eanandoallopoltiikka hábmemei. Go dainna galgá lihkestuvvat lea dárbu ásaht buori gulahallama ealáhusbargiiguin ja eanandoalloeiseválddiiguin. Dát mearkkaša earret eará dan ahte Sámedikkis galgá leat guovddáš rolla eanandoallošiehtadallamiid oktavuodas. Sámediggi ferte ovdal gulahallama Eanandoallo- ja biebmodepartemeanttain gulahallat ealáhusorganisašuvnnaiguin sámi ássanguovlluin. Buorre oktavuolta ealáhusbargiiguin lea deatalaš dan dihte vai Sámediggi oázžu doarvái buori gova das makkár hástalusat sámi ássanguovlluidd eanandoalus leat.

Čielgaset rolla Sámediggái ja Sámedikki eanandoallopoltiikka čuovvoleapmi nugo dat bohtá ovdan Sámedikki eanandoalloeiseválddiid ja 2007 lassiedđáhusas, lea earret eará mielde oainnusin dahkamin dan ahte eanandoallu lea deatalaš sámi ealáhus.

Go juo eanandoalus Norgga davimus fylkkain leat erenoamáš hástalusat gánnáhahttivuodá, rekrutterema ja sámi eanandoalu ektui ártkalaš ealáhussan davviguovlluin, sáhtta nannet eanandoalu sajádaga ja dieinna lágiin movttiidahttit sámi nuoraid joatkit eanandoaluin ja sihkkarastit barggolašvuodá bieđgguid ásojuvvon guovlluin davvin. Hui deatalaš lea jos sámi eanandoallu ain galgá ceavzit, ahte Ráđđehus bidjá dán ealáhusa várás dakkár doaibmabijuid maiguin gánnáhahttivuolta ealáhusas sihkkarastojuvvo ja dasto hábme sierra eanandoallopoltiikka mii lea heivehuvvon davviguovlluide.

Sámediggi lea meannudan árvalusaid jagi 2009 eanandoallošiehtadallamiidda ja ovddida čuovvovaš evttohusaid ja mearkkašumiid.

Mearkkašumiid:

Lávdegoddi, Norgga sámiid riikkasearvvi (NSR) lahtut Per-Bjorn Laksehnnes, Randi A. Skum, Klemet Erland Hætta ja Tor Mikalsen, Bargiidbellodaga sámediggejoavkkeku (Bb) lahtut Berit Oskal Eira, Knut Store, Jørn Are Gaski, Ranveig Matheussen, Marie Therese N. Aslaksen ja Per Edvind Varsi, Árija (Á) lahttu Olaf Eliassen, Áarjel Læstoe (ÁL) lahttu Kirsten Appfjell-Eira, Jobttisámiid listtu (JSL) lahttu Per A. Bæbr ja Dáloniid listtu lahttu Isak Mathis O. Hætta, oáivvildit ahte:

maŋŋá eanandoallošiehtadallamiid giđđat 2008 leat golut eanandoalus lassánan eanet go maid šiehtadusbealit ledje vuordán eanandoallošiehtadusa oktavuodas.

Ovdamearkka dihte lea goanastafuođđarhaddi loktanán unnimusat 100%, dalá maŋŋá šiehtadusa loktanii dieselhaddi gitta 80 % ja fápmofuođđarhaddi 10 %. Dasa lassin leat maiddái geasehan- ja doaibmagolut lassánan nugo siloávdnasiin, buhtistanávdnasiin, suoidnespábbaplastihkas jna. Maiddái bargofámu láigohangolut leat lassánan mealgat. Ulbmilhaddi eanandoallošiehtadusa ektui boanddaid buktagiin, maid ii šaddan nugo boanddat ledje vuordán.

Evttohusat:

Lávdegoddi, Norgga sámiid riikkasearvvi (NSR) lahtut Per-Bjorn Laksehnnes, Randi A. Skum, Klemet Erland Hætta ja Tor Mikalsen, Bargiidbellodaga sámediggejoavkkeku (Bb) lahtut Berit Oskal Eira, Knut Store, Jørn Are Gaski, Ranveig Matheussen, Marie Therese N. Aslaksen ja Per Edvind Varsi, Árija (Á) lahttu Olaf Eliassen, Áarjel Læstoe (ÁL) lahttu Kirsten Appfjell-Eira, Jobttisámiid listtu (JSL) Per A. Bæbr ja Dáloniid listtu lahttu Isak Mathis O. Hætta, evttohit čuovvovaš rievdadusaid:

Evttohus 1

Goalmmát teakstaoassi mii álgá ná: "Sámi eanandoalut ..." sihkkojuvvo.

Evttohus 2

Sátne "ollásit" lasihuvvo vuosttaš čuoggá nuppi teakstaoassái goalmmát cealkagii mii galgá šaddat ná : "Davvin lea areáladárbu dávjá duppalin stuorát go lulde, go ii leat vejolaš ollásit ládjet guktii jahkái ".

Evttohus 3

Čuoggáš 3 rievdaduvvo sátne "nanu" nuppi cealkagis leat ná: "buriid ja dássidis".

Evttohus 4

Odđa gávccát čuokkis: Nuoraid rekrutteren eanandollui

Iskkadeapmi maid Eanandoalu čielggadankantuvra lea dahkan čájeha ahte Davvi-Norggas lea unnimus beroštupmi váldit badjelii árbevuoigatvuohtadoalu. Dušše 37 % leat mielas váldit doalu badjelasaset go muđui riikkas lea ollislaš lohku 54 %. Dasa lassin go dálkkádat beliid geažil maid unnán geasuha váldit badjelii eanandoallopmođagaid, de sáhtta dat dagahit dan ahte eanandoallu ollu johtileappot heaittihuvvo davvin go muđui eará sájiin riikkas.

Sámi guovlluin maid ii leat rekrutterendilli olus buoret. Eanandoallobirrasat mat leat sámi guovlluin lea smávvat, ja daid ain eanet geahnohuhttin sáhtta áitit olles eanandoallobirrasa. Sámi guovlluin lea dárbu rekrutteret nuoraid eanandollui. Eanandoalloeiseválddit fertetit bidjat eanet ekonomalaš váikkuhangaskaomiid maiguin movttidahttit nuoraid váldit badjelasaset doalu.

Lávdegotti ráva:

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovačča: Sámediggi doarju muđui sámediggeráđi árvalusevttohusa.

III Jienasteapmi

43 áirasis ledje 29 čeahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Ealáhus- ja kulturlávdegotti evttohus 1-4 mearriduvvui ovttajienalaččat.
- Ealáhus- ja kulturlávdegotti ráva mearriduvvui ovttajienalaččat.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhavuorrolistu ja replihkat

	Sáhavuorru	Replihkka
1	Olaf Eliassen, áššejodiheaddji	Terje Tretnes
	Olaf Eliassen	
2	Tor Mikalsen	
3	Knut Store	
4	Jánoš Trosten	
5	Egil Olli	Jánoš Trosten
	Egil Olli	
6	Ann-Mari Thomassen	Tor Mikalsen
	Ann-Mari Thomassen	
7	Wiebke Synnøve Slåtsveen	Sten Erling Jønsson
8	Klemet Erland Hætta	Egil Olli
	Klemet Erland Hætta	
9	Henrik Eriksen	
10	Willy Ørnebakk	Jánoš Trosten
		Egil Olli
	Willy Ørnebakk	
11	Toril Bakken Kåven	
12	Ann-Mari Thomassen	
	Olaf Eliassen	

VI Sámedikki mearrádus

Sámediggái lea dehálaš gozihit, sihkkarastit ja nannet sámi eanandoalu. Dat mielddisbuktá ahte galggašii bisuhit dan barggolašvuoda ja doallostruktuvrra mii odne lea. Viidásit lea Sámedikkis guhkesáiggi mihttomearrin ealáhussii buoridit barggolašvuoda ja buvttadeami sámi eanandoalus. Danne juolludii Sámediggi 6,9 miljon ruvno eanandoalloulbmiliidda 2008:s. Eanas oassi doarjagiin juolluduvvui investeren-, ovdánahttin- ja ovttasbargodoaimmaide eanandoalus.

Maŋemus jagiid lea sámi guovlluid eanadoalloaláhusain leamaš heajos ovdáneapmi. Ovdamearkka dihte Finnmárkku fylkkas čájehit Fylkamánni varas logut ahte sávzadoalut ja mielkebuvttadandoalut leat njedjan ollu. Logut čájehit ahte mielkebuvttadandoalut leat unnon 11 proseanttain ja sávzadoalut fas 16,7 proseanttain 2005 rájes 2008 rádjái. Dat dilli lea liige balddehahti go sámi eanandoallobirrasat leat ovdalaččas juo nu olu unnit go eará eanandoalut riikkas. Jus dat eanandoallu unnu ain, de šaddá dat stuora hástalussan sámi ealáhusaide ja dat áitá ealáhusa mávssolaš kultur- ja giellaarenan Sámis. Hedjoneapmi čuohcá maiddá biebmobuvttadeapmái, meierijaide, njuovahagaide ja eará buvttadanrustegiidda sámi ássanguovlluin. Fertet gal deattuhit ahte namuhuvvon loguide gullet maiddá dat doalut mat leat biddjon oktii. Danne mitalit logut sihke rievdamiid birra ja doaluid duohta unnidemiid birra.

Nugo eará vuoddoealáhusat de lea maiddá eanandoallu dehálaš oassi sámi guovlluid ealáhusain. Seammás lea eanandoallu dehálaš sámi giella- ja kulturárbevieru fievrreamis. Sámediggi áigu deattuhit ahte stáhtas lea álbmotrievttálaš geatnegasvuodta sihkkarastit sámi kultuvrii ávnnaslaš vuodu. ON konvenšuvdna siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid hárrái 1966 (SP) artihkal 27 suddje sámiid iežaset árbevirolaš ealáhusdoaimmama, das maiddá ođđaáigasaš doaimmanvugiid, ja suddje maiddá guovlluid ja resurssaid mat leat daid ealáhusdoaimmaid vuodus. SP artihkal 27 maiddá geatnegahtá stáhtaid vuolggahit posiitiiva sierradoaimmaid váikkuhan dihte duohta dásseárvvu gaskal minoritehtaid ja majoritehtaid. SP artihkal 27:s leat maiddá oktavuodát Vuoddolága § 110a:i, ja dat lea inkorporerejuvvon norgga láhkii ja bohtá dan ovdalii jus šaddá gižžu olmmošvuoigatvuodálága §§ 2 ja 3 bokte.

Eanandoalu mávssolašvuohta sámi kultuvrra bisuheapmái ja ovdáneapmái olu sámi guovlluin, ovttas ealáhusa heajos ovdánemiin, gáibida ahte dál fertejit biddjot eanet doaimmat johtui mat earenoamážit nannejit sámi guovlluid eanandoalu vejolašvuođaid ja vuođu. Danne árvoštallá Sámediggi ahte dat cealkámuš eanandoallošiehtadallamiidda lea hui dehálaš sámi servodahkii, sihke servodatpolitihka ja ealáhuspolitihka ektui.

Sámediggi čujuha Soria Moria-cealkámuššii gos earret eará daddjo:

”Ráđdebus háliida ahte Sámediggi galgá beassat váikkuhit eanandoalu, boazodoalu ja guolástusa politihka hábmema, ja váikkuhit resurssaid hálddaseami mat leat mearrideaddjit sámi servodateallimii”

Sámediggi konstatere ahte Sámedikkis ii leat makkárge rolla eanandoallošiehtadusaid čađaheamis. Sámedikki vejolašvuohta váikkuhit dán oasi eanandoallopoltihkas lea odne dušše dat ahte beassat buktit cealkámušaid eanandoallošiehtadallamiidda. Danne oaivvilda Sámediggi ahte lea hui dehálaš ahte departemeanta váldá duodalaččat vuhtii cealkámuša.

Sámediggi ovddida čuovvovaš konkrehta cealkámušaid 2009 eanandoallošiehtadallamiidda:

1. Areáladoarjaga areálaráđji loktejuvvo 200 mihttos 300 mihttui sámi ássanguovlluin buvttandoarjaga ohcama oktavuodas.

Dálkkádaterohusat min riikkas mielddisbuktet iešguđetlágan šaddoeavttuid ja danne maid iešguđetlágan areáladárbbuid. Davvin lea areáladárbu dávjá duppálin stuorát go lulde, go ii leat vejolaš ollásit láddjet guktii jahkái. Seammás lea doppe heajut šaddu go lulde. Areáladoarjja lea 266 ruvnnu mihttos areálain mat leat unnit go 200 mihttu. Stuorát areálain go 200 mihttu lea doarjja 50 ruvnnu mihttos. Danne ii leat vuogas go areálaráđji lea 200 mihttu buvttandoarjaga oktavuodas daidda guovlluide gos lea oanehis šaddoáigodat. Eanas sámi ássanguovlluin lea dasto olu stuorát areáladárbu. Sámi eanandoallit dárbbasit lagabui beali stuorát eatnamiid go sin bargoolbmát lulit oasis riikkas geain leat seamma olu oamit. Seammás leat eanas eanandoalloareálat Sámis hui biedgguid, mii dagaha ahte šaddá olu vuodjámuš suinniid doalvut. Dat dilli gáibida ahte berre buhttet sámi guovlluid stuora areáladárbbu.

2. Buhtadus alit duktahattiid ovddas

Dan sivas go sámi guovlluin lea stuorát areáladárbu go lulde, de mannet doppe maid eambo goanstamuhkkit juohke oami nammi. Goanstamuhkkiid hatti rievdamat dagahit ahte sámi guovlluid eanandoalut leat hearkkibut ja lea váddáseabbo einnostit dili ovddosguvlui. Go goanstamuhkkiid hattit lassánit sakka, de dasa ferte ásaht buhtadusortnegiid.

3. Lasihit mielkeeriid sámi guovlluin

Dal lea ain dárbu lasihit mielkeeriid sihke dálá doaluide ja ođđa doaluid huksema bokte sámi guovlluin. Dat lea dárbbaslaš jus galgá sáhttit sihkarastit buriid ja dássidis eanandoallobirrasiid ja ahte nuorat välljejit eanandoalu virgin.

Mielkeearit vuvdojuvvojit sihke priváhta márkaniin ja stáhta ortnegiid bokte. Vuosttažettiin háliida Sámediggi heattihit mielkeeriid vuovdimis priváhta dásis sámi ássanguovlluin. Nubbi áigumuš Sámedikkis lea ahte galggašii biddjot bajit máksomearri mielkeeriid oastimis friddja márkanis. Dat sáhtášii biddjot seamma haddái go stáhta eriid oastimis.

Mielkeeriid vuovdin priváhta márkanis dagaha dálldolliide liigegoluid. Sii geat dinejit mielkeeriid priváhta vuovdimis leat sii geat guđdet ealáhusa ja váldet eará bargguid. Vuoittahallit leat sii geat bissot ealáhusas ja fertejit máksit olu eriid ovddas. Danne ii šatta dat ortnet veahá ge buorrin ealáhussii. Go

oastá priváhta márkkanis de soaitá doaibmaekonomiija vearáskit dan sivas go haddi sáhttá goargnut nu bajás.

Dat mii dagaha dili earenoamáš váttisin lea ahte sámi guovlluin lea unnán vejolašvuohta molssaevttolaš doaibmamii. Dain guovlluin lea váldobuvttadeapmi mielki ja sárvadoallu. Danne lea mielkebuvttadeaddjis gii háliida joatkit ealáhusas unnán dahje ii oba leat ge eará vejolašvuohta go oastit mielkeeari.

4. Mielkemihttohatti bajidit

Sisaboahtoovdáneapmi mielkedoaluin ii leat čuvvon dan ovdáneami mii lea leamaš eará fidnuin. Viidáseappot lea sisaboahtoerehus boandda ja industriijabargi gaska ain lassánan. Mielkehaddegoargnut ferte čuovvut gollolassáneami. Sihkarastin dihtii rekruterema eanadollui ja sihkarastin dihtii ain eanadoalldoaimea sámi guovlluin, ferte mielkemihttohaddi lasihuvvot. Mihttohatti lassáneapmi sámi guovlluin váikkuha unnán ekonomalaččat riikka dásis, muhto das lea stuorra váikkuhus ovttaskas dollui Sámis.

5. Lábbábierrgu hatti bajidit

Lábbábierrgu haddelasáhus lei buorrin sámi guovlluide. Sámediggi oaivvilda ahte vai dat posiitiiva ovdáneapmi joatká, de lea dehálaš loktet hatti dán jagi maid. Dat lea earenoamáš dehálaš mearrasámi guovlluide.

Lábbábierrgu buvttadandoarjja ferte bajiduvvot vai buvttadeapmi lassána. Dakkár buvttadanlasáhus lea dehálaš sámi guovlluide gos lea váttis álggahit molssaevttolaš buvttadanvugiid heajos buvttadanbirrasa geažil. Bajiduvvon buvttadandoarjja lábbábirgui nannešii earenoamážit mearrasámi guovvluid ekonomalaš vuoddu, doppe gos eanas sámi sárvadoalut leat.

Sámediggi oaivvilda ahte lábbábierrgu otná hadderievdadanortnet ii leat doarvái bures heivehuvvon sámi guovllu eanandoalu dálkkádateavttuide. Loahpas borgemánu ja álggus čakčamánu lea lábbábierrgus alimus haddi. Dalle leat sámi guovvluid lábbát ain oalle unnit, muhto Lulli-Norggas gal leat nu stuorrát ahte leat njuovvanmutter. Danne oaivvilda Sámediggi ahte hadderievdadanortnet ferte heivehuvvot riikka iešguđetlágan dálkkádagaide.

6. Luomu ja friddjaáiggi sadjásašortnet ferte buoriduvvot

Olu sámi guovlluin lea váttis gávdnat sadjásaččaid eanandoaluide. Dát lea stuora hástalus, ja earenoamážit buolvamolsumiid oktavuodas oaidnit ahte vejolašvuohta gávdnat sadjásaččaid lea mávssolaš nuoraid buvvii go galget válljet ahte váldet go badjelaset doalu. Sámediggi oaivvilda ahte luomu ja friddjaáiggi sadjásašortnega doarjaga ferte bajidit vai šaddá álkibut háhkat sadjásaččaid. Dat ahte dál leat šaddan vel guhkit gaskat doaluid gaskkas heaittihemiid dihte, dagaha ahte ferte bajidit máksomeriid vai dat buhtejit lassi vuodjingoluid.

7. Doallovistiid investerenvejolašvuohta ferte buoriduvvot

Sámi ássanguovlluin lea stuora dárbu divuhit doallovistiid. Muhto otná ekonomalaš rámmaiguin ii leat vejolaš olahit gáibádusaid luovosnávet-doalu ektui mielkebuvttadeamis mii galgá doaibmagoahit 2024 rájes. Áigemearri divuhit visttiid luovosnávet-doalu várás sámi guovlluin ferte dan geažil mañiduvvot 2034 rádjái beroškeahhtá goas doallovisti lea huksejuvvon.

Eanaš dálut mat leat doaimmas sámi guovlluin leat huksejuvvon 1970- ja 1980-logus. Dain dáluin lea stuora dárbu beassat divuhit visttiid vai dat gokčet eanandoalloeiseválddiid gáibádusaid. Sámi eanandoallit leat veahá vuorddašan divodemiiguin, go leat vuordán WTO-šiehtadallamiid bohtosa. Ovdal dan lei stuora eahpesihkarvuohta EU-heivehemiid ektui eanandoalus. Gádjun dihte dan

eanandoalu mii ain gávdno sámi guovlluin, fertejit dál biddjot johtui earenoamáš doaimmat doallovisttiid divvumiidda.

8. Nuoraid rekrutteren eanandollui

Iskkadeapmi maid Eanandoalu čielggadankantuvra lea dahkan čájeha ahte Davvi-Norggas lea unnimus beroštupmi váldit badjelií árbevuogatuhtadoalu. Dušše 37 % leat mielas váldit doalu badjelasaset go muđui riikkas lea ollislaš lohku 54 %. Dasa lassin go dálkkádat beliid geažil maid unnán geasuha váldit badjelií eanandoallopmođagaid, de sáhtta dat dagahit dan ahte eanandoallu ollu johtileappot heaittihuvvo davvin go muđui eará sajiin riikkas.

Sámi guovlluin maid ii leat rekrutterendilli olus buoret. Eanandoallobirrasat mat leat sámi guovlluin lea smávvat, ja daid ain eanet geahnohuhttin sáhtta áitit olles eanandoallobirrasa. Sámi guovlluin lea dárbu rekrutteret nuoraid eanandollui. Eanandoalloeiseválddit fertejit bidjat eanet ekonomalaš váikkuhangaskaomiid maiguin movttidahttit nuoraid váldit badjelasaset doalu.

Sámediggi doarju muđui sámediggeráđi árvalusevttohusa.

Ášši meannudeapmi lohpuhuvvui 25.02.09 dii. 14.55

Ášši 06/09

Sámediggerádi boazodoallopoltiikalaš diedáhus – ságaškuššanášši

Arkiivaáššennr..
08/86506 / 25 - 58

Meannudeamit

Politiikalaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Sámediggeráđdi	12.01.09	R
Sámedikki dievasčoahkkin	24. – 27.02.09	06/09

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 25.02.09 dii. 15.20.

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus

1. Álggahus

Sámediggeráđdi áigu ovddidit boazodoallodiedáhusa Sámedikki miessemánu 2009 dievasčoahkkinii. Boazodoallu lea viiddis fáddá ja danne háliidit ge guorahallat ášši Sámedikkis vai oččošeimmet buoremus vejolaš vuodu viidáset politiikkahábmenbargui dán suorggis.

Sámediggeráđdi áigu dán ságaškuššanáššis geahččalit buktit oidnosii vuoddo vuolggasajiid boazodoallopoltiikkii, ja čujuhut muhtun boazodoallopoltiikalaš válđoáššečuolmmaid.

Boazodoallopoltiikalaš diedáhusa lassin lea Sámediggeráđdi ráhkadeamen areála- ja biraspolitiikalaš diedáhusa. Viidáset barggus boazodoallodiedáhusain lea dát bargu oassin vuolggasajistis. Ollu áššesurggiid ferte ráddjet dán guovtti diedáhusa ektui, nugo ovdamearkka dihte areálaproseassaid, bievlavuodjima, boraspirevátisvuodaid ja hástalusaid mat bohtet dálkkádatrivdamiid geažil. Boazodoallodiedáhusa vuolggasadjin lea ahte boazodoalu ealáhuslaš ja kultuvrralaš hástalusat ja beroštumit leat vuodđun Sámediggeráđi vuoruhemiide.

Oassin ráhkkanemiide diedáhusain doalai Sámediggeráđdi gidđat 2008:s seminára buot Sámedikki áirasuidda biras- ja areálahálldáseami birra. Dasto galledii Sámediggeráđdi čakčat 2008:s buot boazodoalloguovlluid Norggas ja gávnnadii boazodoaluin njuolga. Danne vai oázžu sin oainnuid Sámediggeráđi boazodoallodiedáhusii ja vuordámušaid dasa. Dát čoahkkimat leat leamaš hui ávkkálaččat ja oahpaimet hui ollu.

Sámediggi mearridii 2001:s boazodoallopoltiikalaš diedáhusa. Dát lea okta oassi mángga vuolggasajis dán ođđa diedáhusa ektui.

Sámediggeráđdi atná boazodoalu deatalaš sámi vuodđoealáhussan ja dárbbášlaš giella- ja kulturguoddi áhahussan. Sámediggeráđdi oaidná ahte boazodoallopoltiikka hábmemis lea dárbu bidjat fokusa dáid válđoosiide ollislaš ja bajimuš politiikalaš lagadeami juksama ektui. Mii mearkkaša dan

ahte guovddáži biddjojuvvo bearašvuđot boazodoallu man oktavuodas bearrašat servet siida-ásahusaid bokte beaivválaš bargui ealuin ja báikedoalu hálddašemiin¹.

2. Rievttálaš vuodđu ja álbmotriekti

1883:s bođii nu gohčoduvvon Felleslappeloven goas orohatvuogádat boazodoalus vuosttaš gearddi čálmmustuvvui. Vuosttaš boazodoalloláhka mearriduvvui 1933:s. Muhto easka go válđošiehtadus 1976:s bođii ja Boazodoalloláhka 1978:s bođii ahte láhkaaddin ja almmolašvuhta duodai reguleregođii boazodoalu. Válđošiehtadus gozihi ekonomalaš váikkuhangaskaomiid, go fas láhka čálmmustii liseansavuogádaga doaibmaovttadagain/siidaosiiguin jna.

Vuodđolága § 110a, Sámeláhka 1987:s ja Boazodoalloláhka 2007:s leat dál gustovaš nationála riekti mat leat vuodđun boazodoalu vuoigatvuodaide. Dát lágat bidjet vuodđu dasa mii lea stáhta ovddasvástádus diliid láchčimis nu ahte sámi álbmoŋoavku Norggas sáhtta sihkkarastit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima. Dasto dohkkeha boazodoalloláhka ahte vuoigatvuhta bargat boazodoaluin lea oktasaš sámi vuoigatvuhta dain osiin riikkas gos boazodoaluin bargojuvvo dološ áiggi rájes. Ođđa boazodoallolága bokte oaččui boazodoallu stuorát váikkuhanfámu iežas siskkáldas organiseremii, muhto vel váilu dohkálaš láchkavuodđu boazodoalu areálaid sihkkarastimii, ja konkrehta evttohus ođđa hálddašanmálle hárrái boazodollui.

Oktasaš riekti bargat sámi boazodoaluin suodjaluvvo sierra ja galgá dohkkehuvvot earret eará ILO-konvenšuvnna 169, artihkkala 14 (1) bokte. Dasa lassin leat boazodoallit dološ áiggiid rájes geavaheami olis gártadan vuoigatvuodaide guovlluide maid sii sierra leat geavahan, ja geavahanrievtti guovlluide maid sii leat geavahan ovttas earáiguin.

Siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaide ON-soahpamuwa (1966) 27. artihkal suodjala sámiiid árbevirolaš ealáhusaiguin bargama, maiddá ođđaáigásaš vugiiguin bargat dáiguin ealáhusaiguin, ja guovlluin ja resurssaiguin mat bidjet vuodđu dán ealáhusbargui. Artihkal geatnegahtta maiddá stáhtaid álggahit positiivvalaš sierradoaibmabijuid oččodan dihte duohta dásseárvvu minoritehta ja majoritehta gaska. SP 27. artihkal lea leamaš vuodđun Vuodđolága § 110a hábmemii, ja lea heivehuvvon norgalaš riektái ja dasa lea addojuvvon ovdu eará lágaid ektui, geahča olmmošvuoigatvuodálága §§ 2 ja 3.

ONa eamiálbmotvuoigatvuodaide julggáštus – mii geatnegahtta stáhtaid politihkalaččat – ásaha suodjalusa earret eará boazodoalu eanaareálaid geavahan- ja suodjalanvuoigatvuodaide 26., 27. ja 29. artihkkaliin, ja deattuha stáhta ovddasvástádusa dan hárrá.

3. Vuolggasajit

3.1. Máhtolašvuhta

Boazodoalopolitihka oktavuodas lea sáhka máhtolašvuodain ja máhtolašvuodalonuhallamiin. Dát lea árbevirolaš máhtolašvuhta maid oahppá eallima bokte boazodoalus, ja mii bisuhuvvo ja ovdána beaivválaš barggu bokte ealuin. Sámediggeráđđái lea deatalaš ahte boazodoalu iežas máhtolašvuoda árbevierru čálmmustuvvo buriin vugiin nationála hálddašeamis ja láhkaaddimis.

Boazodolliide lea máhtolašvuhta okta dain deatalemos reaidduin boazodoalus. Máhtolašvuhta lea vuodđun lihkestuvvan boazodollui. Vuodđolaš máhtolašvuhta ealuid, eanadaga, guohtuma, dálkkádaga ja siidaovttasbarggu birra lea mearrideaddji deatalaš buori buvttadeapmái ja sihkkaris eallinvuodđun.

Máhtolašvuoda boazodoalus sáhtta meroštallat máhtolašvuohtan das mo bohccos ávkástallat ja ealuid bearráigeahččamiin birra jagi. Vuos lea máhtolašvuhta mii čatnasa ovttaskas elliid

¹ Mikkel Nils Sara 2001: *Boazju – biekká buorrin / Reinen - et gode for vindene. Reindriftas tilpasningsformer i Kautokeino*. Davvi Girji, Kárásjohka

hálddašeapmái resursan. Dasto lea maiddá dat boazodoallo máhtolašvuohta mii lea ealu ja luonddu-birrasiid gaska, maiddá dálke- ja dálkkádatbealit ².

Boazodoallu ovddasta pastorala heiveheami. Pastoralisma mearkkaša earret eará dan ahte ávkkástallat elliguin mat ieža birgejit guohtumiin luonddus. Boazodoalus eaktuda dát stuorra guohtoneatnamiid bohccuid iežaset ekologalaš heiveheami vuodul. Šláddjás guohtondárbu sihke siskabealde áigodagaid ja daid gaska gáibidit danne stuorra lihkanvejolašvuođaid.

Boazodoalu ovdáneami bokte leat sámít ovddidan iežaset máhtolašvuođa- ja resursaásahusa – siidda – mii ávkkástallá bohcco resursan buoremusat ávkin eliide ja olbmuid geat ožžot dain birgejumi. Árbevirolačat lea siidaoahpáris oktavuoha boazoeaiggátjovkui geat barget ja johtet ovtas, ja boazoellui maid sii eaiggádušset ja guođohit.³ Siida lea sámí stuorrabearraša boarraseamos namahus mii lea sihke sohka, bargoovttadat ja oktasaš máhtolašvuođaásahus. Siidaortnet ja –doaba bohtet ovdan boazodoalus miehtá máilmmi⁴.

Almmolaš boazodoallohálddašeamis Norggas lea dattetge sierra stivrejupmi. Vuosttaš válđošiehtadusas 1976:s ja boazodoallolágas 1978 dagai stáhta reguleremiid sihke eliide ja guohtumiid ektui. Doaba “doallu” válđojuvvui maid atnui ja doarjagat juogaduvvojedje nugo namuhuvvo vuosttaš kapihttalis. Dalle fertii oazžut lobi stáhtas bargat boazodoaluin.

Sámediggeráđi oaidnu lea ahte boazodoalu dáláš hálddašanortnet ii álo válde vuolggasaji boazodoalu árbedieđuin. Doarjjaortnegat boazodoalus fievrividuvvojit dál siidaoasseomasteddjiide, ja vuodđiduvvojit dávjá biergobuvttadeapmái. Doarjaga sturrodat molsašuddá dan ektui man ollu boazoeaiggádat njuvvet ja galgá earret eará bisuhit boazologu vuollin. Doarjagiid bokte boahá mángga láhkai oidnosii dakkár oaidnu ahte boazodoallu lea dušše biergobuvttadeaddji man oktavuodas individuála boazoeaiggát lea guovddázis, vaikko boazodoalus geavahusas lea ovtasbargu siidda bokte.

Sámediggeráđi mielas lea boazodoallu ollu eanet go biergobuvttadeapmi. Sámediggeráđi oaihvilda ahte boazodoallu lea oktasaš kultur- ja ealáhusbargu man oktavuodas guovddáš bearaš ja stuorra-bearaš, maiddá siida, leat deataleamos eaktun ceavzilis kultuvrralaš ja ekonomalaš boazodollui. Sámediggeráđi árvoštallama mielde lea ulbmillaš ahte hálddašeapmi buorebut heivehuvvo árbevirolaš organisieremii ja resursahálddašeapmái.

Máhtolašvuođa dárbu mii čatnasa boazodoalu árbevirolaš heiveheapmái berre rahpat digáštallama sierra ollislaš alit oahpu birra boazodoalus. Eanandoalu ja guolástusealáhusa várás leat sierra oahput Ås universitehtas biras- ja biodiehtagis (ovddeš Norgga eanandoalloallaskuvla) ja Romssa Fiskerihøgskolen. Boazodoalus ii leat makkárga sierra oahppoásahus, muhto lea vejolaš váldit bachelor-gráda boazodoallofágas Sámí allaskuvllas. Sámediggeráđi oaihvilda ahte fertešii láhččojuvvot dilli nu ahte lea maid vejolaš háhkat alcesis master-, ja PhD-grádaid boazodoallofágas. Dán lágan oahpus berrešii leat doaresfágalaš lagadeapmi ja siskkildit servodatdiehtaga ja luonddudiehtaga. Sierra boazodoallofágalaš oahpu buvttášii fágaolbmuid main livččii njunušgelbbolašvuohta boazodoalus, juoga mii buoridivččii máhtolašvuođa boazodoalu birra almmolaš hálddašeamis. Oahpu buvttášii maiddá eanet gelbbolašvuođa ja kapasitehta sámí servodahkii, ja gievrudivččii ealáhusa. Sámediggeráđi árvoštallama mielde lea deatalaš hukset viidáset dan gelbbolašvuođa mii dál lea Sámí allaskuvllas. Danne berrešii alit dieđalaš oahpu boazodoalus

² Mikkel Nils Sara 2001: *Boazju – biekká buorin / Reinen – et gode fra vinden. Reindriftas tilpasningsformer i Kautokeino*. Davvi Girji, Kárášjohka.

³ Ivar Bjørklund 1999: ”Den nasjonale intergrasjon av det samiske reindriftssamfunn”, i Ivar Bjørklund 1999 (red): *Norsk ressursforvaltning og samiske rettighetsforhold*, Ad Notam Gyldendal, Oslo.

⁴ Jens-Ivar Nergård 2006: *Den levende erfaring. En studie i samiske kunnskapstradisjon*. J.W. Cappelens Forlag AS, Oslo.

biddjojuvvot dohko. Dán doaibmabiju sáhttá geahččat fárrrolaga Sámediggeráđi sávaldagain ahte čielggadit Sámi allaskuvlla davviriekkalaš ja sámi eamiálbmotuniversitehtan.

3.2. Kapasitehta

Jos boazodoalu oktasaš hálddašeami galgá sáhttit duohtan dahkat, de lea mearrideaddji deatalaš ahte boazosámit ieža ožžot vejolašvuoda šaddat guovdileamos eavttuidbiddjin iežaset ovdáneapmái. Dát eaktuda ahte sámiiin lea dárbbalaš kapasitehta searvat ovttáárvosas beallin deatalaš mearridanarenain. Boazodoalus leat okta dain deataleamos arenain jahkásaš boazodoallošiehtadallamat. Juohke jagi šiehtadallet Norgga boazosápmelaččaid riikasearvi (NBR) ja stáhta Eanandoallo- ja biebmodepartemeantta (EBD) bokte boazodoalu rámmajuolludusaid. Sámediggi buktá cealkámušaid šiehtadallamiidda.

NBR lea dál áidna boazodolliid organisašuvdna ja das lea moralalaš ja institušunecalla geatnegasvuohtha gozihit boazoeaiggáid buori vuogi mielde. Stáhta lea álbmotrievttálaččat geatnegas addit doarvái resurssaid vai NBR sáhttá gozihit rollas nu bures go lea vejolaš. Dát eaktuda dan ahte NBR oažžu dan muttos resurssaid ahte sáhttá šiehtadallat nu dássásaš eavttuiguin go vejolaš stáhtain.

Boazodoallu vásiha oktilaččat areálasabahkkemiid ja dan go areálaeavttut rivdet. Sámediggeráđi oaivvilda ahte dán oktavuodas lea dárbu njulget resurssaid dáfus dan eahpedásedeattu mii lea boazodoalu ja huksendoaimmaid gaskka. Dárbu lea sihkkarastit ahte boazodoallu kapasitehta ja resurssaid dáfus oažžu vejolašvuoda meannudit gulaskuddamiid areálaássiin dohkálaččat. Boazodoalloorohagat leat boazodoalloga bokte ožžon bargun gozihit boazoguohtonresurssaid orohagas. Sámediggeráđi oaivvilda ahte orohagat fertejit oažžut doarvái ruđaid dustet dáid bargguid dohkálaččat. Dát guoská erenoamážit daid ollu areálaássiide ja boazodoalloga gáibádusaid čuovvoleapmái go galget ráhkadit ollislaš geavahanplánaid.

Bajimus dási ektui ferte maiddá árvvoštallat movt Sámedikki oppalaš rolla boazodoalus hálddašeamis galgá meroštallojuvvot boahtteáiggis. Danne vai sámi kapasitehta boazodoallohálddašeamis, boazodoallošiehtadallamiin ja oppalaš ássiin boazodoalu birra buoriduvvošii. Dát lea guorahallojuvvon 4.5 kapihttalis.

4. Válđoáššečuolmmat

4.1. Bearaš boazodoallu

Sámediggeráđi árvvoštallama mielde lea ulbmillaš nugo namuhuvvon 2.1 kapihttalis ahte almmolaš boazodoalu hálddašeamis buorebut heivehuvvo árbevirolaš resursahálddašeamái. Konkrehta doaibmabidju dán oktavuodas lea viiddidit boazodoallošiehtadusa maiddá guoskat dan bargui maid olles bearaš doaimmaha. Danne vai sihke mánát, ovttasássanguoimmit, ja náittosguimmežat sáhttet eanet searvat beaivválaš bargui boazodoalus. Siidadoallun sáhttá meroštallat dan njuolga barggu ealuin ja guodohemiin. Báikedoallun lohkkujuvvojit doaimmat dálodoalus nugo biebmobuvttadeapmi, duodji ja mánáid bajásgeassin. Dán lágan lagadeamis ferte maiddá geahččat vejolaš čovdosiid ja doarjaortnegiid maiguin gozihit árbevirolaš sámi njuovvanvugiid, duodje- ja biebmobuvttadusa, ja oahpahusa. Dán lágan doarjagat beavttálmahtášedje máhtolašvuoda fievrredeami boazodoalus mii lea mearrideaddji deatalaš ceavzilis ealáhussii ja kultuvrii. Go rahpá vejolašvuoda searvat viidábut ja oktasaččat boazodoalus, de maiddá livččii álkibuš rekrutteret boazobargiid ealáhussii. Dasto šaddá álkit rekrutteret nissonolbmuid. Nissonolbmuiin lea stuorra oassi dain árbedieđuin mat leat boazodoalus. Eaktun lea go galgá suodjalit ja viidáset fievrredit dán máhtolašvuoda ahte mánát ja nissonolbmot leat mielde boazodoalu bargguin.

4.2. Areálahálddašeamis ja biras

Boazodoallogas § 1 čuožžu ahte: Láhka galgá leat mielde sihkkarastime boazodoalloareálaid sámi boazodoalloguovllus boazodoalu deataleamos resursavuodđun. Boazodoalu areálaid sihkkarastima ovddasvástádus lea sihke boazodoallovuogiatvuodalaččain, eará vuogiatvuodalaččain ja eiseválddiin.

Jos dáláš hálddašeammi galgá ollašuttit dán, de lea deatlaš ahte boazodoalu areálat suodjaluvvojit dohkálaččat. Nugo dilli dál lea boazodoalus, de áitet dan bealit servodagas nugo bieggamilluoksen, suodjalusa doaimmat, bartahuksemat, bákteruvkeindustriija, minerálaroggan, boraspireset, mátkeealáhusa doaimmat meahcis, jna. Boazodoalus galgá leat vejolašvuohta, ja resurssat searvat areálaplánabargui árradásis ja ávkkástallat bures dainna riektesuodjalemiin mii das dál lea vuodđun. Danne vai boazodoalus galgá leat duohta vejolašvuohta searvat ja stivret iežas eatnamiid. Berre šaddat váttis bággolonistit dán rievtti ovdamunnin eará servodatberoštusaide.

Eanas boazodoalloorohagat ja siiddat gullet mánggaid suohkaniidda/fylkkaide ja muhtimiin leat guohtuneatnamat guovtti riikkas. Danne ferte láchit dili regionála plánemii mii bearráigeahččá ollislaš boazodoalu. Lea buorre go ođđa plánaláhka ávžžuha eanet regionála ovttasbarggu ja ahte departemeanttat sáhttet geatnegahttit suohkaniid dása, jus dakkár dilli čuožžila. Sámediggeráđđi oaivvilda ahte ferte árvvoštallat rahkadit nationála plánanjuolggadusaid.

Sámediggeráđđi lea posiitiiva ođđa ollislaš ja čoahkis láhkaaddima ektui minerálaresurssaid hálddašeamái ja daiguin ávkkástallamii. Muhto jos lágain galgá láchit servodatlaččat dohkálaš minerálaresurssaiguin ávkkástallama, de lea áibbas dárbbaslaš ahte láhka maiddá ollislaš vugiin goziha sámi vuoigatvuodaid ja beroštusaid. Dál láhkaarvalus ii fuolat sámi vuoigatvuodaid ja beroštumiid dohkálaččat.

Láhka plánema ja huksenáššemeannudeami ektui addá Sámediggái vuoigatvuoda ovddidit vuosteákkaid gielddalaš areálaevttohussii. Sámediggi sáhtta ovddidit vuosteákkaid áššiin “main lea stuorra mearkašupmi sámi kultur- ja ealáhusbargui”. Plána- ja huksenlága barggu čuoovleapmi lea deatlaš Sámediggái ja ráddjet vuosteággainstituhtas boazodoalu vuosteággainstituhta ektui.

Boazodoallu kultuvran ja ealáhussan lea ollislaččat heivehuvvon bohcco eavttuide. Boazodolliin lea máhtolašvuohta buot diliid birra main leat váikkuhusat bohccuide sierra jahkodagain. Bohcco láhtten ja eallinvuodđu čatnasa hui ollu guohtonáigodagaide, guohtondiliide, dálkkiide ja siivvuide. Deatlaš lea bisuhit dáláš árbevirolaš doaibmaminstara danne go dat lea heivehuvvon luonddu eavttuide ja máhtolašvuhtii dáid eavttuid birra. Dat go ollu boazodoalloguovllut leat massán areálaid, boraspireset leat lassánan ja eiseválddiid regulerengáibádusat nu go johtánáigemearri, prammen jna., leat dagahan dan ahte dárbu mohtorfievrruiguin johtit meahcis lea lassánan. Dát lea fas buktán stuorát doaibmagoluid boazodollii ja goaridan birrasa. Boazodoallu lea oaidnán ahte muhtun guovlluin lea dárbu hukset áiddiid meahcis gáržžidan dihte mohtorjohtalusa. Váttisvuohta dáid áidduiguin lea maiddá dat ahte dat goaridit birrasa. Sámediggeráđđi oaivvilda ahte lea dárbu gávdnat čovdosiid maiguin sihke gozihit boazodoalu ávkkástallama ja birrasa. Dasto lea deatlaš deattuhit ahte boazodoalu guohtunresurssat earáhuvvet dálkkiid, siivvuid ja šaddandiliid geažil. Danne ferte álohii muitit ahte dát dilid ráddjejit guohtunvejolašvuođaid. Dálkkádatrivevdamat sáhttet vearránahttit dáid ráddjejumiid, ja oaidnit dál juo makkár váikkuhusaid molsašuddi ja vuorddekeahces dálkkat ja temperatuvrrat sáhttet buktit.

Sámediggeráđđi oaidná ahte lea dárbu ahte eiseválddit jođáneamos lági mielde, ja ovttasbargguin Sámedikkiin ja boazodoaluin, geahččalit gávdnat dakkár čovdosiid maiguin unnudit boazodoalu raššivuoda dálkkádatrivevdamiid ektui. Sámediggeráđđi oaivvilda ahte lea mearrideaddji deatlaš ahte boazosámiid árbedieđut biddjojuvvojit vuodđun vejolaš doaibmabijuide maid ulbmilin lea gáržžidit dálkkádatrivevdamiid negatiivvalaš váikkuhusaid.

4.2.1. Boazolohkoheiveheapmi

Boazologu unnideapmi lea okta stáhta váikkuhangaskaomiin man bokte buoridit guohtondili Finnemárrkus. Sámediggeráđđi lea ovttaoavivilis ahte regulerejuvvon boazolohku lea mearrideaddji deatlaš buori areálasuodjaleapmái. Muhto Sámediggeráđđi ii leat duhtavaš dainna movt boazologu heiveheapmi muhtun guovlluin lea čadahuvvon dán rádjai. Sámediggeráđđi cuiggoda vuosttažettiin dan go prosessi ovdal Stuorradikki mearrádusa bajimus boazologu hárrái Oarje-Finnemárrkus ii searvadahttojuvvon boazodoallu dohkálaš vugiin.

Guohtumiid gierdama meroštallamii ferte boazobargi máhtu bohccuid ja guohtumiid hárrái váldjuvvot vuhtii. Boazobargi árvoštallá čadat guohtundilálašvuoda ja árvoštallá mo heivehit siiddastallama dan mielde. Ovdamearkka dihte lea siida-ovttasbargu dávggas dainna lágiin ahte boazoeaiggádat heajos guohtumiid áigge sáhttet juohkit siida-ealu unnit čoran ja sirdit báhcán čorrugiid eará guovlluide áigodatguohtoneatnamiid siskkobealde. Dieinna lágiin stivrejit guođoheaddjit guohtumiid gierdannávcca. Go guohtoneatnamat geavahuvvojit ná de vealtameahttumit eai dárbbas stáhta ráddjemat dávistit dasa maid guohtoneatnamat duođai girdet. Dat ođđa boazodoalloláhka lea dien dáfus buorre, go dál fertejit orohagat ráddjet boazologu orohatrájiid siskkobealde. Ovdal dien berrejit dattetge buot orohatjuohkinrájit leat sajis, go ii leat vejolaš rehkenastit boazologu ovdalgu boazoeaiggádat dihtet makkár eatnamat sis leat geavahasas.

Álgo 1900-logus mearridedje eiseválddit ahte Guovdageainnu ja Kárášjoga boazosuohkaniid gidđa-/čakča- ja dálveguohtumat galge leat oktasašguohtumat. Dát ii dávistan dološ vieruiduvvon geavaheami dain guovlluin⁵. Dál leat juohkime dáid guovlluid iešguđet orohagaide/siiddaide vai boazologu maid sáhtašii mearridit. Siidajuohkin lea váttis dan dihte go muhtin oasis dain árbevirolaš rájiin eai leat šat fámus ja geavaheapmi lea rievdan mohtorfievrogeavaheami lassánemiin, ja ealuid struktuvrrat ja sturrodagat leat rievdan. Sámediggeráđđi oaivvilda ahte dál ferte láchit dili vai orohagat/siiddat sáhttet ráhkadit geavahanplánaid nu go boazodoalloláhka gáibida, ja vai sidjiide addo vejolašvuota gáhttet eatnamiid eanet sisabahkkemiid ektui. Lea maid dehálaš ahte dakkár guovllut gos geavahanvuogatvuodát eai leat čielgan, čilget rievttálaččat, juogo Finnmárkkukommišuvnna proseassaid bokte dahje ahte ášahuvvo sierra rievttalaš kommišuvdna mii čielggada siskkáldas riektiveuođu boazodoalus.

Ealu struktuvra lea okta deatalaš bealli maid ferte árvoštallat arealahálddašan- ja boazolohko-heivehanpolitihkas. Lea dehálaš ahte boazodoallit ieža ožžot vejolašvuoda mearridit eallostruktuvrra ja njuovvanhivvodaga.

4.2.2. Boraspiret

Boraspiret gullet lunddolaččat elliid searvá sirkumpolára guovllus mii maiddá lea bohccuid guovddáš guovlu. Sámediggi goitge váilla eanet máhtu iešguđet boraspiriid ja boraspirenáliid birra stáhtalaš boraspirehálddašeamis. Sápmelaččat leat don dološ áigge rájes hálddašan boraspiriid veahá myhtalaš vuodu mielde, ja maid dan dárbbu mielde mo unnidivččii vahágiid. Sámi vásáhusat ja máhttu boraspiriid ektui ii leat olus báidnán boraspirehálddašeami. Boasttu boraspirehálddašepmi lea dagahan eahpedássedeattu boraspire logu ja ceavzilis boazodoalu ektui. Ráđđi oaivvilda ahte jus boazodoallu ferte heaittihuvvot boraspirevahágiid geažil, de soaitá dát leat álbmotrievttalaš prinsihpaid rihkkun. Dát lea vuolggasadjin Sámediggeráđi boraspirepolitihkkii.

Boraspirehálddašanguovlu Norggas lea juogaduvvon gávccii regiovndan ja buot regiovnnain leat sierra boraspirenammagottit main leat vihtta lahtu. Dat hálddašit boraspirenálii regiovna siskkobealde ja dáid rámmaid siskkobealde maid Sturradiggi lea addán. Sámediggi nammada viđa regiovnnas ovttalahtu guhtiige. Ráđđi oaivvilda ahte dát lea menddo heajos ovddastus sámiid beales, ja dasa lassin ii berrešii bidjat čanastagaid Sámedikki nammademiide dáid nammagottiide nugo dál dahkkojuvvo.

Sámediggeráđđi diehtá ahte boazodoalus leat eanet hástalusat go dat mii lea boraspirenammagottiid ovddasvástádussuorggi siskkobealde. Earret eará berrešii šiehtadallat ođđa nállemihtuid sierralágan boraspirenáliid várás. Čájehan lea ahte vaikko nammagottit boraspirehálddašeamistis besset goddit addojuvvon eriid mielde vaháguhtti elliid, de dat ii soaitte leat rievddadan vahágiid meari boazodoalus. Sámediggeráđi árvoštallama mielde lea maiddá deatalaš ahte leat rivttes čivgalogut iešguđege náliin. Jos dát logut leat ollu unnit go duohta boraspirelohku lea, de šaddá dássi botnjut boraspirelogu ja elliid gaska mat guhtot. Dasto eai leat doarvá buorit buhtadanortnegat nu guhká go duođastangáibáduš lea vuodđun buhtadusmihtidemiide. Ii leat dohkálaš ahte lea stuorra gaska

⁵ Riksrevisuvdna: Bærekraftig bruk av reinbeiteresursene i Finnmark

dieđihuvvon vahágiid ja buhtaduvvon vahágiid gaskka. Áddemis lea boazodollui dát hui váttis sihke vahágiid geažil, muhto maiddá danne go boazodoallu šaddá eahpiduvvot.

4.3. Norgalaš-ruottilaš boazoguohtonkonvenšuvdna

Šiehtadallamat ođđa boazoguohtonkonvenšuvdna hárrái leat loahpahuvvon. Protokolla vuolláičállin (05.02.09) lea dattetge mañiduvvon ruottilaš eiseválddiid sávaldaga mielde ja vuorddedettiin EU-komišuvdna vejolaš mearkašumiid. Sámediggeráđđi vuordá oažžut konvenšuvdnaárvalusa ja doaivu ahte ođđa konvenšuvdna johtilit lea sajis.

4.4. Mátkealáhusat

Čájeha ahte sámi guovlluin maid lassánit dađistaga mátkealáhusat nugo riikkas ja máilmmis muđui. Dát addá vejolašvuodaid ovddidit sámi boazodoalu mátkealáhusaid vuodul ja buktá áitagiid guohtonguovlluid areáladuohtademiid geažil.

Mátkealáhusat leat Sámedikki lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmma ja sámi mátkealáhusaid guovddaš oassin. Dán prográmma bokte lea Sámediggi ožžon vejolašvuoda ovddidit mátkealáhusaid sámi guovlluin sámi eavttuid mielde. Lotnolasealáhusat mátkealáhusdoaimmaiguin ja smávibuš biebmobuvttademiin leat suorggit mat vuoruhuvvojit bajás.

Duodji ja boazodoallu lotnolagaid leat stuorra oassi sámi guovlluid mátkealáhusas. Sámediggi šiehtadallá duodjeorganisašuvnnaiguin jahkásaš ealáhusšiehtadusa man ulbmilin lea ovddidit ealáhuslaš duoji buoret gánnáhahttivuodain. Sámediggeráđđi áigu ain bargat boazodoalu vuodot mátkealáhusaid ovddideami láchimiin duodješiehtadusa ja lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmma bokte. Dasa lassin berre ovttasbarggu eará guovlulaš aktevrraiguin nannet, earret eará Innovašuvdna Norgga boazodoalu árvoháhkkanprográmmain. Mátkealáhus ángiruššamiin sámi eavttuid vuodul ferte sámi kultuvra gaskkustuvvot etihkalaččat dohkálaš vugiin. Sámi mátkealáhusaiguin ángiruššan buoridivččii maiddá oppalaš máhtolašvuoda ja kapasitehta sámi ealáhuseallimis.

4.5. Sámedikki rolla boazodoalu hálddašeamis

Sámediggi lea dála dilis unnán vejolašvuodta leat politihkalaš premissaaddi boazodoalloáššiin. Sámediggi nammada unnit logu lahtuin boazodoalu stivrenorgánaide ja ÁHP-boazu stivríi. Dasto nammada Sámediggi ovttá lahtu viđa lahtus regiovnalaš boraspirenammagottiide guovlluin gos leat sámi ealáhusberoštusat.

Sámediggi ovddida ovdal boazodoallošiehtadallamiid cealkámuša šiehtadussii Eanandoallo- ja biebmodepartemeantta politihkalaš jodihangodái. Sámedikki lea áicin šiehtadallamiin. Sámediggeráđđi háliida stuorát váikkuhanfámu departemeantta fálaldaga ektui boazodollui ja loahpalaš šiehtadussii. Váikkuhangaskaoamit boazodoallošiehtadusa bokte leat deatalaš rámmaeavttut ja eavttut boazodoalu ovdáneapmái. Dát livččii dárbbalaš Sámedikki rolla sihkarastimis konstruktíiva boazodoalopolitihkalaš eavttuidbiddjin. Sámediggeráđđi oaivvilda ahte Sámediggi ja departemeanta galget konsulteret Sámedikki jahkásaš árvalusaid ektui boazodoallošiehtadallamiidda. Sámediggeráđđi oaivvilda ahte Sámedikki rolla áicin šiehtadallamiin ii leat doarvá buorre ordnet.

Dalle go boazodoalloláhka mañimuš gearddi rievdaduvvui suoidnemánu 1. b. 2007 oaččui boazodoallu stuorát váikkuhanfámu iežas siskkáldas organiseremii, muhto váilu ain dohkálaš láchadáhkádus boazodoalu areálaid sihkarastimii. Sámediggeráđđi atná deatalažžan ahte ođđa boazodoallolága revideren, mii ferte boahit mañná go gulaskuddanvuorru Sámedikki barggus lea čadáhuvvon, dávista álbmotriektái ja álbmotrievttálaš ovdáneapmái. Sámediggeráđđi mielas lea deatalaš revideret boazodoallolága nu ahte dat dávista sámi boares vieruide ja riektejurddašepmái vai boazodoallu sámi kulturguoddi ealáhussan oažžu nana eavttuid boahtteáiggiis.

Sámediggi lea boazodoalloláhkakonsultašuvnnain bivdán ahte johtilit biddjojuvvo lávdegoddi mas leat mielde departemeanta, NBR ja Sámediggi árvvoštallat álbmotrievttálaš, prinsihpalaš ja geavtalaš beliid

boahtteáiggi boazodoallohálddašeami organiseremis. Dát lávdegoddi galgá evalueret boazodoalu dáláš hálddašeami ja evttohit ođđa málle.

Ođđa málle vuodđun ferte leat ahte boazodoalu mearkkašupmi árbevirolaš sámi ealáhussan ja sámi árbedieđu ja kultuvrra seailuheaddjin dohkkehuvvo. Seamma ládje ferte dohkkehuvvot ahte Sámediggi dán vuodul galgá oažžut njuolgo váikkuhanvejolašvuoda boazodoallopolitihkkii. Riikkaidgaskasaš álbmotriekti ja ođđaset eamiálbmotriekti ferte dulkojuvvot gohččumin dán oktavuodas.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Egil Olli, áššejođiheaddji	
2	Marit Kirsten Anti Gaup	Per Andersen Bæhr
3	Jarle Jonassen	Sten Erling Jønsson
	Jarle Jonassen	
4	Kirsten Appfjell-Eira	Sten Erling Jønsson
		Jarle Jonassen
5	Willy Ørnebakk	
6	Isak Mathis O. Hætta	Sten Erling Jønsson
		Egil Olli
		Jarle Jonassen
	Isak Mathis O. Hætta	
7	Per Andersen Bæhr	
8	Aili Kesitalo	
9	Toril Bakken Kåven	
10	Sten Erling Jønsson	
11	Kjersti Myrnes Balto	
12	Magnhild Mathisen	
13	Ann-Mari Thomassen	
14	Terje Tretnes	
15	Jarle Jonassen	
16	Sten Erling Jønsson	
17	Per Andersen Bæhr	
	Egil Olli	

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 25.02.09 dii. 17.05.

Vuodđogiella: Dárogiegla

Ášši 07/09 Sámedikki 2008 jahkediedáhus

Arkiivaáššennr..
08/525306 / 25 - 58

Meannudeamit

Politiikkaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Sámediggeráđdi	12.01.09	R
Plána- ja finánsalávdegoddi	10. – 12.02.09	
Sámedikki dievasčoahkkinn	24. – 27.02.09	07/09

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 26.02.09 dii. 09.00.

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus
1			Ášši R
2			Sámedikki raporta ILO:i áigodagas 2003 – 2008
3			Ovttasbargošiehtadus Finnmárkkku fylkkagiielddain
4			Ovttasbargošiehtadus Nordlándda fylkkasuohkaniin
5			Ovttasbargošiehtadus Romssa fylkkasuohkaniin
6			Áarjelsaemih ovttasbargošiehtadus

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Sámediggi guorrasa ovddiduvvon diedáhussii; Sámedikki 2008 jahkediedáhus.

1. Álggahus

Sámedikki jahkediedáhusas ja Sámedikki 2008 rehketdoalus gieđahallojuvvojit Sámedikki jagi 2008 politiikkaš ja hállddahaslaš doaimmat.

Sámedikki sierra doarjjaortnegiid hálldašeamii birra válddahalloyuvvo muhtun muddui kapihttaliin gos guoskevaš fágasuorggit válddahalloyuvvojit, ja muhtun muddui rehketdoalu mearkkašumiid vuolde.

Jagis 2009 áigu Sámediggi ođasmahttit jahkediedáhusa vai šaddá lávgadet oktavuohhta Sámedikki bušehtii.

2. Iešmearrideapmi

Sámedikki bargu iešmearridemiin lea leamaš maiddái 2008:s guovddázis, mañimusat Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid gaskasaš parlamentarihkarkonferánsas golggoimánus Roavvenjárggas Suoma bealde. Konferánsa loahpahuvvui loahppadokumeanttain, mas daddjojuvvo čuovvovaš iešmearrideami birra:

”Sámiin álbmogin lea ON 1966 konvenšuvnna vuosttaš artiikkala mielde mii guoská iešmearridanvuoigatvuhtii riekti mearridit sin politiikkaš dili, ovdánahttit sin ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami ja ráđdet sin iežaset luondduriggodagaid ja gávdnosiid, ja eai man ge dihte galgga vuoigatvuodat resurssaide mat leat dárbbaslaččat sin birgenláhkái váldot sis eret.”

Sámediggi oaivvilda ahte ON konvenšuvnna vuosttaš artihkkala dulkon dat bidjá rievttálaš vuolggasaji ja rámmaid iešmearridanvuoigatvuođa ávnnaslaš sisdollui, nie movt dat maiddái lea hábmejuvvon álgoálbmotjulggaštusas ja davviriikkalaš sámekonvenšuvdnaevttohusas. Iešmearridanvuoigatvuođa ávnnaslaš sisdoallu ferte geavadis hábmejuvvot dan vuođul movt dát álbmotrievttálaš instrumeanttat dađistaga ja dynámalaččat dulkojuvvojit riikkaidgaskasaččat. Dan geažil go davviriikkalaš stáhtat leat dovddahan ahte sámiin lea iešmearridanvuoigatvuohta, de leat čielga vuordámušat dasa ahte dát vuoigatvuohta árvvoštallojuvvo ja konkretiserejuvvo nátionála láhkaproseassain, maid oktavuodas lea dárbu konsultašuvnnaide ja šiehtadallamiidda.

3. Sámeálbmotfoanda

Sámediggi mearridii 2007:s geavahišgoahtit Sámeálbmotfoandda buvttadusa. Foandda ulbmilin lea addit doarjaga dahje veahki doaibmajuiide mat nannejit ja leat mielde ealáskuhttimin sámi giela ja kultuvrra.

Sámeálbmotfoandda foandastivra lea Sámedikki dievasčoahkkin, mii mearrida sierra mearrádusas vuoruhemiid ja áŋgiruššansurggiid foandda geavaheapmái juohke váлгаáigodaga álggus. Mearrádus gusto váлгаáigodahkii jos Sámediggi ieš ii mearrideš eará. Sámediggi mearrida jahkásaš bušeahhta-mearrádusain movt foandda jahkásaš buvttadus galgá geavahuvvot dan mearrádusa vuođul mas vuoruheamit ja áŋgiruššansuorggit váлгаáigodahkii leat mearriduvvon.

Sámediggi lea dán váлгаáigodagas mearridan čuovvovaš vuoruhemiid ja áŋgiruššansurggiid:

1. Giellaprográmmat

Ulbmilin lea oažžut eanet aktiivvalaš giellageavaheddjiid. Giellaáŋgiruššan ja gielladikšun galgá čađahuvvot sihke dakkár guovlluin gos sámeagiella lea fuones dilis, ja doppe gos gielladilli lea nannoset. Bargu guoská sihke mánáide ja rávesolbmuide.

2. Árbediehtu

Ulbmilin lea ahte árbediehtu galgá eallit sámiid gaskkas. Prošeavttat mat gusket sámi árbedieđuid duodašteapmái vuoruhuvvojit. Prošeavttat sáhttet guoskat dieđuide mat siskildit servodaga organiserema, ealáhusaid, resursaávkastallama ja luondduáddejumi, biras- ja luonddudiliid, historjjálaš máidnasiid ja mitalusaid, luđiid ja musihkkaarbevieruid ja duoji.

3. Girjjálašvuohta

Ulbmilin lea oažžut eanet sámeagielat girjjálašvuođa. Dán áigodagas vuoruhuvvo gárvves mánusiid almmuheapmi.

Prošeavttat válddahaljojuvvojit fágakapihttaliin maŋjelebbos jahkedieđáhusas.

4. Ođđa váлгаortnet ja ráhkkanepmi válgii 2009

Sámediggi mearridii 2007:s ođđa váлгаortnega Sámediggeválgga várás. Sámeláhka ođasmahttojuvvui dan ektui 2008:s, ja Sámediggeválgalahkaásahusa ektui Sámedikki 2009 válgga birra. Láhkáasahusbargu lea Sámedikki, Bargo- ja searvadahttindepartemeantta (BSD) ja Giela- ja guovlodepartemeantta (GGD) gaskasaš ovttasbargu. Dán bargus lea biddjojuvvon mearrideaddji deaddu Sámedikki láhka- ja láhkáasahusárvalussii.

Ođđa váлгаortnet mielddisbuktá earret eará dan ahte 13 válgabiire sadjái bohtet 7 válgabiire, ja 43 áirasa sadjái bohtet 39 áirasa. Nuppástuhttima ulbmilin lea vuosttažettiin buoridit gorálašvuođa addojuvvon jienastagaid ja Sámediggái válljejuvvon áirasiid gaskka, ja dasto sihkarastit johtileappo válgaloahpparehkenastima.

Deatalaš lea ahte sihke nisssonolbmot ja almmáiolbmot ožžot seammalágan vejolašvuoda searvat politihkalaš doibmii. Sámediggi lea, nugo 2005 válgga oktavuodasge, mearridan gáibidit ahte listtain mat biddjojuvvojit sámediggeválgga várás, galgá leat dohkálaš sohkabealovddastus. Dat mearkkaša dan ahte listaevttohusas maid galgá sáhttit dohkkehít 2009 sámediggeválgga várás, ferte leat unnimusat 40 proseantta ovddastus goappáge sohkabealis.

Sámediggi lea nammadan Sámedikki válgalávdegotti jagi 2009 válgga várás. Válgalávdegottis lea ovddasvástádus ráhkkanahhtit ja čađahit sámediggeválgga, ja das leat vihtta lahtu várrelahtuiguin.

5. Dásseárvu

Ovttadássásašvuotta ja dásseárvu leat vuodđun Sámedikki doibmii. Danne áigu Sámediggi ovddidit ovttadássásašvuoda ja dásseárvvu beroškeahhtá sohkabealis, čearddalašvuodas ja seksuála sojus. Ovttadássásašvuotta guoská buot servodatsurggiide ja galgá leat oassin Sámedikki barggus.

Sámediggi mearridii 2008:s dásseárvodoaibmaplána jagiide 2009-2013. Doaibmaplánas deattuhuvvojit golbma áŋgiruššansurggi; dásseárvu sohkabeliid gaskka, gierdavašvuotta sierralágan seksuála sojuide ja veahkaválddi eastadeapmi lagaš oktavuodain. Áŋgiruššansurggiid siskkobealde leat mearriduvvon ulbmilat, strategiijat ja doaibmabijut. Eanemusat deattuhuvvo sohkabealdásseárvu. Muhtun doaibmabijut gáibidit oktálaš ja guhkes áiggi miellaguottuid duddjonbarggu. Muhtun surggiin sáhttá Sámediggi ieš váldit ovddasvástádusa čađaheamis, go fas eará surggit gáibidit áŋgiruššamiid eará ovddasvástideaddji eiseválddiid beales.

Dásseárvobarggu oktavuodas ferte leat alla dihtomiellalašvuotta fáttá ektui. Danne lea Sámediggi 2008:s álggahan oahpahit barggiid movt heivehit sohkabealperspektiivva áššemeannudeamis.

Sámediggeráđđi lea Sámedikki bušeahas juohkán ruđaid dásseárvodoaibmabijuid doarjjaortnegis. Sámediggeráđđi vállji vuoruhit seksuála sojuid rasttideaddji dásseárvobarggu giddden dihte fuomášumi miellaguottuide mat olbmui leat eará sojuide go heterofiili sámi servodagas. Sámediggi lea bures gulahallan sámi homofiillaid ja lesbbaid fierpmádagain dan barggu ektui makkár proševttaide sii leat ožžon doarjaga. Somá lea leamaš oaidnit go sii leat leamaš oidnosis sámi festiválain ja leat ožžon posiitiiva mediafuomášumi maŋŋá.

6. Sámi statistihka

6.1 Sámiguoskevaš statistihka buvttadeapmi

Sámi guoskevaš statistihka buvttadeapmi lea leamaš prošektan jagi 2003 rájes ja das lea leamaš ovttasbargu Sámi allaskuvllain. Statistihkalaš guovddášdoaimmahagas leamaš ovddasvástádus statistihka buvttadeamis. Proševtta leat ruhtadan Sámediggi ja Bargo- ja searvadahttindepartemeanta. Proševttas lea almmuhuvvon sámi statistihka jahkegirji 2006:s ja 2008:s. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat lea almmuhan sierra fáddásiiddu sámiguoskevaš statistihka birra (www.ssb.no/samer).

Prošekta loahpahuvvui 2008:s, ja Sámediggi lea dál očcodeamen sámiguoskevaš statistihka buvttadeami institušuvdnan ja bissovaš doaibman. Bargo- ja searvadahttindepartemeanta lea dovddahan ahte addojuvvojit ruđat boahhte sámi statistihka jahkegirji buvttadeapmái, maid leat áigumin almmuhit guovvamánus 2010. Sámediggái lea deatalaš ahte sámiguoskevaš statistihka buvttadeapmi šaddá bissovaš ortnegin, ja ahte dat dahkkojuvvo ovttasbargguin guoskevaš sámi fágabirrašiiguin.

6.2 Fágalaš analysajoavku

Fágalaš analysajoavku ovdánandovdomearkkaid ektui sámi servodagas galgá jahkásaččat ovddidit raportta mas lea sámi servodaga dil ja ovdánandovdomearkkaid visogovva ja analysa. Joavku lea ovddidan iežas vuosttaš raportta 13.11.08. Analysajoavkku bargu sáhttá leat ávkin bušeahhta-

proseassaide, konsultašuvnnaide ja sierralágan doaibmabijuid ovddideapmái. Analysajoavku sáhtta jahkásaš raportta lassin čujuhit gokko váilu gáldo- ja máhtolašvuodavuodđu ja leago dárbu ovddidit statistihka.

Joavkku bealis deattuhuvvo ahte raporta lea vuosttaš lávki stuorát ovddidanbarggus. Sámedikki bealis lea dárbu resurssaide analysajoavkku rávvagiid čuovvoleapmái.

7. Sámi ovttasbargu

7.1 Sámi parlamentáralaš ráđđi (SPR)

Sámi parlamentáralaš ráđđi lea Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid gaskasaš parlamentáralaš ovttasbargoorgána. Ruošša beale sámit leat bissovaš oassálastit ráđis. Sámi parlamentáralaš ráđđi galgá gozihit sámiid beroštumiid riikkarájaid rastá, ja dat lea sámiid riikkaidgaskasaš jietnaguoddi.

Norgga beale Sámediggi lea jođihan SPR jagi 2007 njukčamánu rájes gitta 2008 golggotmánu rádjai. Okta dievasčoahkkin lea lágiduvvon Roavvenjárggas golggotmánus 2008. 29.10.08 rájes galgá Sámediggi Ruota bealde jođihit SPR 16 mánnosaš áigodaga. 2008:s lea SPR vuoruhan earret eará barggu davviriikkalaš sámeconvenšuvnnain ja sámi giellabarggu ođđa organiserema sámedikkiid ovddasvástádussuorggi siskkovalde. Dán áigodagas vuoruha SPR earret eará sámegeiela, oahpahusa/oahpu, nuoraidáššiid, sámi universitehta, davviriikkalaš sámeconvenšuvnna, resursaávkástallama ja birrasa, riikkaidgaskasaš ángiruššamiid ja dásseárvvu.

7.2 Sámi parlamentarihkárkonferánssa 2008:s

Sámi parlamentáralaš ráđđi doallá juohke goalmát jagi parlamentarihkárkonferánssa Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid áirasiidda, masa sámit Ruošša bealde ge servet. Golggotmánus lágiduvvui nubbi parlamentarihkárkonferánssa Roavvenjárggas. Parlamentarihkárkonferánssa čájeha máilbmái ahte sámi álbmogis lea oktasaš kultuvra ja historjá, ja sis lea oktavuoha riikkarájiid rastá. Konferánssa lea deatalaš arena gos sámi politihkkárat deaivvadit guorahallat oktasaš hástalusaid.

Parlamentarihkárkonferánssa váldofáddán ledje árbediehtu, sámi giella ja mánát ja nuorat. Oktasaš dáidda fáttáide lea iešmearrideapmi. Stáhtat galget ovddalgihtii gulahallat sámiiguin miehtama ektui buot doaibmabijuid oktavuodas mat gusket sámi álbmogii. Dan lassin lea deatalaš oázžut ortnegiid mat sihkkarastet sámedikkiid rolla barggus bušehtain ja sámi ulbmiliid ruhtademiin. Dasa gullet maid rámmat sámedikkiid iežaset vuoruhemiid duohtan dahkamis.

Davviriikkalaš sámeconvenšuvnnas lea stuorra mearkašupmi sámi servodatovddideapmái. Konferánssas dovddahuvvui ballu go mañimuš áiggis lea šaddan eahpesihkarvuoha das movt viidáset bargu convenšuvnnain galgá čuovvoluvvot. Konferánssa oasseváldit ávžžuhedje nátionála stáhtaid ja sámedikkiid garrasit rahčat dainna ahte oázžut proseassa fas rivttes bálgáid ala.

Jagi 2005 parlamentarihkárkonferánssas mearriduvvui Johkamohke-julggaštus oktasaš sámi vuoigatvuodaid ja áigumušaid hárrái. Dán jagi konferánssa loahpahuvvui maiddái loahppadokumeanttain man vuodđun lei Johkamohke-julggaštus.

7.3 Jahkásaš čoahkkin sámeministariid ja sámedikkiid presideanttaid gaska

Ministarat geain lea ovddasvástádus sámi áššiin, ja sámedikkiid presideanttat dolle jahkásaš čoahkkima skábmamánu Helssegis. Čoahkkimis meannuduvvojedje deatalaš ja guovddáš fáttát nugo davviriikkalaš sámeconvenšuvdna, davviriikkalaš-sámi mánáidáittardeaddji ovttasbargu ja rájiid rastásaš ovttasbargu. Dán čoahkkima oktavuodas geigejuvvui maiddái davviriikkalaš sámi giellabálkkašupmi, Gollegiella. Bálkkašumi dán jagi ožžo Henrik Barruk ja searvi Sámi Siida rs.

7.4 Interreg IV A Davvi ja oasseprográmma Interreg IV A Sápmi

Ođđa Interreg-prográmmas prográmmaáigodahkii 2007-2013 lea Sámediggi árvalan joatkit sámi prográmmaoassálastima. Árvoštallojuvvo daid vásihusaid vuodul maid ovdal leat ožžon, ahte Interreg lea deatalaš oassi norgalaš guovlopolitihkas, erenoamážit rájiid rastásaš ovttasbarggus Sámis. Interreg IV A Sápmi galgá guoskat olles sámi ássanguvlui sierra oasseprográmmain Interreg IV A Davvi siskkobealde. Sámi oasseprográmma várás lea ásehuvvon sierra mearridanjoavku (stivrenlávdegoddi) mas leat lahtut Suomas, Ruotas ja Norggas, guđege riikkas guokte. Mearridanjoavkku bargun lea addit cealkámušaid proševttaide, searvat prográmma čađaheapmái ja čuovvoleapmái.

Sámedikkis leat maid guokte ovddasteaddji oktiibuot 30 lahtu gaskkas bearráigeahččanlávdegottis mii lea olles Interreg IV A Nord prográmma várás, maid gaskkas 10 lahtu välljejuvvojit guđege ovddabealde namuhuvvon riikkain. Bearráigeahččanlávdegottis lea bajimus ovddasvástádus gozihit dan ahte prográmma čađaheapmi dávista addojuvvon rámmaide ja ulbmiliidda prográmma sierra doaimbaidjogovlluid ektui.

Romssa fylkkasuohkan galgá ovtta Davvi-Trøndelága fylkkasuohkaniin fuolahit Interreg IV A Sápmi čállingoddedoaimmad Norgga bealde. Fylkkasuohkanat hálldašit Norgga stáhtarudaid mat leat várrejuvvon sámi prográmmii. Sámi prográmma válđočállingoddi lea Sámedikkis Gironis. Sámedikkis galgá leat ráđdeaddi doaimma fylkkasuohkaniid ektui go guoská daid prošektaohcamiidda maid sámi mearridanjoavku meannuda.

8. Guovlopolitihkka

8.1 Ovttasbargošiehtadusat

Sámediggi lea dahkan ovttasbargošiehtadusaid Finnmárkku fylkkagielddain ja Romssa, Nordlándda, Davvi-Trøndelága, Mátta-Trøndelága ja Hedmárkku fylkkasuohkaniiguin. Ovttasbargošiehtadusaid ulbmilin lea nannet ja oidnosii buktit sámi kultuvrra, giela ja servodateallima, ja sihkkarastit daidda dássedis ja einnostuvvi rámmaeavttuid. Sihke fylkkagielddat ja Sámediggi leat geatnegahttojuvvon čuovvolit šiehtadusaid. Fylkkagielddaide ja Sámediggái dieđihuvvo jahkásaččat doaimma ja ovdáneami birra. Vuodđu raporttaid ráhkadeapmái biddjojuvvo jahkásaš čoahkkimiin politihkalaš dásis guoskevaš fylkkagielddaiguin. Raporttat leat biddjojuvvon mielde jahkedieđáhussii.

Ovttasbargošiehtadusat ođasmahttojuvvojit ja áigáduvvojit jeavddalaččat. Ođasmahttojuvvon ovttasbargošiehtadus Sámedikki ja Finnmárkku fylkkagieldda gaska lea mearriduvvon 2008:s. Ođasmahttojuvvon šiehtadus jođiha viidáseappot dan viiddis ángiruššama sámi kultuvrra siskkobealde, man oktavuodas maiddái sámi kulturguovddážiidda addojuvvojit ođđa ovdánavjolašvuodát. Šiehtadus lea viiddiduvvon ođđa artihkkaliiguin nana ceavzilis ovdáneami ektui, Finnmárkkuopmodaga ektui ja areálhálldašeami ja álbmotdearvvašvuoda ektui.

Ovttasbargošiehtadus Finnmárkku fylkkagieldda ja Sámedikki gaska eaktuda ahte ráhkaduvvo oktasaš plána fylkka kulturmuittuid ja kulturbirrasa suodjaleapmái ja hálldašeapmái. Dán plánabarggu ektui lea ovttaoaivilvuolta das makkár plánahápmi ja rámmat galget leat.

Sámediggi lea viidásetovddideamen ovttasbargošiehtadusaid sisdoalu, ja viiddida geográfalaš doaimmaguovllu. Danne lea Sámediggi 2008:s álggahan ságastallat dán lágan ovttasbarggu birra Oslo gielddain. Sámediggi lea maiddái váldán oktavuoda Opplándda fylkkagielddain dan ektui ahte dahkat ovttasbargošiehtadusa kulturmuittosuođjaleami ektui.

Čujuhuvvo muđui kapihttalii 15.5 Romssa fylkkasuohkana ja Sámedikki gaskasaš ovttasbargošiehtadusa joatkima birra.

Sámediggi ja Innovašuvdan Norga leaba 2008:s ráhkadan ovttasbargošiehtadusa gaskaneaskka. Dán šiehtadusa ulbmil lea ahte guovlluovddidanvuogádat maid Innovašuvdna Norga ja Sámediggi ovddasteaba, galgá ovttasbargat riikka sámi guovlluid ealáhusovddidemiin. Siehtadus vuolláičállojuvvo guovvamánus 2009.

8.2 Gieldaekonomiija

Sámediggi lea addán bajit dási ja oppalaš cealkámuša Sørheim-lávdegotti bargui gielddaid dienasvuogádaga hárrái.

Dan oktavuodas go ráđdehus árvvoštallá sierralágan ortnegiid gielddaid dienasvuogádaga várás, lea erenoamáš deatlaš ahte adnojuvvo deasta sámi gielas, kultuvrras ja servodatovddideais. Dat lea nationála dási ovddasvástádus, ja danne oaivvilda Sámediggi ahte ášši viidáset čuovvoleami oktavuodas ferte departemeanta erenoamážit váldit vuhtii sámi beliid. Sámediggi čujuha dasa ahte dienasvuogádagas ii leat makkárge mihttoreaidu mainna dát bealit gozihuvvošedje. Go geahččat lávdegotti barggu ,de oaidnit das ahte dát bealli ii leat dál ge árvvoštallojuvvon dahje vuhtii válđojuvvon. Sámediggi lea váillahan dán lágan árvvoštallama ja deattuha ahte dat ferte dahkkojuvvo ovdalge odđa ortnegat válđojuvvojit atnui.

8.3 Hálddašanođastus

Sámedikkis leat 2008:s leamaš konsultašuvnnat Ráđdehusain Odeldikki prp. nr. 10 (2008-2009) (Om lov om endringer i forvaltningslovgivningen mv.) hálddašanlága rievdadusaid jna birra (hálddašan- ođastusa čađaheapmi). Sámediggái lea leamaš erenoamáš deatlaš dat ahte doaibmasirdimat eai fuonidivččii dan váikkuhanfámu mii Sámedikkis lea sierra áššesurggiide. Sámediggi lea bidjan vuodđun dan ahte konsultašuvdnageatnegasvuolta galgá biddjojuvvo láchkii jos váldi áššiin main lea stuorra mearkkašupmi sámi beroštumiide, sirdojuvvo guovluláš ja/dahje fylkkagielddaláš dássái. Konsultašuvdnaproseassas eai šaddan bealit ovttaoaivili dán hárrái. Dattetge oidno teavsttas Odeldikki proposišuvnnas kapihttalas 2.8 nr 10:

”Det kan virke klargjørende å regelfeste et generelt prinsipp om en konsultasjonsplikt for offentlige myndigheter. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil behandle arbeidsgruppens forslag om lovfesting av konsultasjonsplikten i sammenheng med Samerettsutvalgets forslag om en ny lov om saksbehandling og konsultasjoner. Spørsmålet om en eventuell lovfesting av konsultasjonsplikten både for statlige, fylkeskommunale og kommunale myndigheter vil da bli vurdert i sammenheng.

Det vil også bli arbeidet med midlertidige modeller for konsultasjoner mellom fylkeskommunene og Sametinget i påvente av eventuell lovregulering. Både Sametinget og representanter for fylkeskommunene vil være naturlige samarbeidspartnere i dette arbeidet.”

Dan lassin mii čuožžu bajábealde lea konsulterejuvvon čuovvovaš konkrehta surggiin: 1) mariidna-suorgi; Sámediggi lea deattuhan ahte loahpalaš mearrádus válddi sirdimis go guoská gonagasreappáid hálddašeapmái ja akvakultuvrii, sáhtta addojuvvo dušše dalle go boahtá proposišuvdnaevttohus Riddoguolástanlávdegotti čielggadusa vuodul mii guoská olles mearrasámi guvlui. 2) oahpahus: Sámediggi sáhtta nammadit guoktása dan njealji olggobeale stivralahtuin Sámi allaskuvlii, Sámedikki mielas dat lea buorre. Dasto lea Sámedikki mielas buorre dat go Ráđdehus lea evttohan ásaht guovluláš dutkanfoandda. Sámediggi oaivvilda ahte ferte ásahtuvvo maiddái sámi dutkanfoanda, sihkkarastin dihte Sámediggái duohta váikkuhanfámu ja mearridanvuoigatvuođa dan dutkamis mii lea deatlaš sámi servodaga ovddideapmái. Bealit leat šaddan ovttaoaivili das. 3) go guoská Innovašuvdna Norgii, de lea Sámediggi evttohan ahte Sámediggi juogo šattašii oasseaiggádin Innovašuvdna Norgga ektui dahje ahte lága bokte mearriduvvo ahte Sámedikkis lea vuoigatvuohta nammadit stivralahtuid. Sámedikki oaidnu ii leat vuhtii válđojuvvon.

Sámediggi lea mearrádusastis čujuhan ahte konsultašuvnnat hálddašanođastusa birra álggahuvvojedje maŋŋit, mainna mii leat eahpeduhtavaččat sihke proseassa ektui ja dan ektui man duohta konsultašuvnnat sáhttet šaddat.

9. Riikkaidgaskasaš politihkka

9.1 Davviguovllut

Álgoálbmogiin davvin galgá leat nana posišuvdna ja rolla iežas dili ovddideamis. Danne lea deatalaš ahte Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid gaskka lea jeavddalaš oktavuoha ja gulahallan davveguovloáššiid birra.

Davviguovlluin leat ollu luondduriggodagat ja dan oktavuodas lea nana ceavzilis ovdáneapmi deatalaš Sámediggái. Okta dain stuorámus hástalusain álgoálbmogiidda davveguovlluin lea suodjalit árbevirolaš ealáhusvugiid ja kultuvrra, seammás go viidát ávkkástallojuvvo luondduriggodagaiguin.

Sámedikki presideanta oassálasttii ovttas earret eará Norgga olgoriikaministariin Jonas Gahr Størein, dalle go Barentsguovllu álgoálbmogiid ovddasteaddjit deaivvadedje Girkonjárdgas geassemánus ságastallat oktasaš hástalusaid birra ja viidáset ovttasbarggu birra rájiid rastá. Dás lei ovttaoavilvuoha das ahte várra stuorámus hástalusain guovllu álgoálbmogiidda lea resursaávkkástallan.

Lujávrra álgoálbmotkantuvra lea hui deatalaš veahkin ovttasbarggu buorideamis, ja álgoálbmogiidda Ruošša bealde ja Barentsovttasbarggu viidáset ovddideapmái. Danne juolludii Sámediggi, áidna oassálastin, jahkasaš doarjaga álgoálbmotkantuvrra doibmii.

Olgoriikaministtarčoahkkimis Roavvenjárdgas skábmamánus 2007 mearriduvvui ahte ásahuvvo riikkaidgaskasaš Barentsčállingoddi Girkonjárdgi. Čállingoddi ásahuvvui ođđajagimánus 2008 ja oažžu stáhtusa riikkaidgaskasaš organisašuvdnan. Giđa beallái 2009 galgá virgáduvvot álgoálbmotráđdeaddi čállingoddá, gean bargun galgá earret eará leat riikkaidgaskasaš álgoálbmotdimenšuvnna oktiiordnen ovttasbarggus. Sámediggi ruhtada oasi dán virggis.

Guoládaga sámesearvvit leat guhká háliidan áсахit sierra sámedikki. Guovlulaš ruošša eiseválddit heaittihedje čakčat 2008 ovttasbargoorgána mii lei ásahuvvon cuoŋománus 2006 nannet gulahallama eiseválddiid ja sápmelaččaid gaskka. Guovlulaš eiseválddiid dohkkehemiin ja vehkiin mearriduvvui ahte lágiduvvo kongreassa čuoŋvovaš fáttáiguin: Boahhteáiggi ovttasbarggu organiseren sámi orgánaid ja almmolaš eiseválddiid gaskka. Kongreassa lágiduvvui juovlamánus 2008. Dohko ledje bohtán 75 delegáhta maid sámi organisašuvnnat ja absjinat ledje válljen. Davviriikkaid sámedikkat ledje mielde bovdejuvvon guossin.

9.2 Árktalaš ovttasbargu

Árktalaš ráđdi lea áidna ovttasbargoforum davvin mii fátmasta buot gávccii árktalaš riikka, ja álgoálbmogiin lea bissovaš oassálasti stáhtus. Rájiid rastá hástalusat nugo dálkkádat, biras ja ceavzilis ovdáneapmi leat vuodđun dán ovttasbargui. Sámediggi lea čuvvon norgalaš ovdagotti Árktalaš ráđis go lea leamaš Norgga sáttagottiid mielde virgeolbmuiddási čoahkkimiin. 2008:s leat leamaš Senior Arctic Officials (SAO) čoahkkimat Svolværas ja Guovdageainnus.

Árktalaš ovttasbargui gullá maiddáid ovttasbargu parlamentariihkkáriid čoahkkimiid gaskka árktalaš stáhtain. Sámi parlamentáralaš ráđdi lei mielde gávccát parlamentariihkkárkonferánsas árktalaš ovttasbarggu ektui Fairbanksas USA:s borgemánus 2008. Doppe lei sáhka áššecuolmain nugo heiveheapmi dálkkádatrievdamiidda, nannáma energijaresursaid ovddideapmi ja árktalaš dearvvašvuodapolitihkka. Sámi parlamentáralaš ráđdi lea maiddáid čuvvon barggu árktalaš parlamentáralaš lávdegottis (SCPAR).

9.3 Ovtastuvvan našuvnnat (ON)

ON bistevaš álgoálbmotforum doalai čihččet sešuvnna miessemánus New Yorkas. Dán jagi erenoamáš fáddán ledje dálkkádatrievdamat, biokultuvrralaš šláddjiivuohta ja eallinvuogit, lassin foruma bistevaš áššelistui; ekonomalaš ja sosiálalaš ovddideapmi, biras, dearvvašvuohta, oahpahuš, kultuvra ja olmmošvuoigatvuođat. Presideanta Egil Olli doalai sáhkavuoru Sámi parlamentáralaš ráđi ovddas, mas dovddahii balu das movt dálkkádatrievdamat váikkuhit birrasa ja rievdadit álgoálbmogiid eallineavttuid davvin dan bokte go eavttut árbevirolaš eallinvugiide ja kultuvrii rivdet. Deattuhuvvui ahte lea nana dárbu ahte álgoálbmogat servet daid šiehtadallamiidda birasgeatnegasvuođaid birra Kyotoprotokolla vuolde mii galgá mearriduvvot dálkkádatnjunuščoahkkimis Københámmenis 2009:s. Deattuhuvvui maiddái ahte lea deatalaš aktiivvalaččat čuovvolit ONa álgoálbmotvuoigatvuođajulgaštusa.

Sámediggi lei Sámi parlamentáralaš ráđi (SPR) bokte mielde ovddideamen professora James Anayasa evttohassan ONa erenoamášdieđiheadjin álgoálbmogiid vuoigatvuođaid ja vuoddo friijavuodaid ektui. SPR ovddidiid maiddái John Bernhard Henriksena evttohassan ONa olmmošvuoigatvuođaráđi álgoálbmotvuoigatvuođaid áššedovdimekanismma lahttun. Áššedovdimekanismma vuosttaš čoahkkimis golggotmánus 2008 válljejuvvui John B. Henriksen dán orgána vuosttaš jodiheadjin. Sámediggi lea bidjan merkiid makkár doarjaga Olgoriikadepartemeanta lea addán, erenoamážit delegašuvnna bokte Genèveas, dáid proseassaid oktavuodas.

Sámediggi lea searvan norgga delegašuvnna mielde ovccát oasálaščoahkkimii biologalaš šláddjiivuođa konvenšuvnna vuolde miessemánus 2008 Bonnas, Duiskaeatnamis. Sámediggi vuoruhii erenoamážit fáttá genaresurssaid birra. Šattai ovttaoavilvuohta das mii proseassas goziha álgoálbmotperspektiivva, ja mii lea vuodđun boahttevaš šiehtadallamiidda boahtte oasálaščoahkkima ektui 2010:s.

Álgoálbmotsearvan proseassas lea dohkkehuvvon, ja áigumuš lea viidát šiehtadallat álgoálbmogiid árbedieđuid hárrái mat čatnasit genehtalaš resurssaide.

9.4 ILO konvenšuvdna nr. 169 – raporterena ILO áššedovdilávdegoddáid

Sámediggi lea meannudan miessemánus raportta ILO:i. 1994:s dieđihuvvui ILO:i šiehtadusa birra Sámedikki ja Norgga ráđdehusa gaska, mii dagahii dan ahte sihke Sámediggi ja Ráđdehus geigiiga sierra raporttaid, mii čuvгии oavilerohusaid go guoská ILO-konvenšuvnna nr. 169 geavaheapmái Norggas.

Ovddit raporta Sámedikkis 2003:s lei ollislaččat Ráđdehusa finnmárkkuláhkaevttohusa birra. Maŋŋá ovddit stáhtaraporterema ledje ILO áššedovdilávdegottis soames mearkkašumi dan ovddit ráđdehusa álgo finnmárkkuláhkaevttohussii. Danne lea Sámediggi dán raporttas oanehaččat čilgen deataleamos rievdadusaid birra mat dahkkojuvvojedje láhkaevttohusas ovdalگو dat mearriduvvui. Sámediggi lea maiddái bidjan muhtun mearkkašumiid daid eavttuide ja vuordámušaide maid Sámediggi bijai mearrádusas 2005:s go doarjjui ođastuvvon finnmárkkuláhkaevttohusa, ja man muddui dát leat čuovvoluvvon Norgga eiseválddiid beales dán ráđjai.

Ollu sajiin dulkojit Norgga eiseválddit ja Sámediggi sierraláhkai ILO konvenšuvnna nr. 169 mearrádusaid sihke mii guoská viidodahkii ja ávnnaslaš sisdollui. Danne lea Sámediggi fokuseren mearrádusaid eanavuoigatvuođakapihttalis erenoamážit artihkkaliid 13 - 15. Loahpas lea Sámediggi bidjan soames mearkkašumi ILO konvenšuvnna nr 169 inkorporerema ektui Norggas.

Raporta lea ollislaččat mielddusin dán jahkedieđáhusas.

9.5 Sámedikki riikkaidgaskasaš bargu

Sámedikki searvan riikkaidgaskasaš bargui go guoská álgoálbmogiidda sierra oktavuodain nugo ON, EU, Árktalaš ráđi ja Baretnsovttasbarggu ektui, vuoruhuvvojit čavgadit vátna resurssaid geažil.

Seammás bohtet iešguđetge dáfus dađistaga vuordámušat, maiddá stáhta beales, Sámedikki searvama ja barggu hárrái riikkaidgaskasaš arenain.

Sámediggi lea 2008:s ožžon 650 000 ru Olgoriikadepartemeanttas prošeaktadoarjjan Sámedikki riikkaidgaskasaš bargui. Ohccojuvvon lei 3 miljon ruvno. Sámediggi ferte jahkásaččat ohcat ruđaid Olgoriikadepartemeanttas iežas riikkaidgaskasaš barggu várás. Dán geažil lea váttis plánat ja dat ii leat dohkálaš ruhtajuohkinortnet. Sámediggi lea ollu jagiid geahččalan oazžut jahkásaš juolludusa stáhtabušehta poasttas 50, seamma vuogi mielde go eará departemeanttat lávejit juolludit.

10. Areála- ja biraspolitihkka

10.1 Areálahálddašeapmi

Árbevirolaš sámi ealáhusat gáibidit beassat geavahit stuorra areálaid. Biras- ja resursalágit stivrejit buori muddui areálageavaheami. Dan vuodul lea Sámediggi duhtavaš go lea ožžon doarjaga sihkkarastit sámi beroštusaid ođđa plána- ja huksenlága plánaoasis. Okta lága ulbmiliin lea sihkkarastit sámi kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima luondduvuđđosa. Ođđa plána- ja huksenláhka addá Sámediggái vuosteákkastanvuogitvuoda dakkár áššiin, main lea hui stuorra mearkkašupmi sámi kultuvrii ja ealáhusbargui. Vuosteákkastanvuogitvuodta gusto olles sámi ássanguvlui. Dat njuolggadusat maid Sámediggi ráhkadii finnmárkkulága 4. paragrafiu, sáhtášedje gustot vuosteákkasteami oktavuodas plánaide Fimmárkkus. Sáhtta leat heivvolaš ráhkadat stáhtalaš njuolggadusaid sihkkarastin dihtii sámi kultuvrra vuđđosa. Sámediggi lea ráhkadan njuolggadusevttohusa, ja dát geavahuvvjit vuodđun konsultašuvnnaide departemeanttain.

Sámedikki ođđa ovddasvástádusa duohtan dahkama areálahálddašeamis sorjá das ahte áššemeannudanresursat nannejuvvojit.

10.2 Luonddušládjiivuodáláhka

Sámediggi lea miehtan ođđa luonddušládjiivuodáláhkii.

Sámediggi lea ožžon doarjaga mánga deatalaš áššái ođđa lágas. Lea ovtamielalašvuodta das ahte ulbmilmearrádusain čalmustahttit sámi kultuvrra ja ásaht deattuhanmearrádusa mii luonddušládjiivuodálágas čadnojuvvo sámi kultuvrra luondduvuđđosii. Leat maiddá bohtán ođđa áibbas ođđan njuolggadusat genehtalaš ávdnasiid birra, dás maiddá njuolggadusat dakkár ávdnasiid ovdduid juogadeami birra. Dain surggiin main Sámediggi ii leat ožžon dohkkehuvvot mearrádusaid maid dat vuosttažettiin lea sávvan, doppe leat váldojuvvon mielde buorit mearkkašumit láchkamearrádusaide. Doppe gos ii leat ollašuhthtojuvvon dievas ovtamielalašvuodta, doppe bohtet Sámedikki oainnut ovdan láchkaevttohusas. Dát guoská láchkamearrádusaide álbmotrievtti, konsultašuvdnamearrádusa ja suodjaluvvon guovlluid hálddašánválddi birra. Ovtamielalašvuodta lea das ahte Ráđđehusa ja Sámedikki gaskasaš konsultašuvdnašiehtadus gusto daidda mearrádusaide mat leat dahkkojuvvon dan lága olis mii guoská sámi beroštusaide njuolgga. Sierramearkkašumis hálddašánválddi mearrádussii bohtá ovdan ahte sáhttet nammaduvvot hálddašanorgánat suodjalanguovlluide main sámi beroštusat leat ovddastuvvon.

Sámediggi deattuha ahte leamaš buorre konsultašuvdnaproseassa Birasgáhttendepartemeanttain. Departemeanta lea čájehan návcca ja dáhtu addit lobi Sámediggái dievaslaččat geahčadit láchkamearrádusevttohusaid ja mearkkašumiid konsultašuvdnaproseassas.

10.3 Minerálaláhka

Sámedikki dievasčoahkkin ii miehtan ođđa minerálaláhkii. Dat mearkkaša ahte Sámediggi ii ge sáhte miehtat daidda doaimmaide maid láchkaevttohus geahččala muddet.

Sámediggi gávnnaha ahte láchkaevttohus ii ollašuhth stáhta álbmotrievttálaš geatnegasvuodaid sápmelaččaid ektui. Láhka láchčá dili dasa ahte meannudit sámi vuogitvuodaid earaláhkai Fimmárkkku Čoahkkingirjji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

olggobealde go Finnmarkkus gulskuddama oktavuodas, sámi deasttaid deattuheami oktavuodas ja sápmelaččaid vuoigatvuodaid oktavuodas oazžut oasi vejolaš ávkkástallanárvvus. Ii ge lálka fuolat sápmelaččaid vuoigatvuoda konsultašuvnnaide daid mearrádusaid oktavuodas mat gusket daid minerálaid iskanvuoigatvuhtii, geahččaladdanbohkamii ja ávkkástallanvuoigatvuhtii maidda stáhta čuoččuha eai gáduššánvuoigatvuoda.

Sámediggi deattuha ahte bargu minerálalágain lea bistán badje guovtti logijagi, ja ahte sámi vuoigatvuodát ja beroštusat leat čielggaduvvon ja čovdosat evttohuvvon sihke NÁČ:s 1996:11 Minerálaláhkaevttus ja NÁČ:s 1997:4 Sámi kultuvrra luondduvuodas. Ot. proposišuvnna nr. 35 (1998-99) minerálaláhka, mii gessojuvvui ruovttoluotta Ot. dieđáhusas nr. 1 (1999-2000), lei maid ovddiduvvon lálkaevttohus oktan mielddistuvvon lálkaásahusevttohusain mii geahččalii fuolahit deastta sámi kultuvrii olles árbevirolaš sámi guovllus. Viidáseappot lea departemeanttas leamaš buorre áigi ja dievaslaš vejolašvuohta oktiordnet NÁČ 2007:13 Ođđa sámeriekti dainna lálkabarguin mii boahká ovdan Justiisadepartemeantta gulskuddanreivves dán čielggadeami várás. Go váldá vuhtii dan áiggi mii gollan ođđa minerálaláhkabargui, de lea uhccán jáhkehahtti ahte ii sáhte fuolahit olles árbevirolaš sámi guovllu sápmelaččaid vuoigatvuodaid ja beroštusaid minerálaláhkaevttohusas.

Konsultašuvnna Biebmo- ja gávpedepartemeanttain leat leamaš hui gáibideaddjit. Departemeanta ii leat buktán makkárga politihkalaš ja fágalaš ákkaid dasa manne sii eai leat dohkkehan Sámedikki árvoštallamiid ja evttohusaid. Ovdal konsultašuvnnaid Sámedikkiin, dovddahii Ráđđehus ahte dat lei dahkan oavila das mo sámi vuoigatvuodát ja beroštusat galge meannuduvvot lágas. Dát váddásmahtii konsultašuvnnaid.

Ášši mearrádusas bivddii Sámediggi Ráđđehusas fas rahpat konsultašuvnnaid ja geahččalit sohpat čovdosiid ovttaráđiid Sámedikkiin.

10.4 Suodjalanplánat

Suodjalanbarggus hálida Sámediggi leat mielde bidjain eavttuid suodjalanbargui, ja sihkarastit sámi oassálastima proseassaide. Dán oktavuodas lea Sámediggi čađahan márga konsultašuvnna Birasgáhtendepartemeanttain, Luondduhálddašandirektoráhtain ja fylkkamánniiguin daid njuolggadusaid vuodul mat leat ráhkaduvvon luonddugáhttenlága vuodul suodjalanplánabargguid várás sámi guovlluin.

Sámediggi lea várrehusain miehtan Birasgáhtendepartemeantta Sylan eanadatsuodjalanguovllu suodjalanplánii ja Sankkjølen luonddumeahccái Mátta-Trøndelágas. Sámediggi ja Birasgáhtendepartemeanta soabaiga suodjalanláhkaásahusa sisdoalu 12 meahceguovllu eaktodáhtolaš suodjalussii. Dáin luonddumehciin leat guokte sámi guovlluin, Strengivatnet Brønnøyas Nordlánddas ja Murudalen Bjugnás Mátta-Trøndelágas. Sámediggi lea miehtan Skardsfjella jag Hyllingsdalen eanadatsuodjalusa suodjalanplánii ja dasa gulli njealli luonddumeahccái Rørosa ja Tydala suohkaniin Mátta-Trøndelágas. Sámediggi lea duhtavaš dainna doarjagiin maid lea ožžon sihke suodjalanulbmiliid ja eare mearrádusaid ektui dain suodjalanláhkaásahusain maid oktavuodas leat leamaš konsultašuvnna.

Mañimus jagiid stuorra suodjalanbarggut sámi guovlluin lea bohciidahtán balu ja duhtameahtunvuoda ollu sámi báikegottiin. Sámediggi oavvilda ahte suodjalándárbu ferte árvoštallojuvvot juohke dilis guovdilis suodjalanárvvuid ektui ja vejolašvuodaid ektui ahte joatkit árbevirolaš sámi meahceávkkástallama ja ealáhusdoaimama. Viidáseappot ferte suodjalanguovlluid hálddašánváldi biddjojuvvot sierra hálddašánstivrraide main lea nana sámi oassálastin. Suodjaleami árvoštallama ja vejolaš suodjalanmearrádusa oktavuodas lea hui deatalaš gaskkustit ja duodaštit dan sámi historjja ja geavaheami miid das lea leamaš. Sámediggi lea merkon ahte Ráđđehus lea juolludan 30 milj. ruvno viđa jagi badjel oktasaš ovddidanfondii Trillemarka luonddumeahci ásaheami várás. Sámediggi oaidná lunddolažžan ahte dákkár ovddidanruđat maiddá várrejuvvojit suodjaleami oktavuodas sámi guovlluin.

10.5 Nasionála plána mariidna suodjaluvvon guovlluide

Sámediggi ja Birasgáhttentdepartemeanta leat čađahan konsultašuvdnačoahkkimiid mariidna suodjaluvvon guovlluid nasionála plána birra. Earret Divttasvuona mariidna suodjalanplána dohkkehi Sámediggi ahte dieđihuvvo suodjalanplánabarggu álggaheapmi jus bargolávdegoddi ášahusso. Divttasvuonas dattetge ferte mariidna suodjalanevttohus meannuduvvot Divttasvuona-Oarjevuona álbmomeahcceevttohusa oktavuodas. Birasgáhttentdepartemeanta lea ovdal dieđihan Sámediggái ahte sii vurdet Sámi vuoigatvuodálávdegotti ovdalگو árvoštallet Divttasvuona-Oarjevuona geavahan- ja suodjalanbarggu joatkima.

10.6 Luossahálldašepmi Deanus

Sámediggi ja Birasgáhttentdepartemeanta leat konsultašuvnnaid bokte soahpan dan Deanulávdegotti mandáhta ja čoahkádusa, mii galgá čielggadit vejolašvuoda hálldašit Deanučázadaga báikkálaččat.

Ođđa goalástanhálldašepmi galgá lea báikkálaš ja vuodđuduvvon vuoigatvuodaide. Dát erenoamáš vuoigatvuodát bohtet muhtumassii ovdan lágas, earret eará deanulágas, ja čuvvot muhtumassii dološ áiggi rájes geavaheamis ja boares báikkálaš vieruin.

Lávdegoddi lea čuovvoleamen finnmárkkulága 4. Kapihttala mii lea Deanučázadaga birra. Lávdegoddi galgá evttohit mo ođđa hálldašanorgána galgá organiserejvvot, evttohit rievdadusaid dálá lágaide ja njuolggadusaide ja evttohit vejolaš rievdadusaid soahpamuššii Suomain.

Sámediggi lea nammadan áirasa Sámedikki hálldahusas Deanulávdegoddái. Lávdegottis leat muđui ovddasteaddjit Birasgáhttentdepartemeantta, Deanu- ja Kárášjoga gielddaid, Luossareivesearvvi, Deanučázadaga bivdodearvvi ja Norges jeger og fiskeforbund bealis.

10.7 Dálkkádatrievdamat

Sámediggi lea 2008:s oassálastán iešguđet foraide riikkalaš ja riikkaidgaskasaš dásis, mat digaštallet dálkkádatrievdamiid. Áigumuššan lea leamaš bearráigeahččat ahte álgoálbmotoaidnu váldojuvvo mielde dievaslaččat, ja sihkkarastit duohta váikkuhanfámu dán suorggi politihkkahábmemis.

Sámediggi lea earret eará lahttu fáddájoavkkus 5 heivehandaibmabijuid ja váidudeaddji doaimabijuid várás NorACIA:s, norgga čuovvolanprográmma mii lea ášahuvvon Árktalaš Ráđi váikkuhusčielggadusraportta vuodul dálkkádaga birra, Arctic Climate Impact Assessment (ACIA). Joavku galgá veahkehit ovddidit, buohtastahttit ja gaskkustit máhtu dálkkádatrievdamiid, váikkuhusaid ja heivehemiid birra Norgga bealde Árktisas. Válđofáddán čoahkkimiin ledje dálkkádatrievdamat ja dárbašlaš heivehanstrategiijat oppamáilmmálaš liegganeami oktavuodas. Sámediggi lea leamaš dárkojeaddjin áššedovdičoahkkimis Suomas mii gieđahalai biologalaš šláddjiivuoda konvenšuvnna dálkkádatrievdamiid, álgoálbmogiid ja árbedieđu birra Árktisas.

Ráđđehus lea nammadan almmolaš lávdegotti mii galgá čielggadit servodaga raššivuoda ja dárbbu heivehemiide dálkkádatrievdamiid váikkuhusaide. Sámediggi ja Birasgáhttentdepartemeanta soabaiga konsultašuvnnaid bokte lávdegotti mandáhta ja čoahkádusa, mas maiddái mearkašupmi sámi kultuvrii ja ealáhuseallimii galgá čielggaduvvot. Sámi allaskuvlla rektor Steinar Pedersen lea nammaduvvon lávdegoddelahhtun.

10.8 Boraspirehálldašepmi

Guovvamánus 2008 lágidii Sámediggi seminára boraspiriid birra masa oassálaste buot vihtta boraspireregiovna mas leat sámi ealáhuseroštusat. Áigumuššan dákkár semináraiguin lea gulahallan hálldašeadjiid ja politihkkaoassálastiid gaskkas, ja ahte čalmmustahttit daid hástalusaid mat čuožžilit go eallit mat guhtot ja ráfáidahttojuvvon boraspireset leat ovttas dakkár guovlluin gos lea sámi eanadoallu ja bozodoallu. Sámedikki áigumuš lea lágidit dákkár semináraid jahkásaččat ja oivvilda deatalažžan ahte guoskevaš departemeanttat veahkehit ja oassálastet dán arenas.

Sámediggi nammada ovttá dan viđa áirasis mat lea daid regionála boraspirenammagottiin mat hálddašit boraspiriid guovlluin main leat sámi ealáhusberoštusat, ja mii háliidit buori sámi ovddastusa nammagottiide. Sámedikki lahtut galget nammaduvvot Sámedikki bistevaš áirasiid gaskkas. Spiehkastahkan dat sáhttet nammaduvvot Sámedikki várreáirasiid gaskkas. Sámediggi moaitá dan go oázžu nannadit dušše ovttá lahtu viđa lahtus. Sámediggi dovdá maiddá dan ahte dat gáibádusat mat biddjojuvvojit vuodđun min nammademiide, leat menddo gáržžidit, erenoamážit dasa ahte sáhtta sihkkarastit báikkálaš čatnaseami ja sohkabealdásedeattu nammagottiin. Eat leat ožžon áddejumi dasa Birasgáhttentdepartemeanttas.

Jahkásaš boraspirevahágit váikkuhit boazodoalu buvttadeami. Boazodoalu ollislaš rehketdoallu 2007:s čájeha ahte lea stuorra erohus almmuhuvvon ja buhtaduvvon vahágiid gaskkas. Jagiid 2007/2008 almmuhuvvon vahágit ledje 75 proseantta ollislaš vahágiin, ja dušše 21 % das buhtaduvvui. Buhtadusat daid sávzzaid ovddas maid ráfáidahttojuvvon boraspiret goddet, lea stuorát eanadoalus ja sivvan lea earret eará ahte duođastuvvon oassi lea veaháš stuorát eanadoalus. Sámediggái lea váttis dohkkehit dakkár boraspirehálddašeami, mii dohkkeha stuorra boraspirevahágiid sámi vuodđoealáhusain. Sámediggi lea ovdal čouččuhan ahte Ráđđehus lea čadnojuvvon nationála ja riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaide sápmelaččaid ektui álgoálbmogin. Dát guoská Vuodđolága § 110a:ii ja ONa siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaide konvenšuvnna 27. artihkkalii. Sámedikki cealkámuš guoske eanadollui sámi guovlluin ja sámi boazodollui, mat goappašagat leat sámi kultuvrra ávnnaslaš vuodut.

Sámediggi oaivvilda ahte fertet guorahallat gustovaš Stuorradiggedieđáhusa boraspiriid biira dainna ulbmiliin ahte rievadit dan. Sámedikki mihttomearri lea oázžut duohta váikkuhanfámu nationála boraspirepolitihkkii. Dán mihttomeari ii sáhte ollašuttit nu guhká go Sámediggi lea nu funet ovddastuvvn regionála boraspirenammagottiin. Dan lassin lea nammagottiid váldi ráddjejuvvon nationála politihka hálddašeapmái. Regionála boraspirenammagottit leat almmolaš hálddašanorgánat mat dahket mearrádusaid mat gusket sámi beroštusaide njuolgga, danne dat leat vuodđun daidda gáibádusaide álgoálbmogiid vuoigatvuoda birra mielmearrádeapmái mii boahá ovdan ILO-konvenšuvnna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain.

Sámediggi áigu viidáseappot bargat dainna ulbmiliin ahte nationála boraspirepolitihka ođastuvvo nu ahte boraspiriid mihttolohkku boahá dakkár dássá ahte vuodđoealáhusaid buvttadanovdáneapmi ii fuono. Boazodoalu ja eanadoalu stuorra vahágit mearkkašit ahte eiseválddit fertejit árvoštallat geahpedit iešguđet náliid máddodatmihtuid.

Viidáseappot fertet oázžut nu duohta logu juohke šlájá čivggain go lea vejolaš vuodđun dasa man ollu boraspiriid sáhtta goddit. Buot boraspirebivdu ja –goddin galgá dahkkojuvvo náliid almmuhuvvon máddodatmihtuid rámmaid siskkobealde, ja maid Stuorradiggi lea mearridan. Sámediggi oaivvilda ahte lea deatalaš árvoštallat geahpedit juohk náli čivggaid máddodatmihtu, muht lea seamma deatalaš gozohit máddodagaid nu ahte sáhtta oázžut sihkkaris logu das galle čivgga dat leat. Jus bidjá menddo uhccin čivgaloguid, de lea goddimis uhccán eastadeaddji ávki boraspirevahágiidda.

10.9 Energiija ja bieggafápmu

Sámediggi ja Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta (NVE) leat šiehtadan čađahit konsultašuvnnaid energiijaáššiid birra. Sihke Sámediggi ja NVE lea sávvan dákkár šiehtadusa. Šiehtadus lea erenoamážit energiijaáššiid oktavuodas daid bajimuš prosedyraid konkretiseren ja ávkkálaš aiddostahttin, mat gustojit Sámedikki ja stáhta eiseválddiid gaskasaš konsultašuvnnaide. Šiehtadus ii man ge láchkai geahnohutte bajimus konsultašuvdnaproseyraid sisdoalu. Šiehtadus dahkkojuvvo hálddahaslaš dásis. Sivvan lea go Sámediggi politihkalaš orgánan ii daga dákkár šiehtadusaid direktoráhtain. Sámediggi sávva ahte dát šiehtadus dagaha ahte sámi beroštusat ja hástalusat buorebut bohtet oidnosii go stáhta eiseválddit meannudit energiijaáššiid.

Sámediggi ja NVE leat konsultašuvnnaiguin soahpan váikkuhusčielggadanprográmma plánejuvvon fápmolinnjái gaskal Báhcavuona Romssas ja Hámmárfeastta Finnmárkkus. Váikkuhusčielggadusas fertejit sámi beroštusaid ja vuoigatvuodaid válđojuvvot dohkálaččat vuhtii. Váikkuhusat boazodollui, eará sámi meahccealáhusaide ja sámi kulturmuittuide galget čielggaduvvot. Konsultašuvnna vuodul gáržžiduvvojede gáibádusat ja čađahanvuogit nu ahte váikkuhusat sámi beroštusaide bohte čielgaseappot ovdan čielggadanprográmmas. Čielggadussii válđojuvvui maid mielde dat gáibáduš ahte doaibmabiju ovdut ja hehttehusat galget árvoštallojuvvo ja maid dat mearkaša regiovdnii. Go iešguđet váikkuhusat leat čielggaduvvon, de dat galget leat vuodđun ođđa konsultašuvnnaide váikkuhusčielggadusaid dohkkeheami ja konsešuvdnagažaldaga oktavuodas, dm. galgá go addojuvvot huksenlohpi vai ii.

11. Kulturmuittosuodjalus

Sámediggái lea fápmuduvvon válđi kulturmuittolága vuodul hálldašit sámi kulturmuittuid. Sámedikkis lea ovddasvástáduš dakkár geografalaš guovllus mas leat 6 fylkkagieldda ja guovllut Opplánddas ja Møre ja Romsdålas. Sámediggi lea meannudan ollu plánaáššiid main oktavuodda gielddaiguin, doaibmabidjochađaheddjiiguin ja kulturmuittohálldašeami eará beliiguin lea guovddázis. Dán váldečađaheami oktavuodas čađaha Sámediggi ollu stuorát ja smávit báikediđostallamiid. Árrjalaš bargguin kulturmuittuiguin ja kulturbirrasiguin duodašta Sámediggi sámi historjja sápmelaččaid iežaset eavttuid vuodul. Sámedikki doarjaortnega bokte kulturmuittosuodjalussii lea eaiggádat ja eará berošteaddjit ožžon vejolašvuoda dikšut, láchit ja duodaštit sámi kulturmuittuid.

11.1 Ođđa tehnikka kulturmuittosuodjalusas – laserskánnen girdiin

Sámediggi lea ovttasbarggus Finnmárkku fylkkagielddain oassálastán geahččalanprošehtii mas ođđa tehnikka kulturmuittosuodjalusas lea geahččaluvvon. Riikkaantikvára lea bivdán Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) válđit ovddasvástádusa prošeavttas. Bargovuohkin lea geavahit girdi ja sierrareaidduid ráhkadit kártamálliid mat čájehit guovllu topografiija.

Bargovuohki sáhtášii leat ávkin kulturmuittosuodjalusas. Go de oahppá dulkot iešguđet kártamálliid, de lea vejolaš plánet buorebut gokko eanadagas ferte čađahit geahččademiid ja gokko ii dárbbas geavahit nu ollu resurssaid. Dát vuohki lea danne lasseveahkki gieddegeahččademiide.

11.2 Kulturmuittuid registreren sierranas stuorát areálaplánaid oktavuodas

Sámediggi lea 2008:s registreren sámi kulturmuittuid mánga stuorra areálaplána oktavuodas sámi guovlluin. Dát guoská bieggamilloplánaide Finnmárkkus, Nordlánddas ja Mátta-Trøndelågas ja maiddái Setermoen báhcinsiljus, Råissa álbmotmeahcis ja Nord-Kvaløya ja Rebbenesøy eanadatsuodjalusguovllus.

Hamnefjell bieggamilluid muddenplána oktavuodas Báhcavuona gielddas Finnmárkkus registrerejuvvojede 147 eankilmuittu 82 kulturmuittobáikkis. Báikediđostallan lea dan áiggi mii vel lei hálldus almmustahtán kulturmuittuid mat čájehit guhkes áiggi sámi ealáhusheivehemiid Finnmárkku rittus, ja mas lea stuorra árva dan eanadaga muosaheamis, mas dát lea dáhpáhuvan. Go dáid kulturmuittuid vel sáhtta čatnat boares sámi oskui ja árbevieruide, de šaddá guovlu erenoamáš miellagiddevažžan čájehit rievdamu goddebivdoservodagas boazodoalloservodahkan. Plánaevttohusa oasis šaddet vuostálagaid mánga registrerejuvvon kulturmuittuiguin, sihke njuolgga ja eahpenjuolgga. Mánga dain kulturmuittuin čatnasit sámi oktavuhtii ja daid ferte atnit automahtalažžat ráfáiduhthuvvon. Bieggamillut vuolidit guovllu kulturhistorjjalaš árvvuid. Dán vuodul vuostaldii Sámediggi plánaevttohusa arealahálldašemiide ja lea bivdán ahte osiid plánaguovllus ferte válđit eret muddenplánas.

Oarjevuonas Divttasvuona suohkanis Nordlánddas lea Nordkraft Vind AS prošehteremin bieggamillorusttega mas leat gaskal 32-35 bieggamillu. Sámediggi lea bálkahan Árran Julevsámi guovddáža čađahit kulturmuittoskadeemiid doaibmabidjoguovllus. Bohtosat dán rádjai čájehit

golbmaloginäre registrerejuvvon automáhtalaččat ráfáiduhthtojuvvon sámi kulturmuittu, mas leat máŋga mat guoskkahuvvojit njuolggá plánejuvvon bieggamillopárkkas. Sámediggi áigu čuovvolit dán prošeavtta 2009:s.

Fosenhalvøyas Roana ja Åfjorda suohkaniin leat čađahuvvon kulturmuitorregistreremat Roan ja Bláheia bieggafápmorusttegiid oktavuodas Roan suohkanis ja Storheias Bjugna ja Åfjorda suohkaniin. Storheias eai leat registrerejuvvon sámi kulturmuittut. Roanis registrerejuvvui sámi eamihávdi. Bláheias registrerejuvvojedje ja merkejuvvojedje kártii boares bivdorusttetbázahasat. Báikkit ledje oahppásat ovddežis, muhto eai lean merkejuvvon kártii albma láchkai. Eamihávdi lea erenoamáš go eai leat oahppásat eaige registrerejuvvon nu ollu dákkáraš sámi hávddit ná guhkkin máddin ja danne lea deatalaš dan suodjalit boahhteáigái. Dát kulturmuittut eai lean dattetge doarvái vuodđun vuosttaldit plánaid. Sámediggi lea bivdán ahte kulturmuitorbáikkit galget muddejuvvot erenoamášguovlun kulturmuittuid suodjaleapmái plánain.

Sámediggi lea čađahan guokte stuorra báikediđoštánprošeavtta Setermoen báhčínšiljus Beardu suohkanis ja Ráissa álbmotmeahcis Ráissa suohkanis. Goappašat prošeavtta álggahuvvojedje gieddeáigodagas 2007 ja jotkojuvvojedje 2008:s. Registrerenbarggu Setermoenis lei Forsvarsbygg addán báhčínšilju viiddideami oktavuodas. Das registrerejuvvojedje 25 árrana. Ráisa-prošeakta lea registrerenbargu Romssa fylkkamánni ovddas Ráissa álbmotmeahci ja Ráisuottar-háldi eanadatsuojušguovllu hálddašánplána ráhkadeami oktavuodas. Registrerenbargu lea čađahuvvon ovtasbarggus boazodoaluin. Sullii 140 kulturmuittu registrerejuvvojedje. Dáin ledje máŋga ceikkojuvvon barta ja goađi bázahasa, lagabui 100 árrana, ja bivdorokkit, čilat, borramušvuorkkát, hávddit ja bálvvosbáikkít. Dan lassin gávdnojedje geađgeáigásaš duktásajit ja ođđaset kvena kulturmuittut nugo 9 bihkkahávdi. Gávdnosat duođaštit Ráisvuomi guovlluid guhkesáiggi ja árjjalaš geavahusa.

Nord-Kvaløy ja Rebbenøy eanadatsuođjalušguovllu registreremat leat dahkkojuvvon Romssa hálddašánplánema oktavuodas, muhto fylkkasuohkanis dat lea leamaš prošeaktajodiheapmi ja bargu. Sámediggi lea dattetge registreren guovllu kulturmuittuid. Dán jagi registrerejuvvui Nord-Kvaløya riddoguoovu. Doppe gávdnojedje goahteduktásadji, gaskaáigásaš duktásajit mat sáhttet lea sámi, ja maiddá bálvvosgeađgi.

11.3 Eará kulturmuitosuođjalusáššit ja prošeavttat

Hadselis, Narvikas ja Sortlandas lea Sámediggi 2008:s álggahan sámi kulturmuittuid registreremiid duottarguoovu. Kulturmuittut gullet boarráset sámi goddebivdui. Registrerenbargu jotkojuvvo 2009:s, ja viiddiduvvo eará báikkiide maid birra Sámediggi lea ožžon báikkálaš dieđuid.

Vistesuođjalusa oktavuodas lea Sámediggi joatkán Sirpmá- prošeavtta Deanu gielddas. Dán jagi leat guokte vistti ovddeštuvvon. Konkrehta suodjalusbarggu lassin lea prošeavtta ulbmilin ovddidit vistesuođjalusbarggu. Duođašteapmi, ovddešteapmi ja báikkálaš duojáriid oahpaheapmi lea čađahuvvon. Deanu gielda, gilisearvi ja skuvla leat maid leamaš mielde barggus. Riikkaantikvára lea dorjon barggu.

Sámediggi lea 2008:s bargan nátionála prošeavttain välljejuvvon kultureanadat eanadoalus. Prošeavtta áigumuš lea välljet ovttá dahje eanet ovddasteaddji eanadoalloeanadaga juohke fylkkas, mat ožžot ruđa stáhtas hálddašán- ja dikšundoaibmabijuide. Sámediggi lea bargan ovttas golmma davvinorgga fylkka Fylkkamánniiguin ja fylkkagielddaiguin ohcanproseassa oktavuodas. Juohke fylkkas lea välljejuvvon eanadat, buohkain lea dahje leamaš sámi ássan. Sámediggi lea dán barggu oktavuodas Nordlánddas, Romssas ja Finnmárkkus čađahan báikediđoštallamiid ja jearahallamiid dán jagi.

Sámediggi lea 2008:s bargan Njávdáma opmodat oamastemiin. Dát lea vuosttaš láchkimis daid bázahasaid ruovttoluottabuktima, mat 1915:s roggjuvvojedje Njávdáma ortodoksa hávdeeatnamis ja

dolvojuvvojedje Oslo universitehtii. Sámediggi áigu 2009:s bargagoahtit ođđa hálddašánplánain Skoltebyen várás, gaikut muhtun visttiid gohttensajis, ja iskkadit guovllu ovdal ođđasiidhávddádemiid.

Sámediggi lea oččodan Ceavccageađggi guovlun UNESCO máilmmiárbelistui. Dát ášši lea ovdal ovddiduvvon Birasgáhttentdepartementii ja divaštallojuvvon Sámedikki dievasčoahkkimis. Sámediggi lea čoahkkimis ja čálašeamis Riikkaantikvárain ákkastan mo Ceavccageađgi ollašuhtá daid eavttuid ahte das lea erenoamáš buorre oppamáilmmálaš árvu, gč. Operational guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, ja ovddidan buohtastahtti analysa eará dálá ja vejolaš máilmmiárbeáikkiid ektui. Sámediggi lea vuordimin Riikkaantikvára vástádusa dása.

12 KULTUVRA

12. 1 Kultuvrralaš ovdanbuktimat

Kultureallin lea dehálaš fápmu nanusmahttit identitehta, seammás go dat addá ealli báikkálaš servodaga go olbmot háliidit orrut. Nana sámi kultuvra addá oadjebasvuoda ja dehálaš lassiváikkuhusaid nugo čalggu ja eallinkvalitehta. Kultuvra lea maid dat arenat ja deaivvadanbáikkid gos dáidda ja kultuvra gaskkustuvvot, ja go viidáset geahččá, de dasa gullet maid valáštallan, museat, girjerádjosat ja media.

2008:s lei várrejuvvon 1 900 000 ruvnno doarjagiidda musihkkaalmmuhemiide. Dan lassin lea Sámediggi ovttas Finnmark fylkkagielddain ja Norgga kulturráđiin juolludan doarjaga Sápmi Music prošehtii (SAMU), mii lea sierra ovttat Musikk i Finnmark vuolde ja man váldobargun lea geavahit musihka seailuhit sámi kulturárbbi ja kulturgelbbolašvuoda.

Sámediggi doarju plánaid ásahtit riikkaidgaskasaš filbmaguovddáža Guovdageidnui. Dat buktá ođđa vejolašvuodaid ovdánahttit sámi filbmabuvttadeami, ja ovttasbargu riikkarájaid rastá addá ođđa vejolašvuodaid dasa mii guoská filmaovddideapmái álgoálbmotperspektiivvas.

Sámediggi lasihii 2008:is várrejumiid doarjagiidda sámi čáppagirjjálašvuoda buvttademiide. Earret eará manne oasit Sámeálbmot foandda dietnasis dása, juoga mii veahkehii dasa ahte lohku čáppagirjjálašvuoda giehtačállosiin mat leat dohkkehuvvon almmuheapmái, lea njiedjan. Lea maid dárbbášlaš láchit dili nu ahte rámmaeavttut sámi fágagirjjálašvuoda olggosaddimii šaddet buorebut. Dá lea juoga maid Sámediggi áigu vuoruhit. Seammás lea dárbbášlaš nanusmahttit doaimmaid ja gelbbolašvuoda sámi lágádusain. Dán dahká Sámediggi go nanusmahtá sámi lágádusdoarjjaortnega.

Sámedikkis leat leamaš konsultašuvnnat Kultur- ja girkodepartemeanttain doaimmaid birra mat leat St.diedáhusas nr. 32 (2007- 2008) Teáhtherhearvvaidda duogábealde, lávdedáidaga birra Norggas. Álgoálggus ii lean sámi lávdedáidaga namuhuvvon Stuaradiggediedáhusas. Sámediggi lea danin duhtavaš go diedáhusas aiddostahttojuvvo stáhta bajimuš ovddasvástádus sámi kultuvrii ja ahte sámi kultuvra lea dehálaš oassi nationála kulturpolitihkas. Sámediggi áigu danin deattuhit man dehálaš lea ahte sámi teáhteriin leat seamma rámmaeavttut go eará teáhterat Norggas.

Beaivváš Sámi teáhter lea sámi nášuvnnalaš teáhter. Sámediggi bargá dan nala ahte rámmat Beaivváš Sámi Teáhteris nanusmuvvet lasi juolludemiid bokte ja sierra teáhtervisttiin. Áarjelsaemien Teatre oázžu bastevaš doaimmadoarjaga Sámedikki bušehtas. Doaimmadoarjja teáhteriin lassánii beliin 2008 bušehtas. Sámediggi lea oččodan searveruhtadeami Áarjelsaemien Teatre doaimmaheapmái bealálaččaiguin lullisámi guovllu ovttasbargošiehtadusas.

12. 2 Festiválat

Sámediggi lea álggahan doarjjaortnega ásahtuvvon sámi festiválaidda várás. Dása lei 2008:s juolluduvvon 1,8 milj. ruvnno. Sámi festiválat leat dehálaččat gaskkusteapmái sámi musihkas, seammás go dat leat deaivvadanbáikkid buot ahkásaš olbmuid. Festiválain lea danin stuora mearkkašupmi sámi identitehtii ja sámi giela ovdáneapmái.

2008:s oačču viimmat Riddu Riđđu stahtusa guovddášfestiválan, ja dakko bokte sihkkareabbo ekonomalaš vuodu. Doarjja Sámedikkis bisuhuvvo ja boahtá stádabušehta stáhta doarjaga ja regionála doarjaga lassin. Festivála oktavuodas lea Riddu Riđđu Davviguovllu álbmot- guovddáš ášahuvvon 2008:is. Sámediggi lea juolludan doarjaga dán guovddáša álggaheapmái. Jurdda lea ahte Davviguovllu álbmot guovddáš gaskkusta davviguovllu olbmuid dáidaga ja kultuvrra iežaset eavttuid vuodul ja mii ovddida gelbbolašvuoda, kvalitehta ja mánggabealátvuoda.

12. 3 Dáiddáršiehtadus

Dáiddáršiehtadus maid Sámediggi álggahii 2004:s, lea ovttasbargošiehtadus Sámi Dáiddárráđiin (SDRin). 2008 šiehtadusa šiehtadallamat botkejuvvojedje, ja šiehtadus mearriduvvui dasto Sámedikki 2008 bušehta badjel. Doaibmi rámma poasttaide mat gullet dáiddáršiehtadusa vuollái, lea 2008:s 4 350 000 ruvnno. Váldošiehtadusa mielde mearriduvvon 19. 08. 04 lea Sámediggi ja Sámi dáiddárráđdi šiehtadallan 2009 šiehtadusa, mii doaibmá áigodagas 01.01. - 31.12.09. Sámedikki dievasčoahkkima bušehttašiehtadallamiin 26.11.2008 dohkkehuvvui ja mearriduvvui šiehtadus. 2009 rámma lea 5 150 000 ruvnno.

Bargojoavku mas leat dáiddárorganisašuvnnaid ja Sámedikki láhtut, leat ožžon válldi árvvoštallat sisaoastinortnega mii buorida almmuhuvvon sámi čáppagirjjálašvuoda ja musihka/luođi háhkanvejolašvuoda.

Seammalágan šiehtadus ii gávdno vel Ruota ja Suoma Sámedikkiin. Ruota Sámedikki kultursemináras skábmamánu 2008:is dajai Sámi teáhter searvvi jođiheaddji ahte lea ilus go dáiddašiehtadus doaibmá bures, muhto sávvá seammalágan ortnegiid Suoma ja Ruota beallai. Sámediggi norggas lea dávjá mielde ruhtadeame iešguđetlágan ortnegiid mat sáhttet leat ávkin Suoma- ja Ruotabeale dáiddáriidda

12. 4 Sámi ášahusat / Sámedikki ášahuspolitihkka

Sámedikki dievasčoahkkinn meannudii skábmamánu dieđáhusa sámi ášahusovddideami birra Sámi ášahusat ja siviila sámi servodat.

Dieđáhus árvvoštallá hástalusaid ja evttoha doaimmaid sámi ášahusovddideapmái guhitta iešguđege suorggis. Hástalusaid árvvoštallamat leat čadnon dáidda surggiide:

Sámi ášahusaid iehčanasvuolta ja čanastagat sámi almmolašvuhtii.

Ášahusaid stivren- ja organiserenmálla.

GievrRAS ja mánggabealat ášahusaid ovddideapmi.

Ášahusaid gaskasaš ovttasdoaibman ja ovttasbargu.

Ođđavisttiid ruhtadeapmi.

Sámedikki duohta vejolašvuolta váikkuhit sámi ášahusovddideami eavttuidebušehttaráđđádallamiid bokte stáhta eiseválddiiguin.

Ášahusdieđáhusa čuovvolanbargu álggahuvvo 2009:s mearriduvvon plána mielde. Ášahusain leat iešguđetlágan vuolggasajit eaige leat olle seamma guhkás iežaset proseassaiguin. Danne dárbbášuvvojit iešguđetlágan lahkonanvuogit, maidái go guoská áigeperspektiivii . Dieđáhusa doaimmat čuovvoluvvojit lagas gulahallamiin guoskevaš ášahusaiguin.

12. 5 Ođđavisttiid ruhtadeapmi

Sámi ášahusaid dovdomearka lea dávjá ahte dat leat vuolggahuvvon sámi báikkálaš servodagas dahje guovddáš sámedipolitihkalaš bealis, eai ge báikkálaš dahje regionála eiseválddiin. Dát mielde buktá ahte dávjá lea váttis oažžut báikkálaš ja regionála ruhtadeami sámi ášahusaid visttiide.

Ráđdehus lea Stuoradiggedieđáhusas nr. 28 (2007- 2008) ”Sámedipolitihkka” evttohan viessoláigguiguin ruhtadit ođđa sámi kulturviesuid. Sámediggi lea álgovuolggalaččat mielas dákkár ruhtadeapmái, ja vuordá konsultašuvnnaid dán birra fargga.

Čoahkkingirjji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

77 siidu 233 siidus

Sámedikki sámi ášahusvistiid vuoruheapmi áigodahki 2009-2014 lea čuovvovaš:

1. Sámi dáiddamusea: Prošekteren 2008-2009, huksenálggaheapmi 2010.
2. Várdobáikki sámi guovddáš: Prošekteren 2011-2012, huksenálggaheapmi 2013.
3. Beaivváš Sámi Teáhter: Prošekteren 2013-2014.

12. 6 Kulturviesut

Sámediggi lea hástalan Sijti Jarngi, Nordlándda fylkkasuohkana ja Aarborte suohkana nammadit bargajoavkku dainna ulbmilin ahte ovddidit Sijti Jarngi nanu sámi ášahussan mii earret eará galgá bargat čuovvovačat:

- nanusmahttit ja ovddidit guovddáža regionála oktavuohčan.
- nanusmahttit lullisámi giela, kultuvrra ja árbevieruid, dása gullet maid girjerádjjobálvalusat.
- leat guovddáš oassálastin ja eaktudeaddjin ovddidit lullisámi giela, kultuvrra ja ealáhusaid.
- ovddidit jurdagiid, fálddagaid ja gelbbolašvuoda mat bohtet olles guovllu lullisámi álbmogii ávkin, ja veahkehit nannet oktavuodaid ja fágalaš birra.

Sámi Dáiddaguovddáš lea guhká sávvan beassat fárret eret dálá visttis vuohkkaset ja guovdilet lanjaide Kárášjogas. RICA eiendom:s leat vuogas lanjat, muhto dáhttu doaimmasihkarvuoda almmolaš doarjagiin gielddas, fylkkagielddas ja Sámedikkis ovdalگو álget hukset ja heivehit lanjaid dáiddaguovddáža doaimmaide. Sámediggi lea 2008 bušehtas juolludan lassidoarjaga dán doibmii. Doarjjaaddit leat maid addán lohpadusaid juolludit eanet ruđaid 2009 várás, juoga mii dagaha fárrema vejolažžan.

Stivrenjoavku lea buktán ávžžuhusa Ája sámi guovddáža boahntevas organisereme birra. Ášahusdieđáhusas ávžžuha Sámediggi ahte Ája sámi guovddáš, Riddu Riđđu, Gáivuona sámi giellaguovddáš ja Lásságámmi ovttastahttojuvvojit oktasaš ovttadahkan. Álgoálggus ávžžuhuvvo ahte guovddáš organiserejuvvo vuodđudussan maid Sámediggi, Romssa fylkkasuohkan, Gáivuona suohkan ja Omasvuona suohkan ášahit, ja maŋgel organiserejuvvo oasussearvin mas dat seamma instánsat šaddet eaiggádat.

12. 7 Museat

Sámediggi lea maŋgii váldán ovdan sámi museaid ekonomalaš dili sihke kultuvra- ja girkodepartemeanttain (KGD) ja ABM-ovddidemiin. Sámediggi bargá ain dan nala ahte museaodastusa áigumušat čuovvovuvvojit stáhta eiseválddiid bealis, maiddái sámi museaide.

Oassin museaodastusas álggahuvvui sámi museafierpmádat loahpageahčen 2007. Fierpmádat lea čanasbáiki museaid gaskkas main lea sámi historjá ja árbevirolaš máhttu oassin iežaset doaimmas. Riddu Duottar Museain lea ovddasvástáduš koordineret fierpmádaga. Fierpmádaga vuosttaš proševttat leat čohkkenhálddašemi birra, ja ovddidit oktasaš web-uskkádaga museaide oktan sámi čoakkáldagaiguin. Sámediggi lea juolludan ruđa seminárii dáid fáttáid birra.

Deanu ja Várjjaga museasiida eaiggádat leat mearridan nannenšiehtadusaid, ja leat ožžon dárbbalaš juolludemiid iežaset nannemii. Museasiida ášahuvvui ođđajagimánus 2008.

Romssa ja Davit Nordlándda sámi museadoaimma oasseguorahallama čuovvlolapmi lea dál loahpahuovvomin. Dán guovllu museaovdáneami golbma ovddasvástádusmusea, Árran, Ája ja Várdobáiki, leat ožžon ruđaid plánet ja álggahit museadoaimmaid museaodastusa vuodul.

Leat leamaš maŋga čoahkkima gaskkal Sámediggeráđi ja museasearvvi, gos guovddáš váttisvuodát sámi museain leat guorahallojuvvon. Vuosttažettiin leat museaid ekonomalaš hástalusat geahčaduvvon.

Sámediggi ja ABM- ovddideapmi leat soabadan ahte nammaduvvo bargajoavku mii bargá dan nala ahte dávvirdiehtovuodu Primusa sámegielat veršuvdna duohtandahkkojuvvo. Eanet ja eanet museat váldet atnui diehtovuodu, maiddái Ruota bealde.

Sámi dáidaga seailudeami ja gaskkusteami dilli lea ain váttis. Vai bargu realiseret Sámi dáiddamusea doaimmahuvvošii johtileabbo, lea Sámediggi juolludan oktiibuot 850 000 ruvnno musea prošekteremii. Sámedikkis ja RiddoDuottarMuseas lea buorre gulahallan Statsbyggain prošekterema birra.

12. 8 Valáštallan

2008:s juolluduvvui sámi valáštallamii 600 000 ruvnno speallanruđain. Sámediggi hálddaša dain oasi, ja mihttomearrin lea heivehit sámi valáštallama erenoamážit mánáide ja nuoraide. Sámediggi lea juolludan ruđaid maid Sámiid valáštallanlihttu - Norga (SVL- N) hálddaša, guhte organisere riikkarájiidrasttildeaddji valáštallandoaimmaid sámi álbmogii. SVL-N ja Sámi spábbačiekčanlihttu (SSL) leat SVL vuollásaš lihtut, ja mat organiserejit doaimmaid Norggas. SVL organisere sámi meašttirgilvvuid ja sámi riikajoavkkuid.

Sámediggi álggahii 2007:s ortnega mas juohká valáštallanbálkkašumi nuorra sámi valáštalliide. 2008:s juhkkujuvvojedje guokte bálkkašumi, goabbáge 25 000 ruvnno, čuoigái Finn Hågen Krogh Áltás eret ja judo-gilvaleaddjái Odd Isak Kappfjell Snoasas eret.

Guovvamánu 2008:s lei sámi valáštallan guovddázis Romssas gos lágiduvvo čuoigan/njoarostangilvvut, valáštallangálla ja NM heargevuodjimis. Sámediggi juolludii 200 000 ruvnno lágideami čađaheapmái.

Njukčamánu 2008 oassálaste sámi valáštallanjoavku ja kulturdoaimmaheaddjit Arctic Winter Games (AWG) Yellowknife:s Canadas. AWG lágiduvvo juohke nuppi jagi, ja lei goalmát gearddi go Sápmi oassálastii dain valáštallan- ja kulturlágidemiin nuoraide árktalaš guovlluin. Sámediggi juolludii dása 800 000 ruvnno.

Sámi spábbačiekčanlihttu (SSL) lágidii suoidnemánu 2008 nuppi VIVA World cup, máilmmimeašttirgilvvuid spábbačiekčamis daid guovlluid ja našuvnnaid várás mat eai oáččo miellahttovuoda FIFA:s. Gilvvut lágiduvvojit Váhčiris Ruotas, ja čohkkeje vihtta dievdojoavkku ja guokte nissonjoavkku. Sápmi vuittii nissonjoavkkus ja Sámi dievdojoavku bođii goalmádin dain gilvvuin. Lassin njuolgo doarjagii mii lei 313 000 ruvnno, juolludii Sámediggi vel 100 000 ruvnno nissonluohká lágideapmái.

Sámediggi lea guovtti dievasčoahkkinmearrádusas dorjon Romssa plánaid lágideat OG dálvegilvvuid Romssa gávpojis, ja šalloša go Norgga valáštallanlihttu mearridii geassit ohcama dán vuorus. Sámediggi áigu goitge dán barggu ja daid proseassaid vuodul mat leat čađahuvvon barggus oččodemiin dálve-OG Romsii, rabasvuodain searvat sullásaš proseassaide boahhteáiggis, jus dákkárat bohtet.

12.9 Rádjalovssat

2006 stádabušeahtas juolluduvvui ruhta Sámedikki bušeahta badjel ásaht dutkan- ja duođastandoaimma Divttasvuona ja čatnat doaimma Árran Julevsámi guovddáži. Sámediggi dagai 2007:s siehtadusa Árran Julevsámi guovddážiin ásaht golmmajagáš dutkan- ja duođastandoaimma rádjalovssajohtolaga birra 2. máilmmisoađi áiggi. Árran Julevsámi guovddáš lea bargováldi ja barggus lea 3 milj. ruvnno ekonomalaš rámma.

12. 10 Media

Geassemánu 2008 šiehtadeigga Kultuvra- ja Girkodepartemeanta ja Sámediggi maŋŋil konsultašuvnnaid lánkaásahusa doarjagiid birra sámi aviissaide. Sámediggi lea veahkehan dasa ahte lánkaásahusas čielgasit definere sámi aviissa dakkár aviisan mas lea sámi álbmot váldomihttojoavkun. Dát mearkkaša ahte aviisa gokčá ođas- ja áigeovdilis áššiid mat leat beroštahti olles sámi álbmogii. Regionála- ja báikkálaš áviissat danin eai sáhte formálalaš mearrádusrievdadeami bokte gohčodit iežaset sámi aviisan ja dan bokte sáhttit gáibidit oasi preassadoarjagis. Sámediggi lea viidáseappot váikkuhan dasa ahte lánkaásahusas dál lea čielga ulbmilmearrádus mas čuožžu: ”Doarjja sámi aviissaide ja sámegeiat aviisasiidduide galgá lánčit demokrátalaš digaštallamii, oavvilásaheapmái ja giellaovddideapmái sámi servodagas”.

12.11 Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lánveggoddi - SUPU

Nuoraidpolitihkka veahkeha rekrutteret boahtteáiggi álgoálbmotpolitihkkáriid. Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lánveggoddi lea oassálastán čoačkkimii Barents regiovnnalaš nuoraidrádis (BRYC). Halvard Rundberg välljejuvvui BRYC ođđa stivrii álgoálbmotáirrasin. Gaskkamuttus skábmamánu lágidii BRYC workshop’ a Yeah Right- Human Rights for Youth in the Barents. Oasit konferánsa fáttáin ledje álgoálbmotvuoigatvuođat ja ON mánáidkonvenšuvdna. SUPU lei ovddastuvvon Workshop’as.

SUPU oassálasttii Sámedikki jahkásaš čoačkkimis mánáidáittardeddiin Kárašjogas. Fáttát čoačkkimis ledje earret eará sámiid áirras Mánáidáittardeaddji nuoraidrádis ja Barents-áittardeaddji prošeakta ”Sámi mánáid ja nuoraid servvoštallanvuoigatvuohta”. Dan lassin ávžžuhii SUPU mánáidáittardeaddji čalmustahhtit lulli- ja julevsámi mánáid ja nuoraid vuoigatvuođa giellaohpahussii.

Viidáseappot lea SUPU čuoovolan gulahallama Mánáidáittardeddiin, buktán mearkkašumiid mat gullet earret eará Oslo sámi mánáidgárdái, sámi oahpponeavvuid dillái ja lágabokte vuoigatvuhtii ožžut sámi oahpponeavvuid, oahpaheaddjeoahpusa evalueremii, dárbut gelbbolašvuhtii sámi kultuvrras ja gielas psykalaš dearvvašvuođasudjalusas nuoraid várás. Lánveggoddi álggahii maid barggu 2008:s enedit daid nuoraid logu, geat leat logahallojuvvon Sámedikki jienastuslohkui, ja daid nuoraid logu, geat jienastit Sámediggeválggas.

SUPU lei mielde pláneme ja lágideame Sámi parlamentáralaš ráđi nuoraidkonferánsa Livššus. Doppe álggahuvvui ovttasbargu Ruota sámedikki nuoraidrádiin. Konferánsii serve 80 nuora Norggas, Suomas, Ruotas ja Ruoššas. Fáttát ledje earret eará sámiid deaivvadanbáikkid, davviriikkaid mánáidáittardeddiid oktasaš raporta ja sámi álbmotdearvvašvuođa iešguđetlágan bealit. Konferánsa mearridii resolušuvnna mii earret eará deattuha dehálašvuođa das ahte Sámediggi bargá gažaldagaiguin psykalaš dearvvašvuođa birra sámiid gaskkas. Nuoraidorganisašuvnna ásaheapmi buot sámiid várás ja interneahhtavuođot deaivvadanbáikkid nuoraide ledje resolušuvnna eará dehálaš čuoggát. SUPU ja Ruota Sámedikki nuoraidráđdi ovdanbukte konferánsabohtosiid parlamentariihkkárkonferánsas Roavvenjárggas.

Sámediggerádis leat juohke jahkebeali čoačkkimat Sámedikki nuoraidlánveggottiin.

13. Giella

13.1 Giellaiskkadeapmi

2008:s čađahii Sámediggi giellaiskkadeami, ja ulbmil lei oaidnit man ollu sámegeiella geavahuvvo ovdalgihtii välljejuvvon ásašain ja etáhtain sámegeiella hálddašanguovllus, ja moatti eará suohkanis olggobealde hálddašanguovllu. Sámediggi lea maiddái iskan beroštumi välljet sámegeiella skuvllain ja mánáidgárdiin norggas.

Dakkár iskkadeapmi čađahuvvo juohke njealját jagi. Iskkadeapmi deattuha iešguđet ásahusa oktavuoda sámegielseavaheapmái. Iskkadeapmi árvvoštallojuvvo gárvánit 2009 álggus ja almmuhuvvo raportan.

13.2 Sámegiela hálddašanguovlu

Ođđajagimánu 1. beavvi rájes 2008 lea Snáasa suohkan váldon mielde sámegiela hálddašanguovlui. Dat mearkkaša ahte maiddái Davvi-Trøndelága fylkkasuohkan lea mielde seamma dáhtona rájes. Sámediggi oaihvilda ahte sámegielsebargu sámegiela hálddašanguovllu suohkaniin ja fylkkasuohkaniin lea hui dehálaš sámegielseavaheami nannemis ja ovddideamis. Seammás leat stuora hástalusat go galgá meannudit geavaheddjiid guovtti gillii. Dat lea ge maid čájehuvvon go Sámedikkis leat leamaš čoahkkimat guovttegielalašvuodasuohkaniiguin ja fylkasuohkaniiguin 2008:s. Hálddašanguovllu suohkanat ja fylkkasuohkanat ožžot jahkásaččat doarjaga Sámedikki bušehta bokte.

Sámediggi lea álggahan guovttegielalašvuodadoarjaga evaluerema. Evalueren gárvvistuvvo 2009 álggus, ja Sámedikkis lea ulbmil ahte dat galgá leat vuodđun prosessii mii galggašii mielddisbuktit ahte Sámedikki guovttegielalašvuodadoarjaga juolludaneavttut rievdaduvvojit bušehttajagi 2010 rájes.

Mánaga suohkana mat árvvoštallet searvat sámegiela hálddašanguovlui, leat váldán oktavuoda Sámedikkiin. Sámedikkis lea mihttomearri ahte galggašedje eanet suohkanat searvat hálddašanguovlui, ja danne lea deattuhan juohkit dieđuid suohkaniidda makkár vejolašvuodaid, geatnegasvuodaid ja vuoigatvuodaid searvan mielddisbuktá. Loabát suohkan lea 2008:s sádden ohcama Kultur- ja girkodepartementii beassat searvat sámegiela hálddašanguovlui. Dan ohcama doarju Sámediggi, ja vuordá ahte ohcan dohkkehuvvo 2009:s.

13.3 Giellaprográmma

Sámediggi juolludii 2008:s ruđa sáméalbmotfoanddas Sámi allaskuvlii ráhkadit sámi giellaprográmma. Sámi allaskuvllas ja Sámedikkis galgá leat lagas ovttasbargu dainna, ja dat vurdojuvvo gárvvistuvvot vuosttaš jahkebealis 2009:s. Stuorámus hástalusaid searvvis sámi servodagas lea ealáskahttit ja nannet sámegiela. Mihttomearri lea giellaprográmma bokte vuoruhit doaimmaid mat sáhttet mielddisbuktit eanet aktiiva sámegielseavaheddjiid. Okta dakkár doaibma lea álggahit sámegiela oahpahusfálaldaga rávisolbmuide. Sámediggi lea bivdán Sámi allaskuvlla álggahit rávisolbmuidoahpahusprográmma mii galgá bistit 5 jagi, ja man olahusjoavkun leat rávisolbmot geat eai máhte sámegiela. Dat doaibma galgá čađahuvvot lagas ovttasbargguin báikkálaš giellaguovddážiiguin ja giellabirrasiiiguin.

13.4 Doarjagat sámi giellaguovddážiidda

Sámediggi juolluda doarjaga oktiibuot ovcci sámi giellaguovddážiid lulli-, julev- ja davvisámi giellaguovllus. Sámediggi lea duhtavaš sámi giellaguovddážiid bargguiguin, ja oaidná dan dehálaš vuodđun sámegiela gáhttemii ja ovddideapmái. Giellaguovddážiid bargit deaivvadit oktii jagis ja dollet oktasaš seminára. Ulbmil dainna lea lonohallat vásáhusaid ja jurdagiid. Sámedikki mielas lea buorre go ásahuvvojit eanet sámi giellaguovddážit.

Ovddidan dihte sámegiela geavaheami lea Sámediggi juolludan ruđa giellaprošeavttaide sihke olggobealde ja siskkobealde sámegiela hálddašanguovllu. Doarjjaortnega ulbmil lea leamaš oažžut johtui doaimmaid mat movttiidahttet mánáid ja nuoraid geavahit sámegiela stoahkamis ja friddjaáiggedoaimmain. Sámegiela hálddašanguovllu olggobealde leat earenoamážit vuoruhan guovlluid gos giella lea rašši.

13.5 Terminologijja ja báikenamat

Sámediggi oaidná hirbmat dehálaš bargun juohkit dieđuid ja bagadallat sámi báikenamaid birra ja báikenammalága sisdoalu birra. Danne lea Sámediggi vuoruhan áiggi doaibmat rádđeaddin eiseválddiide ja earáide sámi báikenamaid čállimis ja dulkomis, ja veahkehit lágádusaid sámi báikenamaid suokkardeamis girjemánusiin. Sámediggi lea logaldallan sámi báikenamaid birra UNGEGN ovddas (United Nations Group of experts on Geographical Names) ja GeoForumis 2008. Čoahkkingirjji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

Sámediggi lea cuiggodan eiseválddiide ahte sámegeiela geavaheapmi galbbain ii čuovvoluvvo nu go galggašii báikenammalága vuodul. Iešguđetlágan njuolggadusat leat geavahuvvon sámegillii galbemis sihke olggobealde ja siskkobealde sámegeiela hálddašanguovllu. 1990 báikenammalága mielde galgá seamma bargovuohki geavahuvvot hálddašanguovllu siskkobealde go olggobealde.

Odne geavahit ášahusat ja earát servodagas sámegeiela beaivválaččat, ja dat mielddisbuktá stuora dárbbu sámegeiela terminologiija ovddideapmái buot surggiin ja buot golmma gillii. Danne lea Sámedikki tearbmabargu hui viiddis.

Tearbmabáŋku Risten.no galgá áiggi mielde sistisdoallat buot sámi terminologiija mii ráhkaduvvo ja dohkkehuvvo. Teknologalaš bealli ii leat dán rádjái doaibman áibbas bures, muhto mis lea mihttomearri buoridit dan fáldalaga.

Sámegeiela hálddašanguovllu suohkanat leat mielde tearbmaproševttas “Hálddahustearpmat”, masa Sámediggi lea addán doarjaga. Prošeakta joatkašuvvá 2009:s.

Odđa láhkatearpmat lea čađat dárbu ráhkadit, danne go dađistaga jorgaluvvojit odđa lágat sámegeielaide. Sámediggi lea mielde nuppi oasis láhkatearbmaproševttas. Dárbbu dihte lea dehálaš ahte dat bargu áiggi mielde šattašii fásta doaibman.

Sámediggi loahpahii 2007:s stuora golmmajagi proševtta, Divvun, mii attii korrekturprográmma davvi- ja julevsámegillii. 2008:s joatkašuvai dat prošeakta ja šattai Divvun II- prošeaktan, man bokte galget seamma korrekturgaskaommit ráhkaduvvot lullisámegillii, namalassi stávenreaidu ja sátnjuohkin. Seammás lea prošeakta buoridan ja divvon boasttuvuođaid Divvun-gaskaomiin davvi- ja julevsámegeielas, ja odđa veršuvdna Divvun-gaskaomiin almmuhuvvojedje 2008 loahpas.

13.6 Sámedikki giellastivra

Sámedikki giellastivrras leat leamaš 3 čoahkkima 2008:s, ja sii leat meannudan terminologiijaáššiid, ášahusnammaáššiid ja eará giellafágalaš áššiid. Giellastivrra doaibma čuovvu gaskaboddosaš njuolggadusaid mat leat mearriduvvon 2001:s. Plána mielde galget njuolggadusat ođasmahttojuvvot 2009:s. Giellastivrra rolla ja sadji lea guhká leamaš eahpesihkar Sámedikki organiserema ektui muđui. Go Sámi giellaráđđi heaittihuvvui 2000:s, de vállji Sámediggi ášahit giellastivrra. Mii giellastivrra bargu lea ja mat gullet sámediggeráđi suorgái lea leamaš eahpesihkar. Danne leat giellastivrra gáibiduvvon čielgaseabbo njuolggadusat vai sin bargodilli buoránivččii.

13.7 Sámi giellaovttasbargu

Sámi parlamentáralaš Ráđđi nammadii 2008:s bargujoavkku mas leat mielde Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid hálldahusbargit. Bargojoavkku mandáhtta lei evttohit sámi giellabarggu boahnteáiggi organiserema sámedikkiid ovddasvástádussuorggi siskkobealde, ja árvvoštallat sámegeiela dutkan- ja fága/resursaguovddáža ásaheami strategiijaid. Bargojoavkku raporta, ”Evttohus mo ođđasis organiseret sámi giellabarggu sámedikkiid ovddasvástádussuorggis”, addui SPR stivrii 26.08.08. Sámi parlamentáralaš ráđi dievasčoahkkin leat bivdán sámedikkiid čuovvolit raportta.

14 Mánáidgárdit

Sámediggi čuovvu gustovaš lágaid ja mihttomeariid maid Stuoradiggi lea mearridan. Sámi mánáid mánáidgárdit leat hui dehálaččat sámi mánáid kultur- ja giellaovdáneapmái.

14.1 Doarjagat

2008:s juolluduvvojedje doarjagat 41 sámi mánáidgárdái ja 19 dáčča mánáidgárdái main lea sámegeielaohpahus mánáide/mánájoavkkuide. Oktiibuot guoská dat mánáidgárdiide 31 suohkanis gos oktiibuot leat 941 sámi máná. Mii leat juolludan doarjaga 6 prošeaktabargui, earret eará

darfegoahteprošektii ja prošektii mii váldá vuorrasiid mielde mánáidgárdái. Dasto leat dorjon 4 oahpponeavvoproševtta. Njeallje leat davvisámegillii, golbma leat julevsámegilli ja golbma leat lullisámegillii.

14.2 Gelbbolašvuodalokten

Máhttodepartemeanta lea ráhkadan ”Kompetansen i barnehagen. Strategi for kompetanseutvikling i barnehagesektoren 2007-2010” (Gelbbolašvuolta mánáidgárddis. Gelbbolašvuoltaovddideami strategiijat mánáidgárdesuorggis). Dain strategiijain vuoruhá Máhttodepartemeanta muhtun guovddáš surggiid ovdamearkka dihte pedagogalaš jodiheami, mánáid mielváikkuheami, giellabirrasa ja giellamovttiidahttima ja ovttasbarggu ja oktavuolta gaskal mánáidgárdái ja skuvlla. Sámediggi lea maiddá čoaččumiin ja konferánsain vuhtiiváldán daid surggiid.

Sámi allaskuvla lea Sámedikki gohččuma vuotul kárten mánáidgárdebargiid gelbbolašvuolta mánáidgárdáiin gos leat sámi mánát. Raporta čájeha ahte bargit dárbbasit earret eará gelbbolašvuolta sámegiela ja sámi árbevirolaš bargguin. Sámediggi áigu ovttas Máhttodepartemeanttain joatkit bargat mánáidgárdebargiid gelbbolašvuoltaovddideamiin.

Sámediggi lea almmuhan guokte almmuhusa “Stullán” nammasaš mánáidgárdeáigečállagis.

Sámediggi lea doallan guokte čoaččuma Mánáidáittardeddiin. Čoaččumiid fáttát ledje oahpponeavvodilli, sámi mánát sadjásašruovttuin, sámi nuorat ja skuvlavázzin ja sámi kultuvrra gáhtten gávpotservodagain. Leamaš maiddá diehtojuohkin Mánáidáittardeaddji proševtta birra “”Retten til delaktighet for samiske barn og unge” (Sámi mánáid ja nuoraid oassálastinvejolašvuolta).

Sámedikkis leat leamaš čoaččumat muhtun suohkaniiguin sámi mánáid mánáidgárdefálaldagaid birra. Dán jagi leat áshuvvon guokte odđa mánáidgárdái/ossodaga. Mannan jagi logut čájehit ahte dáčča mánáidgárdái mat fállat sámegielaohpahuša sámi mánáide, leat lassánan.

Sámediggi lea bagadallan váhnemiid, mánáidgárdáiid ja mánáidgárdeáiggádiid sámi mánáid mánáidgárdefálaldagaid birra. Ovttasbarggu bokte eará áshusaiguin lea Sámediggi bargan dan ala ahte sámi mánát galget oazžut mánáidgárdefálaldagaid mat leat heivehuvvon sin gillii ja kultuvrii.

Sámediggi lea ráhkadan bagadallama sámi mánáidgárdáiide man vuotus lea mánáidgárdáiid Rámmaplána, mii bagadallá movt sámi mánáid mánáidgárdefálaldat berre heivehuvvot.

Sámi mánáidgárdesuorggis leat olu hástalusat. Stuorámuš hástalusaid searvvis lea oazžut eambo sámegiela bargiid mánáidgárdáiide. Sámeigielgelbbolašvuolta lassin dárbbasit bargit maiddá gelbbolašvuolta earret eará sámi árbevirolaš bargguin. Lea maiddá dárbu eanet oahpponeavvuide mat leat heivehuvvon sámi mánáide.

Lea lágiduvvon oktasaš mánáidgárde- ja skuvlakonferánsa, ja das lei namma "Árra ángiruššan - buorit guhkesáiggi bohtosat". Dakkár oktasaš mánáidgárde- ja skuvlakonferánsa dávista mánáidgárdeloktema ja máhttoloktema intenšuvnnaide gos galgá geahččat 18-jahkásaš oahpahušgeainnu oktii.

15. Oahpahuš

15.1 Oahpponeavvut

Sihke lulli-, julev- ja davvisámegillii váilot ollu oahpponeavvut mat leat dohkkehuvvon Máhttoloktema - Sámi vuotul. Oahpponeavvoráhkadeami evaluerema čuovvoleapmin lea Sámediggi mearridan strategalaš plána oahpponeavvoráhkadeami várás áigodahkii 2009-2012.

Sámedikki strategalaš plánaš oahpponeavvoráhkadeami várás 2009 – 2012 leat vuoruhán oahpponeavvuide sihke lulli-, julev- ja davvisámegillii guoskevaš guovlluid mánáidgárdáiid ja skuvllaid Čoaččingirji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

evttohusaid mielde. Evalueren čájehii earret eará ahte leat muhtun skuvlaeaiggádat mat eai leat oastán sámi oahpponeavvuid. Sihkkarastin dihte ahte juohke oahppi oazžu daid oahpponeavvuid, lea okta strategijain ahte oahpponeavvut galget leat nuvttá.

Nubbi strategiija lea ovddidit resursaskuvllaid oahpponeavvoráhkadeami várás davvi-, julev- ja lullisámi guovlluin. Sámediggi lea álggahan ovddasmanniproševtta Divttasvuona suohkanis, man ulbmilin lea ovddidit Ájluovtta skuvlla resursaskuvlan oahpponeavvuid ráhkadeapmái julevsámegillii. Dan ovddasmanniproševtta vásáhusat galget leat vuodđun ovddidit resursaskuvllaid maiddá lulli- ja davvisámi guovlluin.

Sámedikkis lea jeavddalaš oktavuolta oahpponeavvobuvttadeddjiiguin ja lea 2008:s doallan ovtasbargočoahkkimiid guvttiin lágádusain. Sámi oahpponeavvut leat leamaš fáddán olu Sámedikki čoahkkimiin, earret eará Máhttodepartemeanttain, Oahpahusdirektoráhtain, Finnmarkku Fylkkamánniin ja Sálasiin – Sámi almmuheadđi- ja aviisaserviin.

2008:s leat gárvvistuvvon oktiibuot 36 dábalaš ja earenoamáš heivehuvvon oahpponeavvu, mánáidgárdi rámmaplána ja Máhttolokten – sámi vuodul. dain leat vihtta julevsámegillii, okta lullisámegillii ja 30 davvisámegillii. Dát logut leat sullii seamma go 2007 logut.

2008:s lea juolluduvvon doarjja 26 oahpponeavvoprošektii vuodđoahpahusa várás, juhkkovuvvon dábalaš/digítála ja earenoamáš heivehuvvon oahpponeavvuide. Golbma proševtta lullisámegillii ja guokte proševtta julevsámegillii leat álggahuvvon, ja dat earát leat davvisámi proševttat.

Go Sámi oahpahráđđi heaittihuvvui juovlamánus 1999, de válddii Sámediggi badjelasas daid oahpponeavvuid mat ledje sin rádjosis. Dat eai lean čielga oahppoávdnasat, muhto dakkár lassíávdnasat mat gokčet dušše osiid gelbbolašvuodamihtuin dálá oahppoplánain, nu go ovdamearkka dihte álkes lohkanhappagat, fáddághappagat, plakáhtat ja spealut. Sámediggi jugii 2008:s dáid oahpponeavvuid nuvttá 37 mánáidgárdái, 88 vuodđoskuvlii ja 5 joatkkaskuvlii Norggas, ja 7 mánáidgárdái ja 6 vuodđoskuvlii Ruotas ja Suomas. Lassin juhke oahpponeavvuid giellaguovddážiidda, girjerádjosiidda, allaskuvllaide, dearvvašvuodaguovddážiidda, váhnenfierpmádagaide ja girjebussiide. Oktiibuot dahket dat sullii 40 000 gáhppálaga.

Sámediggi bidjá buot oahpponeavvuid oahpponeavvoguovddáži mii lea Guovdageainnus. Oahpponeavvoguovddáš luoiká oahpponeavvuid skuvllaide ja mánáidgárdiide miehtá riikka. Sámedikkis leat maid leamaš oahpponeavvočájáhusat sámi earenoamášpedagogalaš fágabeivviin Romssas ja Sámi mánáidgarde- ja skuvlakonferánssas Bodáddjos. Dieđut odđa oahpponeavvuid birra gávdnojit maiddá neahttabáikkis Sámi oahpponeahtta www.oahpponeahtta.no

15.2 Oahppoplánat ja diibmojuohkin

Eurohpalaš olmmošrievtti duopmostuollu (Den europeiske menneskerettsdomstolen, EMD), lea mearridan ahte norgga fága Risttalašvuolta-, osku- ja eallinoaidnu (KRL) hilggui eurohpalaš olmmošrievtti konvenšuvnna. Danne lea dan oahppoplána sadjái boahtán odđa oahppoplána Osku, eallinoaidnu ja etihka (OEE). Sámediggi lea meannudan OEE – sámi oahppoplánaevttohusa ja sádden dan Oahpahusdirektoráhtii ja Máhttodepartementii.

Boazodoallofága Jo3/fidnooahpahas oahppoplánaevttohus lea leamaš gulaskuddamis ja lea divvojuvvon gulaskuddancealkámušaid mielde. Gulaskuddancealkámušat miellidibuktet maiddá ahte oktasaš prográmmafága Jo2 boazodoallu mearriduvvon oahppoplána ferte rievdaduvvot. Dat plána rievdaduvvo ja mearriduvvo álgojagis 2009.

Sámediggi lea Máhttodepartemeanttas ohcan juohkit fidnooahpahusa duodjefága, ja lea čoahkkinstán fidnooahpahusa ovtasbargaráđiin (Samarbeidsrådet for yrkesopplæring, SRY). SRY lea evttohan juohkit duoji Jo3:s. Duojs leat čuovvovaš vihtta prográmmasuorggi Jo3/fidnooahpahas; čoarve – Čoahkkingirji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

dákte- ja metálladuodjefága, tekstiiladuodjefága, čuoldin- ja godđinfága, siste- ja náhkkeuduodjefága ja garraduodjefága. Oahppoplánabargu álggahuvvo álgojagis 2009.

Sámediggi lea Máhttodepartemeanttas ohcan ráhkadit earenoamáš sámi oahppoplánaid joatkkaoahpahussii ja lea čoaškinastán fidnooahpahusa ovttasbargoráđiin, SRY:in. SRY ii ávžžuhan ásahtit ođđa prográmmafágaid earenoamáš sámi oahppoplánaiguin Jo3 luonddugeavaheamis ja Jo3 media ja gulahallamis. SRY ii ge ávžžuhan ásahtit välljenprográmmafága, sámi meahcásteapmi prográmmasuorggi studerenráhkkanahhti luonddugeavaheapmi Jo3 siskkobealde.

Stuoradiggi doarjju 2007 čavčča Ráđđehusa evttohusa lasihit 1.- 4. jahkeceahki diibmologu oktiibuot 190 diimmuin, 60 minuhta diimmut. Diimmut juhkkovuvvojit ná; 76 diimmu dárogiella, 76 diimmu matematihkka ja 38 diimmu engelasgiella. Diibmologu lassáneapmi doaibmá skuvlajagi 2008-2009 rájes.

Sámedikkis leat leamaš konsultašuvnnat Máhttodepartemeanttain diibmologu lassáneami birra fágain dárogiella, sámegiella, matematihkka ja engelasgiella. Soabaduvvui lasihit diibmologu 38 diimmuin engelasgielas ja 76 diimmuin matematihkas. 76 dárogielidiimmu juhkkovuvvojedje dainna lágiin ahte lasihit 38 diimmu vuosttašgillii ja 38 diimmu nubbigillii.

15.3 Stáhta sámi joatkkaskuvllaid hálldašeapmi

Sámedikki mearrádus áššis stáhta sámi joatkkaskuvllaid boahttevaš hálldašanmodealla lea čuovvoluvvon konsultašuvdnačoahkkimiin Máhttodepartemeanttain. Konklusuvdna šattai ahte Sámediggi álggaha ođđa hálldašanmodealla árvoštallama ja Máhttodepartemeanta álggaha rávvagiid čadaheami mat bohte ovdan raporttas mii ráhkaduvvui hálldašanmodealla čielggadusa oktavuodas. Dat mielddisbukta earret eará oahpahuslaga rievadanevttohusa.

15.4 Gelbbolašvuodálokten

2007:s juolludii Oahpahusdepartemeanta 2 miljon ruvno Sámediggái gelbbolašvuodáloktemii sámi skuvllas. Sámi allaskuvla oáččui bargun ovddidit ja čadahit lassioahpahusa Sámi oahpahusa prinsihpat ja lasseoahpahus sámegielas nubbingiellan. Fálaldatvuoru vuodul oáččui maiddái Sámi allaskuvla barggu čielggadit sámi oahpaheaddjineahtha ásaheami.

15.5 Eará

Romssa fylkasuohkana ja Sámedikki ovttasbargošiehtadusa olis lea Romssa fylkasuohkan álggahan prošeavtta Sámi fága- ja fidnooahpahus Romssas. Sii leat nammadan prošeaktajođiheaddji, stivrenjoavkku ja prošeaktajoavkku. Sámediggi ja Romssa fylkasuohkan ruhtadit prošeavtta ja dat joatkašuvvá 2009:s.

Sámediggi lea bagadallan skuvlaeiggádiid, oahpaheddiid, váhnemiid ja ohppiid Máhttolokten – sámi oktavuodas, čuovvovaš fáttáin; fága- ja diibmojuohku, sámegieloahpahusa organiseren – earenoamážit olggobealde sámegiela hálldašanguovllu, oahppoplánat, oahpponeavvut ja sámi fáttát nátionála oahppoplánain.

16. Árbediehtu

Árbediehtu sáhtta definerejuvot máhttun mii boahta vásáhusain ja maid earenoamážit álgoálbmogat máhttet, mat čatnašuvvet sihke iešguđetlágan geavahanvugiide ja luondduressaid hálldašeapmái. Dat máhttu lea fievrividuvvon boarrásit buolvvain nuorat buolvvaide, njálmmálaččat ja bargguid bokte. Ja dat máhttu gullá báikkálaš servodagaide ja sidjiide geain lea dat máhttu.

Sámit sáhttet veahkkinn ovttastahttit dieđalaš ja árbevirolaš máhtolašvuoda. Árbediehtu ferte kommuniseret, ja dan ávkkástallanárvu ferte čálmustahttojuvot ođđa oktavuodain. Dieđa rahpá ođđa vejolašvuodaid ja čorge saji árbediehtui dutkamis, ođđaáigásaš oahpahusas ja ceavzilis

resursageavaheamis. Seammás sáhtta dieđa váikkuhit suddjet ja dohkkehit árbedieđu. Sámi álbmot lea ain servodathuksenmuttus, ja árbediehtu sáhtta doaibmat huksengeađgin boahttevaš sámi servodahkii. Danne ferte árbedieđu vurket, geavahuvvot ja fievrriduvvot buolvvas buolvii.

Sámeálbmot foandda ruđain lea Sámediggi dahkan šiehtadusa bargováldiin Sámi allaskuvllain ráhkadit vuodu gelbbolašvuodavuogádahkii duodaštuvvon árbedieđu hálddašeapmái.

Oassi barggus lea maid ásaht ovttasbarggu áigequovdilis dutkanprošeavttaiguin, sámi ásahtiguin ja sámi báikkalaš servodagaiguin vai besset systemáhtalaččat kártet ja duodaštit árbedieđu. Sii galget árvvoštallat ja buktit ávžžuhusaid mat vuhtiiváldet rievttálaš, ehtalaš, metodalaš ja tehnikkalaš beliid. Bargu doaimmahuvvo oassin sámi ásahtiguin davviguovllufierpmádaga bargun, ja ovttasbargguin sámi museaiguin, Romssa universitehta sámi oahppoguovddáš ja Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU). Lassin sáhttet eará guoskevaš sámi kulturásahusat ohcat beassat searvat dan bargui.

Galgá ásahtuvvot interneahhtasiidu gos sáhtta gávdnat dieđuid ja gulahallat árbedieđu barggu birra.

17. Ealáhusat

17.1 Ealáhusovddideapmi sámi guovlluin

Sámedikki mihttomearrin lea sihkkarastit ealli ja nana sámi servodagaid, main leat juohkelágan ealáhusat. Árbevirolaš ealáhusbargu ferte sihkkarastojuvvot ja viidáset ovddiduvvot, ja ođđa ealáhusaide fertejit addojuvvot ovdánanvejolašvuodas.

Sámediggi lea 2008:s oččodan sámi servodagaid ealáhuseallimii buoret rámmaeavttuid árvoháhkama, gelbbolašvuoda- ja buvttavovddideami, nannoset vuovdaleami ja vuovdindoaibmabijuid bokte, nu ahte ealáhuseallimii livččii boahtteáigi ja dat nagodivčče gilvalit. Sámediggi oavvilda ahte ovttasbargu lea deatalaš nannen ja ovddidan dihte sámi ealáhuseallima. Áigumuš lea ovttasbargat ulbmillaš váikkuhan-gaskaomiid bokte ja njuolga politihkalaš oktavuodain guovlulaš ja guovddáš eiseválddiiguin, main lea ovddasvástáduš láchit ealáhuseallimii.

Luondduressursaid geavaheapmi sámi guovlluin ferte ovddimusat boahtit ávkin ássamii guoskevaš guovlluin. Sámediggi háliida danne oázžut duohta váikkuhanfámu eanadoallo-, boazodoallo- ja guolástuspolitihkii ja luondduressursaid hálddašeapmái guovlluin. Buorit rámmaeavttut ealáhuseallimii sámi guovlluin galget guoskat sihke árbevirolaš ealáhuseallimii ja bargosajiide mat čatnasit kultur-, diehtujuohkin- ja gulahallanteknologiijii.

Sámediggi lea 2008:s čadahahtán Sámedikki ealáhusovddideami váikkuhan-gaskaomiid evaluerema. Evalueren čájeha ahte dán váikkuhan-gaskaomii lea posiitiivvalaš váikkuhan smávva báikegottiide. Dáid rávvagiid vuodul álggahuvvojit ja viidáset fievrriduvvojit doaibmabijut. Dan geažil lea Sámediggi bargan viidáset raporterenuogádagaguin, diehtujuohkimii interneahhta bokte, ja dasto lea nannen gulahallama eará oassálastiiguin ealáhusovddideami siskkobalde.

Geográfalaš doaibmaguovlu doarjagiidda maid sáhtta ohcat ealáhusovdáneapmái viiddiduvvo 2009 rájis nu ahte guoská maid olles Gárgaviikka gieldda ja olles Rivttát gieldda. Ealáhusovddideami ovdáneapmi sámi guovlluin lea sorjaveš nášuvnnalaš juolludemiin stáhtabušehta badjel. Vai sáhtta doalahit ovdáneami geográfalaš doaibmaguovllus seammás go dát guovlu viiddiduvvo lea Sámedikkis bágggu oázžut lasi juolludemiid nášuvnnalaš eiseválddiin.

17.2 juohkelágan ealáhuseallin

Juohkelágan ealáhuseallimii gullet priváhta bálvalusat, huksesusat ja rusttegat, mátkeealáhusat ja eará bálvalus- ja smávvaindustriija. Dan lassin leat sirdojuvvon ruđat boazodoallošiehtadallamiid bokte mat leat geavahuvvon boazodolliid várás geat háliidit ásaht dahje viidáset ovddidit lassiealáhuseallimii boazodoalu oktavuodas. 2008:s lea Sámediggi vuoruhán doaibmabijuid nissonolbmuid ja nuoraid várás ealáhuseallimis. Dasto lea Sámediggi vuoruhán gelbbolašvuoda buorideami, buvttavovddideami ja Čoahkkingirji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

innovašuvnna. Mátkealáhusaid siskkobealde leat vásihusvuđot mátkealáhusbuktagat vuoruhuvvon. Sámediggi lea maiddá vuoruhan smávibuš biebmobuvttadusa sámi biebmoarbevieruid vuodul.

17.3 Duodji

Sámediggi lea 2005:s dahkan duodjeealáhusa válđošiehtadusa guvttiin sámi duodjeorganisašuvnnain. Dát čuovvoluvvo jahkásaš duodjeealáhusšiehtadusaiguin. Ealáhusšiehtadusa ulbmilin lea ovddidit ealáhuslaš duoji mas lea buoret gánnáhahttivuohta ja mii eanet vuovdá ieš buvttaduvvon gálvvuid. 2009 šiehtadusa ollislaš rámmán lea 9, 21 miljon ru. Dan geažil go investerendoarjjaortnegii ledje unnán ohccit 2007:s, unniduvvui rámma 2008:s.

Ealáhusšiehtadusas leat várrejuvvon ruđat ovddidan- ja investerendoaimbajuide, doaimbadoarjagii, čálgoortnegiidda, organisašuvnadoarjjan ja duodjegávppiide. Dasto lea maiddá várrejuvvon ruđat duodjestipendii joatkkaskuvlla ohppiid várás.

Doarjja duodjefitnodagaide lea juolluduvvon sihke ođđaásahemiide ja investerendoaimbajuide dáláš fitnodagain. Ruđat lea maiddá addojuvvon mearkadávirhukseimii ja gelbbolašvuoda bajideapmái. Sámediggi lea addán ruđaid Boazodoalu oahpahuskantuvrii duoji bissovaš fidnooahppiortnega hálddašeapmái. Duodjeinstituhtii lea juolluduvvon doarjja duoji bagadallanvirggiid ásaheapmái. Sámediggi lea maiddá addán doarjaga NatourNor ja Duodjeinstituhta gaskasaš ovtasbargoprošektii ásaahit interneahhttabuvdda duoji vuovdima várás.

Vuodđun doaimbadoarjaga juogadeapmái lea oktiibuot 63 duojára, mat lea dohkkehuvvon daid eavttuid mielde mat lea duoji ealáhusšiehtadusas. Doaimbadoarjjaortnega evaluerema oktavuodas áigut geahčadit livččii go vejolaš ásaahit duodjeregistara maid Dihtorbearráigeahčču sáhtášii dohkkehit.

Sámediggi lea dahkan šiehtadusa Asplan Viak AS:in ráhkadit ekonomalaš raportta duoji ovddideapmái jagiide 2007, 2008 ja 2009. Šiehtadus lea dahkkojuvvon golmma jagi áigodahkii. Ovdal láve Sámediggi dahkat šiehtadusa doaimbaváldiin dušše jahkái hávállasii.

Raporta duodjeealáhusa ekonomalaš dilis 2008:s, mii lea dahkkojuvvon jagi 2007 rehketoalu loguid vuodul, čájeha ahte sis geat ledje mielde iskkadeamis, lea gaskamearalaš doaimbaboadus 94 216 ru, mii lea seamma dásis go 2006:s.

Finnut Consult AS lea Sámedikki ovddas guorahallan hástalusaid mat lea duojis gelbbolašvuoda, oahpahusa ja ovddideami siskkobealde. Guorahallamis lea biddjojuvvon guovddáži movt ovddidanbargu sáhtášii nannet barggolašvuoda ja dietnasa duojis.

17.4 Eanandoallu

Sámi guovlluid eanandoalus lea ollu jagiid ráhčan heajos ahtanuššamiin ja rekrutteremiin. Sámedikki presideanta searvvai 2008:s čoahkkimiidda smávvalolaččaiguin, Innovašuvdna Norggain, Fylkkamanniin ja Guovdageainnu suohkaniin ja Kárášjoga gielddain eanandoalu birra Sis-Finnmárkkus. Čoahkkimiid vuodul celkojuvvui ahte eanandoalu dárbbuid Sis-Finnmárkkus fertešii kártet, ja rámmaeavttuid maiguin dustet dáid dárbbuid. Smávvalolaččat Porsáŋggu gielddas bovdejuvvojit maiddá searvat dán ovtasbargoprošektii.

Sámedikkis lea leamaš čoahkkimat sihke Boanddaidserviin ja Boanddaid- ja smávvalolaččaid serviin eanandoallošiehtadallamiid birra ja oppalaččat ovdáneami birra eanandoalus.

Dasto lea Sámediggi addán rávvagiid Eanandoallo- ja biebmodepartemeantta eanandoallošiehtadussii. Sámediggi lea ákkastallan bajidit areálaráji buvttadandoarjjaohcamiid oktavuodas 200 mihtus 300 mihtui sámi ássanguovlluin, heahtit priváhta mielkeeriid vuovdima, buoridit lábbábiargohatti, buoridit luopmo- ja astoáiggi sadjásašortnega, áŋgiruššat viidáset náláštuhttimiin/dihtomárkanbiepmaiguin ja buoridit investerenvejolašvuodaid huksemiid oktavuodas. Čoahkkingirji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

17.5 Guolástusat

Sámediggi lea addán gulaskuddancealkámuša Riddoguolástuslávdegotti evttohussii Finnmárkkulága ektui NOU 2008:5 ja Sámi vuoigatvuodálávdegotti čielggadussii riddo- ja vuotnabivddu birra mearrasámi guovlluin (NOU 2007:12, 22. kápihttal.). Sámediggi eaktuda ahte lávdegotti ovttajienalaš árvoštallamat ja evttohusat eai rievdaduvvo viidát boahhtevas konsultašuvdnaproseassas. Sámedikki mielas lea maiddá lunddolaš ahte goappašiid lávdegottiid čielggadusat biddjojuvvojit vuodđun mearrasámi guovlluide máttabealde Finnmárkkku ja ahte Riddoguolástuslávdegotti finnmárkkuláhkaevttohus geavahuvvošii mállen maiddá dáid guovlluid ektui. Riddoguolástuslávdegotti árvalusa barggu oktavuodas leat dollojuvvon čoahkkimat mearrasámi guolástanorganisašuvnnain Bivdi ja Norgga riddoguolástanservviin.

Sámediggi lea čadahan konsultašuvnnaid guolástuspolitihka njuolggadusaid reviderema oktavuodas, láhkaásahusas gonagasreabbá hálddašeamis ja láhkaásahusas mearraluossabivdui sámi guovlluin. Sámediggi lea maid ráđđádallan luossabivddu muddemiid hárrái jagiide 2008 ja 2009, ja mearraluossabivddu konsešuvdnaortnega hárrái. Sámediggi ii šaddan ovttaoavilii Birasgáhttenpartemeanttain konsultašuvnnain luossabivddu muddemiid ektui 2008:s. Sámediggi lea joatkán bargguin eiseválddiid ovddas sealluhit sámi geahččanguovllu mearraresurssaid hálddašeamis. Dát guoská earret eará hálddašeapmái ja ráhkadussii norgga riddodorskis, lagasvuoda- ja sorjávašvuodaprinsihppi gonagasreabbá hálddašeamis, areálageavahanriidduide gaskkal árbevirolaš vuotnaguolásteami ja guollebiebmanealáhusa ja mearrádusain rahpat luoddubivddu 2009:is.

Njurjuid mudden ja hálddašeapmi lea maid guovddázis Sámedikki riddo- ja guolástuspolitihkas.

Njuorju rolla ja movt dat váikkuha báikkálaš mariidnabirrasii ja resurssaide, lea oassin Mearradutkaninstituhta golmma jagáš dutkanprošeavtta bohtosiin mat gusket vuotnaekologijii Porsággguvuonas. Sámediggi moaitá dan go dutkanprošeavtta oktavuodas olles dutkanáigodagas gildojuvvui oalát njuorjobivdu vuonas, juoga mii raššuda riddodorski ja eará mariidnaresurssaid.

17.6 Boazodoallu

Sámediggi lea jagis 2008 addán cealkámuša odđa elliidčálgoláhkii. Sámedikki árvalusat guske elliiddolliid ovddasvástádussii boraspirepolitihkas, bohccuid gáldemii ja dasto bohccuid goddimii gazirdanbuikkui.

Borgemánus/čakčamánus 2008 finai sámediggeráđđi buot boazodoalloguovlluin Norggas viežžat árvalusaid boazodoallopolitihkalaš dieđáhussii maid sámediggeráđđi lea ráhkadeamen, ja dasto njuolga boazodolliiguin guorahalai hástalusaid mat leat boazodoalu rámmaeavttuid oktavuodas. Ealáhus lea fuolastuvvan guohtuneatnamiid massima geažil ja go váilot návccat iežaset hálddahusas. Sii váillaht maiddá beaktilis doaibmabijuid boraspirevaháigiid eastadeapmái, ja buriid ja einnostuvvi buhtadan-ortnegiid. Sámediggi áigu guorahallat dáid áššečuolmmaid earret eará iežas boazodoalldieđáhusas mii gárvvistuvvo giđđat 2009.

Boazodoalu divatortnet lea mángii mañimuš jagiin ovddiduvvon Ráđđehussii. Sámediggi lea beahtahallan go ii dán ge bušeahttaáigodagas loahpahuvo dát ortnet. Sámediggi doarju Norgga boazosápmelaččaid riikkasearvi (NBR) barggu dán áššis. Ealáhus oaivvilda ahte mañimuš divatlassáneamit earret eará bensiinna ektui leat buktán eahpegorálaš stuorra ekonomalaš noadi muhtun boazodolliide. Sámediggi lea juolludan ruđaid vai NBR lea sáhttan nammadit lávdegotti mii galgá bargat dáiguin áššiiguin eiseválddiid ektui, ja dárbbu mielde bálkáhít áššedovdiid divatáššis.

17.7 Lotnolasealáhusaid árvoháhkánprográmma ja sámi mátkeealáhusat

Sámedikki dievasčoahkkin mearridii guovvamánus 2008 álggahit lotnolasealáhusaid árvoháhkánprográmma sámi mátkeealáhusaiguin. Prográmma rámma 2008:s lei 6,5 miljon ru.

Fágalaš forum lea áсахuvvon. Das leat mielde Innovašuvdna Norga, fylkkagielddat ja golmma davimus fylkkagielddaid eanandoalloossodagat, Bioforsk, Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ja Sámi allaskuvla. Dán foruma ulbmilin lea lonuhallat dieđuid almmolaš doaibmabijuid ja prošeavttaid hárrái main lea mearrašupmi prográmmii. Dasto lea áсахuvvon ovddidanforum mas leat mielde sámi ealáhusorganisašuvnnat. Ovddidanforum doaibmá prográmma referánsajoavkun.

Okta doaibmabijuin árvoháhkkanprográmmas lea rekrutteret ja gávdat vejolaš meahce- ja lotnolasbargiid geat háliidit áсахit doaimmaid sámi guovlluin. Rekrutterenbargu lea jođus ja álggahanskuvla álggahuvvo jagi 2009 álggus.

Lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmma ja sámi mátkeealáhusaid bokte lea Sámediggi ožžon vejolašvuoda ovddidit mátkeealáhusaid sámi guovlluin. Sámediggi lea 2008:s vuoruhan vásihusvuodot buktagiid ráhkadeami ja dasto lotnolasealáhusaid mátkeealáhusdoaimmaid ja smávibuš biebmobuvttadusa. Dákkár vuoruhemiin biddjovuvvo vuoddu šláddjás ja ođđahutki mátkeealáhusaid huksemii, maid bokte oazžut bargosajiid ja sihkkarastit ássama sámi guovlluin. Seammás lea Sámediggái deatalaš ahte sámi kultuvra mii gaskkustuvvo mátkeealáhusaid oktavuodas, lea luohtehahti ja dávista sámi beroštumiide, norpmaide ja dábiide.

Sámediggi lea doallan sámi mátkeealáhuskonferánsa Álttás golggotmánus 2008. Konferánsa ulbmilin lei meroštallat sámi mátkeealáhusdoahpaga sisdoalu, čalmustahttit hástalusaid mátkeealáhusain ja addit Sámediggái stuorat vejolašvuodaid ulbmillaččat bargat sámi mátkeealáhusaid ovddideamiin. Dan lassin lei ulbmilin nannet ovttasbarggu sámi mátkeealáhusoassálastiid gaskka.

Sámediggi lea hábmegoahtán prošeavtta mátkeealáhusaid ovddideapmái miehtá sámi guovllu. Dan oktavuodas lea earret eará dollojuvvon seminára/proseassačoahkkin golmma sierra sajis Finnmárkkus.

18. Dearvvašvuoda ja sosiálapolitihkka

Sámediggi lea dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid oktavuodas 2008:s geahččalan ovddidit áddejumi das movt sáhtá olahit ovttárvosaš bálvalusa mihttomeari sámi álbmoga várás, ja dasto movt buoridit máhtolašvuoda sámi bálvalusdárbbaseddjiid vuoigatvuodain ja dárbbuin. Sámediggi lea maiddá bargan dan ala ahte ovddasvástáduš sámi buohcciid fáaldagaid kvalitehta sihkkarastimis galgá loktejuvot ovttaskas olbmo dásis bajimus dássái.

18.1 Sámi mánáid vuoigatvuodat

Sámediggi lea álggahan konsultašuvnnaid Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttain bearráigeahččanortnega hárrái sámi mánáide geat leat mánáidsuodjalusa fuolahusas. Konsultašuvnnaid duogázin lea Sámedikki ovttajienalaš 27.05.08 dievasčoahkkinmearráduš, man ulbmilin lea gozihit sámi mánáid rievtti bisuhit sin giela ja kultuvrra, go leat gártan vanhemiid ruovttus eret.

Sámediggi lea maiddá álggahan konsultašuvnnaid Justiisa- ja politiijadepartemeanttain, Sámedikki ovttajienalaš 27.05.08 mearrádusa vuodul, sámi mánáid vuoigatvuodaid ja dárbbuid goziheami ektui Mánáidviesu organiserema oktavuodas. Mánáidviessu lea ođđa dutkanmálle daid mánáid várás geat leat gillán veahkaváldimiid, ja ulbmilin lea čohkket buot gelbbolašvuoda ja instánsaid ovttas fysálaš robi vuollái.

Sámediggi lea čoahkkimis Mánáidáittardeddiin váldán ovdan oppalaš áššečuolmmaid go guoská sámi mánáid gielalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuodaid goziheapmái gielddalaš ja stáhtalaš mánáidsuodjalusas, maiddá Mánáidviesus. Mánáidáittardeaddji dovddahii ahte dát leat bealit ja dieđut maid sii háliidit čuovvolit viidáset barggus. Sámediggeráđdi čilgii sámi oahpponeavvodili ja strategalaš oahpponeavvoplána barggu birra. Dasto váldojuvvojede ovdan eará áššit nugo sámi mánát sadjásaš-ruovttuin, sámi nuorat ja skuvlavázzin ja sámi kultuvrra áimmahuššan gávpotservodagain.

18.2 Sámi pasieanttaid vuoigatvuođaid ja dárbbuid goziheapmi

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin dearvvašvuođa- ja fuolahusministariin Bjarne Håkon Hansseniin gos leat guorahallan movt guldalit ja deattuhit sámi fágabirrasiid ja geavaheddjiid nu gohčoduvvon Ovttasdoaimmanodastusa ovddideami oktavuodas. Sámediggi váillahii sámi ovddastusa Ovttasdoaimmanodastusa ovddideami áššedovdijovvokkus. Stáhtaráđđi ii váldán vuhtii dán sávaldaga, muhto háliidii lagaš oktavuoda Sámedikkiin ja sámi dearvvašvuođaásahusaiguin odastusbarggus.

Dasto ságastallojuvvui sámegeielat buohcciid dili birra dearvvašvuođadoaimmahagas. Sámediggái lea deatalaš ahte buohcciid dili buoriduvvo dalle go dearvvašvuođadoaimmahat dárbbáša dulka go galgá gulahallat buohcciiguin. Sámediggi evttohii ahte álggahuvvo prošeakta dearvvašvuođadoaimmahagaid olis, bargat dan ovdii ahte oainnusin dahkat ja gávdnat buriid vugiid movt sihkkarastit gulahallama sámi buohcciiguin.

Sámedikkis lea ovttasbargoorgána guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagaiguin, man oktavuodas bargojuvvo sámi perspektiiva ektui dain barggahandokumeanttain maid guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagat sáddejit vuolit dearvvašvuođadoaimmahagaide. Rekrutterendoaimmabijut ja lasseohppodoaimmabijut dearvvašvuođadoaimmahagain leat fáddán maid dát ovttasbargoorgána čuovvola.

18.3 Barggahandokumeanttat guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagaide

Sámediggi álggahii 2007:s konsultašuvnnaid Dearvvašvuođa- ja sosiáladepartemeanttain oččodit mielde sámi buhcciid dárbbuid ja vuoigatvuođaid guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagaid barggahandokumeanttaide. Dalle go guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagaid barggahandokumeanttat almmuhuvvojedje 2008:s, bođii vuosttaš gearddi čielgasit ovdan ahte oažžut láchččojuvvon bálvalusaid sámi buhcciide sin vuoigatvuođaid ja dárbbuid vuodul, ferte jearahit ja oainnusin dahkat plánemis, čielggademiin ja go mearráduusat dahkkojuvvot. Dát čájeha ahte Sámedikki konsultašuvnnaid Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanttain leat buktán bohtosiid. Sámedikkis lea dál buorre vuolggasadji viidáset barggus dearvvašvuođafálaldagaid sihkkarastima oktavuodas sámi pasieanttaide vai sámegeiella ja sámi kultuvra buorebut váldojuvvo vuhtii.

18.4 Sámedikki evttohasat guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagaid stivraide

Sámediggi lea evttohan lahtuid dearvvašvuođadoaimmahagaide Davvi Dearvvašvuhtii RHF, Helse Nord-Trøndelag HF:i ja Rikshospitalet HF:i. Sámediggi lea evttohusproseassas čujuhan ahte sámi buhcciin lea vuoigatvuohta oažžut gielaláččat ja kultuvrraláččat láchččojuvvon spesialistadearvvašvuođafálaldagaid. Davvi Dearvvašvuođa ektui välljejuvvot njealjis Sámedikki viđa evttohasaid gaskkas stivraide. Sámedikki evttohas Helse Nord-Trøndelag HF stivrui välljejuvvui maiddái.

18.5 Sámedikki bargu sámi geavaheddjiid dárbbuid ja vuoigatvuođaid ektui NAV:s

Sámediggi lea ain joatkán barggu sámi bálvalusdárbbášeddjiid vuoigatvuođaid ja dárbbuid ektui NAV-vuogádaga siskkobealde. Danne lea Sámediggi odđasis sádden reivve Bargo- ja searvadahttinministariin mas jearrá dáid áššiid birra.

Sámediggi lea searvan diehtujuohkinčoahkkimii Siellatgieldda prošeaktaplána birra sámi geavaheddjiid áimmahuššamis NAV:s. Prošeavtta bokte lea sávaldat čielggadit sámi gealboguovddáza ásaheami NAV-vuogádaga siskkobealde. Prošeavtta ulbmilin lea dakkár bargo- ja čálgoossodaga duohtan dahkan mii áimmahuššá sámi NAV-geavaheddjiid miehtá riikka. Dáid áššiid lea Sámediggi maiddái váldán ovdan guovddáš eiseválddiiguin.

Sámediggi lea maiddái searvan NAV-kantuvrra rahpamii Kárašjogas, gos lei diehtujuohkin Sámedikki dearvvašvuođa- ja sosiálapolitihka birra, ja fokus biddjojuvvui dasa ahte lea dárbu oažžut sámi giella- ja kulturgealbolašvuođa NAV-ossodaga siskkobealde.

18.6 dearvvašvuolta ja eallineavttut árktalaš birasperspektiivvas

Sámediggi lei Davvi dimenšuvnna stivrenjoavkku čoahkkimis ja doalai sáhkavuoru man vuolggasadjin lei davvi dimenšuvdna dearvvašvuolta- ja eallineavttuid prográmma. Doahpaga Davvi dimenšuvdna lea EU ásahan vai EU davvi regiovdnii biddjojuvvošii fokus, ja gieđahallan dihte daid hástalusaid ja vejolašvuoltaid mat guovllus leat.

Sámediggi lea čalmmustuhtán sápmálaččaid dili ja buohtastahtán dan sirkumpolára álgoálbmotsearvevuoltaid. Ollu álgoálbmogiin lea dál lagaš oktavuolta lundui ja dan riggodagaide. Dát bidjá álgoálbmogiid rašis dillái go guoská dálkkádatrivdamiidda ja birasmirkuide, main fas sáhttet leat suorggahahtti váikkuhusat álgoálbmogiid dearvvašvuolttii ja eallineavttuide. Sámedikki sáhkavuorru Davvi dimenšuvnnas geavahuvvui viidáseappot Eurohparáđi barggus dáinna fáttáin.

18.7 Heahthedieđihanbálvalus

Dan oktavuolta go nátionála dásis leat nuppástuhttimin heahthedieđihanbálvalusa organiserema, lea Sámediggái deatalaš sihkkarastit ahte sámi geavaheddjiide lámččojuvvo dakkár fáladat mii vuhtii váldá gielalaš ja kultuvrralaš dárbbuid. Sámediggi lea váldán dán ovdan guovddáš eiseválddiiguin mánggii, maŋimusat guovvamánu 2008 čoahkkimis Dearvvašvuolta- ja fuolahusdepartemeantta stáhtačállin. Sámediggi áigu čuovvolit viidáseappot dán barggu.

18.8 Prošeaktaruđat

Ráđdehusa dearvvašvuolta- ja sosiálabálvalusaid doaibmaplána čuovvoleapmin sámi álbmoga ektui, Mánggabealatvuolta ja ovttaadássáasašvuolta, lea Sámediggi 2008:s juolludan ruđaid dearvvašvuolta- ja sosiálaprošeavttaide badjelaš 2 487 000 ru 11 sierra prošeaktii. Earret eará lea addojuvvon 500 000 ru Porsáŋggu gieldda buohccedikšuma lávdaohppui. Dasto addojuvvui oktiibuot 707 000 ru Mánáidsuodjalusa ovddidanguovddáži Romssas vugiid ovddideapmái sámi mánáidsuodjalusas. Sámediggi lea maiddái juogadan 150 000 ru stipeandan joatkkaohppui mánáid ja nuoraid psykososiála barggu hárrái.

19. Rehketdoallu 2008

Sámedikki 2008 rehketdoallu lea doaimma ollislaš reaidorehketdoallu ja čájeha doaimma duodalaš girjejuvvon dietnasiid ja goluid.

Rehketdoallu čalmmustuvvo golmma váldooasis; boadusrehketdoallu, balánsa ja mearkkašumit rehketdollui. Rehketdoalu mearkkašumiin oidnojit vuostáiváldojuvvon juolludusat, doaibma-rehketdoallu juogaduvvon váldopoastaide, váikkuhangaskaoapmerekhketdoallu juogaduvvon váikkuhangaskaoapmeortnegiidda ja ovttaskas balánsapoastaide dárkilastin. Buot dán váldoosiin leat maiddái čilgejuvvon vejolaš erohusat.

Boađusrehketdoallu

Čilgehus	Meark.	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Doaibmagolut					
Departemeanttaid juolludusat	1, 20	306 410 000	306 410 000	0	0,0 %
Sámeálbmotfoandda reanttut	15	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
Ođđasis juogaduvvon badjelbáza 2007s rehketoalus		0	2 721 162	2 721 162	100,0 %
Doaibmagolut		316 356 560	319 131 162	2 774 602	0,9 %
Váikkuhangaskaoomit					
Váikkuhangaskaoomit	2-15	198 394 103	204 871 000	6 476 897	3,2 %
Sámeálbmotfoandda	15	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
Váikkuhangaskaomiid submi		208 340 663	214 871 000	6 530 337	3,0 %
DOAIBMABOĀĀUID VÁIKKUHANĀSKAOMIID SUBMI		108 015 897	104 260 162	-3 755 735	-3,6 %
DOAIBMAGOLUT					
Politiikkaš dási doaibma	16	22 272 444	20 921 000	-1 351 444	-6,5 %
Hálddahusa doaibma	17	62 923 048	63 071 000	147 952	0,2 %
Investeremat	18	12 444 342	12 447 000	2 658	0,0 %
Erenoamáš doaibmagolut	19	7 677 105	7 821 162	144 057	1,8 %
Doaibmagoluid submi		105 316 939	104 260 162	-1 056 777	-1,0 %
Jahkeboađus		2 698 957	0	2 698 957	-100,0 %
Jahkebohtosa geavahus					
Ođđasisjuogadeapmái 2009 rev. bušeahas - eará iežaskap:ii		2 698 957			
Geavahusa submi		2 698 957			

Balánsa

Čilgehus	Note	2007	2008
Opmodagat			
<i>Johtooamit</i>			
Áššehasgáibádusat	20	4 677 765	6 845 587
Eará gáibádusat	21	1 853 959	1 047 688
Gáibádusaid submi		6 531 724	7 893 275
Bánkosisabijut		141 884 538	167 579 112
Sámeálbmotfoanda	15	79 650 790	76 951 211
Submi bájku		221 535 328	244 530 323
Submi opmodagat		228 067 052	252 423 598
Iežaskapitála ja vealgi			
<i>Iežaskapitála</i>			
Iežaskapitála	24	-2 894 843	-5 616 005
Eará iežaskapitála - Oddasisjuogadeapmái reviderejuvvon bušehtas	24	-2 721 162	-2 698 957
Submi iežaskapitála		-5 616 005	-8 314 962
<i>Vealgi</i>			
<i>várrejumit geatnegasvuodaide várás</i>			
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit ealáhusovddideapmái	7	-20 447 194	-26 594 644
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit kulturovddideapmái	6	-11 979 956	-13 021 079
Sámeálbmotfoanda - vuoitu	15	-35 459 087	-30 126 018
Sámeálbmotfoanda - kapitála	15	-75 000 000	-75 000 000
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit Sámiálbmotfoandii	15	0	-5 745 780
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit oahpponeavvoráhkadeapmái	4	-33 520 142	-33 903 250
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit kulturmuutosuodjaleapmái	8	-2 655 300	-3 285 000
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit interregii,regionála ja stáhtalašoassi	7	-3 661 369	-1 842 484
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit giellaprošeavttaide	5	-3 131 078	-3 386 198
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit eará váikkuhangaskaoamit	4-15	-8 792 149	-12 673 200
Submi foandavárrejumit ja várrejumit eará geatnegasvuodaide		-194 646 274	-205 577 652
Sajušteapmi Sámediggevistti bajásdoallamii	22	-884 596	-1 784 596
Submi eará guhkesáiggi vealggit		-884 596	-1 784 596
<i>Oanehisáiggi vealgi</i>			
Vealgi gálvoláigideaddjiide		-992 012	-1 974 704
Penšuvdnabijut		-56 019	-1 578 316
Almmolaš divadat, vealgi		-2 705 712	-3 088 374
Eará oanehisáiggi vealgi-luopmoruđaide ja joavkodáhkádusaid sajušteapmi		-5 282 843	-6 102 842
Eará oanehisáiggi vealgi - kapitálavuoiu. Norgga bájku	15	-4 650 790	-4 613 491
Eará várrejumit	23	-13 232 801	-19 388 661
Submi oanehisáiggi vealggit		-26 920 177	-35 435 226
Submi iežaskapitála ja vealgi		-228 067 052	-252 423 598

Mearkkašumit rehketdollui

Mearkkašupmi 1 Departemeanttaid juolludusat

Departemeanttaid juolludusat juohkásit čuovvovaččat:

Kap.Poast: Čilgehus		Boadus d.r.	Buš 07	Erohus	%
680.50	Bargo- ja searvadahttindepartemeanta - BSD	191 400 000	191 400 000	0	0,0 %
206.50	Máhttodepartemeanta - MD	31 887 000	31 887 000	0	0,0 %
226/248	Máhttodepartemeanta - MD	4 000 000	4 000 000	0	0,0 %
231.50	Máhttodepartemeanta - MD	12 380 000	12 380 000	0	0,0 %
1429.50	Birasdepartemeanta - BD	3 000 000	3 000 000	0	0,0 %
320.53	Kultur- ja girkodepartementa - KGD	53 543 000	53 543 000	0	0,0 %
724.21	Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta DFD	6 200 000	6 200 000	0	0,0 %
1147.50	Eanadoallodepartemeanta - ED	4 000 000	4 000 000	0	0,0 %
Submi		306 410 000	306 410 000	0	0,0 %
-	Sámeálbmotfoanda	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
Submi		316 356 560	316 410 000	53 440	0,0 %

Sámedikkis lei bušeahta meannudeami oktavuodas áššis 60/07, Sámedikki 2008 bušeahtta, juolludus mii lei oktiibuot 316 310 000 ru, mas mielde maiddái sámeálbmotfoandda reanttut. Bušeahta regulerema oktavuodas miessemánus 2008, áššis 38/08 Sámedikki 2008 reviderejuvvon bušeahtta, mearriduvvui loahpalaš 2008 bušeahtta ja ollislaš rámmán šattai 316 410 000 ru. Dát boahdá das go 100 000 ruvdnosaš juolludus Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanttas (DFD) lea lasihuvvon kapihttalii 724, postii 21.

Sámeálbmotfoandda reanttut eai fievrriiduvvo dienasin boadusrehketdoalus. Go oazžut daid máksojuvvot, de girjet dan balánsas čuoggás “Sámeálbmotfoanda – reanttut”. Sámeálbmotfoandda dán jagi geavahus lea fievrriiduvvon dienasin, ja Sámeálbmotfoandda čoggon reanttut leat vástesáčat unniduvvon, geahča mearkkašumi 15.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta (BSD) ja Máhttodepartemeanta (MD) leat juolludan 1 000 000 ru goabbáge Divvun prošeaktii – sámi divvunprográmma. Dát juolludus lea fievrriiduvvon dienasin poasttas sierra proševttat, Divvun.

Kultur- ja girkodepartemeanta (KGD) lea juolludan 600 000 ru sámi valáštallamii 2008:s. Dát juolludus lea fievrriiduvvon dienasin ja lea máksojuvvon njuolga váikkuhangaskaoapmepoasttas 205.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta (BSD) lea juolludan 300 000 ru sámi statistihkkaprošeaktii 2008:s. Dát juolludus lea fievrriiduvvon dienasin ja lea máksojuvvon njuolga váikkuhangaskaoapmepoasttas 801.

Dasa lassin lea Sámediggi ožžon 650 000 ru Olgoriikadepartemeanttas Sámedikki riikkaidgaskasaš bargui. Dáid ruđaid ferte Sámediggi juohke jagi ohcat. Dát ruđat fievrriiduvvojit njuolga hállddaha bargui riikkaidgaskasaš áššiiguin.

Mearkkašupmi 2 Váikkuhangaskaoapmereketdoallu 2008

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolggadoarjagat	102 227 700	102 478 000	250 300	0,2 %
- Ohcanvuđot doarjja	79 045 378	85 723 000	6 677 622	7,8 %
- Šiehtadusat	7 559 009	8 570 000	1 010 991	11,8 %
- Eará váikkuhangaskaoamit	8 216 030	6 450 000	-1 766 030	-27,4 %
- Sámeálbmotfoandda	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
- Eará doaibmabijut	1 345 986	1 650 000	304 014	18,4 %
Submi	208 340 663	214 871 000	6 530 337	3,0 %

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
100-102	Oahpahuš	27 296 095	31 153 000	3 856 905	14,1 %
150-153	Giella	49 579 867	51 460 000	1 880 133	3,8 %
200-212	Kultuvra	74 262 689	73 797 000	-465 689	-0,6 %
300-302	Ealáhuš	28 252 984	27 775 000	-477 984	-1,7 %
400-402	Birasgáhtten ja kultursuodjalus	3 328 054	3 654 000	325 946	9,8 %
450	Dearvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan	2 034 167	4 400 000	2 365 833	116,3 %
650-652	Dásseárvodoaibmabijut	630 444	650 000	19 556	3,1 %
551-554	Riikkaidgaskaš bargu	219 000	625 000	406 000	185,4 %
750-756	Samiske organisašioner	3 228 787	3 257 000	28 213	0,9 %
500-503	Eará váikkuhangaskaoamit	8 216 030	6 450 000	-1 766 030	-21,5 %
600-602	Sámeálbmotfoandda	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
800-899	Eará doaibmabijut	1 345 986	1 650 000	304 014	22,6 %
Váikkuhangaskaomiid submi		208 340 663	214 871 000	6 530 337	3,0 %

Sámedikki váikkuhangaskaoamit leat sihke njuolga juolludusat ja ohcanvuđot doarjjaortnegat mat addojuvvojit doarjjan ja mat gustojit máŋga jagi dahje addojuvvojit jahkásaš doarjjan.

Sámedikki doarjjastivra juohká daid váikkuhangaskaomiid maid Sámedikki dievasčoahkkin lea fápmudan doarjjastivrii, geahča ášši 09/08 Sámedikki doarjjastivrra njuolggadusaid revideren. Dát guoská daid ohcanvuđot váikkuhangaskaomiide mat leat Sámedikki bušeahtas, muhto spiehkastahkan leat dat váikkuhangaskaoamit mat leat addojuvvon Sámediggeráđi ja Čoahkkin-jođihangotti geavahussii.

Sámedikki doarjjastivra galgá sáddet jahkásaččat raportta Sámedikki dievasčoahkkimii dan birra movt dat váikkuhangaskaoamit main doarjjastivrras lea ovddasvástáduš leat hálddašuvvon. Sámedikki doarjjastivrra 2008 raporta meannuduvvo Sámedikki dievasčoahkkimis miessemánus 2008, ja čujuhit dien raporttii movt ohcanvuđot váikkuhangaskaoamit maid doarjjastivra hálddaša leat geavahuvvon.

Čájeha ahte váikkuhangaskaoapmereketdoalus 2008:s lea 6 530 337 ruvdnosaš badjebáza. Ovttaskas poasttat čalmmustahttojuvvojit ja soitet leat mearkkašumit vuolábeali mearkkašumiin. Muđui čujuhit kapihttaliidda mat leat jahkediđáhusas.

Mearkkašupmi 3 Nuppeláhkai geavahuvvon 2008:s

Sámedikki 2008 bušeahta ektui, kapihttalis 3.2 Ohcanvuđot doarjagat lea Sámediggeráđis fápmudus earáláhkai geavahit gitta 20 % rádjai várrejuvvon ruđain bušeahtas ovttaskas ohcanvuđot ulbmiliidda.

Ruđat galget geavahuvvot daid rámmaid siskkobealde mat leat mearriduvvon Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnegiidda, ja Sámediggeráđđi galgá bušeahhttagis dieđihit Sámedikki dievasčoahkkimii jos ruđat leat earáláhkai geavahuvvon, geahča ášši 43/07.

Dán vuodul lea Sámediggeráđis fápmudus earáláhkai geavahit 20 % mii lea 17 144 600 ru ollislaš ohcanvuđot doarjjarámmas mii lea 85 723 000 ru 2008:s.

Sámediggeráđđi lea 2008:s earáláhkai geavahan oktiibuot 8 307 500 ru ohcanvuđot váikkuhangaskaomiin. Dat go ruđat leat earáláhkai geavahuvvon boahdá das go ledje geavatkeahces ruđat maŋŋá ohcanáigemeari ja dasa lassin leat muhtun doarjagat gessojuvvon ruovttoluotta ja addojuvvon ohcanvuđot doarjjaruđat leat máksojuvvon ruovttoluotta.

Sámediggeráđđi lea dieđihan Sámedikki dievasčoahkkimii Sámediggeráđi dieđáhusain áššiin 14/08 ja 31/08 movt ruđat leat earáláhkai geavahuvvon. Dasa lassin lea juovlamánus 2008 ášši R 124/08 mearrádusa mielde sirdojuvvon 150 000 ru postii 10102 stipeanda alit ohppui.

Poasta	Čilgehus	Ruđat earaláhkai geavaheapmái	Earaláhkai geavahuvvon	Submi earaláhkai geava-huvvon
10004	Oahpponeavvut mánáidgárddiide	0	270 000	270 000
10101	Fágalaš gelbbolašvuodalokten	700 000	-700 000	0
10102	Stipeanddat alitohppui	0	150 000	150 000
10200	Doarjja sámi mánáidgárddiide	3 070 000	-3 070 000	0
Submi oahpahus		3 770 000	-3 350 000	420 000
15100	Giellaproševttat hálddašanguovllu siskkobealde	66 000	-66 000	0
15200	Giellaproševttat hálddašanguovllu olggobealde	1 814 000	-1 814 000	0
Submi giella		1 880 000	-1 880 000	0
20000	Girjjálašvuolta	380 200	-380 200	0
20020	Govvadáidda/duodji	0	516 500	516 500
20030	Teahterulbmilat	83 600	-83 600	0
20040	Mánáid bajásšaddaneavttut	33 000	-33 000	0
20060	Sámegielat sárggusráiddut	19 700	-19 700	0
200	Kulturovddideapmi	516 500	0	516 500
21100	Sámi girjerádjjobálbalusat	0	60 000	60 000
211	Sámi girjjálašvuoda	0	60 000	60 000
Submi kulturovddideapmi		516 500	60 000	576 500
30000	Mariidna ealáhusat	0	629 000	629 000
30010	Eanadoallu	0	2 664 400	2 664 400
30030	Máŋggabealat ealáhuseallin	0	1 284 600	1 284 600
30040	Interreg	0	732 000	732 000
Submi ealáhusovddideapmi		0	5 310 000	5 310 000
40000	Kulturmuutosuodjaleapmi	385 000	-385 000	0
Submi Kulturmuutosuodjaleapmi		385 000	-385 000	0
45000	Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan	2 050 000	-2 050 000	0
Submi dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan		2 050 000	-2 050 000	0
55100	Barentsovttasbargu	170 000	-170 000	0
55200	Eará riikkaidgaskasaš bargu	136 000	-136 000	0
Submi riikkaidgaskasaš bargu		306 000	-306 000	0
50000	Regionála ovddideami ruđat	0	788 000	788 000
50100	Fríija váikkuhangaskaoamit - Ráđđi	0	1 213 000	1 213 000
Submi eará váikkuhangaskaoamit		0	2 001 000	2 001 000
Submi earaláhkai geavahuvvon		8 907 500	-600 000	8 307 500

Mearkkašupmi 4 Oahpahas

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolga doarjagat	0	0	0	-
- Ohcanvuđot doarjagat	27 296 095	31 153 000	3 856 905	12,4 %
Submi	27 296 095	31 153 000	3 856 905	12,4 %

Ohcanvuđot doarjagat - Oahpahas

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
100	Vuodđooahpahas - Oahpponeavvut	16 170 319	16 718 000	547 681	3,4 %
101	Gelbbolašvuodalokten	3 792 820	4 250 000	457 180	12,1 %
102	Mánáidgárdit	7 332 956	10 185 000	2 852 044	38,9 %
Sum		27 296 095	31 153 000	3 856 905	14,1 %

Oahpponeavvoráhkadeapmi

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1-2008	33 520 142
Bušeahhta 2008 poasttas 100-102	31 153 000
Earaláhkai geavahuvvon 2008:s	-3 350 000
Hálddus buohkanassii 2008	61 323 142
Máksojuvvon doarjagat 2008 poasta 100-102	-27 331 462
Ruovttoluottamáksojuvvon dorjja	418 474
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	34 410 154
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008	-33 903 250
Oahpponeavvoráhkadeami boadus 2008	506 905

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
1997	163 950	0,5 %	0	0
1998	598 050	1,8 %	0	0
1999	0	-	0	0
2000	831 150	2,5 %	0	0
2001	1 078 728	3,2 %	0	0
2002	1 150 724	3,4 %	0	0
2003	1 806 081	5,3 %	179 857	0
2004	1 438 930	4,2 %	0	158 449
2005	2 407 202	7,1 %	321 536	253 345
2006	7 374 601	21,8 %	0	0
2007	7 676 884	22,6 %	0	0
2008	9 376 950	27,7 %	0	6 680
Submi	33 903 250	100,0 %	501 393	418 474

Čájeha ahte ohcanvuđot doarjagiin sámi oahpahussii lea badjelbáza 3 856 905 ru. Badjelbáza lea boahhtán das go (geahča mearkkašumi 3) -3 350 000 ru lea earaláhkai geavahuvvon ja go 501 393 ru lea gessojuvvon ruovttoluotta proševttain mat eai leat čađahuvvon. Boađus ohcanvuđot doarjagiid ektui šaddáge dalle 506 905 ru. Várrejuvvo 33 903 250 ru gustovaš juolludusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Jagi 2007 jahkerekketdoalus lea várrejuvvon 1 950 000 ru gelbbolašvuoda bajideapmái sámi máhttoloktema oktavuodas. Sámediggi lea dahkan šiehtadusa Sámi allaskuvllain proševttaid čađaheami ektui dán oktavuodas.

Mearkkašupmi 5 Giella

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolgga doarjagat	47 250 000	47 250 000	0	0,0 %
- Ohcanvuđot doarjagat	2 329 867	4 210 000	1 880 133	44,7 %
Submi	49 579 867	51 460 000	1 880 133	3,7 %

Njuolgga doarjagat - Giella

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
150	Guovttegielalašvuodadoarjagat	42 750 000	42 750 000	0	0,0 %
153	Vuoddodoarjja giellaguovddážiidda	4 500 000	4 500 000	0	0,0 %
Submi		47 250 000	47 250 000	0	0,0 %

Ohcanvuđot doarjagat - Giella

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
151	Giellaproševttat hálddašanguovllu siskkoabealde	1 293 867	1 360 000	66 133	5,1 %
152	Giellaproševttat hálddašanguovllu olggobealde	1 036 000	2 850 000	1 814 000	175,1 %
Submi		2 329 867	4 210 000	1 880 133	80,7 %

Giellaproševttat

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1-2008	3 131 078
Bušeahhta 2008 - Giellaproš. hálddašang. siskkab.	1 360 000
Bušeahhta 2008- Giellaproš. hálddašang. olggob.	2 850 000
Earaláhkai geavahuvvon 2008:s	-1 880 000
Hálddus buohkanassii 2008	5 461 078
Máksojuvvon doarjagat	-2 074 747
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	3 386 331
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008	-3 386 198
Giellaproševttaid boađus 2008	133

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2004	90 000	2,7 %	0	0
2005	0	-	0	0
2006	470 650	13,9 %	490 633	0
2007	1 114 548	32,9 %	50 000	0
2008	1 711 000	50,5 %	0	0
Submi	3 386 198	100,0 %	540 633	0

Čájeha ahte poasttas giellaprošeavttaide hálldašanguovllu siskkobeaide ja olggobealde lea 1 880 133 ruvdnosaš badjelbáza. Badjelbáza boahtá das go (geahča mearkkašumi 3) -1 880 000 ru lea earáláhkai geavahuvvon ja 540 663 ru lea gessojuvvon ruovttoluotta proševttain mat eai leat čadahuvvon. Ohcanvuđot doarjagiid boadus šaddá dalle 133 ru. Várrejuvvo 3 386 198 ru gustovaš juolludusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Mearkkašupmi 6 Kultuvra

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolgga doarjagat	51 051 700	51 302 000	250 300	0,5 %
- Ohcanvuđot doarjja	18 853 063	18 145 000	-708 063	-3,9 %
- Sámi dáiddársiehtadus	4 357 926	4 350 000	-7 926	-0,2 %
Sbumi	74 262 689	73 797 000	-465 689	-0,6 %

Njuolgga doarjagat - Kultuvra

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
202	Sámi kulturviesut	7 207 000	7 206 000	-1 000	0,0 %
203	Samiske kulturorganisasjoner	224 000	350 000	126 000	56,3 %
204	Sámi festiválat	1 761 700	1 806 000	44 300	2,5 %
205	Sámi valášállan	2 078 000	2 078 000	0	0,0 %
206	Sámi teáhter	15 883 000	15 883 000	0	0,0 %
207	Čájáhusbuhtadusat sámi dáiddáriidda	335 000	335 000	0	0,0 %
208	Sámi prentosat	1 668 000	1 668 000	0	0,0 %
209	Mobiila girjerádjobálvalusat	5 907 000	5 907 000	0	0,0 %
210	Museat	15 988 000	16 069 000	81 000	0,5 %
Submi		51 051 700	51 302 000	250 300	0,5 %

Čájeha ahte poasttas sámi kulturorganisašuvnnat lea badjelbáza 126 000 ru. Dát boahtá das go ii leat máksojuvvon doarjja DSJ-Doajmmasiebbre Julevsábmei jagis 2008. Badjelbáza poasttas 204 boahtá das go doarjagat leat máksojuvvon ruovttoluotta.

350 000 ru lea várrejuvvon Kárášjoga dáiddamusea prošekteremii ja plánemii postii 210 Museat. Ruđat eai leat geavahuvvon 2008:s dan geažil go Statsbygg:in ii vuos leat dahkkojuvvon doaimmašiehtadus barggu čadaheamis. Loahppa 81 000 ru leat geavatkeahces ruđat museaodastusa oktavuodas.

Ohcavuđot doarjagat - Kultuvra

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
200	Kulturovddideapmi	13 004 063	12 366 000	-638 063	-4,9 %
201	Sámi lágádusat	2 579 000	2 579 000	0	0,0 %
211	Sámi girjerádjobálvalusat	270 000	200 000	-70 000	-25,9 %
212	Sámi girjebussii oastin	3 000 000	3 000 000	0	0,0 %
Submi		18 853 063	18 145 000	-708 063	-3,8 %

Kulturovddideapmi

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1-2008	11 540 600
Bušeahhta 2008	12 366 000
Hálddus buohkanassii 2008	23 906 600
Máksojuvvon doarjagat	-11 536 084
Ruovttoluottamáksojuvvon doarjja	12 500
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	12 383 016
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008	-13 021 079
Kulturovddideapmi boadus 2008	-638 063

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2001	107 500	0,8 %	0	0
2002	90 000	0,7 %	15 000	0
2003	100 000	0,8 %	117 000	0
2004	157 500	1,2 %	65 000	0
2005	442 500	3,4 %	47 500	0
2006	1 295 100	9,9 %	134 487	0
2007	3 504 329	26,9 %	102 500	0
2008	7 324 150	56,2 %	85 500	12 500
Submi	13 021 079	100,0 %	566 987	12 500

Čájeha ahte poasttas kulturovddideapmi lea vuolláibáza -638 063 ru. 13 021 079 ru lea várrejuvvon gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

60 000 ru lea earáláhkai geavahuvvon postii 211 Sámi bibliotekabálvalusat ja boadus dan maŋŋá lea -10 000 ru, geahča mearkkašumi 3.

Sámi dáiddáršiehtadus

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
207	Sámi dáiddáršiehtadus	4 357 926	4 350 000	-7 926	-0,2 %
Submi		4 357 926	4 350 000	-7 926	-0,2 %

Mearkkašupmi 7 Ealáhusat

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
-	Njuolggá doarjagat	2 549 000	2 549 000	0	0,0 %
-	Ohcanvuđot doarjja	22 502 901	21 006 000	-1 496 901	-7,1 %
-	Duodješiehtadus	3 201 083	4 220 000	1 018 917	24,1 %
Submi		28 252 984	27 775 000	-477 984	-1,7 %

Njuogga doarjagat - Ealáhusat

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
301	Duodjeásahusat ja organisašuvnnat	2 549 000	2 549 000	0	0,0 %
Submi		2 549 000	2 549 000	0	0,0 %

Ohcanvuđot doarjagat - Ealáhusat

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
300	Ealáhusovddideapmi	22 002 918	20 506 000	-1 496 918	-6,8 %
303	Sámi ealáhusorganisašuvnnat	499 983	500 000	17	0,0 %
Submi		22 502 901	21 006 000	-1 496 901	-6,7 %

Duodješiehtadus

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
300	Duodješiehtadus	3 201 083	4 220 000	1 018 917	31,8 %
Submi		3 201 083	4 220 000	1 018 917	31,8 %

Ealáhusovddideapmi

Teaksta	Ealáhus	Interreg	Submi
Doarjjalohpádusat fámus 1/1-2008	20 447 194	3 661 369	24 108 563
Doarjjalohpádusat fámus 1/1-2008 - duodji šiehtadus	4 001 897		4 001 897
Bušeahhta 2008	24 726 000	0	24 726 000
Earaláhkai geavahuvvon 2008:s	4 578 000	732 000	5 310 000
Hálddus buohkanassii 2008	53 753 091	4 393 369	58 146 460
Máksojuvvon doarjagat	-19 926 320	-2 695 919	-22 622 239
Ruovttoluottamáksojuvvon dorjja	9 416		9 416
Máksojuvvon eara golot duodješiehtadusas	-360 510	0	-360 510
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	33 475 677	1 697 450	35 173 127
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008	-26 594 644	-1 842 484	-28 437 128
Várrejuvmit lotnolasealáhusaide 31/12-08 muttus	-1 904 000	0	-1 904 000
Ealáhusovddideapmi ja Interreg buođus 2008	4 977 033	-145 034	4 832 000

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/ gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2003	0	-	323 000	0
2004	0	-	471 000	0
2005	0	-	582 000	0
2006	880 000	3,3 %	1 272 700	9 416
2007	7 302 444	27,5 %	95 000	0
2008	18 412 200	69,2 %	92 400	0
Submi	26 594 644	100,0 %	2 836 100	9 416

Čájeha ahte poasttas ealáhusovddideapmi ja duodješiehtadus lea vuolláibáza -477 984 ru. Dát ii leat duohta vuolláibáza danne go earaláhkai lea geavahuvvon (geahča mearkkašumi 3) 5 310 000 ru ja 2 836 100 ru leat gessojuvvon ruovttoluotta go prošeavttat eai leat čadahuvvon. Ealáhusovddideami ja duodješiehtadusa boadusin šaddá de 4 832 000 ru. 28 437 128 ru lea várrejuvvon gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide. Dasa lassin lea várrejuvvon 1 904 000 ru lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmmii.

Badjelbáza 4 832 000 ru ealáhusovddideami vuolde boahdá das go boarráset doarjjaruđat leat gessojuvvon ruovttoluotta 2 836 100 ru ovddas, duodješiehtadusas lea badjelbáza 1 018 917 ru ja loahppa leat geavatkehtes doarjjaruđat.

Mearkkašupmi 8 Birasgáhtten ja kultursuodjaleapmi

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolggá doarjagat	1 202 000	1 202 000	0	0,0 %
- Ohcanvuđot doarjja	2 126 054	2 452 000	325 946	13,3 %
Submi	3 328 054	3 654 000	325 946	8,9 %

Njuolggá doarjagat - Birasgáhtten ja kultursuodjaleapmi

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
400	Kultursuodjalusrusttegat	202 000	202 000	0	0,0 %
402	Rádjalovsajohtolaš - dutkan ja duodaštus	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %
Submi		1 202 000	1 202 000	0	0,0 %

Ohcavuđot doarjagat - Birasgáhtten ja kultursuodjaleapmi

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
400	Kulturmuutosuodjaleapmi	2 126 054	2 452 000	325 946	15,3 %
Submi		2 126 054	2 452 000	325 946	15,3 %

Kulturmuutosuodjaleapmi

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1-2008	2 655 300
Bušeahhta 2008	2 452 000
Earaláhkai geavahuvvon 2008:s	-385 000
Hálddus buohkanassii 2008	4 722 300
Máksojuvvon doarjagat	-1 512 800
Ruovttoluottamáksojuvvon dorjja	16 446
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	3 225 946
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008	-3 285 000
Boađus sámi kulturmuutosuodjalus 2008	-59 054

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2001	0	-	0	0
2002	6 300	0,3 %	6 000	0
2003	49 400	2,2 %	47 600	0
2004	0	-	76 400	0
2005	31 000	1,4 %	57 000	0
2006	525 800	23,1 %	60 000	16 446
2007	1 124 000	4,9 %	37 500	0
2008	1 548 500	68,1 %	0	0
Submi	3 285 000	100,0 %	284 500	16 446

Čájeha ahte poasttas kulturmuutosuodjaleapmi lea badjelbáza 325 946 ru. Dát badjelbáza ii leat duodalaš go -385 000 ru leat geavahuvvon earaláhkai (geahča mearkkašumi 3) ja 284 500 ru leat gessojuvvon ruovttoluotta proševttain mat eai leat čađahuvvon. Kulturmuutosuodjaleami boadusin šaddá dalle -59 054 ru. 3 285 000 ru várrejuvvo gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Mearkkašupmi 9 Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamat

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Ohcanvuđot doarjagat	2 034 167	4 400 000	2 365 833	53,8 %
Submi	2 034 167	4 400 000	2 365 833	53,8 %

Ohcanvuđot doarjagat - Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
450	Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan	2 034 167	4 400 000	2 365 833	116,3 %
	Submi	2 034 167	4 400 000	2 365 833	116,3 %

Čájeha ahte poasttas dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamat lea badjelbázan 2 365 833 ru. Dát badjelbáza ii leat duodalaš danne go -2 050 000 ru lea earáláhkai geavahuvvon (geahča mearkkašumi 3) ja 642 833 ru ovddas leat ruđat mat leat ruovttoluotta gessojuvvon ja ruovttoluotta máksojuvvon prošeavttain mat eai leat čađahuvvon. Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamiid boadusin šaddá dalle 315 833 ru. 927 000 ru várrejuvvo gustovaš doarjjaloHPádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjaloHPádusat doarjjaoažžuide.

Mearkkašupmi 10 Dásseárvu

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Ohcanvuđot doarjagat	630 444	650 000	19 556	3,0 %
Submi	630 444	650 000	19 556	3,0 %

Ohcanvuđot doarjagat - Dásseárvodoaimbajut

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
651	Dásseárvodoaimbajut	630 444	650 000	19 556	3,1 %
	Submi	630 444	650 000	19 556	3,1 %

Čájeha ahte ohcanvuđot doarjagiin dásseárvodoaimbajuide lea badjelbázan 19 556 ru 2008:s mii bohtá das go doarjjaruđat leat máksojuvvon ruovttoluotta.

Mearkkašupmi 11 Riikkaidgaskasaš áŋgiruššamat

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolgga doarjagat	175 000	175 000	0	0,0 %
- Ohcanvuđot doarjja	44 000	450 000	406 000	90,2 %
Submi	219 000	625 000	406 000	65,0 %

Njuolggá doarjagat - Riikkaidgaskasaš bargu

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
551	Barents emiálbmotkantuvra Murmánskkas	175 000	175 000	0	0,0 %
Submi		175 000	175 000	0	0,0 %

Ohcavuđot doarjja - Riikkaidgaskasaš bargu

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
551	Barentsovttasbargu	80 000	250 000	170 000	212,5 %
552	Eará riikkaidgaskasaš bargu	-36 000	200 000	236 000	-655,6 %
Submi		44 000	450 000	406 000	922,7 %

Čájeha ahte poasttas riikkaidgaskasaš ángiruššamat lea badjelbázan 406 000 ru. Earáláhkai lea geavahuvvon -306 000 ru (geahča mearkkašumi 3) ja doarjjaruđat leat máksojuvvon ruovttoluotta. Ohcavuđot doarjagiid boadusin riikkaidgaskasaš ángiruššamiidda maŋŋá earáláhkai geavaheami šaddá dalle 100 000 ru.

Mearkkašupmi 12 Sámi organisašuvnnat

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
-	Ohcavuđot doarjagat	3 228 787	3 257 000	28 213	0,9 %
Submi		3 228 787	3 257 000	28 213	0,9 %

Ohcavuđot doarjagat - Sámi organisašuvnnat

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
750	Sámi válдоorganisašuvnnat	2 452 000	2 451 000	-1 000	-0,0 %
754	Sámi politihkalaš bellodagat	250 000	250 000	0	0,0 %
755	Doarjja rájáidrastideaddji sámi organisašuvnnaide	526 787	556 000	29 213	5,5 %
Submi		3 228 787	3 257 000	28 213	0,9 %

Čájeha ahte ohcavuđot doarjagiin sámi organisašuvnnaide lea badjelbázan 28 213 ru 2008:s mii boahdá das go doarjjaruđat leat máksojuvvon ruovttoluotta.

Mearkkašupmi 13 Eará váikkuhangaskaoamit

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
-	Váikkuhangaskaoamit maid Sámediggeráddi hálddaša	5 466 000	3 700 000	-1 766 000	-47,7 %
-	Váikkuhangaskaoamit maid Čoahkkinjođihangoddi hálddaša	2 750 030	2 750 000	-30	-0,0 %
Submi		8 216 030	6 450 000	-1 766 030	-27,4 %

Váikkuhangaskaoamit maid Sámediggeráđdi hálddaša

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
500	Regionála ovddideami ruđat	4 193 000	3 550 000	-643 000	-15,3 %
501	Friija váikkuhangaskaoamit	1 273 000	150 000	-1 123 000	-88,2 %
Submi		5 466 000	3 700 000	-1 766 000	-32,3 %

Čájeha ahte Sámediggeráđi váikkuhangaskaomiin lea vuolláibáza -1 766 000 ru. Poasttaide 500 ja 501 leat fievrriiduvvon 2 001 000 ru eará sajis (geahča mearkkašumi 3). Boadus maŋŋá earáláhkai geavahemiid lea 235 000 ru.

Váikkuhangaskaoamit maid Čoahkkinjodihangoddi hálddaša

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
502	Sámedikki politihkalaš joavkkut	1 800 027	1 800 000	-27	-0,0 %
503	Opposišuvnna bargoeavttut	950 003	950 000	-3	-0,0 %
Submi		2 750 030	2 750 000	-30	-0,0 %

Čájeha ahte poasttas čoahkkinjodihangotti geavahusas lea vuolláibázan -30 ru.

Mearkkašupmi 14 Eará doaibmabijut mat eai leat váikkuhangaskaoamit

Eará doaibmabijut

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
800	Konferánssat	466 210	750 000	283 790	60,9 %
801	Sámiide guoski statistihkka Norggas	300 000	300 000	0	0,0 %
850	Bálkkašumiid geigen	89 993	100 000	10 007	11,1 %
899	Árvvoštallamat	489 783	500 000	10 217	2,1 %
Submi		1 345 986	1 650 000	304 014	22,6 %

Badjelbáza poasttas 800 Konferánssat boahdá das go gielakonferánssa ii čađahuvvon 2008:s. Nuoraid- ja skuvlakonferánssa lea dollojuvvon 2008:s nugo lei plánejuvvon, muhto 133 790 ru geavahuvvui unnit go lei biddjojuvvon bušehtti.

Guovttegielatvuodaruđaid evalueren lea álggahuvvon, muhto ii leat loahpahun. 50 % soahpamuš-submis lea máksojuvvon ja loahppa oassi lea várrejuvvon. Bargu sámedikki váikkuhangaskaomiid geavaheami evalueremiin dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamiidda fievrriiduvvo viidáset 2009:i. Juovlamánus 2008 sáddejuvui gilvovuodđu, ja danne lea dasa várrejuvvon 500 000 ru.

Mearkkašupmi 15 Sámeálbmotfoanda

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
-	Ohcanvuđot doarjagat	5 951 560	5 800 000	-151 560	-2,6 %
-	Ovvdian-, čielggadan- ja duodaštanruđat	3 995 000	4 200 000	205 000	4,9 %
Submi		9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %

Ohcavuđot doarjagat - Sámeálbmotfoanda

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
600	Giellaovddidandoaimbajut	1 965 000	2 000 000	35 000	1,8 %
600	Árbevirolaš máhttu - Duodaštan- ja gaskustanprošeavtt:	800 000	800 000	0	0,0 %
600	Girjjálašvuohta	3 186 560	3 000 000	-186 560	-5,9 %
Submi		5 951 560	5 800 000	-151 560	-2,5 %

Ovddidan-, čielggadan- ja duodaštanruđat - Sámeálbmotfoanda

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
601	Giellaoprográmma	2 995 000	3 000 000	5 000	0,2 %
601	Árbevirolaš máhttu duodašteapmi ja gaskkusteapmi	1 000 000	1 200 000	200 000	20,0 %
Submi		3 995 000	4 200 000	205 000	5,1 %

Sámeálbmotfoanda

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1-2008	0
Bušeahhta 2008	10 000 000
Hálddus buohkanassii 2008	10 000 000
Máksojuvvon doarjagat	-3 705 780
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	6 294 220
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008	-5 745 780
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2009	-495 000
Sámeálbmotfoanda boadus 2008	53 440

Čájeha ahte poasttas Sámeálbmotfoanda lea badjelbáza 53 440 ru. 6 240 780 ru várrejuvvo gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát lea doarjjalohpádusat doarjja-oažžuide.

Reantoboađut Sámeálbmotfoanda	Submi
Sámeálbmotfoanda/ruhta 31/12-08 muttus	76 951 211
Doarjagat máksojuvvon 2008:s Sámeálbmotfoandda bájkkokontos	2 662 280
Eretgesson Sámeálbmotfoandda kapitála	-75 000 000
2008 reantoboađut	4 613 491

Sámeálbmotfoanda - Čadnojuvvonruđat	Submi
Girjejuvvon reantoboađut 1/1-2008 muttus	35 459 087
2008 reantoboađut	4 613 491
Geavahuvvon 2008:s Sámeálbmotfoanddas	-9 946 560
Reantoboađut buohkanassii 31/12-2008 muttus	30 126 018

Mearkkašupmi16 Politihkalaš dási doaimmagolut

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Sámedikki- dievasčoahkkin,joavkkut, komite	9 239 309	9 000 000	-239 309	-2,7 %
Sámedikki čoahkkinjođihangoddi	1 107 946	1 250 000	142 054	11,4 %
Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi	27 171	361 000	333 829	92,5 %
Sámi parlamentáralaš ráđđi	757 109	1 200 000	442 891	36,9 %
Sámedikki doarjjastivra	1 009 046	1 000 000	-9 046	-0,9 %
Sámediggeráđđi	8 684 880	6 435 000	-2 249 880	-16,5 %
Sámedikki giellastivra	142 249	350 000	207 752	59,4 %
Sámi giellalávdegoddi	897 178	1 000 000	102 822	10,3 %
Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi (SNPL)	407 556	325 000	-82 556	-25,4 %
Politihkalaš dási doaimma submi	22 272 444	20 921 000	-1 351 444	-6,5 %

Čájeha ahte politihkalaš dási doaimmagoluin lea vuolláibáza -1 351 444 ru.

Sámedikki dievasčoahkkima, Sámedikki lávdegottiid ja Sámedikki joavkkuid golut leat biddjojuvvon seamma postii. Vuolláibáza mii lea -239 309 bohtá das go šadde stuorát mátkegolot ja buhtadusat go lei vurdojuvvon.

Dat go Sámedikki čoahkkinjođihangottis, Sámedikki bearráigeahččanlávdegottis, Sámi parlamentáralaš ráđis ja Sámedikki giellastivrras lea badjelbáza bohtá eanaš das go ledje unnit doaimmat go lei vurdojuvvon.

Sámediggeráđi -2 249 880 ruvdnosaš vuolláibáza bohtá vuosttažettin bargoaddi oasis penšuvdnamávssus Stáhta penšuvdakássii. Dát golut ledje buohkanassii 1 744 035 ru sámediggeráđi lahtuid ovddas jagiin 2007 ja 2008. Dát golut eai lean vuhtiváldojuvvon bušeahtas. Dan lassin lea Sámediggeráđis leamaš eanet doaimmat go vurdojuvvon ja dieinna lágiin stuorát mátkegolot. Sámedikki čoahkkinjođihangotti ovddas lea maid máksojuvvon 256 451 ru penšuvdnamáksun. Sámedikki áirasiid penšuvdnaortnega lálkkaásahusa nr. 1323 2003-11-07 §8 mielde galget penšuvdnagolot ja penšuvdnaortnega hálddašangolot ruhtaduvvot penšuvdnamávssuiguin. Muhtun penšuvdnagolot mat eai gokčojuvvo 2 % gessosiiguin ollesáiggipolitihkkariid bálkkás, galget máksojuvvot Sámedikki bušeahtas.

310 000 ru leat várrejuvvon sámi tearbmabarggu proševttaide/doaimmaide mat leat álggahuvvon Sámi giellalávdegottis. Dasa lassin várrejuvvo 258 750 ru gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 nammi.

Mearkkašupmi 17 Hálldahusa doaimmagolot

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Hálldahusa goaimmagolot	62 923 048	63 071 000	147 952	0,2 %
Submi	62 923 048	63 071 000	147 952	0,2 %

Hálldahusa doaimmarehketdoallu čájeha 147 952 ruvdnosaš badjebáhcaga bušeahta ektui. Ruhta lea várrejuvvon dihto áigodagaid goluide ja bođuide, gč. 21. ja 23. mearkkašumiid.

Mearkkašupmi 18 Investeremat

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Oppalaš investeremat	921 809	1 147 000	225 191	19,6 %
IKT-reaiduid ođasmahttin	822 628	600 000	-222 628	-37,1 %
Áššemeannudanreaidu ohcanmeannudeapmái	199 905	200 000	95	0,0 %
Vistegálvvut ja reaidut dieđavistái	8 400 000	8 400 000	0	0,0 %
Sámediggevistti bajásdoallu	900 000	900 000	0	0,0 %
Jienastanrusttet	1 200 000	1 200 000	0	0,0 %
Submi	12 444 342	12 447 000	2 658	0,0 %

Prošeakta doarjjahálddašanreaidu jotkojuvvo 2009:s ja lea dan lassin viiddiduvvon ohcamiid elektrovnnalaš vuostáiváldimiin, gč. Sámedikki 2009 bušehta, ášši 40/08, kapihtala 15.2.1 Buoret bálvalus geavaheddjiide. Várrejuvvo lea 220 000 ru, gč. 23. mearkkašumi.

Lea maid dái várrejuvvon 7 671 196 ru ruhtadit stohpogálvvuid ja biergasiid dain osiin dieđavisttis Guovdageainnus, maid Sámediggi áigu geavahit. Plána mielde galgá sisafárren dáhpáhuvvat 2009 geasi.

Olles 2008 bušehta Sámediggevistti bajásdoallami lea várrejuvvon. Juovlamánu 31. b. 2008 muttus lea dál várrejuvvon buohkanassii 1 784 596 ru Sámediggevistti boahktevaš bajásdoallan- ja divvungoluide.

Gilvu lea čađahuvvon ja dievasčoahkkinnlanja sátnejođiheaddji- ja jienastanrusttega skáhppojeaddji lea válljejuvvon. Rusttet galgá šiehtadusa vuodul biddjojuvvot sadjai 2009 giđa, ja danne lea 1 186 216 ru várrejuvvon.

Mearkkašupmi 19 Sierra proševttat

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Buoret bálvalus geavaheaddjiide	95 949	100 000	4 051	4,1 %
Vuoigatvuoda- ja resursahálddašanlágat ja cará láhkaprosea	903 459	921 162	17 703	1,9 %
Geográfalaš diehtujuohkinvuogádat - GIS	675 187	675 000	-187	-0,0 %
Kvalitehtaovddideapmi vuoddoahpahusas - oahppoplána	1 931 843	2 000 000	68 157	3,4 %
Sámi korrektuvraprogramma - Divvun	2 599 957	2 600 000	43	0,0 %
Sámi huksehusat Sirpmás	251 381	250 000	-1 381	-0,6 %
Árvoháhkkanprogramma	919 329	975 000	55 671	5,7 %
Njávdáma Ortodoksa hávdesadji nuortasámisiddas	300 000	300 000	-0	-0,0 %
Submi	7 677 105	7 821 162	144 057	1,8 %

Sierra proševttaid rehketdoallu čajeha 144 057 ruvdnosaš badjebáhcaga bušehta ektui.

5 192 600 ru leat várrejuvvon sámi divvunprogramma Divvun II joatkimii. Sámedikki 2009 bušehta mielde jotkojuvvo prošeahta 2010 rádjai ráhkadit divvunprogramma máttasamegiela várás. Viidáseappot galget 2009:s doaimma, bajásdoallama, ovddideami ja boahktevaš ášahusčatnaseami molssaeavttut čielggaduvvot. Divvun II proševtta stivrenjoavku lea maid mearridan almmuhit

almmolaš gilvvohallama skáhppon dihtii sámegeiela hállansyntesa, vuosttažettiin davvisámegillii, muhto vejolašvuodain beassat geavahit maiddá 2 eará gillii. Sámegeiela hállansyntesa plánejuvvo čadahuvvot dan áigemearis mii lea vel báhcán ja Divvun II proševtta dálá bušeahhtarámmaid siskkobeaide.

117 166 ru lea várrejuvvon Njávdáma ortodoksa hávdesadjái nuortalaš siiddas (Skoltebyen). Viidáseappot lea várrejuvvon 360 288 ru árvoháhkkanprográmma oktavuodas šiehtadusa vuodul Finnmárkku allaskuvllain ja Asplan Viak AS – vuodđudanskuvla lotnolasealáhusaid ja sámi mátkemaaláhusaid várás.

Mearkkašupmi 20 Áššehasgáibadusat

Kunddargáibádusaid spesifiseren	Submi
Dábálaš kunddargáibádusat	297 096
Massojuvvon sajušteapmi gáibádusain	-65 000
Submi dábálaš kunddargáibádusat	232 096
Gáibádus departameanttaidguin - Boazodoallohálldahus	2 000 000
Gáibádus deapartameanttaidguin - Sámeálbmofoandda reanttut	4 613 491
Submi kunddargáibádusat	6 845 587

Mearkkašupmi 21 Eará gáibádusat

Eará gáibádusaid spesifiseren	Submi
Mátke- ja bálkáovdaruhta	139 143
Ovddalgihtii máksojuvvon golut	158 545
Báikediđoštallanboadut mat eai leat faturerejuvvon	750 000
Submi eará gáibádusat	1 047 688

Mearkkašupmi 22 Várrejuvvi Sámediggevistti bajásdoallamii

Eará guhkesáiggi vealggit	Submi
Várrejuvvi sámediggevistti bajásdoallamii	1 784 596
Submi eará guhkesáiggi vealggit	1 784 596

Mearkkašupmi 23 Várrejumit muđui

Eará goluid spesifiseren	Meark.	Submi
Álggahuvvon, muhto eai gárvvistuvvon proševttat/bargu mii sirdojuvvo jahkái 2009:		
Dáiddamusea Kárašjogs	6	350 000
Árvoháhkkanprográmma	7	1 904 000
Guovttegielalašruđaid árvvoštallan	14	238 157
Dearvvašvuoda- ja sosiálaruđaid árvvoštallan	14	500 000
Sámi giellanammagotti proševttat	16	310 000
Sátnejođiheaddji- ja jienastanrusttet dievasčoahkkinlanjas	18	1 186 216
Vistegálvvut ja reaiddut dieđavistái Guovdageaindui	18	7 671 196
Sámi korrektuvraprográmma - Divvun II	19	5 192 600
Vuodđudanskuvla lotnolasealáhusaid ja sámi mátkeealáhusaid várás	19	360 288
Njávdáma Ortodoksa hávdesadji nuortasámisiiddas	19	117 116
Buoret bálvalus geavaheaddjiide	19	220 000
Eará golut:		
Iešguđetlágan goluid juohkin áigodagaide/golut rehkegiidda mat eai leat boahtán sisa 2008:s	16 og 17	1 339 088
Submi eará golut		19 388 661

Mearkkašupmi 24 Iežaskapitála

Iežaskapitála	Submi
Iežaskapitála 31/12-2007	-5 616 005
Iežaskapitála. 31/12-2008	-8 314 962
Iežaskapitála rievdadus	2 698 957

Iežaskapitála rievdan vástida 2008 bohtosii/badjebáhcagii.

Plána ja finánsalávdegotti árvalus:

Álggahus

Sámedikki jahkedieđáhus ja rehketoallu válldahallá Sámedikki doaimma ja čujuha boahtteáiggi hástalusaide mat Sámedikkis leat ovddabealde.

Sámedikki jahkedieđáhus lea deatlaš Stuorradikki ja Sámedikki gaskasaš oktavuhtii.

Sámelágas § 1-3 čuožžu "Sámedikki jahkedieđáhus sáddejuvvo Gonagassii" ja Stuorradiggi lea mearridan ahte "Ráđdehus ovddida doaisttázii Stuorradiggái jahkásaš stuorradiggedieđáhusa Sámedikki doaimma birra. Oktii juohke stuorradiggeáigodagas ovddiduvvo dieđáhus daid doaibmabijuid birra maid bokte sámiid giella, kultuvra ja servodateallin sihkkarastojuvvo ja ovddiduvvo". (Árvalus O. nr.79 1986-87).

Mearkkašumit:

Lávdegoddi, Norgga sámiid riikkasearvvi (NSR) lahtut Roger Pedersen, Aili Keskitalo, Kirsti Guvsám, Miriam Paulsen ja Ann-Mari Thomassen, Bargiidbellodaga sámediggejoavkkeku (Bb) lahtut Magnhild Mathisen, Wiebke Synnøve Slåtsveen, Sten Erling Jønsson, Hilde Anita Nyvoll, Willy Ørnebakk ja Egil Olli ja Sámeálbmot bellodaga (SáB) lahttu Terje Tretnes vurdet ahte Sámedikki bušeahhta stuoriduvvo vai lea vejolaš ollašuhttit daid bušeahttadárbbuid mat leat namuhuvvon Sámedikki 2009 bušehtas, kapihttalís 16.

Jos Sámediggi galgá ollašuhttit dan rolla mii dasa lea biddjojuvvon, de fertesii ekonomalaš doaibma-vuođđu leat dakkár dásis ahte sámi álbmoga vuordámušaid sáhtášii ollašuhttit dohkálaš vugiin. Lávdegoddi oaivvilda danne ahte bušeahhta sámi ulbmiliidda ferte nannet mealgat.

Iešmearridanvuoigatvuohta adnojuvvo oktasaš vuođđo olmmošvuoigatvuohtan. Dát bohtá ovdan ON-soahpamuša ulbmilis, artihkkalis 1 nr 2. Dasa lassin bohtá prinsihppa ovdan seammalágan mearrádusain ON-konvenšuvnnas siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid hárrái (SP) artihkkalis 1 ja ON-konvenšuvnnas ekonomalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid (ESK) artihkkalis 1.

Lávdegottis lea dat áddejupmi ahte SP ja ESK vuosttaš artihkkaliid mielde lea sámiin iešmearridan-vuoigatvuohta. Iešmearrideapmái gullá vuoigatvuohta mearridit iežas ekonomalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš ovdáneami.

Lávdegotti eanetlohku, NSR ja SáB lahtut čujuhedje mearkkašupmái 3 nuppeláhkai geavahuvvon ruđat 2008:s Sámedikki 2008 rehketdoalus, mas bohtán ovdan ahte Sámediggi lea nuppeláhkai geavahan oktiibuot 8 307 500 ru ollislaš ohcanvuđot doarjjasupmis 2008:s. Čujuhit mearkkašupmái Sámedikki 2008 bušehtas, ja Sámediggeráđi fápmudussii nuppeláhkai geavahit gitta 20 % várrejuvvon ruđain Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnegiin.

Sámediggeráđdi dieđihii Sámedikki dievasčoahkkimii nuppeláhkai geavahuvvon ruđaid birra áššis 14/08. Das bodii albmossii ahte Sámediggeráđdi lei muhtun muddui geavahan ruđaid ulbmiliidda mat eai gullan Sámedikki ohcanvuđot ortnegiidda. Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi lea ain meannudeamen jearaldaga ahte leago Sámediggeráđdi dán oktavuodas rihkkon iežas fápmudusaid.

Lávdegotti eanetlohku čujuha ahte Sámediggeráđdi lea geavahan 2 249 880 ru liiggás. Lávdegotti eanetlohku registrere ahte 1 656 372 ru liiggás geavaheamis leat mannan penšungoluide. Dát livččii galgan váldot mielde 2008 bušeahhta meannudeamis, dahje 2008 bušeahhta reviderema meannudeamis.

Lávdegotti lahtut bivde detálja dási geahčastaga politihkalaš doaimmas, vuođđun 794 344 ru liiggás geavaheapmái, mat gusket goluide ja buhtadusaide mátkkiid, biebmoruđaid, biilla j.s. ovddas, mii eat ožžon daid dieđuid. Lávdegotti lahtuid bivde geahččat Sámedikki neahttasiiduin. Lávdegotti eanetlogu mielas dát ii lea dohkálaš.

Lávdegotti eanetlohku imaštallá Sámediggeráđi jeagohisvuođa Sámedikki mearrádusaid ektui. Lávdegotti eanetlohku vuordá ahte Sámediggeráđdi pláne politihkalaš doaimmas daid ekonomalaš rámmaid siskkoalbe maid Sámedikki dievasčoahkkin lea mearridan.

Evttohusat:

Norgga sámiid riikkasearvvi (NSR), Bargiidbellodaga sámediggejoavkkeku (Bb) ja Sámeálbmot bellodaga (SáB) evttohus:

Evttohus 1

3. Sámeálbmotfoanda.

Lásáhusevttohus vuosttaš teakstaoassái:

Čoahkkingirjji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

112 siidu 233 siiddu

Sámediggi mearridii 2007:s geavahišgoahit Sámeálbmotfoandda reanttuid ođđajagi 1. b. 2008 rájes.

Jagi 2008 bušehtas lea várrejuvvon 10 miljon ru váikkuhangaskaomiide Sámeálbmotfoandda buhtadusas. Dán váikkuhangaskaoapmepostii bohte ohcamat oktiibuot 21 miljon ru ovddas.

5. Dásseárvu

Ođđa maŋimuš teakstaoassi:

Sámediggi mearridii ahte okta strategijain lea ahte dásseárvo- ja vealahanbargu ferte čadnojuvot institušuvnnalaččat sámi gealbobirrasii. Sámediggi áigu bargat orgána ásaheamiin mii diehtujuohkin- ja duođaštanbarggu bokte ovddidivččii dásseárvvu ja barggašii vealaheami vuostá sámi servodagas. Sámediggi oavvilda ahte dán orgánas galggašii maiddái leat ovddasvástádus bearráigeahččat ja raporteret dásseárvo- ja vealahanáššiid birra sámi servodagas. Sámediggi ávžžuha ahte Gáldui biddjošii dát bargosuorgi.

7.4 Interreg IV A Davvi ja oasseprográmma Interreg IV A Sápmi

Ođđa cealkka vuosttaš teakstaoassái goalmmat cealkaga maŋŋái:

Sápmi oasseprográmma bajimuš ulbmilin lea ” Delprogrammet Sápmis övergripande mål är att, med användning av det samiska samhällets alla resurser, utveckla samiskt kultur- och näringsliv utifrån ett ekologiskt och långsiktigt resursutnyttjande”

9.1 Davviguovllut

Ođđa goalmmat teakstaoassi:

Árktalaš guovlluid hálddašeami ja geavaheami birra ságastallojuvvo alla politihkalaš dásis. Sámediggi oavvilda ahte eamiálbmogat leat lunddolaš aktevrrat riikkaidgaskasaš ságastallamis Ártkisa birra. Danne berre sihkkarastit doarvái resurssaid Sámediggái, eará sámi aktevrraide ja eará eamiálbmogiidda Ártkisas vai sii sáhttet leat duohta aktevrrat riikkaidgaskasaš arenas go ságastallojuvvo Ártkisa birra.

Lasáhus goalmmat teakstaoasi maŋŋái:

Eamiálbmogiin lea oktasaš ovddasteaddji guovlulaš dásis – Barents guovllurádis. Eamiálbmotovddasteaddji lea leamaš dan riikkas mii ain jođiha guovllurádi. Eamiálbmogiin ii leat makkárge formálalaš ovddastus dahje posišuvdna nationála dásis – Barentsrádis. Dát ii leat dohkálaš, mii lea dovddahuvvon mángii. Sámediggi Norggas ja Sámi parlamentáralaš ráđđi leat gáibidan eamiálbmotovddastusa Barentsráđđái seamma dásis go ovddastus lea Árktalaš Rádis.

9.4 ILO- konvenšuvdna nr 169- raportereren ILO áššedovdikoiteai.

Ođđa teakstaoassi:

026/08 Sámedikki raporta ILO:i áigodagas gitta 2008 miessemánu rádjai.

Sámediggi deattuha čuovvovačča:

Sámediggi oaidná ahte minerálaláhka lea heittot danne go dat ii leat árvoštallojuvvon álbmotrievtti ektui. Dán geažil oavvilda Sámediggi ahte láhkaevttohus rihkku stáhta geatnegasvuodaid ILO-konvenšuvnna nr 169 ektui, go lágas ii doarvái vuhtii váldojuvvo sámi báikegottiid árbevirolaš geavaheapmi ja báikkálaš doaimmat.

10.7 Dálkkádatrievdamat

Lasáhus vuosttaš teakstaoasi maŋŋái:

Šállošahtti lea go Sámediggi ii lean bovdejuvvon searvat Norgga delegašuvnna mielde dálkkádatkonferánsii Poznanis čakčat 2008. Sámediggi vuordá ahte beassá searvat proseassaide boahteáiggis.

10.8 Boraspirehálddašeapmi

Njealját teakstaoassái vuosttaš cealkaga maŋŋái:

Čavga duođaštangáibádusaid geažil eai oaččo boazodoallit ja eanandoallit buhtaduvvot duohta vahágiid ovddas maid boraspiret dagahit. Dát guoská erenoamážit goaskimiid dagahan vahágiidda,

muhto maiddá eará boraspirevahágiidda. Sámediggi čujuha danne ahte livččii deatalaš rievdadit dáláš boraspirehálddašeami.

15.2 Oahppoplánat ja diibmojuohkin

Ođđa mañimuš teakstaoassi:

Mánja fylkkagiielddalaš joatkkaskuvlla leat vásihan mañña Máhttoloktema ahte eai šat oaččo stáhta doarjaga sámegeiela oahpahussii amas giellan. Sámegeiella amas giellan lea duohta oahpahusfálaldat sámegeielas. Sámediggi oaivvilda ahte skuvllat galget ovddidit heivehuvvon oahpahusa ja mánggalágan bargovugiid, oahpahusa prinsihpaid mielde. Oahpahusláhka válddahallá oahpahusvuogatvuoda sámegeielas ja sámegeilli, muhto ii daid molssaektosaš sámegeielloahpahusaid. Dalle go oahppái lea buoremus čovddus oažžut oahpahusa sámegeielas amas giellan, berre dan molssaeavttu sáhttit válljet. Joatkkaskuvllat dárbašit resurssaid vai sáhttet fállat amasgeiellamolssaeavttu. Ohppiid lohku geat háliidit sámegeiela amas giellan lea muhtun oktavuodáin hui unni go buohtastahtá eará amas geielaiguin. Sámegeiella lea almmolaš geiella Norggas, ja danne ii leat riehta ahte sámegeiella ferte gilvalit seamma dásis ovdamearka dihte duiskagielain dan ektui goas skuvllat galget fállat sámegeiela amas giellan.

Danne háliida Sámediggi revideret doarjjaortnega joatkkaskuvllaid sámegeielloahpahusa várás. Sámediggeráđđi lea váldán ášši ovdan Máhttodepartemeanttain ja Stuorradikki girko- ja oahpahus- ja dutkanlávdegottiin.

15.3 Stáhta sámi joatkkaskuvllaid hálddašeapmi

Rievdadus nubbi cealkagis:

Konklusuvdna šattai ahte Sámediggi álggaha árvvoštallat dakkár hálddašanmálla man olis Sámedikkis lea ovddasvástáduš hálddašit dan guokte sámi joatkkaskuvlla ja Máhttodepartemeanta álggaha ...

Dat mii lea vuolláisárgojuvvon lea ođđa teaksta ja boahá ođđa hálddašanmodealla sadjái.

17.2 Juohkelágan ealáhuseallin

Ođđa mañimuš teakstaoassi:

Buot eanemus ohcamat bohtet doarjjaortnegii almmolaš, priváhta ja sosiála bálvalusfálaldagat. 2008:s juolluduvvui badjelaš 7 miljon ru proševttaide mat guske juohkelágan ealáhuseallimii. Sámediggi ferte bajidit ealáhuseovddidanrámmaid, earret eará juohkelágan ealáhuseallimii, jos galgá sáhttit doaibmat ovddidanaktevran sámi servodagain.

18.3 Bargahandokumeanttat guovlulaš dearvvašvuodadoaimmahagaide

Guokte mañimuš cealkaga sihkkorjuvvojit ja sadjái biddjojuvvo:

Sámedikki konsultašuvnnat dán áššis leat buktán buriid bohtosiid. Dál lea buorre vuolggasadji guovlulaš dearvvašvuodadoaimmahagain ja dearvvašvuodadoaimmahagain main lea ovddasvástáduš addit bálvalusaid, konkretiseret iežaset plánain ja geavahas sihkkarastit ahte dearvvašvuodabálvalus váldá vuhtii sámi geiela ja kultuvrra divššodettiin sámi pasieanttaid spesialistadearvvašvuodabálvalusas. Sámediggi vuordá ahte guovddáš dearvvašvuodaeiseválddit čuovvolit dán iežaset stivrenságastallamiin guovlulaš dearvvašvuodadoaimmahagaiguin.

2. Iešmearrideapmi

Ođđa teakstaoasit mañimuš cealkaga mañña:

Čujuhit stuorradiggedieđáhusii nr 28 (2007-2008) Sámepolitihka birra, kapihtal 7.9 strategijat ja doaibmabijut.

Sámedikki jahkedieđáhus lea erenoamáš deatalaš Sámediggái, danne go dat sáddejuvvo Stuorradiggái mii maid meannuda dan. Dán bokte beassá Norgga Stuorradiggi oahpásmuvvat Sámedikki politihkkii ja vuoruhemiide.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ovddidii čakčat 2008 notáhta ođđa bušehtemeannudanvugiid birra Ráđđehusa ja Sámedikki gaskka ja dasto evttohi movt ođđa bušehtemeannudanvuogit Ráđđehusa ja Sámedikki gaskka galggašedje doaibmat. Dat ii leat lahkage nu movt departemeantta ja Sámedikki gaskasaš oktasaš bargojoavku evttohi raporttastis 24.04.07.

Sámediggi lea vuos dan dilis ahte lea sorjavaš ovttaskas departemeantaid vuoruhemiin bušehta oktavuodas. Sámediggi dáhttu stuorát einnotahttivuoda ja dáhttu áinnas duohta bušehtašiehtadallamiid Ráđđehusain/Finánsadepartemeanttain. Sámedikkis lea juo konsultašuvdnašiehtadus Ráđđehusain ja áigu njuolga bušehtašiehtadallamiin čujuhit ahte Ráđđehus oalle guhkás ollašuhtta vuodđolága § 110a jos dat vuhtii váldá Sámedikki gáibádusaid duohta bušehtašiehtadallamiid ektui.

12.7 Museat

Jahkelohku Deanu ja Várjjaga museasiidda vuodđudeamis rievdaduvvo ođđajagimánnui 2009.

NSR ja SáB evttohus:

Evttohus 2

15.1 Oahpponeavvut

Ođđa teakstaoasit maŋimuš teakstaoasi maŋŋái:

Sámediggi oaidná ahte gárvvistuvvon oahpponeavvuid lohku ii leat sturron jagi 2007 rájes jagi 2008 rádjai. Sámediggi lea guhká bidjan guovddáži sámi oahpponeavvodárbbu ja daid váilivuoda.

Váttisvuoda dihte go skuvlaeiggádat eai oastte sámi oahpponeavvuid vaikko dat gávdnojit, háliidii Sámediggi geahččalit ođđa ortnega bokte addit nuvtá oahpponeavvuid skuvlaeiggádiidda. Sámediggi deattuha dattetge garrasit ahte ii hálit mange láhkái luvvet skuvlaeiggádiid ovddasvástádus fállat sámi ohppiide sámi oahpponeavvuid mat gávdnojit, go muđui dain lea ovddasvástádus oahpponeavvuin mat leat dárogillii. Sámi oahpponeavvut eai galgga leat salderenpoastan geldabušehtain.

Sámedikki 2009-2012 strategalaš oahpponeavvoráhkadanplánas daddjojuvvo čielgasit ahte nuvtá oahppogirjijt gielddaide eai galgga čuoheat ođđa oahpponeavvuid ráhkadeapmái. Dát ii leat vejolaš jos Sámediggi ii várre dohkálaččat resurssaid jahkásaččat buvttadeapmái. Sámedikki vejolašvuolta sihkarasit einnotahttivuoda oahpponeavvobuvttadeddjiide ja skuvlaeiggádiidda, ja buorre oahpponeavvofálaldat sámi ohppiide, sorjá danne juolludusain stáhtabušehta bokte.

Sámediggi vuordá ahte čielggaduvvo makkár ovddasvástádus guhtesge galgá leat sámi oahpponeavvobuvttadeamis. Sámedikki vejolašvuolta duhtadit dárbbuid sámi skuvllain sorjá das ahte juolludusat guovddáš eiseválddiid bealis leat doarvái, oahpponeavvobuvttadeddjiid kapasitehtas ja ahte skuvlaeiggádat ollašuhttet láhkageatnegahttojuvvon doaimmaid. Sámedikki ulbmiliid strategalaš oahpponeavvoplánas sáhtta leat váttis ollašuhttit almmá dáid beliid čielggadeami haga.

Lávdegotti ráva:

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuoovvovačča:

Sámediggi doarju muđui Sámediggeráđi árvalusevttohusa.

III Jienasteapmi

43 áirasis ledje 32 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuoovvovaš vuogi mielde:

- Plána- ja finánsalávdegotti evttohus 1 mearriduvvui ovttajienalaččat.
- Plána- ja finánsalávdegotti evttohus 2 mearriduvvui 18 jienain 14 jiena vuostá.
- Plána- ja finánsalávdegotti ráva mearriduvvui ovttajienalaččat.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhavuorrolistu ja replihkat

	Sáhavuorru	Replihkka
1	Wiebke Synnøve Slåtsveen, áššejođiheaddji	Kirsti Guvsám
		Per Edvin Varsi
		Ann-Mari Thomassen
	Wiebke Synnøve Slåtsveen	
2	Miriam Paulsen	Kirsti Guvsám
		Magnhild Mathisen
		Jørn Are Gaski
	Miriam Paulsen	
3	Magnhild Mathisen	Marianne Balto
		Kirsti Guvsám
		Miriam Paulsen
	Magnhild Mathisen	
4	Aili Keskitalo	Marianne Balto
		Terje Tretnes
		Willy Ørnebakk
	Aili Keskitalo	
5	Jánoš Trosten	Kirsti Guvsám
		Marianne Balto
		Terje Tretnes
	Jánoš Trosten	
6	Knut Store	Marianne Balto
		Miriam Paulsen
	Knut Store	
7	Gunn-Britt Retter	Kirsti Guvsám
		Marianne Balto
	Gunn-Britt Retter	
8	Olaf Eliassen	
9	Terje Tretnes	
10	Per Andersen Bæhr	
11	Isak Mathis O. Hætta	
12	Ronny Wilhelmsen	
13	Åge Nordkild	
14	Ann-Mari Thomassen	
15	Ranveig Matheussen	
16	Toril Bakken Kåven, čoahkkinnortnegii	
17	Per Edvin Varsi	
18	Terje Tretnes	
19	Ann-Mari Thomassen	
20	Vibeke Larsen	
21	Kirsti Guvsám	
22	Willy Ørnebakk	
23	Ranveig Matheussen	
24	Klemet Erland Hætta	

25	Jørn Are Gaski	
26	Isak Mathis O. Hætta	
27	Egil Olli	
	Wiebke Synnøve Slåtsveen	

VI Sámedikki mearrádus

1. Álggahus

Sámedikki jahkedieđáhusas ja Sámedikki 2008 rehketdoalus gieđahallojuvvojit Sámedikki jagi 2008 politihkalaš ja hálddahaslaš doaimmat.

Sámedikki sierra doarijaortnegiid hálddašemi birra válddahallojuvvo muhtun muddui kapihttaliin gos guoskevaš fágasuorggit válddahallojuvvojit, ja muhtun muddui rehketdoalu mearkkašumiid vuolde.

Jagis 2009 áigu Sámediggi ođasmahttit jahkedieđáhusa vai šaddá lávgadet oktavuoha Sámedikki bušehtti.

2. Iešmearrideapmi

Sámedikki bargu iešmearridemiin lea leamaš maiddái 2008:s guovddázis, maŋimusat Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid gaskasaš parlamentarihkarkonferánsas golggotmánus Roavvenjárggas Suoma bealde. Konferánsa loahpavuovui loahppadokumeanttain, mas daddjojuvvo čuovvovaš iešmearrideami birra:

”Sámiin álbmogin lea ON 1966 konvenšuvnna vuosttaš artihkkala mielde mii guoská iešmearridanvuoigatvuhtii riekti mearridit sin politihkalaš dili, ovdánahttit sin ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami ja ráđdet sin iežaset luondduriggodagaid ja gávdnosiid, ja eai man ge dihte galgga vuoigatvuodát resurssaide mat leat dárbbaslaččat sin birgenláhkái váldot sis eret.”

Sámediggi oaiivilda ahte ON konvenšuvnna vuosttaš artihkkala dulkon dat bidjá rievttálaš vuolggasaji ja rámmaid iešmearridanvuoigatvuođa ávnnaslaš sisdollui, nie movt dat maiddái lea hábmejuvvon álgoálbmotjulggaštus ja davviriikkalaš sámekonvenšuvdnaevttohusas. Iešmearridanvuoigatvuođa ávnnaslaš sisdoallu ferte geavadis hábmejuvnot dan vuođul movt dát álbmotrievttálaš instrumeanttat dađistaga ja dynámalaččat dulkojuvvojit riikkaidgaskasaččat. Dan geažil go davviriikkalaš stáhtat leat dovddahan ahte sámiin lea iešmearridanvuoigatvuohta, de leat čielga vuordámušat dasa ahte dát vuoigatvuohta árvoštallojuvvo ja konkretiserejuvvo nátionála láhkaproseassain, maid oktavuodas lea dárbu konsultašuvnnaide ja siehtadallamiidda.

Čujuhit stuorradiggedieđáhusii nr 28 (2007-2008) Sámeapolitihka birra, kapihtal 7.9 strategijat ja doaibmabijut.

Sámedikki jahkedieđáhus lea erenoamáš deatalaš Sámediggái, danne go dat sáddejuvvo Stuorradiggái mii maid meannuda dan. Dán bokte beassá Norgga Stuorradiggi oahpásmuvvat Sámedikki politihkkii ja vuoruhemiide.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ovddidii čakčat 2008 notáhta ođđa bušeahhtameannudanvugiid birra Ráđđehusa ja Sámedikki gaskka ja dasto evttohii movt ođđa bušeahhtameannudanvuoigat Ráđđehusa ja Sámedikki gaskka galggašedje doaibmat. Dat ii leat lahkage nu movt departemeantta ja Sámedikki gaskasaš oktasaš bargojoavku evttohii raporttastis 24.04.07.

Sámediggi lea vuos dan dilis ahte lea sorjavaš ovttaskas departemeantaid vuoruhemiin bušehta oktavuodas. Sámediggi dáhttu stuorát einnostahttivuoda ja dáhttu áinnas duohta bušehtašiehtadallamiid Ráđđehusain/Finánsadepartemeanttain. Sámedikkis lea juo konsultašuvdnašiehtadus Ráđđehusain ja áigu njuolga bušehtašiehtadallamiin čujuhit ahte Ráđđehus oalle guhkás ollašuhtta vuodđolága § 110a jos dat vuhtii váldá Sámedikki gáibádusaid duohta bušehtašiehtadallamiid ektui.

3. Sámeálbmotfoanda

Sámediggi mearridii 2007:s geavahišgoahtit Sámeálbmotfoandda reanttuid ođajagi 1. b. 2008 rájes. Foandda ulbmilin lea addit doarjaga dahje veahki doaibmabijuide mat nannejit ja leat mielde ealáskuhttimin sámi giela ja kultuvrra.

Jagi 2008 bušehtas lea várrejuvvon 10 miljon ru váikkuhangaskaomiide Sámeálbmotfoandda buhtadusas. Dán váikkuhangaskaopmepostii bohte ohcamat oktiibuot 21 miljon ru ovddas.

Sámeálbmotfoandda foandastivra lea Sámedikki dievasčoahkkin, mii mearrida sierra mearrádus vuoruhemiid ja ángiruššansurggiid foandda geavaheapmái juohke válgaáigodaga álggus. Mearrádus gusto válgaáigodahkii jos Sámediggi ieš ii mearrideš eará. Sámediggi mearrida jahkásaš bušehta-mearrádusain movt foandda jahkásaš buvttadus galgá geavahuvvot dan mearrádusa vuodul mas vuoruheamit ja ángiruššansuorggit válgaáigodahkii leat mearriduvvon.

Sámediggi lea dán válgaáigodagas mearridan čuovvovaš vuoruhemiid ja ángiruššansurggiid:

1. Giellaprográmmat

Ulbmilin lea oažžut eanet aktiivvaš giellageavaheddjiid. Giellaángiruššan ja gielladikšun galgá čadáhuvvot sihke dakkár guovlluin gos sámegiella lea fuones dilis, ja doppe gos gielladilli lea nannoset. Bargu guoská sihke mánáide ja rávesolbmuide.

2. Árbediehtu

Ulbmilin lea ahte árbediehtu galgá eallit sámiid gaskkas. Prošeavttat mat gusket sámi árbedieđuid duodašteapmái vuoruhuvvojit. Prošeavttat sáhttet guoskat dieđuide mat siskkildit servodaga organiserema, ealáhusaid, resursaávkástallama ja luondduáddejumi, biras- ja luonddudiliid, historjjálaš máidnasiid ja mitalusaid, luđiid ja musihkkaarbevieruid ja duoji.

3. Girjjálašvuohta

Ulbmilin lea oažžut eanet sámegielat girjjálašvuoda. Dán áigodagas vuoruhuvvo gárvves mánusiid almmuheapmi.

Prošeavttat válddahaljojuvvojit fágakapihttaliin maŋjelebbos jahkedieđáhusas.

4. Ođđa válgaortnet ja ráhkkaneapmi válgii 2009

Sámediggi mearridii 2007:s ođđa válgaortnega Sámediggeválgga várás. Sámeláhka ođasmahttojuvvui dan ektui 2008:s, ja Sámediggeválgaláhkaásahusa ektui Sámedikki 2009 válgga birra. Láhkaásahusbargu lea Sámedikki, Bargo- ja searvadahttindepartemeantta (BSD) ja Gielda- ja guovlodepartemeantta (GGD) gaskasaš ovttasbargu. Dán bargus lea biddjojuvvon mearrideaddji deaddu Sámedikki láhka- ja láhkaásahusárvalussii.

Ođđa válgaortnet mielddisbuktá earret eará dan ahte 13 válgabiire sadjái bohtet 7 válgabiire, ja 43 áirasa sadjái bohtet 39 áirasa. Nuppástuhttima ulbmilin lea vuosttažettiin buoridit gorálašvuoda addojuvvon jienastagaid ja Sámediggái välljejuvvon áirasiid gaskka, ja dasto sihkarastit johtileappo válgaloahpparehkenastima.

Deatlaš lea ahte sihke nisssonolbmot ja almmáiolbmot ožžot seammalágan vejolašvuoda searvat politihkalaš doibmii. Sámediggi lea, nugo 2005 válgga oktavuodasge, mearridan gáibidit ahte listtain mat biddjojuvvojit sámediggeválgga várás, galgá leat dohkálaš sohka-bealovddastus. Dat mearkkaša dan ahte listaevttohusas maid galgá sáhttit dohkkehít 2009 sámediggeválgga várás, ferte leat unnimusat 40 proseantta ovddastus goappáge sohka-bealis.

Sámediggi lea nammadan Sámedikki válgalávdegotti jagi 2009 válgga várás. Válgalávdegottis lea ovddasvástádus ráhkkanahhtit ja čađahit sámediggeválgga, ja das leat vihtta lahtu várrelahtuiguin.

5. Dásseárvu

Ovttadássásašvuotta ja dásseárvu leat vuodđun Sámedikki doibmii. Danne áigu Sámediggi ovddidit ovttadássásašvuoda ja dásseárvvu beroškeahhtá sohka-bealis, čearddalašvuodas ja seksuála sojus. Ovttadássásašvuotta guoská buot servodatsurggiide ja galgá leat oassin Sámedikki barggu.

Sámediggi mearridii 2008:s dásseárvodoaibmaplána jagiide 2009-2013. Doaibmaplána deattuhuvvojit golbma áŋgiruššansurggi; dásseárvu sohka-bealiid gaskka, gierdavašvuotta sierralágan seksuála sojuide ja veahkaválddi eastadeapmi lagaš oktavuodain. Áŋgiruššansurggiid siskko-bealde leat mearriduvvon ulbmilat, strategiijat ja doaibmabijut. Eanemusat deattuhuvvo sohka-bealdásseárvu. Muhtun doaibmabijut gáibidit oktilaš ja guhkes áiggi miellaguottuid duddjonbarggu. Muhtun surggiin sáhtta Sámediggi ieš váldit ovddasvástádusa čađaheamis, go fas eará surggiit gáibidit áŋgiruššamiid eará ovddasvástideaddji eiseválddiid beales.

Dásseárvobarggu oktavuodas ferte leat alla dihtomiellalašvuotta fáttá ektui. Danne lea Sámediggi 2008:s álggahan oahpahit barggiid movt heivehit sohka-bealperspektiivva áššemeannudeamis.

Sámediggeráđđi lea Sámedikki bušehtas juohkán ruđaid dásseárvodoaibmabijuid doarjjaortnegis. Sámediggeráđđi vállji vuoruhit seksuála sojuid rasttideaddji dásseárvobarggu giddden dihte fuomášumi miellaguottuide mat olbmui leat eará sojuide go heterofiili sámi servodagas. Sámediggi lea bures gulahallan sámi homofiillaid ja lesbbaid fierpmádagain dan barggu ektui makkár proševttaide sii leat ožžon doarjaga. Somá lea leamaš oaidnit go sii leat leamaš oidnosis sámi festiválain ja leat ožžon posiitiiva mediafuomášumi maŋŋá.

Sámediggi mearridii ahte okta strategiijain lea ahte dásseárvu- ja vealahanbargu ferte čadnojuvot institušuvnnalaččat sámi gealbobirrasii. Sámediggi áigu bargat orgána ásaheamiin mii diehtujuohkin- ja duodástanbarggu bokte ovddidivččii dásseárvvu ja barggašii vealaheami vuostá sámi servodagas. Sámediggi oaiivilda ahte dán orgánas galggašii maiddái leat ovddasvástádus bearráigeahččat ja raporteret dásseárvu- ja vealahanáššiid birra sámi servodagas. Sámediggi ávžžuha ahte Gáldui biddjošii dát bargosuorgi.

6. Sámi statistihkka

6.1 Sámiguoskevaš statistihka buvttadeapmi

Sámi guoskevaš statistihka buvttadeapmi lea leamaš prošektan jagi 2003 rájes ja das lea leamaš ovttasbargu Sámi allaskuvllain. Statistihkalaš guovddášdoaimmahagas leamaš ovddasvástádus statistihka buvttadeamis. Proševtta leat ruhtadan Sámediggi ja Bargo- ja searvadahttindepartemeanta. Proševttas lea almmuhuvvon sámi statistihka jahkegirji 2006:s ja 2008:s. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat lea almmuhan sierra fáddásiiddu sámiguoskevaš statistihka birra (www.ssb.no/samer).

Prošekta loahpahuuvui 2008:s, ja Sámediggi lea dál očcodeamen sámiguoskevaš statistihka buvttadeami institušuvnnan ja bissovaš doaibman. Bargo- ja searvadahttindepartemeanta lea dovddahan ahte addojuvvojit ruđat boahhte sámi statistihka jahkegirji buvttadeapmái, maid leat áigumin almmuhit guovvamánus 2010. Sámediggi lea deatlaš ahte sámiguoskevaš statistihka

buvttadeapmi šaddá bissovaš ortnegin, ja ahte dat dahkkojuvvo ovttasbargguin guoskevaš sámi fágabirrasiguin.

6.2 Fágalaš analysajoavku

Fágalaš analysajoavku ovdánandovdomearkkaid ektui sámi servodagas galgá jahkásaččat ovddidit raportta mas lea sámi servodaga dil ja ovdánandovdomearkkaid visogovva ja analysa. Joavku lea ovddidan iežas vuosttaš raportta 13.11.08. Analysajoavkku bargu sáhtá leat ávkin bušeahtta-proseassaide, konsultašuvnnaide ja sierralágan doaibmabijuid ovddideapmái. Analysajoavku sáhtá jahkásaš raportta lassin čujuhit gokko váilu gáldo- ja máhtolašvuodavuodđu ja leago dárbu ovddidit statistihka.

Joavkku bealis deattuhuvvo ahte raporta lea vuosttaš lávki stuorát ovddidanbarggus. Sámedikki bealis lea dárbu resurssaide analysajoavkku rávvagiid čuovvoleapmái.

7. Sámi ovttasbargu

7.1 Sámi parlamentáralaš ráđđi (SPR)

Sámi parlamentáralaš ráđđi lea Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid gaskasaš parlamentáralaš ovttasbargoorgána. Ruošša beale sámit leat bissovaš oassálastit ráđis. Sámi parlamentáralaš ráđđi galgá gozihit sámiid beroštumiid riikkarájiid rastá, ja dat lea sámiid riikkaidgaskasaš jietnaguoddi. Sápmi oasseprográmma bajimuš ulbmilin lea ” Delprogrammet Sápemis övergripande mål är att, med användning av det samiska samhällets alla resurser, utveckla samiskt kultur- och näringsliv utifrån ett ekologiskt och långsiktigt resursutnyttjande”

Norgga beale Sámediggi lea jođihan SPR jagi 2007 njukčamánu rájes gitta 2008 golggotmánu rádjai. Okta dievasčoahkkin lea lágiduvvon Roavvenjárggas golggotmánus 2008. 29.10.08 rájes galgá Sámediggi Ruota bealde jođihit SPR 16 mánnosaš áigodaga. 2008:s lea SPR vuoruhan earret eará barggu davviriikkalaš sámekonvenšuvnnain ja sámi giellabarggu odđa organiserema sámedikkiid ovddasvástádussuorggi siskkovalde. Dán áigodagas vuoruha SPR earret eará sámegeiela, oahpahusa/oahpu, nuoraidáššiid, sámi universitehta, davviriikkalaš sámekonvenšuvnna, resursaávkástallama ja birra, riikkaidgaskasaš ángiruššamiid ja dásseárvvu.

7.2 Sámi parlamentarihkárkonferánssa 2008:s

Sámi parlamentáralaš ráđđi doallá juohke goalmát jagi parlamentarihkárkonferánssa Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid áirasiidda, masa sámit Ruošša bealde ge servet. Golggotmánus lágiduvvui nubbi parlamentarihkárkonferánssa Roavvenjárggas. Parlamentarihkárkonferánssa čájeha máilbmái ahte sámi álbmogis lea oktasaš kultuvra ja historjá, ja sis lea oktavuolta riikkarájiid rastá. Konferánssa lea deatalaš arena gos sámi politihkkárat deaivvadit guorahallat oktasaš hástalusaid.

Parlamentarihkárkonferánssa váldofáddán ledje árbediehtu, sámi giella ja mánát ja nuorat. Oktasaš dáidda fáttáide lea iešmearrideapmi. Stáhtat galget ovddalgihtii gulahallat sámiiguin miehtama ektui buot doaibmabijuid oktavuodas mat gusket sámi álbmogii. Dan lassin lea deatalaš oazžut ortnegiid mat sihkkarastet sámedikkiid rolla barggus bušeahtain ja sámi ulbmiliid ruhtademiin. Dasa gullet maid rámmat sámedikkiid iežaset vuoruhemiid duohtan dahkamis.

Davviriikkalaš sámekonvenšuvnnas lea stuorra mearkkašupmi sámi servodatovddideapmái. Konferánssas dovddahuvvui ballu go mañimuš áiggis lea šaddan eahpesihkarvuolta das movt viidáset bargu konvenšuvnnain galgá čuovvoluvvot. Konferánssa oasseváldit ávžžuhedje nátionála stáhtaid ja sámedikkiid garrasit rahčat dainna ahte oazžut proseassa fas rivttes bálgáid ala.

Jagi 2005 parlamentarihkárkonferánssas mearriduvvui Johkamohke-julggaštus oktasaš sámi vuoigat-vuodaid ja áigumušaid hárrái. Dán jagi konferánssa loahpahuuvvui maiddá loahppadokumeanttain man vuodđun lei Johkamohke-julggaštus.

7.3 Jahkásaš čoaččkin sámeministariid ja sámedikkiid presideanttaid gaska

Ministarat geain lea ovddasvástádus sámi áššiin, ja sámedikkiid presideanttat dolle jahkásaš čoaččkima skábmanánuš Helssegis. Čoaččkimis meannuduvvojede deatalaš ja guovddáš fáttát nugo davvi-riikkalaš sámeconvenšuvdna, davvi-riikkalaš-sámi mánáidáittardeaddji ovttasbargu ja rájiid rastásaš ovttasbargu. Dán čoaččkima oktavuodas geigejuvvui maiddái davvi-riikkalaš sámi giellabálkkašupmi, Gollegiella. Bálkkašumi dán jagi ožžo Henrik Barruk ja searvi Sámi Siida rs.

7.4 Interreg IV A Davvi ja oasseprográmma Interreg IV A Sápmi

Ođđa Interreg-prográmmas prográmmaáigodahkii 2007-2013 lea Sámediggi árvalan joatkit sámi prográmmaoassálastima. Árvvoštallojuvvo daid vásihusaid vuoddu maid ovdal leat ožžon, ahte Interreg lea deatalaš oassi norgalaš guovlopolitihkas, erenoamážit rájiid rastásaš ovttasbarggus Sámis. Interreg IV A Sápmi galgá guoskat olles sámi ássanguvlui sierra oasseprográmmain Interreg IV A Davvi siskkobealde. Sámi oasseprográmma várás lea ásahuvvon sierra mearridanjoavku (stivrenlávdegoddi) mas leat lahtut Suomas, Ruotas ja Norggas, guđege riikkas guokte. Mearridanjoavkku bargun lea addit cealkamušaid proševttaide, searvat prográmma čađaheapmái ja čuovvoleapmái.

Sámedikkiid leat maid guokte ovddasteaddji oktiibuot 30 lahtu gaskkas bearráigeahččanlávdegottis mii lea olles Interreg IV A Nord prográmma várás, maid gaskkas 10 lahtu válljejuvvojit guđege ovddabealde namuhuvvon riikkain. Bearráigeahččanlávdegottis lea bajimus ovddasvástádus gozihit dan ahte prográmma čađaheapmi dávista addojuvvon rámmaide ja ulbmiliidda prográmma sierra doaibmabidjoguovlluid ektui.

Romssa fylkkasuohkan galgá ovtta Davvi-Trøndelága fylkkasuohkaniin fuolahit Interreg IV A Sápmi čállingoddedoaimmad Norgga bealde. Fylkkasuohkanat hálldašit Norgga stáhtarudaid mat leat várrejuvvon sámi prográmmii. Sámi prográmma válđočállingoddi lea Sámedikkis Gironis. Sámedikkis galgá leat ráđdeaddi doaibma fylkkasuohkaniid ektui go guoská daid prošeahtoahcamiid daid sámi mearridanjoavku meannuda.

8. Guovlopolitihkka

8.1 Ovttasbargošiehtadusat

Sámediggi lea dahkan ovttasbargošiehtadusaid Finnmárkku fylkkagielddain ja Romssa, Nordlándda, Davvi-Trøndelága, Mátta-Trøndelága ja Hedmárkku fylkkasuohkaniiguin. Ovttasbargošiehtadusaid ulbmilin lea nannet ja oidnosu buktit sámi kultuvrra, giela ja servodateallima, ja sihkarastit daidda dássedis ja einnostuvvi rámmaeavttuid. Sihke fylkkagielddat ja Sámediggi leat geatnegahttojuvvon čuovvolit siehtadusaid. Fylkkagielddaide ja Sámediggái dieđihuvvo jahkásaččat doaimma ja ovdáneami birra. Vuoddu raporttaid ráhkadeapmái biddjojuvvo jahkásaš čoaččkimiin politihkalaš dásis guoskevaš fylkkagielddaiguin. Raporttat leat biddjojuvvon mielde jahkedieđáhussii.

Ovttasbargošiehtadusat ođasmahttojuvvojit ja áigáduvvojit jeavddalaččat. Ođasmahttojuvvon ovttasbargošiehtadus Sámedikki ja Finnmárkku fylkkagieldda gaska lea mearriduvvon 2008:s. Ođasmahttojuvvon siehtadus jodiha viidáseappot dan viiddis ángiruššama sámi kultuvrra siskkobealde, man oktavuodas maiddái sámi kulturguovddážiidda addojuvvojit ođđa ovdánanvejolašvuodát. Siehtadus lea viiddiduvvon ođđa artihkkaliiguin nana ceavzilis ovdáneami ektui, Finnmárkkuopmodaga ektui ja areálahálldašeami ja álbmotdearvvašvuoda ektui.

Ovttasbargošiehtadus Finnmárkku fylkkagieldda ja Sámedikki gaska eaktuda ahte ráhkaduvvo oktasaš plána fylkka kulturmuittuid ja kulturbirrasa suodjaleapmái ja hálldašeapmái. Dán plánabarggu ektui lea ovttaoavilvuolta das makkár plánahápmi ja rámmat galget leat.

Sámediggi lea viidásetovddideamen ovttasbargošiehtadusaid sisdoalu, ja viiddida geográfalaš doaimma-guovllu. Danne lea Sámediggi 2008:s álggahan ságastallat dán lágan ovttasbarggu birra Oslo gielddain. Sámediggi lea maiddá válán oktavuoda Opplándda fylkkagielddain dan ektui ahte dahkat ovttasbargošiehtadusa kulturmuutosuodjaleami ektui.

Čujuhuvvo muđui kapihttali 15.5 Romssa fylkkasuohkana ja Sámedikki gaskasaš ovttasbargošiehtadusa joatkima birra.

Sámediggi ja Innovašuvdan Norga leaba 2008:s ráhkadan ovttasbargošiehtadusa gaskaneaskka. Dán siehtadusa ulbmil lea ahte guovlluovddidanvuogádat maid Innovašuvdna Norga ja Sámediggi ovddasteaba, galgá ovttasbargat riikka sámi guovlluid ealáhusovddidemiin. Siehtadus vuolláičállojuvvo guovvamánus 2009.

8.2 Gieldaekonomiija

Sámediggi lea addán bajit dási ja oppalaš cealkámuša Sørheim-lávdegotti bargui gielddaid dienasvuogádaga hárrái.

Dan oktavuodas go ráđdehus árvvoštallá sierralágan ortnegiid gielddaid dienasvuogádaga várás, lea erenoamáš deatalaš ahte adnojuvvo deasta sámi gielas, kultuvrras ja servodatovddideais. Dat lea nationála dási ovddasvástáduš, ja danne oaivvilda Sámediggi ahte ášši viidáset čuovvoleami oktavuodas ferte departemeanta erenoamážit váldit vuhtii sámi beliid. Sámediggi čujuha dasa ahte dienasvuogádagas ii leat makkárge mihttoreaidu mainna dát bealit gozihuvvošedje. Go geahččat lávdegotti barggu ,de oaidnit das ahte dát bealli ii leat dál ge árvvoštallojuvvon dahje vuhtii váldojuvvon. Sámediggi lea váillahan dán lágan árvvoštallama ja deattuha ahte dat ferte dahkkojuvvo ovdalge ođđa ortnegat váldojuvvojit atnui.

8.3 Hálddašanodastus

Sámedikkis leat 2008:s leamaš konsultašuvnnat Ráđdehusain Odeldikki prp. nr. 10 (2008-2009) (Om lov om endringer i forvaltningslovgivningen mv.) hálddašanlága rievvadusaid jna birra (hálddašan-odastusa čadaheapmi). Sámediggái lea leamaš erenoamáš deatalaš dat ahte doaimbasirdimat eai fuonidivččii dan váikkuhanfámu mii Sámedikkis lea sierra áššesurggiide. Sámediggi lea bidjan vuodđun dan ahte konsultašuvdnageatnegasvuohka galgá biddjojuvvo láchkii jos váldi áššiin main lea stuorra mearkkašupmi sámi beroštumiide, sirdojuvvo guovlulaš ja/dahje fylkkagielddalaš dássái. Konsultašuvdnaproseassas eai šaddan bealit ovttaoaivili dán hárrái. Dattetge oidno teavsttas Odeldikki proposišuvnnas kapihttalis 2.8 nr 10:

”Det kan virke klargjørende å regelfeste et generelt prinsipp om en konsultasjonsplikt for offentlige myndigheter. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil behandle arbeidsgruppens forslag om lovfesting av konsultasjonsplikten i sammenheng med Samerettsutvalgets forslag om en ny lov om saksbehandling og konsultasjoner. Spørsmålet om en eventuell lovfesting av konsultasjonsplikten både for statlige, fylkeskommunale og kommunale myndigheter vil da bli vurdert i sammenheng.

Det vil også bli arbeidet med midlertidige modeller for konsultasjoner mellom fylkeskommunene og Sametinget i påvente av eventuell lovregulering. Både Sametinget og representanter for fylkeskommunene vil være naturlige samarbeidspartnere i dette arbeidet.”

Dan lassin mii čuožžu bajábealde lea konsulterejuvvon čuovvovaš konkreta surggiin: 1) mariidna-suorgi; Sámediggi lea deattuhan ahte loahpalaš mearráduš válldi sirdimis go guoská gonagasreappáid hálddašeapmái ja akvakultuvrii, sáhtá addojuvvo dušše dalle go boahká proposišuvdnaevttohus Riddoguolástanlávdegotti čielggadusa vuodul mii guoská olles mearrasámi guvlui. 2) oahpahuš: Sámediggi sáhtá nammadit guoktása dan njealji olggobeale stivralahtuin Sámi allaskuvlii, Sámedikki mielas dat lea buorre. Dasto lea Sámedikki mielas buorre dat go Ráđdehus lea evttohan ásaht guovlulaš dutkanfoandda. Sámediggi oaivvilda ahte ferte ásahtuvvo maiddá sámi dutkanfoanda, Čoahkkingirji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

sihkkarastin dihte Sámediggái duohta váikkuhanfámu ja mearridanvuoigatvuođa dan dutkamis mii lea deatalaš sámi servodaga ovddideapmái. Bealit leat šaddan ovttaoavilii das. 3) go guoská Innovašuvdna Norgii, de lea Sámediggi evttohan ahte Sámediggi juogo šattašii oasseaiggádin Innovašuvdna Norgga ektui dahje ahte lága bokte mearriduvvo ahte Sámedikkis lea vuoigatvuohta nammadit stivralahtuid. Sámedikki oaidnu ii leat vuhtii váldojuvvon.

Sámediggi lea mearrádusastis čujuhan ahte konsultašuvnnat hálddašanođastusa birra álggahuvvojedje maŋŋit, mainna mii leat eahpeduhtavaččat sihke proseassa ektui ja dan ektui man duohta konsultašuvnnat sáhttet šaddat.

9. Riikkaidgaskasaš politihkka

9.1 Davviguovllut

Álgoálbmogiin davvin galgá leat nana posišuvdna ja rolla iežas dili ovddideamis. Danne lea deatalaš ahte Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid gaskka lea jeavddalaš oktavuoha ja gulahallan davveguovloáššiid birra.

Davviguovlluin leat ollu luondduriggodagat ja dan oktavuodas lea nana ceavzilis ovdáneapmi deatalaš Sámediggái. Okta dain stuorámus hástalusain álgoálbmogiidda davveguovlluin lea suodjalit árbevirolaš ealáhuvugiid ja kultuvrra, seammás go viidát ávkkástallojuvvo luondduriggodagaiguin.

Árktalaš guovlluid hálddašeami ja geavaheami birra ságastallojuvvo alla politihkalaš dásis. Sámediggi oaivvilda ahte eamiálbmogat leat lunddolaš aktevrrat riikkaidgaskasaš ságastallamis Árttisa birra. Danne berre sihkkarastit doarvái resurssaid Sámediggái, eará sámi aktevrraide ja eará eamiálbmogiidda Árttisas vai sii sáhttet leat duohta aktevrrat riikkaidgaskasaš arenas go ságastallojuvvo Árttisa birra.

Sámedikki presideanta oassálasttii ovttas earret eará Norgga olgoriikaministariin Jonas Gahr Støre, dalle go Barentsguovllu álgoálbmogiid ovddasteaddjit deaivvadedje Girkonjárdgas geassemánus ságastallat oktasaš hástalusaid birra ja viidáset ovttasbarggu birra rájiid rastá. Dás lei ovttaoavilvuohta das ahte várra stuorámus hástalusán guovllu álgoálbmogiidda lea resursaávkástallan.

Eamiálbmogiin lea oktasaš ovddasteaddji guovlulaš dásis – Barents guovllurádis. Eamiálbmotovddasteaddji lea leamaš dan riikkas mii ain jođiha guovllurádi. Eamiálbmogiin ii leat makkárge formálalaš ovddastus dahje posišuvdna nátionála dásis – Barentsrádis. Dát ii leat dohkálaš, mii lea dovddahuvvon máŋgii. Sámediggi Norggas ja Sámi parlamentáralaš ráđđi leat gáibidan eamitálbmotovddastusa Barentsráđđái seamma dásis go ovddastus lea Árttalaš Rádis.

Lujávrra álgoálbmotkantuvra lea hui deatalaš veahkin ovttasbarggu buorideamis, ja álgoálbmogiidda Ruošša bealde ja Barentsovttasbarggu viidáset ovddideapmái. Danne juolludii Sámediggi, áidna oassálastin, jahkásaš doarjaga álgoálbmotkantuvrra doibmii.

Olgoriikaministtarčeahkkimis Roavvenjárdgas skábmamánus 2007 mearriduvvui ahte ášahuvvo riikkaidgaskasaš Barentsčállingoddi Girkonjárdgii. Čállingoddi ášahuvvui ođđajagimánus 2008 ja oazžu stáhtusa riikkaidgaskasaš organisašuvdnan. Giđa beallái 2009 galgá virgáduvvot álgoálbmotráđdeaddi čállingoddá, gean bargun galgá earret eará leat riikkaidgaskasaš álgoálbmotdimenšuvnna oktiordnen ovttasbarggus. Sámediggi ruhtada oasi dán virggis.

Guoládaga samesearvvit leat guhká háliidan ášahit sierra sámedikki. Guovlulaš ruošša eiseválddit heaittihedje čakčat 2008 ovttasbargoorgána mii lei ášahuvvon cuorjománus 2006 nannet gulahallama eiseválddiid ja sápmelaččaid gaskka. Guovlulaš eiseválddiid dohkkehemiin ja vehkiin mearriduvvui ahte lágiduvvo kongreassa čuovvovaš fáttáiguin: Boahhteáiggi ovttasbarggu organiseren sámi orgánaid ja almmolaš eiseválddiid gaskka. Kongreassa lágiduvvui juovlamánus 2008. Dohko ledje bohtán 75 delegáhta maid sámi organisašuvnnat ja absjinat ledje välljen. Davviriikkaid sámedikkat ledje mielde bovdejuvvon guossin.

9.2 Árkttalaš ovttasbargu

Árkttalaš ráđđi lea áidna ovttasbargofoorum davvin mii fátmasta buot gávccii árkttalaš riikka, ja álgoálbmogiin lea bissovaš oassálasti stáhtus. Rájiid rastá hástalusat nugo dálkkádat, biras ja ceavzilis ovdáneapmi leat vuodđun dán ovttasbargui. Sámediggi lea čuvvon norgalaš ovdagotti Árkttalaš ráđis go lea leamaš Norgga sáttagottiid mielde virgeolbmuiddási čoahkkimiin. 2008:s leat leamaš Senior Arctic Officials (SAO) čoahkkimat Svolváras ja Guovdageainnus.

Árkttalaš ovttasbargui gullá maiddái ovttasbargu parlamentarihkkáriid čoahkkimiid gaskka árkttalaš stáhtain. Sámi parlamentáralaš ráđđi lei mielde gávccát parlamentarihkkárkonferánsas árkttalaš ovttasbarggu ektui Fairbanksas USA:s borgemánus 2008. Doppe lei sáhka ášščuolmmain nugo heiveheapmi dálkkádatrievdamiidda, nannáma energiijaresurssaid ovddideapmi ja árkttalaš dearvvašvuodapolitiikka. Sámi parlamentáralaš ráđđi lea maiddái čuvvon barggu árkttalaš parlamentáralaš lávdegottis (SCPAR).

9.3 Ovttastuvvan našuvnnat (ON)

ON bistevaš álgoálbmotforum doalai čihččet sešuvnna miessemánus New Yorkas. Dán jagi erenoamáš fáddán ledje dálkkádatrievdamat, biokultuvrralaš šláddjiivuohta ja eallinvuogit, lassin foruma bistevaš áššelistui; ekonomalaš ja sosiálalaš ovddideapmi, biras, dearvvašvuota, oahpahuš, kultuvra ja olmmošvuogitvuoddat. Presideanta Egil Olli doalai sáhkavuoru Sámi parlamentáralaš ráđi ovddas, mas dovddahii balu das movt dálkkádatrievdamat váikkuhit birrasa ja rievdadit álgoálbmogiid eallineavttuid davvin dan bokte go eavttut árbevirolaš eallinvugiide ja kultuvrii rivdet. Deattuhuvvui ahte lea nana dárbu ahte álgoálbmogat servet daid šiehtadallamiidda birasgeatnegasvuodaid birra Kyotoprotokolla vuolde mii galgá mearriduvvot dálkkádatnjunuščoahkkimis Københámmanis 2009:s. Deattuhuvvui maiddái ahte lea deatalaš aktiivvalaččat čuovvolit ONa álgoálbmotvuogitvuodajulggaštusa.

Sámediggi lei Sámi parlamentáralaš ráđi (SPR) bokte mielde ovddideamen professora James Anayasa evttohassan ONa erenoamášdieđiheadjin álgoálbmogiid vuogitvuodaid ja vuoddo friijavuodaid ektui. SPR ovddidii maiddái John Bernhard Henriksena evttohassan ONa olmmošvuogitvuodaráđi álgoálbmotvuogitvuodaid áššedovdimekanismma lahttun. Áššedovdimekanismma vuosttaš čoahkkimis golggotmánus 2008 válljejuvvui John B. Henriksen dán orgána vuosttaš jodiheadjin. Sámediggi lea bidjan merki makkár doarjaga Olgoriikadepartemeanta lea addán, erenoamážit delegašuvnna bokte Genèveas, dáid proseassaid oktavuodas.

Sámediggi lea searvan norgga delegašuvnna mielde ovccát oasálaščoahkkimii biologalaš šláddjiivuođa konvenšuvnna vuolde miessemánus 2008 Bonnas, Duiskaeatnamis. Sámediggi vuoruhii erenoamážit fáttá genesurssaid birra. Šattai ovttaoaivilvuota das mii proseassas goziha álgoálbmotperspektiivva, ja mii lea vuodđun boahttevaš šiehtadallamiidda boahte oasálaščoahkkima ektui 2010:s. Álgoálbmotsearvan proseassas lea dohkkehuvvon, ja áigumuš lea viidát šiehtadallat álgoálbmogiid árbedieđuid hárrái mat čatnasit genehtalaš resurssaide.

9.4 ILO konvenšuvdna nr. 169 – raporterena ILO áššedovdilávdegoddái

Sámediggi lea meannudan miessemánus raportta ILO:i. 1994:s dieđihuvvui ILO:i šiehtadusa birra Sámedikki ja Norgga ráđdehusa gaskka, mii dagahii dan ahte sihke Sámediggi ja Ráđdehus geigiga sierra raporttaid, mii čuvvii oavilerohusaid go guoská ILO-konvenšuvnna nr. 169 geavaheapmái Norggas.

Ovddit raporta Sámedikkis 2003:s lei ollislaččat Ráđdehusa finnmárkkuláhkaevttohusa birra. Maŋná ovddit stáhtaraporterema ledje ILO áššedovdilávdegottis soames mearkkašumi dan ovddit ráđdehusa álgo finnmárkkuláhkaevttohussii. Danne lea Sámediggi dán raporttas oanehaččat čilgen deataleamos rievdadusaid birra mat dahkkojuvvojedje láhkaevttohusas ovdalgo dat mearriduvvui. Sámediggi lea maiddái bidjan muhtun mearkkašumiid daid eavttuide ja vuordamušaide maid Sámediggi bijai

mearrádusas 2005:s go doarjui ođastuvvon finnmárkkuláhkaevttohusa, ja man muddui dát leat čuovvoluvvon Norgga eiseválddiid beales dán rádjai.

Ollu sajiin dulkojit Norgga eiseválddit ja Sámediggi sierraláhkai ILO konvenšuvnna nr. 169 mearrádusaid sihke mii guoská viidodahkii ja ávnnaslaš sisdollui. Danne lea Sámediggi fokuseren mearrádusaid eanavuoigatvuodakapihttalis erenoamážit artihkkaliid 13 - 15. Loahpas lea Sámediggi bidjan soames mearkkašumi ILO konvenšuvnna nr 169 inkorporerema ektui Norggas.

Raporta lea ollislaččat mielddusin dán jahkedieđáhusas.

026/08 Sámedikki raporta ILO:i áigodagas gitta 2008 miessemánu rádjai.

Sámediggi deattuha čuovvovačča:

Sámediggi oaidná ahte minerálaláhka lea heittot danne go dat ii leat árvoštallojuvvon álbmotrievtti ektui. Dán geažil oavvvilda Sámediggi ahte láhkaevttohus rihkku stáhta geatnegasvuodaid ILO-konvenšuvnna nr 169 ektui, go lágas ii doarvá vuhtii váldojuvvo sámi báikegottiid árbevirolaš geavaheapmi ja báikkálaš doaimmat.

9.5 Sámedikki riikkaidgaskasaš bargu

Sámedikki searvan riikkaidgaskasaš bargui go guoská álgoálbmogiidda sierra oktavuodain nugo ON, EU, Árktalaš ráđi ja Baretnsovttasbarggu ektui, vuoruhuvvojit čavgadit vátna resurssaid geažil. Seammas bohtet iešgudette dáfus dađistaga vuordámušat, maiddá stáhta beales, Sámedikki searvama ja barggu hárrái riikkaidgaskasaš arenain.

Sámediggi lea 2008:s ožžon 650 000 ru Olgoriikadepartemeanttas prošeaktadoarjjan Sámedikki riikkaidgaskasaš bargui. Ohccojuvvon lei 3 miljon ruvno. Sámediggi ferte jahkásaččat ohat ruđaid Olgoriikadepartemeanttas iežas riikkaidgaskasaš barggu várás. Dán geažil lea váttis plánet ja dat ii leat dohkálaš ruhtajuohkinortnet. Sámediggi lea ollu jagiid geahččalan oažžut jahkasaš juolludusa stáhtabušehta poasttas 50, seamma vuogi mielde go eará departemeanttat lávejit juolludit.

10. Areála- ja biraspolitihkka

10.1 Areálahálddašeapmi

Árbevirolaš sámi ealáhusat gáibidit beassat geavahit stuorra areálaid. Biras- ja resursaláगत stivrejit buori muddui areálageavaheami. Dan vuodul lea Sámediggi duhtavaš go lea ožžon doarjaga sihkkarastit sámi beroštusaid ođđa plána- ja huksenlága plánaoasis. Okta lága ulbmiliin lea sihkkarastit sámi kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima luondduvuđđosa. Ođđa plána- ja huksenláhka addá Sámediggái vuosteákkastanvuoigatvuođa dakkár áššiin, main lea hui stuorra mearkkašupmi sámi kultuvrii ja ealáhusbargui. Vuosteákkastanvuoigatvuohta gusto olles sámi ássanguvlui. Dat njuolggadusat maid Sámediggi ráhkadii finnmárkkulága 4. paragrafiu, sáhtášedje gustot vuosteákkasteami oktavuodas plánaide Finnmárkkus. Sáhtá leat heivvolaš ráhkadat stáhtalaš njuolggadusaid sihkkarastin dihtii sámi kultuvrra vuđđosa. Sámediggi lea ráhkadan njuolggadusevttohusa, ja dát geavahuvvit vuodđun konsultašuvnnaide departemeanttain.

Sámedikki ođđa ovddasvástádusa duohtan dahkama areálahálddašeamis sorjá das ahte áššemeannudanresurssat nannejuvvojit.

10.2 Luonddušláddjiivuođaláhka

Sámediggi lea miehtan ođđa luonddušláddjiivuođaláhki.

Sámediggi lea ožžon doarjaga mánaga deatalaš áššái ođđa lágas. Lea ovttamielalašvuohta das ahte ulbmilmearrádusain čalmustahttit sámi kultuvrra ja ásahit deattuhanmearrádusa mii luonddušláddjiivuođalágas čadnojuvvon sámi kultuvrra luondduvuđđosii. Leat maiddá bohtán ođđa áibbas ođđan njuolggadusat genehtalaš ávdnasiid birra, dás maiddá njuolggadusat dakkár ávdnasiid Čoahkkingirji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

ovdduid juogadeami birra. Dain surggiin main Sámediggi ii leat ožžon dohkkehuvvot mearrádusaid maid dat vuosttažettiin lea sávvan, doppe leat váldojuvvon mielde buorit mearkkašumit lánhkamearrádusaide. Doppe gos ii leat ollašuhthtojuvvon dievas ovttamielalašvuohhta, doppe bohtet Sámedikki oainnut ovdan lánhkaevttohusas. Dát guoská lánhkamearrádusaide álbmotrievtti, konsultašuvdnamearrádusa ja suodjaluvvon guovlluid hálddašánválddi birra. Ovttamielalašvuohhta lea das ahte Ráđđehusa ja Sámedikki gaskasaš konsultašuvdnašiehtadus gusto daidda mearrádusaide mat leat dahkkojuvvon dan lága olis mii guoská sámi beroštusaide njuolgga. Sierramearkkašumis hálddašánválddi mearrádussii bohtá ovdan ahte sáhttet nammaduvvot hálddašánorgánat suodjalanguovlluide main sámi beroštusat leat ovddastuvvon.

Sámediggi deattuha ahte lea leamaš buorre konsultašuvdnaproseassa Birasgáhttendepartemeanttain. Departemeanta lea čájehan návcca ja dáhtu addit lobi Sámediggái dievaslaččat geahčadit lánhkamearrádusevttohusaid ja mearkkašumiid konsultašuvdnaproseassas.

10.3 Minerálahka

Sámedikki dievasčoahkkinn ii miehtan ođđa minerálahkii. Dat mearkkaša ahte Sámediggi ii ge sáhte miehtat daidda doaimmaide maid lánhkaevttohus geahččala muddet.

Sámediggi gávnna ahte lánhkaevttohus ii ollašuite stáhta álbmotrievttálaš geatnegasvuodaid sápmelaččaid ektui. Lánhka lánhá dili dasa ahte meannudit sámi vuoigatvuodaid earaláhkai Finnmárkku olggobealde go Finnmárkkus gulskuddama oktavuodas, sámi deasttaid deattuheami oktavuodas ja sápmelaččaid vuoigatvuodaid oktavuodas oažžut oasi vejolaš ávkástallanárvvus. Ii ge lánhka fuolat sápmelaččaid vuoigatvuoda konsultašuvnnaide daid mearrádusaid oktavuodas mat gusket daid minerálahka iskanvuoigatvuhtii, geahččaladdanbohkamiid ja ávkástallanvuoigatvuhtii maidda stáhta čuoččuha eai gáduššánvuoigatvuoda.

Sámediggi deattuha ahte bargu minerálahkain lea bistán badje guovtti logijagi, ja ahte sámi vuoigatvuodát ja beroštusat leat čielggaduvvon ja čovdosat evttohuvvon sihke NÁČ:s 1996:11 Minerálahkaevttus ja NÁČ:s 1997:4 Sámi kultuvrra luondduvuodas. Ot.proposišuvnna nr. 35 (1998-99) minerálahka, mii gessojuvvui ruovttoluotta Ot.diedáhusas nr. 1 (1999-2000), lei maid ovddiduvvon lánhkaevttohus oktan mielddistuvvon lánhkaásahusevttohusain mii geahččalii fuolahit deasta sámi kultuvrii olles árbevirolaš sámi guovllus. Viidáseappot lea departemeanttas leamaš buorre áigi ja dievaslaš vejolašvuohhta oktiordnet NÁČ 2007:13 Ođđa sámeriekti dainna lánhka barguin mii bohtá ovdan Justiisadepartemeantta gulskuddanreivves dán čielggadeami várás. Go váldá vuhtii dan áiggi mii gollan ođđa minerálahkabargui, de lea uhccán jáhkehahti ahte ii sáhte fuolahit olles árbevirolaš sámi guovllu sápmelaččaid vuoigatvuodaid ja beroštusaid minerálahkaevttohusas.

Konsultašuvnna Biebmo- ja gávpedepartemeanttain leat leamaš hui gáibideaddjit. Departemeanta ii leat buktán makkárga politihkalaš ja fágalaš ákkaid dasa manne sii eai leat dohkkehan Sámedikki árvoštallamiid ja evttohusaid. Ovdal konsultašuvnnaid Sámedikkiin, dovddahii Ráđđehus ahte dat lei dahkan oavila das mo sámi vuoigatvuodát ja beroštusat galge meannuduvvot lágas. Dát váddásmahtii konsultašuvnnaid.

Ášši mearrádusas bivddii Sámediggi Ráđđehusas fas rahpat konsultašuvnnaid ja geahččalit sohpat čovdosiid ovttasráđiid Sámedikkiin.

10.4 Suodjalanplánat

Suodjalanbarggus háliida Sámediggi leat mielde bidjamin eavttuid suodjalanbargui, ja sihkkarastit sámi oassálastima proseassaide. Dán oktavuodas lea Sámediggi čađahan máŋga konsultašuvnna Birasgáhttendepartemeanttain, Luondduhálddašándirektoráhtain ja fylkkamánniiguin daid njuolggadusaid vuodul mat leat ráhkaduvvon luonddugáhttenlága vuodul suodjalanplánabarguid várás sámi guovlluin.

Sámediggi lea várrehusain miehtan Birasgáhttentdepartemeantta Sylan eanadatsuodjalanguovllu suodjalanplánii ja Sankkjølen luonddumeahccái Máttá-Trøndelágas. Sámediggi ja Birasgáhttentdepartemeanta soabaiga suodjalanláhkaásahusa sisdoalu 12 meahcceguovllu eaktodáhtolaš suodjalussii. Dáin luonddumehčiin leat guokte sámi guovlluin, Strengivatnet Brønnøys Nordlánddas ja Murudalen Bjugas Máttá-Trøndelágas. Sámediggi lea miehtan Skardsfjella jag Hyllingsdalen eanadatsuodjalusa suodjalanplánii ja dasa gulli njeallji luonddumeahccái Rørosa ja Tylådala suohkaniin Máttá-Trøndelágas. Sámediggi lea duhtavaš dainna doarjagiin maid lea ožžon sihke suodjalanulbmiliid ja eare mearrádusaid ektui dain suodjalanláhkaásahusain maid oktavuodas leat leamaš konsultašuvnnat.

Maŋimus jagiid stuorra suodjalanbarggut sámi guovlluin lea bohciidahtán balu ja duhtameahttuovuoda ollu sámi báikegottiin. Sámediggi oaivvilda ahte suodjalándárbu ferte árvvoštallojuvvot juohke dilis guovdilis suodjalanárvvuid ektui ja vejolašvuodaid ektui ahte joatkit árbevirolaš sámi meahcceávkkestallama ja ealáhusdoaimama. Viidáseappot ferte suodjalanguovlluid hálldašánváldi biddjojuvvot sierra hálldašánstivrraide main lea nana sámi oassálastin. Suodjaleami árvvoštallama ja vejolaš suodjalanmearrádusa oktavuodas lea hui deatalaš gaskkustit ja duođaštit dan sámi historijá ja geavaheami mi das lea leamaš. Sámediggi lea merkon ahte Ráđđehus lea juolludan 30 milj. ruvno viđa jagi badjel oktasaš ovddidanfondii Trillemarka luonddumeahci ásaheami várás. Sámediggi oaidná lunddolažžan ahte dákkár ovddidanruđat maiddái várrejuvvojit suodjaleami oktavuodas sámi guovlluin.

10.5 Nasionála plána mariidna suodjaluvvon guovlluide

Sámediggi ja Birasgáhttentdepartemeanta leat čađahan konsultašuvdnačoahkkimiid mariidna suodjaluvvon guovlluid nasionala plána birra. Earret Divttasvuona mariidna suodjalanplána dohkkehii Sámediggi ahte dieđihuvvo suodjalanplánabarggu álgaheapmi jus bargolávdegoddi ásaheapmi. Divttasvuonas dattetge ferte mariidna suodjalanevttohus meannuduvvot Divttasvuona-Oarjevuona álbmomeahccevttohusa oktavuodas. Birasgáhttentdepartemeanta lea ovdal dieđihan Sámediggái ahte sii vurdet Sámi vuoigatvuodálávdegotti ovdalگو árvoštallet Divttasvuona-Oarjevuona geavahan- ja suodjalanbarggu joatkima.

10.6 Luossahálldašeapmi Deanus

Sámediggi ja Birasgáhttentdepartemeanta leat konsultašuvnnaid bokte soahpan dan Deanulávdegotti mandáhta ja čoahkádusa, mi galgá čielggadit vejolašvuoda hálldašit Deanučázadaga báikkálaččat.

Ođđa goalástanhálldašeapmi galgá lea báikkálaš ja vuodđuduvvon vuoigatvuodaide. Dát erenoamáš vuoigatvuodát bohtet muhtumassii ovdan lágas, earret eará deanulágas, ja čuvvot muhtumassii dološ áiggi rájes geavaheamis ja boares báikkálaš vieruin.

Lávdegoddi lea čuovvoleamen finnmárkkulága 4. Kapihttala mi lea Deanučázadaga birra. Lávdegoddi galgá evttohit mo ođđa hálldašanorgána galgá organiserejuvvot, evttohit rievdadusaid dálá lágaide ja njuolggadusaide ja evttohit vejolaš rievdadusaid soahpamuššii Suomain.

Sámediggi lea nammadan áirasa Sámedikki hálldahusas Deanulávdegoddái. Lávdegottis leat muđui ovddasteaddjit Birasgáhttentdepartemeantta, Deanu- ja Kárášjoga gielddaid, Luossareivesearvvi, Deanučázadaga bivdodearvvi ja Norges jeger og fiskeforbund bealis.

10.7 Dálkkádatrievdamat

Sámediggi lea 2008:s oassálastán iešguđet foraide riikkalaš ja riikkaidgaskasaš dásis, mat digaštallet dálkkádatrievdamiid. Áigumuššan lea leamaš bearráigeahččat ahte álgoálbmotoaidnu válđojuvvot mielde dievaslaččat, ja sihkkarastit duohta váikkuhanfámu dán suorggi politihkkahábmemis.

Šállošahhti lea go Sámediggi ii lean bovdejuvvon searvat Norgga delegašuvnna mielde dálkkádatkonferansii Poznanis čakčat 2008. Sámediggi vuordá ahte beassá searvat proseassaide boahhteáiggis. Čoahkkingirjji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

Sámediggi lea earret eará lahttu fáddájoavkkus 5 heivehandoaibmabijuid ja váidudeaddji doaibmabijuid várás NorACIA:s, norgga čuovvolanprográmma mii lea ásahuvvon Árkatalaš Ráđi váikkusčielggadusraportta vuodul dálkkádaga birra, Arctic Climate Impact Assessment (ACIA). Joavku galgá veahkehit ovddidit, buohtastahttit ja gaskkustit máhtu dálkkádatrievdamiid, váikkuhusaid ja heivehemiid birra Norgga bealde Árkttis. Váldofáddán čoaikkimiin ledje dálkkádatrievdamat ja dárbbaslaš heivehanstrategiijat oppamáilmmálaš liegganeami oktavuodas. Sámediggi lea leamaš dárkojeaddjin áššedovdičoaikkimis Suomas mii gieđahalai biologalaš šláddjiivuoda konvenšuvnna dálkkádatrievdamiid, álgoálbmogiid ja árbedieđu birra Árkttis.

Ráđđehus lea nammadan almmolaš lávdegotti mii galgá čielggadit servodaga raššivuoda ja dárbbu heivehemiide dálkkádatrievdamiid váikkuhusaide. Sámediggi ja Birasgáhttentdepartemeanta soabaiga konsultašuvnnaid bokte lávdegotti mandáhta ja čoaikkádusa, mas maiddá mearkašupmi sámi kultuvrii ja ealáhuseallimii galgá čielggaduvvot. Sámi allaskuvlla rektor Steinar Pedersen lea nammaduvvon lávdegoddelahuttun.

10.8 Boraspirehálddašeapmi

Guovvamánus 2008 lágidii Sámediggi seminára boraspiriid birra masa oassálaste buot vihtta boraspireregionna mas leat sámi ealáhuseroštusat. Áigumuššan dákkár semináraiguin lea gulahallan hálddašeaddjiid ja politihkkaoassálastiid gaskkas, ja ahte čalmmustahttit daid hástalusaid mat čuožžilit go eallit mat guhtot ja ráfáidahttojuvvon boraspiret leat ovttas dakkár guovlluin gos lea sámi eanadoallu ja bozodoallu. Sámedikki áigumuš lea lágidit dákkár semináraid jahkásaččat ja oivvilda deatalažžan ahte guoskevaš departemeanttat veahkehit ja oassálastet dán arenas.

Sámediggi nammada ovttá dan viđa áirasis mat lea daid regionála boraspirenammagottiin mat hálddašit boraspiriid guovlluin main leat sámi ealáhuseroštusat, ja mii háliidit buori sámi ovddastusa nammagottiide. Sámedikki lahtut galget nammaduvvot Sámedikki bistevaš áirasiid gaskkas. Spiehkastahkan dat sáhttet nammaduvvot Sámedikki várreáirasiid gaskkas. Sámediggi moáita dan go oázžu nannadit dušše ovttá lahtu viđa lahtus. Sámediggi dovdá maiddá dan ahte dat gáibádušat mat biddjojuvvojit vuodđun min nammademiide, leat menddo gáržžidit, erenoamážit dasa ahte sáhtta sihkkarastit báikkálaš čatnaseami ja sohkaealdásedeattu nammagottiin. Eat leat ožžon áddejumi dasa Birasgáhttentdepartemeanttas.

Jahkásaš boraspirevahágit váikkuhit bozodoalu buvttadeami. Bozodoalu ollislaš rehketdoallu 2007:s čájeha ahte lea stuorra erohus almmuhuvvon ja buhtaduvvon vahágiid gaskkas. Jagiid 2007/2008 almmuhuvvon vahágit ledje 75 proseantta ollislaš vahágiin, ja dušše 21 % das buhtaduvvui. Buhtadusat daid sávzzaid ovddas maid ráfáidahttojuvvon boraspiret goddet, lea stuorát eanadoalus ja sivvan lea earret eará ahte duođastuvvon oassi lea veaháš stuorát eanadoalus. Sámediggái lea váttis dohkkehit dakkár boraspirehálddašeami, mii dohkkeha stuorra boraspirevahágiid sámi vuodđoealáhusain. Sámediggi lea ovdal čouččuhan ahte Ráđđehus lea čadnojuvvon nationála ja riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaide sápmelaččaid ektui álgoálbmogin. Dát guoská Vuodđolága § 110a:ii ja ONa siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid konvenšuvnna 27. artihkkalii. Sámedikki cealkámuš guoske eanadollui sámi guovlluin ja sámi bozodollui, mat goappašagat leat sámi kultuvrra ávnnaslaš vuodut.

Sámediggi oavvilda ahte ferte guorahallat gustovaš Sturradiggedieđáhusa boraspiriid biira dainna ulbmiliin ahte rievadit dan. Čavga duođastangáibádušaid geažil eai oaččo bozodoallit ja eanandoallit buhtaduvvot duohta vahágiid ovddas maid boraspiret dagahit. Dát guoská erenoamážit goaskimiid dagahan vahágiidda, muhto maiddá eará boraspirevahágiidda. Sámediggi čujuha danne ahte livččii deatalaš rievdadit dáláš boraspirehálddašeami. Sámedikki mihttomearri lea oázžut duohta váikkuhanfámu nationála boraspirepolitihkkii. Dán mihttomearri ii sáhte ollašuhttit nu guhká go Sámediggi lea nu funet ovddastuvvon regionála boraspirenammagottiin. Dan lassín lea nammagottiid váldi ráddjejuvvon nationála politihka hálddašeapmái. Regionála boraspirenammagottit leat almmolaš Čoaikkingeriiji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

hálldašanorgánat mat dahket mearrádusaid mat gusket sámi beroštusaide njuolggga, danne dat leat vuodđun daidda gáibádusaide álgoálbmogiid vuoigatvuodá birra mielmearrádeapmái mii boahotá ovdan ILO-konvenšuvnnas nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain.

Sámediggi áigu viidáseappot bargat dainna ulbmiliin ahte nationála boraspirepolitihkka ođastuvvo nu ahte boraspiriid mihttolohkku boahotá dakkár dássá ahte vuodđoealáhusaid buvttadanovdáneapmi ii fuono. Boazodoalu ja eanadoalu stuorra vaháгат mearkkašit ahte eiseválddit fertejit árvoštallat geahpedit iešguđet náliid máddodatmihtuid.

Viidáseappot fertet oažžut nu duohta logu juohke šlaja čivggain go lea vejolaš vuodđun dasa man ollu boraspiriid sáhtta goddit. Buot boraspirebivdu ja –goddin galgá dahkkojuvvot náliid almmuhuvvon máddodatmihtuid rámmaid siskkobealde, ja maid Stuorradiggi lea mearridan. Sámediggi oaivvilda ahte lea deatalaš árvoštallat geahpedit juohk náli čivggaid máddodatmihtu, muht lea seamma deatalaš gozohit máddodagaid nu ahte sáhtta oažžut sihkkaris logu das galle čivgga dat leat. Jus bidjá menddo uhccin čivgaloguid, de lea goddimis uhccán eastadeaddji ávki boraspirevahágiidda.

10.9 Energiija ja bieggafápmu

Sámediggi ja Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta (NVE) leat šiehtadan čađahit konsultašuvnnaid energiijaássiid birra. Sihke Sámediggi ja NVE lea sávvan dákkár šiehtadusa. Šiehtadus lea erenoamážit energiijaássiid oktavuodas daid bajimuš prosedyraid konkretiseren ja ávkkálaš aiddostahttin, mat gustojit Sámedikki ja stáhta eiseválddiid gaskasaš konsultašuvnnaide. Šiehtadus ii man ge láchkai geahnohutte bajimus konsultašuvdnaprosedyraid sisdoalu. Šiehtadus dahkkojuvvu hálldahuslaš dásis. Sivvan lea go Sámediggi politihkalaš orgánan ii daga dákkár šiehtadusaid direktoráhtain. Sámediggi sávva ahte dát šiehtadus dagaha ahte sámi beroštusat ja hástalusat buorebut bohtet oidnosii go stáhta eiseválddit meannudit energiijaássiid.

Sámediggi ja NVE leat konsultašuvnnaiguin soahpan váikkuhusčielggadanprográmma plánejuvvon fápmolinnjái gaskal Báhcceavuona Romssas ja Hámmárfeastta Finnmárkkus. Váikkuhusčielggadusas fertejit sámi beroštusaid ja vuoigatvuodaid váldojuvvot dohkálaččat vuhtii. Váikkuhusat boazodollui, eará sámi meahccealáhusaide ja sámi kulturmuittuide galget čielggaduvvot. Konsultašuvnna vuodul gáržžiduvvojedje gáibádusat ja čađahanvuogit nu ahte váikkuhusat sámi beroštusaide bohte čielgaseappot ovdan čielggadanprográmmas. Čielggadussii váldojuvvui maid mielde dat gáibádus ahte doaibmabijju ovdudat ja hehttehusat galget árvoštallojuvvot ja maid dat mearkkaša regiovdnii. Go iešguđet váikkuhusat leat čielggaduvvon, de dat galget leat vuodđun ođđa konsultašuvnnaide váikkuhusčielggadusaid dohkkeheami ja konsešuvdnagažaldaga oktavuodas, dm. galgá go addojuvvot huksenlohpi vai ii.

11. Kulturमितосуodjalus

Sámediggái lea fápmuduvvon váldi kulturमितolága vuodul hálldašit sámi kulturmuittuid. Sámedikkis lea ovddasvástáduš dakkár geográfalaš guovllus mas leat 6 fylkkagieldda ja guovllut Opplánddas ja Møre ja Romsdálás. Sámediggi lea meannudan ollu plánaássiid main oktavuoha gielddaiguin, doaibmabidjočađaheddjiiguin ja kulturमितohálldašeami eará beliiguin lea guovddážiš. Dán váldečađaheami oktavuodas čađaha Sámediggi ollu stuorat ja smávit báikediđoštallamiid. Árjjalaš bargguin kulturमितuiguin ja kulturbirrasiiiguin duođašta Sámediggi sámi historjjá sápmelaččaid iežaset eavttuid vuodul. Sámedikki doarjaortnega bokte kulturमितосуodjalussii lea eaiggádat ja eará berošteaddjit ožžon vejolašvuodá dikšut, láchit ja duođaštit sámi kulturmuittuid.

11.1 Ođđa tehnikka kulturमितосуodjalusas – laserskánnen girdiin

Sámediggi lea ovttasbarggus Finnmárkku fylkkagielddain oassálastán geahččalanprosektii mas ođđa tehnikka kulturमितосуodjalusas lea geahččaluvvon. Riikkaantikvára lea bivdán Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) váldit ovddasvástádusa proseavttas. Bargovuohkin lea geavahit girdi ja sierrareaidduid ráhkadit kártamálliid mat čájehit guovllu topografiija.

Bargovuohki sáhtášii leat ávkin kulturmuitosuodjalusas. Go de oahppá dulkot iešguđet kártamálliid, de lea vejolaš plánet buorebut gokko eanadagas ferte čadáhít geahčademiid ja gokko ii dárbbas geavahit nu ollu resurssaid. Dát vuohki lea danne lasseveahkki gieddegeahčademiide.

11.2 Kulturmuittuid registreren sierranas stuorát areálaplánaid oktavuodas

Sámediggi lea 2008:s registreren sámi kulturmuittuid mánga stuorra areálaplána oktavuodas sámi guovlluin. Dát guoská bieggamilloplánaide Finnmárkkus, Nordlánddas ja Mátta-Trøndelágas ja maiddá Setermoen báhčínšiljus, Ráissa álbmotmeahcis ja Nord-Kvaløya ja Rebbenesøy eanadatsuođjaluoguvllus.

Hamnefjell bieggamilluid muddenplána oktavuodas Báhccavuona gielddas Finnmárkkus registrerejuvvojedje 147 ean̄kilmuittu 82 kulturmuítobáikkis. Báikediđostallan lea dan áiggiis mii vel lei hálddus almmustáhttan kulturmuittuid mat čájeht guhkes áiggi sámi ealáhusheivehemiid Finnmárkku rittus, ja mas lea stuorra árvu dan eanadaga muosáheamis, mas dát lea dáhpáhuvvan. Go dáid kulturmuittuid vel sáhtta čatnat boares sámi oskui ja árbevieruide, de šaddá guovlu erenoamáš miellagiddevažžan čájeht rievdamá goddebivdoservodagas boazodoalloservodahkan. Plánaevttohusa oasis šaddet vuostálagaid mánga registrerejuvvon kulturmuittuiguin, sihke njuolggá ja eahpenjuolggá. Mánga dáin kulturmuittuin čatnasit sámi oktavuhtii ja daid ferte atnit automáhtalažžat ráfáiduhthuvvon. Bieggamillut vuolidit guovllu kulturhistorjjálaš árvvuid. Dán vuodul vuosttaldii Sámediggi plánaevttohusa arealahálddašemiide ja lea bivdán ahte osiid plánaguovllus ferte váldit eret muddenplánas.

Oarjevuonas Divttasvuona suohkanis Nordlánddas lea Nordkraft Vind AS prošehteremin bieggamillorusttega mas leat gaskal 32-35 bieggamillu. Sámediggi lea bálkahan Árran Julevsámi guovddáža čadáhít kulturmuítóiskkademiid doaibmabidjoguovllus. Bohtosat dán rádjai čájeht golbmáloginäre registrerejuvvon automáhtalaččat ráfáiduhthuvvon sámi kulturmuittu, mas leat mánga mat guoskkahuvvojit njuolggá plánejuvvon bieggamillopárkkas. Sámediggi áigu čuovvolit dán prošeavtta 2009:s.

Fosenhalvøyas Roana ja Åfjorda suohkaniin leat čadahuvvon kulturmuítóregistreremat Roan ja Bláheia bieggafápmorusttegiid oktavuodas Roan suohkanis ja Storheias Bjugna ja Åfjorda suohkaniin. Storheias eai leat registrerejuvvon sámi kulturmuittut. Roanis registrerejuvvui sámi eamihávdí. Bláheias registrerejuvvojedje ja merkejuvvojedje kártii boares bivdorusttetbázahasat. Báikkít ledje oahppásat ovddežis, muhto eai lean merkejuvvon kártii albma láchkai. Eamihávdí lea erenoamáš go eai leat oahppásat eaige registrerejuvvon nu ollu dákkáraš sámi hávdit ná guhkkín máddin ja danne lea deatalaš dan suodjalit boahhteáigái. Dát kulturmuittut eai lean dattetge doarvái vuodđun vuosttaldit plánaid. Sámediggi lea bivdán ahte kulturmuítobáikkít galget muddejuvvot erenoamášguovlun kulturmuittuid suodjaleapmái plánain.

Sámediggi lea čadahan guokte stuorra báikediđostanprošeavtta Setermoen báhčínšiljus Beardu suohkanis ja Ráissa álbmotmeahcis Ráissa suohkanis. Goappašat prošeavtta álggahuvvojedje gieddeáigodagas 2007 ja jotkojuvvojedje 2008:s. Registrerenbarggu Setermoenis lei Forsvarsbygg addán báhčínšilju viiddideami oktavuodas. Das registrerejuvvojedje 25 árrana. Ráisa-prošeakta lea registrerenbargu Romssa fylkkamánni ovddas Ráissa álbmotmeahci ja Ráisuottar-háldi eanadatsuođjaluoguvllun hálddašánplána ráhkadeami oktavuodas. Registrerenbargu lea čadahuvvon ovttasbarggus boazodoaluin. Sullii 140 kulturmuittu registrerejuvvojedje. Dáin ledje mánga cehtkojuvvon bartta ja goađi bázahasá, lagabui 100 árrana, ja bivdorokkít, čilat, borramušvuorkkát, hávdit ja bálvvosbáikkít. Dan lassín gávdnojedje geađgeáigásáš duktásajit ja ođđaset kvena kulturmuittut nugo 9 bihkkahávdí. Gávdnosat duodaštít Ráisvuomi guovlluid guhkesáiggi ja árrjalaš geavahusa.

Nord-Kvaløy ja Rebbenesøy eanadatsuodjalusguovllu registreremat leat dahkkojuvvon Romssa hálddašánplánema oktavuodas, muhto fylkkasuohkanis dat lea leamaš prošeaktajođiheapmi ja bargu. Sámediggi lea dattetge registreren guovllu kulturmuittuid. Dán jagi registrerejuvvui Nord-Kvaløya riddoguoovu. Doppe gávdnojedje goahteduktásadji, gaskaáigásaš duktásajit mat sáhttet lea sámi, ja maiddái bálvvosgeađgi.

11.3 Eará kulturmuitosuodjalusáššit ja prošeavttat

Hadselis, Narvikas ja Sortlandas lea Sámediggi 2008:s álggahan sámi kulturmuittuid registreremiid duottarguovlluin. Kulturmuittut gullet boarráset sámi goddebivdui. Registrerenbargu jotkojuvvon 2009:s, ja viiddiduvvo eará báikkiide maid birra Sámediggi lea ožžon báikkálaš dieđuid.

Vistesuodjalusa oktavuodas lea Sámediggi joatkán Sirmá- prošeavtta Deanu gielddas. Dán jagi leat guokte vistti ovdeštuvvon. Konkrehta suodjalusbarggu lassin lea prošeavtta ulbmilin ovddidit vistesuodjalusbarggu. Duodašteapmi, ovdešteapmi ja báikkálaš duojáriid oahpaheapmi lea čađahuvvon. Deanu giella, gilisearvi ja skuvla leat maid leamaš mielde barggus. Riikkaantikvára lea dorjon barggu.

Sámediggi lea 2008:s bargan nationála prošeavttain välljejuvvon kultureanadat eanadoalus. Prošeavtta áigumuš lea välljet ovttá dahje eanet ovddasteaddji eanadoalloeanadaga juohke fylkkas, mat ožžot ruđa stáhtas hálddašan- ja dikšundoaibmabijuide. Sámediggi lea bargan ovttas golmma davvinorgga fylkka Fylkkamánniiguin ja fylkkagiellaiguin ohcanproseassa oktavuodas. Juohke fylkkas lea välljejuvvon eanadat, buohkain lea dahje leamaš sámi ássan. Sámediggi lea dán barggu oktavuodas Nordlánddas, Romssas ja Finnmárkkus čađahan báikediđostallamiid ja jearahallamiid dán jagi.

Sámediggi lea 2008:s bargan Njávdáma opmodat oamastemiin. Dát lea vuosttaš lávki láchčimis daid bázahasaid ruovttoluottabuktima, mat 1915:s roggjuvvojedje Njávdáma ortodoksa hávdeeatnamis ja dolvojuvvojedje Oslo universitehtii. Sámediggi áigu 2009:s bargagoahtit ođđa hálddašánplánain Skoltebyen várás, gaikut muhtun visttiid gohttensajis, ja iskkadit guovllu ovdal ođđasiidhávddemiid.

Sámediggi lea oččodan Ceavccageađggi guovllun UNESCO máilmmiárbelistui. Dát ášši lea ovdal ovddiduvvon Birasgáhttentdepartementii ja divaštallojuvvon Sámedikki dievasčoahkkimis. Sámediggi lea čoahkkimis ja čálašeamis Riikkaantikvárain ákkastan mo Ceavccageađgi ollašuhtá daid eavttuid ahte das lea erenoamáš buorre oppamáilmmálaš árvu, gč. Operational guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, ja ovddidan buohtastahtti analysa eará dálá ja vejolaš máilmmiárbeáikkiid ektui. Sámediggi lea vuordimin Riikkaantikvára vástádusa dása.

12 KULTUVRA

12.1 Kultuvrralaš ovdanbuktimat

Kultureallin lea dehálaš fápmu nanusmahttit identitehta, seammás go dat addá ealli báikkálaš servodaga go olbmot háliidit orrut. Nana sámi kultuvra addá oadjebasvuoda ja dehálaš lassiváikkuhusaid nugo čálggu ja eallinkvalitehta. Kultuvra lea maid dat arenat ja deaivvadanbáikkit gos dáidda ja kultuvra gaskkustuvvot, ja go viidáset geahččá, de dasa gullet maid valáštallan, museat, girjerádjosat ja media.

2008:s lei várrejuvvon 1 900 000 ruvnno doarjagiidda musihkkaalmmuhemiide. Dan lassin lea Sámediggi ovttas Finnmárku fylkkagielddain ja Norgga kulturráđiin juolludan doarjaga Sápmi Music prošeaktii (SAMU), mii lea sierra ovttadat Musikk i Finnmark vuolde ja man váldobargun lea geavahit musihka seailuhit sámi kulturárbbi ja kulturgelbbolašvuoda.

Sámediggi doarju plánaid ásahtit riikkaidgaskasaš filbmaguovddáža Guovdageidnui. Dat buktá ođđa vejolašvuodaid ovdánahttit sámi filbmabuvttadeami, ja ovttasbargu riikkarájaid rastá addá ođđa vejolašvuodaid dasa mii guoská filbmaovddideapmái álgoálbmotperspektiivvas.

Čoahkkingirji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

131 siidu 233 siidus

Sámediggi lasihii 2008:is várrejumiid doarjagiidda sámi čáppagirjjálašvuoda buvttademiide. Earret eará manne oasis Sámeálbmot foandda dietnasis dása, juoga mii veahkehii dasa ahte lohku čáppagirjjálašvuoda giehtačállošii mat leat dohkkehuvvon almmuheapmái, lea njiedjan. Lea maid dárbbalaš láhčit dili nu ahte rámmaeavttut sámi fágagirjjálašvuoda olggosaddimii šaddet buorebut. Dá lea juoga maid Sámediggi áigu vuoruhit. Seammás lea dárbbalaš nanusmahttit doaimmaid ja gelbbolašvuoda sámi lágádusain. Dán dahká Sámediggi go nanusmahtta sámi lágádusdoarjjaortnega.

Sámedikkis leat leamaš konsultašuvnnat Kultur- ja girkodepartemeanttain doaimmaid birra mat leat St.diedáhusas nr. 32 (2007- 2008) Teáhterhearvvaidda duogábealde, lávdedáidaga birra Norggas. Álggálggus ii lean sámi lávdedáidaga namuhuvvon Stuoradiggediedáhusas. Sámediggi lea danin duhtavaš go diedáhusas aiddostahttojuvvo stáhta bajimuš ovddasvástádus sámi kultuvrii ja ahte sámi kultuvra lea dehálaš oassi nátionála kulturpolitihkas. Sámediggi áigu danin deattuhit man dehálaš lea ahte sámi teáhteriin leat seamma rámmaeavttut go eará teáhterat Norggas.

Beaivváš Sámi teáhter lea sámi nášuvnnalaš teáhter. Sámediggi bargá dan nala ahte rámmat Beaivváš Sámi Teáhteris nanusmuvvet lasi juolludemiid bokte ja sierra teáhtervisttiin. Áarjelsaemien Teatre oazžu bistaš doaimmadoarjaga Sámedikki bušehtas. Doaimmadoarjja teáhteriin lassánii beliin 2008 bušehtas. Sámediggi lea oččodan searveruhtadeami Áarjelsaemien Teatre doaimmaheapmái bealálaččaiguin lullisámi guovllu ovttasbargošiehtadusas.

12. 2 Festiválat

Sámediggi lea álggahan doarjjaortnega áhahuvvon sámi festiválat várás. Dása lei 2008:s juolluduvvon 1,8 milj. ruvno. Sámi festiválat leat dehálaččat gaskkusteapmái sámi musihkas, seammás go dat leat deaivvadanbáikkit buot áhkásaš olbmuid. Festiválat lea danin stuora mearkkašupmi sámi identitehtiin ja sámi giela ovdáneapmái.

2008:s oáččui viimmat Riddu Riddu stahtusa guovddášfestiválan, ja dakko bokte sihkkareabbo ekonomalaš vuodu. Doarjja Sámedikkis bisuhuvvo ja boahťa stáda bušehta stáhta doarjaga ja regionála doarjaga lassin. Festivála oktavuodas lea Riddu Riddu Davviguovllu álbmot- guovddáš áhahuvvon 2008:is. Sámediggi lea juolludan doarjaga dán guovddáša álggaheapmái. Jurdda lea ahte Davviguovllu álbmot guovddáš gaskkusta davviguovllu olbmuid dáidaga ja kultuvrra iežaset eavttuid vuodul ja mii ovddida gelbbolašvuoda, kvalitehta ja mánggabealátvuoda.

12. 3 Dáiddáršiehtadus

Dáiddáršiehtadus maid Sámediggi álggahii 2004:s, lea ovttasbargošiehtadus Sámi Dáiddárráđiin (SDRin). 2008 šiehtadusa šiehtadallamat botkejuvvojedje, ja šiehtadus mearriduvvui dasto Sámedikki 2008 bušehta badjel. Doaimmi rámma poasttaide mat gullet dáiddáršiehtadusa vuollái, lea 2008:s 4 350 000 ruvno. Váldošiehtadusa mielde mearriduvvon 19. 08. 04 lea Sámediggi ja Sámi dáiddárráđđi šiehtadallan 2009 šiehtadusa, mii doaimmá áigodagas 01.01. - 31.12.09. Sámedikki dievasčoahkkima bušehttašiehtadallamiin 26.11.2008 dohkkehuvvui ja mearriduvvui šiehtadus. 2009 rámma lea 5 150 000 ruvno.

Bargojoavku mas leat dáiddárorganisašuvnnaid ja Sámedikki láhtut, leat ožžon válddi árvvoštallat sisaoastinortnega mii buorida almmuhuvvon sámi čáppagirjjálašvuoda ja musihka/luođi háhkanvejolašvuoda.

Seammalágan šiehtadus ii gávdno vel Ruota ja Suoma Sámedikkiin. Ruota Sámedikki kultursemináras skábmamánu 2008:is dajai Sámi teáhter searvvi jođiheadđi ahte lea ilus go dáiddašiehtadus doaimmá bures, muhto sávvá seammalágan ortnegiid Suoma ja Ruota beallai. Sámediggi norggas lea dávjá mielde ruhtadeame iešguđetlágan ortnegiid mat sáhttet leat ávkin Suoma- ja Ruotabeale dáiddáriidda

12. 4 Sámi ášahusat / Sámedikki ášahuspolitihkka

Sámedikki dievasčoahkkin meannudii skábmamánuš dieđáhusa sámi ášahusovddideami birra Sámi ášahusat ja siviila sámi servodat.

Dieđáhus árvvoštallá hástalusaid ja evttoha doaimmaid sámi ášahusovddideapmái guhitta iešguđege suorggis. Hástalusaid árvvoštallamat leat čadnon dáidda surggiide:

Sámi ášahusaid iehčanasvuohta ja čanastagat sámi almmolašvuhtii.

Ášahusaid stivren- ja organiserenmálle.

Gievrras ja máŋggabealat ášahusaid ovddideapmi.

Ášahusaid gaskasaš ovttasdoaimman ja ovttasbargu.

Ođđavisttiid ruhtadeapmi.

Sámedikki duohta vejolašvuohta váikkuhit sámi ášahusovddideami eavttuide bušeahhtaráđđádallamiid bokte stáhta eiseválddiiguin.

Ášahusdieđáhusa čuovvolanbargu álggahuvvo 2009:s mearriduvvon plána mielde. Ášahusain leat iešguđetlágan vuolggasajit eaige leat olle seamma guhkás iežaset proseassaiguin. Danne dárbbášuvvojit iešguđetlágan lahkonašvuogit, maiddá go guoská áigeperspektiivii . Dieđáhusa doaimmat čuovvoluvvojit lagas gulahallamiin guoskevaš ášahusaiguin.

12. 5 Ođđavisttiid ruhtadeapmi

Sámi ášahusaid dovdomearka lea dájvja ahte dat leat vuolggahuvvon sámi báikkálaš servodagas dahje guovddáš sámedikihkalaš bealis, eai ge báikkálaš dahje regionála eiseválddiin. Dát mielddisbuktá ahte dájvja lea váttis oažžut báikkálaš ja regionála ruhtadeami sámi ášahusaid visttiide.

Ráđđehus lea Stuoradiggedieđáhusas nr. 28 (2007- 2008) ”Sámedikihkka” evttohan viessoláigguiguin ruhtadit ođđa sámi kulturviesuid. Sámediggi lea álgovuolggalaččat mielas dákkár ruhtadeapmái, ja vuordá konsultašuvnnaid dán birra fargga.

Sámedikki sámi ášahusvisttiid vuoruheapmi áigodahkii 2009-2014 lea čuovvovaš:

1. Sámi dáiddamusea: Prošekteren 2008-2009, huksenálgaheapmi 2010.
2. Várdobáikki sámi guovddáš: Prošekteren 2011-2012, huksenálgaheapmi 2013.
3. Beaivváš Sámi Teáhter: Prošekteren 2013-2014.

12. 6 Kulturviesut

Sámediggi lea hástalan Sijti Jarng, Nordlándda fylkkasuohkana ja Aarborte suohkana nammadit bargojoavkku dainna ulbmilin ahte ovddidit Sijti Jarng nanu sámi ášahussan mii earret eará galgá bargat čuovvovaččat:

- nanusmahttit ja ovddidit guovddáša regionála oktavuohtan.
- nanusmahttit lullisámi giela, kultuvrra ja árbevieruid, dása gullet maid girjerádjobálvalusat.
- leat guovddáš oassálastin ja eaktudeaddjin ovddidit lullisámi giela, kultuvrra ja ealáhusaid.
- ovddidit jurdagiid, fálaldagaid ja gelbbolašvuođa mat bohtet olles guovllu lullisámi álbmogii ávkin, ja veahkehit nannet oktavuodaid ja fágalaš birra.

Sámi Dáiddaguovddáš lea guhká sávvan beassat fárret eret dálá visttis vuohkkaset ja guovdilet lanjaide Kárášjogas. RICA eiendom:s leat vuogas lanjat, muhto dáhttu doaimbasihkarvuođa almmolaš doarjagiin gielddas, fylkkagielddas ja Sámedikkis ovdalgo álget hukset ja heivehit lanjaid dáiddaguovddáša doaimmaide. Sámediggi lea 2008 bušeahtas juolludan lassidoarjaga dán doibmii. Doarjjaaddit leat maid addán lohpadusaid juolludit eanet ruđaid 2009 várás, juoga mii dagaha fárrema vejolažžan.

Stivrenjoavku lea buktán ávžžuhusa Ája sámi guovddáža boahhtevaš organisereme birra. Ásahusdieđáhusas ávžžuha Sámediggi ahte Ája sámi guovddáš, Riddu Riđđu, Gáivuona sámi giellaguovddáš ja Lásságámmi ovttastahttojuvvojit oktasaš ovttadahkan. Álgoálggus ávžžuhuvvo ahte guovddáš organiserejuvvo vuodđudussan maid Sámediggi, Romssa fylkkasuohkan, Gáivuona suohkan ja Omasvuona suohkan ásaht, ja maŋgel organiserejuvvo oasussearvin mas dat seamma instánsat šaddet eaiggádat.

12. 7 Museat

Sámediggi lea maŋgii váldán ovdan sámi museaid ekonomalaš dili sihke kultuvra- ja girkodepartemeanttain (KGD) ja ABM-ovddidemiin. Sámediggi bargá ain dan nala ahte museaodastusa áigumušat čuovvuluvvojit stáhta eiseválddiid bealis, maiddá sámi museaide.

Oassin museaodastusas álggahuvvui sámi museafierpmádat lohpageahčen 2007. Fierpmádat lea čanasbáiki museaid gaskkas main lea sámi historjá ja árbevirolaš máhttu oassin iežaset doaimmas. Riddu Duottar Museain lea ovddasvástádus koordineret fierpmádaga. Fierpmádaga vuosttaš prošeavttat leat čohkkenhálddašeami birra, ja ovddidit oktasaš web-uskkádaga museaide oktan sámi čoakkáldagaiguin. Sámediggi lea juolludan ruđa seminárii dáid fáttáid birra.

Deanu ja Várjjaga museasiida eaiggádat leat mearridan nannensiehtadusaid, ja leat ožžon dárbblaš juolludemiid iežaset nannemii. Museasiida ásahuvvui ođđajagimánus 2009.

Romssa ja Davit Nordlándda sámi museadoaimma oasseguorahallama čuovvlleapmi lea dál lohpuhuvvomin. Dán guovllu museaovdáneami golbma ovddasvástádusmusea, Árran, Ája ja Várdobáiki, leat ožžon ruđaid plánet ja álggahit museadoaimmaid museaodastusa vuodul.

Leat leamaš maŋga čoahkkima gaskkal Sámediggeráđi ja museasearvvi, gos guovddáš váttisvuodát sámi museain leat guorahallojuvvon. Vuosttažettiin leat museaid ekonomalaš hástalusat geahčaduvvon.

Sámediggi ja ABM- ovddideapmi leat soabadan ahte nammaduvvo bargajoavku mii bargá dan nala ahte dávvirdiehtovuodu Primusa sámegeielat veršuvdna duohtandahkkojuvvo. Eanet ja eanet museat váldet atnui diehtovuodu, maiddá Ruoŋa bealde.

Sámi dáidaga seailudeami ja gaskkusteami dilli lea ain váttis. Vai bargu realiseret Sámi dáiddamusea doaimmahuvvošii johtileabbo, lea Sámediggi juolludan oktiibuot 850 000 ruvnno musea prošeakteremii. Sámedikkis ja RiddoDuottarMuseas lea buorre gulahallan Statsbyggain prošeakterema birra.

12. 8 Valáštallan

2008:s juolluduvvui sámi valáštallamii 600 000 ruvnno speallanruđain. Sámediggi hálldaša dáin oasi, ja mihttomearrin lea heivehit sámi valáštallama erenoamážit mánáide ja nuoraide. Sámediggi lea juolludan ruđaid maid Sámiid valáštallanlihttu - Norga (SVL- N) hálldaša, guhte organisere riikkarájiidrašttildeaddji valáštallandoaimmaid sámi álbmogii. SVL-N ja Sámi spábbačiekčanlihttu (SSL) leat SVL vuollásaš lihtut, ja mat organiserejit doaimmaid Norggas. SVL organisere sámi measttirgilvvuid ja sámi riikajoavkkuid.

Sámediggi álggahii 2007:s ortnega mas juohká valáštallanbálkkašumi nuorra sámi valáštalliide. 2008:s juhkkujuvvojedje guokte bálkkašumi, goabbáge 25 000 ruvnno, čuoigái Finn Hågen Krogh Álttás eret ja judo-gilvaleaddjái Odd Isak Kappfjell Snoasas eret.

Guovvamánu 2008:s lei sámi valáštallan guovddázis Romssas gos lágiduvvo čuoigan/njoarostangilvvut, valáštallangálla ja NM heargevuodjimis. Sámediggi juolludii 200 000 ruvnno lágideami čađaheapmái.

Njukčamánu 2008 oassálaste sámi valáštallanjoavku ja kulturdoaimmaheaddjit Arctic Winter Games (AWG) Yellowknife:s Canadas. AWG lágiduvvo juohke nuppi jagi, ja lei goalmát gearddi go Sápmi oassálastii dáin valáštallan- ja kulturlágidemiin nuoraide árktalaš guovlluin. Sámediggi juolludii dása 800 000 ruvno.

Sámi spábbačiekčanlihttu (SSL) lágidii suoidnemánu 2008 nuppi VIVA World cup, máilmmimeašttirgilvvuid spábbačiekčamis daid guovlluid ja našuvnnaid várás mat eai oáččo miellahttovuoda FIFA:s. Gilvvut lágiduvvojit Váhčiris Ruotas, ja čohkkeje vihtta dievdojoavkku ja guokte nissonjoavkku. Sápmi vuittii nissonjoavkkus ja Sámi dievdojoavku bođii goalmádin dáin gilvvuin. Lassin njuolgo doarjagii mii lei 313 000 ruvno, juolludii Sámediggi vel 100 000 ruvno nissonluohká lágideapmái.

Sámediggi lea guovtti dievasčoahkkinnmearrádusas dorjon Romssa plánaid lágideat OG dálvegilvvuid Romssa gávpojis, ja šálloša go Norgga valáštallanlihttu mearridii geassit ohcama dán vuorus. Sámediggi áigu goitge dán barggu ja daid proseassaid vuodul mat leat čađahuvvon barggus oččodemiin dálve-OG Romsii, rabasvuodain searvat sullásaš proseassaide boahhteáiggis, jus dákkárat bohtet.

12.9 Rádjalovssat

2006 stádabušehtas juolluduvvui ruhta Sámedikki bušehta badjel ásaht dutkan- ja duodaštandoaimma Divttasvuona ja čatnat doaimma Árran Julevsámi guovddáži. Sámediggi dagai 2007:s šiehtadusa Árran Julevsámi guovddážiin ásaht golmmajagáš dutkan- ja duodaštandoaimma rádjalovssajohtolaga birra 2. máilmmisoađi áiggi. Árran Julevsámi guovddáš lea bargováldi ja barggus lea 3 milj. ruvno ekonomalaš rámma.

12.10 Media

Geassemánu 2008 šiehtadeigga Kultuvra- ja Girkodepartemeanta ja Sámediggi maŋŋil konsultašuvnnaid lánkaásahusa doarjagiid birra sámi aviissaide. Sámediggi lea veahkehan dasa ahte lánkaásahusas čielgasit definere sámi aviissa dakkár aviisan mas lea sámi álbmot váldomihittojoavkun. Dát mearkkaša ahte aviisa gokčá ođas- ja áigeguovdilis áššiid mat leat beroštahtti olles sámi álbmogii. Regionála- ja báikkálaš aviissat danin eai sáhte formálalaš mearrádušrievdadeami bokte gohčodit iežaset sámi aviisan ja dan bokte sáhttit gáibidit oasi preassadoarjagis. Sámediggi lea viidáseappot váikkuhan dasa ahte lánkaásahusas dál lea čielga ulbmilmearrádus mas čuožžu: ”Doarjja sámi aviissaide ja sámegeilat aviisasiidduide galgá lánčit demokrátalaš digaštallamii, oavilásaheapmái ja giellaovddideapmái sámi servodagas”.

12.11 Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lánvegoddi - SUPU

Nuoraidpolitihkka veahkeha rekrutteret boahhteáiggi álgoálbmotpolitihkkáriid. Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lánvegoddi lea oassálastán čoahkkimii Barents regiovnnaš nuoraidrádis (BRYC). Halvard Rundberg välljejuvvui BRYC ođđa stivrii álgoálbmotáirrasin. Gaskkamuttus skábmamánu lágidii BRYC workshop’a Yeah Right- Human Rights for Youth in the Barents. Oasit konferánssa fáttáin ledje álgoálbmotvuoigatvuodát ja ON mánáidkonvenšuvdna. SUPU lei ovddastuvvon Workshop’as.

SUPU oassálasttii Sámedikki jahkášaš čoahkkimis mánáidáittardeddiin Kárásjogas. Fáttát čoahkkimis ledje earret eará sámiid áirras Mánáidáittardeaddji nuoraidrádis ja Barents-áittardeaddji proseakta ”Sámi mánáid ja nuoraid servvoštallanvuoigatvuohta”. Dan lassin ávžžuhii SUPU mánáidáittardeaddji čálmustahttit lulli- ja julevsámi mánáid ja nuoraid vuoigatvuoda giellaohpahussii.

Viidáseappot lea SUPU čuoovolan gulahallama Mánáidáittardeddiin, buktán mearkkašumiid mat gullet earret eará Oslo sámi mánáidgárdái, sámi oahpponeavvuid dillái ja lágabokte vuoigatvuhtii Čoahkkingirji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

ožžut sámi oahpponeavvuid, oahpaheaddjeoahpusa evalueremi, dárbut gelbbolašvuhtii sámi kultuvrras ja gielas psykalaš dearvvašvuodasuodjalusas nuoraid várás. Lávdegoddi álggahii maid barggu 2008:s eanedit daid nuoraid logu, geat leat logahallojuvvon Sámedikki jienastuslohkui, ja daid nuoraid logu, geat jienastit Sámediggeválggas.

SUPU lei mielde pláneme ja lágideame Sámi parlamentáralaš ráđi nuoraidkonferánssa Livššus. Doppe álggahuvvui ovttasbargu Ruota sámedikki nuoraidráđiin. Konferánsii serve 80 nuora Norggas, Suomas, Ruotas ja Ruoššas. Fáttát ledje earret eará sámiid deaivvadanbáikkid, davviriikkaid mánáidáittardeddiid oktasaš raporta ja sámi álbmotdearvvašvuoda iešguđetlágan bealit. Konferánssa mearridii resolušuvnna mii earret eará deattuha dehálašvuoda das ahte Sámediggi bargá gažaldagaiguin psykalaš dearvvašvuoda birra sámiid gaskkas. Nuoraidorganisašuvnna ásaheapmi buot sámiid várás ja interneahhtavuđot deaivvadanbáikkid nuoraide ledje resolušuvnna eará dehálaš čuoggát. SUPU ja Ruota Sámedikki nuoraidráđđi ovdanbukte konferánsabohtosiid parlamentariihkkárkonferánssas Roavvenjárggas.

Sámediggerádis leat juohke jahkebeali čoahkkimat Sámedikki nuoraidlávdegottiin.

13. Giella

13.1 Giellaiskkadeapmi

2008:s čadahii Sámediggi giellaiskkadeami, ja ulbmil lei oaidnit man ollu sámegiella geavahuvvo ovdalgihtii välljejuvvon ásaheapsain ja etáhtain sámegiella hálddašanguovllus, ja moatti eará suohkanis olggobealde hálddašanguovllu. Sámediggi lea maiddái iskan beroštumi välljet sámegiella skuvllain ja mánáidgárddiin norggas.

Dakkár iskkadeapmi čadahuvvo juohke njealját jagi. Iskkadeapmi deattuha iešguđet ásaheapsa oktavuoda sámegielgeavaheapsái. Iskkadeapmi árvvoštallojuvvu gárvánit 2009 álggus ja almmuhuvvo raportan.

13.2 Sámegiella hálddašanguovlu

Ođđajagimánu 1. beavvi rájes 2008 lea Snáasa suohkan váldon mielde sámegiella hálddašanguovlui. Dat mearkkaša ahte maiddái Davvi-Trøndelága fylkkasuohkan lea mielde seamma dáhtona rájes. Sámediggi oavvilda ahte sámegielbargu sámegiella hálddašanguovllu suohkaniin ja fylkkasuohkaniin lea hui dehálaš sámegielgeavaheami nannemis ja ovddideamis. Seammás leat stuora hástalusat go galgá meannudit geavaheddjiid guovtti gillii. Dat lea ge maid čájehuvvon go Sámedikkis leat leamaš čoahkkimat guovttegielalašvuodasuohkaniiguin ja fylkkasuohkaniiguin 2008:s. Hálddašanguovllu suohkanat ja fylkkasuohkanat ožžot jahkásaččat doarjaga Sámedikki bušehta bokte.

Sámediggi lea álggahan guovttegielalašvuodadoarjaga evaluerema. Evalueren gárvvistuvvo 2009 álggus, ja Sámedikkis lea ulbmil ahte dat galgá leat vuodđun prosessii mii galggašii mielddisbuktit ahte Sámedikki guovttegielalašvuodadoarjaga juolludaneavttut rievdaduvvojit bušehttajagi 2010 rájes.

Mánaga suohkana mat árvvoštallet searvat sámegiella hálddašanguovlui, leat váldán oktavuoda Sámedikkiin. Sámedikkis lea mihttomearri ahte galggašedje enet suohkanat searvat hálddašanguovlui, ja danne lea deattuhan juohkit dieđuid suohkaniidda makkár vejolašvuodaid, geatnegasvuodaid ja vuoigatvuodaid searvan mielddisbuktá. Loabát suohkan lea 2008:s sádden ohcama Kultur- ja girkodepartementii beassat searvat sámegiella hálddašanguovlui. Dan ohcama doarju Sámediggi, ja vuordá ahte ohcan dohkkehuvvo 2009:s.

13.3 Giellaprográmma

Sámediggi juolludii 2008:s ruđa sámeálbmotfoanddas Sámi allaskuvlii ráhkadit sámi giellaprográmma. Sámi allaskuvllas ja Sámedikkis galgá leat lagas ovttasbargu dainna, ja dat vurdojuvvu gárvvistuvvot vuosttaš jahkebealis 2009:s. Stuorámus hástalusaid searvvis sámi servodagas lea ealáskahttit ja nannet Čoahkkingirji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

sámegiela. Mihttomearri lea giellaprográmma bokte vuoruhit doaimmaid mat sáhttet mielddisbuktit eanet aktiiva sámegielgeavaheddjiid. Okta dakkár doaimma lea álggahit sámegiela oahpahušfálaldaga rávisolbmuide. Sámediggi lea bivdán Sámi allaskuvlla álggahit rávisolbmuid oahpahušprográmma mii galgá bistit 5 jagi, ja man olahusjoavkun leat rávisolbmot geat eai máhte sámegiela. Dat doaimma galgá čadáhuvvot lagas ovttasbargguin báikkálaš giellaguovddážiiguin ja giellabirrasiguin.

13.4 Doarjagat sámi giellaguovddážiidda

Sámediggi juolluda doarjaga oktiibuot ovcci sámi giellaguovddážiid lulli-, julev- ja davvisámi giellaguovllus. Sámediggi lea duhtavaš sámi giellaguovddážiid bargguiguin, ja oaidná dan dehálaš vuodđun sámegiela gáhttemii ja ovddideapmái. Giellaguovddážiid bargit deaivvadit oktii jagis ja dollet oktasaš seminára. Ulbmil dainna lea lonohallat vásáhusaid ja jurdagiid. Sámedikki mielas lea buorre go ášahuvvojit eanet sámi giellaguovddážit.

Ovddidan dihte sámegiela geavaheami lea Sámediggi juolludan ruđa giellaproševttaide sihke olggobealde ja siskkobealde sámegiela hálddašanguovllu. Doarjjaortnega ulbmil lea leamaš oažžut johtui doaimmaid mat movttidahttet mánáid ja nuoraid geavahit sámegiela stoahkamis ja friddjaáiggedoaimmain. Sámegiela hálddašanguovllu olggobealde leat earenoamážit vuoruhan guovlluid gos giella lea rašši.

13.5 Terminologija ja báikenamat

Sámediggi oaidná hirbmat dehálaš bargun juohkit dieđuid ja bagadallat sámi báikenamaid birra ja báikenammalága sisdoalu birra. Danne lea Sámediggi vuoruhan áiggi doaimmat ráđđeadiddin eiseválddiide ja earáide sámi báikenamaid čállimis ja dulkomis, ja veahkehit lágádusaid sámi báikenamaid suokkardeamis girjemánusiin. Sámediggi lea logaldallan sámi báikenamaid birra UNGEGN ovddas (United Nations Group of experts on Geographical Names) ja GeoForumis 2008.

Sámediggi lea cuiggodan eiseválddiide ahte sámegiela geavaheapmi galbbain ii čuovvoluvvo nu go galggašii báikenammalága vuodul. Iešguđetlágan njuolggadusat leat geavahuvvon sámegillii galbemis sihke olggobealde ja siskkobealde sámegiela hálddašanguovllu. 1990 báikenammalága mielde galgá seamma bargovuohki geavahuvvot hálddašanguovllu siskkobealde go olggobealde.

Odne geavahit ášahusat ja earát servodagas sámegiela beaivválaččat, ja dat mielddisbuktá stuora dárbbu sámegiela terminologija ovddideapmái buot surggiin ja buot golmma gillii. Danne lea Sámedikki tearbmabargu hui viiddis.

Tearbmabárjku Risten.no galgá áiggi mielde sistisdoallat buot sámi terminologija mii ráhkaduvvo ja dohkkehuvvo. Teknologalaš bealli ii leat dán rádjái doaimman áibbas bures, muhto mis lea mihttomearri buoridit dan fálaldaga.

Sámegiela hálddašanguovllu suohkanat leat mielde tearbmaproševttas “Hálldahustearpmat”, masa Sámediggi lea addán doarjaga. Prošeakta joatkašuvvá 2009:s.

Ođđa láhkatearpmat lea čadát dárbbu ráhkadit, danne go dađistaga jorgaluvvojit ođđa lágat sámegielaide. Sámediggi lea mielde nuppi oasis láhkatearbmaproševttas. Dárbbu dihte lea dehálaš ahte dat bargu áiggi mielde šattašii fásta doaimman.

Sámediggi loahpahii 2007:s stuora golmmajagi proševtta, Divvun, mii attii korrekturprográmma davvi- ja julevsámegillii. 2008:s joatkašuvvai dat prošeakta ja šattai Divvun II- prošeaktan, man bokte galget seamma korrekturgaskaomit ráhkaduvvot lullisámegillii, namalassi stávenreaidu ja sátnjuohkin. Seammás lea prošeakta buoridan ja divvon boasttuvuodaid Divvun-gaskaomiin davvi- ja julevsámegielas, ja ođđa veršuvdna Divvun-gaskaomiin almmuhuvvojedje 2008 loahpas.

13.6 Sámedikki giellastivra

Sámedikki giellastivrras leat leamaš 3 čoahkkima 2008:s, ja sii leat meannudan terminologijjaáššiid, ášahusnammaáššiid ja eará giellafágalaš áššiid. Giellastivrra doaibma čuovvu gaskaboddosaš njuolggadusaid mat leat mearriduvvon 2001:s. Plána mielde galget njuolggadusat ođasmahttojuvvot 2009:s. Giellastivrra rolla ja sadji lea guhká leamaš eahpesihkar Sámedikki organiserema ektui muđui. Go Sámi giellaráđđi heahtihuvvui 2000:s, de vállji Sámediggi ásahtit giellastivrra. Mii giellastivrra bargu lea ja mat gullet sámediggeráđi suorgái lea leamaš eahpesihkar. Danne leat giellastivrii gáibiduvvon čielgaseabbo njuolggadusat vai sin bargodilli buorranivččii.

13.7 Sámi giellaovttasbargu

Sámi parlamentáralaš Ráđđi nammadii 2008:s bargujoavkku mas leat mielde Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid hálddahusbargit. Bargujoavkku mandáhtta lei evttohit sámi giellabarggu boahhteáiggi organiserema sámedikkiid ovddasvástádussuorggi siskkoibealde, ja árvoštallat sáme giela dutkan- ja fága/resursaguovddáža ásaheami strategiijaid. Bargujoavkku raporta, ”Evttohus mo ođđasis organiseret sámi giellabarggu sámedikkiid ovddasvástádussuorggis”, addui SPR stivrii 26.08.08. Sámi parlamentáralaš ráđi dievasčoahkkin leat bivdán sámedikkiid čuovvolit raporta.

14 Mánáidgárdit

Sámediggi čuovvu gustovaš lágaid ja mihttomeriid maid Stuoradiggi lea mearridan. Sámi mánáid mánáidgárdit leat hui dehálaččat sámi mánáid kultur- ja giellaovdáneapmái.

14.1 Doarjagat

2008:s juolluduvvojedje doarjagat 41 sámi mánáidgárdái ja 19 dáčča mánáidgárdái main lea sáme gieloahpahus mánáide/mánájoavkkuide. Oktii buot guoská dat mánáidgárdáiide 31 suohkanis gos oktii buot leat 941 sámi máná. Mii leat juolludan doarjaga 6 prošeaktabargui, earret eará darfegoahteprošeaktii ja prošeaktii mii váldá vuorrasiid mielde mánáidgárdái. Dasto leat dorjon 4 oahpponeavvoprošeavtta. Njeallje leat davvisámegilli, golbma leat julevsámegilli ja golbma leat lullisámegilli.

14.2 Gelbbolašvuodalokten

Máhtodepartemeanta lea ráhkadan ”Kompetansen i barnehagen. Strategi for kompetanseutvikling i barnehagesektoren 2007-2010” (Gelbbolašvuolta mánáidgárdis. Gelbbolašvuodaovddideami strategiijat mánáidgárdesuorggis). Dain strategiijain vuoruhá Máhtodepartemeanta muhtun guovddáš surggiid ovdamearkka dihte pedagogalaš jodihemi, mánáid mielváikkuheami, giellabirrasa ja giellamovttiidahttima ja ovttasbarggu ja oktavuoda gaskal mánáidgárdi ja skuvlla. Sámediggi lea maid dáid čoahkkimiin ja konferánssain vuhtiiváldán daid surggiid.

Sámi allaskuvla lea Sámedikki gohččuma vuodul kárten mánáidgárdebargiid gelbbolašvuoda mánáidgárdiin gos leat sámi mánát. Raporta čájeha ahte bargit dárbbasit earret eará gelbbolašvuoda sáme gielas ja sámi árbevirolaš bargguin. Sámediggi áigu ovttas Máhtodepartemeanttain joatkit bargat mánáidgárdebargiid gelbbolašvuodaovddidemiin.

Sámediggi lea almmuhan guokte almmuhusa “Stullán” nammasaš mánáidgárdeáigečállagis.

Sámediggi lea doallan guokte čoahkkima Mánáidáittardedjiin. Čoahkkimiid fáttát ledje oahpponeavvodilli, sámi mánát sadjásašruovttuin, sámi nuorat ja skuvlavázzin ja sámi kultuvrra gáhtten gávpotservodagain. Leamaš maid dáid diehtojohkin Mánáidáittardeaddji prošeavtta birra “”Retten til delaktighet for samiske barn og unge” (Sámi mánáid ja nuoraid oassálastinvejolašvuolta).

Sámedikkis leat leamaš čoahkkimat muhtun suohkaniiguin sámi mánáid mánáidgárdefálaldagaid birra. Dán jagi leat ášahuvvon guokte ođđa mánáidgárdi/ossodaga. Mannan jagi logut čájehit ahte dáčča mánáidgárdit mat fállet sáme gieloahpahusa sámi mánáide, leat lassánan.

Sámediggi lea bagadallan váhnemiid, mánáidgárddiid ja mánáidgárdeeaiggádiid sámi mánáid mánáidgárdefálaldagaid birra. Ovttasbarggu bokte eará ásausaiguin lea Sámediggi bargan dan ala ahte sámi mánát galget oažžut mánáidgárdefálaldagaid mat leat heivehuvvon sin gillii ja kultuvrii.

Sámediggi lea ráhkadan bagadallama sámi mánáidgárddiide man vuodus lea mánáidgárddiid Rámmaplána, mii bagadallá movt sámi mánáid mánáidgárdefálaldat berre heivehuvvot.

Sámi mánáidgárdesuorggis leat olu hástalusat. Stuorámus hástalusaid searvvis lea oažžut eambo sámegeilat bargiid mánáidgárddiide. Sámeigelgelbbolašvuoda lassin dárbbasit bargit maiddá gelbbolašvuoda earret eará sámi árbevirolaš bargguin. Lea maiddái dárbu eanet oahpponeavvuide mat leat heivehuvvon sámi mánáide.

Lea lágiduvvon oktasaš mánáidgárde- ja skuvlakonferánša, ja das lei namma "Árra ángiruššan - buorit guhkesáiggi bohtosat". Dakkár oktasaš mánáidgárde- ja skuvlakonferánša dávista mánáidgárdeloktema ja máhttoloktema intenšuvnnaide gos galgá geahččat 18-jahkásaš oahpahasgeainnu oktii.

15. Oahpahas

15.1 Oahpponeavvut

Sihke lulli-, julev- ja davvisámegillii váilot ollu oahpponeavvut mat leat dohkkehuvvon Máhttoloktema - Sámi vuodul. Oahpponeavvoráhkadeami evaluerema čuovvoleapmin lea Sámediggi mearridan strategalaš plána oahpponeavvoráhkadeami várás áigodahkii 2009-2012.

Sámedikki strategalaš plánas oahpponeavvoráhkadeami várás 2009 – 2012 leat vuoruhan oahpponeavvuid sihke lulli-, julev- ja davvisámegillii guoskevaš guovlluid mánáidgárddiid ja skuvllaid evttohusaid mielde. Evalueren čájehii earret eará ahte leat muhtun skuvlaeaiggádat mat eai leat oastán sámi oahpponeavvuid. Sihkkarastin dihte ahte juohke oahppi oažžu daid oahpponeavvuid, lea okta strategijain ahte oahpponeavvut galget leat nuvtá.

Nubbi strategiija lea ovddidit resursaskuvllaid oahpponeavvoráhkadeami várás davvi-, julev- ja lullisámi guovlluin. Sámediggi lea álggahan ovddasmanniproševtta Divttasvuona suohkanis, man ulbmilin lea ovddidit Ájluovtta skuvlla resursaskuvlan oahpponeavvuid ráhkadeapmái julevsámegillii. Dan ovddasmanniproševtta vásáhusat galget leat vuodđun ovddidit resursaskuvllaid maiddá lulli- ja davvisámi guovlluin.

Sámedikkis lea jeavddalaš oktavuolta oahpponeavvobuvttadeddjiguin ja lea 2008:s doallan ovttasbargočoahkkimiid guvttiin lágádusain. Sámi oahpponeavvut leat leamaš fáddán olu Sámedikki čoahkkimiin, earret eará Máhttodepartemeanttain, Oahpahasdirektoráhtain, Finnmarkku Fylkkamánniin ja Sálasiin – Sámi almmuheadđji- ja aviisaservviin.

2008:s leat gárvvistuvvon oktii buot 36 dábalaš ja earenoamáš heivehuvvon oahpponeavvu, mánáidgárddi rámmaplána ja Máhttolokten – sámi vuodul. dain leat vihtta julevsámegillii, okta lullisámegillii ja 30 davvisámegillii. Dát logut leat sullii seamma go 2007 logut.

2008:s lea juolluduvvon doarjja 26 oahpponeavvoprošektii vuodđoohpahas várás, juhkkovuvvon dábalaš/digítála ja earenoamáš heivehuvvon oahpponeavvuide. Golbma proševtta lullisámegillii ja guokte proševtta julevsámegillii leat álggahuvvon, ja dat earát leat davvisámi proševttat.

Go Sámi oahpahasráđđi heaittihuvvui juovlamánus 1999, de válddi Sámediggi badjelas daid oahpponeavvuid mat ledje sin rádjosis. Dat eai lean čielga oahppoávdnasat, muhto dakkár lassíávdnasat mat gokčēt dušše osiid gelbbolašvuodamihtuin dálá oahppooplánain, nu go ovdamearkka dihte álkes lohkanhappagat, fáddághappagat, plakáhtat ja spealut. Sámediggi jugii 2008:s dáid oahpponeavvuid nuvtá 37 mánáidgárdái, 88 vuodđoskuvlii ja 5 joatkkaskuvlii Norggas, ja 7 Čoahkkingirji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

mánáidgárdái ja 6 vuodđoskuvlii Ruotas ja Suomas. Lassin juhke oahpponeavvuid giellaguovddážiidda, girjerádjosiidda, allaskuvllaide, dearvvašvuodaguovddážiidda, váhnenfierpmádagaide ja girjebussiide. Oktiibuot dahket dat sullii 40 000 gáhppálaga.

Sámediggi bidjá buot oahpponeavvuid oahpponeavvoguovddáži mii lea Guovdageainnus. Oahpponeavvoguovddáš luoiká oahpponeavvuid skuvllaide ja mánáidgárddiide miehtá riikka. Sámedikkis leat maid leamaš oahpponeavvočájáhusat sámi earenoamášpedagogalaš fágabeivviin Romssas ja Sámi mánáidgárde- ja skuvlakonferánssas Bodáddjos. Dieđut ođđa oahpponeavvuid birra gávdnojit maidái neahttabáikkis Sámi oahpponeahtta www.oahpponeahtta.no

Sámediggi oaidná ahte gárvvistuvvon oahpponeavvuid lohku ii leat sturron jagi 2007 rájes jagi 2008 rádjai. Sámediggi lea guhká bidjan guovddáži sámi oahpponeavvodárbbu ja daid váilivuoda. Váttisvuoda dihte go skuvlaeiggádat eai oastte sámi oahpponeavvuid vaikko dat gávdnojit, háliidii Sámediggi geahččalit ođđa ortnega bokte addit nuvttá oahpponeavvuid skuvlaeiggádiidda. Sámediggi deattuha dattetge garrasit ahte ii hálit mange láhkái luvvet skuvlaeiggádiid ovddasvástádus fállat sámi ohppiide sámi oahpponeavvuid mat gávdnojit, go muđui dain lea ovddasvástádus oahpponeavvuin mat leat dárogillii. Sámi oahpponeavvut eai galgga leat salderenpoastan gieldabušehtain.

Sámedikki 2009-2012 strategalaš oahpponeavvoráhkadanplánas daddjojuvvo čielgasit ahte nuvttá oahppogirjijt gielddaide eai galgga čuohtat ođđa oahpponeavvuid ráhkadeapmái. Dát ii leat vejolaš jos Sámediggi ii várre dohkálaččat resurssaid jahkásaččat buvttadeapmái. Sámedikki vejolašvuotta sihkkarastit einnostahttivuoda oahpponeavvobuvttadeddjiide ja skuvlaeiggádiidda, ja buorre oahpponeavvofálaldat sámi ohppiide, sorjá danne juolludusain stáhtabušehta bokte.

Sámediggi vuordá ahte čielggaduvvo makkár ovddasvástádus guhtesge galgá leat sámi oahpponeavvobuvttadeamis. Sámedikki vejolašvuotta duhtadit dárbbuid sámi skuvllain sorjá das ahte juolludusat guovddáš eiseválddiid bealis leat doarvái, oahpponeavvobuvttadeddjiid kapasitehtas ja ahte skuvlaeiggádat ollašuhttet láhkageatnegahttojuvvon doaimmaid. Sámedikki ulbmiliid strategalaš oahpponeavvoplánas sáhtta leat váttis ollašuhttit almmá dáid beliid čielggadeami haga.

15.2 Oahppoplánat ja diibmojuohkin

Eurohpalaš olmmošrievtti duopmostuollu (Den europeiske menneskerettsdomstolen, EMD), lea mearridan ahte norgga fága Risttalašvuota-, osku- ja eallinoaidnu (KRL) hilggui eurohpalaš olmmošrievtti konvenšuvnna. Danne lea dan oahppoplána sadjái boahtán ođđa oahppoplána Osku, eallinoaidnu ja etihka (OEE). Sámediggi lea meannudan OEE – sámi oahppoplánaevttohusa ja sádden dan Oahpahasdirektoráhtti ja Máhttodepartementii.

Boazodoallofága Jo3/fidnooahpahus oahppoplánaevttohus lea leamaš gulaskuddamis ja lea divvojuvvon gulaskuddancealkámušaid mielde. Gulaskuddancealkámušat mielddisbuktet maidái ahte oktasaš prográmmafága Jo2 boazodoallu mearriduvvon oahppoplána ferte rievdaduvvot. Dat plána rievdaduvvo ja mearriduvvo álgojagis 2009.

Sámediggi lea Máhttodepartemeanttas ohcan juohkit fidnooahpahusa duodjefága, ja lea čoahkkinastán fidnooahpahusa ovttasbargoráđiin (Samarbeidsrådet for yrkesopplering, SRY). SRY lea evttohan juohkit duoji Jo3:s. Duojs leat čuovvovaš vihtta prográmmasuorggi Jo3/fidnooahpahas; čoarve – dákte- ja metálladuodjefága, tekstiiladuodjefága, čuoldin- ja gođđinfága, siste- ja náhkkeaduodjefága ja garraduodjefága. Oahppoplánabargu álggahuvvo álgojagis 2009.

Sámediggi lea Máhttodepartemeanttas ohcan ráhkadit earenoamáš sámi oahppoplánaid joatkkaohpahussii ja lea čoahkkinastán fidnooahpahusa ovttasbargoráđiin, SRY:in. SRY ii ávžžuhan ásaht ođđa prográmmafágaid earenoamáš sámi oahppoplánaiguin Jo3 luonddugeavaheamis ja Jo3 media ja gulahallamis. SRY ii ge ávžžuhan ásaht válljenprográmmafága, sámi meahcásteapmi prográmmasuorggi studerenráhkkanahhti luonddugeavaheapmi Jo3 siskkobealde.

Čoahkkingirjji čállit: Inga Margrethe Eira/Ellen Aina Eira

140 siidu 233 siidus

Stuoradiggi doarjui 2007 čavčča Ráđđehusa evttohusa lasihit 1.- 4. jahkeceahki diibmologu oktiibuot 190 diimuin, 60 minuhta diimmut. Diimmut juhkkovuođot ná; 76 diimmu dárogiella, 76 diimmu matematihkka ja 38 diimmu engelasgiella. Diibmologu lassáneapmi doaibmá skuvlajagi 2008-2009 rájes.

Sámedikkis leat leamaš konsultašuvnnat Máhttodepartemeanttain diibmologu lassáneami birra fágain dárogiella, sámegiella, matematihkka ja engelasgiella. Soabaduvvui lasihit diibmologu 38 diimuin engelasgielas ja 76 diimuin matematihkas. 76 dárogieladiimmu juhkkovuođodje dainna lágiin ahte lasihit 38 diimmu vuosttašgilli ja 38 diimmu nubbigilli.

Mánja fylkkagielddalaš joatkkaskuvlla leat vásihan maŋŋá Máhttoloktema ahte eai šat oaččo stáhta doarjaga sámegiela oahpahussii amas giellan. Sámegiella amas giellan lea duohta oahpahušfálaldat sámegielas. Sámediggi oaihvilda ahte skuvllat galget ovddidit heivehuvvon oahpahuš ja mánggalágan bargovugiid, oahpahuš prinsihpaid mielde. Oahpahušláhka válddahallá oahpahušvuođovuodá sámegielas ja sámegilli, muhto ii daid molssaektosaš sámegieloahpahušaid. Dalle go oahppái lea buoremus čovddus oazžut oahpahuš sámegielas amas giellan, berre dan molssaevttu sáhttit válljet. Joatkkaskuvllat dárbašit resurssaid vai sáhttet fállat amasgiellamolssaevttu. Ohppiid lohku geat háliidit sámegiela amas giellan lea muhtun oktavuodáin hui unni go buohtastahtá eará amas gielaiguin. Sámegiella lea almmolaš giella Norggas, ja danne ii leat riektá ahte sámegiella ferte gilvalit seamma dásis ovdamearkka dihte duiskagielain dan ektui goas skuvllat galget fállat sámegiela amas giellan.

Danne háliida Sámediggi revideret doarjjaortnega joatkkaskuvllaid sámegieloahpahuš várás. Sámediggeráđđi lea váldán ášši ovdan Máhttodepartemeanttain ja Stuorradikki girko- ja oahpahuš- ja dutkanlávdegottiin.

15.3 Stáhta sámi joatkkaskuvllaid hálddašeapmi

Sámedikki mearrádus áššis stáhta sámi joatkkaskuvllaid boahhtevaš hálddašanmodealla lea čuovvovuvvon konsultašuvdnačoahkkimiin Máhttodepartemeanttain. Konklusuvdna šattai ahte Sámediggi álggaha árvvoštallat dakkár hálddašanmálla man olis Sámedikkis lea ovddasvástádus hálddašit dan guokte sámi joatkkaskuvlla árvvoštallama ja Máhttodepartemeanta álggaha rávvagiid čadaheami mat bohte ovdan raporttas mii ráhkaduvvui hálddašanmodealla čielggadusa oktavuodas. Dat mielddisbukta earret eará oahpahušlága rievdadanevttohusa.

15.4 Gelbbolašvuodálokten

2007:s juolludii Oahpahušdepartemeanta 2 miljon ruvno Sámediggái gelbbolašvuodáloktemi sámi skuvllas. Sámi allaskuvla oačču bargun ovddidit ja čadahit lassioahpahuš Sámi oahpahuš prinsihpat ja lasseoahpahuš sámegielas nubbingiellan. Fálaldatvuoru vuodul oačču maiddá Sámi allaskuvla barggu čielggadit sámi oahpaheaddjineahta ásaheami.

15.5 Eará

Romssa fylkasuohkana ja Sámedikki ovttasbargošiehtadusa olis lea Romssa fylkasuohkan álggahan proševtta Sámi fága- ja fidnooahpahuš Romssas. Sii leat nammadan prošektajođiheaddji, stivrenjoavkku ja prošektajoavkku. Sámediggi ja Romssa fylkasuohkan ruhtadit proševtta ja dat joatkašuvvá 2009:s.

Sámediggi lea bagadallan skuvlaeiggádiid, oahpaheddiid, váhnemiid ja ohppiid Máhttolokten – sámi oktavuodas, čuovvovaš fáttáin; fága- ja diibmojuohku, sámegieloahpahuš organiseren – earenoamážit olggobealde sámegiela hálddašanguovllu, oahppoplánat, oahpponeavvut ja sámi fáttát nátionála oahppoplánain.

16. Árbediehtu

Árbediehtu sáhtta definerejuvvot máhttun mii boahdá vásáhusain ja maid earenoamážit álgoálbmogat máhttet, mat čatnašuvvet sihke iešguđetlágan geavahanvugiide ja luondduresurssaid hálddašeapmái. Dat máhttu lea fievrriiduvvon boarrásit buolvvain nuorat buolvvaide, njálmmálaččat ja bargguid bokte. Ja dat máhttu gullá báikkálaš servodagaide ja sidjiide geain lea dat máhttu.

Sámit sáhttet veahkkin ovttaštahttit dieđalaš ja árbevirolaš máhtolašvuoda. Árbedieđu ferte kommuniseret, ja dan ávkkástallanárvu ferte čalmmustahttojuvvot ođđa oktavuodain. Dieđa rahpá ođđa vejolašvuodaid ja čorge saji árbediehtui dutkamis, ođđaáigásaš oahpahusas ja ceavzilis resursageavaheamis. Seammas sáhtta dieđa váikkuhit suddjet ja dohkkehit árbedieđu. Sámi álbmot lea ain servodathuksenmutter, ja árbediehtu sáhtta doaibmat huksengeađgin boahttevaš sámi servodahkii. Danne ferte árbedieđu vurket, geavahuvvot ja fievrriiduvvot buolvvas buolvii.

Sámeálbmot foandda ruđain lea Sámediggi dahkan šiehtadusa bargováldiin Sámi allaskuvllain ráhkadit vuoda gelbbolašvuodavuogádahkii duodaštuvvon árbedieđu hálddašeapmái.

Oassi barggus lea maid ásahtit ovttasbarggu áigejuovdilis dutkanprošeavttaiguin, sámi ásahtiguin ja sámi báikkálaš servodagaiguin vai besset systemáhtalaččat kártet ja duodaštít árbedieđu. Sii galget árvvoštallat ja buktit ávžžuhusaid mat vuhtiiváldet rievttálaš, ehtalaš, metodalaš ja tehnikkalaš beliid. Bargu doaibmahuvvo oassin sámi ásahtiguin davviguovllufierpmádaga bargun, ja ovttasbargguin sámi museiguin, Romssa universitehta sámi oahppoguovddáš ja Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU). Lassin sáhttet eará guoskevaš sámi kulturásahusat ohcat beassat searvat dan bargui. Galgá ásahtuvvot interneahhtasiidu gos sáhtta gávdnat dieđuid ja gulahallat árbedieđu barggu birra.

17. Ealáhusat

17.1 Ealáhusovddideapmi sámi guovlluin

Sámedikki mihttomearrin lea sihkkarastit ealli ja nana sámi servodagaid, main leat juohkelágan ealáhusat. Árbevirolaš ealáhusbargu ferte sihkkarastojuvvot ja viidáset ovddiduvvot, ja ođđa ealáhusaide fertejit addojuvvot ovdánanvejolašvuodát.

Sámediggi lea 2008:s oččodan sámi servodagaid ealáhuseallimii buoret rámmaeavttuid árvoháhkama, gelbbolašvuoda- ja buvttavovddideami, nannoset vuovdaleami ja vuovdindoaibmabijuid bokte, nu ahte ealáhusain livččii boahtteáigi ja dat nagodivčče gilvalit. Sámediggi oaivvilda ahte ovttasbargu lea deatalaš nannen ja ovddidan dihte sámi ealáhuseallima. Áigumuš lea ovttasbargat ulbmillaš váikkuhan-gaskaomiid bokte ja njuolga politihkalaš oktavuodain guovlulaš ja guovddáš eiseválddiiguin, main lea ovddasvástádus láchit ealáhuspolitihka.

Luondduresurssaid geavaheapmi sámi guovlluin ferte ovddimusat boahtit ávkin ássamii guoskevaš guovlluin. Sámediggi háliida danne oazžut duohta váikkuhanfámu eanadoallo-, boazodoallo- ja guolástuspolitihkkii ja luondduresurssaid hálddašeapmái guovlluin. Buorit rámmaeavttut ealáhuseallimii sámi guovlluin galget guoskat sihke árbevirolaš ealáhusheivehemiide ja bargosajiide mat čatnasit kultur-, diehtujuohkin- ja gulahallanteknologiiji.

Sámediggi lea 2008:s čadahahttan Sámedikki ealáhusovddideami váikkuhangaskaomiid evaluerema. Evalueren čájeha ahte dán váikkuhangaskaomiin lea positiivvalaš váikkuhan smávva báikegottiide. Dáid rávvagiid vuodul álggahuvvojit ja viidáset fievrriiduvvojit doaibmabijut. Dan geažil lea Sámediggi bargan viidáset raporterenvuogádagaguin, diehtujuohkimiin interneahhta bokte, ja dasto lea nannen gulahallama eará oassálastiiguin ealáhusovddideami siskkobeaide.

Geográfalaš doaibmaguovlu doarjagiidda maid sáhtta ohcat ealáhusovdáneapmái viiddiduvvo 2009 rájis nu ahte guoská maid olles Gávgaviikka gieldda ja olles Rivttát gieldda. Ealáhusovddideami

ovdáneapmi sámi guovlluin lea sorjavaš nášuvnnalaš juolludemiin stáhtabušehta badjel. Vai sáhtta doalahit ovdáneami geográfalaš doaibmaguovllus seammás go dát guovlu viiddiduvvo lea Sámedikkis bággu oazžut lasi juolludemiid nášuvnnalaš eiseválddiin.

17.2 Juohkelágan ealáhuseallin

Juohkelágan ealáhuseallimii gullet priváhta bálvalusat, huksehusat ja rusttegat, mátkeealáhusat ja eará bálvalus- ja smávvaindustriija. Dan lassin leat sirdojuvvon ruđat boazodoallošiehtadallamiid bokte mat leat geavahuvvon boazodolliid várás geat háliidit ásahtit dahje viidáset ovddidit lassiealáhusaid boazodoalu oktavuodas. 2008:s lea Sámediggi vuoruhan doaibmabijuid nisssonolbmuid ja nuoraid várás ealáhuseallimis. Dasto lea Sámediggi vuoruhan gelbbolašvuoda buorideami, buvttavoddideami ja innovašuvnna. Mátkeealáhusaid siskkobealde leat vásihusvuđot mátkeealáhusbuktagat vuoruhuvvon. Sámediggi lea maiddá vuoruhan smávibuš biebmobuvttadusa sámi biebmoarbevieruid vuodul.

Buot eanemus ohcamat bohtet doarjjaortnegii almmolaš, priváhta ja sosiála bálvalusfálaldagat. 2008:s juolluduvvui badjelaš 7 miljon ru proševttaide mat guske juohkelágan ealáhuseallimii. Sámediggi fertte bajjedit ealáhusovddidanrámmaid, earret eará juohkelágan ealáhuseallimii, jos galgá sáhttit doaibmat ovddidanaktevran sámi servodagain.

17.3 Duodji

Sámediggi lea 2005:s dahkan duodjeealáhusa váldošiehtadusa guvttiin sámi duodjeorganisašuvnnain. Dát čuovvoluvvo jahkásaš duodjeealáhusšiehtadusaiguin. Ealáhusšiehtadusa ulbmilin lea ovddidit ealáhuslaš duoji mas lea buoret gánnáhahttivuohta ja mii eanet vuovdá ieš buvttaduvvon gálvvuid. 2009 šiehtadusa ollislaš rámmán lea 9, 21 miljon ru. Dan geažil go investerendoarjjaortnegii ledje unnán ohccit 2007:s, unniduvvui rámma 2008:s.

Ealáhussiehtadusas leat várrejuvvon ruđat ovddidan- ja investerendoaibmabijuide, doaibmadoarjagi, čalgoortnegiidda, organisašuvnnadoarjjan ja duodjegávppiide. Dasto lea maiddá várrejuvvon ruđat duodjestipendii joatkkaskuvlla ohppiid várás.

Doarjja duodjefitnodagaide lea juolluduvvon sihke odđáásahemiide ja investerendoaibmabijuide dáláš fitnodagain. Ruđat lea maiddá addojuvvon mearkadávvirhukseami ja gelbbolašvuoda bajideapmái. Sámediggi lea addán ruđaid Boazodoalu oahpahuskantuvrii duoji bissovaš fidnooahppiortnega hálddašeapmái. Duodjeinstituhtii lea juolluduvvon doarjja duoji bagadallanvirggiid ásaheapmái. Sámediggi lea maiddá addán doarjaga NatourNor ja Duodjeinstituhta gaskasaš ovttasbargoprošektii ásaahit interneahhttabuvdda duoji vuovdima várás.

Vuodđun doaibmadoarjaga juogadeapmái lea oktiibuot 63 duojára, mat leat dohkkehuvvon daid eavttuid mielde mat leat duoji ealáhussiehtadusas. Doaibmadoarjjaortnega evaluerema oktavuodas áigut geahčadit livččii go vejolaš ásahtit duodjeregistara maid Dihtorbearráigeahčču sáhtášii dohkkehit.

Sámediggi lea dahkan šiehtadusa Asplan Viak AS:in ráhkadit ekonomalaš raportta duoji ovddideapmái jagiide 2007, 2008 ja 2009. Šiehtadus lea dahkkojuvvon golmma jagi áigodahkii. Ovdal láve Sámediggi dahkat šiehtadusa doaibmaváldiin dušše jahkái háválassii.

Raporta duodjeealáhusa ekonomalaš dilis 2008:s, mii lea dahkkojuvvon jagi 2007 rehketoalu loguid vuodul, čájeha ahte sis geat ledje mielde iskkadeamis, lea gaskamearalaš doaibmaboađus 94 216 ru, mii lea seamma dásis go 2006:s.

Finnut Consult AS lea Sámedikki ovddas guorahallan hástalusaid mat leat duojis gelbbolašvuoda, oahpahusa ja ovddideami siskkobealde. Guorahallamis lea biddjojuvvon guovddáži movt ovddidanbargu sáhtášii nannet bargolašvuoda ja dietnasa duojis.

17.4 Eanandoallu

Sámi guovlluid eanandoalus leat ollu jagiid ráhčan heajos ahtanuššamiin ja rekrutteremiin. Sámedikki presideanta searvvai 2008:s čoahkkimiidda smávvalolaččaiguin, Innovašuvdna Norggain, Fylkkamaniin ja Guovdageainnu suohkaniin ja Kárásjoga gielddain eanandoalu birra Sis-Finnmárkkus. Čoahkkimiid vuodul celkojuvvui ahte eanandoalu dárbbuid Sis-Finnmárkkus fertešii kártet, ja rámmaeavttuid maiguin dustet dáid dárbbuid. Smávvalolaččat Porsáŋggu gielddas bovdejuvvojit maiddá searvat dán ovttasbargoprošektii.

Sámedikkis leat leamaš čoahkkimat sihke Boanddaidservviin ja Boanddaid- ja smávvalolaččaid servviin eanadoallošiehtadallamiid birra ja oppalaččat ovdáneami birra eanandoalus.

Dasto lea Sámediggi addán rávvagiid Eanandoallo- ja biebmodepartemeantta eanadoallošiehtadussii. Sámediggi lea ákkastallan bajidit areálaráji buvttadandoarjjaohcamiid oktavuodas 200 mihtus 300 mihtui sámi ássanguovlluin, heaittihit priváhta mielkeeriid vuovdima, buoridit lábbábiERGohatti, buoridit luopmo- ja astoáiggi sadjásašortnega, áŋgiruššat viidáset náláštuhhtiimiin/dihtomárkanbiepmuiguin ja buoridit investerenvejolašvuodaid huksemiid oktavuodas.

17.5 Guolástusat

Sámediggi lea addán gulaskuddancealkámuša Riddoguolástuslávdegotti evttohussii Finnmarkkulága ektui NOU 2008:5 ja Sámi vuoigatvuodálávdegotti čielggadussii riddo- ja vuotnabivddu birra mearrasámi guovlluin (NOU 2007:12, 22. kápihttal.). Sámediggi eaktuda ahte lávdegotti ovttajienalaš árvoštallamat ja evttohusat eai rievdaduvvo viidát boahttevaš konsultašuvdnaproseassas. Sámedikki mielas lea maiddá lunddolaš ahte goappašiid lávdegottiid čielggadusat biddjojuvvojit vuodđun mearrasámi guovlluide máttabealde Finnmarkku ja ahte Riddoguolástuslávdegotti finnmárkkuláhkaevttohus geavahuvvošii mállen maiddá dáid guovlluid ektui. Riddoguolástuslávdegotti árvalusa barggu oktavuodas leat dollojuvvon čoahkkimat mearrasámi guolástanorganisašuvnnain Bivdi ja Norgga riddoguolástanservviin.

Sámediggi lea čađahan konsultašuvnnaid guolástuspolitihka njuolggadusaid reviderema oktavuodas, láhkaásahas gonagasreabbá hálddašeamis ja láhkaásahas mearraluossabivdui sámi guovlluin. Sámediggi lea maid ráđđádallan luossabivddu muddemiid hárrái jagiide 2008 ja 2009, ja mearraluossabivddu konsešuvdnaortnega hárrái. Sámediggi ii šaddan ovttaoavili Birasgáhtdepartemeanttain konsultašuvnnain luossabivddu muddemiid ektui 2008:s. Sámediggi lea joatkkán bargguin eiseválddiid ovddas sealluhit sámi geahčanguovllu mearraresurssaid hálddašeamis. Dát guoská earret eará hálddašeapmái ja ráhkadussii norgga riddodorskis, lagasvuodá- ja sorjavašvuodáprinsihppii gonagasreabbá hálddašeamis, areálageavahanriidduide gaskkal árbevirolaš vuotnaguolásteami ja guollebiebmanaláhusa ja mearrádušain rahpat luoddubivddu 2009:is.

Njurjuid mudden ja hálddašeapmi lea maid guovddázis Sámedikki riddo- ja guolástuspolitihkas.

Njuorju rolla ja movt dat váikkuha báikkálaš mariidnabirrasii ja resurssaide, lea oassin Mearradutkaninstituhta golmma jagáš dutkanprošeavtta bohtosiin mat gusket vuotnaekologijii Porsáŋgguvuonas. Sámediggi moaitá dan go dutkanprošeavtta oktavuodas olles dutkanáigodagas gildojuvvui oalát njuorjobivdu vuonas, juoga mii raššuda riddodorski ja eará mariidnaresurssaid.

17.6 Boazodoallu

Sámediggi lea jagis 2008 addán cealkámuša ođđa elliidčalgoláhkii. Sámedikki árvalusat Guske elliiddolliid ovddasvástádussii boraspirepolitihkas, bohccuid gáldemii ja dasto bohccuid goddimii gazirdanbuikkui.

Borgemánus/čakčamánus 2008 finai sámediggeráđđi buot boazodoalloguovlluin Norggas viežžat árvalusaid boazodoalpolitihkalaš dieđáhussii maid sámediggeráđđi lea ráhkadeamen, ja dasto njuolga

boazodolliiguin guorahalai hástalusaid mat leat boazodoalu rámmaeavttuid oktavuodas. Ealáhus lea fuolastuvvan guohtuneatnamiid massima geažil ja go váilot návccat iežaset hálddahas. Sii váillaht maiddá beaktilis doaibmajuid boraspirevahágiid eastadeapmái, ja buriid ja einnostuvvi buhtadan-ortnegiid. Sámediggi áigu guorahallat dáid áššecuolmmaid earret eará iežas boazodoalldiedáhahas mii gárvvistuvvo gidat 2009.

Boazodoalu divortnet lea mángii mañimus jagiin ovddiduvvon Ráđdehussii. Sámediggi lea beahtahallan go ii dán ge bušeahttaáigodagas loahpahunvo dát ortnet. Sámediggi doarju Norgga boazosápmelaččaid riikkasearvi (NBR) barggu dán áššis. Ealáhus oaiuvilda ahte mañimus divat-lassáneamit earret eará bensiinna ektui leat buktán eahpegorálaš stuorra ekonomalaš noadi muhtun boazodolliide. Sámediggi lea juolludan ruđaid vai NBR lea sáhtán nammadit lávdegotti mii galgá bargat dáiguin áššiguin eiseválddiid ektui, ja dárbbu mielde bálkáhít áššedovdiid divatáššis.

17.7 Lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmma ja sámi mátkeealáhusat

Sámedikki dievasčoahkkin mearridii guovvamánus 2008 álggahit lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmma sámi mátkeealáhusaiguin. Prográmma rámma 2008:s lei 6,5 miljon ru.

Fágalaš forum lea áhahuvvon. Das leat mielde Innovašuvdna Norga, fylkkagielddat ja golmma davimus fylkkagielddaid eanandoalloossodagat, Bioforsk, Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ja Sámi allaskuvla. Dán foruma ulbmilin lea lonuhallat dieđuid almmolaš doaibmajuid ja proševttaid hárrái main lea mearrašupmi prográmmii. Dasto lea áhahuvvon ovddidanforum mas leat mielde sámi ealáhusorganisašuvnnat. Ovddidanforum doaibmá prográmma referánsajoavkun.

Okta doaibmajuiin árvoháhkkanprográmmas lea rekrutteret ja gávdnat vejolaš meahce- ja lotnolasbargiid geat háliidit áhahit doaimmaid sámi guovlluin. Rekrutterenbargu lea jođus ja álggahanskuvla álggahuvvo jagi 2009 álggus.

Lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmma ja sámi mátkeealáhusaid bokte lea Sámediggi ožžon vejolašvuoda ovddidit mátkeealáhusaid sámi guovlluin. Sámediggi lea 2008:s vuoruhán vásihuvvuđot buktagiid ráhkadeami ja dasto lotnolasealáhusaid mátkeealáhusdoaimmaid ja smávibuš biebmo- buvttadusa. Dákkár vuoruhemiin biddjojuvvo vuodđu šláddjás ja ođđahutki mátkeealáhusaid huksemii, maid bokte oazžut bargosajiid ja sihkkarastit ássama sámi guovlluin. Seammás lea Sámediggái deatalaš ahte sámi kultuvra mii gaskkustuvvo mátkeealáhusaid oktavuodas, lea luohtehahti ja dávista sámi beroštumiide, norpmaide ja dábiide.

Sámediggi lea doallan sámi mátkeealáhuskonferánssa Álttás golggotmánus 2008. Konferánssa ulbmilin lei meroštallat sámi mátkeealáhusdoahpaga sisdoalu, čalmmustahttit hástalusaid mátkeealáhusain ja addit Sámediggái stuorát vejolašvuodaid ulbmillaččat bargat sámi mátkeealáhusaid ovddidemiin. Dan lassin lei ulbmilin nannet ovttasbarggu sámi mátkeealáhusoassálastiid gaska.

Sámediggi lea hábmegoahtán proševtta mátkeealáhusaid ovddideapmái miehtá sámi guovllu. Dan oktavuodas lea earret eará dollojuvvon seminára/proseassačoahkkin golmma sierra sajis Finnmárkkus.

18. Dearvašvuoda ja sosiálapolitihkka

Sámediggi lea dearvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid oktavuodas 2008:s geahččalan ovddidit áddejumi das movt sáhtá olahit ovttáárvosaš bálvalusa mihtomeari sámi álbmoga várás, ja dasto movt buoridit máhtolašvuoda sámi bálvalusdárbbaseddjiid vuoigatvuodain ja dárbbuin. Sámediggi lea maiddá bargan dan ala ahte ovddasvástáduš sámi buohcciid fálddagaid kvalitehta sihkkarastimis galgá loktejuvot ovttaskas olbmo dásis bajimus dássái.

18.1 Sámi mánáid vuoigatvuođat

Sámediggi lea álggahan konsultašuvnnaid Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttain bearráigeahččan-ortnega hárrái sámi mánáide geat leat mánáidsuodjalusa fuolahusas. Konsultašuvnnaid duogážin lea Sámedikki ovttajienalaš 27.05.08 dievasčoahkkinmearrádus, man ulbmilin lea gozihit sámi mánáid rievtti bisuhit sin giela ja kultuvrra, go leat gártan vanhemiid ruovttus eret.

Sámediggi lea maiddá álggahan konsultašuvnnaid Justiisa- ja politiijadepartemeanttain, Sámedikki ovttajienalaš 27.05.08 mearrádusa vuodul, sámi mánáid vuoigatvuođaid ja dárbbuid goziheami ektui Mánáidviesu organiserema oktavuodas. Mánáidviessu lea odđa dutkanmálle daid mánáid várás geat leat gillán veahkaváldimiid, ja ulbmilin lea čohkket buot gelbbolašvuođa ja instánsasaid ovttá fysálaš robi vuollái.

Sámediggi lea čoahkkimis Mánáidáittardeddiin váldán ovdan oppalaš áššečuolmmaid go guoská sámi mánáid gielalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid goziheapmái gielddalaš ja stáhtalaš mánáidsuodjalusas, maiddá Mánáidviesus. Mánáidáittardeaddji dovddahii ahte dát leat bealit ja dieđut maid sii háliidit čuovvolit viidáset barggus. Sámediggeráđdi čilgii sámi oahpponeavvodili ja strategalaš oahpponeavvoplána barggu birra. Dasto váldojuvvojedje ovdan eará áššit nugo sámi mánát sadjásaš-ruovttuin, sámi nuorat ja skuvlavázzin ja sámi kultuvrra áimmahuššan gávpotservodagain.

18.2 Sámi pasieanttaid vuoigatvuođaid ja dárbbuid goziheapmi

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin dearvvašvuođa- ja fuolahusministariin Bjarne Håkon Hansseniin gos leat guorahallan movt guldalit ja deattuhit sámi fágabirrasiid ja geavaheddjiid nu gohčoduvvon Ovttasdoaimmanodastusa ovddideami oktavuodas. Sámediggi váillahii sámi ovddastusa Ovttasdoaimmanodastusa ovddideami áššedovdijoavkkus. Stáhtaráđdi ii váldán vuhtii dán sávaldaga, muhto háliidii lagaš oktavuoda Sámedikkiin ja sámi dearvvašvuođaásahusaiguin odastusbarggus.

Dasto ságastallojuvvui sámegeatlaš buohcciid dili birra dearvvašvuođadoaimmahagas. Sámediggái lea deatalaš ahte buohcciid dili buoriduvvo dalle go dearvvašvuođadoaimmahat dárbbuša dulka go galgá gulahallat buohcciguin. Sámediggi evttohii ahte álggahuvvo prošekta dearvvašvuođadoaimmahagaid olis, bargat dan ovdii ahte oainnusin dahkat ja gávdnat buriid vugiid movt sihkkarastit gulahallama sámi buohcciguin.

Sámedikkis lea ovttasbargoorgána guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagaiguin, man oktavuodas bargojuvvo sámi perspektiiva ektui dain barggahandokumeanttain maid guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagat sáddejit vuolit dearvvašvuođadoaimmahagaide. Rekrutterendoaimmabijut ja lasseoahppodoaimmabijut dearvvašvuođadoaimmahagain leat fáddán maid dát ovttasbargoorgána čuovvola.

18.3 Barggahandokumeanttat guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagaide

Sámediggi álggahii 2007:s konsultašuvnnaid Dearvvašvuođa- ja sosiáladepartemeanttain oččodit mielde sámi buhcciid dárbbuid ja vuoigatvuođaid guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagaid barggahandokumeanttaide. Dalle go guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagaid barggahandokumeanttat almmuhuvvojedje 2008:s, bođii vuosttaš gearddi čielgasit ovdan ahte oažžut láchčojuvvon bálvalusaid sámi buhccide sin vuoigatvuođaid ja dárbbuid vuodul, ferte jearahit ja oainnusin dahkat plánemis, čielggademiin ja go mearrádusat dahkkojuvvojit. Sámedikki konsultašuvnnat dán áššis leat buktán buriid bohtosiid. Dál lea buorre vuolggasadji guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagain ja dearvvašvuođadoaimmahagain main lea ovddasvástádus addit bálvalusaid, konkretiseret iežaset plánain ja geavahas sihkkarastit ahte dearvvašvuođabálvalus váldá vuhtii sámi giela ja kultuvrra divššodettiin sámi pasieanttaid spesialistadearvvašvuođabálvalusas. Sámediggi vuordá ahte guovddáš dearvvašvuođaeiseválddit čuovvolit dán iežaset stivrenságastallamiin guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagaiguin.

18.4 Sámedikki evttohasat guovlulaš dearvvašvuodadoaimmahagaid stivrraide

Sámediggi lea evttohan lahtuid dearvvašvuodadoaimmahagaide Davvi Dearvvašvuhtii RHF, Helse Nord-Trøndelag HF:i ja Rikshospitalet HF:i. Sámediggi lea evttohusproseassas čujuhan ahte sámi buohcciin lea vuoigatvuohta oažžut gielalaččat ja kultuvrralaččat láchččojuvvon spesialistadearvvašvuodafálaldagaid. Davvi Dearvvašvuoda ektui välljejuvvojedje njealjis Sámedikki viđa evttohasaid gaskkas stivrraide. Sámedikki evttohas Helse Nord-Trøndelag HF stivrü välljejuvvui maiddái.

18.5 Sámedikki bargu sámi geavaheddjiid dárbbuid ja vuoigatvuođaid ektui NAV:s

Sámediggi lea ain joatkán barggu sámi bálvalusdárbbaseddjiid vuoigatvuođaid ja dárbbuid ektui NAV-vuogádaga siskkobealde. Danne lea Sámediggi odđasis sádden reivve Bargo- ja searvadahttinministarii mas jearrá dáid áššiid birra.

Sámediggi lea searvan diehtujuohkinčoahkkimii Siellatgieldda prošeaktaplána birra sámi geavaheddjiid áimmahuššamis NAV:s. Prošeavtta bokte lea sávaldat čielggadit sámi gealboguovddáza ásaheami NAV-vuogádaga siskkobealde. Prošeavtta ulbmilin lea dakkár bargo- ja čálgoossodaga duohtan dahkan mii áimmahuššá sámi NAV-geavaheddjiid miehtá riikka. Dáid áššiid lea Sámediggi maiddái váldán ovdan guovddáš eiseválddiiguin.

Sámediggi lea maiddái searvan NAV-kantuvrra rahpamii Kárášjogas, gos lei diehtujuohkin Sámedikki dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihka birra, ja fokus biddjojuvvui dasa ahte lea dárbu oažžut sámi giella- ja kulturgelbbolašvuoda NAV-ossodaga siskkobealde.

18.6 dearvvašvuohta ja eallineavttut árktalaš birasperspektiivvas

Sámediggi lei Davvi dimenšuvnna stivrenjoavkku čoahkkimis ja doalai sáhkavuoru man vuolggasadjin lei davvi dimenšuvdna dearvvašvuoda- ja eallineavttuid prográmma. Doahpaga Davvi dimenšuvdna lea EU ásahan vai EU davvi regiovdnii biddjojuvvošii fokus, ja gieđahallan dihte daid hástalusaid ja vejolašvuođaid mat guovllus leat.

Sámediggi lea čalmmustuhtán sápmálaččaid dili ja buohtastahtán dan sirkumpolára álgoálbmotsearvevuodain. Ollu álgoálbmogiin lea dál lagaš oktavuoha lundui ja dan riggodagaide. Dát bidjá álgoálbmogiid rašis dillái go guoská dálkkádatrieddamiidda ja birasmirkkuide, main fas sáhttet leat suorggahahtti váikkusat álgoálbmogiid dearvvašvuhtii ja eallineavttuide. Sámedikki sáhkavuorru Davvi dimenšuvnnas geavahuvvui viidáseappot Eurohparáđi barggus dáinna fáttáin.

18.7 Heahtedieđihanbálvalus

Dan oktavuodas go nationála dásis leat nuppástuhttimin heahtedieđihanbálvalusa organiserema, lea Sámediggái deatalaš sihkkarastit ahte sámi geavaheddjiide láchččojuvvo dakkár fálaldat mii vuhtii váldá gielalaš ja kultuvrralaš dárbbuid. Sámediggi lea váldán dán ovdan guovddáš eiseválddiiguin mánggi, mañimusat guovvamánu 2008 čoahkkimis Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeantta stáhtačállin. Sámediggi áigu čuovvolit viidáseappot dán barggu.

18.8 Prošeaktaruđat

Ráđdehusa dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid doaibmaplána čuovvoleapmin sámi álbmoga ektui, Mánggabealatvuohta ja ovttadássásašvuohta, lea Sámediggi 2008:s juolludan ruđaid dearvvašvuoda- ja sosiálaprošeavttaide badjelaš 2 487 000 ru 11 sierra prošeaktii. Earret eará lea addojuvvon 500 000 ru Porsáŋgu gieldda buohcedikšuma lávdaohppui. Dasto addojuvvui oktiibuot 707 000 ru Mánáidsuodjalusa ovddidanguovddázii Romssas vugiid ovddideapmái sámi mánáidsuodjalusas. Sámediggi lea maiddái juogadan 150 000 ru stipeandan joatkkaohppui mánáid ja nuoraid psykososiála barggu hárrái.

19. Rehketdoallu 2008

Sámedikki 2008 rehketdoallu lea doaimma ollislaš reaidorehketdoallu ja čájeha doaimma duodalaš girjejuvvon dietnasiid ja goluid.

Rehketdoallu čalmmustuvvo golmma váldooasis; boađusrehketdoallu, balánsa ja mearkkašumit rehketdollui. Rehketdoalu mearkkašumiin oidnojit vuostáiváldojuvvon juolludusat, doaimma-rehketdoallu juogaduvvon váldopoasttaide, váikkuhangaskaoapmerehketdoallu juogaduvvon váikkuhangaskaoapmeortnegiidda ja ovttaskas balánsapoasttaid dárkilastin. Buot dain váldoosiin leat maiddái čilgejuvvon vejolaš erohusat.

Boađusrehketdoallu

Čilgehus	Meark.	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Doaimmagolut					
Departemeanttaid juolludusat	1, 20	306 410 000	306 410 000	0	0,0 %
Sámeálbmotfoandda reanttut	15	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
Ođđasis juogaduvvon badjelbáza 2007s rehketdoalus		0	2 721 162	2 721 162	100,0 %
Doaimmagolut		316 356 560	319 131 162	2 774 602	0,9 %
Váikkuhangaskaoamit					
Váikkuhangaskaoamit	2-15	198 394 103	204 871 000	6 476 897	3,2 %
Sámeálbmotfoandda	15	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
Váikkuhangaskaomiid submi		208 340 663	214 871 000	6 530 337	3,0 %
DOAIBMABOAĐUID VÁIKKUHANDASKAOMIID SUBMI		108 015 897	104 260 162	-3 755 735	-3,6 %
DOAIBMAGOLUT					
Politiikalaš dási doaimma	16	22 272 444	20 921 000	-1 351 444	-6,5 %
Hálddahusa doaimma	17	62 923 048	63 071 000	147 952	0,2 %
Investeremat	18	12 444 342	12 447 000	2 658	0,0 %
Erenoamáš doaimmagolut	19	7 677 105	7 821 162	144 057	1,8 %
Doaimmagoluid submi		105 316 939	104 260 162	-1 056 777	-1,0 %
Jahkeboađus		2 698 957	0	2 698 957	-100,0 %
Jahkebohtosa geavahus					
Ođđasisjuogadeapmái 2009 rev. bušeahtas - eará iežaskap:ii		2 698 957			
Geavahusa submi		2 698 957			

Balánsa

Čilgehus	Note	2007	2008
Opmodagat			
<i>Johtooamit</i>			
Áššehasgáibádusat	20	4 677 765	6 845 587
Eará gáibádusat	21	1 853 959	1 047 688
Gáibádusaid submi		6 531 724	7 893 275
Bánkosisabijut		141 884 538	167 579 112
Sámeálbmotfoanda	15	79 650 790	76 951 211
Submi bájku		221 535 328	244 530 323
Submi opmodagat		228 067 052	252 423 598
Iežaskapitála ja vealgi			
<i>Iežaskapitála</i>			
Iežaskapitála	24	-2 894 843	-5 616 005
Eará iežaskapitála - Oddasisjuogadeapmái reviderejuvvon bušehtas	24	-2 721 162	-2 698 957
Submi iežaskapitála		-5 616 005	-8 314 962
<i>Vealgi</i>			
<i>várrejumit geatnegasvuodaide várás</i>			
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit ealáhusovddideapmái	7	-20 447 194	-26 594 644
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit kulturovddideapmái	6	-11 979 956	-13 021 079
Sámeálbmotfoanda - vuoitu	15	-35 459 087	-30 126 018
Sámeálbmotfoanda - kapitála	15	-75 000 000	-75 000 000
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit Sámiálbmotfoandii	15	0	-5 745 780
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit oahpponeavvoráhkadeapmái	4	-33 520 142	-33 903 250
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit kulturmuutosuodjaleapmái	8	-2 655 300	-3 285 000
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit interregii,regionála ja stáhtalašoassi	7	-3 661 369	-1 842 484
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit giellaprošeavttaide	5	-3 131 078	-3 386 198
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit eará váikkuhangaskaoamit	4-15	-8 792 149	-12 673 200
Submi foandavárrejumit ja várrejumit eará geatnegasvuodaide		-194 646 274	-205 577 652
Sajušteapmi Sámediggevistti bajásdoallamii	22	-884 596	-1 784 596
Submi eará guhkesáiggi vealggit		-884 596	-1 784 596
<i>Oanehisáiggi vealgi</i>			
Vealgi gálvoláguideaddjiide		-992 012	-1 974 704
Penšuvdnabijut		-56 019	-1 578 316
Almmolaš divadat, vealgi		-2 705 712	-3 088 374
Eará oanehisáiggi vealgi-luopmoruđaide ja joavkodáhkádusaid sajušteapmi		-5 282 843	-6 102 842
Eará oanehisáiggi vealgi - kapitálavuoitu. Norgga bájku	15	-4 650 790	-4 613 491
Eará várrejumit	23	-13 232 801	-19 388 661
Submi oanehisáiggi vealggit		-26 920 177	-35 435 226
Submi iežaskapitála ja vealgi		-228 067 052	-252 423 598

Mearkkašumit rehketdollui

Mearkkašupmi 1 Departemeanttaid juolludusat

Departemeanttaid juolludusat juohkásit čuovvovaččat:

Kap.Poast: Čilgehus		Boadus d.r.	Buš 07	Erohus	%
680.50	Bargo- ja searvadahttindepartemeanta - BSD	191 400 000	191 400 000	0	0,0 %
206.50	Máhttodepartemeanta - MD	31 887 000	31 887 000	0	0,0 %
226/248	Máhttodepartemeanta - MD	4 000 000	4 000 000	0	0,0 %
231.50	Máhttodepartemeanta - MD	12 380 000	12 380 000	0	0,0 %
1429.50	Birasdepartemeanta - BD	3 000 000	3 000 000	0	0,0 %
320.53	Kultur- ja girkodepartementa - KGD	53 543 000	53 543 000	0	0,0 %
724.21	Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta DFD	6 200 000	6 200 000	0	0,0 %
1147.50	Eanadoallodepartemeanta - ED	4 000 000	4 000 000	0	0,0 %
Submi		306 410 000	306 410 000	0	0,0 %
-	Sámeálbmotfoanda	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
Submi		316 356 560	316 410 000	53 440	0,0 %

Sámedikkis lei bušeahta meannudeami oktavuodas áššis 60/07, Sámedikki 2008 bušeahtta, juolludus mii lei oktiibuot 316 310 000 ru, mas mielde maiddái sámeálbmotfoandda reanttut. Bušeahta regulerema oktavuodas miessemánus 2008, áššis 38/08 Sámedikki 2008 reviderejuvvon bušeahtta, mearriduvvui loahpalaš 2008 bušeahtta ja ollislaš rámmán šattai 316 410 000 ru. Dát boahdá das go 100 000 ruvdnosaš juolludus Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanttas (DFD) lea lasihuvvon kapihttalii 724, postii 21.

Sámeálbmotfoandda reanttut eai fievrriiduvvo dienasin boadusrehketdoalus. Go oazžut daid máksojuvvot, de girjet dan balánsas čuoggás “Sámeálbmotfoanda – reanttut”. Sámeálbmotfoandda dán jagi geavahus lea fievrriiduvvon dienasin, ja Sámeálbmotfoandda čoggon reanttut leat vástesaččat unniduvvon, geahča mearkkašumi 15.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta (BSD) ja Máhttodepartemeanta (MD) leat juolludan 1 000 000 ru goabbáge Divvun prošeaktii – sámi divvunprográmma. Dát juolludus lea fievrriiduvvon dienasin poasttas sierra proševttat, Divvun.

Kultur- ja girkodepartemeanta (KGD) lea juolludan 600 000 ru sámi valáštallamii 2008:s. Dát juolludus lea fievrriiduvvon dienasin ja lea máksojuvvon njuolga váikkuhangaskaoapmepoasttas 205.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta (BSD) lea juolludan 300 000 ru sámi statistihkaprošeaktii 2008:s. Dát juolludus lea fievrriiduvvon dienasin ja lea máksojuvvon njuolga váikkuhangaskaoapmepoasttas 801.

Dasa lassin lea Sámediggi ožžon 650 000 ru Olgoriikadepartemeanttas Sámedikki riikkaidgaskasaš bargui. Dáid ruđaid ferte Sámediggi juohke jagi ohcat. Dát ruđat fievrriiduvvojit njuolga hálddahusa bargui riikkaidgaskasaš áššiiguin.

Mearkkašupmi 2 Váikkuhangaskaoapmereketdoallu 2008

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolggadoarjagat	102 227 700	102 478 000	250 300	0,2 %
- Ohcanvuđot doarjja	79 045 378	85 723 000	6 677 622	7,8 %
- Šiehtadusat	7 559 009	8 570 000	1 010 991	11,8 %
- Eará váikkuhangaskaoamit	8 216 030	6 450 000	-1 766 030	-27,4 %
- Sámeálbmotfoandda	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
- Eará doaibmabijut	1 345 986	1 650 000	304 014	18,4 %
Submi	208 340 663	214 871 000	6 530 337	3,0 %

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
100-102	Oahpahuš	27 296 095	31 153 000	3 856 905	14,1 %
150-153	Giella	49 579 867	51 460 000	1 880 133	3,8 %
200-212	Kultuvra	74 262 689	73 797 000	-465 689	-0,6 %
300-302	Ealáhuš	28 252 984	27 775 000	-477 984	-1,7 %
400-402	Birasgáhtten ja kultursuodjalus	3 328 054	3 654 000	325 946	9,8 %
450	Dearvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan	2 034 167	4 400 000	2 365 833	116,3 %
650-652	Dásseárvodoaibmabijut	630 444	650 000	19 556	3,1 %
551-554	Riikkaidgaskaš bargu	219 000	625 000	406 000	185,4 %
750-756	Samiske organisašoner	3 228 787	3 257 000	28 213	0,9 %
500-503	Eará váikkuhangaskaoamit	8 216 030	6 450 000	-1 766 030	-21,5 %
600-602	Sámeálbmotfoandda	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
800-899	Eará doaibmabijut	1 345 986	1 650 000	304 014	22,6 %
Váikkuhangaskaomiid submi		208 340 663	214 871 000	6 530 337	3,0 %

Sámedikki váikkuhangaskaoamit leat sihke njuolga juolludusat ja ohcanvuđot doarjjaortnegat mat addojuvvojit doarjjan ja mat gustojit máŋga jagi dahje addojuvvojit jahkásaš doarjjan.

Sámedikki doarjjastivra juohká daid váikkuhangaskaomiid maid Sámedikki dievasčoahkkin lea fápmudan doarjjastivrii, geahča ášši 09/08 Sámedikki doarjjastivrra njuolggadusaid revideren. Dát guoská daid ohcanvuđot váikkuhangaskaomiide mat leat Sámedikki bušeahtas, muhto spiehkastahkan leat dat váikkuhangaskaoamit mat leat addojuvvon Sámediggeráđi ja Čoahkkin-jođihangotti geavahussii.

Sámedikki doarjjastivra galgá sáddet jahkásaččat raportta Sámedikki dievasčoahkkimii dan birra movt dat váikkuhangaskaoamit main doarjjastivrras lea ovddasvástáduš leat hálddašuvvon. Sámedikki doarjjastivrra 2008 raporta meannuduvvo Sámedikki dievasčoahkkimis miessemánus 2008, ja čujuhit dien raporttii movt ohcanvuđot váikkuhangaskaoamit maid doarjjastivra hálddaša leat geavahuvvon.

Čájeha ahte váikkuhangaskaoapmereketdoalus 2008:s lea 6 530 337 ruvdnosaš badjebáza. Ovttaskas poasttat čalmmustahttojuvvojit ja soitet leat mearkkašumit vuolábeali mearkkašumiin. Muđui čujuhit kapihttaliidda mat leat jahkedieđáhusas.

Mearkkašupmi 3 Nuppeláhkai geavahuvvon 2008:s

Sámedikki 2008 bušeahta ektui, kapihttalis 3.2 Ohcanvuđot doarjagat lea Sámediggeráđis fápmudus earáláhkai geavahit gitta 20 % rádjai várrejuvvon ruđain bušeahtas ovttaskas ohcanvuđot ulbmiliidda.

Ruđat galget geavahuvvot daid rámmaid siskkobealde mat leat mearriduvvon Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnegiidda, ja Sámediggeráđđi galgá bušeahhttagis dieđihit Sámedikki dievasčoahkkimii jos ruđat leat earáláhkai geavahuvvon, geahča ášši 43/07.

Dán vuodul lea Sámediggeráđis fápmudus earáláhkai geavahit 20 % mii lea 17 144 600 ru ollislaš ohcanvuđot doarjjarámmas mii lea 85 723 000 ru 2008:s.

Sámediggeráđđi lea 2008:s earáláhkai geavahan oktiibuot 8 307 500 ru ohcanvuđot váikkuhangaskaomiin. Dat go ruđat leat earáláhkai geavahuvvon boahdá das go ledje geavatkeahces ruđat maŋŋá ohcanáigemeari ja dasa lassin leat muhtun doarjagat gessojuvvon ruovttoluotta ja addojuvvon ohcanvuđot doarjjaruđat leat máksojuvvon ruovttoluotta.

Sámediggeráđđi lea dieđihan Sámedikki dievasčoahkkimii Sámediggeráđi dieđáhusain áššiin 14/08 ja 31/08 movt ruđat leat earáláhkai geavahuvvon. Dasa lassin lea juovlamánus 2008 ášši R 124/08 mearrádusa mielde sirdojuvvon 150 000 ru postii 10102 stipeanda alit ohppui.

Poasta	Čilgehus	Ruđat earaláhkai geavaheapmái	Earaláhkai geavahuvvon	Submi earaláhkai geava-huvvon
10004	Oahpponeavvut mánáidgárddiide	0	270 000	270 000
10101	Fágalaš gelbbolašvuodalokten	700 000	-700 000	0
10102	Stipeanddat alitohppui	0	150 000	150 000
10200	Doarjja sámi mánáidgárddiide	3 070 000	-3 070 000	0
Submi oahpahus		3 770 000	-3 350 000	420 000
15100	Giellaproševttat hálddašanguovllu siskkobealde	66 000	-66 000	0
15200	Giellaproševttat hálddašanguovllu olggobealde	1 814 000	-1 814 000	0
Submi giella		1 880 000	-1 880 000	0
20000	Girjjálašvuolta	380 200	-380 200	0
20020	Govvadáidda/duodji	0	516 500	516 500
20030	Teahterulbmilat	83 600	-83 600	0
20040	Mánáid bajásšaddaneavttut	33 000	-33 000	0
20060	Sámegielat sárggusráiddut	19 700	-19 700	0
200	Kulturovddideapmi	516 500	0	516 500
21100	Sámi girjerádjjobálbalusat	0	60 000	60 000
211	Sámi girjjálašvuoda	0	60 000	60 000
Submi kulturovddideapmi		516 500	60 000	576 500
30000	Mariidna ealahusat	0	629 000	629 000
30010	Eanadoallu	0	2 664 400	2 664 400
30030	Máŋggabealat ealahuseallin	0	1 284 600	1 284 600
30040	Interreg	0	732 000	732 000
Submi ealahusovddideapmi		0	5 310 000	5 310 000
40000	Kulturmuutosuodjaleapmi	385 000	-385 000	0
Submi Kulturmuutosuodjaleapmi		385 000	-385 000	0
45000	Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan	2 050 000	-2 050 000	0
Submi dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan		2 050 000	-2 050 000	0
55100	Barentsovttasbargu	170 000	-170 000	0
55200	Eará riikkaidgaskasaš bargu	136 000	-136 000	0
Submi riikkaidgaskasaš bargu		306 000	-306 000	0
50000	Regionála ovddideami ruđat	0	788 000	788 000
50100	Fríija váikkuhangaskaoamit - Ráđđi	0	1 213 000	1 213 000
Submi eará váikkuhangaskaoamit		0	2 001 000	2 001 000
Submi earaláhkai geavahuvvon		8 907 500	-600 000	8 307 500

Mearkkašupmi 4 Oahpahas

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolga doarjagat	0	0	0	-
- Ohcanvuđot doarjagat	27 296 095	31 153 000	3 856 905	12,4 %
Submi	27 296 095	31 153 000	3 856 905	12,4 %

Ohcanvuđot doarjagat - Oahpahas

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
100	Vuodđooahpahas - Oahpponeavvut	16 170 319	16 718 000	547 681	3,4 %
101	Gelbbolašvuodalokten	3 792 820	4 250 000	457 180	12,1 %
102	Mánáidgárdit	7 332 956	10 185 000	2 852 044	38,9 %
Sum		27 296 095	31 153 000	3 856 905	14,1 %

Oahpponeavvoráhkadeapmi

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1-2008	33 520 142
Bušeahhta 2008 poasttas 100-102	31 153 000
Earaláhkai geavahuvvon 2008:s	-3 350 000
Hálddus buohkanassii 2008	61 323 142
Máksojuvvon doarjagat 2008 poasta 100-102	-27 331 462
Ruovttoluottamáksojuvvon dorjja	418 474
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	34 410 154
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008	-33 903 250
Oahpponeavvoráhkadeami boadus 2008	506 905

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
1997	163 950	0,5 %	0	0
1998	598 050	1,8 %	0	0
1999	0	-	0	0
2000	831 150	2,5 %	0	0
2001	1 078 728	3,2 %	0	0
2002	1 150 724	3,4 %	0	0
2003	1 806 081	5,3 %	179 857	0
2004	1 438 930	4,2 %	0	158 449
2005	2 407 202	7,1 %	321 536	253 345
2006	7 374 601	21,8 %	0	0
2007	7 676 884	22,6 %	0	0
2008	9 376 950	27,7 %	0	6 680
Submi	33 903 250	100,0 %	501 393	418 474

Čájeha ahte ohcanvuđot doarjagiin sámi oahpahussii lea badjelbáza 3 856 905 ru. Badjelbáza lea boahmán das go (geahča mearkkašumi 3) -3 350 000 ru lea earáláhkai geavahuvvon ja go 501 393 ru lea gessojuvvon ruovttoluotta proševttain mat eai leat čađahuvvon. Boađus ohcanvuđot doarjagiid ektui šaddáge dalle 506 905 ru. Várrejuvvo 33 903 250 ru gustovaš juolludusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Jagi 2007 jahkerekketdoalus lea várrejuvvon 1 950 000 ru gelbbolašvuoda bajideapmái sámi máhttoloktema oktavuodas. Sámediggi lea dahkan šiehtadusa Sámi allaskuvllain proševttaid čađaheami ektui dán oktavuodas.

Mearkkašupmi 5 Giella

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolgga doarjagat	47 250 000	47 250 000	0	0,0 %
- Ohcanvuđot doarjagat	2 329 867	4 210 000	1 880 133	44,7 %
Submi	49 579 867	51 460 000	1 880 133	3,7 %

Njuolgga doarjagat - Giella

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
150	Guovttegielalašvuodadoarjagat	42 750 000	42 750 000	0	0,0 %
153	Vuodđodoarjja giellaguovddážiidda	4 500 000	4 500 000	0	0,0 %
Submi		47 250 000	47 250 000	0	0,0 %

Ohcanvuđot doarjagat - Giella

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
151	Giellaproševttat hálddašanguovllu siskkoabealde	1 293 867	1 360 000	66 133	5,1 %
152	Giellaproševttat hálddašanguovllu olggobealde	1 036 000	2 850 000	1 814 000	175,1 %
Submi		2 329 867	4 210 000	1 880 133	80,7 %

Giellaproševttat

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1-2008	3 131 078
Bušeahhta 2008 - Giellaproš. hálddašang. siskkab.	1 360 000
Bušeahhta 2008- Giellaproš. hálddašang. olggob.	2 850 000
Earaláhkai geavahuvvon 2008:s	-1 880 000
Hálddus buohkanassii 2008	5 461 078
Máksojuvvon doarjagat	-2 074 747
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	3 386 331
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008	-3 386 198
Giellaproševttaid boađus 2008	133

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2004	90 000	2,7 %	0	0
2005	0	-	0	0
2006	470 650	13,9 %	490 633	0
2007	1 114 548	32,9 %	50 000	0
2008	1 711 000	50,5 %	0	0
Submi	3 386 198	100,0 %	540 633	0

Čájeha ahte poasttas giellaproševttaide hálldašanguovllu siskkobeaide ja olggobealde lea 1 880 133 ruvdnosaš badjelbáza. Badjelbáza boahdá das go (geahča mearkkašumi 3) -1 880 000 ru lea earáláhkai geavahuvvon ja 540 663 ru lea gessojuvvon ruovttoluotta proševttain mat eai leat čadahuvvon. Ohcanvuđot doarjagiid boadus šaddá dalle 133 ru. Várrejuvvo 3 386 198 ru gustovaš juolludusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Mearkkašumi 6 Kultuvra

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolgga doarjagat	51 051 700	51 302 000	250 300	0,5 %
- Ohcanvuđot doarjja	18 853 063	18 145 000	-708 063	-3,9 %
- Sámi dáiddáršiehtadus	4 357 926	4 350 000	-7 926	-0,2 %
Sbumi	74 262 689	73 797 000	-465 689	-0,6 %

Njuolgga doarjagat - Kultuvra

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
202	Sámi kulturviesut	7 207 000	7 206 000	-1 000	0,0 %
203	Samiske kulturorganisasjoner	224 000	350 000	126 000	56,3 %
204	Sámi festiválat	1 761 700	1 806 000	44 300	2,5 %
205	Sámi valástallan	2 078 000	2 078 000	0	0,0 %
206	Sámi teáhter	15 883 000	15 883 000	0	0,0 %
207	Čájáhusbuhtadusat sámi dáiddáriidda	335 000	335 000	0	0,0 %
208	Sámi prentosat	1 668 000	1 668 000	0	0,0 %
209	Mobiila girjerádjobálvalusat	5 907 000	5 907 000	0	0,0 %
210	Museat	15 988 000	16 069 000	81 000	0,5 %
Submi		51 051 700	51 302 000	250 300	0,5 %

Čájeha ahte poasttas sámi kulturorganisašuvnnat lea badjelbáza 126 000 ru. Dát boahdá das go ii leat máksojuvvon doarjja DSJ-Doajmmasiebbre Julevsábmei jagis 2008. Badjelbáza poasttas 204 boahdá das go doarjagat leat máksojuvvon ruovttoluotta.

350 000 ru lea várrejuvvon Kárašjoga dáiddamusea prošekteremii ja plánemii postii 210 Museat. Ruđat eai leat geavahuvvon 2008:s dan geažil go Statsbygg:in ii vuos leat dahkkojuvvon doaibmašiehtadus barggu čadaheamis. Loahppa 81 000 ru leat geavatkeahces ruđat museaodastusa oktavuodas.

Ohcavuđot doarjagat - Kultuvra

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
200	Kulturovddideapmi	13 004 063	12 366 000	-638 063	-4,9 %
201	Sámi lágádusat	2 579 000	2 579 000	0	0,0 %
211	Sámi girjerádjobálvalusat	270 000	200 000	-70 000	-25,9 %
212	Sámi girjebussii oastin	3 000 000	3 000 000	0	0,0 %
Submi		18 853 063	18 145 000	-708 063	-3,8 %

Kulturovddideapmi

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus 1/1-2008	11 540 600
Bušeahhta 2008	12 366 000
Hálddus buohkanassii 2008	23 906 600
Máksojuvvon doarjagat	-11 536 084
Ruovttoluottamáksjuvvon doarjja	12 500
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	12 383 016
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008	-13 021 079
Kulturovddideapmi boadus 2008	-638 063

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008 ja máksjuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2001	107 500	0,8 %	0	0
2002	90 000	0,7 %	15 000	0
2003	100 000	0,8 %	117 000	0
2004	157 500	1,2 %	65 000	0
2005	442 500	3,4 %	47 500	0
2006	1 295 100	9,9 %	134 487	0
2007	3 504 329	26,9 %	102 500	0
2008	7 324 150	56,2 %	85 500	12 500
Submi	13 021 079	100,0 %	566 987	12 500

Čájeha ahte poasttas kulturovddideapmi lea vuolláibáza -638 063 ru. 13 021 079 ru lea várrejuvvon gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

60 000 ru lea earáláhkai geavahuvvon postii 211 Sámi bibliotekabálvalusat ja boadus dan maŋŋá lea -10 000 ru, geahča mearkkašumi 3.

Sámi dáiddáršiehtadus

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
207	Sámi dáiddáršiehtadus	4 357 926	4 350 000	-7 926	-0,2 %
Submi		4 357 926	4 350 000	-7 926	-0,2 %

Mearkkašupmi 7 Ealáhusat

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
-	Njuolggá doarjagat	2 549 000	2 549 000	0	0,0 %
-	Ohcanvuđot doarjja	22 502 901	21 006 000	-1 496 901	-7,1 %
-	Duodješiehtadus	3 201 083	4 220 000	1 018 917	24,1 %
	Submi	28 252 984	27 775 000	-477 984	-1,7 %

Njuogga doarjagat - Ealáhusat

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
301	Duodjeásahusat ja organisašuvnnat	2 549 000	2 549 000	0	0,0 %
Submi		2 549 000	2 549 000	0	0,0 %

Ohcanvuđot doarjagat - Ealáhusat

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
300	Ealáhusovddideapmi	22 002 918	20 506 000	-1 496 918	-6,8 %
303	Sámi ealáhusorganisašuvnnat	499 983	500 000	17	0,0 %
Submi		22 502 901	21 006 000	-1 496 901	-6,7 %

Duodješiehtadus

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
300	Duodješiehtadus	3 201 083	4 220 000	1 018 917	31,8 %
Submi		3 201 083	4 220 000	1 018 917	31,8 %

Ealáhusovddideapmi

Teaksta	Ealáhus	Interreg	Submi
Doarjjalohpádusat fámus 1/1-2008	20 447 194	3 661 369	24 108 563
Doarjjalohpádusat fámus 1/1-2008 - duodji šiehtadus	4 001 897		4 001 897
Bušeahhta 2008	24 726 000	0	24 726 000
Earaláhkai geavahuvvon 2008:s	4 578 000	732 000	5 310 000
Hálddus buohkanassii 2008	53 753 091	4 393 369	58 146 460
Máksojuvvon doarjagat	-19 926 320	-2 695 919	-22 622 239
Ruovttoluottamáksojuvvon dorjja	9 416		9 416
Máksojuvvon eara golot duodješiehtadusas	-360 510	0	-360 510
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	33 475 677	1 697 450	35 173 127
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008	-26 594 644	-1 842 484	-28 437 128
Várrejuvmit lotnolasealáhusaide 31/12-08 muttus	-1 904 000	0	-1 904 000
Ealáhusovddideapmi ja Interreg buođus 2008	4 977 033	-145 034	4 832 000

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/ gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2003	0	-	323 000	0
2004	0	-	471 000	0
2005	0	-	582 000	0
2006	880 000	3,3 %	1 272 700	9 416
2007	7 302 444	27,5 %	95 000	0
2008	18 412 200	69,2 %	92 400	0
Submi	26 594 644	100,0 %	2 836 100	9 416

Čájeha ahte poasttas ealáhusovddideapmi ja duodješiehtadus lea vuolláibáza -477 984 ru. Dát ii leat duohta vuolláibáza danne go earaláhkai lea geavahuvvon (geahča mearkkašumi 3) 5 310 000 ru ja 2 836 100 ru leat gessojuvvon ruovttoluotta go prošeavttat eai leat čadahuvvon. Ealáhusovddideami ja duodješiehtadusa boadusin šaddá de 4 832 000 ru. 28 437 128 ru lea várrejuvvon gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide. Dasa lassin lea várrejuvvon 1 904 000 ru lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmmii.

Badjelbáza 4 832 000 ru ealáhusovddideami vuolde boahotá das go boarráset doarjjaruđat leat gessojuvvon ruovttoluotta 2 836 100 ru ovddas, duodješiehtadusas lea badjelbáza 1 018 917 ru ja loahppa leat geavatkehtes doarjjaruđat.

Mearkkašupmi 8 Birasgáhtten ja kultursuodjaleapmi

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuollega doarjagat	1 202 000	1 202 000	0	0,0 %
- Ohcanvuđot doarjja	2 126 054	2 452 000	325 946	13,3 %
Submi	3 328 054	3 654 000	325 946	8,9 %

Njuolggá doarjagat - Birasgáhtten ja kultursuodjaleapmi

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
400	Kultursuodjalusrusttegat	202 000	202 000	0	0,0 %
402	Rádjalovsajohtolaš - dutkan ja duodaštus	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %
Submi		1 202 000	1 202 000	0	0,0 %

Ohcavuđot doarjagat - Birasgáhtten ja kultursuodjaleapmi

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
400	Kulturmuutosuodjaleapmi	2 126 054	2 452 000	325 946	15,3 %
Submi		2 126 054	2 452 000	325 946	15,3 %

Kulturmuutosuodjaleapmi

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1-2008	2 655 300
Bušeahhta 2008	2 452 000
Earaláhkai geavahuvvon 2008:s	-385 000
Hálddus buohkanassii 2008	4 722 300
Máksojuvvon doarjagat	-1 512 800
Ruovttoluottamáksujuvvon dorjja	16 446
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	3 225 946
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008	-3 285 000
Boađus sámi kulturmuutosuodjalus 2008	-59 054

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008 ja máksujuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2001	0	-	0	0
2002	6 300	0,3 %	6 000	0
2003	49 400	2,2 %	47 600	0
2004	0	-	76 400	0
2005	31 000	1,4 %	57 000	0
2006	525 800	23,1 %	60 000	16 446
2007	1 124 000	4,9 %	37 500	0
2008	1 548 500	68,1 %	0	0
Submi	3 285 000	100,0 %	284 500	16 446

Čájeha ahte poasttas kulturmuutosuodjaleapmi lea badjelbáza 325 946 ru. Dát badjelbáza ii leat duodalaš go -385 000 ru leat geavahuvvon earaláhkai (geahča mearkkašumi 3) ja 284 500 ru leat gessojuvvon ruovttoluotta proševttain mat eai leat čađahuvvon. Kulturmuutosuodjaleami boađusin šaddá dalle -59 054 ru. 3 285 000 ru várrejuvvo gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Mearkkašupmi 9 Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamat

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Ohcanvuđot doarjagat	2 034 167	4 400 000	2 365 833	53,8 %
Submi	2 034 167	4 400 000	2 365 833	53,8 %

Ohcanvuđot doarjagat - Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
450	Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan	2 034 167	4 400 000	2 365 833	116,3 %
	Submi	2 034 167	4 400 000	2 365 833	116,3 %

Čájeha ahte poasttas dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamat lea badjelbázan 2 365 833 ru. Dát badjelbáza ii leat duodalaš danne go -2 050 000 ru lea earáláhkai geavahuvvon (geahča mearkkašumi 3) ja 642 833 ru ovddas leat ruđat mat leat ruovttoluotta gessojuvvon ja ruovttoluotta máksojuvvon proševttain mat eai leat čadahuvvon. Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamiid boadusin šaddá dalle 315 833 ru. 927 000 ru várrejuvvo gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Mearkkašupmi 10 Dásseárvu

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Ohcanvuđot doarjagat	630 444	650 000	19 556	3,0 %
Submi	630 444	650 000	19 556	3,0 %

Ohcanvuđot doarjagat - Dásseárvodoaimbajut

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
651	Dásseárvodoaimbajut	630 444	650 000	19 556	3,1 %
	Submi	630 444	650 000	19 556	3,1 %

Čájeha ahte ohcanvuđot doarjagiin dásseárvodoaimbajuide lea badjelbázan 19 556 ru 2008:s müi boahdá das go doarjjaruđat leat máksojuvvon ruovttoluotta.

Mearkkašupmi 11 Riikkaidgaskasaš áŋgiruššamat

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolga doarjagat	175 000	175 000	0	0,0 %
- Ohcanvuđot doarjja	44 000	450 000	406 000	90,2 %
Submi	219 000	625 000	406 000	65,0 %

Njuolggá doarjagat - Riikkaidgaskasaš bargu

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
551	Barents emiálbmotkantuvra Murmánskkas	175 000	175 000	0	0,0 %
Submi		175 000	175 000	0	0,0 %

Ohcanvuđot doarjja - Riikkaidgaskasaš bargu

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
551	Barentsovttasbargu	80 000	250 000	170 000	212,5 %
552	Eará riikkaidgaskasaš bargu	-36 000	200 000	236 000	-655,6 %
Submi		44 000	450 000	406 000	922,7 %

Čájeha ahte poasttas riikkaidgaskasaš ángiruššamat lea badjelbázan 406 000 ru. Earáláhkai lea geavahuvvon -306 000 ru (geahča mearkkašumi 3) ja doarjjaruđat leat máksojuvvon ruovttoluotta. Ohcanvuđot doarjagiid boadusin riikkaidgaskasaš ángiruššamiidda maŋŋá earáláhkai geavaheami šaddá dalle 100 000 ru.

Mearkkašupmi 12 Sámi organisašuvnnat

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Ohcanvuđot doarjagat	3 228 787	3 257 000	28 213	0,9 %
Submi	3 228 787	3 257 000	28 213	0,9 %

Ohcanvuđot doarjagat - Sámi organisašuvnnat

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
750	Sámi válдоorganisašuvnnat	2 452 000	2 451 000	-1 000	-0,0 %
754	Sámi politihkalaš bellodagat	250 000	250 000	0	0,0 %
755	Doarjja rájáidrastideaddji sámi organisašuvnnaide	526 787	556 000	29 213	5,5 %
Submi		3 228 787	3 257 000	28 213	0,9 %

Čájeha ahte ohcanvuđot doarjagiin sámi organisašuvnnaide lea badjelbázan 28 213 ru 2008:s mii boahdá das go doarjjaruđat leat máksojuvvon ruovttoluotta.

Mearkkašupmi 13 Eará váikkuhangaskaoamit

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Váikkuhangaskaoamit maid Sámediggeráddi hálddaša	5 466 000	3 700 000	-1 766 000	-47,7 %
- Váikkuhangaskaoamit maid Čoahkkinjođihangoddi hálddaša	2 750 030	2 750 000	-30	-0,0 %
Submi	8 216 030	6 450 000	-1 766 030	-27,4 %

Váikkuhangaskaoamit maid Sámediggeráđdi hálddaša

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
500	Regionála ovddideami ruđat	4 193 000	3 550 000	-643 000	-15,3 %
501	Friija váikkuhangaskaoamit	1 273 000	150 000	-1 123 000	-88,2 %
Submi		5 466 000	3 700 000	-1 766 000	-32,3 %

Čájeha ahte Sámediggeráđi váikkuhangaskaomiin lea vuolláibáza -1 766 000 ru. Poasttaide 500 ja 501 leat fievrriiduvvon 2 001 000 ru eará sajis (geahča mearkkašumi 3). Boadus maŋŋá earáláhkai geavahemiid lea 235 000 ru.

Váikkuhangaskaoamit maid Čoahkkinjodihangoddi hálddaša

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
502	Sámedikki politihkalaš joavkkut	1 800 027	1 800 000	-27	-0,0 %
503	Opposišuvnna bargoeavttut	950 003	950 000	-3	-0,0 %
Submi		2 750 030	2 750 000	-30	-0,0 %

Čájeha ahte poasttas čoahkkinjodihangoddi geavahusas lea vuolláibázan -30 ru.

Mearkkašupmi 14 Eará doaibmabijut mat eai leat váikkuhangaskaoamit

Eará doaibmabijut

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
800	Konferánssat	466 210	750 000	283 790	60,9 %
801	Sámiide guoski statistihkka Norggas	300 000	300 000	0	0,0 %
850	Bálkkašumiid geigen	89 993	100 000	10 007	11,1 %
899	Árvvoštallamat	489 783	500 000	10 217	2,1 %
Submi		1 345 986	1 650 000	304 014	22,6 %

Badjelbáza poasttas 800 Konferánssat boahdá das go gielakonferánssa ii čađahuvvon 2008:s. Nuoraid- ja skuvlakonferánssa lea dollojuvvon 2008:s nugo lei plánejuvvon, muhto 133 790 ru geavahuvvui unnit go lei biddjojuvvon bušehtti.

Guovttegielatvuodaruđaid evalueren lea álggahuvvon, muhto ii leat loahpahuvvon. 50 % soahpamuš-submis lea máksojuvvon ja loahppa oassi lea várrejuvvon. Bargu sámedikki váikkuhangaskaomiid geavaheami evalueremiin dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamiidda fievrriiduvvo viidáset 2009:i. Juovlamánus 2008 sáddejuvui gilvovuoddu, ja danne lea dasa várrejuvvon 500 000 ru.

Mearkkašupmi 15 Sámeálbmotfoanda

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
-	Ohcanvuđot doarjagat	5 951 560	5 800 000	-151 560	-2,6 %
-	Ovvdian-, čielggadan- ja duodaštanruđat	3 995 000	4 200 000	205 000	4,9 %
Submi		9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %

Ohcavuđot doarjagat - Sámeálbmotfoanda

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
600	Giellaovddidandoaibmabijut	1 965 000	2 000 000	35 000	1,8 %
600	Árbevirolaš máhttu - Duodaštan- ja gaskkustanprošeavtt:	800 000	800 000	0	0,0 %
600	Girjjálašvuohta	3 186 560	3 000 000	-186 560	-5,9 %
Submi		5 951 560	5 800 000	-151 560	-2,5 %

Ovddidan-, čielggadan- ja duodaštanruđat - Sámeálbmotfoanda

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
601	Giellaoprográmma	2 995 000	3 000 000	5 000	0,2 %
601	Árbevirolaš máhttu duodašteapmi ja gaskkusteapmi	1 000 000	1 200 000	200 000	20,0 %
Submi		3 995 000	4 200 000	205 000	5,1 %

Sámeálbmotfoanda

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1-2008	0
Bušeahhta 2008	10 000 000
Hálddus buohkanassii 2008	10 000 000
Máksojuvvon doarjagat	-3 705 780
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	6 294 220
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008	-5 745 780
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2009	-495 000
Sámeálbmotfoanda boadus 2008	53 440

Čájeha ahte poasttas Sámeálbmotfoanda lea badjelbáza 53 440 ru. 6 240 780 ru várrejuvvo gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát lea doarjjalohpádusat doarjja-oažžuide.

Reantoboađut Sámeálbmotfoanda	Submi
Sámeálbmotfoanda/ruhta 31/12-08 muttus	76 951 211
Doarjagat máksojuvvon 2008:s Sámeálbmotfoandda bájkkokontos	2 662 280
Eretgesson Sámeálbmotfoandda kapitála	-75 000 000
2008 reantoboađut	4 613 491

Sámeálbmotfoanda - Čadnojuvvonruđat	Submi
Girjejuvvon reantoboađut 1/1-2008 muttus	35 459 087
2008 reantoboađut	4 613 491
Geavahuvvon 2008:s Sámeálbmotfoanddas	-9 946 560
Reantoboađut buohkanassii 31/12-2008 muttus	30 126 018

Mearkkašupmi 16 Politihkalaš dási doaibmagolot

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Sámedikki- dievasčoahkkin,joavkkut, komite	9 239 309	9 000 000	-239 309	-2,7 %
Sámedikki čoahkkinjođihangoddi	1 107 946	1 250 000	142 054	11,4 %
Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi	27 171	361 000	333 829	92,5 %
Sámi parlamentáralaš ráđđi	757 109	1 200 000	442 891	36,9 %
Sámedikki doarjjastivra	1 009 046	1 000 000	-9 046	-0,9 %
Sámediggeráđđi	8 684 880	6 435 000	-2 249 880	-16,5 %
Sámedikki giellastivra	142 249	350 000	207 752	59,4 %
Sámi giellalávdegoddi	897 178	1 000 000	102 822	10,3 %
Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi (SNPL)	407 556	325 000	-82 556	-25,4 %
Politihkalaš dási doaimma submi	22 272 444	20 921 000	-1 351 444	-6,5 %

Čájeha ahte politihkalaš dási doaibmagoluin lea vuolláibáza -1 351 444 ru.

Sámedikki dievasčoahkkima, Sámedikki lávdegottiid ja Sámedikki joavkkuid golot leat biddjojuvvon seamma postii. Vuolláibáza mii lea -239 309 boahdá das go šadde stuorát mátkegolot ja buhtadusat go lei vurdojuvvon.

Dat go Sámedikki čoahkkinjođihangottis, Sámedikki bearráigeahččanlávdegottis, Sámi parlamentáralaš ráđis ja Sámedikki giellastivrras lea badjelbáza boahdá eanaš das go ledje unnit doaimmat go lei vurdojuvvon.

Sámediggeráđi -2 249 880 ruvdnosaš vuolláibáza boahdá vuosttažettin bargoaddi oasis penšuvdnamávssus Stáhta penšuvdakássii. Dát golot ledje buohkanassii 1 744 035 ru sámediggeráđi lahtuid ovddas jagiin 2007 ja 2008. Dát golot eai lean vuhtiváldojuvvon bušeahtas. Dan lassin lea Sámediggeráđis leamaš eanet doaimmat go vurdojuvvon ja dieinna lágiin stuorát mátkegolot. Sámedikki čoahkkinjođihangotti ovddas lea maid máksojuvvon 256 451 ru penšuvdnamáksun. Sámedikki áirasiid penšuvdnaortnega lálkkaásahusa nr. 1323 2003-11-07 §8 mielde galget penšuvdnagolot ja penšuvdnaortnega hálldašangolot ruhtaduvvot penšuvdnamávssuiguin. Muhtun penšuvdnagolot mat eai gokčojuvvo 2 % gessosiiguin ollesáiggipolitihkkariid bálkkás, galget máksojuvvot Sámedikki bušeahtas.

310 000 ru leat várrejuvvon sámi tearbmabarggu prošeavttaide/doaimmaide mat leat álggahuvvon Sámi giellalávdegottis. Dasa lassin várrejuvvo 258 750 ru gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 nammi.

Mearkkašupmi 17 Hálldahusa doaibmagolot

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Hálldahusa goaibmagolot	62 923 048	63 071 000	147 952	0,2 %
Submi	62 923 048	63 071 000	147 952	0,2 %

Hálldahusa doaibmarehketdoallu čájeha 147 952 ruvdnosaš badjebáhcaga bušeahta ektui. Ruhta lea várrejuvvon dihto áigodagaid goluide ja boaduide, gč. 21. ja 23. mearkkašumiid.

Mearkkašupmi 18 Investeremat

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Oppalaš investeremat	921 809	1 147 000	225 191	19,6 %
IKT-reaiduid ođasmahttin	822 628	600 000	-222 628	-37,1 %
Áššemeannudanreaidu ohcanmeannudeapmái	199 905	200 000	95	0,0 %
Vistegálvvut ja reaidut dieđavistái	8 400 000	8 400 000	0	0,0 %
Sámediggevistti bajásdoallu	900 000	900 000	0	0,0 %
Jienastanrusttet	1 200 000	1 200 000	0	0,0 %
Submi	12 444 342	12 447 000	2 658	0,0 %

Prošeakta doarjjahálddašanreaidu jotkojuvvo 2009:s ja lea dan lassin viiddiduvvon ohcamiid elektrovnnalaš vuostáiváldimiin, gč. Sámedikki 2009 bušehta, ášši 40/08, kapihtala 15.2.1 Buoret bálvalus geavaheddjiide. Várrejuvvo lea 220 000 ru, gč. 23. mearkkašumi.

Lea maid dái várrejuvvon 7 671 196 ru ruhtadit stohpogálvvuid ja biergasiid dain osiin dieđavisttis Guovdageainnus, maid Sámediggi áigu geavahit. Plána mielde galgá sisafárren dáhpáhuvvat 2009 geasi.

Olles 2008 bušehta Sámediggevistti bajásdoallami lea várrejuvvon. Juovlamánu 31. b. 2008 muttus lea dál várrejuvvon buohkanassii 1 784 596 ru Sámediggevistti boahttevaš bajásdoallan- ja divvungoluide.

Gilvu lea čadáhuvvon ja dievasčoahkkinnlanja sátnejođiheaddji- ja jienastanrusttega skáhppojeaddji lea válljejuvvon. Rusttet galgá šiehtadusa vuodul biddjojuvvot sadjai 2009 giđa, ja danne lea 1 186 216 ru várrejuvvon.

Mearkkašupmi 19 Sierra proševttat

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Buoret bálvalus geavaheaddjiide	95 949	100 000	4 051	4,1 %
Vuoigatvuoda- ja resursahálddašanlágat ja cará láhkaprosea	903 459	921 162	17 703	1,9 %
Geográfalaš diehtujuohkinvuogádat - GIS	675 187	675 000	-187	-0,0 %
Kvalitehtaovddideapmi vuoddoohpahusas - oahppoplána	1 931 843	2 000 000	68 157	3,4 %
Sámi korrektuvraprogramma - Divvun	2 599 957	2 600 000	43	0,0 %
Sámi huksehusat Sirpmás	251 381	250 000	-1 381	-0,6 %
Árvoháhkkanprogramma	919 329	975 000	55 671	5,7 %
Njávdáma Ortodoksa hávdesadji nuortasámisiddas	300 000	300 000	-0	-0,0 %
Submi	7 677 105	7 821 162	144 057	1,8 %

Sierra proševttaid rehketdoallu čajeha 144 057 ruvdnosaš badjebáhcaga bušehta ektui.

5 192 600 ru leat várrejuvvon sámi divvunprogramma Divvun II joatkimii. Sámedikki 2009 bušehta mielde jotkojuvvo prošeahta 2010 rádjai ráhkadit divvunprogramma máttasámegeala várás. Viidáseappot galget 2009:s doaimma, bajásdoallama, ovddideami ja boahttevaš ášahusčatnaseami molssaeavttut čielggaduvvot. Divvun II proševtta stivrenjoavku lea maid mearridan almmuhit

almmolaš gilvvohallama skáhppon dihtii sámegeiela hállansyntesa, vuosttažettiin davvisámegillii, muhto vejolašvuodain beassat geavahit maiddá 2 eará gillii. Sámegeiela hállansyntesa plánejuvvo čađahuvvot dan áigemearis mii lea vel báhcán ja Divvun II proševtta dálá bušeahhtarámmaid siskkobealde.

117 166 ru lea várrejuvvon Njávdamá ortodoksa hávdesadjái nuortalaš siiddas (Skoltebyen). Viidáseappot lea várrejuvvon 360 288 ru árvoháhkkanprográmma oktavuodas šiehtadusa vuodul Finnmárkku allaskuvllain ja Asplan Viak AS – vuodđudanskuvla lotnolasealáhusaid ja sámi mátkemaaláhusaid várás.

Mearkkašupmi 20 Áššehasgáibadusat

Kunddargáibádusaid spesífiseren	Submi
Dábálaš kunddargáibádusat	297 096
Massojuvvon sajušteapmi gáibádusain	-65 000
Submi dábálaš kunddargáibádusat	232 096
Gáibádus departameantaidguin - Boazodoallohállddahuš	2 000 000
Gáibádus deapartameantaidguin - Sámeálbmofoandda reanttut	4 613 491
Submi kunddargáibádusat	6 845 587

Mearkkašupmi 21 Eará gáibádusat

Eará gáibádusaid spesífiseren	Submi
Mátke- ja bálkáovdaruhta	139 143
Ovddalgihtii máksojuvvon golut	158 545
Báikedidoštallanboadut mat eai leat faturerejuvvon	750 000
Submi eará gáibádusat	1 047 688

Mearkkašupmi 22 Várrejupmi Sámediggevistti bajásdoallamii

Eará guhkesáiggi vealggit	Submi
Várrejupmi sámediggevistti bajásdoallamii	1 784 596
Submi eará guhkesáiggi vealggit	1 784 596

Sámediggi doarju muđui Sámediggeráđi árvalusevttohusa

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 26.02.09 dii. 12.10.

Ášši 08/09

NAC 2007:13 Odda sámeriekti – Sámedikki vuoddu ja eavttut

Arkiivaáššennr..

007/40006 / 25 - 58

Meannudeamit

Politiikkaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Sámediggeráđdi	12.01.09	R 13/09
Bajášaddan- ja oahppolávdegoddi	10. – 12.02.09	002/09
Sámedikki dievasčoahkkin	24. – 27.02.09	08/09

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 26.02.09 dii. 13.30

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus

II Evttohusat ja mearkkašumi

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

1. Álggahus

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi nammaduvvui vuosttaš gearddi ruvdnoprinsaregeantta mearrádusa bokte golggotmánu 10. b. 1980. Njuolggosivva Sámi vuoigatvuodálávdegotti nammadeapmái lei Áltta- Guovdageaineanu riidu.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi nammaduvvui ođđasis geassemánu 1. b. 2001. Duogázin dása lei álbmotrievtti, sámerievtti ja sámpolitiikka ovdáneapmi.

Sámi álbmotvuoigatvuodáid guorahallan lea viiddis. Lávdegotti váldodohppehat álggahemiin golbma čoahki ođđa lágain mat gusket kártemii, konsultašuvdna- ja áššemeannudeapmái ja stivremii ja hálldašeapmái, lea buorre.

Lávdegotti váldoáigodagas lea leamaš stuora ovdáneapmi álggahemiin nátionála láhkabargguid čađa, erenoamážit dat mii guoská finnmároláhkii, ja maid riikkaidgaskasaččat, konkretiserejuvvon ON General-čoahkkinmearrádusa čađa álggahemiin vuoigatvuodá julggaštusa čakčamánu 13. b. 2007. Álggahemiin vuoigatvuodá lea gávnnašuvvon olmmošvuoigatvuodáprinsihpaid mielde. Álggahemiin vuoigatvuodáid lea dása ahte olahit dan masa álggahemiin lea riekti ja berrešedje olahit julggaštusa haga⁶. Julggaštus lea danin cealkka konkretisereapmi čadni álbmotrievttalaš virolašvuodá vuoigatvuodáide.

Álggahemiin vuoigatvuodáid mearriduvvui go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lei loahpageahčen iežas guorahallanbargguin. Danin sáhtta leat ipmirdahti manin Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii leat lagabui guorahallan álggahemiin vuoigatvuodáid. ON General-čoahkkinmearrádus álggahemiin vuoigatvuodáid mearridit álggahemiin vuoigatvuodáid.

⁶ James Anaya 'Álggahemiin vuoigatvuodáid riekti iešmearrideapmái manin go álggahemiin vuoigatvuodáid mearriduvvui' s. 52. Gáldu Čála girjji/gihppagis – Áigeála álggahemiin vuoigatvuodáid Nr 2/2008 Sámiid iešmearrideapmi-sisdoallu ja čađaheapmi. John B. Henriksen (red).

lei válmmas juo 2006, ja danne livččii lávdegottis leamaš buorre vejolašvuohta maid guorahallat julggaštusa evttohusa. Go álgoálbmotjulggaštusas lea stuora oassi álbmotrievttalaš ovdáneami birra maŋimus jagiid, de lea Sámi vuoigatvuođalávdegotti guorahallan váilevaš iežaset guorahallamis riikkaidgaskasaš riekteovdáneami birra maŋemus jagiid. Dát váilevuohta buktá hástalusaid ja dahká váttisin čuovvut lávdegotti árvalusaid ja eaŋkilmearrádusaid ollásit.

Vuolggasadji láchkahábmemin ja doaibmahábmemin sihkkarastin dihte sámiid vuoigatvuođaid eatnamiid ja luondduresurssaide lea álbmotrievttis. Álbmotriekti sámiid vuoigatvuođaid birra lea unnimus maid sáhtá gáibidit buot evttohusain čovdosiidda man siskkobealde ferte bissut. Stáhta čanastagat álbmotriektái leat bohtosat politihkalaš välljemiin mat leat dahkkon demokrátalaččat ja politihkalaš proseassaid čađa. Dan sivas leat politihkalaš välljemat bohtosat stáhta čanastagaide álbmotriektái. Álbmotriekti lea danin rámma árvvoštallamiidda ja evttohusaide mat ovdanbuktojuvvot suddjendihti sámiid eana- ja resursavuoigatvuođaid. Lea bággehahti dárbbášlaš ođđa lágain ja láchkarievdadusain vai árvvusatná ja ovddida vuoigatvuođaid mat sámiin leat dego álgoálbmogat iežaset politihkalaš, ekonomalaš ja sosiálalaš struktuvrra fámuin, iežaset kultuvrrain, iežaset árbevieruin, iežaset eallinoainnuin, ja erenoamážit riekti iežaset guovlluide, territoriaide ja resurssaide. Sámi vuoigatvuođalávdegotti váldi kártet ja ovddidit evttohusaid mat sáhttet eastadit vejolaš riidduid iešguđetlágan geavahanmáliid gaskkas, lea dehálaš muittuhus bargui sihkkarastit sámiid vuoigatvuođaid. Váldi ii sáhte goitge geavahuvvot dasa ahte eai ollásit välljejuvvo čovdosat mat čielgasit leat siskkobealde gustovaš álbmotrievttalaš rámmaid, dan sivas go sáhttet oidnojuvvot politihkalaččat riidovuložin. Ferte deattuhuvvot ahte álbmotriekti lea hábmejuvvon guhkes ja viiddis proseassaid čađa riikkaidgaskasaš forain, gos dárkilit lea digaštallojuvvon ja vihkkedalloyuvvon gaskavuodát gaskal álgoálbmotvuoigatvuođaid ja stuoraservodaga beroštumiid. Čovdosat maid dađistaga leat gávdnan, leat unnimusmearri. Álbmotriekti lea diehttelasas okta reaidu dasa ahte doaibmat riidoeastadeaddjin ortnetlaš ja lobálaš riektedilálašvuođain dan sivas go álgoálbmogat leat ja ain badjelgehččojuvvojit ja uhciduvvon. Dán oktavuodas čujuhuvvo maid gažaldahkii ahte lei go positiivvalaš sierravuoigatvuođaaddimii sámiide, ja de erenoamážit dasa mii guoská njuolggadusaid hábmemii ja luondduresurssaid ávkkestallamii, guovddáš gažaldat ovdal Vuodđolága § 110a mearrideami. Eahpidahti sierra sámeparagráfain vuodđolágas lei dat go nu garrasit ovdanbuktojuvvo sámiid iešvuohta go iešguđetlágan olmmoščearddat ellet ovttas guovlluin sáhtá leat riiddu fáddán joavkkuid gaskkas. Hástalusat mat gusket vejolaš riidduide álbmotrievtti geatnegasvuođa čađaheamis lea danin juoga maid válde vuhtii go mearriedje vuodđolága lasáhusas §110a.

Finnmárkoláhka lea dehálaš referánsarámma daidda guorahallamiidda ja evttohusaide maid Sámi vuoigatvuođalávdegoddi buktá. Sámediggi miedai justislávdegotti evttohussii finnmárkoláhkii Áššis 19/05. Lea dehálaš deattuhit ahte miehtan evttohussii addojuvvui eavttuiguin dego ahte álbmotriekti lea riektegáldu kártemin ja duopmostuollomearrádusain, ja ahte váldojuvvo ollislaš manahat áššáigullevaš lágain nu ahte eará lágat heivehuvvojit álbmotriektái, ja ahte jođánit čađahuvvojit guorahallamat ja láchkanannemat sámiid rivttiin guolásteapmái ja eará ođasmahtti resurssaide. Finnmárkoláhka lea dovddaheapmi ovttá soahpamuššii, gos Sámedikki miehtan lei eaktu go eaŋkilčovdosat eai lean čielgasit álbmotrievttalaš rámmaid siskkobealde.

Vaikko finnmárkoláhka lea dehálaš referánsarámma árvalusaide ja evttohusaide maid Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea buktán, de dat ii dárbbáš mearkkašit ahte čovdosat mat välljejuvvojit olggobealde Finnmárkku leat sullii seammaláganat go čovdosat mat leat finnmárkolágas. Dat mii baicca lea vealtameahttun dehálaš, lea ahte čovdosat sihkkarastit sámiid eana ja resursavuoigatvuođaid olggobealde Finnmárkku eai atte heajut riektesihkarvuođa go sámiide Finnmárkkus.

Dulkomis iežas válddi, de lea eanetlohku Sámi vuoigatvuođalávdegottis bidjan vuodđun ahte sii galget meroštallat galgá go meahcceláhka álgit doaibmat stáhta eatnamis Nordlándas ja Romssas. Sámedikki mielas lea dákkár dulkon beare ráddjái. Dán válddi vuodul, dan áigejuovdilis váldečuoggás ja maŋgil sámarievttalaš ovdáneamis mearridemiin Finnmárkolága de livččii govttolaš dulkot sátnádaga “Lávdegoddi galgá veardidit galgá go meahcceláhka leat vuodđun hálddašepmái” viidábun, nu ahte ferte veardiduvvot galget go biddjot heiveheamit meahcceláhkii Lulli-Norggas, nu ahte soahpá

riikkaidgaskasaš geatnegasvuodáide sámiide. Lávdegotti eanetlogu dulkon addá guorahallamii beare stuora gova das ahte gávdnat čovdosiid mat erenoamážit sihkkarastet eanandoalu beroštumiid, ovdalii go sihkkarastit sámiid vuoigatvuodáid, dása gullá maid eanandoallu doppe gos dat lea áigeguovdil. Duogáš nammadeapmái Sámi vuoigatvuodálávdegottis lea dat historjjálaš vearrivuohta maid Norgga stáhta lea dahkan sámiid vuostá dasa mii guoská vuoigatvuodáide eatnamiidda ja luondduresurssaide. Sámi vuoigatvuodálávdegotti duogášmateriálas NOU:s 2007:14 'Sámi luonddugeavaheapmi ja riektedilli Hedemárkkus Romsii' addo buorre govva sámiid leahkima, geavaheami ja historjjálaš vuoigatvuodáid vuolušteami. Sámit leat čuđiid jagiid čađa leamaš čađat geahnohit ja vuoittahalli bealli riidduin guovlluid ja luondduresurssaid alde. Gáržžideapmi sámiid resursavuodustusas lassánii loahpageahčen 1800- logu ja 1900-logu rájes sihke lágaid ja duomuid bokte.

Maŋimus logiid jagiid lea maid lassánan deaddu sámiid resursavuodustussii. Dát lea erenoamážit boahtán ovdan diliin mearrasámi guovlluin maid Riddoguolástuslávdegoddi nu bures čilge, muhto guoská maid eará guovlluide ja ealáhusaide, dego boazodollui ja dan areálavuđđui. Lullisámi guovllus leat máŋga ášši mat sáhttet mitalit ahte kultuvra lea njulgestaga áitojuvvon. Lassánan bartahuksen ja stuorát huksenprošeavttat mat čuvvot bieggamillopárkkaid, čierastanluohkáid ja baktebohkamiid, leat dilít mat bidjet stuora deattu sámi resursaguovlluide. Viidáset lea lasi meahcegeavaheapmi rievdan ášahusaid geažil meahccelágas geassebáikedoallu ja lassánan váttisvuodát boranávdidiid geažil bidjan sámi kultuvrra deattu ja huša vuollai.

Dát mannolat ii ábut jotkojuvvot, ja lea olu mii dadjá ahte lea álbmotrievtti vuostá jus mannolat sámi kultuvrra vuostá dáin guovlluin ii jorgaluvvo.

2. Álbmotrievttalaš rámmat

2.1 Álbmotrievttalaš ovdáneapmi

Daid maŋimus jagiid lea mearkkašaveara nationála ja riikkaidgaskasaš ovdáneapmi leamaš dulkomis ja mieđiheamis geatnegasvuodáin mii stáhtain lea álgoálbmogiid ektui. Mii guoská nationála ovdáneapmái de čujuhuvvo Sámi vuoigatvuodálávdegotti riektejoavkku guorahallamii NOU 1997:5 'Álgoálbmogiid eananvuoigatvuodát álbmotrievtti vuodul ja olgoriikarievtti vuodul', Hans Petter Graver ja Geir Ulfstein:a raporta justislávdegoddái skábmamánu 2003 'Álbmotrievttalaš guorahallamat Finnmárolága evttohusas' ja Innst. O. Nr. 80 (2004-2005) 'Justislávdegotti árvalus láhkii riektedilálašvuohta ja hálddašeapmi eatnamiin ja luondduresurssain Finnmárru fylkkas' dagahii ollu čielgaseabbon álbmotrievttalaš rámmaid sámiid eatnamiidda ja resursavuogatvuodáide. Maŋgil Finnmárolága mearrideami 2005:s leat Suoma-Norgga-Ruota-Sámi áššedovdijoavkkus iežaset evttohusas Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnii (golggotmánu 26. b. 2005) ja NOU 2008:5 'riekti guolásteapmái ábis olggobealde Finnmárru' mannan vuđolaččat čađa ja čielggadan álbmotrievttalaš rámmaid álgoálbmogiid eana- ja resursavuogatvuodáid. Viidáset lea Alimusrievtti duopmár Selbu-áššis (Rt. 2001 s. 769) ja Čáhputvuovddi áššis (Rt. 2001 s. 1229) buktán čielggadeami stáhta álbmotrievttalaš geatnegasvuodáin sámiide.

ONa Válđočoahkkima mearráduš julggaštussii álgoálbmogiid vuoigatvuodáid birra čakčamánu 13. b. 2007 lea maid govvideapmi dan maŋit álbmotrievttalaš ovdáneapmái man vuodul earret eará ILO 169 ja SP ferteba dulkojuvvot. Álgoálbmotjulggaštus ii leat iešalddis lágalaččat čadni nu go okta konvenšuvdna lea, muhto addá goitge gova álbmotrievttalaš ovdáneapmái mii lea leamaš ILO konvenšuvdna 169 mearrádusa rájis, ja ferte danin máŋgga áššis govvidit lánkanannema álbmotrievttalaš virolašvuođa, juoga mii maid lea lágalaččat čadni. Norgga eiseválddit leat maid čielgasit čájehan dáhtu čuovvut politihkalaš geatnegasvuodáid julggaštusas, juoga mii čájehuvvo Norgga aktiivlaš rollas oazžut álgoálbmotjulggaštusa dohkkehuvvot ON orgánain. Sámi vuoigatvuodálávdegotti iežas guorahallamis NOU 2007:13 'Ođđa sámeriekti' lea maid muhtin muddui viiddis čielggadeapmi álbmotrievttalaš rámmain sihkkarastin dihte álgoálbmogiid vuoigatvuodáin eana- ja luondduresurssaide. Vaikko Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea čađahan viiddis čielggadeami álbmotrievttis, de leat muhtin árvoštallamat ja konklusuvnnat váilevaččat ja muhtin sajis boastut. Dát guoská erenoamážit ON konvenšuvdnii siviila ja politihkalaš vuoigatvuodát

1966:s (SP) 1. artihkal, ILO konvenšuvdna nr. 169 (ILO 169) 14., 7. ja 15. artihkkalat, ja ON julggaštus álgoálbmogiid vuoigatvuodát. Dát dagaha muhtin sajis dohkkemeahttun álbmotrievttalaš árvalusaid ja konklusuvnnaid lávdegotti bealis mii mielddisbukta ahte muhtin láhkaevttohusat lávdegottis leat problemáhtalaččat.

Álbmotrievttis álgoálbmogiid eana- ja resursavuoigatvuodaide sáhtta dadjat leat golbma váldodimenšuvnna dát gusket 1) suddjen sisabahkkemiid vuostá, 2) positiivvalaš sierradoaimmat ja dohkkeheapmi vuoigatvuodain ja 3) iešmearrideapmi, searvan ja konsultašuvnnaat luondduresurssaid stivremis ja hálddašeamis.

2.2 Suodjalus sisabahkkemiid vuostá

Suodjalus sisabahkkemiid vuostá mii čájehuvvo SP 27. artihkkalis ja ILO 169 15. artihkkalis. Nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi doalaha, de lea čielggas ahte SP 27. artihkal dahká materiálalaš hehttehusa dasa maid stáhta sáhtta dahkat dahje diktit earáid dahkat almmá loavkideames mearrádusa. Hehttehus lea absoluhtalaš dan ipmárdusa mielde ahte jus okta doaibma vuos dagaha biehttaleami rievttis doaimmahit kultuvrra, de lea beroškeahtta lea go doaimmas álbmoga eanetlogu doarjja. Mearrádus suodjala sámiid čađahit iežaset árbevirolaš ealáhusaid, dasa gullá maid ođđaáigásaš vuohki čađahit árbevirolaš ealáhusaid, ja guovlluin ja resurssain mat hábmejit vuodu dákkár ealáhusčadaheapmái. Guorahallamin das ahte nordá go okta doaibma 27. artihkkala, ferte beaktu ovdalaš ja plánejuvvon doaimmain gessot sisa. Viidáset fertejit dilálašvuodát gos okta doaibma sáhtta rádjet dahje vahágahttit kulturčadaheami, vaikko ovttabealálaččat ii dagat nordadeami 27. artihkkalii, de ferte sámiid kulturčadaheapmi deattuhuvvot go árvvoštallá doaimma.

Lea maid čielggas ahte vaikko vuoigatvuodát 27. artihkkala mielde álgoálggus leat oktagaslaččat, de dain lea čielga oktasáš hápmi go lea riekti mas lea dadjamaš dalle go čađahuvvo ovttas eará mielláhtuiguin joavkkus. Danin leat oktagaslaččat ovttas earáiguin geat leat vuoigatvuodasubjeavttat 27. artihkkala mielde. Olmmošvuoigatvuodálávdegotti meannudemiin oktagaslaš váiddaáššiin bohta maid ovdán ahte eai leat gáibádušat ahte ealáhus lea kulturmihtilmas ovdal lea suddjejuvvon mearrádusas (Aspirana Mahuika vs. New Zealand).

27. artihkal lea mannan čađa dárkilis guorahallamiid oktanaga meannudemiin sihke vuodđolágalasáhusa § 110a (Innst.S. nr. 147 (1987-88)), sámelága (Ot.prp. nr. 33 (1986-87), Innst. O. nr. 79 (1986-87)) ja finnmárolága (Ot.prp. nr. 53 (2002-2003)). Dát lea buktán dan bohtosa ahte sisabahkkensuodjalus 27. artihkkala mielde ferte odne gehččojuvvot dego dohkkehuvvon ja áshuvvon riekti sámiide.

Maid ILO 169 15. artihkal suodjala sisabahkkemiid vuostá álgoálbmogiid luondduresurssaide. Vuosttaš cealkka dán mearrádusas geatnegahtta stáhta erenoamážit sihkkarastit sámiid rievtti luondduresurssaide iežaset eananguovlluin. Doaba eananguovllut 15. artihkkalis lea lagabui čilgejuvvon 13. artihkkalis nu go ”Ollislaš biras guovlluin gos guoski olbmot ellet dahje man eará ládje geavahit”. Obbalaččat dadjá ILO 15. artihkal nr. 1 vuosttaš čuoggás seamma gáibádusa suodjaleapmái sisabahkkemiid vuostá go dat mii čuožžu SP 27. artihkkalis. Sisdoallu stáhta geatnegasvuodain lea seamma SP 27. artihkkalis ja ILO 169 15. artihkkalis nr. 1 vuosttaš čuoggás, dát nanusmahtta riektivuodu sámiid riektái doaimmahit iežaset árbevirolaš ealáhusaid, ja guovlluide ja resurssaide mat dahket vuodu dán ealáhusdoaimmaheapmái.

2.3 Positiivvalaš sierradoaimmat ja vuoigatvuodaid dohkkeheapmi

2.3.1 Positiivvalaš sierradoaimmat

Positiivvalaš sierradoaimmat mat čuvvot SP 27. artihkkala, gč. 1. artihkkala. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi doarju čielgasit dan ahte SP 27. artihkal geatnegahtta stáhta bidjat johtui sierradoaimmaid go lea dárbbaslaš álgoálbmogiid kultursuodjaleapmái. Dát ovdandollojuvvui Sámi vuoigatvuodálávdegotti vuosttaš oasseguorahallamis NOU 1984:18:is ’Sámiid riektedili birra’.

Justislávdegotti meannudeapmi sámelágas addo maid čielga doarjja dákkár dulkomii⁷. Dát ipmárdus lea vel eanet nannejuvvon Olmmošvuoigatvuođalávdegotti oppalaš mearkkašumiin áššái nr 23 1994:s8. Ulbmil dákkár positiivvalaš sierradoaimmain lea addit duohta dásseárvvu gaskal unnitlogu ja eanetlogu. Positiivvalaš sierradoaimmat eai boađe ovttalágášvuođaprinsihpa vuostá eai ge ii-vealahanprinsihpa vuostá, gč. earret eará SP 26. artihkkala. Baicca leat juste dákkár positiivvalaš doaimmat veahkkin seailuheame osiid sámi kultuvrras mat odne leat áitojuvvon. Nu go Sámi vuoigatvuođalávdegoddi maid dadjá, de ferte maid ovdandollojuvnot ahte SP 27. artihkal lea oktiičadnon vuodđolága § 110a, ja dat lea ovttastahttojuvvon norgga rievtti čađa ovdamuniin jus šaddá vuostalagaid olmmošriektelága §§2 ja 3. dat addá mearrádussii erenoamáš vuoiggalaš deattu. Stáhta geatnegasvuohta SP 27. artihkkala mielde lea boadusovddasvástádus. Jus sámi kultuvra muhtin guovlluin lea nu báhkkašuvván ahte juohke sisabahkken áitá kulturvuođu, oktan ássamiin ja ealáhusdoaimmahemiin, de lea stáhtageatnegahtton bidjat johtui positiivvalaš sierradoaimmaid mat sihkarastet ja ovdánahttet kultuvrra.

SP 27. artihkal galgá maid dulkojuvnot dego iešheanaláš riektévuođđu dohkkeheapmái álgoálbmogiid eaiggát ja geavahanvuoigatvuohta eatnamiidda ja resurssaide iežaset guovlluin, sihke dan sivas go váilevuohta dákkár dohkkeheamis sáhtta buktit hilguma kulturdoaimmaheamis, ja maid dan sivas go dákkár dohkkeheapmi čuovvu rievtti iešmearrideapmái SP 1. artihkkala (2) mielde.

2.3.2 Vuoigatvuođaid dohkkeheapmi

Dohkkeheapmi eana- ja resursavuoigatvuođain čuovvu vuosttažettiin ILO 169 14. artihkkala, muhto maid SP 27:s lea dákkár dohkkeheamis gaskavuohta SP 1. artihkkalii.

ILO 169 14. artihkal lea dat álbmotriektmearrádus mii čielgasepmosit geatnegahtta stáhtaid dohkkehit eana ja resursavuoigatvuođaid. ILO 169 14. artihkal lea golmmaoasat gos nr.1 geatnegahtta stáhtaid dohkkehit álgoálbmogiid eaiggáduššan, hálldašan- ja geavahanvuoigatvuođaid. Nr. 2 geatnegahtta stáhta bidjat johtui dárbbalaš doaimmaid mat dovđájit álgoálbmogiid eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuođaid, ja nr. 3 gáibida dohkálaš bargovuogi riektégáibádusmearrádusa mat čuvvot dáid vuoigatvuođaid. Dat golbma geatnegasvuođa mat čuvvot ILO 169 14. artihkkala leat iešheanaláččat. Dan sivas ii leat riehta nu movt Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea dulkon ahte 14. artihkal (1) ovdanbuktojuvvo dego dábalaš prinsihppamearrádus gos 14. artihkal (2) lea dovđama birra ja 14. artihkal (3) bargovugiid birra riektégáibádusmearrádusain leat váikkuhangaskaoamit olahit mihtuid dohkkeheapmái 14. artihkkalis (1).

⁷ Inst. O. nr. 79 (1986-87) s. 5: ”Komitea áigu deattuhit ahte lea ovttaláganvuohta riikkaidgaskasaš riekteovdánemiin go norgga eiseválddit dál čielgasit sátnádit miehtemiela positiivvalaš sierradoaimmaide sámi álbmotjoavkkuide”.

⁸ General Comments no. 23 1994, para 6.1: ”Although article 27 is expressed in negative terms, that article, nevertheless, does recognize the existence of a «right» and requires that it shall not be denied. Consequently, a State party is under an obligation to ensure that the existence and the exercise of this right are protected against their denial or violation. Positive measures of protection are, therefore, required not only against the acts of the State party itself, whether through its legislative, judicial or administrative authorities, but also against the acts of other persons within the State party.”

Komitea čiekŋuda dán maŋgelis dán dulkoncealkámušas (para 6.2):

Para 6.2 ”Although the rights protected under article 27 are individual rights, they depend in turn on the ability of the minority group to maintain its culture, language or religion. Accordingly positive measures by States may also be necessary to protect the identity of a minority and the rights of its members to enjoy their culture and language and to practise their religion, in community with the other members of the group”

Para 7 ”The enjoyment of those rights may require positive legal measures of protection and measures to ensure the effective participation of members of minority communities in decisions which affect them”.

Lea riehta nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi dadjá ahte ILO:s lea beare unnán hárijáneapmi 14. artihkkala ektui. Jurddabohtosiid maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea válljen dahkat 14. artihkkala birra goitge eai leat lágalaččat riehta, sihke lunddolaš gielalaš ipmárdusas 14. artihkkalis ja guorahallanbarggus mii lea dahkkon juridihkalaš teorijjas dán mearrádussii NOU 1997:5:as 'Álgoálbmogiid eananvuoigatvuodát álbmotrievtti mielde ja olgoriika rievttis', Geir Ulfstein ja Hans Petter Gravera artihkal 'Indigenous Peoples Right to Land'⁹. ('Álgoálbmogiid riekti eatnamiidda'.) Dulkomiid ILO 169 14. artihkkala ferte maid geahččat ovttas álgoálbmotjulggaštusa 26. ja 27. artihkkaliiguin. Čuolbmabidjan sámiid oktagaslaš ja oktasaš eanan ja resursavuoigatvuodaid dohkkeheapmái lei 14. artihkkala (1) mielde guovddáš oassi konsultašuvnnain (gč. ILO 169 6. artihkkala) Stuoradikki justislávdegotti ja Sámedikki barggus komitea evttohus finnmárkoláhkii. Dokumeantat dán konsultašuvnnas ledje guovddáš ja njuolga oassin Stuoradikki mearridanvuodus finnmárkolága mearrádussii ja gullá dasto finnmárkolága ovdabargguide. Dokumeanttat ovddastit maid Stuoradikki vuosttaš váldo oainnu ILO 14. artihkkalis (1) juoga masa ferte bidjat deattu go dulko 14. artihkkala (1).

ILO 14. artihkal (1) ferte, nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi dadjá, ipmirduvvot dego boadusgeatnegasvuohta vuoigatvuodaid dohkkeheamis. Vaikko identifiseren (14. artihkal nr. 2) ja riektebargovuogit (14. artihkal nr. 3) leat dehálaš váikkuhangaskaoamit dohkkehit eananvuoigatvuodaid 14. artihkkala (1) mielde de ii sáhte dát mearkašit ahte ii maid 14. artihkkalis (1) leat iešheanaláš riektegeatnegasvuohta, nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi orro navdime (gč. S. 230 ja s. 236). Čadaheapmi identifiserenmannolagain duohta vejolašvuođiguin lágalaččat geahččalit gáibádusaid, de leat mearrádusat proseassalaš mihtilmasat mii iešalddis ii dáhkit dohkkeheami eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuodain 14. artihkkala (1) mielde. Vai nagoda čadahit geatnegasvuođaid mat leat ILO 14. artihkkalis, de lea dárbbaslaš ahte leat láchkamearrádusat mat sihkkarastet duohta dohkkeheami eaiggáduššan- hálddašan- ja geavahanvuoigatvuodain, ja maid mekanismmaid dovdamiid ja riektegeaibádusmearrádusaide. ILO lea ieš mángga oktavuođas, earret eará iežas cealkámušas ráđđehusa finnmárkolága evttohussii, cealkán ahte konvenšuvnna proseassalaš ja materiálalaš gáibádusat gullába nannosit oktii. Dán ferte maid diehttelas váldit mielde go dulko 14. artihkkala gos gáibádus dohkkeheapmái lea materiálalaš iešheanaláš gáibádus, go fas dat proseassalaš gáibádusat gullet mearrideapmái identifiseret ja riektegeahččaleapmái. Ollašupmi proseassalaš gáibádusain dán artihkkalis ferte danin gehččot dego dárbbaslašžžan, muhto eai doarvá deavdit artihkkala materiálalaš gáibádusa, ii ge nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi orro bidjame vuodđun ahte dovđán ja riektebargovuogit iehčanassii leat doarvá dohkkehit eanan- ja resursavuoigatvuodaid. Lea nu ahte vaikko konvenšuvnna proseassalaš ja materiálalaš gáibádusat fertejit ovttas gehččot de ferte deavdin materiálalaš gáibádusain leat mearrideaddji, ii ge nuppegežiid. Dáinna duogážiin ferte dulkot ILO cealkámuša Danmárkku¹⁰. Váiddaáššis Danmárkku vuostá earret eará dohkkeheami eananguovlluin Ruonáeatnamis nanne ILO eananvuoigatvuodáidilis Ruonáeatnamis oktiiveivet artihkal 14:in. ILO nanne ahte inuihtaid eananguovllut leat identifiserejuvvon miehtá Ruonáeatnama ja ahte ruonáeatnanlaččain leat oktasaš vuoigatvuodát eananguovlluide ja daid stivremii Ruonáeatnamis. Go juo ruonáeatnanlaččat leat sihkkaraston materiálalaš oktasaš hállden- ja geavahanrievtti ILO 14. artihkkala (1) mielde de sáhtta lohkat ahte identifiseren lea ovdehuvvon. Dákkár dulkon bidjo maid vuodđun Sámi vuoigatvuodálávdegotti álbmotriektejoavkkus NOU:as 1997:5 'Álgoálbmogiid eananvuoigatvuodát álbmotrievtti ja olgoriikarievtti mielde'¹¹, Ja Hans Petter

⁹ Geir Ulfstein, 2004: 'Indigenous Peoples Right to Land, 2004, Max Planck Yearbook of United Nations Law, Volume 8. Ed. Armin von Bogdany, Rüdiger Wolfrum

¹⁰ Hølex: 162000DNK169

¹¹ NOU 1997:5 'Álgoálbmogiid eananvuoigatvuodát álbmotrievtti ja olgoriika rievtti mielde' s. 44: "Vai ILO-konvenšuvdna lea duhtaduvvon, de ferte daidda guovlluide madda sámiin lea gáibádus oazžut dohkkehuvvot eaiggáduššan- ja oamastannjuolggadusaid, biddjot gáibádus ahte eanetlohku mielláhtuin dan orgánas mas lea bajimus váldi dasa mii guoská hálddašepmái eatnamiin ja luondduresurssain, nammaduvvot sámi orgánain, ja jienastannjuolggadusat fertejit leat nu ahte mielláhtuin geat leat nammaduvvon sámi orgánain, go ovttas doibmet, lea kontrolla orgána badjel"

Gravera ja Geir Ulfsteina raporttas 'Álbmotrievttalaš veardádušat evttohusas Finnmarkkoláhkii'¹². Goappašat guorahallamat čuočuheaba ahte stivrenortnegiidda mat eai earut guovlluid gos sámiin leat eaiggáduššan- ja háldovuogiatvuodát ja guovlluin gos sámiin lea geavahanriekti, de ferte stivrenortnet olles guvlui leat nu ahte sámit ieža sihkarastojuvvot dan váikkuhanfámu mii ovttá eaiggádis dahje eanaháldejaččas lea guovllus.

Dan ahte ILO 169 14. artihkal nr. 1, 2 ja 3 leat iešheanalaš geatnegasvuodát dorjojuvvo maid dan maŋit riekteovdánemiin mii čuovvu ON General-čoahkkima mearrádusa álgoálbmotjulggaštusas čakčamánu 13. b. 2007. 14.artihkal ferte dulkojuvvo ovttas álgoálbmotjulggaštusa 26. ja 27. artihkkaliiguin. Dat ahte álgoálbmotjulggaštus leat guokte goabbatlágan artihkkala, nubbi vuossu dohkkeheapmi eananvuogiatvuodáin (26. artihkal) ja kártenbarggu go "ásaha ja čađaha vuogigalaš, iešbirgejeddji, objektiivvalaš, rabas ja čađačuovgi proseassa." Dohkkeheapmái álgoálbmotgiid eaiggáduššan- ja geavahanvuogiatvuodáid (27. artihkal) doarju ipmárdusa das ahte ILO 14. artihkal (1) lea iešbirgejeddji geatnegasvuodáta masa ferte addot duohta sisdoallu. Dát ipmárdus lei maid rávvvejeddji konsultašuvdnaproseassas gaskal Stuoradikki justislávdegotti ja Sámedikki hábmemis Innst. O. Nr 80 (2004- 2005) 'Finnmarkkoláhka'. Notáhtta justislávdegottis Sámediggái njukčamánu 21. b. 2005 lei vuodđun konsultašuvnnaide gaskal justislávdegotti ja Sámedikki cuoŋománu 13. b. 2005, gč. referáhta konsultašuvdnačoahkkimis. Notáhtas leat earret eará evttohusat ja árvvoštallamat mearrádusain ja mearkkašumit sihke identifiseren oktavuodas ja riektgeáibádusmearrádusain, ja stivraoktiibidjan Finnmarkkuopmodagas. Vaikko ledje siste árvalusat sihke ráđdehusbellodagain ja Bargiibellodagas identifiserema birra ja sierraduopmostuoluid birra, de atne sii deatalažžan gávdnat stivrenortnegiid eatnamiidda Finnmarkkus mat geahčaledje gozihit sámiid eaiggátposišuvnna. Bargiibellodat dadjá čielgasit ahte:

"Álbmotrievttalaš árvvoštallan [Gravera ja Ulfsteina] dadjá ahte oktasaš hálddašeami stivrenmodeallain mii evttohuvvo lánkaevttohusas [Ot. Prp. Nr. 53 (2002- 2003)] ii deavdde geáibádusaid mat leat ILO- konvenšuvnna. Lánkaevttohusa § 5 geažil mii mearrida ahte lánka ii daga sisabáhkemiid vuogiatvuodáide mat leat oamastushálddus dahje áiggiid čađa geavaheami namas, ráhpá lánkaevttohusa dasa ahte vuogiatvuodát iešguđetge guovlluin ain sáhttet mearriduvvot duopmostuoluid bokte.

Dát ii leat goitge doarvái dasa ahte konvenšuvnna geáibádusat duhtaduvvojit. Frakšuvdna oaidná dán mearrideaddjin ahte čoahkkáibidjan stivrras váldá vuhtii sámiid eaiggátvuogiatvuodáid ja dárbbu ollislaš hálddašeapmái Finnmarkkus"

Dáinna duogážiin evttoha Bargiibellodat stivrra oktiibidjama gos Sámedikki áirasii lea eanetlohku áššiin mat gusket sámi giellaguvlui ja fylkkadikki áirasii lea eanetlohku áššiin mat gusket olggobeallai. Ráđdehusbellodagat eai dorjon dán evttohusa nu go ieža dadje:

"Modealla jáhkkinis i leat geáibádusaid mielde mat lea álbmotrievttis, olggobealde sámi giellaguovlluid. Ii gea leat mihkke dáhkádusaid ahte giellaguovlu lea ávkkálaš kriterá álbmotrievtti mielde".

Lei ráđdehusbellodagaid evttohus mearrádusii mii mearriduvvui. Šadde gal váldot sisa erenoamáš jienastan njuolggadusat (§10 3. lađas)rievdadusii geavaheapmái meahceguovlluin áššiide suohkaniin Kárásjogas, Guovdageainnus, Unjárggas, Porsárggas ja Deanus, ja eará suohkaniin Finnmarkkus. Ráhkadeapmi Finnmarkkolága mearrádusain konsultašuvnna gaskal justislávdegotti ja Sámedikki Finnmarkkuopmodaga stivrra čájeha čielgasit ahte ILO 169 4. artihkal dulkojuvvo dego

¹² Hans Petter Garver ja Geir Ulfstein, 2003,

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/rapporter+planer/rapporter/2004/Folkerettslig-vurdering-av-forslaget-til.html?id=278377>."Go Ráđdehus ii mieđa geográfalaš juohkima dán guovlluin [eaiggáduššan- ja oamastanriekti ja geavahanriekti] ferte geáibádus 1. čuoggá mielde [eaiggáduššan- ja oamastanriekti] guoskat olles guvlui mii gullá lága vuollai hálddašanortnegis. Mis ii leat vuodđu veardádallat makkár guovllut Finnmarkkus bohtet 1 vuosttaš čuoggá vuollai. Mii jáhkkit ahte dákkár guovllut gávdnojit, ja leat ovttaoavilis ráđdehusain ahte gažaldat de šaddá ahte deavdá go evttohuvvon oktasaš hálddašanortnet geáibádusaid 14.artihkkalis nr. 1".

iešbirgejeddji geatnegasvuohta mii gáibidii duohta sisdoalu lassin mearrádusaide identifiseremii ja riekteprosedyaide.

Gáibádus dohkkeheapmái eaiggáduššan- ja hálddašanriekti ILO 169 14. artihkkala (1) mielde maid ii dárbbas leat seamma go siskkáldas riekti, nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi bidjá vuodđun. Ii dárbbas leat nu ahte riekteinstituhtta ”áiggiid čada geavaheapmi” ja eavttut ásahit rivttiin dán instituhtta mielde Norgga rievttis lea seamma go dat mii lea 14. artihkkalis gos čuožžu ahte ”The rights of ownership and possession of the peoples concerned over the lands which they traditionally occupy shall be recognised”. Ahte dárbbuin ii dárbbas leat ovttaláganvuohta dáikko gaskal siskkáldasrievtti ja ILO 169 ferte maid dulkojuvvot dego duogázin suoma- norgga- ruota- Sámi ekspeartajoavkku árvalussii Davviriekkalaš Sámi vuoigatvuodálávdegoddi 34. artihkkalii vuosttaš lađđasii mii evttoha ahte: ”Guhkit áigge árbevirolaš geavaheapmi eatnamiin ja čázádatguovlluin addá vuodu sámiid oktagaslaš dahje oktasas eaiggáduššanriektái dáidda guovlluide addá oktiivástádusa našuvnnalaš dahje riikkaidgaskasaš njuolggadusaide mat guohkit áigge geavaheapmái”. Iežaset kommentáras dán mearrádussii dadjá ekspeartajoavku:

”Mearrádus vuosttaš lađđasis ii čujut dušše nátionála njuolggadusaide, muhto maid riikkaidgaskasaš njuolggadusaide. Siskkáldas njuolggadusat eai danin leat aktomearrideaddjit go veardádallá sámi árbevirolaš geavaheami, sáhtta go dat bidjat vuodu oamastanriektái. Riikkaidgaskasaš njuolggadusat maidda riikkat leat čadnon, sáhttet addit stuorit saji dohkkehit sámi geavaheami riektedahkkin go dan maid siskkáldas njuolggadusat addet” (s. 252).

Okta ášši mii cealká iešheanalaš guorahallama duohta dohkkeheamis sámiid eanan- ja resursavuoigatvuodain 14. artihkkala (1) mielde lea áigemihttu barggus identifiseret eaiggáduššan-, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuodain. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea ieš dán geahčadan go čujuha Skogvangii¹³ guhte jearrá lea go Sámi vuoigatvuodálávdegotti bargu mannan beare njozet duhtadit konvenšuvnna gáibádusaid dohkkeheamiin eana- ja resursavuoigatvuodain. Čuolbma goitge ii guorahallojuvvo lagabui ii Skogvang bealis ii ge Sámi vuoigatvuodálávdegotti bealis. Eahpitkeahhtá lea dákkár identifiserenbargu hui áddjái. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea earret eará gáibidan ahte gáibádusat ovdanbuktojuvvot čálalaččat kártenkommišuvdnii 10 jagi sisa dan rájis go kártenláhka doaibmagoahhtá. Dát mielddisbukta ahte guhkit áiggi leat guovllut gos leat oktasas- ja sámi eaiggáduššan- ja hálddašánvuoigatvuodát gos maid fertejit leat ortnegat mat mielddisbuktet duohta ja beaktilis dohkkeheami sámiid eana- ja resursavuoigatvuodain jus riektedilli galgá heivet ILO 169 14. artihkkala vuollái. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii oro dán bidjan vuodđun iežaset evttohusain stivrenortnegiidda eanaeaiggátorgáni nu guhká go lávdegoddi vállje gohčodit iežaset ortnegiid ”Hálddašanortnegat báhcán stádaeatnamiin”. ILO 169 14. artihkkala mielde ii leat vejolaš ásahit eanaeaiggátorgána dillái mii lea čuožžilan maŋŋil go dohkkeheapmi identifiserema bokte lea gárvvistuvvon.

Sihkkarastin materiálalaš gáibádusain ILO 169 14. artihkkalis ferte buohtastahttit iežas mearrádusain dohkkeheamiin oktasas ja oktagaslaš vuoigatvuodain, riektevuodus kártemii, oktiibidjan eanaeaiggátstivrrain, lágasteamat stemmemiidda ja materiálalaš hehttehusat mearridaneiseválddiide.

2.4. Riekti iešmearrideapmái, oassálastimii ja konsultašuvnnaide

2.4. 1 Riekti iešmearrideapmái

Riekti iešmearrideapmái čuovvu SP 1. ja 27. artihkkaliid ja álgoálbmotjulggaštusa 3. ja 4. artihkkaliid. Sámi vuoigatvuodálávdegottis ii leat ollesveardásaš manahat ja guorahallan SP 1. artihkkalis¹⁴, ja dan maŋis riekteovdáneapmi mii guoská iešmearrideapmái álgoálbmotjulggaštusa mearrideamis,

¹³ Skogvang, Susann Funderud. Sámeriekti- sámiid riekti vássánaigái, dáláaigái ja boahhteáigái, 2002, s. 84- 86.

¹⁴ SP 1. artihkal: Buot olbmui lea iešmearridanriekti. Dán mearrádusa vuodul mearridit sii friddja iežaset politihkalaš oainnu ja friddja ovddidit iežaset ekonomalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš ovdáneami.

erenoamážit 3. ja 4. artihkkaliin¹⁵. Eahpitkeahhtá lea sámiin riekti iešmearrideapmái¹⁶, ja ahte SP 1. artihkkalis lea riekteváikkuheapmi sámiid suodjalussii ja ávkkástallamii luondduresurssain¹⁷. Norgga eiseválddit orrot bidjan vuodđun ahte lea álgoálbmotjulggaštus akto, ii ge maid SP 1. artihkal, mii dahká vuodu sámiid iešmearrideapmái¹⁸. Iešguđetlágan ipmárdus das ahte mii lea vuodđun iešmearrideapmái, ii dárbbat mearkkašit ahte leat iešguđetlágan ipmárdusat dasa ahte maid iešmearrideapmi mearkkaša duohtavuodas¹⁹. Ferte goitge deattuhuvvot ahte lea váttis bealuštit ahte álgoálbmogiid riekti iešmearrideapmái mii lea mearriduvvon álgoálbmotjulggaštusas, lea sierra dahje erenoamáš riekti álgoálbmogiidda (sui generis), ii ge dábalaš riekti mii lea buot olbmui SP 1. artihkkala mielde. Ovdasártnis álgoálbmotjulggaštusas dadjo ahte olbmuid riekti iešmearrideapmái lea duođastuvvon SP 1. artihkkalis, seammás go duođastuvvo ahte julggaštus ii sáhte geavahuvvot dasa ahte biehttalit ovttage álbmogii sin iešmearridanrievtti go dat ohccojuvvo čadahuvvot oktiivástádusain riikkaidgaskasaš rivttiin. Álgoálbmotjulggaštus duođasta ahte álgoálbmogiin lea dábalaš iešmearridanriekti, juoga mii nannejuvvo julggaštusa 2. artihkkalis gos boahtá ovdan ahte álgoálbmogat leat ovttađassásaččat eará olbmuiguin²⁰. Julggaštus lea danin cealkka mearrádussii álgoálbmogiid riektái iešmearrideapmái dego riikkaidgaskasaš vieruiduvvanrievttalaš prinsihppa. ON olmmošvuoigatvuodakomitea lea maid mángga dilis deattuhan ahte SP 1. artihkal guoská álgoálbmogiidda, dása gullet maid sámit (gč. komitea 4. periodalaš raportta Norgii 1999:is), ja Ruotta lea duođastan ahte dat dábalaš riekti iešmearrideapmái man birra lea 1. artihkkalis (SP/ØSK) maid gullá sámi álbmogii.

Iešmearridanriekti lea lunddolaččat oktasaš riekti ovttá álbmogii, ja das lea dan sivas njuolga áššáigullevašvuohta sihkkarastimis sámiide oktasaš eaiggáduššan-, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuodaid, ja rievtti hálddašit iežas luondduresurssaid. Sámiid riekti iešmearrideapmái bidjá danin čielga iešbirgejeaddji eavttu hábmēt lágaid sihkkarastin dihte sámiid eanan- ja resursavuoigatvuodaid. Dan sivas ii šatta riektá go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi dovddaha dan ipmárdusa ahte várra ii leat eanet 1. artihkkalis go dat mii lea 27. artihkkalis ja ILO 169. ILO 169:is ii namuhuvvo iešmearrideami birra ja SP 27. artihkal lea oktagaslaš vuoigatvuodaid birra main leat oktasaš dovdomearkkat. Dása ferte maid lasihuvvot ahte iešmearridanriekti bidjá čielga eavttuid dasa movt mearridanproseassa ođđa lálkaaddimii čadahuvvo.

2. 4. 2. Riekti oassálastimii/ searvamii ja konsultašuvnnaide
ILO 169 ii sisttisdoala iešmearrideami, muhto das leat iežas njuolggadusat konsultašuvnnaide ja oassálastimii geavaheamis, stivremis ja seailluheamis luondduresurssaid, gč. 6., 7. ja 15. artihkkaliid. ILO 169 6. artihkal ja SP 27. artihkal sisttisdoallaba geatnegasvuođa stádain konsulteret álgoálbmogiiguin. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi manná viidát čađa dáid artihkkaliid konklusuvnnaiguin maidda Sámediggi guorrassa. Sáhtá leat eahpidahtti sisttisdoallet go ILO 169 6., 7.

¹⁵UNs DRIP: *Article 3* Indigenous peoples have the right to self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.

Article 4 Indigenous peoples, in exercising their right to self-determination, have the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, as well as ways and means for financing their autonomous functions

¹⁶ Bargojoavkku rápporta golggotmánu 3. b. 2007, s. 20: ”Manahat Davviriikkaid sámekonvenšuvnna evttohusas-Guorahallan fámoláš álbmotrievttalaš geatnegasvuođaid dili ja fámoláš našunála rievtti.”

¹⁷ NOU 2008:5 ’Riekti guolásteapmái ábis olggobealde Finnmárkku’, s. 263.

¹⁸ Gáldu Čála 2/2008 ’sámi iešmearrideapmi- sisdoallu ja čađaheapmi’ Red: J. B. Henriksen. Stádačállii Raimo Valle, s. 36- 39i. Rapporta bargojoavkkus golggotmánu 3. b. 2007 s. 18- 19.

¹⁹ Bargojoavkku rápporta golggotmánu 3. b. 2007, s. 20, ” Manahat Davviriikkaid sámekonvenšuvnna evttohusas-Guorahallan fámoláš álbmotrievttalaš geatnegasvuođaid dili ja fámoláš našunála rievtti.”

²⁰ Gáldu Čála 2/2008 ’sámi iešmearrideapmi- sisdoallu ja čađaheapmi’ Red: J. B. Henriksen. J. B. Henriksen, s. 18- 20, J. Anaya, s. 45- 47, M. Åhrén, s. 77- 79.

ja 15. artihkkalat dušše oktasaš geatnegasvuoda sihkkarastit aktiivvalaš oassálastima duohta konsultašuvnnaid čađa, nugo Sámi vuoigatvuodálávdegoddi konkludere²¹.

Nugo Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ieš namuha, de ferte sánádat 7. artihkkalis nr. 1 ipmirduvvot ahte ásaha geatnegasvuodaid mat leat viidábut go konsultašuvnna. Ii oro goitge áibbas riehta dulkon Sámi vuoigatvuodálávdegottis go konkludere ahte 7. artihkal dušše sisttisdoallá čáhkkit joksarviidodaga konsultašuvnnaide 6. artihkkala maŋis dasa goas, makkár ja gos doaimmat galget čadahuvvot²²

7.(1) artihkkala mielde lea álgoálbmogiin riekti ieža mearridit vuoruhemiid ja ovdánahttinproseassaid mat earret eará gullet sin eananguovlluide. 7. artihkal dohkkeha positiivvalaš rievtti álgoálbmogiidda. Ii leat sahtedohko ahte dadjanhápmi ILO 169:is lea seammalágan go SP 1. artihkal. Dan sivas lea govttolaš árvidit ahte ILO 169 7.(1) artihkal sisttisdoallá lasi geatnegasvuoda go konsultašuvnna 6. artihkkalis. Dulkon 6.(2) artihkkala ovttas 7. (1) artihkkaliin mielddisbuktá ahte ferte vuodđun atnit ahte stáhta lea geatnegahtton gávdnat sohppojuvvon čovdosiid guoski álgoálbmogiiguin áššiide mat gullet ” eallimii, oskui, áshusaide, vuoigŋalaš vuogasvuhtii ja eananguovlluide gos álgoálbmogat ellet dahje geavahit eará ládje”. ILO ekspeartakomitea boahá seamma mearkkašepmái norgga periodalaš raporttas skábmamánu/ juovlamánu 2003 go dat eavttuha mieđiheami Sámedikkis dasa ahte ráđđehusa finnmárkoláhkaevttohus sáhtá dohkkehuvvot ILO komiteas. Iežaset cealkámušas dadjá ILO komitea:

”Proseassa ja sisdoallu leaba čavga čadnon oktii konvenšuvnna gáibádusas, ja doaibmi konflikttas. Komitea lea dan oainnus ahte jus Sámediggi, mii lea sámiiid ovddasteaddji orgána Norggas, lea mielas addit iežas guorraseami evttohussii, de sáhtá komitea dohkkehit dán čovdosa vai devdojuvvo gáibádus eananvuoigatvuodaide, mat guhká leat leamaš fáddán šiehtadallamiidda gaskal sámiiid ja eiseválddiid. Álggahepmi Finnmárkuopmodagas dákkár guorraseami haga, sáhtá nuppi bealis buktit bággolonisteami rivttiin mat leat dohkkehuvvon lágalaš mearrádusaid bokte Norggas ja [...]konvenšuvnnaid mielde. Dáid diliid vuolde bivdá komitea ráđđehusa ja Sámedikki ođasmahttit digašallamiid oamasteamis eananvuoigatvuodaide Finnmárkkus, soabadanvuoigŋain mii lea 6. ja 7. artihkkaliin ILO konvenšuvnna 169.”[iežas jorgalus]

Suoma- norgga- ruota- Sámi ekspeartajoavku mii lea árvalan evttohusa Davviriikkalaš Sámi vuoigatvuodálávdegoddi dovddasta ahte 7. artihkkala dulkon mii lea eanemus lági mielde lávda konvenšuvnna vuodđo- prinsihppi, dan ahte álgoálbmogiin lea riekti bearráigeahččat iežaset ovdáneami, cealká ahte lea konsultašuvdnageatnegasvuoha stádas²³.

ILO 169 7.(1) ja 15. (1) artihkkalat deattuhit maid ahte álgoálbmogat galget searvat hábmet, čadahit ja árvoštallat plánaid ja prográmmaid, ja geavaheami, hálddašeamis ja gáhttema luondduressain. Dán sáni mielde lea álki ipmirdit ahte dát artihkkalat garraseappot deattuhit oassálastima hálddašeamis dahje dan oktasaš doaimmaheami lágain ja hálldahuslaš doaimmain mat leat mearriduvvon konsultašuvnnaid vuodul 6. artihkkala mielde. Lea seamma maid Geir Ulfstein ja Hans Petter Graver bidjaba vuodđun iežaska raporttas daid álbmotrievttalaš veardádusain evttohusas Finnmárkoláhkii mii nanne ahte 15. (1) artihkal sisttisdoallá rievtti sámiiide searvat almmolašrievttalaš hálddašeamis luondduressain²⁴. Sullásaš loahppajurdda lea Raporttas maid bargojoavku mii lea mannan čađa Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna árvalusa mii konkludere ahte sámiiin lea riekti aktiivvalaččat searvat almmolaš hálddašeamis luondduressain dihto guovlluin²⁵. Vaikko konsultašuvnna leat diliid birra main lea almmolašrievttalaš mihtilmasvuoha, de lea váttis lohkat ahte konsultašuvnna mielddisbuktet searvama almmolašrievttalaš hálddašeamis.

²¹ NOU 2007: 13 Ođđa sámeriekti, 218

²² NOU 2007: 13 Ođđa sámeriekti, s. 846- 849

²³ Evttohus suoma- norgga- ruota- sámi ekspeartajoavkkus Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnii čuoggát 7, 3, 2, s. 146- 147.

²⁴ Geir Ulfstein ja Hans Petter Graver: Raporta álbmotrievttalaš árvoštallan evttohusas ođđa Finnmárkoláhkii, artihkal 15

²⁵ Rapport bargojoavkkus mii lea manna čađa Davviriikkalaš Sámekonvenšuvnna evttohusa, 03.10.07, s. 26

Riekti iešmearrideapmái, riekti oassálastimii ja riekti konsultašuvnnaide leat álgoálggus golbma iešgudetlágan ja iešheanalaš vuoigatvuođat, muhto lihkká nu ahte bohtet mannat latnjalassii ja gos lea njuovžilvuohta mii vuolgá das man dehálaš áigejuovdilis áššit leat sámi álbmogii. Sorjavaš dasa man dehálaččat iešgudetlágan áššit leat sámi álbmogii, de leat šiehtadallamat dahje konsultašuvnnat main lea ulbmil oažžut miediheami, de sáhttet dá leat vuogit movt geavaha iešmearridanválladi, nu go omd suoma- norgga- ruođa- sámi ekspeartajoavkkus lea iežaset árvalusas Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnii 14.- 22. artihkkaliin²⁶.

Álgoálbmotjulggastusas leat mearrádusat dihttes miediheapmái, oassálastimii ja konsultašuvnnaide earret eará 10., 18., 19., 30., 32. ja 38. artihkkaliin main buohkain lea dadjamaš álgoálbmogiid vuoigatvuođaide eatnamiidda ja resurssaide. Buot namuhuvvon artihkkaliid ferte goitge geahččat ovttas julggastusa 3. iešmearridanartihkkaliin ja dainna lágiin čájeha dovddaheami iešmearridanrievtti čađaheamis. Dan obbalaš 19. artihkkalis konsultašuvnnaid birra lea danin maid gáibáduš miehtamii lágaide ja hálddahuslaš doaimmaide main sáhtta šaddat mearkkašupmi álgoálbmogiidda, čielggas²⁸. Riekti iešmearrideapmái, oassálastimii ja konsultašuvnnaide ferte maid oidnot lágain mat leat stivrema ja hálddašeami birra guovlluin gos leat oktasaš vuoigatvuođat sihke gáttis ja mearas, ja lágain mat leat konsultašuvnnaid ja áššemeannudemiid birra.

3. Vuđoleappot Sámi vuoigatvuođalávdegotti evttohusa birra

3.1 Álggahus

Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea bargan viiddis ja dehálaš barggu go lea evttohan golbma ođđa lága, ja rievdadusaid moanat eará lágaide mat leat doaimmas. Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea dasa lassin árvoštallan vuoigatvuođaid riddo- ja vuotnabivdui, muhto čujuha muđui Riddoguolástuslávdegotti evttohussii (NOU 2008:5). Sihke Sámi vuoigatvuođa lávdegoddi ja Riddoguolástuslávdegoddi árvoštallaba ahte Riddoguolástuslávdegotti evttohus dáidá heivet eará mearrasámi guovlluide muđui riikkas.

Sámi vuoigatvuođa lávdegotti váldoevttohus lea čadnon golmma láchkagáhppálagaide. Dat leat: Kártenláhka (Kárten- ja dohkkehanláhka) Konsultašuvdna- ja áššemeannudanláhka (Áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhka) Stivren- ja hálddašanláhka eatnamiin ja luondduresurssain (Hálogalánda-láhka, Statskog, meahcceláhka, Finnmárkku guolástusláhka)

Sámediggi ipmirda Sámi vuoigatvuođalávdegotti ja Riddoguolástuslávdegotti evttohusa ollisvuohtan stáda vuhtiiváldimis álbmotrievttalaš geatnegasvuođaid sámiide sihkkarastimiin rivttiid eatnamiidda ja luondduresurssaide. Vaikko láchkateknihkalaš sivaid geažil leat evttohuvvon sierranas láchkan de deattuhuvvo ahte evttohusat gehččojit ovttas ja ollislažžan.

Vai olahivččii álbmotrievttalaš bealušteaddji ja ollislaš lága de ferte ođđa ja rievdaduvvon láhka oktiibuot sihkkarastit:
Duohta dohkkeheami sámi vuoigatvuođain

²⁶ Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna- evttohus suoma- norgga- ruođa- sámi ekspeartajoavku, ovddiduvvon 26.10.05, s. 16- 18 ja 217- 230

²⁷ Mathias Áhrén 'Kultuvra ja luondduresurssat' raporttas Sámi iešmearrideapmi- sisdoallu ja čađaheapmi, Gáldu Čála nr 2/2008 s. 82- 83.

²⁸ UNs Declaration on the Rights of Indigenous Peoples art. 19: States shall consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples concerned through their own representative institutions in order to obtain their free, prior and informed consent before adopting and implementing legislative or administrative measures that may affect them.

Vuoigatvuodaid kárten mii maiddáa sihkkarastá oktasaš sámi vuoigatvuodaid. Riektegovva mii lea seammadássaš obba sámi árbevirolaš guovlluin ja mii sihkkarastá duohta seammaláganvuoda gaskal eanetlogu ja unnitlogu ja gaskal iešguđet sámi guovlluid.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea Finnmárkkulága § 3 vuogi mielde evttohan belohakkii ovttaštattima ILO 169 kártenláhki Hålogálánda-láhki ja rievdadussan boazodoalloláhkii. Ii leat evttohuvvon ahte sullásaš mearrádus váldjuvvon mielde áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhki iige rievdadussan meahcceláhki. Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohusa ahte belohakkii váldit ILO 169 mielde soames láhki muhto ii earáide ii leat prinsihpalaččat digaštallojuvvon. Dát ii leat vuogas, earenoamážit mii guoská stivren- ja hálddašanlága evttohusaide, go evttohus dagaha goabbatlágán riektegovva álbmotrievtti ektui guovlluide mat galget stivrejuvvot ja hálddašuvvot Hålogálánda-lága bokte Romssas ja Norlánddas, ja meahccelága bokte lulábealde Norlándda. Árvvoštallojuvvon rievttamussan ja čielgaseamosin ahte dan sadjái go belohakkii ovttaštattá ILO 169 soames lágaide, de baicca ovttaštattá ILO 169 olmmošvuoigatvuodáláhki seamma dássi go ee. mánáidkonvenšuvnna. Justisdepartemeanttas lea dál gulaskuddamis evttohus olmmošvuoigatvuodáláhki ovttaštattit nissonvealahankonvenšuvnna. Árvvoštallamat maid Justisdepartemeantta lea dahkan gulaskuddannotáhtas nissonvealahankonvenšuvnna ovttaštattima birra sihke doaibmi lága ja bohtosiid mat čuvvot ovttaštattima vuoruhemiin leat vuđolaččat dahkkon ja daid sáhtta ollásit fievrredit ILO 169:i.

Viidáset kommenttain lea vuolggasadji váldon lánkaevttohusa golmma váldogáhppálagain maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi leat ovddidan.

3.2 Kártenláhka

Sámi vuoigatvuodálávdegotti kártenlága evttohus Romssa fylkkas luksa lea posiitiiva. Evttohus hukse obbalohká Finnmárkkku lága 5. Kapihttala nala. Stáda lea álbmotrievtti mielde ILO 169 14. artihkkala nr. 2 ja 3 bokte geatnegahtton kártet eaiggádan-, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuoda.

Sámediggi atná posiitiivan ahte lága doaibmaguovlu fátmasta buot sámi árbevirolaš guovlluid beroškeahhtá gi dál lea eaiggát, ja ahte seammás váldá mielde sámi riddo- ja vuotnaguovlluid. Vuolggasadjin sistisdollet sámi árbevirolaš guovllut nu go lea mearriduvvon Stáda eiseválddit ja Sámedikki konsultašuvnnaid prosedyrain, 2. čuoggás 4. kuvlačuoggás ja Plána- ja huksenlága § 5-4 goalmát oasi mearkkašumiid. Sámediggi doarju Sámi vuoigatvuodálávdegotti árvvoštallamiid, ja nu go maid boahťa ovdan mearkkašumis lánkaevttohusa doaibmaguovllu mearrádussii, go jurddaša ahte kártema guovlu sáhtta leat stuorát guovlu go mii definerejuvvon konsultašuvdna soahpamušas ja plána- ja huksenlága mearkkašumiin. Sihkkarastima dihte sámi árbevirolaš guovlluid ja oktasaš sámi vuoigatvuodaid addujuvvon dárbbalaš materiálalaš dohkkeheapmi, muhto ferte goitge árvvoštallat ahte lea go lánkamearrádusas čielgaseappot definerejuvvon lága doaibmaguovlu, muhto maiddáa nu ahte geográfalaš guovlu sáhtta leat viidát go leat ákkat ja vuodđu dasa. Lea ee. soahpameahttunvuohťa das lea go boazodoallolága mielde boazodoalu dálá rádji historjjálaš geavaheami mielde.

Riddoguolástuslávdegotti evttohusa ahte Finnmárkkukommišuvnna sáhtta gáibiduvvot kárten ja dohkkeheapmi Finnmárkkku riddo- ja vuotnaguovlluid dálá vuoigatvuodain ferte maid geahččat Sámi vuoigatvuodálávdegotti kártenlága evttohusa ektui.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi vuodđuda evttohusastis ahte norgga diggeriekti soahpá dievaslaččat oktii álbmotrivttiin, earenoamážit ILO 169 14. artihkkaliin. Vaikko Selbu-duopmu ja Čáhputduopmu čájeheaba ahte Alimusriehti dán áiggi eambo vuhtiiváldá earenomáš sámi geavaheami, de lihkká ii leat álki dadjat ahte dat loahpaloahpas mearkkaša ahte sámiid vuoigatvuodát eatnamiidda ja resurssaide leat ollislaččat dohkehuvvon norgga riekteortnega mielde. Sámi vuoigatvuodálávdegotti ovdehus lea maiddáa váttis ILO 169 14. artihkkala ektui gos daddjo ahte vuoigatvuodát galget addot doppe gos sii “árbevirolaččat orrot”. Diekkár cealkka sáhtta dagahit dan ovdii mii čuovvu gustojeaddji norgga rievttis mas leat gáržžes gáibádušat jus oamasteapmi ja guhkitáiggi geavaheapmi galgá leat vuodđun eaiggáduššánvuoigatvuhtii. Dát sáhtta ee. guoskkahit daid vuoigatvuodaid maid

boazodoalu geavaheami bokte leat ožžon mas omd. eaktun “intensiiva” geavaheapmái sáhtta leat váttis. Čujuhuvvo muđui ILO 169 14. (1) artihkkalii maŋemus čuoggái gos čuožžu: ”Dán dáfus galgá earenoamážit váldit vuhtii johtti álbmogiid ja lotnolas eanandolliid dilálašvuodaid”.

Vaikko go Sámediggi lea posiitiiva kártet daid vuoigatvuodaid mat gusket buohkaide geat orrot ja geavahit guovllu beroškeahhtá etnalaš gullevašvuodas, de ferte deattuhuvvot ahte kártema ulbmil lea dohkkehít sámi oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodaid olles sámi árbevirolaš guovllus. Danne árvoštallojuvvo hui váilevažžan ahte kártenlága evttohus ii smiehta ášši eará ládje go ahte livččii veahá ovttahttime ja ovdalii vuoruheame ILO 169.

Diekkár vuoruhannearráduš lea eahpečielggas go lágas ii leat makkárgge mearráduš doaibmi vuoigatvuodain, nugo Finnmárkkulága § 5 vuosttaš lađđasis lea gos sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodaid dohkkehuvvojit, ja nugo § 5 goalmát lađđasis gos bohtá ovdan ahte áshuvvo kommišuvdna ja sierraduopmostuollu mii galgá guorahallat ja mearridit viidodaga ja sisdoalu sámiid ja earáid vuoigatvuodaid mat sis leat oamasteami, guhkesáigge geavaheami dahje eará ákkaid vuodul.

Sámediggi ii oainne ahte lea doarvái ILO 169 14. artihkkala ektui ahte vuoigatvuodaid kárten dušše dáhpáhuvvá našuvnnalaš rievtti vuodul. Danne ferte leat čielga mearráduš ahte kárten galgá dáhpáhuvvat riikkaidgaskasaš rievtti vuodul. Našuvnnalaš rievtti ipmárdusain ferte maid čielgasit biddjot vuodđun ahte dat maid fátmasta sámiid virolašvuoda ja riekteipmárdusa, nugo Sámedikki mearrádušas áššis 19/05 árvalus evttohusii O. Nr. 80 (2004-2005) ‘Finnmárkku fylkka eatnamiid ja luondduriggodagaid riektedilálašvuoda ja hálldašeami lága birra’.

Sámediggi atná dehálažžan ahte kártenláhka duodašta ahte sámit leat eatnamiid ja luondduriggodagaid guhkitáiggi geavaheami bokte alceseseaset háhkan oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodaid Romssa fylkkas luksa, ja lága ulbmil lea guorahallat ja mearridit viidodaga ja sisdoalu dain vuoigatvuodain maid sámit ja earát leat daguhan alceseseaset. Lágas ferte dohkkehuvvot sámi árbevirolaš guovlu oktasaš vuoigatvuodaiguin.

Sámi vuoigatvuodalávdegoddi lea válljen ahte kommišuvdna bargá veahá eará ládje go mii boadusin lei Finnmárkkulágas, go váldonjuolggadussan kárte dušše daid báikkiid mat leat gáibiduvvon kártet (gč evttohusa § 6). Finnmárkkukommišuvdna galgá Finnmárkkulága mielde kártet olles dan guovllu maid Finnmárkkuopmodat válddi badjelasas almma ahte sierra gáibiduvvo nu (gč. Finnmárkkulága §§ 5, 29 ja 30). Danne lea alit rádjji oažžut identifiserejuvvo guovllu Romssa fylkkas luksa go Finnmárkkus lea, ja dasa lassin lea rádjji biddjon badjelii oažžut dakkár áššiid váldot bajás mat leat juo lágafámolaččat mearriduvvon daidda guovlluide maid stáda ii oamas dál (gč evttohusa § 18). Vai olláshuhtá ILO 169 14. artihkkala nr. 2 ja 3 bealuštahtti vuogi mielde, de ferte leat vuollegis rádjji das makkár guovllu galget identifiseret ja makkár vejolašvuhta lea odđasis oažžut meannuduvvot daid áššiid mat leat lágafámolaččat mearriduvvon almmá nu ahte sáhtta cealkit ahte meannudeapmi dain áššiin lea leamaš doarvái lojála ILO 169 14. artihkkala nr. 3 gáibádusaide, ja mas lea ágga jáhkkit ahte boadus lea huksejuvvon ilá garrá duodaštusaddima njuolggadusaid nala, dan ektui mii gáibiduvvo 14. artihkal nr. 1:s.

Sámediggi oaidná ahte sáhtta dagahit dárbašmeahttun diehtemeahttunvuoda ovddosguvlui jus váldonjuolggadussan galget buot eatnamat árbevirolaš sámi guovlluin kártejuvvo, almmá ahte gáibiduvvo álggos, danne go Romssas luksa leat earet stáda vel mánga eará stuorát ja smávit eananeaiggádat árbevirolaš sámi guovlluin. Mángga báikkis ii leat prinsihpalaš erohus das movt stuorát gávpevuodđudusat ja stáda leat gártan eaiggádeaddji árbevirolaš sámi guovlluin. Árvoštallojuvvo maid praktihkalaččat veadjemeahttumin muddet kártenguovllu dan vuodul geat dál leat eananeaiggádat. Danne sáhtta leat ágga ipmirdit manne ferte kárten gáibiduvvot ovdal go kárten álggahuvvo. Lihkká fertet deattuhuvvot ahte ii sáhte vuodustussii bidjat earenoamáš alla gáibádusaid oktasaš ja oktagaslaš sámi vuoigatvuodaid kártemii.

Lea posiitiiva go kártenkommišuvdna galgá sáhttit identifiseret guovlluid gos lea ovdalaččas lágafámolaš mearrádus. Lea goitge unnán ávki ahte kommišuvdna galgá kártet dakkár guovlluid jus nuppi instánssas lea meahcceduopmostuolu meroštuvvon ráđđejumi duohken mearridit ahte galgá go dakkár áššiid meannudit. Sáhtta jearrat leago dakkár mearrádus ILO 169 14. artihkkala (2) mielde, sihkkarastit álgoálbmogiid vuoigatvuodain doaibmilis gáhttejumi. Viidáset sáhtta maid gažaldaga bidjat dan iešguđetlágán meannudeapmái maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi orru daguheame vai sáhtta odđasis meannudit áššiid dain guovlluin maid stáda dál čuoččuha eaiggáduššánrievtti ja guovlluin mat leat priváhta eatnamat (evttohus Hålogalánda-láhkii § 18). Dakkár ortnet daguha earenoamážit ahte sámít lulimus guovlluin, gos meahccееatnamat leat eanas priváhta eaiggátvuodas, biddjojít oidduhis dillái go buohtastahtta earáiguin. Dát lea maid vátis SP 27. artihkkala ektui. Váldonjuolggadussan ferte dasto leat ahte kártenkommišuvnna raporttat daidda guovlluide mat leat lágafámolaččat mearriduvvon mannat meannudeapmái meahcceduopmostullui jus raporta spiehkasta láhkafámolaš duomus.

3.3 Konsultašuvdan ja áššemeannudanláhka

Sámediggi lea posiitiiva sierra láhkii konsultašuvnnaide ja áššemeannudeami birra doaimmaide main sáhtta leat dadjamaš sámi kultuvrii. konsultašuvnnaid ja dihttes mieđiheapmi dahkaba ovttas iešmearridanrievttiin čiehkageađggi riikkaidgaskasaš álgoálbmotrievttis. Sierra láhka mii čadaha geatnegasvuodaid mat čuvvot erenoamážit ILO 169 6., 7. ja 15. (2) artihkkaliid, ja SP 1. ja 27. artihkkaliid mielddisbukta ahte oassi norgga lágain, ja maid hálldašanmálla eanet speadjalastá álgoálbmotrievtti. Vaikko Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii leat árvoštallan álgoálbmotjulggaštusa, mii ovdanbukta álbmotrievttalaš ovdáneami ja álbmotrievttalaš áiggiid čađa rievtti, de ferte dát maid biddjot vuodđun áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhkii.

Dat deatalaš mearkkašupmi konsultašuvnnaid ja dihttes mieđiheamis lea álgoálbmotrievttis dagaha ahte Sámediggi oaidná dehálažžan ahte dát geatnegasvuodat stádas cigget sierra láhkabidjamaš gos prosedyrat ja materiálalaš gáibádusat čađaheapmái čielgasit bohtet ovdan. Materiálalaš álbmotrievttalaš geatnegasvuodat čadnojit SP 27 suodjalus sisabahkkemiid vuostá, deattuheapmi ja sierranas doaimmat, ja maid SP 1. artihkal, gč. álgoálbmotjulggaštusa 3. artihkkala, gč. 10., 19. ja 32. artihkkaliid gos biddjo geatnegasvuodta konsultašuvnnaide álgoálbmogiiguin sihkkarastindihti ahte sii sáhttet addit iežaset dihttes mieđiheame doaimmaide main sáhtta šaddat mearkkašupmi sidjiide. Materiálalaš gáibádusat mat leat čadnon sisabahkkensuodjalussii ja mieđiheapmái mearkkaša dan ahte Sámediggi, mii lea sámiid ovddasteaddji orgána, ferte addit duohta válldi. Rievttis iešmearrideapmái lea maid materiálalaš sisdoallu mii cealká ahte Sámediggi doaimmaha válldi sámi álbmoga ovddas. Dan dihte lea prinsihpalaččat eanemus riehta ahte Sámediggi doaimmaha válldi olláshuhtit álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid mat mearriduvvot Stuoradikkis eai gea ráđđehusas ja de dego láhkaásahusat dahje sullasaččat.

Guovlluide mat iehčanassii eai guoskkat sámi siskkáldas beroštumiide, muhto mat omd. gusket eanan- ja resursahálldašeapmái gos sámít juogadit iežaset árbevirolaš guovllu eará olbmuiiguin, lea dássi váikkuhanvejolašvuodas mearridanprosessii sorjavaš das man áigeguovdilát áššit leat sámiiide. Dássi sámi váikkuhanfámus eanan- ja resursahálldašangažaldagaide áššemeannudan- ja konsultašuvdnalágain lea maid muhtin muddui sorjavaš das man stuora váikkuhanfápmu sámiiin lea áshuvvon stivren- ja hálldašanorgánain guovlluide maid stáda odne čuoččuha oamastanrievtti ja gos gávdnojit sámi oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodat.

Lea maid nu ahte suodjalus sisabahkkemiid vuostá SP 27. artihkkala mielde lea čielga hehttehusa sisabahkkemiid vuostá mat sáhttet mieđihuvvot. Dát geatnegasvuodta ferte maid dulkojuvvot SP 1. artihkkala mielde, suddjendihti ahte eai dáhpáhuva álbmotriekterihkkumat dan hámis ahte stáda miehtá sisabahkkemiidda mat mearkkašahti olu sáhttet goaridit sámi kultuvrra vuodu. Iešmearridanriekti sistisdoallá danin ahte Sámedikkis guhte ovddasta sámiid, lea stuorit dássi mearrideaddji dadjamaš áššiin main lea stuora dadjamaš sámi kultuvrii, go dat maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi geažuha iežas láhkaevttohusas.

Dát váikkuhanfápmu bohtá leat stuorit mađi eanet sámi kulturguovllut leat áitojuvvon/ presset, omd. dego lullisámi guovlluin. Maid deasta sámiid mearridanriektái vuoruhemiide mat gusket eananguovlluide ja doaimmaheapmi kontrollas badjel iežaset ovdáneami ILO 169 7. artihkkala mielde cealká ahte konsultašuvdnaláhka muhtin áššiin ferte addit sámediggái stuorit váikkuhanfámu go dat mii lea evttohuvvon Sámi vuoigatvuodálávdegottis.

Álgoálbmotjuolggáštusa 32. artihkal nr. 2 ja Davviriikkalaš sámekonvenšuvnna ekspeartajoavkku árvalus 16. artihkal nubbi lađas leat ovdamearkkat lagat kodifiserema ja konkretiserema álbmotrievttalaš virolašvuodariivtti dán suoggis.

Sámediggi oaivvilda ahte konsultašuvdnaláhkii fertejit sisabargojuvvot mearrádusat mat addet Sámediggái šiehtadallan- dahje mieđihanrievtti sisabahkkemiidda mat mearkkašahhti olu sáhttet billistit sámi kultuvrra vuođu. Dákkár šiehtadallan- ja mieđihanriekti Sámediggái čadno lunddolaččat almmolašrievttalaš mearrádusaide mat čielgasit gusket oktasaš vuoigatvuodaide sámiin dego okta álbmot, ii ge mearrádusaide mat čuhcet oktagaslaš vuoigatvuodaide.

Nu go ovdal namuhuvvon, de bidjá SP 27. artihkal sihke materiálalaš hehttehusa sisabahkkemiidda, deattuhangáibádusa ja gáibádusa posiitivvulaš sierradoaimmaid go lea dárbbalaš sihkkarastindihti álgoálbmogiid kulturgáhttema ja ovdáneami. Lea eahpitkeahhtá ahte sámi kultuvra Romssas luksa mángga guovllus leat garrasit áitojuvvon. Dát guoská erenoamážit lulli- ja mearrasámi guovlluide, muhto maid boazodollui.

Dát ferte mielddisbuktit ahte njuolggadusat veardádallamii ja deattuheapmái sámi beroštumiin ferte leat garraseabbo dán guovlluin. Evttohusa mearrádusat Sámedikki njuolggadusaide ja árvalusaide doaimmaid váikkuhusaide (evttohusa §§8, 9 ja 12) ferte danin Sámedikki oainnu mielde nannejuvvot dainna ahte njuolggadusat leat čadni ja ahte dat galget bures deattuhuvvot árvalusaiguin mat galget dahkkot.

Goziheapmi geatnegasvuođain SP 27. artihkkala mielde ii leat doarvái ahte Sámediggái addo váldi mearridit njuolggadusaid mat dušše galget vuođđun leat árvvoštallamiin. Čujuhuvvo dás maid deattuhanmearrádusaide gos sámiid beroštumit galget deattuhuvvot mearkkašahhti dahje heivvolaččat bákkelága paragrafain 22a ja 39b ja Birasgáhttendepartemeantta evttohan ođđa luonddušláddjivuođalága paragrafas 14. Dákkár duohta deattuheapmi lea maid dehálaš eaktu dasa ahte sáhttet čadahit duohta šiehtadallamiid dahje konsultašuvnnaid vai olaha mieđiheami doaimmaide. Sámediggi ii oainne ahte Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohus mearrádussii dasa ahte doaimmat sáhttet johtuibiddjot erenoamáš dehálaš sámi guovlluin jus deatalaš servodatlaš beroštumit muitalit ahte dat heivejit SP 27 artihkkaliin ja ILO 15. artihkkaliin (evttohusa §10).

Dat mii guoská Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohussii ahte Sámedikkis lea konsultašuvdnageatnegasvuohta guoski sámi beroštumiin mearrádusaide maid Sámediggi veardida dahkat dego almmolaš eiseválddiidásahus, de ii sáhte Sámedikki mielas dát ákkastallojuvvot álbmotrievttalaččat (evttohusa §15 maŋimus lađas).

Konsultašuvdnageatnegasvuohta lea ásahuvvon sihkkarastit sámiid váikkuhanvejolašvuođa mearrádusproseassa badjel. Go váldi dahkko Sámedikki bealis de sáhtta dan ákkastallat iešmearridanriivttiin, mii lea nannosit riekti go konsultašuvnna.

Vuosttažettiin ii sáhte čadaheapmi iešmearrideamis ipmirduvvot dego stádas- juhkkujuvvon almmolaš válddalastin. Nuppádassii bohtá Sámedikki čadaheapmi almmolašrievttalaš válddis dego iešheanalaš sámi álbmotválljejuvvon orgána guovlluide mat formálalaččat leat sirdujuvvon / fievrriduvvon Stuoradikkis sistisdoallat oassálastima maid ILO 169 7. artihkal nr. 1 ja 15 nr. 1 geatnegahttiiba stádaid sihkkarastit. Eará ášši lea ahte čielggadeamit ja aktiivvulaš seaguheapmi njuolggos guoski sámi beroštumiin lea gáibiduvvon dábálaš hálddašarievttis.

Sámediggi lea posiitiiva dasa ahte konsultašuvdnageatnegasvuođat láhkaevttohusas gusket maid suohkaniidda, fylkkasuohkaniidda ja riekteásahusaide mat čađahit stivrema ja hálddašeami eatnamiin ja resurssain maidda sámiin leat vuoigatvuođat. Dákkár mearrádus sihkkarastá ahte stádalaš geatnegasvuođat bisuhuvvot vaikko stáda juohká dahje sirdá eiseválddi ásahusaide mat eai gula stádađoaimmaide.

Sámedikkis lea ipmárdus dasa ahte Sámi vuoigatvuođalávdegoddi iežas mandáhtain lea ráddjen iežas láhkaevttohusa nu ahte dušše guoská luondduvuđđui sámi kultuvrras.

Konsultašuvdnageatnegasvuohta fatná goitge olggobeallai dán ja sisttisdoallá materiálalaš kulturvuođu mii lea čadnon ekonomijai ja bušehtii, ja vuogas kulturgaskkustemiide. Sámediggi eaktuda ahte ođđa áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhka maid sisttisdoallá buot surggiid maidda konsultašuvdnageatnegasvuohta gullá.

3.4 Stivren- ja hálddašanláhka

Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea hárjatan evttohusaiguin stivren- ja hálddašanláhkabidjamiin. Sámediggi ipmirda dán nu ahte Sámi vuoigatvuođalávdegoddi eanetloguevttohusas mas lea maid hállogalándaláhka, viggá sisabuktit juogalágan oassálastin- ja konsultašuvdnaortnegiid stivraide, ja maid geahččaleapmin muddet meahccelága ja dan sisabuktit muhtin heivehallamiiguin Romsii ja Nordlándii. Dat nubbi unnitloguevttohus mas árvaluvvo ahte Statskog joatká ipmirduvvo Sámedikki bealis geavtlaččat lea joatkin otná dilis unnit heivehallamiiguin.

Lea Sámedikki čielga vuolggasadji ahte láhkaaddin stivrema ja hálddašeami eatnamiin ja resurssain sihke prinsihpalaččat ja duođas ferte dohkkehít sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuođaid, ja maid vára váldit sámiid rievtti iešmearrideapmái ja riektái oassálastit heivvolaš vugiin. Sámi vuoigatvuođalávdegoddi eanetloguevttohus ja dat nubbi unnitloguevttohus eaba gozit dáid beroštumiid.

Čielggademiin álbmotrievttalaš rámmaid dán notáhta kapihtal 3.3.2 ja 3.4.1 ja 3.4.2, de evttohusat Hállogalándá-almennet ja evttohus ahte Statskog ain joatká eanaeaiggádin gos sámit čađat leat unnitloguposišuvnna eai heive oktii álbmotrievttalaš gáibádusaiguin ILO 169 14. (1) artihkkala mielde, SP 1. artihkkala mielde ja álgoálbmotjulggastusa 3., 26.- 30. ja 32. artihkkaliid mielde. Sámi álbmot, geaid Sámediggi ovddasta, eai sáhte leat konsekveanta unnitloguposišuvnna stivremiin eatnamiid ja resurssaid maidda mis leat vuoigatvuođat.

Stivren- ja hálddašanortnegis eatnamiid badjel gos dohkkehuvvo ahte gávdnojit oktasaš ja oktagaslaš sámi vuoigatvuođat lea dovddusin sihke eanaeaiggátorgána ja orgána mii doaimmaha almmolašrievttalaš eiseválddi dovdameahhtun logu eaiggádit ja geavahanriehti sisdoliid ovddas. Dákkár ipmárdus dákkár ođđa orgánas lea maid biddjon vuodđun Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) mii guoská Finnmárkkuopmodaga rievttalaš stahusii ja posišuvdnii²⁹. Orgána almmolašrievttalaš dovdomearka čuovvu maid Sámi vuoigatvuođalávdegoddi evttohusas mearridemiide dálá vuoigatvuođain, konsultašuvnnain, eanangeavahan- ja luobahanmearrádusain (evttohus Hállogalándaláhkii §§ 4 ja 10- 13). Sámit fertejit dasto álggus sihkkarastojuvvot eanaeaiggátposišuvnna ILO 169 14. artihkkala nr 1 mielde, ja iešmearridanposišuvnna SP 1. artihkkala ja álgoálbmotjulggastusa 3. artihkkala mielde.

Ii leat man ge láhkái nohkka dušše gozihit ráddjejuvvon oassálastima dákkár ođđa stivren- ja eanaeaiggátorgánas ILO 169 7. artihkkaliid nr. 1 ja 15. nr.1 mielde, nugo Sámi vuoigatvuođalávdegoddi eanetloguevttohus ovddida. Áidna unnitloguevttohus gos Statskog ain bissu ii maid ovddit goziheami oassálastinvuoigatvuođas mii čuovvu ILO 169 7. artihkkaliid nr. 1 ja 15. nr. 1. Álgoálbmogiid riekti oassálastit ferte álo mearkkašit ahte sii ovddastit iežaset dego sierra álbmot. Dát ii dáhpáhuva dainna go stádaráđđi, dego generálačoahkkin ja eaiggát, nammada sápmelačča ovttá eaiggátstivrii. Stivra ja

²⁹ Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) ”Finnmárkkuláhka”, kap. 72.4 s. 107.

stivramielláhtut dieđihit generálačoahkkimii, mii lea stádaráđđi, ii ge sámi álbmogii sin ovddasteaddji orgánii.

Ii gávdno makkárga dohkálaš historjjálaš dahje álbmotrievttalaš ágga dasa ahte ásahuvvot goabbatlágan čovdosat sámi bearráigehečču ja searvamii davábealde ja lulábealde fylkkaráji gaskal Davvi- Trøndelága ja Nordlándda. Duohtavuohtha ahte sámi álbmot lulimus guovlluin lea garraseamos noađi vuolde dagaha maid ahte lea álbmotrievttalaččat eahpidahtti, SP 27. artihkkala mielde, ahte lea dán guovllus gos sámi bearráigeahčču ja váikkuhanfápmu lea heajumus.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi árvala stivren- ja hálddašanorgána eatnamiin ja resurssain, masa stáda odne čuoččuha oamastanrievtti, mii ii sihkkaraste riektegovva mii lea ovttdássaš miehtá árbevirolaš sámi guovllu. Lassin dasa ahte láhka stivremii ja hálddašeapmái eatnamiin ja resurssain sámiid árbevirolaš guovlluin ferta leat ovttalágan álbmotrievtti ektui (gč. guorahallamiid badjelis ovttastahttit ILO 169), de ferta maid buot dákkár lágas leat ulbmil erenoamážit sihkkarastit vuođu sámi kultuvrii, ealáhusdoaimmaheapmái ja servodateallimii. Láhka ferta viidáset ásahit seammalágan prinsihpalaš dohkkeheami sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodain eatnamiidda ja resurssaide, ja seammalágan posišuvnna buot stivren- ja hálddašanorgánain mat ásahuvvot.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi evttohus stivren- ja hálddašanláhki ii mielddisbuvtte rievttalaš ovttalágan meannudeami olles árbevirolaš sámi guvlui. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi árvala golbma iešguđetlágan stivren- ja hálddašanortnegiid eatnamiin ja resurssain maidda stáda lea čuoččuhan ja čuoččuha oamastanrievtti vaikko dat ortnegat eai mielddisbuvtte duohta rievttalaš ovttalágan meannudeami. Lea ásahuvvon okta ortnet Finnmárkkus Finnmárkkulága bokte, ja evttohuvo eará ortnet Romsii ja Nordlándii ja vel goalmmát ortnet guovlluide lulábealde Nordlándda. Nu guhká go ii leat mihkke mii dadjá ahte berrejit ásahuvvot iešguđetlágan stivren- ja hálddašanortnegat iešguđet guovlluide árbevirolaš sámi guovlluin, de ii sáhte dat mielddisbuktit álbmotrievttalaš vealaheami sámiin sorjavaš gos sii orrot. Dása Sámi vuoigatvuodálávdegoddi vikkaha vuosttažettiin dasa mii gullá iešguđetlágan ulbmilmearrádusain, iešguđetlágan mearrádusain mat gusket álbmotriektái, iešguđet dássi dohkkeheamis sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodain, iešguđet dássi konsultašuvdnageatnegasvuodas, ja iešguđet posišuvdna sámiide dego okta álbmot stivremis ja hálddašeamis eatnamiin ja resurssain (Finnmárkkuláhka, evttohus Hålogalándaláhki, rievdadusat meahccelágas ja Statskog mearrádusat). Vaikko livččii nu ahte lea juoga mii ávžžuha iešguđetlágan lágaid stivremii ja hálddašeapmái geavahanvuoigatvuodain dan eatnamis masa stáda čuoččuha oamastanrievtti árbevirolaš sámi guovllus, de dat ii mielddisbuvtte, nugo Sámi vuoigatvuodálávdegoddi orro bidjame vuođđun, ahte Statskog ferta joatkit eanaeiggátorgánan dahje ahte fertejit leat iešguđetlágan eanaeiggátorgánat guovlluide main leat veahá iešguđetlágan lágat stivremii ja hálddašeapmái geavahanvuoigatvuodain. Vai goziha álbmotrievtti gáibádusa eaggáduššan- ja iešmearridanposišuvnii sámiin dego álgoálbmot, de ii leat mihkke mii dadjá ahte ii heive ásahuvvot okta stivren- ja hálddašanorgána eatnamiidda mat odne čuoččuuvvot leat stádaeanan olles árbevirolaš sámi guvlui Romssas luksa.

Sámediggi áigu deattuhit ahte sámiid geavahanvuoigatvuodat eai gula dušše boazodoalu vuoigatvuodaide nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi árvala sihke ásahallamiin meahccelágas (gč. § 3) ja evttohusa Hålogalándaláhki (evttohusa § 23). Maid geavahanvuoigatvuodat maid birra lea sáhka sáhttet buori muddui leat oktasaččat. Sámediggi oaidná dárbbu deattuhit ahte lea Sámediggi mii ovddasta sámi álbmoga, juoga mii bidjá Sámedikki áibbas eará rollai ja posišuvnii go dat mii lea suohkaniin ja fylkkasuohkaniin.

Sámediggi lea álgoálggus posiitiiva mearrádusaide evttohusas Hålogalándalága dohkkeheapmái sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodaide, eananhálddašeapmái, konsultašuvnnaide ja luobaheapmái (evttohusa §§4 ja 10- 13). Váttisvuohtha lea go dat mearrádusat eai ollislaččat gula maid guovlluide lulábealde Nordlándda. Sámedikki mielas lea dat buoret čoavddus go dat váddáset jienastannjuolggadusat mat lea Finnmárkkulága § 10. Dákkár mearrádusaiguin sáhtta sámiid eaggáduššan- ja iešmearridanposišuvdna bisuhuvvot dohkálaččat, go lea 50% stivrras nammaduvvon Sámedikkis mii lea ovddasteaddji orgána sámi álbmogii. Maid vejolaš iešbirgejeadji orgánain mat

stivrejit ja hálddašit geavahanvuoigatvuođaid árbevirolaš sámi guovlluin maidda stáda čuoččuha oamastanrievtti ferte álgoálggus sihkkarastojuvvot sámiid geavahanriekte- ja iešmearridanriekteposišuvnna go lea 50% stivrras nammaduvvon Sámedikkis.

Regiovnnaš guolástusorgána mas 50% stivrras leat nammaduvvon Sámedikkis lea evttohuvvon Finnmáarkui Riddoguolástuslávdegottis NOU 2008:5:as 'Riekti bivdui ábis olggobealde Finnmáarkku'. Sámediggi attii iežas gulaskuddancealkámuša dán guorahallamii miessemánu 29. b. 2008 Áššis 23/ 08. Sámediggi doarju Riddoguolástuslávdegotti evttohusa Finnmáarku-guolástusláhki ja oaidná lunddolažžan ahte dat čovdosat mat leat evttohuvvon Riddoguolástuslávdegottis maid doibmet olles mearrasámi guovlluin.

Dárbbaslašvuohta ásaheapmái iežas ja muhtin muddui odđa stivren- ja hálddašanorgána leat álbmotrievtti njuolggadusat álgoálbmogiidda ja unnitlohkui. Leat sámit geat váldet daid earáid mielde iežaset erenoamáš álgoálbmot- ja unnitlogurievtti fámuin. Dát ferte cealkit nana sámi ovddastusa. Guovddáš ulbmil odđa stivren- ja hálddašanorgánain lea virkkosmahttit sámi kultuvrra, erenoamážit doppe gos dat lea garrasit vuorjašuvvon nugo mearrasámi- ja lullisámi guovlluin. Danin lea heajos ákkastallan ja eahpidahtti SP 27. artihkkala mielde addit sámiide dán guovlluin heajut váikkuhanfámu stivret eanan- ja luondduresurssaid go guovlluin Finnmáarkkus. Mii guoská stivraoktiibidjamii Finnmáarkkuopmodagas, de lei dat riiddu fáddá masa gávdnu čovddus Stuoradikkis. Lea danin lunddolaš váldit dán čovdosa minsttarin ásaheamiin sullásaš stivren- ja hálddašanorgánaid olggobealde Finnmáarkku. Dáid guorahallamiid bijai maid ovttajienalaš Riddoguolástuslávdegoddi vuodđun iežaset árvvoštallamiin evttohussii ásahit Finnmáarkku guolástushálddaha30.

Sámi vuoigatvuođalávdegotti eanetlohku evttoha ásahit rievtti oktasašgeavaheapmái Romssas ja Nordlánddas eanandoalloeatnamiin maidda stáda oaivvilda oamastanrievtti. Dát riekti galgá sáhttit geavahuvvot dan mielde mii lea lunddolaš áiggi ja dilálašvuođaid ektui. Eanandoaluin main lea doalloriekti galgá leat riekti guohtuneatnamiidda omiide, riekti murret ja riekti oazžut čájehuvvot geassebáikki ja lassieatnama (evttohus Hålogalánda-láhki § 28). Dát eanetloguevttohus ásaha deatalaš áššiin geavahanvuoigatvuođaid eanandollui mat eai leat dohkkehuvvon Romssas eai ge Nordlánddas, eai ge maid Davvi- Trøndelágas dasa mii gullá riektái vuovdečuollamiidda. Vaikko Sámi vuoigatvuođalávdegotti eanetloguárvalusas maid bohtet ovdan ahte leat erenoamáš áššemeannudanjuolggadusat movt ovddida boazodoalu stivrenorgánaide ja boazodoallovuoigadahttojuvomiidda, ja maid Sámedikki vejolašvuođa gáibidit konsultašuvnnaid (gč. evttohusa Hålogalánda-láhki § 34) mearrádusaide mat gusket guođohangeavaheapmái ja geassesaji lassieatnama juolludeapmái, de lea mearkkašahiti ágga jearrat ahte man viidát dákkár riektedovddastus lága mielde manná bahán dáláš sámi vuoigatvuođaide.

Sámedikkis leat garra vuostehágut dasa ahte lágain mearriduvvojit sierra vuoigatvuođat dasa mii odne gohčoduvvo stádaeanan Romssas ja Nordlánddas. Lea stuora erohus lágain mearridit vuoigatvuođaid geassesajiide ja lassieatnamiidda ja das ahte leat mearrádusat mat rahpet dákkár vejolašvuođa guovlluide gos nu heive.

Evttohus lágas ásahit geavahanrivttiid eanandollui oidno dego ahte dát beroštupmi erenoamážit vuoruhuvvo. Eanadoalluberoštumit leat oallut dán guovlluin Romssas ja Nordlánddas guhkit áigge leamaš stuora gilvaleaddjit sámiid Leahkimii guovlluin. Dán oktavuodas ferte maid čujuhit ahte sámit SP 27. artihkkala mielde, ILO 169 16. artihkkala mielde ja álgoálbmotjulggaštusa 10. artihkkala mielde eai galgga sáhttit átestuvvot iežaset árbevirolaš ássan- ja geavahanguovlluin.

Sámediggi oaivvilda ahte lea váttis bealuštit ahte lágas eaktuduvvo ahte soames sierraberoštumit sáhttet goksojuvvot, go fas nuppit beroštumit mat doibmet seamma ládje go sámi beroštumit ja gos lea sáhka rivttiide mat eai leat julggaštuvvon gitta rusttegiiguin dahje eará biergasiiguin, fertejit čujuhuvvot sierra kártenláhki gáibádusain árvvoštallojuvvot riekteásahussii oamasteami, áiggiid čađa geavaheami dahje guhkes áiggi virolašvuođa mielde. Eanetloguárvalus lánkanannemii vuoigatvuođat

³⁰ NOU 2008: 5 "Riekti guolásteapmái ábis olggobealde Finnmáarkku" s. 393- 394.

erenomážit eanandollui doibmet danin dego unnán heivehuvvon Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohusa ektui kártenlága birra, gos juste dákkár ásehuvvon vuoigatvuodát sáhttet identifiserejuvvot.

Dat oktasašvuoigatvuohta maid evttohus ovddida eanandollui, berre danin álgoálggus leat ráddjejuvvon dan dollui man sáhtta duodaštit. Nuppi bealis lea čielga gáibádus ahte nu guhká go árat historjjálaš geavaheapmi bidjo vuodđun, gč.mearkkašumiid mat ovdanbohtet Alimusrievtti duomus Bearnáššis (Rettstidende1991 s. 1311), de ferte maid árat sámi geavaheapmi dohkkehuvvot lága bokte. Dát guoská erenomážiid diliide gos stáda hálddašeapmi dahje vuostegeavaheapmi lea geavvan duolbmamiid geažil dahje disposišuvnnain gos mihttun lei hávkadit sámi historjjálaš geavaheami.

Ferte maid namuhit ahte eanetloguevttohus mearrideami birra geavahanvuoigatvuodát eanandoalus mángga guovlluin sáhtta boahit boazodoalu gáibádusaid ovdii areálasuodjaleamis ja dan dili ahte boazodoalloláhka bidjá vuodđun ahte boazodolliin lea objektiivlaš buhtadanovddasvástádus vaháguidda gilvojuvvon eatnamiin. Eiseválddiin lea maid ođđa boazodoallolága ulbmilmearrádusa mielde geatnegasvuohta sihkkarastit boazodoalloareálad.

4. Eará láhkarievdadusat ja doaibmabijut

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea árvvoštallan ja evttohan rievdadusaid mángga eará láhkii. Dát gusket plánen- ja huksenláhki, birasgáhttenláhki, mineráلالáhki ja boazodoalloláhki.

Mii guoská plánen- ja huksenláhki ja luonddušláddjiivuođaláhki, de leaba Sámediggi ja Birasgáhttendepartemeanta čadahan konsultašuvnnaid dáid lágaid birra, ja boahán ovttaoavili láhkarievdadusaid. Sámediggi lea miehtan dáidda. Dárkilit guorahallama Sámi vuoigatvuodálávdegotti árvvoštallamin ja evttohusain dáidda lágaide ii leat ávkálaš dás dahkat. Minerálalága ektui leat čadáhuvvon konsultašuvnnat Ealáhus- ja gávpedepartemeanttain, muhto das ii šaddan ovttaoavilvuohta. Sámediggi lea maid dievasčoahkkimis meannudan departemeantta evttohusa minerálalágas daidda osiide mat leat mannan čađa konsultašuvnnaid, muhto maidda Sámediggi ii mieđa. Sámedikki oainnut mineráلالáhki čujuhuvvojit Sámedikki mearrádussii Áššis 47/08, ja Sámedikki sajádatnotáhtain konsultašuvnnain Departemeanttain. Sámedikki oainnut bohtet maid ovdán evttohusas Ot.prp:ii. Obbalaččat sáhtta lohkat ahte Sámi vuoigatvuodálávdegotti árvvoštallamat ja evttohusat rievdamieđe minerálalágas guorrasit Sámedikki árvvoštallamiidda konsultašuvnnain ođđa mineráلالáhki.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi evttoha muhtin rievdadusaid boazodoallolágas. Sámediggi ipmirda evttohusaid rievdamieđe boazodoallolágas dego aiddostahttimin ja nannen vuoigatvuodain mat boazodoalus leat ja lea danin obbalaččat posiitiiva evttohusaid. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii leat árvvoštallan organiserema ja čoahkádusa boazodoalu stivrenorgánain. Dán ferte árvvoštallat viidáset láhkabarggus dan sivas go das lea njuolga mearkkašupmi váikkuhanfápmui guovlluid- ja resursahálddašeamis boazodoalu guovlluin. Otná almmolašrievttalaš hálddašanortnegiin ii sáhte lohkat lea oktiivástádus iešmearridanrivttiin (gč. SP 1. artihkkala ja álgoálbmotjulggastusa 3. ja 4. artihkkaliid). Dán oktavuodas ferte maid lasihit stuora deattu dasa ahte boazodoallu lea hui sierralágan ja kulturerenomáš sámi ealáhus.

Sámediggi áigu deattuhit stáda geatnegasvuođa sihkkarastit ahte sámiid eanan- ja resursavuoigatvuodát vaikko ođđa láhkamearrádus ii leat sajis ja go mearrádusat ođđa lága vuodul eai sáhte dahkkot. Dát guoská obbalaččat, muhto Sámediggi deattuha erenomážiid ahte diliin goas sámi kultuvra dahje ealáhus áitojuvvo, lea stáda eiseválddiin geatnegasvuohta árvvoštallat ja johtuividjat posiitiivlaš erenomášdoaimmaid SP 27. artihkkala mielde. Mángga sámi guovlluin lea dilli odne hui kritihkalaš. Diliin goas lea bahá ahte sámi ealáhus- ja kulturdoaimmaheapmi sáhtta hávkát, earret eará go leat boadusin lágafámolaš mearrádusain maid váddásit sáhtta lohkat leat siskkobealde Norgga álbmotrievttalaš geatnegasvuođaid, de ferte stáda jođánepmosit ja beroškeahhtá buhtalas ja mañisčuovvu láhkabargguid čadáhut dárbbalaš doaimmaid sihkkarastin dihte viidáset sámi leahkima ja geavaheami.

5 Proseassa viidáset

Sámediggi lea dás ovdanbuktán vuodu ja eavttuid viidáset láhkabargui dohkkehit ja sihkkarastit sámiid eanan- ja resursavuoigatvuodaid. Lea dehálaš ahte čuovvovaš láhkabargu dál joatká dárbbášmeahttun bisseheamiid haga. Lea erenoamáš dehálaš ahte kárten sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodát vuoruhuvvo johtuiddjot. Láhkabargu galgá čadahuvvot konsultašuvnnaid bokte gaskal departemeantta ja Sámedikki.

Ovdal konsultašuvnnaid áigu sámediggi čađahit čoahkkimiid ja ságastallamiid sámi ášahusaiguin ja organisašuvnnaiguin ráhkadandihti viidát vuodu lagabui konkretiserema lágain ja láhkamearrádusain konsultašuvnnaid bokte. Láhkanannemis sámiid eanan- ja resursavuoigatvuodain lea guovddáš ja mearrideaddji mearkkašupmi sámi kultuvrii ja kulturovdáneapmái. Sámediggi áigu danin deatuhit mearkkašumi das ahte konsultašuvnnaid dán gažaldagain láidejit ovdos dárbbášlaš ovttaielalašvuhtii gaskal ráđdehusa ja Sámedikki, nu ahte Sámediggi sáhtá addit iežas mieđáhusa ovdal go evttohus sáddejuvvo Stuoradiggái.

Bajášaddan- ja oahppolávdegotti árvalus:

Álgu

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi nammaduvvui vuosttaš gearddi golggotmánu 10. b. 1980, ja álbmotrievtti ovdáneami vuodul ášahuvvui sámi vuoigatvuodálávdegoddi odđasis geassemánu 1. b. 2001.

Vaikko fimmárkkuláhka lea deatalaš referánsarámma Sámi vuoigatvuodálávdegotti II árvvoštallamiidda ja evttohusaide, de ii dárbbáš dat mearkkašit dan ahte čovdosat mat válljejuvvojit olggobealde Finnmárkku leat juste seammaláganat go dat čovdosat mat ledje vuodđun finnmárkkulágas. Dattetge lea mearrideaddji deatalaš dat ahte čovdosat sámi eatnamiid ja resursavuoigatvuodaid sihkkarastimii olggobealde Finnmárkku eai buvttihivčče fuonit riektidili Finnmárkku sámiid ektui.

Mearkkašumit:

Lávdegoddi, Norgga sámiid riikkasearvvi (NSR) lahtut Synnøve Solbakken-Härkönen, John Harald Skum, Ole Mathis Hetta, Tone Finnesen, Kjersti Myrnes Balto, Susanne A. Andersen ja Jarle Jonassen, Bargiidbellodaga sámediggejoavkkeku (Bb) lahtut Per-Ivar Henriksen, Inger Jørstad, Edvard Pedersen, Vibeke Larsen ja Marianne Balto, Čielga sámi jiena (ČSJ) lahttu Jánoš Trosten, Sámit Lulli-Norggas (SLN) lahttu Johan Mikkkel Sara ovddidedje čuovvovaš mearkkašumi:

Sámi vuoigatvuodálávdegotti II čielggadusas guorahallojuvvo sámi iešmearrideapmi Romssa, Norlándda ja máttasámi guovlluin. Dan dihte go ášši lea deatalaš sámi álbmogii oaidná lávdegoddi deatalažžan ahte čadahuvvo rabas ja demokráhtalaš proseassa ja servodatdigáštallan. Sámediggi galgá vuolgahit ságastallama sámi servodagas oppalaččat ja erenoamážit guoskevaš sámi báikegottiin.

Lávdegotti áddejumi mielde ferte viidáset láhkabarggu vuodu ja eavttuid meannudeapmi áddejuvvo dainna lágain ahte dat lea vuosttaš lávki Sámedikki barggus viidáset proseassas láhkaevttohusaiguin. Lávdegotti mielas lea deatalaš ahte viidáset barggus láchčojuvvo nu ahte lávdegoddi ja dievasčoahkkkin besset searvat, seammás go maiddái joavkojodiheadjit ja opposišuvdna besset searvat čuovvoleami ja konsultašuvnnaid sierra dásiin.

Danne lea lávdegotti mielas deatalaš ahte Sámediggi maŋŋá gulaskuddanvuoru loahpa NAČ:13 odđa sámeriekti, ektui searvadahtta ja dieđiha Sámedikki áirasuidda daid miellaguottuid ja oainnuid birra mat leat boahán ovdan proseassas, nu ahte mis livččii viiddis vuodđu ášši viidáset meannudeapmái Sámedikkis.

Sámit lulli-Norggas (SLN) lahttu Johan Mikkkel Sara ovddida čuovvovaš mearkkašumi:

Sámi vuoigatvuodálávdegotti čielggadusas leat máŋga láhkaevttohusa mat gusket sámi vuoigatvuodáide Finnmárkkus. Earret eará evttuhuvvojit rievdadusat boazodoallolágas ja áššemeannudan- ja konsultašuvdnajuolggadusain mat maiddái gusket Finnmárkku doaimbábijuid oktavuodas main sáhtttá leat mearkkašupmi árbevirolaš sámi guovlluid luondduvuđđosii. Lávdegoddi evttoha earret eará sihkkut dáhkádusa boazodoallolágas guovlluid ráfáiduhttimis boazoguohtumiid vuostá, mas šaddet váikkuhusat daid guovlluide Finnmárkkus mat dál leat ráfáidahttojuvvon boazodoallolága vuodul. Dán oktavuodas leat ain konsultašuvnnat guoskevaš sámi belliiguin ahte galgetgo dát ráfáiduhttinjuolggadusat bisuhuvvot ja makkár hámis. Evttohuvojit maiddái máŋgá eará deatalaš rievdadusa main šaddá leat stuorra mearkkašupmi daid vuoigatvuodáide mat gusket sierra báikegottiide.

Dát lahttu deattuha ahte ahte Sámi vuoigatvuodálávdegotti čielggadus lea hui viiddis, ja ahte daid evttohusaid birra mat gusket Finnmárkku lea unnán almmolaččat digáštallojuvvon. Nu leage leamaš Finnmárkku álbmogii váttis gávnnaht makkár láhkaevttohusat váikkuhit sin riektidili. Dan geažil vai Sámediggi galgá sáhttit vuđoleappot árvoštallat evttuhuvvon láhkarievdadusaid viidodaga ja váikkuhusaid, ii sáhte dát lahttu dál buktit makkárge konkrehta cealkámušaid dáid evttohusaide. Danne bivdá dát lahttu departemeantta viiddidit dáid láhkarievdadusaid gulaskuddanáigemeari, nu ahte organisašuvnnat, searvvit ja eará berošteaddjit ožžošedje vejolašvuoda árvoštallat dáid namuhuvvon láhkaevttohusaid ja buktit daidda cealkámušaid.

Evttohusat:

Lávdegoddi, Norgga sámiid riikkasearvvi (NSR) lahttu Synnove Solbakken-Härkönen, John Harald Skum, Ole Mathis Hetta, Tone Finnesen, Kjersti Myrnes Balto, Susanne A. Andersen ja Jarle Jonassen, Bargiidbellodaga sámediggejoavkke (Bb) lahttu Per-Ivar Henriksen, Inger Jørstad, Edvard Pedersen, Vibeke Larsen ja Marianne Balto, Čielga sámi jiena (ČSJ) lahttu Jánoš Trosten, Sámit lulli-Norggas (SLN) lahttu Johan Mikkel Sara, ovddidedje čuovvovaš evttohusa:

Evttohus 1:

4. Eará láhkarievdadusat ja doaimbábijut

19. siiddus, goalmmát teakstaossi rievdaduvvo leat ná:

"Sámi vuoigatvuodálávdegoddi evttoha muhtin rievdadusaid boazodoallolágas. Sámediggi ipmirda evttohusaid rievdademiide boazodoallolágas dego aiddostahttimin ja nannen vuoigatvuodain mat boazodoalus leat. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii leat árvoštallan organiserema ja čoahkádusa boazodoalu stivrenorgánain..."

(Ovddes teakstaossi lei ná: "Sámi vuoigatvuodálávdegoddi evttoha muhtin rievdadusaid boazodoallolágas. Sámediggi ipmirda evttohusaid rievdademiide boazodoallolágas dego aiddostahttimin ja nannen vuoigatvuodain mat boazodoalus leat ja lea danin obbalaččat posiitiiva evttohusaide. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii leat árvoštallan organiserema ja čoahkádusa boazodoalu stivrenorgánain...")

5. Proseassa viidáset

20. siidui lasáhus maŋimuš cealkagii:

"Sámediggi áigu danin deattuhit mearkkašumi das ahte konsultašuvnnat dán gažaldagain láidejit ovddos dárbbalaš ovttafielalašvuhtii gaskal ráđđehusa ja Sámedikki, nu ahte Sámediggi sáhtttá addit iežas miedáhusa ovdal go evttohus sáddejuvvo Stuoradiggái, geahča SP 1. artihkkala, ILO 7. artihkkala ja eamiálbmotjulggaštusa artihkkaliid 3 ja 19."

Lávdegoddi eanetlohku, Norgga sámiid riikkasearvvi (NSR) lahttu Synnove Solbakken-Härkönen, John Harald Skum, Ole Mathis Hetta, Tone Finnesen, Kjersti Myrnes Balto, Susanne A. Andersen ja Jarle Jonassen,

Bargiidbellodaga sámediggejoavkke (Bb) lahtut Per-Ivar Henriksen, Inger Jørstad, Edvard Pedersen, Vibeke Larsen ja Marianne Balto, ovddidedje čuovvovaš evttohusa:

Evttohus 2:

3.2 Kártenláhka

14. siiddus bajimus teakstaoasi sadjái biddjojuvvo čuovvovaš teakstaoassi:

"Sámedikki mielas lea dárbbaslaš ahte dieđihuvvon kártemis identifiserejuvvo oktasaš guovlu maid sámi álbmot árbevirolaččat lea geavahan, ja ahte Kártenkomišuvdna ferte geatnegahttojuvvo čielggadit vuoigatvuodábeliid oktasaš guovllus beroškeahhtá makkár riektegáibádusat šaddet ovddiduvvot proseassas."

13. siidui odđa njealját teakstaoassi:

"... ja § 5 viđát lađđasis ovdan boahá ahte ásahuvvo komišuvdna ja sierra duopmostuollu čielggadit ja nannet man viiddis ja makkár vuoigatvuodát sámiin ja earáin leat oamasteami, dološ áiggiid rájes geavaheami vuodul dahje eará beliid vuodul.

Árbevirolaš sámi guovlluid ii sáhte dasto ráddjet stáhtaborgárvuoda mielde - dat mearkkaša dan ahte sámi vuoigatvuodáid kárten- ja dohkkehanbarggus ferte vuhtii váldit movt sámit duodáid leat geavahan guovlluid, nu ahte ášši ii guoskka dušše sámiide geat leat norgga stáhtaborgárat. Dát ferte maiddá boahit ovdan boahhtevas hálldašanortnegiin."

3.4 Stivren- ja hálldašanláhka

18. siidu, viđát teakstaoassi, nubbi cealkka:

"Eanadoalluberoštumit leat oallut dáin guovlluin Romssas ja Nordlánddas guhkit áigge leamaš stuora gilvaleddjit eará sámi ealáhusbargui."

(Ovddeš teaksta lei ná: "Eanadoalluberoštumit leat oallut dáin guovlluin Romssas ja Nordlánddas guhkit áigge leamaš stuora gilvaleddjit sámiid leahkimii guovlluin.")

Lávdegotti ráva:

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovačča:

Sámediggi doarju muđui sámediggeráđi árvalusevttohusa.

Evttohus 3, áirras Toril Bakken Kåven, Finnmáркоlistu ja áirras Isak Mathis O. Hætta, Daloniid Listu

Evttohus 1:

4. Eará lálkarievdadusat ja doaibmabijut

19. siiddus, goalmát teakstaoasis, cealkaga rievdadeapmi teakstaoasis.

"Sámi vuoigatvuodálávdegoddi evttoha muhtun rievdadusaid boazodoallolágas, main sáhtá leat stuorra mearkkašupmi dáloniidda ja eará ealáhusaktevrraide. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii leat árvoštallan..."

Evttohus 2:

4. Eará lálkarievdadusat ja doaibmabijut

Evttohuvvo biddjojuvvot maŋŋá nuppi teakstaosi:

Sámi vuoigatvuođalávdegotti čielggadus sisdoallá máŋga láhkaevttohusa mat gusket sámi vuoigatvuođaide Finnmárkkus. Earret eará evttohuvvojit boazodoalloláhka ja áššemeannudan- ja konsultašuvdnajuolggadusat rievdaduvvot mat maiddá gusket Finnmárkui doaibmabijuid oktavuodas main sáhtá leat mearkašupmi luondduvuđđosii árbevirolaš sámi guovlluin. Lávdegoddi evttoha earret eará sihkkut boazodoallolágas riektivuodu suodjalit guovlluid boazoguohtumiid vuostá, mas lea váikkuhus daid guovlluide Finnmárkkus mat dál leat suodjaluvvon boazodoallolága mielde. Dán oktavuodas leat ain jođus konsultašuvnnat guoskevaš sámi beliiguin ahte galgetgo dát suodjalanmearrádusat bisuhuvvot ja guđe hámis. Danne bivdá Sámediggi departemeantta bissehit proseassa mii guoská suodjalanrájáiid rievdademiide dassázii go vuoigatvuođat Finnmárkkukomišuvnna ektui leat čielggaduvvon.

Evttohus 3:

4. Eará láhkarievdadusat ja doaibmabijut

Evttohuvvo biddjojuvvot goalmmát teakstaosi maŋŋái:

Evttohuvvojit maiddá máŋga eará stuorra rievdadusa main lea stuorra mearkašupmi vuoigatvuođaide mat gusket sierra báikegottiide. Evttohus guoská vuoigatvuođaide boazodoalu ja eanandoalu gaskka, boazosámiid ja mearrasámiid gaskka, boazosámiid ja dáloniid gaskka, boazodoalu ja eará ealáhusaid gaskka nugo ruvkedoaima. Hui ollu guoská dat maiddá dábaš bivdo-, guolástan- ja astoáiggevuogitvuođaide. Sámediggi deattuha ahte Sámi vuoigatvuođalávdegotti čielggadus lea hui viiddis ja ahte dat evttohusat mat gusket Finnmárkui, leat uhccán digaštallojuvvon almmolaččat. Danne lea leamaš váttis Finnmárkku álbmogii gávnnahit guđe láhkaásahusain leat váikkuhusat sin vuoigatvuođadillái. Vai Sámediggi beasašii vuđoleappot árvoštallat man viidát dát evttohuvvon láhkarievdadusat fáttmastit ja makkár váikkuhusat dain leat, de ii sáhte Sámediggi dál ovddidit makkárge konkrehta cealkámušaid dáidda evttohusaide. Danne bivdá Sámediggi departemeantta guhkidit dáid láhkarievdadusaid gulaskuddanáigemeari, vai organisašuvnnat, searvvit ja eará berošteaddjit besset árvoštallat, ja ovddidit cealkámušaid namuhuvvon láhkarievdadusaide.”

Evttohus 4:

Evttohuvvo biddjojuvvot ovddabeallái 2. Cealkkaoasi “Sámi vuoigatvuođalávdegotti eanetlohku...” Eanadoallu lea deatlaš ealáhusvuodđu sámi ássamii buot sámi guovlluin, maiddá Romssas ja Nordlánddas. Eanadoalloberoštusat eai dárbaš gilvalit eará sámi ealáhusaiguin, muhto leat maiddá deatlaš oassi sámi birgejumis. Lea deatlaš čujuhit ahte eanadoallu lea deatlaš sámi ealáhus, seammaláhkai go boazodoallu ja eará meahccealáhusat ge leat.

Evttohus 4: Bargiidbellodaga Sámediggejoavku

Sámediggi čujuha proseassaide mat leat jođus láhkaásahusaid heaittiheami ja rievdadeami dáfus boazoguođohemiid ráfáiduhttima vuostá boazodoallolága § 19 mielde.

Konstaterejuvvo ahte proseassa dáid láhkaásahusrievdadusaid hárrái lea leamaš hui váilevaš sihke mii guoská vuodusteapmái ja árvoštallamiidda, ja geaidda lea addojuvvon guldalanvejolašvuohta áššis. Dasto oaidná Sámediggi ahte eai leat olahuvvon oktasaš čovdosat daid guovlluid várás maida leat leamaš biddjojuvvon bargojoavkkut sierra beliid bealis ja maid Finnmárkku fylkkamánni lea jođihan.

Sámediggi fuomáša ahte lea čuožžilan viehka stuorra eahpesihkarvuohta guoskevaš beliid ja beroštusaid gaskkas barggu ektui mii guoská ráfáiduhttinláhkaásahusaid heaittiheapmái ja/dahje rievdadusaid ja makkár váikkuhusat das leat Sámi vuoigatvuođalávdegotti rievdadusevttohusii boazodoallolágas, ja dasto movt bargu váikkuha Finnmárkkukomišuvnna kártenbargui (geahča finnmárkkulága kapihttal V).

Dán vuodul bivdá Sámediggi Eanan- ja biebmodepartemeantta bissehit lálkkaásahus barggu mii lea jođus ja álggahit ođđa gulaskuddanproseassa man oktavuodas maiddái váikkuhusat lálkka- ja kártenbargui mii lea jođus, čilgejuvvojit.

III Jienasteapmi

Bargiidbellodaga sámediggejoavkku evttohus ovddiduvvon ovdal jienasteami duorastaga 27.2.: Jienasteapmi mañiduvvo mañit beaivái, ovdal vuosttaš ášši. Evttohus mearriduvvui 30 jienain 3 jiena vuostá.

Bargiidbellodaga sámediggejoavkku evttohus ovddiduvvon ovdal mañiduvvon jienasteami bearjadaga 28.2.:

Dievasčoahkkin dohkkeha ahte Bargiidbellodaga sámediggejoavku ovddida ođđa evttohusa ja ahte jienasteapmi mañiduvvo dievasčoahkkima lohppi. Evttohus mearriduvvui 28 jienain 7 jiena vuostá.

43 áirasis ledje 35 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Evttohus 4 hilgojuvui 20 jienain. 15 jienastedje beali.
- Evttohus 3.1 mearriduvvui 34 jienain 1 jiena vuostá.
- Evttohus 3.2 mearriduvvui 32 jienain 3 jiena vuostá.
- Evttohus 3.3 hilgojuvui 31 jienain. 4 jienastedje beali.
- Evttohus 3.4 mearriduvvui ovttajienalaččat.
- Bajásšaddan- ja oahppolávdegotti evttohus 1 mearriduvvui 34 jienain 1 jiena vuostá.
- Bajásšaddan- ja oahppolávdegotti evttohus 2 mearriduvvui ovttajienalaččat.
- Bajásšaddan- ja oahppolávdegotti ráva mearriduvvui 34 jienain 1 jiena vuostá.

IV Beavdegirjelasáhusat

Willy Ørnebakk, Bargiidbellodat, ovddidii čuovvovaš beavdegirjelasáhusa:

Jienastančilgehus

Bargiidbellodaga joavku jienasta evttohusa beali maid Bakken ja Hætta ovddideigga, danne go evttohusa mañimus cealkka guoskkaha proseassa mii lea jođus Eanandoalodepartemeanttas man ektui lea deatalaš ahte Sámediggi bargá aktiivvalaččat viidáseappot.

V Sáhkavuorolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Inger Jørstad, áššejođiheaddji	Toril Bakken Kåven
	Inger Jørstad	
2	Jarle Jonassen	Sten Erling Jønsson
	Jarle Jonassen	
3	Isak Mathis O. Hætta	Egil Olli
		Sten Erling Jønsson
		Jarle Jonassen
	Isak Mathis O. Hætta	
4	Toril Bakken Kåven	Aili Keskitalo
		Isak Mathis O. Hætta
		Marianne Balto
	Toril Bakken Kåven	
5	Sten Erling Jønsson	Jarle Jonassen
	Sten Erling Jønsson	
6	Jánoš Trosten	Per Andersen Bæhr

		Sten Erling Jønsson
		Isak Mathis O. Hætta
	Jánoš Trosten	
7	Kirsten Appfjell-Eira	Aili Keskitalo
		Sten Erling Jønsson
		Jánoš Trosten
	Kirsten Appfjell-Eira	
8	Per Andersen Bæhr	Isak Mathis O. Hætta
		Jánoš Trosten
	Per Andersen Bæhr	
9	Olaf Eliassen	
10	Åge Nordkild	
11	Willy Ørnebakk	
	Aili Keskitalo, čeahkkinortnegii	
12	Aili Keskitalo	
13	Ann-Mari Thomassen	
14	Magnhild Mathisen	
15	Kjersti Myrnes Balto	
16	Tor Mikalsen	
17	Isak Mathis O. Hætta	
18	Egil Olli	
19	Kjersti Myrnes Balto	
20	Terje Tretnes	
21	Miriam Paulsen	
22	Sten Erling Jønsson	
23	Aili Keskitalo	
24	Willy Ørnebakk	
25	Egil Olli	
	Toril Bakken Kåven, čeahkkinortnegii	
	Inger Jørstad	
	Willy Ørnebakk, čeahkkinortnegii	
	Toril Bakken Kåven, čeahkkinortnegii	
	Aili Keskitalo, čeahkkinortnegii	
	Toril Bakken Kåven, čeahkkinortnegii	
	Willy Ørnebakk, čeahkkinortnegii	
	Isak Mathis O. Hætta, čeahkkinortnegii	
	Egil Olli, čeahkkinortnegii	Bearjadat
	Terje Tretnes, čeahkkinortnegii	
	Toril Bakken Kåven, čeahkkinortnegii	
	Willy Ørnebakk, čeahkkinortnegii	
	Isak Mathis O. Hætta, čeahkkinortnegii	
	Aili Keskitalo, čeahkkinortnegii	
	Per Andersen Bæhr,	

čohkkinortnegii	
Jánoš Trosten, čohkkinortnegii	
Olaf Eliassen, čohkkinortnegii	
Jánoš Trosten, čohkkinortnegii	
Toril Bakken Kåven, čohkkinortnegii	
Aili Keskitalo, čohkkinortnegii	
Isak Mathis O. Hætta, čohkkinortnegii	
Willy Ørnebakk, čohkkinortnegii	
Toril Bakken Kåven, čohkkinortnegii	
Per Andersen Bæhr, čohkkinortnegii	
Jánoš Trosten, čohkkinortnegii	
Terje Tretnes, čohkkinortnegii	
Olaf Eliassen, čohkkinortnegii	
Aili Keskitalo, čohkkinortnegii	
Willy Ørnebakk, čohkkinortnegii	
Willy Ørnebakk, čohkkinortnegii	
Jánoš Trosten, čohkkinortnegii	

VI Sámedikki mearrádus

1. Álggahus

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi nammaduvvui vuosttaš gearddi ruvdnoprinsaregeantta mearrádusa bokte golggotmánu 10. b. 1980. Njuolgo sivva Sámi vuoigatvuodálávdegotti nammadeapmái lei Álttá- Guovdageaineanu riidu.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi nammaduvvui oddasis geassemánu 1. b. 2001. Duogážin dása lei álbmotrievtti, sámerievtti ja sámepolitihka ovdáneapmi.

Sámi álbmotvuoigatvuodaid guorahallan lea viiddis. Lávdegotti váldodohppehat álggahemiin golbma čeahki odđa lágain mat gusket kártemii, konsultašuvdna- ja áššemeannudeapmái ja stivremii ja hálddašeapmái, lea buorre.

Lávdegotti váldeáigodagas lea leamaš stuora ovdáneapmi álgoálbmotrievttis nationála láhkabargguid čađa, erenoamážit dat mii guoská finnmároláhkii, ja maid riikkaidgaskasaččat, konkretiserejuvvon ON General-čohkkinmearrádusa čađa álgoálbmotvuoigatvuoda julggaštus čakčamánu 13. b. 2007. Álgoálbmotjulggaštus lea gávnnavuvvon olmmošvuoigatvuodaprinsihpaid mielde. Álgoálbmotjulggaštus spesifisere álgoálbmogiid vuoigatvuodaid dasa ahte olahit dan masa álgoálbmogiin lea riekti ja berrešedje olahit julggaštusa haga¹. Julggaštus lea danin cealkka konkretiseremii čadni álbmotrievttalaš virolašvuoda vuoigatvuodaide.

¹ James Anaya' Álgoálbmogiid riekti iešmearrideapmái maŋŋil go álgoálbmotjulggaštus mearriduvvui' s. 52. Gáldu Čála girjijis/gihppagis – Áigečála álgoálbmogiid vuoigatvuodaide Nr 2/2008 Sámiid iešmearrideapmi- sisdoallu ja čadaheapmi. John B. Henriksen (red).

Álgoálbmotjulggaštus mearriduvvui go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lei loahpageahčen iežas guorahallanbargguin. Danin sáhtta leat ipmirdahti manin Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii leat lagabui guorahallan álgoálbmotjulggaštusa. ON General-čoahkkima ávžžuhus mearridit álgoálbmotjulggaštusa lei válmmas juo 2006, ja danne livččii lávdegottis leamaš buorre vejolašvuohta maid guorahallat julggaštusa evttohusa. Go álgoálbmotjulggaštusa lea stuora oassi álbmotrievttalaš ovdáneami birra mañimus jagiid, de lea Sámi vuoigatvuodálávdegotti guorahallan váilevaš iežaset guorahallamis riikkaidgaskasaš riekteovdáneami birra mañemus jagiid. Dát váilevuohta buktá hástalusaid ja dahká váttisin čuovvut lávdegotti árvalusaid ja eañkilmearrádusaid ollásit.

Vuolggasadji láhkahábmemin ja doaibmahábmemin sihkkarastin dihte sámiid vuoigatvuodaid eatnamiidda ja luondduressusaide lea álbmotrievttis. Álbmotriekti sámiid vuoigatvuodaid birra lea unnimus maid sáhtta gáibidit buot evttohusain čovdosiidda man siskkobealde ferte bissut. Stáhta čanastagat álbmotriektái leat bohtosat politihkalaš välljemiin mat leat dahkkon demokrátalaččat ja politihkalaš proseassaid čađa. Dan sivas leat politihkalaš välljemat bohtosat stáhta čanastagaide álbmotriektái. Álbmotriekti lea danin rámma árvoštallamiidda ja evttohusaide mat ovdanbuktojuvvot suddjendihti sámiid eana- ja resursavuoigatvuodaid. Lea bággehahti dárbbalaš ođđa lágain ja láhkarievdadusain vai árvvusatná ja ovddida vuoigatvuodaid mat sámiin leat dego álgoálbmogat iežaset politihkalaš, ekonomalaš ja sosiálalaš struktuvrra fámuin, iežaset kultuvrrain, iežaset árbevieruin, iežaset eallinoainnuin, ja erenoamážit riekti iežaset guovlluide, territoriaide ja resurssaide. Sámi vuoigatvuodálávdegotti váldi kártet ja ovddidit evttohusaid mat sáhttet eastadit vejolaš riidduid iešguđetlágan geavahanmálliid gaskkas, lea dehálaš muittuhus bargui sihkkarastit sámiid vuoigatvuodaid. Válldi ii sáhte goitge geavahuvvot dasa ahte eai ollásit välljejuvvo čovdosat mat čielgasit leat siskkobealde gustovaš álbmotrievttalaš rámmaid, dan sivas go sáhttet oidnojuvvot politihkalaččat riidovuložin. Ferte deattuhuvvot ahte álbmotriekti lea hábmejuvvon guhkes ja viiddis proseassaid čađa riikkaidgaskasaš forain, gos dárkilit lea digaštallojuvvon ja vihkkedalloyuvvon gaskavuodat gaskal álgoálbmotvuoigatvuodaid ja stuoraservodaga beroštumiid. Čovdosat maid dađistaga leat gávdnan, leat unnimusmearri. Álbmotriekti lea diehttelas okta reaidu dasa ahte doaibmat riidoeastadeaddjin ortnetlaš ja lobálaš riektedilálašvuođain dan sivas go álgoálbmogat leat ja ain badjelgehččojuvvojit ja uhciduvvon. Dán oktavuodas čujuhuvvo maid gažaldahkii ahte lei go positiivvalaš sierravuoigatvuodaaddimii sámiiide, ja de erenoamážit dasa mii guoská njuolggadusaid hábmemii ja luondduressusaid ávkástallamii, guovddáš gažaldat ovdal Vuodđolága § 110a mearrideami. Eahpidahti sierra sámeparagrafain vuodđolágas lei dat go nu garrasit ovdanbuktojuvvo sámiid iešvuohta go iešguđetlágan olmmoščearddat ellet ovtta guovlluin sáhtta leat riiddu fáddán joavkkuid gaskkas. Hástalusat mat gusket vejolaš riidduide álbmotrievtti geatnegasvuođa čađaheamis lea danin juoga maid válde vuhtii go mearridedje vuodđolága lasáhusas §110a.

Finnmárkoláhka lea dehálaš referánsarámma daidda guorahallamiidda ja evttohusaide maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi buktá. Sámediggi miedai justislávdegotti evttohussii finnmárkoláhkii Áššis 19/05. Lea dehálaš deattuhit ahte miehtan evttohussii addojuvvui eavttuiguin dego ahte álbmotriekti lea riektégáldu kártemin ja duopmostuollomearrádusain, ja ahte váldojuvvo ollislaš manahat áššáigullevaš lágain nu ahte eará lágat heivehuvvojit álbmotriektái, ja ahte jođánit čađahuvvojit guorahallamat ja láhkanannemat sámiid rivttiin guolásteapmái ja eará ođasmahtti resurssaide. Finnmárkoláhka lea dovddaheapmi ovtta soahpamuššii, gos Sámedikki miehtan lei eaktu go eañkilčovdosat eai lean čielgasit álbmotrievttalaš rámmaid siskkobealde.

Vaikko finnmárkoláhka lea dehálaš referánsarámma árvalusaide ja evttohusaide maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea buktán, de dat ii dárbbas mearkkašit ahte čovdosat mat välljejuvvot olggobealde Finnmárkku leat sullii seammaláganat go čovdosat mat leat finnmárkolágas. Dat mii baicca lea vealtameahttun dehálaš, lea ahte čovdosat sihkkarastit sámiid eana ja resursavuoigatvuodaid olggobealde Finnmárkku eai atte heajut riektesihkarvuođa go sámiiide Finnmárkku.

Dulkomis iežas válldi, de lea eanetlohku Sámi vuoigatvuodálávdegottis bidjan vuodđun ahte sii galget meroštallat galgá go meahcceláhka álgit doaibmat stáhta eatnamis Nordlándas ja Romssas. Sámedikki

mielas lea dákkár dulkon beare ráddjái. Dán válldi vuodul, dan áigevuodilis váldečuoggás ja maŋŋil sámerievttalaš ovdáneamis mearridemiin Finnmárolága de livččii govttolaš dulkot sátnádaga “Lávdegoddi galgá veardidit galgá go meahcceláhka leat vuodđun hálddašepmái” viidábun, nu ahte ferte veardiduvvot galget go biddjot heiveheamit meahcceláhkii Lulli-Norggas, nu ahte soahpá riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaide sámiide. Lávdegotti eanetlogu dulkon addá guorahallamii beare stuora gova das ahte gávdnat čovdosiid mat erenoamážit sihkkarastet eanandoalu beroštumiid, ovdalii go sihkkarastit sámiid vuoigatvuodaide, dása gullá maid eanandoallu doppe gos dat lea áigevuoddil. Duogáš nammadeapmái Sámi vuoigatvuodalávdegottis lea dat historjjálaš vearrivuohta maid Norgga stáhta lea dahkan sámiid vuostá dasa mii guoská vuoigatvuodaide eatnamiidda ja luondduresurssaide. Sámi vuoigatvuodalávdegotti duogášmateriálas NOU:s 2007:14 ‘Sámi luonddugeavaheapmi ja riektedilli Hedemárkkus Romsii’ addo buorre govva sámiid leahkima, geavaheami ja historjjálaš vuoigatvuodaide vuolušteami. Sámit leat čuđiid jagiid čađa leamaš čađat geahnohit ja vuoittahalli bealli riidduin guovlluid ja luondduresurssaid alde. Gáržžideapmi sámiid resursavuodustusas lassánii loahpageahčen 1800- logu ja 1900-логу rájes sihke lágaid ja duomuid bokte.

Maŋimus logiid jagiid lea maid lassánan deaddu sámiid resursavuodustussii. Dát lea erenoamážit boahtán ovdan diliin mearrasámi guovlluin maid Riddoguolástuslávdegoddi nu bures čilge, muhto guoská maid eará guovlluide ja ealáhusaide, dego boazodollui ja dan areálavuđđui. Lullisámi guovllus leat máŋga ášši mat sáhttet mitalit ahte kultuvra lea njulgestaga áitojuvnon. Lassánan bartahuksen ja stuorát huksenprošeavttat mat čuvvot bieggamillopárkkaid, čierastanluohkáid ja baktebohkamiid, leat dilít mat bidjet stuora deattu sámi resursaguovlluide. Viidáset lea lasi meahccegeavaheapmi rievdan ášahusaid geažil meahccelágas geassebáikedoallu ja lassánan váttisvuodát boranávdidiid geažil bidjan sámi kultuvrra deattu ja huša vuollai.

Dát mannolat ii ábut jotkojuvvot, ja lea olu mii dadjá ahte lea álbmotrievtti vuostá jus mannolat sámi kultuvrra vuostá dán guovlluin ii jorgaluvvo.

2. Álbmotrievttalaš rámmat

2.1 Álbmotrievttalaš ovdáneapmi

Daid maŋimus jagiid lea mearkkašanveara nationála ja riikkaidgaskasaš ovdáneapmi leamaš dulkomis ja miediheamis geatnegasvuodain mii stáhtain lea álgoálbmogiid ektui. Mii guoská nationála ovdáneapmái de čujuhuvvo Sámi vuoigatvuodalávdegotti riektejoavkku guorahallamii NOU 1997:5 ‘Álgoálbmogiid eananvuoigatvuodát álbmotrievtti vuodul ja olgoriikarievtti vuodul’, Hans Petter Graver ja Geir Ulfstein:a raporta justislávdegoddái skábmamánu 2003 ‘Álbmotrievttalaš guorahallamat Finnmárolága evttohusas’ ja Innst. O. Nr. 80 (2004-2005) ‘Justislávdegotti árvalus láhkii riektedilálašvuohta ja hálddašepmi eatnamiin ja luondduresurssain Finnmárkku fylkkas’ dagahii ollu čielgaseabbon álbmotrievttalaš rámmaid sámiid eatnamiidda ja resursavuogiatvuodaide. Maŋŋil Finnmárolága mearrideami 2005:s leat Suoma-Norgga-Ruota-Sámi áššedovdijoavkkus iežaset evttohusas Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnii (golggotmánu 26. b. 2005) ja NOU 2008:5 ‘riehti guolásteapmái ábis olggobealde Finnmárkku’ mannan vuđolaččat čađa ja čielggadan álbmotrievttalaš rámmaid álgoálbmogiid eana- ja resursavuogiatvuodaide. Viidáset lea Alimusrievtti duopmár Selbu-áššis (Rt. 2001 s. 769) ja Čáhputvuovddi áššis (Rt. 2001 s. 1229) buktán čielggadeami stáhta álbmotrievttalaš geatnegasvuodain sámiide.

ONa Válđočoahkkima mearráduš julggaštussii álgoálbmogiid vuoigatvuodaide birra čakčamánu 13. b. 2007 lea maid govvideapmi dan maŋit álbmotrievttalaš ovdáneapmái man vuodul earret eará ILO 169 ja SP ferteba dulkojuvvot. Álgoálbmotjulggaštus ii leat iešladdis lágalaččat čadni nu go okta konvenšuvdna lea, muhto addá goitge gova álbmotrievttalaš ovdáneapmái mii lea leamaš ILO konvenšuvdna 169 mearrádusa rájis, ja ferte danin máŋga áššis govvidit lánkanannema álbmotrievttalaš virolašvuođa, juoga mii maid lea lágalaččat čadni. Norgga eiseválddit leat maid čielgasit čajehan dáhtu čuovvut politihkalaš geatnegasvuodaide julggaštusas, juoga mii čajehuvvo Norgga aktiivvalaš rollas oazžut álgoálbmotjulggaštusa dohkkehuvvot ON orgánain.

Sámi vuoigatvuodálávdegotti iežas guorahallamis NOU 2007:13 'Ođđa sámeriekti' lea maid muhtin muddui viiddis čielggadeapmi álbmotrievttalaš rámmain sihkkarastin dihte álgoálbmogiid vuoigatvuodain eana- ja luondduresurssaide. Vaikko Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea čađahan viiddis čielggadeami álbmotrievttis, de leat muhtin árvoštallamat ja konklusuvnnat váilevaččat ja muhtin sajis boastut. Dát guoská erenoamážit ON konvenšuvdnii siviila ja politihkalaš vuoigatvuodát 1966:s (SP) 1. artihkal, ILO konvenšuvdna nr. 169 (ILO 169) 14., 7. ja 15. artihkkalat, ja ON julggaštus álgoálbmogiid vuoigatvuodát. Dát dagaha muhtin sajis dohkkemeahttun álbmotrievttalaš árvalusaid ja konklusuvnnaid lávdegotti bealis mii mielddisbuktá ahte muhtin láhkaevttohusat lávdegottis leat problemáhtalaččat.

Álbmotrievttis álgoálbmogiid eana- ja resursavuoigatvuodáide sáhtta dadjat leat golbma váldodimenšuvnna dát gusket 1) suddjen sisabahkkemiid vuostá, 2) positiivvalaš sierradoaimmat ja dohkkheapmi vuoigatvuodain ja 3) iešmearrideapmi, searvan ja konsultašuvnnat luondduresurssaid stivremis ja hálldašeamis.

2.2 Suodjalus sisabahkkemiid vuostá

Suodjalus sisabahkkemiid vuostá mii čájehuvvo SP 27. artihkkalis ja ILO 169 15. artihkkalis. Nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi doalaha, de lea čielggas ahte SP 27. artihkal dahká materiálalaš hehttehusa dasa maid stáhta sáhtta dahkat dahje diktit earáid dahkat almmá loavkideames mearrádusa. Hehttehus lea absoluhtalaš dan ipmárdusa mielde ahte jus okta doaibma vuos dagaha biehttaleami rievttis doaimmahit kultuvrra, de lea beroškeahtta lea go doaimmas álbmoga eanetlogu doarjja. Mearrádus suodjala sámiid čađahit iežaset árbevirolaš ealáhusaid, dása gullá maid ođđaáigásaš vuohki čađahit árbevirolaš ealáhusaid, ja guovlluin ja resurssain mat hábmejit vuodu dákkár ealáhusčadaheapmái. Guorahallamin das ahte nordá go okta doaibma 27. artihkkala, ferte beaktu ovdalaš ja plánejuvvon doaimmain gessot sisa. Viidáset fertejit dilálašvuodát gos okta doaibma sáhtta rádjat dahje vahágahttit kulturčadaheami, vaikko ovttabealálaččat ii dagat nordadeami 27. artihkkalii, de ferte sámiid kulturčadaheapmi deattuhuvvot go árvoštallá doaimma.

Lea maid čielggas ahte vaikko vuoigatvuodát 27. artihkkala mielde álgoálggus leat oktagaslaččat, de dain lea čielga oktasaš hápmi go lea riekti mas lea dadjamuš dalle go čađahuvvo ovttas eará mielláhtuiguin joavkkus. Danin leat oktagaslaččat ovttas earáiguin geat leat vuoigatvuodasubjeavttat 27. artihkkala mielde. Olmmošvuoigatvuodálávdegotti meannudemiin oktagaslaš váiddaáššiin bohta maid ovdán ahte eai leat gáibáduusat ahte ealáhus lea kulturmihtilmas ovdal lea suddjejuvvon mearrádusas (Aspirana Mahuika vs. New Zealand).

27. artihkal lea mannan čađa dárkilis guorahallamiid oktanaga meannudemiin sihke vuodđolágalasáhusa § 110a (Innst.S. nr. 147 (1987-88)), sámelága (Ot.prp. nr. 33 (1986-87), Innst. O. nr. 79 (1986-87)) ja finnmárolága (Ot.prp. nr. 53 (2002-2003)). Dát lea buktán dan bohtosa ahte sisabahkkensuodjalus 27. artihkkala mielde ferte odne gehččojuvvot dego dohkkehuvvon ja áshuvvon riekti sámiide.

Maid ILO 169 15. artihkal suodjala sisabahkkemiid vuostá álgoálbmogiid luondduresurssaide. Vuosttaš ealkka dán mearrádusas geatnegahtta stáhta erenoamážit sihkkarastit sámiid rievtti luondduresurssaide iežaset eananguovlluin. Doaba eananguovllut 15. artihkkalis lea lagabui čilgejuvvon 13. artihkkalis nu go "Ollislaš biras guovlluin gos guoski olbmot ellet dahje man eará ládje geavahit". Obbalaččat dadjá ILO 15. artihkal nr. 1 vuosttaš čuoggás seamma gáibádusa suodjaleapmái sisabahkkemiid vuostá go dat mii čuožžu SP 27. artihkkalis. Sisdoallu stáhta geatnegasvuodain lea seamma SP 27. artihkkalis ja ILO 169 15. artihkkalis nr. 1 vuosttaš čuoggás, dát nanusmahtta riektevuodu sámiid riektái doaimmahit iežaset árbevirolaš ealáhusaid, ja guovlluide ja resurssaide mat dahket vuodu dán ealáhusdoaimmaheapmái.

2.3 Positiivvalaš sierradoaimmat ja vuoigatvuodaid dohkkeheapmi

2.3.1 Positiivvalaš sierradoaimmat

Positiivvalaš sierradoaimmat mat čuvvot SP 27. artihkkala, gč. 1. artihkkala. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi doarju čielgasit dan ahte SP 27. artihkal geatnegahtta stáhta bidjat johtui sierradoaimmaid go lea dárbblaš álgoálbmogiid kultursuodjaleapmái. Dát ovdandollojuvvui Sámi vuoigatvuodálávdegotti vuosttaš oasseguorahallamis NOU 1984:18:is 'Sámiid riektedili birra'. Justislávdegotti meannudeapmi sámelágas addo maid čielga doarjja dákkár dulkomi². Dát ipmárdus lea vel eanet nannejuvvon Olmmošvuoigatvuodálávdegotti oppalaš mearkkašumiin áššái nr 23 1994:s³. Ulbmil dákkár positiivvalaš sierradoaimmain lea addit duohta dásseárvvu gaskal unnitlogu ja eanetlogu. Positiivvalaš sierradoaimmat eai boađe ovttalágášvuodaprinsihpa vuostá eai ge ii-vealahanprinsihpa vuostá, gč. earret eará SP 26. artihkkala. Baicca leat juste dákkár positiivvalaš doaimmat veahkin seailuheame osiid sámi kultuvrras mat odne leat áitojuvvon. Nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi maid dadjá, de ferte maid ovdandollojuvvot ahte SP 27. artihkal lea oktičadnon vuodđolága § 110a, ja dat lea ovttastahattojuvvon norgga rievtti čađa ovdamuniin jus šaddá vuostálagaid olmmošriektelága §§2 ja 3. dát addá mearrádussii erenoamáš vuoiggalaš deattu. Stáhta geatnegasvuohta SP 27. artihkkala mielde lea boadusovddasvástádus. Jus sámi kultuvra muhtin guovlluin lea nu báhkkašuvván ahte juohke sisabahkken áitá kulturvuodu, oktan ássamiin ja ealáhusdoaimmahemiin, de lea stáhtageatnegahtton bidjat johtui positiivvalaš sierradoaimmaid mat sihkkarastet ja ovdánahttet kultuvrra.

SP 27. artihkal galgá maid dulkojuvvot dego iešheanaláš riektivuodđu dohkkeheapmái álgoálbmogiid eaiggát ja geavahanvuoigatvuohta eatnamiidda ja resurssaide iežaset guovlluin, sihke dan sivas go váilevuohta dákkár dohkkeheamis sáhtta buktit hilguma kulturdoaimmaheamis, ja maid dan sivas go dákkár dohkkeheapmi čuovvu rievtti iešmearrideapmái SP 1. artihkkala (2) mielde.

2.3.2 Vuoigatvuodaid dohkkeheapmi

Dohkkeheapmi ena- ja resursavuoigatvuodain čuovvu vuosttažettiin ILO 169 14. artihkkala, muhto maid SP 27:s lea dákkár dohkkeheamis gaskavuohta SP 1. artihkkalii.

ILO 169 14. artihkal lea dat álbmotriektemearrádus mi čielgasepmosit geatnegahtta stáhtaid dohkkehit eana ja resursavuoigatvuodaid. ILO 169 14. artihkal lea golmmaoasat gos nr.1 geatnegahtta stáhtaid dohkkehit álgoálbmogiid eaiggáduššan, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuodaid. Nr. 2 geatnegahtta stáhta bidjat johtui dárbblaš doaimmaid mat dovdájit álgoálbmogiid eaiggáduššan- ja

² Innst. O. nr. 79 (1986-87) s. 5: ”Komitea áigu deattuhit ahte lea ovttaláganvuohta riikkaidgaskaš riekteovdánemiin go norgga eiseválddit dál čielgasit sátnádit miehtemiela positiivvalaš sierradoaimmaide sámi álbmotjoavkkuide”.

³ General Comments no. 23 1994, para 6.1: ”Although article 27 is expressed in negative terms, that article, nevertheless, does recognize the existence of a «right» and requires that it shall not be denied. Consequently, a State party is under an obligation to ensure that the existence and the exercise of this right are protected against their denial or violation. Positive measures of protection are, therefore, required not only against the acts of the State party itself, whether through its legislative, judicial or administrative authorities, but also against the acts of other persons within the State party.”

Komitea čiekŋuda dán maŋgelis dán dulkoncealkamušas (para 6.2):

Para 6.2 ”Although the rights protected under article 27 are individual rights, they depend in turn on the ability of the minority group to maintain its culture, language or religion. Accordingly positive measures by States may also be necessary to protect the identity of a minority and the rights of its members to enjoy their culture and language and to practise their religion, in community with the other members of the group”

Para 7 ”The enjoyment of those rights may require positive legal measures of protection and measures to ensure the effective participation of members of minority communities in decisions which affect them”.

geavahanvuoigatvuođaid, ja nr. 3 gáibida dohkálaš bargovuogi riektgáibádusmearrádusa mat čuvvot dáid vuoigatvuođaid. Dat golbma geatnegasvuođa mat čuvvot ILO 169 14. artihkkala leat iešheanaláččat.

Dan sivas ii leat riehta nu movt Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea dulkon ahte 14. artihkal (1) ovdanbuktojuvvo dego dáibálaš prinsihppamearrádus gos 14. artihkal (2) lea dovdáma birra ja 14. artihkal (3) bargovugiid birra riektgáibádusmearrádusain leat váikkuhangaskaoamit olahit mihtuid dohkkeheapmái 14. artihkkalis (1).

Lea riehta nu go Sámi vuoigatvuođalávdegoddi dadjá ahte ILO:s lea beare unnán hárráneapmi 14. artihkkala ektui. Jurddabohtosiid maid Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea válljen dahkat 14. artihkkala birra goitge eai leat lágalaččat riehta, sihke lunddolaš gielalaš ipmárdusas 14. artihkkalis ja guorahallanbarggus mii lea dahkkon juridihkalaš teoriijas dán mearrádussii NOU 1997:5:as 'Álgoálbmogiid eananvuoigatvuođat álbmotrievtti mielde ja olgoriika rievttis', Geir Ulfstein ja Hans Petter Gravera artihkal 'Indigenous Peoples Right to Land'⁴. ('Álgoálbmogiid riekti eatnamiidda'.) Dulkomiid ILO 169 14. artihkkala ferte maid geahččat ovttas álgoálbmotjulggastusa 26. ja 27. artihkkaliiguin. Čuolbmabidjan sámiid oktagaslaš ja oktasaš eanan ja resursavuoigatvuođaid dohkkeheapmái lei 14. artihkkala (1) mielde guovddáš oassi konsultašuvnnain (gč. ILO 169 6. artihkkala) Stuoradikki justislávdegotti ja Sámedikki barggus komitea evttohus finnmárkoláhkii. Dokumeantat dán konsultašuvnnas ledje guovddáš ja njuolga oassin Stuoradikki mearridanvuođus finnmárkolága mearrádussii ja gullá dasto finnmárkolága ovdabargguide. Dokumeanttat ovddastit maid Stuoradikki vuosttaš váldo oainnu ILO 14. artihkkalis (1) juoga masa ferte bidjat deattu go dulko 14. artihkkala (1).

ILO 14. artihkal (1) ferte, nu go Sámi vuoigatvuođalávdegoddi dadjá, ipmirduvvot dego boadusgeatnegasvuohta vuoigatvuođaid dohkkeheamis. Vaikko identifiseren (14. artihkal nr. 2) ja riektbargovuogit (14. artihkal nr. 3) leat dehálaš váikkuhangaskaoamit dohkkehit eananvuoigatvuođaid 14. artihkkala (1) mielde de ii sáhte dát mearkkašit ahte ii maid 14. artihkkalis (1) leat iešheanaláš riektegeatnegasvuohta, nu go Sámi vuoigatvuođalávdegoddi orro navdime (gč. S. 230 ja s. 236). Čadaheapmi identifiserenmannolagain duohta vejolašvuođai guin lágalaččat geahččalit gáibádusaid, de leat mearrádusat proseassalaš mihtilmasat mii iešalddis ii dáhkkit dohkkeheami eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuođain 14. artihkkala (1) mielde. Vai nagoda čadahit geatnegasvuođaid mat leat ILO 14. artihkkalis, de lea dárbbaslaš ahte leat lánhamearrádusat mat sihkkarastet duohta dohkkeheami eaiggáduššan- hálddašan- ja geavahanvuoigatvuođain, ja maid mekanismmaid dovdámiidda ja riektgáibádusmearrádusaide. ILO lea ieš mángga oktavuodas, earret eará iežas cealkámušas ráđdehusa finnmárkolága evttohussii, cealkán ahte konvenšuvnna proseassalaš ja materiálalaš gáibádusat gullába nannosit oktii. Dán ferte maid diehttelas váldit mielde go dulko 14. artihkkala gos gáibádus dohkkeheapmái lea materiálalaš iešheanaláš gáibádus, go fas dat proseassalaš gáibádusat gullet mearrideapmái identifiseret ja riektegeahččaleapmái. Ollašupmi proseassalaš gáibádusain dán artihkkalis ferte danin gehččot dego dárbbaslašžžan, muhto eai doarvái deavdit artihkkala materiálalaš gáibádusa, ii ge nu go Sámi vuoigatvuođalávdegoddi orro bidjame vuodđun ahte dovdán ja riektbargovuogit iehčanassii leat doarvái dohkkehit eanan- ja resursavuoigatvuođaid. Lea nu ahte vaikko konvenšuvnna proseassalaš ja materiálalaš gáibádusat fertejit ovttas gehččot de ferte deavdin materiálalaš gáibádusain leat mearrideaddji, ii ge nuppegežiid. Dáinna duogážiin ferte dulkot ILO cealkámuša Danmárkui⁵. Váiddaáššis Danmárkku vuostá earret eará dohkkeheami eananguovlluin Ruonáeatnamis nanne ILO eananvuoigatvuođadilis Ruonáeatnamis oktiiheivet artihkal 14:in. ILO nanne ahte inuihtaid eananguovllut leat identifiserejuvvon miehtá Ruonáeatnama ja ahte ruonáeatnanlaččain leat oktasaš vuoigatvuođat eananguovlluide ja daid stivremii

⁴ Geir Ulfstein, 2004: 'Indigenous Peoples Right to Land, 2004, Max Planck Yearbook of United Nations Law, Volume 8. Ed. Armin von Bogdany, Rüdiger Wolfrum

⁵ Ilolex: 162000DNK169

Ruonáeatnamis. Go juo ruonáeatnanlaččat leat sihkkaraston materiálaš oktasaš hálde- ja geavahanrievtti ILO 14. artihkkala (1) mielde de sáhtta lohkat ahte identifiseren lea ovdehuvvon. Dákkár dulkon bidjo maid vuodđun Sámi vuoigatvuodálávdegotti álbmotriektejoavkkus NOU:as 1997:5 'Álgoálbmogiid eananvuoigatvuodát álbmotrievtti ja olgoriikarievtti mielde'⁶, Ja Hans Petter Gravera ja Geir Ulfsteina raporttas 'Álbmotrievttalaš veardádusat evttohusas Finnmárkoláhkii'⁷ Goappašat guorahallamat čuočuheaba ahte stivrenortnegiidda mat eai earut guovlluid gos sámiin leat eaiggáduššan- ja háldovuoigatvuodát ja guovlluin gos sámiin lea geavahanriekti, de ferte stivrenortnet olles guvlui leat nu ahte sámit ieža sihkkarastojuvvot dan váikkuhanfámu mii ovttá eaiggádis dahje eanaháldejaččas lea guovllus.

Dan ahte ILO 169 14. artihkal nr. 1, 2 ja 3 leat iešheanalaš geatnegasvuodát dorjojuvvo maid dan maŋit riekteovdnemiin mii čuovvu ON General-čoahkkima mearrádusa álgoálbmotjulggaštusas čakčamánu 13. b. 2007. 14.artihkal ferte dulkojuvvot ovttas álgoálbmotjulggaštusa 26. ja 27. artihkkaliiguin. Dat ahte álgoálbmotjulggaštus leat guokte goabbatlágan artihkkala, nubbi vuos dohkkeheapmi eananvuoigatvuodáin (26. artihkal) ja kártenbarggu go "ásaha ja čadaha vuoiggalaš, iešbirgejeddji, objektiivvalaš, rabas ja čadačuovgi proseassa." Dohkkeheapmái álgoálbmogiid eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuodáid (27. artihkal) doarju ipmárdusa das ahte ILO 14. artihkal (1) lea iešbirgejeddji geatnegasvuohta masa ferte addot duohta sisdoallu. Dát ipmárdus lei maid rávvejeddji konsultašuvdnaproseassas gaskal Stuoradikki justislávdegotti ja Sámedikki hábmemis Innst. O. Nr 80 (2004- 2005) 'Finnmárkoláhka'. Notáhtta justislávdegottis Sámediggái njukčamánu 21. b. 2005 lei vuodđun konsultašuvnnaide gaskal justislávdegotti ja Sámedikki cuoŋománu 13. b. 2005, gč. referáhta konsultašuvdnačoahkkimis. Notáhtas leat earret eará evttohusat ja árvoštallamat mearrádusain ja mearkkašumit sihke identifiseren oktavuodas ja riektegáibádusmearrádusain, ja stivraoktiibidjan Finnmárkkuoopmodagas. Vaikko ledje siste árvalusat sihke ráđđehusbellodagain ja Bargiidbellodagas identifiserema birra ja sierraduopmostuoluid birra, de atne sii deatlašžan gávdnat stivrenortnegiid eatnamiidda Finnmárkkus mat geahččaledje gozihit sámiid eaiggátposišuvnna. Bargiidbellodat dadjá čielgasit ahte:

"Álbmotrievttalaš árvoštallan [Gravera ja Ulfsteina] dadjá ahte oktasaš hálddašeami stivrenmodeallain mii evttohuvvu lánkaevttohusas [Ot. Prp. Nr. 53 (2002- 2003)] ii deavdde gáibádusaid mat leat ILO- konvenšuvnna. Lánkaevttohusa § 5 geažil mii mearrida ahte lánka ii daga sisabáhkemiid vuoigatvuodáide mat leat oamastushálddus dahje áiggiid čada geavaheami namas, rahpá lánkaevttohusa ahte vuoigatvuodát iešguđetge guovlluin ain sáhttet mearriduvvot duopmostuoluid bokte. Dát ii leat goitge doarvái dasa ahte konvenšuvnna gáibádusat duhtaduvvojit. Frakšuvdna oaidná dán mearrideaddjin ahte čoahkkáibidjan stivrras váldá vuhtii sámiid eaiggátvuoigatvuodáid ja dárbbu ollislaš hálddašeapmái Finnmárkkus"

⁶ NOU 1997:5 'Álgoálbmogiid eananvuoigatvuodát álbmotrievtti ja olgoriika rievtti mielde' s. 44: "Vai ILO-konvenšuvdna lea duhtaduvvon, de ferte daidda guovlluide maid sámiin lea gáibádus oazžut dohkkehuvvot eaiggáduššan- ja oamastannjuolggadusaid, biddjot gáibádus ahte eanetlohku mielláhtuin dan orgánas mas lea bajimus váldi dasa mii guoská hálddašeapmái eatnamiin ja luondduresurssain, nammaduvvot sámi orgánain, ja jienastannjuolggadusat fertejit leat nu ahte mielláhtuin geat leat nammaduvvon sámi orgánain, go ovttas doibmet, lea kontrolla orgána badjel"

⁷ Hans Petter Garver ja Geir Ulfstein, 2003,

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/rapporter/planer/rapporter/2004/Folkerettslig-vurdering-av-forslaget-til.html?id=278377>."Go Ráđdehus ii mieđa geográfalaš juohkima dán guovlluin [eaiggáduššan- ja oamastanriekti ja geavahanriekti] ferte gáibádus 1. čuoggá mielde [eaiggáduššan- ja oamastanriekti] guoskat olles guvlui mii gullá lága vuollai hálddašanortnegis. Mis ii leat vuodđu veardádallat makkár guovllut Finnmárkkus bohtet 1 vuosttaš čuoggá vuollai. Mii jáhkkit ahte dákkár guovllut gávdnojit, ja leat ovttaoaivilis ráđdehusain ahte gažaldat de šaddá ahte deavdá go evttohuvvon oktasaš hálddašanortnet gáibádusaid 14.artihkkalis nr. 1".

Dáinna duogážiin evttoha Bargiidbellodat stivrra oktiibidjama gos Sámedikki áirasiin lea eanetlohku áššiin mat gusket sámi giellaguvlui ja fylkkadikki áirasiin lea eanetlohku áššiin mat gusket olggobeallai. Ráđđehusbellodagat eai dorjon dán evttohusa nu go ieža dadje:
”Modealla jáhkkinis i leat gáibádusaid mielde mat lea álbmotrievttis, olggobealde sámi giellaguovlluid. Ii gea leat mihkke dáhkádusaid ahte giellaguovlu lea ávkkálaš kriterá álbmotrievtti mielde”.

Lei ráđđehusbellodagaid evttohus mearrádussii mii mearriduvvui. Šadde gal váldot sisa erenoamáš jienastan njuolggadusat (§10 3. lađas)rievdadussii geavaheapmái meahcceguovlluin áššiide suohkaniin Kárásjogas, Guovdageainnus, Unjárggas, Porsáŋggus ja Deanus, ja eará suohkaniin Finnmárkkus. Ráhkadeapmi Finnmárolága mearrádusain konsultašuvnnain gaskal justislávdegotti ja Sámedikki Finnmárkkuopmodaga stivrra čájeha čielgasit ahte ILO 169 4. artihkal dulkojuvvui dego iešbirgejeadđi geatnegasvuohta mii gáibidii duohta sisdoalu lassin mearrádusaide identifiseremii ja riekteprosedyraide.

Gáibádus dohkkeheapmái eaiggáduššan- ja hálddašanriekti ILO 169 14. artihkkala (1) mielde maid ii dárbbas leat seamma go siskkáldas riekti, nu go Sámi vuoigatvuođalávdegoddi bidjá vuođđun. Ii dárbbas leat nu ahte riekteinstituhtta ”áiggiid čađa geavaheapmi” ja eavttut ásahtit rivttiin dán instituhtta mielde Norgga rievttis lea seamma go dat mii lea 14. artihkkalis gos čuožžu ahte ”The rights of ownership and possession of the peoples concerned over the lands which they traditionally occupy shall be recognised”. Ahte dárbbuin ii dárbbas leat ovttaláganvuohta dáikko gaskal siskkáldasrievtti ja ILO 169 ferte maid dulkojuvvot dego duogážin suoma- norgga- ruođa- Sámi ekspeartajoavkku árvalussii Davviriekkalaš Sámi vuoigatvuođalávdegoddi 34. artihkkalii vuosttaš lađđasii mii evttoha ahte: ”Guhkit áigge árbevirolaš geavaheapmi eatnamiin ja čázádatguovlluin addá vuođu sámiid oktagaslaš dahje oktasas eaiggáduššanriektái dáidda guovlluide addá oktiivástádusa našuvnnalaš dahje riikkaidgaskasaš njuolggadusaide mat guohkit áigge geavaheapmái”. Iežaset kommentáras dán mearrádussii dadjá ekspeartajoavku:
”Mearrádus vuosttaš lađđasis ii čujut dušše nátionála njuolggadusaide, muhto maid riikkaidgaskasaš njuolggadusaide. Siskkáldas njuolggadusat eai danin leat aktomearrideaddjit go veardádallá sámi árbevirolaš geavaheami, sáhtta go dat bidjat vuođu oamastanriektái. Riikkaidgaskasaš njuolggadusat maidda riikkat leat čadnon, sáhttet addit stuorit sáji dohkkehit sámi geavaheami riektedahkkin go dan maid siskkáldas njuolggadusat addet” (s. 252).

Okta ášši mii cealká iešheanaláš guorahallama duohta dohkkeheamis sámiid eanan- ja resursavuoigatvuođain 14. artihkkala (1) mielde lea áigemihttu barggus identifiseret eaiggáduššan-, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuođain. Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea ieš dán geahčadan go čujuha Skogvangii⁸ guhte jearrá lea go Sámi vuoigatvuođalávdegotti bargu mannan beare njozet duhtadit konvenšuvnna gáibádusaid dohkkeheamiin eana- ja resursavuoigatvuođain. Čuolbma goitge ii guorahallojuvvo lagabui ii Skogvang bealis ii ge Sámi vuoigatvuođalávdegotti bealis. Eahpitkeahtá lea dákkár identifiserenbargu hui áddjái. Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea earret eará gáibidan ahte gáibádusat ovdanbuktojuvvot čálalaččat kártenkommišuvdnii 10 jagi sisa dan rájis go kártenláhka doaibmagoahtá. Dát mielddisbuktá ahte guhkit áiggi leat guovllut gos leat oktasas- ja sámi eaiggáduššan- ja hálddašánvuoigatvuođat gos maid fertejit leat ortnegat mat mielddisbuktet duohta ja beaktilis dohkkeheami sámiid eana- ja resursavuoigatvuođain jus riektedilli galgá heivet ILO 169 14. artihkkala vuollái. Sámi vuoigatvuođalávdegoddi ii oro dán bidjan vuođđun iežaset evttohusain stivrenortnegiidda eananaeiggátorgánii nu guhká go lávdegoddi vállje gohčodit iežaset ortnegiid ”Hálddašanortnegat báhcán stádaeatnamiin”. ILO 169 14. artihkkala mielde ii leat vejolaš ásahtit eananaeiggátorgána dillái mii lea čuožžilan maŋŋil go dohkkeheapmi identifiserema bokte lea gárvvistuvvon.

Sihkkarastin materiálalaš gáibádusain ILO 169 14. artihkkalis ferte buohtastahttit iežas mearrádusain dohkkeheamiin oktasas ja oktagaslaš vuoigatvuođain, riektevuođus kártemii, oktiibidjan eananaeiggátstivrrain, lágasteamat stemmemiidda ja materiálalaš hehttehusat mearridaneiseválddiide.

⁸ Skogvang, Susann Funderud. Sámeriekti- sámiid riekti vássánaigái, dáláaigái ja boahhteáigái, 2002, s. 84- 86.

2.4. Riekti iešmearrideapmái, oassálastimii ja konsultašuvnnaide

2.4. 1 Riekti iešmearrideapmái

Riekti iešmearrideapmái čuovvu SP 1. ja 27. artihkkaliid ja álgoálbmotjulggaštusa 3. ja 4. artihkkaliid. Sámi vuoigatvuodálávdegottis ii leat ollesveardásaš manahat ja guorahallan SP 1. artihkkalis⁹, ja dan maŋis riekteovdáneapmi mii guoská iešmearrideapmái álgoálbmotjulggaštusa mearrideamis, erenoamážit 3. ja 4. artihkkaliin¹⁰. Eahpitkeahttá lea sámiin riekti iešmearrideapmái¹¹, ja ahte SP 1. artihkkalis lea riekteváikkuheapmi sámiid suodjalussii ja ávkástallamii luondduresurssain¹². Norgga eiseválddit orrot bidjan vuodđun ahte lea álgoálbmotjulggaštus akto, ii ge maid SP 1. artihkal, mii dahká vuodtu sámiid iešmearrideapmái¹³. Iešguđetlágan ipmárdus das ahte mii lea vuodđun iešmearrideapmái, ii dárbbat mearkkašit ahte leat iešguđetlágan ipmárdusat dasa ahte maid iešmearrideapmi mearkkaša duohtavuodas¹⁴. Ferte goitge deattuhuvvot ahte lea váttis bealuštit ahte álgoálbmogiid riekti iešmearrideapmái mii lea mearriduvvon álgoálbmotjulggaštusas, lea sierra dahje erenoamáš riekti álgoálbmogiidda (sui generis), ii ge dábálaš riekti mii lea buot olbmuiin SP 1. artihkkala mielde. Ovdasárnis álgoálbmotjulggaštusas dadjo ahte olbmuid riekti iešmearrideapmái lea duođaštuvvon SP 1. artihkkalis, seammás go duođaštuvvo ahte julggaštus ii sáhte geavahuvvot dasa ahte biehttalit ovttage álbmogii sin iešmearridanrievtti go dat ohccojuvvo čadahuvvot oktiivástádusain riikkaidgaskasaš rivttiin. Álgoálbmotjulggaštus duođašta ahte álgoálbmogiin lea dábálaš iešmearridanriekti, juoga mii nannejuvvo julggaštusa 2. artihkkalis gos boahtá ovdan ahte álgoálbmogat leat ovttaadássásaččat eará olbmuiquin¹⁵. Julggaštus lea danin cealkka mearrádussii álgoálbmogiid riektái iešmearrideapmái dego riikkaidgaskasaš vieruiduvvanrievttalaš prinsihppa. ON olmmošvuoigatvuodakomitea lea maid mángga dilis deattuhan ahte SP 1. artihkal guoská álgoálbmogiidda, dasa gullet maid sámit (gč. komitea 4. periodalaš raportta Norgii 1999:is), ja Ruotta lea duođaštan ahte dat dábálaš riekti iešmearrideapmái man birra lea 1. artihkkalis (SP/ØSK) maid gullá sámi álbmogi.

Iešmearridanriekti lea lunddolaččat oktasaš riekti ovtta álbmogii, ja das lea dan sivas njuolga áššáigullevašvuohta sihkkarastimis sámiide oktasaš eaiggáduššan-, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuodaid, ja rievtti hálddašit iežaset luondduresurssaid. Sámiid riekti iešmearrideapmái bidjá danin čielga iešbirgejeaddji eavttu hábmet lágaid sihkkarastin dihte sámiid eanan- ja resursavuoigatvuodaid. Dan sivas ii šatta riektá go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi dovddaha dan ipmárdusa ahte várra ii leat eanet 1. artihkkalis go dat mii lea 27. artihkkalis ja ILO 169. ILO 169:is ii

⁹ SP 1. artihkal: Buot olbmuiin lea iešmearridanriekti. Dán mearrádusa vuodul mearridit sii friddja iežaset politihkalaš oainnu ja friddja ovddidit iežaset ekonomalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš ovdáneami.

¹⁰ UNs DRIP: *Article 3* Indigenous peoples have the right to self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.

Article 4 Indigenous peoples, in exercising their right to self-determination, have the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, as well as ways and means for financing their autonomous functions

¹¹ Bargojoavkku rápporta golggotmánu 3. b. 2007, s. 20: ”Manahat Davviriikkaid sámekonvenšuvnna evttohusas- Guorahallan fámoláš álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid dili ja fámoláš našunála rievtti.”

¹² NOU 2008:5 ’Riekti guolásteapmái ábis olggobealde Finnmárkku’, s. 263.

¹³ Gáldu Čála 2/2008 ’sámi iešmearrideapmi- sisdoallu ja čadaheapmi’ Red: J. B. Henriksen. Stádačáli Raimo Valle, s. 36- 39i. Rapporta bargojoavkkus golggotmánu 3. b. 2007 s. 18- 19.

¹⁴ Bargojoavkku rápporta golggotmánu 3. b. 2007, s. 20, ” Manahat Davviriikkaid sámekonvenšuvnna evttohusas- Guorahallan fámoláš álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid dili ja fámoláš našunála rievtti.”

¹⁵ Gáldu Čála 2/2008 ’sámi iešmearrideapmi- sisdoallu ja čadaheapmi’ Red: J. B. Henriksen. J. B. Henriksen, s. 18- 20, J. Anaya, s. 45- 47, M. Åhrén, s. 77- 79.

namuhuvvo iešmearrideami birra ja SP 27. artihkal lea oktagaslaš vuoigatvuođaid birra main leat oktasaš dovdomearkkat. Dása ferte maid lasihuvvot ahte iešmearridanriekti bidjá čielga eavttuid dasa movt mearridanproseassa ođđa láhkaaddimii čađahuvvo.

2. 4. 2. Riekti oassálastimii/ searvamii ja konsultašuvnnaide

ILO 169 ii sisttisdoala iešmearrideami, muhto das leat iežas njuolggadusat konsultašuvnnaide ja oassálastimii geavaheamis, stivremis ja sealluheamis luondduresurssaid, gč. 6., 7. ja 15. artihkkaliid.

ILO 169 6. artihkal ja SP 27. artihkal sisttisdoallaba geatnegasvuođa stádain konsulteret álgoálbmogiiguin. Sámi vuoigatvuođalávdegoddi manná viidát čađa dáid artihkkaliid konklusuvnnaiguin maidda Sámediggi guorrasa. Sáhtá leat eahpidahti sisttisdoallet go ILO 169 6., 7. ja 15. artihkkalat dušše oktasaš geatnegasvuođa sihkkarastit aktiivvalaš oassálastima duohta konsultašuvnnaid čađa, nugo Sámi vuoigatvuođalávdegoddi konkludere¹⁶.

Nugo Sámi vuoigatvuođalávdegoddi ieš namuha, de ferte sánádat 7. artihkkalis nr. 1 ipmirduvot ahte ásaha geatnegasvuođaid mat leat viidábut go konsultašuvnnaid. Ii oro goitge áibbas riehta dulkon Sámi vuoigatvuođalávdegottis go konkludere ahte 7. artihkal dušše sisttisdoallá čáhkkit joksarviidodaga konsultašuvnnaide 6. artihkkala maŋis dasa goas, makkár ja gos doaimmat galget čađahuvvot¹⁷

7.(1) artihkkala mielde lea álgoálbmogiin riekti ieža mearridit vuoruhemiid ja ovdánahttinproseassaid mat earret eará gullet sin eananguovlluide. 7. artihkal dohkkeha positiivvalaš rievtti álgoálbmogiidda. Ii leat sahtedohko ahte dadjanhápmi ILO 169:is lea seammalágan go SP 1. artihkal. Dan sivas lea govttoalaš árvidit ahte ILO 169 7.(1) artihkal sisttisdoallá lasi geatnegasvuođa go konsultašuvnnaid 6. artihkkalis. Dulkon 6.(2) artihkkala ovtta 7. (1) artihkkaliin mielddisbuktá ahte ferte vuodđun atnit ahte stáhta lea geatnegahtton gávdnat sohppojuvvon čovdosiid guoski álgoálbmogiiguin áššiide mat gullet ” eallimii, oskui, áhahusaide, vuoiŋgalaš vuogasvuhtii ja eananguovlluide gos álgoálbmogat ellet dahje geavahit eará ládje”. ILO ekspeartakomitea boahá seamma mearkašeamái norgga periodalaš raporttas skábmamánnu/ juovlamánnu 2003 go dat eavttuha mieđiheami Sámedikkis dasa ahte ráđdehusa finnmárkoláhkaevttohus sáhtá dohkkehuvvot ILO komiteas. Iežaset cealkámušas dadjá ILO komitea:

”Proseassa ja sisdoallu leaba čavga čadnon oktii konvenšuvnna gáibádusas, ja doaibmi konflikttas. Komitea lea dan oainnus ahte jus Sámediggi, mii lea sámiid ovddasteaddji orgána Norggas, lea mielas addit iežas guorraseami evttohussii, de sáhtá komitea dohkkehit dán čovdosa vai devdojuvvon gáibádus eananvuoigatvuođaide, mat guhká leat leamaš fáddán šiehtadallamiidda gaskal sámiid ja eiseválddiid. Álggahepmi Finnmárkkuopmodagas dákkár guorraseami haga, sáhtá nuppi bealis buktit bággolonisteamii rivttiin mat leat dohkkehuvvon lágalaš mearrádusaid bokte Norggas ja [...]konvenšuvnnaid mielde. Dáid diliid vuolde bivdá komitea ráđdehusa ja Sámedikki ođasmahttit digaštallamiid oamasteamis eananvuoigatvuođaid Finnmárkkus, soabadanvuoiŋgain mii lea 6. ja 7. artihkkaliin ILO konvenšuvnna 169.”[iežas jorgalus]

Suoma- norgga- ruota- Sámi ekspeartajoavku mii lea árvalan evttohusa Davviriikkalaš Sámi vuoigatvuođalávdegoddi dovddasta ahte 7. artihkkala dulkon mii lea eanemus lági mielde lávda konvenšuvnna vuodđo- prinsihppi, dan ahte álgoálbmogiin lea riekti bearráigeahčat iežaset ovdáneami, cealká ahte lea konsultašuvnna geatnegasvuohta stádas¹⁸.

ILO 169 7.(1) ja 15. (1) artihkkalat deattuhit maid ahte álgoálbmogat galget searvat hábmet, čađahit ja árvoštallat plánaid ja prográmmaid, ja geavaheami, hálddašeamii ja gáhttema luondduresurssain. Dán sáni mielde lea álki ipmirdit ahte dát artihkkalat garraseappot deattuhit oassálastima hálddašeamis dahje dan oktasaš doaimmaheami lágain ja hálldahuslaš doaimmain mat leat mearriduvvon

¹⁶ NOU 2007: 13 Ođđa sámeriekti, 218

¹⁷ NOU 2007: 13 Ođđa sámeriekti, s. 846- 849

¹⁸ Evttohus suoma- norgga- ruota- sámi ekspeartajoavkkus Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnii čuoggát 7, 3, 2, s. 146-147.

konsultašuvnnaid vuodul 6. artihkkala mielde. Lea seamma maid Geir Ulfstein ja Hans Petter Graver bidjaba vuodđun iežaska raporttas daid álbmotrievttalaš veardádusain evttohusas Finnmárkoláhkii mii nanne ahte 15. (1) artihkal sisttisdoallá rievtti sámiiide searvat almmolašrievttalaš hálddašeamis luondduresurssain¹⁹. Sullásaš loahppajurdda lea Raporttas maid bargojoavku mii lea mannan čađa Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna árvalusa mii konkludere ahte sámiin lea riekti aktiivvalaččat searvat almmolaš hálddašeamis luondduresurssain dihto guovlluin²⁰. Vaikko konsultašuvnna leat diliid birra main lea almmolašrievttalaš mihtilmasvuolta, de lea váttis lohkat ahte konsultašuvnna mielddisbuktet searvama almmolašrievttalaš hálddašeamis.

Riekti iešmearrideapmái, riekti oassálastimii ja riekti konsultašuvnnaide leat álgoálggus golbma iešguđetlágan ja iešheanalaš vuoigatvuodát, muhto lihkká nu ahte bohtet mannat latnjalassii ja gos lea njuovžilvuolta mii vuolgá das man dehálaš áigequovdilis áššit leat sámii álbmogii. Sorjavaš dasa man dehálaččat iešguđetlágan áššit leat sámii álbmogii, de leat šiehtadallamat dahje konsultašuvnna main lea ulbmil oažžut miediheami, de sáhttet dá leat vuogit movt geavaha iešmearridanválddi, nu go omd suoma- norgga- ruota- sámii ekspeartajoavkkus lea iežaset árvalusas Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnii 14.- 22. Artihkkaliin^{21,22}.

Álgoálbmotjulggastusas leat mearrádusat dihttes miediheapmái, oassálastimii ja konsultašuvnnaide earret eará 10., 18., 19., 30., 32. ja 38. artihkkaliin main buohkain lea dadjamaš álgoálbmogiid vuoigatvuodaide eatnamiidda ja resurssaide. Buot namuhuvvon artihkkaliid ferte goitge geahččat ovtta julggastusa 3. iešmearridanartihkkaliin ja dainna lágiin čájeha dovddaheami iešmearridanrievtti čađaheamis. Dan obbalaš 19. artihkkalis konsultašuvnnaid birra lea danin maid gáibádus miehtamii lágaide ja hálddahuslaš doaimmaide main sáhtta šaddat mearkkašupmi álgoálbmogiidda, čielggas²³. Riekti iešmearrideapmái, oassálastimii ja konsultašuvnnaide ferte maid oidnot lágain mat leat stivrema ja hálddašeami birra guovlluin gos leat oktasaš vuoigatvuodát sihke gáttis ja mearas, ja lágain mat leat konsultašuvnnaid ja áššemeannudemiid birra.

3. Vuđoleappot Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohusa birra

3.1 Álggahus

Sámii vuoigatvuodálávdegoddi lea bargan viiddis ja dehálaš barggu go lea evttohan golbma ođđa lága, ja rievdadusaid moanat eará lágaide mat leat doaimmas. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea dasa lassin árvoštallan vuoigatvuodaide riddo- ja vuotnabivdui, muhto čujuha muđui Riddoguolástuslávdegotti evttohussii (NOU 2008:5). Sihke Sámi vuoigatvuoda lávdegoddi ja Riddoguolástuslávdegoddi árvoštallaba ahte Riddoguolástuslávdegotti evttohus dáidá heivet eará mearrasámii guovlluide muđui riikkas.

Sámii vuoigatvuoda lávdegotti váldoevttohus lea čadnon golmma láhkagáhppálagaide. Dat leat: Kártenláhka (Kárten- ja dohkkehanláhka) Konsultašuvdna- ja áššemeannudanláhka (Áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhka)

¹⁹ Geir Ulfstein ja Hans Petter Graver: Raporta álbmotrievttalaš árvoštallan evttohusas ođđa Finnmárkoláhkii, artihkal 15

²⁰ Rapport bargojoavkkus mii lea manna čađa Davviriikkalaš Sámekonvenšuvdna evttohusa, 03.10.07, s. 26

²¹ Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna- evttohus suoma- norgga- ruota- sámii ekspeartajoavku, ovddiduvvon 26.10.05, s. 16- 18 ja 217- 230

²² Mathias Áhrén 'Kultuvra ja luondduresurssat' raporttas Sámi iešmearrideapmi- sisdoallu ja čađaheapmi, Gáldu Čála nr 2/2008 s. 82- 83.

²³ UNs Declaration on the Rights of Indigenous Peoples art. 19: States shall consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples concerned through their own representative institutions in order to obtain their free, prior and informed consent before adopting and implementing legislative or administrative measures that may affect them.

Stivren- ja hálddašanláhka eatnamiin ja luondduresurssain (Hålogalánda-láhka, Statskog, meahcceláhka, Finnmárkku guolástusláhka)

Sámediggi ipmirda Sámi vuoigatvuođalávdegotti ja Riddoguolástuslávdegotti evttohusa ollisvuohtan stáda vuhtiváldimis álbmotrievttalaš geatnegasvuođaid sámiide sihkkarastimiin rivttiid eatnamiidda ja luondduresurssaide. Vaikko láhkateknihkalaš sivaidda geažil leat evttohuvvon sierranas lánkan de deattuhuvvo ahte evttohusat gehččojit ovttas ja ollislažžan.

Vai olahivččii álbmotrievttalaš bealušteaddji ja ollislaš lága de ferte ođđa ja rievdaduvvon lánka oktiibuot sihkkarastit:

Duohta dohkkeheami sámi vuoigatvuođain

Vuoigatvuođaid kárten mii maiddá sihkkarastá oktasaš sámi vuoigatvuođaid.

Riektegovva mii lea seamma dássá obba sámi árbevirolaš guovlluin ja mii sihkkarastá duohta seammaláganvuođa gaskal eanetlogu ja unnitlogu ja gaskal iešguđet sámi guovlluid.

Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea Finnmárkkulága § 3 vuogi mielde evttohan belohahkii ovttastahttima ILO 169 kártenláhki Hålogalánda-láhki ja rievdadussan boazodoalloláhki. Ii leat evttohuvvon ahte sullasaš mearrádus váldojuvvo mielde áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhki iige rievdadussan meahcceláhki. Sámi vuoigatvuođalávdegotti evttohusa ahte belohahkii váldit ILO 169 mielde soames lánka muhto ii earáide ii leat prinsihpalaččat digaštallojuvvon. Dát ii leat vuogas, earenoamážit mii guoská stivren- ja hálddašanlága evttohusaide, go evttohus dagaha goabbatlágán riektegovva álbmotrievtti ektui guovlluide mat galget stivrejuvvot ja hálddašuvvot Hålogalánda-lága bokte Romssas ja Norlánddas, ja meahccelága bokte lulábealde Norlándda. Árvvoštallojuvvon rievttamussan ja čielgaseamosin ahte dan sadjái go belohahkii ovttastahtá ILO 169 soames lágaide, de baicca ovttastahtá ILO 169 olmmošvuoigatvuođaláhki seamma dássái go ee. mánáidkonvenšuvnna. Justisdepartemeanttas lea dál gulaskuddamis evttohus olmmošvuoigatvuođaláhki ovttastahttit nissonvealahankonvenšuvnna. Árvvoštallamat maid Justisdepartemeantta lea dahkan gulaskuddannotáhtas nissonvealahankonvenšuvnna ovttastahttima birra sihke doaibmi lága ja bohtosiid mat čuvvot ovttastahttima vuoruhemiin leat vuđolaččat dahkkon ja daid sáhtá ollásit fievrredit ILO 169:i.

Viidáset kommenteantain lea vuolggsadji váldon lánkaevttohusa golmma váldogáhppálagain maid Sámi vuoigatvuođalávdegoddi leat ovddidan.

3.2 Kártenláhka

Sámi vuoigatvuođalávdegotti kártenlága evttohus Romssa fylkkas luksa lea posiitiiva. Evttohus hukse obbalohkái Finnmárkku lága 5. Kapihttala nala. Stáda lea álbmotrievtti mielde ILO 169 14. artihkkala nr. 2 ja 3 bokte geatnegahtton kártet eaiggádan-, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuođa.

Sámediggi atná posiitiivan ahte lága doaibmaguovlu fátmasta buot sámi árbevirolaš guovlluid beroškeahhtá gii dál lea eaiggát, ja ahte seammás váldá mielde sámi riddo- ja vuotnaguovlluid. Vuolggsadjin sisttisdoallet sámi árbevirolaš guovllut nu go lea mearriduvvon Stáda eiseválddit ja Sámedikki konsultašuvnnaid prosedyrain, 2. čuoggás 4. kuvlačuoggás ja Plána- ja huksenlága § 5-4 goalmát oasi mearkkašumiid. Sámediggi doarju Sámi vuoigatvuođalávdegotti árvvoštallamiid, ja nu go maid bohtá ovdan mearkkašumis lánkaevttohusa doaibmaguovllu mearrádussii, go jurddaša ahte kártema guovlu sáhtá leat stuorát guovlu go mii definerejuvvon konsultašuvdna soahpamušas ja plána- ja huksenlága mearkkašumiin. Sihkkarastima dihte sámi árbevirolaš guovlluid ja oktasaš sámi vuoigatvuođaid addojuvvo dárbbalaš materiálalaš dohkkeheapmi, muhto ferte goitge árvvoštallat ahte lea go lánkamearrádusas čielgaseappot definerejuvvon lága doaibmaguovlu, muhto maiddá nu ahte geográfalaš guovlu sáhtá leat viidát go leat ákkat ja vuodđu dasa. Lea ee. soahpameahtunvuohta das lea go boazodoallolága mielde boazodoalu dálá ráđji historjjálaš geavaheami mielde.

Riddoguolástuslávdegotti evttohusa ahte Finnmarkkukommišuvnnas sáhtta gáibiduvvot kárten ja dohkkeheapmi Finnmarkku riddo- ja vuotnaguovlluid dálá vuoigatvuodain ferte maid geahččat Sámi vuoigatvuodálávdegotti kártenlága evttohusa ektui.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi vuodđuda evttohusastis ahte norgga diggeriekti soahpá dievaslaččat oktii álbmotrivttiin, earenoamážit ILO 169 14. artihkkaliin. Vaikko Selbu-duopmu ja Čáhputduopmu čájeheaba ahte Alimusriekti dán áiggi eambbo vuhtiváldá earenomáš sámi geavaheami, de lihkká ii leat álki dadjat ahte dat loahpaloahpas mearkkaša ahte sámiid vuoigatvuodat eatnamiidda ja resurssaide leat ollislaččat dohkkehuvvon norgga riekteortnega mielde. Sámi vuoigatvuodálávdegotti ovdehus lea maiddái váttis ILO 169 14. artihkkala ektui gos daddjo ahte vuoigatvuodat galget addot doppe gos sii “árbevirolaččat orrot”. Diekkár cealkka sáhtta dagahit dan ovdii mii čuovvu gustojeaddji norgga rievttis mas leat gáržžes gáibádusat jus oamasteapmi ja guhkitáiggi geavaheapmi galgá leat vuodđun eaiggáduššánvuoigatvuhtii. Dát sáhtta ee. guoskkahit daid vuoigatvuodaid maid boazodoalu geavaheami bokte leat ožžon mas omd. eaktun “intensiiva” geavahepmái sáhtta leat váttis. Čujuhuvvo muđui ILO 169 14. (1) artihkkaliin maŋemus čuoggái gos čuožžu: ”Dán dáfus galgá earenoamážit váldit vuhtii johtti álbmogiid ja lotnolas eanandolliid dilálašvuodaid”.

Vaikko go Sámediggi lea posiitiiva kártet daid vuoigatvuodaid mat gusket buohkaide geat orrot ja geavahit guovllu beroškeahhtá etnalaš gullevašvuodas, de ferte deattuhuvvot ahte kártema ulbmil lea dohkkehít sámi oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodaid olles sámi árbevirolaš guovllus. Danne árvoštallojuvvo hui váilevažžan ahte kártenlága evttohus ii smiehta ášši eará ládje go ahte livččii veahá ovttastahttime ja ovdalii vuoruheame ILO 169. Diekkár vuoruhannemarrádus lea eahpečielggas go lágas ii leat makkárga mearrádus doaimbi vuoigatvuodain, nugo Finnmarkkulága § 5 vuosttaš lađđasis lea gos sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodat dohkkehuvvojit, ja nugo § 5 goalmmát lađđasis gos boahá ovdan ahte ásahuvvo kommišuvdna ja sierraduopmostuollu mii galgá guorahallat ja mearridit viidodaga ja sisdoalu sámiid ja earáid vuoigatvuodaid mat sis leat oamasteami, guhkesáigge geavaheami dahje eará ákkaid vuodul.

Árbevirolaš sámi guovlluid ii sáhte dasto ráddjet stáhtaborgárvuoda mielde - dat mearkkaša dan ahte sámi vuoigatvuodaid kárten- ja dohkkehanbarggus ferte vuhtii váldit movt sámit duodaid leat geavahan guovlluid, nu ahte ášši ii guoskka dušše sámiide geat leat norgga stáhtaborgárat. Dát ferte maiddái boahit ovdan boahhtevas hálddašanortnegiin."

Sámediggi ii oainne ahte lea doarvá ILO 169 14. artihkkala ektui ahte vuoigatvuodaid kárten dušše dáhpáhuvvá našuvnnalaš rievtti vuodul. Danne ferte leat čielga mearrádus ahte kárten galgá dáhpáhuvvat riikkaidgaskasaš rievtti vuodul. Našuvnnalaš rievtti ipmárdusain ferte maid čielgasit biddjot vuodđun ahte dat maid fáttmasta sámiid virolašvuoda ja riekteipmárdusa, nugo Sámedikki mearrádusas áššis 19/05 árvalus evttohussii O. Nr. 80 (2004-2005) 'Finnmarkku fylkka eatnamiid ja luondduriggodagaid riektedilálašvuoda ja hálddašemi lága birra'.

Sámediggi atná dehálažžan ahte kártenláhka duodašta ahte sámit leat eatnamiid ja luondduriggodagaid guhkitáiggi geavaheami bokte alceseseaset háhkan oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodaid Romssa fylkkas luksa, ja lága ulbmil lea guorahallat ja mearridit viidodaga ja sisdoalu dain vuoigatvuodain maid sámit ja earát leat daguhan alceseseaset. Lágas ferte dohkkehuvvot sámi árbevirolaš guovlu oktasaš vuoigatvuodaiguin.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea válljen ahte kommišuvdna bargá veahá eará ládje go mii boadusin lei Finnmarkkulágas, go váldonjuolggadussan kárte dušše daid báikkiid mat leat gáibiduvvon kártet (gč evttohusa § 6). Finnmarkkukommišuvdna galgá Finnmarkkulága mielde kártet olles dan guovllu maid Finnmarkkuopmodat válddi badjelasas almma ahte sierra gáibiduvvo nu (gč. Finnmarkkulága §§ 5, 29 ja 30). Danne lea alit rádji oažžut identifiserejuvvo guovllu Romssa fylkkas luksa go Finnmarkkus lea, ja dasa lassin lea rádji biddjon badjelii oažžut dakkár áššiid váldot bajás mat leat juo lágafámolaččat mearriduvvon daidda guovlluide maid stáda ii oamas dál (gč evttohusa § 18). Vai ollášuhtá ILO 169 14. artihkkala nr. 2 ja 3 bealuštahtti vuogi mielde, de ferte leat vuollegis rádji das makkár guovllu

galget identifiseret ja makkár vejolašvuohta lea ođđasis oažžut meannuduvvot daid áššiid mat leat lágafámolaččat mearriduvvon almmá nu ahte sáhtta cealkit ahte meannudeapmi dáin áššiin lea leamaš doarvái lojála ILO 169 14. artihkkala nr. 3 gáibádusaide, ja mas lea ágga jáhkkit ahte boadus lea huksejvvon ilá garrá duodaštusaddima njuolggadusaid nala, dan ektui mii gáibiduvvo 14. artihkal nr. 1:s.

"Sámedikki mielas lea dárbbaslaš ahte diedihuvvon kártemis identifiserejuvvo oktasaš guovlu maid sámi álbmot árbevirolaččat lea geavahan, ja ahte Kártenkomišuvdna fertte geatnegahttojuvvo čielggadit vuoigatvuođabeliid oktasaš guovllus beroškeahhtá makkár riektegáibádusat šaddet ovddiduvvot proseassas."

Lea posiitiiva go kártenkommišuvdna galgá sáhttit identifiseret guovlluid gos lea ovdalaččas lágafámolaš mearráduš. Lea goitge unnán ávki ahte kommišuvdna galgá kártet dakkár guovlluid jus nuppi instánsas lea meahceduopmostuolu meroštuvvon ráđđejumi duohken mearridit ahte galgá go dákkár áššiid meannudit. Sáhtta jearrat leago dákkár mearráduš ILO 169 14. artihkkala (2) mielde, sihkkarastit álgoálbmogiid vuoigatvuođain doaibmilis gáhttejumi. Viidáset sáhtta maid gažaldaga bidjat dan iešguđetlágán meannudeapmái maid Sámi vuoigatvuođalávdegoddi orru daguheame vai sáhtta ođđasis meannudit áššiid dain guovlluin maid stáda dál čuočuha eaiggádušsánrievtti ja guovlluin mat leat priváhta eatnamat (evttohus Hålogalánda-láhkii § 18). Dákkár ortnet daguha earenoamážit ahte sámít lulimus guovlluin, gos meahceeatnamat leat eanas priváhta eaiggátvuođas, biddjojít oidduhis dillái go buohtastahtta earáiguin. Dát lea maid váttis SP 27. artihkkala ektui. Váldonjuolggadussan fertte dasto leat ahte kártenkommišuvdna raporttat daidda guovlluide mat leat lágafámolaččat mearriduvvon mannat meannudeapmái meahceduopmostullui jus raporta spiehkasta láhkafámolaš duomus.

3.3 Konsultašuvdan ja áššemeannudanláhka

Sámediggi lea posiitiiva sierra láhkii konsultašuvnnaide ja áššemeannudeami birra doaimmaide main sáhtta leat dadjamuš sámi kultuvrii. konsultašuvnnat ja dihttes mieđiheapmi dahkaba ovttas iešmearridanrievttiin čiehkageađggi riikkaidgaskasaš álgoálbmotrievttis. Sierra láhka mii čađaha geatnegasvuođaid mat čuvvot erenoamážit ILO 169 6., 7. ja 15. (2) artihkkaliid, ja SP 1. ja 27. artihkkaliid mielddisbuktá ahte oassi norgga lágain, ja maid hálldašánmálle eanet speadjalastá álgoálbmotrievtti. Vaikko Sámi vuoigatvuođalávdegoddi ii leat árvoštallan álgoálbmotjulggastusa, mii ovdanbuktá álbmotrievttalaš ovdáneami ja álbmotrievttalaš áiggiid čađa rievtti, de fertte dát maid biddjot vuodđun áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhkii.

Dat deatalaš mearkkašupmi konsultašuvnnain ja dihttes mieđiheamis lea álgoálbmotrievttis dagaha ahte Sámediggi oaidná dehálažžan ahte dát geatnegasvuođat stádas cigget sierra láhkabidjamis gos prosedyrat ja materiálalaš gáibádusat čađaheapmái čielgasit bohtet ovdan. Materiálalaš álbmotrievttalaš geatnegasvuođat čadnojít SP 27 suodjalus sisabahkkemiid vuostá, deattuheapmi ja sierranas doaimmat, ja maid SP 1. artihkal, gč. álgoálbmotjulggastusa 3. artihkkala, gč. 10., 19. ja 32. artihkkaliid gos biddjo geatnegasvuohta konsultašuvnnaide álgoálbmogiguin sihkkarastindihti ahte sii sáhttet addit iežaset dihttes mieđiheame doaimmaide main sáhtta šaddat mearkkašupmi sidjiide. Materiálalaš gáibádusat mat leat čadnon sisabahkkensuodjalussii ja mieđiheapmái mearkkaša dan ahte Sámediggi, mii lea sámiid ovddasteaddji orgána, fertte addit duohta válldi. Rievttis iešmearrideapmái lea maid materiálalaš sisdoallu mii cealká ahte Sámediggi doaimmaha válldi sámi álbmoga ovddas. Dan dihte lea prinsihpalaččat eanemus riehta ahte Sámediggi doaimmaha válldi olláshuhtit álbmotrievttalaš geatnegasvuođaid mat mearriduvvot Stuoradikkis eai gea ráđđehusas ja de dego láhkaásahusat dahje sullásaččat.

Guovlluide mat iehčanassii eai guoskkat sámi siskkáldas beroštumiide, muhto mat omd. gusket eanan- ja resursahálldašepmái gos sámít juogadit iežaset árbevirolaš guovllu eará olbmiguin, lea dássi váikkuhanvejolašvuođas mearridanprosessii sorjavaš das man áigeguovdilát áššit leat sámiiide. Dássi sámi váikkuhanfámus eanan- ja resursahálldašangažaldagaide áššemeannudan- ja konsultašuvdnalágain lea maid muhtin muddui sorjavaš das man stuora váikkuhanfápmu sámiiin lea

ásahuvvon stivren- ja hálldašanorgánain guovlluide maid stáda odne čuoččuha oamastanrievtti ja gos gávdnojit sámi oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodát.

Lea maid nu ahte suodjalus sisabahkkemiid vuostá SP 27.artihkkala mielde lea čielga hehttehusa sisabahkkemiid vuostá mat sáhttet miedihuvvot. Dát geatnegasvuohta ferte maid dulkojuvvot SP 1. artihkkala mielde, suddjendihti ahte eai dáhpuhava álbmotriekterihkkumat dan hámis ahte stáda miehtá sisabahkkemiidda mat mearkkašahti olu sáhttet goaridit sámi kultuvrra vuodu. Iešmearridanriekti sisttisdoallá danin ahte Sámedikkis guhte ovddasta sámiid, lea stuorit dásii mearrideaddji dadjamuš áššiin main lea stuora dadjamuš sámi kultuvrii, go dat maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi geažuha iežas láhkaevttohusas.

Dát váikkuhanfápmu bohtá leat stuorit mađi eanet sámi kulturguovllut leat áitojuvvon/ presset, omd. dego lullisámi guovlluin. Maid deasta sámiid mearridanriektái vuoruhemiide mat gusket eananguovlluide ja doaimmaheapmi kontrollas badjel iežaset ovdáneami ILO 169 7. artihkkala mielde cealká ahte konsultašuvdnaláhka muhtin áššiin ferte addit sámediggái stuorit váikkuhanfámu go dat mii lea evttohusa Sámi vuoigatvuodálávdegottis.

Álgoálbmotjuolggastusa 32. artihkal nr. 2 ja Davviriikkalaš sámekonvenšuvnna ekspeartajoavkku árvalus 16. artihkal nubbi lađas leat ovdamearkkat lagat kodifiserema ja konkretiserema álbmotrievttalaš virolašvuodarievtti dán suorggis.

Sámediggi oaivvilda ahte konsultašuvdnaláhki fertejit sisabargojuvvot mearrádusat mat addet Sámediggái šiehtadallan- dahje miedihanrievtti sisabahkkemiidda mat mearkkašahti olu sáhttet billistit sámi kultuvrra vuodu. Dákkár šiehtadallan- ja miedihanriekti Sámediggái čadno lunddolaččat almmolašrievttalaš mearrádusaide mat čielgasit gusket oktasaš vuoigatvuodáide sámiin dego okta álbmot, ii ge mearrádusaide mat čuhcet oktagaslaš vuoigatvuodáide.

Nu go ovdal namuhuvvon, de bidjá SP 27. artihkal sihke materiálalaš hehttehusa sisabahkkemiidda, deattuhangáibádusa ja gáibádusa posiitivvalaš sierradoaimmaid go lea dárbbaslaš sihkkarastindihti álgoálbmogiid kulturgáhttema ja ovdáneami. Lea eahpitkeahttá ahte sámi kultuvra Romssas luksa mángga guovllus leat garrasit áitojuvvon. Dát guoská erenoamážit lulli- ja mearrasámi guovlluide, muhto maid boazodollui.

Dát ferte mielddisbuktit ahte njuolggadusat veardádallamiid ja deattuheapmái sámi beroštumiin ferte leat garraseabbo dán guovlluin. Evttohusa mearrádusat Sámedikki njuolggadusaide ja árvalusaide doaimmaid váikkuhusaide (evttohusa §§8, 9 ja 12) ferte danin Sámedikki oainnu mielde nannejuvvot dainna ahte njuolggadusat leat čadni ja ahte dat galget bures deattuhuvvot árvalusaiguin mat galget dahkkot.

Goziheapmi geatnegasvuodain SP 27. artihkkala mielde ii leat doarvái ahte Sámediggái addo váldi mearridit njuolggadusaide mat dušše galget vuodđun leat árvoštallamiin. Čujuhuvvo dás maid deattuhanmearrádusaide gos sámiid beroštumit galget deattuhuvvot mearkkašahti dahje heivvolaččat baktelága paragrafain 22a ja 39b ja Birasgáhttentdepartemeantta evttohan ođđa luondduálddji vuodálága paragrafas 14. Dákkár duohta deattuheapmi lea maid dehálaš eaktu dasa ahte sáhttet čadhat duohta šiehtadallamiid dahje konsultašuvnnaid vai olaha miediheami doaimmaide. Sámediggi ii oainne ahte Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohus mearrádussii dasa ahte doaimmat sáhttet johtuibiddjot erenoamáš dehálaš sámi guovlluin jus deatalaš servodatlaš beroštumit muitalit ahte dat heivejit SP 27 artihkkaliin ja ILO 15. artihkkaliin (evttohusa §10).

Dat mii guoská Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohussii ahte Sámedikkis lea konsultašuvdnageatnegasvuohta guoski sámi beroštumiin mearrádusaide maid Sámediggi veardida dahkat dego almmolaš eiseválddiidásahus, de ii sáhte Sámedikki mielas dát ákkastallojuvvot álbmotrievttalaččat (evttohusa §15 mañimus lađas).

Konsultašuvdnageatnegasvuohta lea ášahuvvon sihkkarastit sámiid váikkuhanvejolašvuođa mearrádusproseassa badjel. Go váldi dahkko Sámedikki bealis de sáhtta dan ákkastallat iešmearridanrivttiin, mii lea nannosit riekti go konsultašuvnnat.

Vuosttažettiin ii sáhte čađaheapmi iešmearrideamis ipmirduvot dego stádas- juhkkoujuvnon almmolaš válldalastin. Nuppádassii boahká Sámedikki čađaheapmi almmolašrievttalaš válldis dego iešheanalaš sámi álbmotválljejuvnon orgána guovlluide mat formálalaččat leat sirdojuvnon / fievrriduvvon Stuoradikkis sisttisoallat oassálastima maid ILO 169 7. artihkal nr. 1 ja 15 nr. 1 geatnegahttiiba stádaid sihkkarastit. Eará ášši lea ahte čielggadeamit ja aktiivvalaš seaguheapmi njuolgo guoski sámi beroštumiin lea gáibiduvvon dábálaš hálddašanrievttis.

Sámediggi lea posiitiiva dasa ahte konsultašuvdnageatnegasvuođat láhkaevttohusas gusket maid suohkaniidda, fylkkasuohkaniidda ja riekteášahusaide mat čađahit stivrema ja hálddašeami eatnamiin ja resurssain maid sámiin leat vuoigatvuođat. Dákkár mearrádus sihkkarastá ahte stádalaš geatnegasvuođat bisuhuvvot vaikko stáda juohká dahje sirdá eiseválddi ášahusaide mat eai gula stádadoaimmaide.

Sámedikkis lea ipmárdus dasa ahte Sámi vuoigatvuođalávdegoddi iežas mandáhtain lea ráddjen iežas láhkaevttohusa nu ahte dušše guoská luondduvuđđui sámi kultuvrras.

Konsultašuvdnageatnegasvuohta fatná goitge olggobeallai dán ja sisttisoallá materiálalaš kulturvuođu mii lea čadnon ekonomijai ja bušehtti, ja vuogas kulturgaskkustemiide. Sámediggi eaktuda ahte ođđa áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhka maid sisttisoallá buot surggiid maid konsultašuvdnageatnegasvuohta gullá.

3.4 Stivren- ja hálddašanláhka

Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea hádjanan evttohusaiguin stivren- ja hálddašanláhkabidjamiin. Sámediggi ipmirda dán nu ahte Sámi vuoigatvuođalávdegotti eanetloguevttohusas mas lea maid hállogalándaláhka, viggá sisabuktit juogalágan oassálastin- ja konsultašuvdnaortnegiid stivraide, ja maid geahččaleapmin muddet meahccelága ja dan sisabuktit muhtin heivehallamiiguin Romsii ja Nordlándii. Dat nubbi unnitloguevttohus mas árvaluvvo ahte Statskog joatká ipmirduvvo Sámedikki bealis geavatláččat lea joatkin otná dilis unnit heivehallamiiguin.

Lea Sámedikki čielga vuolggasadji ahte láhkaaddin stivrema ja hálddašeami eatnamiin ja resurssain sihke prinsihpalaččat ja duođas ferte dohkkehít sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuođaid, ja maid vára váldit sámiid rievtti iešmearrideapmái ja riektái oassálastit heivvolaš vugiin. Sámi vuoigatvuođalávdegotti eanetloguevttohus ja dat nubbi unnitloguevttohus eaba gozit dáid beroštumiid.

Čielggademiin álbmotrievttalaš rámmaid dán notáhta kapihtal 3.3.2 ja 3.4.1 ja 3.4.2, de evttohusat Hállogalánda-almennet ja evttohus ahte Statskog ain joatká eanaeaggádin gos sámit čađat leat unnitloguposišuvnnas eai heive oktii álbmotrievttalaš gáibádusaiguin ILO 169 14. (1) artihkkala mielde, SP 1. artihkkala mielde ja álgoálbmotjuolggastusa 3., 26.- 30. ja 32. artihkkaliid mielde. Sámi álbmot, geaid Sámediggi ovddasta, eai sáhte leat konsekveanta unnitloguposišuvnnas stivremiin eatnamiid ja resurssaid maid mis leat vuoigatvuođat.

Stivren- ja hálddašanortnegis eatnamiid badjel gos dohkkehuvvo ahte gávdnojit oktasaš ja oktagaslaš sámi vuoigatvuođat lea dovddusin sihke eanaeaggátorgána ja orgána mii doaimmaha almmolašrievttalaš eiseválddi dovdamiehtun logu eaiggádit ja geavahanriekti sisdoliid ovddas. Dákkár ipmárdus dákkár ođđa orgánas lea maid biddjon vuodđun Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) mii guoská Finnmárkkuopmodaga rievttalaš stahtusii ja posišuvdnii²⁴. Orgána almmolašrievttalaš dovdomearka čuovvu maid Sámi vuoigatvuođalávdegotti evttohusas mearridemiide dálá vuoigatvuođain, konsultašuvnnain, eanangeavahan- ja luobahanmearrádusain (evttohus Hállogalánda-

²⁴ Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) ”Finnmárkkuláhka”, kap. 72.4 s. 107.

láhkkii §§ 4 ja 10- 13). Sámit fertejit dasto álggus sihkkarastojuvvot eanaeaiggátposišuvnna ILO 169 14. artihkkala nr 1 mielde, ja iešmearridanposišuvnna SP 1. artihkkala ja álgoálbmotjulggastusa 3. artihkkala mielde.

Ii leat man ge láhkái nohkka dušše gozihit ráddjejuvvon oassálastima dákkár odđa stivren- ja eanaeaiggátorgánas ILO 169 7. artihkkaliid nr. 1 ja 15. nr.1 mielde, nugo Sámi vuoigatvuodálávdegotti eanetloguevttohus ovddida. Áidna unnitloguevttohus gos Statskog ain bissu ii maid ovddit goziheami oassálastinvuoigatvuodas mii čuovvu ILO 169 7. artihkkaliid nr. 1 ja 15. nr. 1. Álgoálbmogiid riekti oassálastit ferte álo mearkkašit ahte sii ovddastit iežaset dego sierra álbmot. Dát ii dáhpuhuva dainna go stádaráđđi, dego generálačoahkkin ja eaiggát, nammada sápmelačča ovttá eaiggátstivrii. Stivra ja stivramielláhtut dieđihit generálačoahkkimii, mii lea stádaráđđi, ii ge sámi álbmogi sin ovddasteaddji orgánii.

Ii gávdno makkárge dohkálaš historjjálaš dahje álbmotrievttalaš ágga dasa ahte ásahuvvot goabbatlágan čovdosat sámi bearráigehččui ja searvamii davábealde ja lulábealde fylkkaráji gaskal Davvi- Trøndelága ja Nordlándda. Duohtavuohtha ahte sámi álbmot lulimus guovlluin lea garraseamos noađi vuolde dagaha maid ahte lea álbmotrievttalaččat eahpidahtti, SP 27. artihkkala mielde, ahte lea dán guovllus gos sámi bearráigehčču ja váikkuhanfápmu lea heajumus.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi árvala stivren- ja hálddašanorgána eatnamiin ja resurssain, masa stáda odne čuoččuha oamastanrievtti, mii ii sihkkaraste riektegovva mii lea ovttadássasaš miehtá árbevirolaš sámi guovllu. Lassin dasa ahte láhka stivremii ja hálddašeapmái eatnamiin ja resurssain sámiid árbevirolaš guovlluin ferte leat ovttalágan álbmotrievtti ektui (gč. guorahallamiid badjelis ovttastahttit ILO 169), de ferte maid buot dákkár lágas leat ulbmil erenoamážit sihkkarastit vuodu sámi kultuvrii, ealáhusdoaimmaheapmái ja servodateallimii. Láhka ferte viidáset ásahit seammalágan prinsihpalaš dohkkeheami sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodáin eatnamiidda ja resurssaide, ja seammalágan posišuvnna buot stivren- ja hálddašanorgánain mat ásahuvvot.

Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohus stivren- ja hálddašanláhkkii ii mielddisbuvtte rievttalaš ovttalágan meannudeami olles árbevirolaš sámi guvlui. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi árvala golbma iešguđetlágan stivren- ja hálddašanortnegiid eatnamiin ja resurssain maidda stáda lea čuoččuhan ja čuoččuha oamastanrievtti vaikko dát ortnegat eai mielddisbuvtte duohta rievttalaš ovttalágan meannudeami. Lea ásahuvvon okta ortnet Finnmárkkus Finnmárkkulága bokte, ja evttohuvo eará ortnet Romsii ja Nordlándii ja vel goalmmát ortnet guovlluide lulábealde Nordlándda. Nu guhká go ii leat mihkke mii dadjá ahte berrejit ásahuvvot iešguđetlágan stivren- ja hálddašanortnegat iešguđet guovlluide árbevirolaš sámi guovlluin, de ii sáhte dat mielddisbuktit álbmotrievttalaš vealaheami sámiin sorjavaš gos sii orrot. Dása Sámi vuoigatvuodálávdegoddi vikkaha vuosttažettiin dasa mii gullá iešguđetlágan ulbmilmearrádusain, iešguđetlágan mearrádusain mat gusket álbmotriektái, iešguđet dássi dohkkeheamis sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodáin, iešguđet dássi konsultašuvdnageatnegasvuodas, ja iešguđet posišuvdna sámiide dego okta álbmot stivremis ja hálddašeamis eatnamiin ja resurssain (Finnmárkkuláhka, evttohus Hålogalánda-láhkkii, rievdadusat meahccelágas ja Statskog mearrádusat). Vaikko livččii nu ahte lea juoga mii ávžžuha iešguđetlágan lágaid stivremii ja hálddašeapmái geavahanvuoigatvuodáin dan eatnamiis masa stáda čuoččuha oamastanrievtti árbevirolaš sámi guovllus, de dát ii mielddisbuvtte, nugo Sámi vuoigatvuodálávdegoddi orro bidjame vuodđun, ahte Statskog ferte joatkit eanaeaiggátorgánan dahje ahte fertejit leat iešguđetlágan eanaeaiggátorgánat guovlluide main leat veahá iešguđetlágan lágat stivremii ja hálddašeapmái geavahanvuoigatvuodáin. Vai goziha álbmotrievtti gáibádusa eaiggáduššan- ja iešmearridanposišuvdnii sámiin dego álgoálbmot, de ii leat mihkke mii dadjá ahte ii heive ásahuvvot okta stivren- ja hálddašanorgána eatnamiidda mat odne čuoččuuvvot leat stádaeanan olles árbevirolaš sámi guvlui Romssas luksa.

Sámediggi áigu deattuhit ahte sámiid geavahanvuoigatvuodát eai gula dušše boazodoalu vuoigatvuodaide nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi árvala sihke ásahallamiin meahccelágas (gč. § 3) ja evttohusa Hålogalánda-láhkkii (evttohusa § 23). Maid geavahanvuoigatvuodát maid birra lea sáhka sáhttet buori muddui leat oktasaččat. Sámediggi oaidná dárbbu deattuhit ahte lea Sámediggi mii

ovddasta sámi álbmoga, juoga mii bidjá Sámedikki áibbas eará rollai ja posišuvdnii go dat mii lea suohkaniin ja fylkkasuohkaniin.

Sámediggi lea álgoálggus posiitiiva mearrádusaide evttohusas Hålogalánda-lága dohkkeheapmái sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuođaide, eananhálddašeapmái, konsultašuvnnaide ja luobaheapmái (evttohusa §§4 ja 10- 13). Váttisvuohta lea go dát mearrádusat eai ollislaččat gula maid guovlluide lulábealde Nordlándda. Sámedikki mielas lea dát buoret čoavddus go dat váddáset jienastannjuolggadusat mat lea Finnmárkkulága § 10. Dákkár mearrádusaiguin sáhtttá sámiid eaiggáduššan- ja iešmearridanposišuvdna bisuhuvvot dohkálaččat, go lea 50% stivrras nammaduvvon Sámedikkis mii lea ovddasteaddji orgána sámi álbmogii. Maid vejolaš iešbirgejeaddji orgánain mat stivrejit ja hálddašit geavahanvuoigatvuođaid árbevirolaš sámi guovlluin maidda stáda čuoččuha oamastanrievtti ferte álgoálggus sihkkarastojuvvot sámiid geavahanriekte- ja iešmearridanriekteposišuvnna go lea 50% stivrras nammaduvvon Sámedikkis. Regiovnnaš guolástusorgána mas 50% stivrras leat nammaduvvon Sámedikkis lea evttohuuvon Finnmárkui Riddoguolástuslávdegottis NOU 2008:5:as 'Riekti bivdui ábis olggobealde Finnmárkku'. Sámediggi attii iežas gulaskuddancealkámuša dán guorahallamii miessemánu 29. b. 2008 Áššis 23/ 08. Sámediggi doarju Riddoguolástuslávdegotti evttohusa Finnmárku-guolástusláhki ja oaidná lunddolažžan ahte dat čovdosat mat leat evttohuuvon Riddoguolástuslávdegottis maid doibmet olles mearrasámi guovlluin.

Dárbbaslašvuohta ásaheapmái iežas ja muhtin muddui ođđa stivren- ja hálddašanorgána leat álbmotrievtti njuolggadusat álgoálbmogiid ja unnitlohkui. Leat sámit geat váldet daid earáid mielde iežaset erenoamáš álgoálbmot- ja unnitlogurievtti fámuin. Dát ferte cealkit nana sámi ovddastusa. Guovddáš ulbmil ođđa stivren- ja hálddašanorgánain lea virkkosmahttit sámi kultuvrra, erenoamážit doppe gos dat lea garrasit vuorjašuvvon nugo mearrasámi- ja lullisámi guovlluin. Danin lea heajos ákkastallan ja eahpidahti SP 27. artihkkala mielde addit sámiide dán guovlluin heajut váikkuhanfámu stivret eanan- ja luondduresurssaid go guovlluin Finnmárkkus. Mii guoská stivraaktiibidjamii Finnmárkkuoipmodagas, de lei dat riiddu fáddá masa gávdnui čoavddus Stuoradikkis. Lea danin lunddolaš váldit dán čovdosa minsttarin ásehemiin sullásaš stivren- ja hálddašanorgánaid olggobealde Finnmárkku. Dáid guorahallamiid bijai maid ovttajienalaš Riddoguolástuslávdegoddi vuodđun iežaset árvvoštallamiin evttohussii ásahit Finnmárkku guolástushálddaha²⁵.

Sámi vuoigatvuođalávdegotti eanetlohku evttoha ásahit rievtti oktasašgeavaheapmái Romssas ja Nordlánddas eanandoalloeatnamiin maidda stáda oaivvilda oamastanrievtti. Dát riekti galgá sáhttit geavahuvvot dan mielde mii lea lunddolaš áiggi ja dilálašvuođaid ektui. Eanandoaluin main lea doalloriekti galgá leat riekti guohtuneatnamiidda omiide, riekti murret ja riekti oazžut čajehuvvot geassebáikki ja lassieatnama (evttohus Hålogalánda-láhki § 28). Dát eanetloguevttohus ásaha deatalaš áššiin geavahanvuoigatvuođaid eanandollui mat eai leat dohkkehuvvon Romssas eai ge Nordlánddas, eai ge maid Davvi- Trøndelágas dasa mii gullá riektái vuovdečuollamiidda. Vaikko Sámi vuoigatvuođalávdegotti eanetloguárvalusas maid bohtet ovdan ahte leat erenoamáš áššemeannudannjuolggadusat movt ovddida boazodoalu stivrenorgánaide ja boazodoallovuoigadahttojuvomiidda, ja maid Sámedikki vejolašvuođa gáibidit konsultašuvnnaid (gč. evttohusa Hålogalánda-láhki § 34) mearrádusaide mat gusket guođohangeavaheapmái ja geassesaji lassieatnama juolludeapmái, de lea mearkkašahti ágga jearrat ahte man viidát dákkár riektedovddastus lága mielde manná bahán dáláš sámi vuoigatvuođaide. Sámedikkis leat garra vuostehágut dasa ahte lágain mearriduvvojit sierra vuoigatvuođat dasa mii odne gohčoduvvo stádaeanan Romssas ja Nordlánddas. Lea stuora erohus lágain mearridit vuoigatvuođaid geassesajiide ja lassieatnamiidda ja das ahte leat mearrádusat mat rahpet dákkár vejolašvuođa guovlluide gos nu heive.

²⁵ NOU 2008: 5 "Riekti guolásteapmái ábis olggobealde Finnmárkku" s. 393- 394.

Evttohus lágas ásaht geavahanrivttiid eanandollui oidno dego ahte dát beroštupmi erenoamážit vuoruhuvvo. Eanadoalluberoštumit leat oallut dán guovlluin Romssas ja Nordlánddas guhkit áigge leamaš stuora gilvaleaddjit eará sámi ealáhusbargui. Dán oktavuodas ferte maid čujuhit ahte sámit SP 27. artihkkala mielde, ILO 169 16. artihkkala mielde ja álgoálbmotjulggastusa 10. artihkkala mielde eai galgga sáhttit átestuvvot iežaset árbevirolaš ássan- ja geavahanguovlluin.

Sámediggi oaivvilda ahte lea váttis bealuštit ahte lágas eaktuduvvo ahte soames sierraberoštumit sáhttet goksojuvvot, go fas nuppit beroštumit mat doibmet seamma ládje go sámi beroštumit ja gos lea sáhka rivttide mat eai leat julggastuvvon gitta rusttegiiguin dahje eará biergasiiguin, fertejit čujuhuvvot sierra kártenláhkii gáibádusain árvvoštallojuvvot riekteásahussii oamasteami, áiggiid čađa geavaheami dahje guhkes áiggi virolašvuoda mielde. Eanetloguárvalus lánkanannemii vuoigatvuodát erenoamážit eanandollui doibmet danin dego unnán heivehuvvon Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohusa ektui kártenlága birra, gos juste dákkár ásahuvvon vuoigatvuodát sáhttet identifiserejuvvot.

Dat oktasašvuoigatvuohta maid evttohus ovddida eanandollui, berre danin álgoálggus leat ráddjejuvvon dan dollui man sáhtta duodaštit. Nuppi bealis lea čielga gáibádus ahte nu guhká go árat historjjálaš geavaheapmi bidjo vuodđun, gč.mearkkašumiid mat ovdanbohtet Alimusrievtti duomus Beiarnáššis (Rettstidende1991 s. 1311), de ferte maid árat sámi geavaheapmi dohkkehuvvot lága bokte. Dát guoská erenoamážiid diliide gos stáda hálddašcapmi dahje vuostegeavaheapmi lea geavvan duolbmamiid geažil dahje disposišuvnnain gos mihttun lei hávkadit sámi historjjálaš geavaheami. Ferte maid namuhit ahte eanetloguevttohus mearrideami birra geavahanvuoigatvuodát eanandoalus mángga guovlluin sáhtta boahit boazodoalu gáibádusaid ovdii areálasuodjaleamis ja dan dili ahte boazodoalloláhka bidjá vuodđun ahte boazodolliin lea objektiivlaš buhtadanovddasvástádus vahágiidda gilvojuvvon eatnamiin. Eiseválddiin lea maid ođđa boazodoallolága ulbmilmearrádusa mielde geatnegasvuohta sihkkarastit boazodoalloareálad.

4. Eará lánkarievdadusat ja doaibmabijut

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea árvvoštallan ja evttohan rievdadusaid mángga eará lánkii. Dát gusket plánen- ja huksenláhkii, birasgáhttenláhkii, mineráلالáhkii ja boazodoalloláhkii.

Eanadoallu lea deatalaš ealáhusvuodđu sámi ássamii buot sámi guovlluin, maiddá Romssas ja Nordlánddas. Eanadoalloberoštusat eai dárbbas gilvalit eará sámi ealáhusaiguin, muhto leat maiddá deatalaš oassi sámi birgejumis. Lea deatalaš čujuhit ahte eanadoallu lea deatalaš sámi ealáhus, seammaláhkai go boazodoallu ja eará meahccealáhusat ge leat.

Mii guoská plánen- ja huksenláhkii ja luonddušláddjivuođaláhkii, de leaba Sámediggi ja Birasgáhttendepartemeanta čađahan konsultašuvnnaid dáid lágaid birra, ja boahán ovttaoavilii lánkarievdadusaide. Sámediggi lea miehtan dáidda. Dárkilít guorahallama Sámi vuoigatvuodálávdegotti árvvoštallamin ja evttohusain dáidda lágaid ii leat ávkálaš dás dahkat. Minerálalága ektui leat čađahuvvon konsultašuvnnat Ealáhus- ja gávpeddepartemeanttain, muhto das ii šaddan ovttaoavilvuohta. Sámediggi lea maid dievasčoahkkimis meannudan departemeantta evttohusa minerálalágas daidda osiide mat leat mannan čađa konsultašuvnnaid, muhto maidda Sámediggi ii mieđa. Sámedikki oainnut minerálaláhkii čujuhuvvojit Sámedikki mearrádussii Áššis 47/08, ja Sámedikki sajádatnotáhtain konsultašuvnnain Departemeanttain. Sámedikki oainnut bohtet maid ovdán evttohusas Ot.prp.:ii. Obbalaččat sáhtta lohkat ahte Sámi vuoigatvuodálávdegotti árvvoštallamat ja evttohusat rievdademiide minerálalágas guorrasit Sámedikki árvvoštallamiidda konsultašuvnnain ođđa minerálaláhkii.

Sámi vuoigatvuodálávdegotti čielggadus sisdoallá mángga lánkaevttohusa mat gusket sámi vuoigatvuodaide Finnmárkkus. Earret eará evttohuvvojit boazodoalloláhka ja áššemeannudan- ja konsultašuvnnanjuolggadusat rievdaduvvot mat maiddá gusket Finnmárkui doaibmabijuid oktavuodas main sáhtta leat mearkkašupmi luondduvuodđosii árbevirolaš sámi guovlluin. Lávdegoddi evttoha earret eará sihkkut boazodoallolágas riektivuoddu suodjalit guovlluid boazoguohtumiid vuostá, mas lea váikkuhus dáid guovlluide Finnmárkkus mat dál leat suodjaluvvon boazodoallolága mielde.

Dán oktavuodas leat ain jođus konsultašuvnnat guoskevaš sámi beliiguin ahte galgetgo dát suodjalanmearrádusat bisuhuvvot ja guđe hámis. Danne bivdá Sámediggi departemeantta bissehít proseassa mii guoská suodjalanrájáid rievdademiide dassáži go vuoigatvuodát Finnmárkkukomišuvnna ektui leat čielggaduvvon.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi evttoha muhtin rievdadusaid boazodoallolágas, main sáhtá leat mearkkašupmi dáloniidda ja eará ealáhusaktevrraide. Sámediggi ipmirda evttohusaid rievdademiide boazodoallolágas dego aiddostahttimin ja nannen vuoigatvuodáin mat boazodoalus leat. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii leat árvvoštallan organiserema ja čoahkádusa boazodoalu stivrenorgánain. Dán ferte árvvoštallat viidáset láhkabarggus dan sivas go das lea njuolga mearkkašupmi váikkuhanfápmui guovlluid- ja resursahálddašeamis boazodoalu guovlluin. Otná almmolašrievttalaš hálddašanortnegiin ii sáhte lohkat lea oktiivástádus iešmearridanrivttiin (gč. SP 1. artihkkala ja álgoálbmotjulggaštusa 3. ja 4. artihkkaliid). Dán oktavuodas ferte maid lasihit stuora deattu dasa ahte boazodoallu lea hui sierralágan ja kulturereñoamáš sámi ealáhus.

Sámediggi áigu deattuhit stáda geatnegasvuodá sihkkarastit ahte sámiid eanan- ja resursavuoigatvuodát vaikko odđa láhkamearrádus ii leat sajis ja go mearrádusat odđa lága vuodul eai sáhte dahkkot. Dát guoská obbalaččat, muhto Sámediggi deattuha erenoamážiid ahte diliin goas sámi kultuvra dahje ealáhus áitojuvvo, lea stáda eiseválddiin geatnegasvuodá árvvoštallat ja johtuividjot positiivvalaš erenoamášdoaimmaid SP 27. artihkkala mielde. Mánngga sámi guovlluin lea dilli odne hui kritihkalaš. Diliin goas lea bahá ahte sámi ealáhus- ja kulturdoaimmaheapmi sáhtá hávkat, earret eará go leat boadusin lágafámolaš mearrádusain maid váddásit sáhtá lohkat leat siskkobealde Norgga álbmotrievttalaš geatnegasvuodáid, de ferte stáda jođánepmosit ja beroškeahhtá buohtalas ja mañiščuovvu láhkabargguid čađahit dárbbaslaš doaimmaid sihkkarastin dihte viidáset sámi leahkima ja geavaheami.

5 Proseassa viidáset

Sámediggi lea dás ovdanbuktán vuodá ja eavttuid viidáset láhkabargui dohkkehít ja sihkkarastit sámiid eanan- ja resursavuoigatvuodáid. Lea dehálaš ahte čuovvovaš láhkabargu dál joatká dárbbasmeahttun bissehemiid haga. Lea erenoamáš dehálaš ahte kárten sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodát vuoruhuvvo johtuividjot. Láhkabargu galgá čađahuvvot konsultašuvnnaid bokte gaskal departemeantta ja Sámedikki.

Ovdal konsultašuvnnaid áigu sámediggi čađahit čoahkkimiid ja ságastallamiid sámi áhahusaiguin ja organisašuvnnaiguin ráhkadandihti viidát vuodá lagabui konkretiserema lágain ja láhkamearrádusain konsultašuvnnaid bokte. Láhkanannemis sámiid eanan- ja resursavuoigatvuodáin lea guovddáš ja mearrideaddji mearkkašupmi sámi kultuvrii ja kulturovdáneapmái. Sámediggi áigu danin deattuhit mearkkašumi das ahte konsultašuvnnat dáin gažaldagain láidejit ovddos dárbbaslaš ovttamielalašvuhtii gaskal ráđdehusa ja Sámedikki, nu ahte Sámediggi sáhtá addit iežas mieđáhusa ovdal go evttohus sáddejuvvo Stuoradiggái, geahča SP 1. artihkkala, ILO 7. artihkkala ja eamiálbmotjulggaštusa artihkkaliid 3 ja 19."

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 27.02.09 dii. 13.00.

Vuodđogiella: dárogiella

Ášši 09/09 Giellaikkadeapmi 2008

Arkiivaáššennr..
08/400906 / 25 - 58

Meannudeamit

Politiikkaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Sámediggeráđdi	12.01.09	R 11/09
Bajášaddan- ja oahppolávdegoddi	10. – 12.02.09	003/09
Sámedikki dievasčoahkkin	24. – 27.02.09	09/09

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 26.02.09 dii. 16.40.

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus
1		Sámediggeráđdi	Ášši R 11/09
2		Sámediggi	Sámegielaid atnu – Giellaikkadeapmi 2008

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđdi mearrádusárvalus:

Sámediggi lea jagi 2008 čadahán iskkadeami sámegiela geavaheamis muhtin sámi institušuvnnain ja institušuvnnain, mat maid bálvalit sámi álbmoga Norggas. Iskkadeapmi čájeha, ahte eai leat stuora rievdadusat sámegiela geavaheami ektui dain guovlluin maid iskkadeapmi sisttisoallá. Dannego dán iskkadeamis lea ráddjejuvvon viidodat, dat ii čájjet ollislaš gova servodaga sámegiela birra. Sámedikkis leat ollu doaibmabijut jođus, mat nannejit sámegielaid. Dás sáhtta namuhit guovttegielatvuodadoarjaga evaluerema ja giellaprográmma ovddideami mánggáin vuollasaš oasseprográmmain. Go guovttegielatvuodadoarjaga evalueren gárvána, lea dat dehálaš veahkkin vai sáhttit vuodu ráhkadit viidáset strategiijaide go bargat sámegiela. Lea aŋkke nu, ahte Sámediggi ii sáhte akto váldit ovddasvástádusa badjelasa ja sihkarastit, ahte sámegiela ain seilot ja nannejuvvojit. Maiddái guovddáš eiseválddit fertet searvat dán bargui. Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ovddida dál sámegiela doaibmaplána. Dat lea okta doaibma mánggá giellanannendoaimmas. Sámedikkis leat stuora vuordámušat ahte dát plána nanne sámegielaid dili.

Sámediggi lea jagi 2004 ovddidan dieđáhusa sámegiela. Dan rájes lea dáhpuhuvvan oalle ollu mii váikkuha gielladiliide. Sámediggi áigu danne jagi 2010 ovddidit ođđa dieđáhusa sámegiela birra.

Iskkadeapmi sáddejuvvo Gonagassii nugo Sámelága § 3-12 gáibida.

Bajášaddan- ja oahppolávdegotti árvalus:

Álgu

Sámelaga giellanjuolggadusaid mielde galgá Sámediggi juohke njealját jagi sáddet raportta Gonagassii sámegielaid dili birra. Dán oktavuodas čadahuvvui 2008:s giellaikkadeapmi mii galgai iskat válljejuvvon sámi ásaheamis sámegiela geavaheami ja beroštumi válljet sámegiela mánáidgárddis ja vuoddoahpahasas.

Mearkašumit:

Lávdegotti eanetlohku, Norgga sámiid riikkasearvi (NSR) labtut Synnøve Solbakken-Härkönen, John Harald Skum, Ole Mathis Hetta, Tone Finnesen, Kjersti Myrnes Balto, Susanne A. Andersen ja Jarle Jonassen, Bargiidbellodaga sámediggejoavkke (Bb) labtut Per-Ivar Henriksen, Inger Jørstad, Edvard Pedersen, Vibeke Larsen ja Marianne Balto, oainvilda abte

Giellaiskkadeamis 2008 boahtá ovdan ahte ohppiid lohku, geain lea sámegilla fágan vuodđoskuvllas lea njiedjan 304:n 2004 iskkadeami ektui. Seammás čájehuvvo ahte sámi nuoraid beroštupmi váldit ovdaskuvlaoahpaheaddjeoahpu ja dábálaš oahpaheaddjeoahpu lea hui unni. Lávdegotti eanetlohku atná dán oktavuodas hui dehálažžan nannet bestema oahpaheaddjiohppui, buoridit sámi mánáid-gárddiid ja sámi vuodđooahpahusa oahpponeavvodili ja buoridit ja sihkkarastit gáiddusoahppo-fálaldaga sámegielain.

Giellaiskkadeapmi čájeha ahte stuorra oassi ásahusain dárbbáša eanet sámegielmáhtu. Lávdegotti eanetlohku lea duhtavaš go oassi sámeálbmotfoandda buvttadusas geavahuvvo giellaprográmmii man olis galget ráhkaduvvot oahppofálaldagat sámegielain rávesolbmuide. Konstateret ahte leat vuolggahuvvon proseassat Sámedikkiin ja váldoásahusaiguin mat galget bálvalit sámi álbmoga digáštallan dihtii mo sihkkarastit bálvalusaid sámegillii. Gielladili buorideami oktavuodas lea maiddá dárbbášlaš ásahit sierra bearráigeahččanorgána sámegielaid várás. Lea dehálaš ahte guovttegielat-vuodadoarjaga árvoštallan čuovvoluvvo nu ahte gielddaide biddjojit stuorát gáibádušat sámegiela nannema ektui vai giellaguoddiid lohku lassánivččii.

Lávdegotti eanetlohku atná dehálažžan ahte Sámediggi čuovvola giellastivra evttohusa čadahit stuorát giellaiskkadeami 2010:s. Giellaiskkadeamis 2008 leat bohtosat juhkkuojuvvon davvisámegiela, julevsámegiela ja máttasámegiela ektui, muhto julevsámegiela ja máttasámegiela deattuhuvvo. 2010 iskkadeamis berre maid addot dárkilat govva davvisámegiela guovllu gielladiliin sihke hálddašan-guovllu siskabealde ja olggobealde.

Lávdegotti ráva:

Lávdegottis eai leat eanet mearkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovačča:

Sámediggi doarju muđui sámediggeráđi árvalusevttohusa.

III Jienasteapmi

43 áirasis ledje 28 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Bajásšaddan- ja oahppolávdegotti ráva mearriduvvui ovttajienalaččat.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhavuorrolistu ja replihkat

	Sáhavuorru	Replihkka
1	Kjersti Myrnes Balto, áššejođiheaddji	
2	Ronny Wilhelmsen	
3	Jánoš Trosten	
4	Gunn-Britt Retter	
5	Henrik Eriksen	
6	John Harald Skum	Kjersti Myrnes Balto
7	Hilde Anita Nyvoll	
8	Tone Finnesen	
9	Kjersti Myrnes Balto	
10	Klemet Erland Hætta	
11	Olaf Eliassen	
12	Per Andersen Bæhr	Egil Olli
	Per Andersen Bæhr	
	Kjersti Myrnes Balto	

VI Sámedikki mearrádus

Sámediggi lea jagi 2008 čadahán iskkadeami sámegeiela geavaheamis muhtin sámi institušuvnnain ja institušuvnnain, mat maid bálvalit sámi álbmoga Norggas. Iskkadeapmi čájeha, ahte eai leat stuora rievdadusat sámegeiela geavaheami ektui dain guovlluin maid iskkadeapmi sisttisoallá. Dannego dán iskkadeamis lea ráddjejuvvon viidodat, dat ii čájjet ollislaš gova servodaga sámegeiela birra. Sámedikkis leat ollu doaibmabijut jođus, mat nannejit sámegeielaid. Dás sáhtá namuhit guovttegielatvuodadoarjaga evaluerema ja giellaprográmma ovddideami mánggain vuollasaš oasseprográmmain. Go guovttegielatvuodadoarjaga evalueren gárvána, lea dat dehálaš veahkkin vai sáhttit vuodu ráhkadit viidáset strategiijaide go bargat sámegeielain.

Lea aŋkke nu, ahte Sámediggi ii sáhte akto váldit ovddasvástádusa badjelasaš ja sihkarastit, ahte sámegeielat ain seilot ja nannejuvvojit. Maiddái guovddáš eiseválddit fertejit searvat dán bargui. Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ovddida dál sámegeiela doaibmaplána. Dat lea okta doaibma mángga giellanannendoaimmas. Sámedikkis leat stuora vuordámušat ahte dát plána nanne sámegeielaid dili.

Sámediggi lea jagi 2004 ovddidan dieđáhusa sámegeielas. Dan rájes lea dáhpáhuvvon oalle ollu mii váikkuha gielladiliide. Sámediggi áigu danne jagi 2010 ovddidit ođđa dieđáhusa sámegeiela birra.

Iskkadeapmi sáddejuvvo Gonagassii nugo Sámelága § 3-12 gáibida.

Sámediggi doarju muđui sámediggeráđi árvalusevttohusa.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 26.02.09 dii. 18.10.

Vuodđogiella: dárogiella

Ášši 10/09

Cealkámuš váikkhuscielggadeapmái Goliat birra

Arkiivaáššennr..

07/167706 / 25 - 58

Meannudeamit

Politiikkaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Sámediggeráđdi	12.01.09	R 12/09
Ealáhus- ja kulturlávdegoddi	10. – 12.02.09	EKL 04/09
Sámedikki dievasčoahkkin	24. – 27.02.09	10/09

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 27.02.09 dii. 09.30.

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Čujuhit Oljo- ja energiijadepartemeantta skábmamánu 7. b. 2008 beaiváduvvon reivii mas mielddusin váikkuhaniskančielggadus mii guoská plánejuvvon Goliat oljofealtta huksemii Barentsábis.

Sámediggi oaivvilda ahte váikkhusat sámi beroštumiide ja sámi beliide leat doarvái bures čielggaduvvon čielggadusprográmmas. Seamma guoská sámi kulturmuittuide ja kulturbirrasiidda. Danne rávve Sámediggi ahte váikkuhaniskančielggadus dohkkehuvvo.

Sámediggi lea ovdal meannudan petroleumaášši Snøhvit huksema oktavuodas. Áššis R 205/91attii Sámediggi prinsihpalaš cealkámuša huksemiid ja luondduliikkahallamiid ektui mat hehttejit sámi ealáhusbarggu ja mat sáhttet buktit negatiivvalaš váikkhusaid sámi kultuvrii muđui. Sámedikki dievasčoahkkinmearrádusas áššis 06/02 Snøhvit-fealtta huksen – sámi vuoigatvuodaid goziheapmi oljo- ja gássaroggamiid oktavuodas sámi resursaguovlluin, daddjojuvvo ahte sámi álbmogis leat álbmotrievtti mielde, vuoigatvuodat oljo- ja gássaresurssaid hálddašeapmái. Sámiid vuoigatvuodat go lea eamiálbmot ferttejit danne vuhtii váldojuvvot go plánejuvvo movt petroleumaresurssat Barentsábis galget geavahuvvot, movt aktivitehta čadahuvvo ja movt árvvut galget juogaduvvot. 2005-2009 sámediggeplánaáigodagas dagai dievasčoahkkin ovttajienalaš mearrádusa áššis 49/06 Sámediggeráđi riikkaidgaskasaš ángirusšamat ja áššis 68/07 Davviguovloovddideami čuoovvoleapmi. Goappašiin dain áššiin lea riektebealli ja eará bealit Snøhvit-áššis čuoovvoluvvon davviguovloovddideami ealáhusdimenšuvvna vuolde. Mearrádusain deattuhuvvo ahte Sámediggi ii leat prinsihpalaččat vuostá olju ja gássa roggamiid Barentsábis jos dárbbaslaš eavttut leat biddjojuvvon.

Sámedikki mielas lea oljoroggan Goliat-fealttas Barentsábis Davvi-Romssa ja Finnmárkku rittuin gelddolaš industriijaprošakta mas sáhtta leat hui stuorra mearkkašupmi kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima ovddideapmái guovddáš sámi geavahus- ja ássanguovlluin. Sámedikki mielas lea lunddolaš ja dárbbaslaš ahte sámi vuoigatvuodat ja sámi bealit deattuhuvvojit stuorradiggediedáhusas plánejuvvon prošavtta birra.

Sámediggi rávve välljet huksenmolssaeavttu 1, Offshorečovdosa. Sámediggi doarju dán molssaeavttu danne go huksemis mearas, jos olles prosesserren, olju ráđjan ja lásten dahkkojuvvo ieš Goliat-fealttas

leat unnimus negatiivvalaš váikkuhusat sámi diliide. Váldokonklusuvdna váikkuhaniskančielggadusas lea ahte dát lea dat čoavddus mas leat unnimusat negatiivvalaš váikkuhusat oktiibuot, maiddá unnimus birasriská ja unnimus energiijageavaheapmi. Govdu vuodđovuogádaga huksen merrii vuodđduvvá viidáset diehttelas ja láddan teknologiijai, ja dat addá maiddá vejolašvuodaid čatnat dasa odđa oljofealttaid.

Jos välljejuvvo dat molssaeaktu mii mielddisbuktá ahte olju ja/dahje gássa fievrriiduvvo nannámii de sávva Sámediggi ahte gáddái fievrriideapmi plánejuvvo čadahuvvot čohkkemiin ja ahte lihkahallamiid lohku geahččaluvvo gáržžiduvvot. Dás leat unnimus negatiivvalaš váikkuhusat sámi ealáhusaide. Berre maiddá geavahit rievttalaš jevdenmekanismmaid maiguin sihkkarastojuvvo ahte gielddat gos ii leat gáddái fievrriideapmi iežas guovlluin, ožžot oasi árvoháhkamis, sihke lávdabargosajiid, eanet gelbbolašvuodá ja ekonomalaš fievrriidemiid bokte. Danne vai garvvašeimmet stuorra guovlulaš erohusaid báikkiid gaskka gos leat ja eai leat gássa- ja oljodoaimmat.

Sámediggi vuordá ahte biddjojuvvojit čavga birasgáibádusat ja standárddat buot doaimmaide oljofealтта Goliat huksema ja doaimma oktavuodas, ja ahte biddjojuvvojit rámmat maiguin suodjaluvvojit erenoamáš árvvolaš ja rašis guovllut negatiivvalaš váikkuhusaid vuostá. Sámediggi vuordá ahte buot dat biras- ja sihkarvuodagáibádusat mat biddjojuvvojit Barentsábi ja Lofuohta hálddašanplánii čuoovvoluvvojit. Sámediggi čujuha ahte váikkuhaniskančielggadus lea veaháš váilevaš riskaválddahallama ektui lihkohisvuodaid ja oljoluoitimiid oktavuodas go olju fievrriiduvvo ja dolvojuvvo fatnasiiguin Goliat-fealttas vuostáiváldinterminálaide. Dán muttos luotinviidodagas lea stuorra áitta Davvi-Norgga rittuguvlui. Sámediggi rávve ahte vejolaš áitagat lihkohisvuodaid oktavuodas dalle go olju fievrriiduvvo fatnasiiguin válddahallojuvvojit ja analyserejuvvojit vuđoleappot ja daidda biddjojuvvojit mearkkašumit plánas ja makkár váidudandoaimbajit leat petroleuma-gávdnosiid huksema ja doaimma várás.

Oljodustehusas ja eará dustehusplánain miehtá rittu ferte leat alimus standárda, ja dain fertejit leat sierra čovdosat goaves dálkkádagaid várás go muhtumin temperatuvra lea vuollin, leat heajos dálkkit ja lea sevdnjes áigi. Sámediggi evttoha ahte ásahuvvojit stáhtalaš geatnegahtti dáhkádusat garantistan jos lihkohisvuodát dáhpáhuvvet, das mielde doaimbajit maiguin sihkkarastit sámi ealáhusaid ja báikegottiid miehtá rittu.

Sámediggi eaktuda ahte vejolaš elrávdnjegeavaheapmi Goliat-huksema árvvoštallojuvvo sierra sámi kulturmuittuid, sámi kultuvrra, boazodoalu, meahcegeavaheami, ealáhusdoaimma ja servodateallima ektui.

Sámediggi deattuha ahte petroleumadoaimmas historjjálaš eamiálbmotguovlluin ja daid olggobealde lea njuolga mearkkašupmi sámiide ja eará eamiálbmogiidda davviguovlluin. Odđa resurssaid geavaheapmi nugo olju ja gássa, rahpá odđa vejolašvuodaid, muhto lea maiddá áittan eamiálbmogiid árbevirolaš eallinvuđdosii. Áitagat čatnasit birasbillistemiide, muhto maiddá odđa ekonomalaš struktuvrraide stuorát mobilitehtain ja rievdan infrastruktuvrrain. Ollislaš resursahálddašepmái gullá sámi ealáhusaid, árbedieđuid ja boazodoalu areálaid ja eará ealáhusdoaimma luondduvuđđosa suodjaleapmi. Dasa gullet maiddá birra suodjaleapmi miehtá rittu ja árbevirolaš mearrabivdu ja luossabivdu. Sámediggi oaidná dárbbaslažžan ásahit oktasaš áddejumi aktevrraid gaskka main lea beroštupmi Davviguovlluin dan ektui makkár eavttuid eamiálbmotdimenšuvdna bidjá oljo- ja gássa-ovddideapmái.

Dárbu lea máhtolašvuodá dáfus ángiruššat vai sámi servodagas livččii buoret vejolašvuolta addit rávvagiid, bargat hálddašandoaimmaiguin ja dasto politihkalaččat stivret ovdáneami davvin. Sámediggi oaidná dás oktavuodaid daid hástalusaide mat Norgga servodagas ledje dalle go oljoroggan Davvi-mearas álggahuvvui. Sámi servodat ferte gulahallat nationála ja riikkaidgaskasaš fitnodagaiguin mat háliidit ávkástallat sámi guovlluid ja riddoguovlluid luondduriggodagaiguin. Dat go galget ásahuvvot hálddašanvuogit maiguin sihkkarastit ceavzilis resursageavaheami dan ektui movt háliidit ahte sámi servodat galggašii ovdánit, buktá hástalusaid. Vástádussan hástalusaide lea máhtolašvuodabirrašiid

huksen mat sáhttet addit rávvagiid ja veahkehit jierpmálaččat hálldašit riggodagaid buoremusat ávkin servodahkii.

Ovttasbargguin earáiguin háliida Sámediggi háhkat offensiivvalaš vuolggasaji: Sámediggi háliida geavahit daid vejolašvuodaid mat leat boahhteáiggi ealáhusovddideamis háhkan dihte nannoset vuodu olles sámi servodahkii. Dát guoská sihke oktavuhtii fitnodagaiguin ja eará berošteddjiiguin Davvi-guovlluin, ja sámi álbmogiin. Sámedikki positiivvalaš miellaguottuid eaktun oljo- ja gássaroggamii davvin lea ahte politihkalaš rámmaeavttut mielde mearrideapmái ja eamiálbmogiid geatnegahtti searvadahttin leat sajis. Jos Sámediggi galgá sáhttit dohkkehit ođđa petroleumadoaimma, de fertе Sámedikkis leat duohta vejolašvuotta leat mielde mearrideamen ja váikkuheamen mearrádusaid ja mearrádusproseassaid ektui nugo Norggas lea geatnegahttojuvvon álbmotrievtti vuodul. Mis fertе leat sihkarvuotta das ahte doaimmas ja árvvuin mat háhkkojuvvojit duođai lea ávki sámi álbmogi.

Sámediggi muittuha ahte Ráđđehusa davveguovlostrategiijas daddjojuvvo ahte eiseválddit áigot aktiivvalaččat láchit guovlulaš ja báikkálaš riekkisváikkuhusaid ovddideami. Ja ahte huksendoaimmaid oktavuodas lea deatalaš ahte ovttaskas operatevrafitnodagat ásahit kvalifikašuvdna ortnegiid báikkálaš ja guovlulaš skáhppojeddiide. Dasto dadjá Ráđđehus strategiijas ahte sii áigot álggahit sierra prošeavtta kárten dihte petroleumadoaimma riekkisváikkuhusaid davvin vásihusaid vuodul mat dán rádjai leat. Strategiijain julggaštuvvo ahte eamiálbmotdimenšuvdna lea heivehuvvon oassi davviguovlopolitihkas.

Dasa lassin go árvvut fievrriduvvojit ruovttoluotta sámi báikegottiide, fertejit báikegottit oažžut máhtolašvuoda deaividit ovdánemiin. Dán sáhtta dahkat prinsihpa bokte ahte rievttalaččat juohkit buriid ja daiguin ávkkástallat. Resurssaid roggan- ja ávkkástallanvejolašvuoda eaktun lea dat ahte árvvut maid doaimma buktá juogaduvvojit rievttalaččat. Ovdamunit galget erenoamážit leat ávkin daid berošteddjiide geaidda dat njuolga gusket. Dat sáhttet leat duohta váikkuhanfámu oažžun mearrádusaide, dieđut oanehis- ja guhkes áiggi váikkuhusaid birra ja gelbbolašvuotta ja kapasitehta atnit ávkki ođđa doaimmas. Deatalaš lea ovddidit dáláš ja ođđa ealáhusaid vuodđun sámi ássamii ja sámi kultuvrii. Sámedikki oaidnu lea ahte ođđa ealáhusdoaimma riekkisváikkuhusat, ja erenoamážit ođasmuvakeahtes resurssaiguin ávkkástallan, galgá maiddái váikkuhit sámi ásahusaid kapasitehta- ja máhtolašvuoda huksema.

Sámediggi gávnnaha ahte doaimbajibut mat hábmejuvvojit váikkuhaniskančielggadusas doaimbajibuid birra mat galget váidudit negatiivvalaš váikkuhusaid ja doaimbajibuid nannen dihte positiivvalaš váikkuhusaid sámi beroštumiid ektui, leat konstruktiiiva ja realisttalaččat čađahahtti, ja ahte dat sáhttet buhttet ollu dain vahágiin mat šaddet huksemis. Hástalussan lea ahte buot dát doaimbajibut čađahuvvojit Goliat-fealтта huksema oktavuodas. Deatalaš lea maiddái ahte doaimbajibu oamasteaddji konkrehta gulahallá sihke boazodoaluin ja guolástusealáhusain geahpedan dihte vahágiid daidda ealáhusaide nu unnin go vejolaš. Sámedikki mielas lea maiddái dárbu ahte Sámi allaskuvlii ja dan ovttasbargo ásahusaide addojuvvo vejolašvuotta ovddidit gelbbolašvuoda čázevulošresurssaiguin ávkkástallamis ja makkár mearkkašupmi dain sáhtta leat sámi kultuvrii ja servodateallimii. Ja ahte láchčojuvvo dilli nu ahte sámi ja eará eamiálbmot nuorat sáhttet oažžut oahpahusa petroleumadoaimma birra eamiálbmotdimenšuvnnain.

Sámedikki oaidnu lea ahte eamiálbmotvuoigatvuođat galget stivret dan movt petroleumadoaimmat Barentsábis plánejuvvojit geavahuvvot, movt doaimma čađahuvvo ja movt árvvut juogaduvvojit. Oasi ávkkástallanárvvus sáhtta várret eamiálbmotfondii váikkuhangaskaoapmin riekkisváikkuhusaide davvin servodat- ja ealáhusovddideapmái. Sámediggi vuordá ahte dán birra šaddet konsultašuvnnat ja gulahallan stáhtalaš eiseválddiiguin. Árbevirolaš riddoássan lea deataleamos ágga sorjjasmeahttunvuhtii mearrariggodagaid ektui ja vuoigatvuođaide dan ektui, dát guoská dieđusge maiddái sámiide sierra álbmogin. Deattuhit fertе ahte Sámediggi ii čuoččut ahte dát vuoigatvuođat gullet sámiide okto, muhto go sámít lea sierra álbmot de das leat dán lágan vuoigatvuođat.

Suoidnemánu 5. b. 2005 gonagaslaš resolušuvnna ektui konsultašuvnnaid hárrái stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki gaskka bivdá Sámediggi konsultašuvnnaid Oljo- ja energiijadepartemeanttain ovdalگو stuorradiggeproposišuvdnaárvalus Goliat-huksemis loahpalaččat loahpahuvo. Sámediggi áigu konsulteret daid mearrádusaid ja doaibmabijuid hárrái main sáhtta leat váikkuhus sámi beroštumiide njuolga. Sámediggi ávžžuha ovddasvástideaddji stáhtalaš eiseválddi váldit oktavuoda Sámedikkiin mearridan dihte áigemeari konsultašuvnnaide.

Stuorra fitnodagaid doaibma sáhtta váikkuhit rámmaeavttuide mealgat, ja danne lea Sámedikkis beroštupmi gulahallat daiguin. Sámediggi lea dán rádjai proseassas gulahallan konstruktiivvalaččat doaibmabiju oamasteddjiin Eni Norge AS:in. Sámedikki dievasčoahkkin lea mearrádusa hámis geassán ovdan Eni Norge álgaga ja proseassa go lea ráhkadan etihkalaš njuolggadusaid doibmii sámi guovlluin. Eni Norge etihkalaš njuolggadusain biddjojuvvo ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid birra vuodđun, ja mii mearkkaša dan ahte Eni Norge atná árvvus sámi vuoigatvuodaid, ja ahte konsultašuvnnaid bokte áigu geahččalit boahit ovttaoavilii sámi álbmogiin mearrádusaid hárrái mat gusket sámiide njuolga. Dasto leat biddjojuvvon geatnegasvuodát ahte sámit galget sáhttit oazžut osiid dain ovdamuniin maid Eni Norge oazžu doaimmaidis bokte. Sámediggi vuordá ahte positiivvalaš gulahallan Eni Norgein bisuhuvvo Goliat huksen- ja doaibmadásis, ja ahte etihkalaš njuolggadusat čadáhuvvojit geavahasas.

Sámediggi áigu deattuhit ahte dat ávnnaslaš riektegažaldagat leat vuosttažettiin oktavuoha sámiid ja stáhta gaskka. Sámediggi vuordá ahte Oljo- ja energiijadepartemeanta bidjá resurssaid geavahussii vai Sámediggi sáhtta oazžut vejolašvuoda gozihit sámi beroštumiid petroleumadoaimmaid plánema ja čadaheami oktavuodas sámi guovlluin ja daid olggobealde diehttelas vugiin ja ovddidit dárbbaslaš fágalaš návccaid konkreta huksenáššiid čuovvoleapmái.

Ealáhus- ja kulturlávdegotti árvalus:

Álggahus

Oljo- ja energiijadepartemeanta lea sádden váikkuhaniskančielggadusa Goliat oljofealтта huksemis gulaskuddamii skábmanánu 7. b. 2008. Fealta lea Barentsábis sullii 70 kilomehtera davábealde Sállana. Váikkuhusčielggadusas válddahallovuvo Goliatfealтта huksen ja doaibma, ja dan lea ráhkadan operatevra Eni Norge AS vuoigatvuodaoamasteddjiid beales. Golbma molssaeavttu leat čielggaduvvon.

Ealáhus- ja kulturlávdegoddi lea meannudan váikkuhusčielggadusa ja ovddida čuovvovaš árvalusa:

Mearkkašumit:

Lávdegoddi, Norgga sámiid riikkasearvvi (NSR) lahtut Per-Bjørn Laksehnies, Randi A. Skum, Klemet Erland Hætta ja Tor Mikalsen, Bargiidbellodaga sámedigejoavkke (Bb) lahtut Berit Oskal Eira, Knut Store, Jørn Are Gaski, Ranveig Matheussen, Marie Therese N. Aslaksen ja Per Edvind Varsi, Árija (Á) lahttu Olaf Eliassen, Áarjel Læstoe (ÁL)lahttu Kirsten Appfjell-Eira, Jobttisámiid listtu (JSL) Per A. Bæbr oavvildit ahte:

mañimuš jagiin leat boah tán mañga raportta mat čájehit stuorra dálkkádatrievdamiid Árkthisasis. Temperatuvra badjánii 1965 rájes 2005 rádjai duppalin Árkthisasis máilmmi gaskameari ektui. Alaskas ja oarje Kanádas lea dálvetemperatuvra loktanán nu ollu go 3-4 °C mañimuš 50 jagis. Oljosuorgi lea hui ollu sivalaš dálkkádatgássa CO2 luoitimiidda. Goliatfealttas fertejit šaddat viehka ollu CO2 luoitimát, vaikko buvttadus muhtun muddui lea plánejuvvon elfámuin. Luoitimát oljo- ja gássa-suorggis Norggas leat measta duppalastojuvvon 1990 rájes. Luoitimát Norggas 2007:s ledje logi proseantta eanet gon mii lea lohpi Kyotošiehtadusa mielde. Oljosuorggi oassin dálkkádatgássa-luoitimiin Norggas lei 26 % 2007:s. Dasa lassin šaddet geavaheaddjit boaldit dan olju mii buvttaduvvo, mii maid buktá dálkkádatgássaluoitimiid.

Áššecuolmmat dálkkádatrievdamiid oktavuodas eai leat dán rádjai sakka váikkuhan oljoroggamiid hivvodahkii Norggas. Dat man geažil olju roggojuvvo nu ollu lea barggolašvuoha ja stuorra dienas

maid oljoroggan buktá. Olju lea ráddjejuvvon resursa mas berre leat ávki maiddái boahhtevaš buolvvaide. Go váldá buot oljoresurssaid moatti logijagis, de báhcet boahhtevaš buolvvat almmá dan deatalaš energiija ja vuodđoávdnasiid haga.

Dálkkádatrievdamat čuhcet ealáhusaide nannámis, erenoamážit boazodollui. Dát maid váilu váikkuhusčielggadusas. Dán oktavuodas čujuhit dutkanprošehtii "Ealát" mii lea dutkamin movt dálkkádatrievdamat čuhcet boazodollui.

Eni Norge čielggadusas daddjojuvvo ahte váikkuhusat mearrafatnasiidda lea unni dahje moderáhta, riddobivdui moderáhta, ja báikkálaš bivdofatnasiidda unni. Čielggadusas sámi beliid birra Goliat oktavuodas, maid Norut-Alta lea dahkan, daddjojuvvo dattetge earret eará ahte: "Goliathuksen buktá váttisvuodáid guolástusaide dannego Goliatfealta lea dakkár guovllus mii lea deatalaš bivdui ja lea dakkár guovlu gos guolit ja eará mariidnašlájat bajásšaddet." Dát mearkkaša dan ahte Eni lea unnin árvvoštallan váikkuhusaid guolástusaide mat bohtet oljoroggamis ja doaimmas.

Evttohusat:

Norgga sámiid riikkasearvvi (NSR), Áarjel Læstoe (ÅL), Jobttisámiid listta (JSL) Árja evttohus:
Sámediggeráđi evttohus sihkekojuvvo ollásit ja sadjái evttohuvvo čuovvovaš:

Evttohus 1

Čujuhit Oljo- ja energiijadepartemeantta skábmamánu 7. b. 2008 beaiváduvvon reivii mas mielddusin váikkuhaniskančielggadus mii guoská plánejuvvon Goliat oljofealtta huksemi Barentsábis.

Goliat lea dakkár guovllus mii Barentsábi ja Lofuohta hálddašanplánas (stuorradiggediedáhhus nr 8 (2005-2006) lea meroštallojuvvon erenoamáš mávssolaš guovllun. Sámediggi oaivvilda ahte dát váikkuhusčielggadus lea váilevaš mánnga dáfus. Earret eará dálkkádatrievdamiid, guolástusaid ja oljosuodjalandustehusa ektui.

Sámediggi lea ovdal meannudan petroleumaášši Snøhvit huksema oktavuodas. Áššis R 205/91attii Sámediggi prinsihpalaš cealkámuša huksemiid ja luonddulihkahallamiid ektui mat hehttejit sámi ealáhusbarggu ja mat muđui sáhttet buktit fuones váikkuhusaid sámi kultuvrii. Sámedikki dievasčoahkkinnmearrádusas áššis 06/02 Snøhvit-fealtta huksen – sámi vuoigatvuodáid goziheapmi oljo- ja gássaroggamiid oktavuodas sámi resursaguovlluin, daddjojuvvo ahte sámi álbmogis leat álbmotrievtti mielde, vuoigatvuodát oljo- ja gássaresurssaid hálddašeapmái. Sámiid vuoigatvuodát go lea eamiálbmot fertejit danne vuhtii váldojuvvot go plánejuvvo movt petroleumaresurssat Barentsábis galget geavahuvvot, movt aktivitehta čađahuvvo ja movt árvvut galget juogaduvvot.

2005-2009 sámediggeplánaáigodagas dagai dievasčoahkkinn ovttajienalaš mearrádusa áššis 49/06 Sámediggeráđi riikkaidgaskasaš ángiruššamat ja áššis 68/07 Davviguovloovddideami čuovvoleapmi. Goappašiin dain áššiin lea riektebealli ja eará bealit Snøhvit-áššis čuovvoluvvon davviguovloovddideami ealáhusdimenšuvnna vuolde. Mearrádusain deattuhuvvo ahte Sámediggi ii leat prinsihpalaččat vuostá oljju ja gássaroggamiid Barentsábis jos dárbbášlaš eavttut leat biddjojuvvon.

Sámedikki vuolggasadji Snøhvit-mearrádusa rájes mii dahkkojuvvui 2002:s ii leat rievdan. Sámediggi vuordá ain čilgehusaid vuoigatvuodagažaldagaid ektui mat mearrádusas čuvgejuvvojit.

Sámediggi čujuha dán oktavuodas ahte árbevirolaš riddoássan lea deataleamos ágga sorjjasmeahttunvuhtii ja vuoigatvuodáide resurssaide mearas - dát guoská diedusge maiddái sámiide danne go lea sierra álbmot. Álbmotrievtti mielde lea sámiin go lea eamiálbmot oljo- ja gássavuoigatvuodát sin árbevirolaš resursaguovlluin. Ferte deattuhuvvot ahte Sámediggi ii oaivvil dan ahte vuoigatvuodát gullet dušše beare sámiide.

Barentsáhpai lea leamaš áibbas deatalaš resursaguovlu sámi ássamii. Ekologalaš oktavuodas dán mearraguovllus lea álohii leamaš njuolga mearkkašupmi sámi kultuvrra ja servodaga ovddideapmái.

Danne lea Norga geatnegahttojuvvon vuhtii váldit sámi beroštusaid ja oainnuid resursageavahan plánaid hábmedettiinis. Sámediggi vuordá ahte Norga doahhtala riikkaidgaskasaš rievttálaš geatnegasvuodaid, ja ahte sámi beroštusat gozihuvvojit buriin vugiin buot bargguin mat álggahuvvojit.

Petroleumadoaimmas historjjálaš eamiálbmotguovlluin ja daid olggobealde lea njuolga mearkkašupmi sámiide ja eará eamiálbmogiidda davviguovlluin. Odđa resurssaid geavaheapmi nugo olju ja gássa rahpet odđa vejolašvuodaid, muhto maiddá leat áittan eamiálbmogiid árbevirolaš eallinvuđđui earret eará areáladuohtademiid ja birrasa billisteami ektui.

Sámedikki mielas lea heittot go váikkuhančielggadusas eai guorahallojuvvo bajimus gažaldagat dálkkádatrievdamiid ja birrasa oktavuodas. Goliat-fealta lea vuosttaš oljofealta mii geahččaluvo rahppojuvvot Barentsábis, ja danne dat sáhttaš buvttihit stuorát preassa rahpat odđa fealttaid. Danne ferte Goliat árvoštallojuvvot dán olis. Duođastuvvon lea maiddá ahte dálkkádatrievdamat ártalaš guovlluin áiggi mielde leat rievdan fuonit guvlui, ja dat lea deatalaš bealli maid ferte árvoštallat oljoroggama oktavuodas Barentsábis. Sámedikki mielas ii leat buorre dat go Eni Norge bargá dan máhtolašvuoda vuodul mii lea boarásmuvvamin, erenoamážit go mii diehtit ahte ekovuogádaga dillái váikkuha dálkkádat mii čađa gaskka lea rievdamin.

Sámediggi vuordá ahte biddjojuvvojit čavga birasgáibádusat ja standárddat vejolaš doaimmaide oljofealtna Goliat huksema ja doaimma oktavuodas, ja ahte biddjojuvvojit rámmat maiguin suodjaluvvojit erenoamáš árvolaš ja rašis guovllut negatiivvalaš váikkuhusaid vuostá. Sámediggi vuordá ahte buot dat biras- ja sihkarvuodagáibádusat mat biddjojuvvojit Barentsábi ja Lofuohta hálddašanplániid čuovvoluvvojit.

Sámediggi čujuha ahte váikkuhaniskančielggadus lea veaháš váilevaš riskaválddahallama ektui lihkohisvuodaid ja oljoluoitimiid oktavuodas go olju fievrriiduvvo ja dolvojuvvo fatnasiiguin Goliat-fealtna vuostáiváldinterminálaide. Dán muttos luoitinviidodagas lea stuorra áitta Davvi-Norgga rittuguvlui. Sámediggi rávve ahte vejolaš áitagaš lihkohisvuodaid oktavuodas dalle go olju fievrriiduvvo fatnasiiguin válddahallojuvvojit ja analyserejuvvojit vuđoleappot ja daidda biddjojuvvojit mearkkašumit plánas ja makkár váidudandoaimbajijut leat petroleumagávdnosiid huksema ja doaimma várás.

Sámediggi oaivvilda maiddá ahte váikkuhaniskančielggadus lea váilevaš guolástusaid ektui. Norut-raporttas (2008:14) boahdá ovdan ahte huksemis sáhttet šaddat ollu fuones váikkuhusat guolástusaide, go fas váikkuhaniskančielggadusas daddjojuvvo earret eará ahte "hui unna vejolašvuodta ahte guollenáliide šattašedje fuones váikkuhusat mihtidahtti viidodagas". Danne lea deatalaš ahte váikkuhusat guolástusaide árvoštallojuvvojit vuđolaččat viidáset proseassas.

Dálkkádatrievdamat buktet váikkuhusaid maiddá ealáhusaide nannámis, erenoamážit boazodollui. Dát dieđut maid váilot váikkuhaniskančielggadusas. Dán oktavuodas čujuhit Ealát-dutkanprošektii, mii dutká makkár váikkuhusat dálkkádatrievdamiin leat boazodollui.

Oljodustehusas ja eará dustehusplánain miehtá rittu ferte leat alimus standárda, ja dain fertejit leat sierra čovdosat goaves dálkkádagaid várás go muhtumin temperatuvra lea vuollin, leat heajos dálkkit ja lea sevdnjes áigi. Sámediggi evttoha ahte áshuvvojit stáhtalaš geatnegahtti dáhkádusat garantistan jos lihkohisvuodat dáhpáhuvvet, das mielde doaimbajijut maiguin sihkkarastit sámi ealáhusaid ja báikegottiid miehtá rittu.

Sámediggi eaktuda ahte vejolaš elrávdnjegeavaheapmi Goliat-huksema árvoštallojuvvo sierra sámi kulturmuittuid, sámi kultuvrra, boazodoalu, mearrasámi guolástusaid, meahccegeavaheami, ealáhusdoaimma ja servodateallima ektui.

Ollislaš resursahálddašeapmái gullá sámi ealáhusaid, árbedieđuid ja boazodoalu areálaid ja eará ealáhusdoaimma luondduvuđđosa suodjaleapmi. Dasa gullet maiddá birrasa suodjaleapmi miehtá rittu ja árbevirolaš mearrabivdu ja luossabivdu. Sámediggi oaidná ahte lea dárbu oazžut oktasáš áddejumi

aktevrraid gaskka main lea beroštupmi Davviguovlluin dan ektui makkár eavttuid eamitálbmot-dimensuvdna bidjá oljo- ja gássaovddideapmái.

Árktalaš ráđi raporttas; Arctic Human Development Report jagis 2004, čujuhuvvo ahte árvorávdnji Árkthisis johtá davvin máttásguvlui. Davvin vižžojuvvojit ollu árvvut luondduresurssaid hámis, go dat mii ođđasis investerejuvvo čálggus, oahpus, infrastruktuurras ja eará sosiála ja ekonomalaš doaibmabijuin. Sámiin go lea eamiálbmot leat vuoigatvuođat, mii mearkkaša:

vuoigatvuohta čázevuloš resurssaide

vuoigatvuohta guldaluvvot

vuoigatvuohta searvat mearrádusproseassaide

vuoigatvuohta oažžut ávkki vuoittus - dahje vearuhit doaimmaid

vuoigatvuohta dasa ahte ráhkaduvvo ollislaš váikkuhaniskančielggadus, mas mielde maiddái buot mii guoská eamiálbmogiid eallimii, ekonomijai ja dearvvašvuhtii.

Dat konvenšuvnnat maid Norga lea dohkkehan, váldoáššis ILO konvenšuvdna nr 169, bidjet rievttalaš rámmaid resursageavaheapmái davvin. Jos dán álbmotrievttalaš rámmadahkosis galggaš lea váikkuhus, de lea dárbu gulahallat ovttas aktevrraiguin main leat beroštusat Davviguovlluin dan ektui makkár eavttuid dat bidjet erenoamážit oljo- ja gássa- ja dasto mineraaloovddideapmái. Dasa lassin lea dárbu máhtolašvuođa dáfus ángiruššat vai sámi servodagas livččii buoret vejolašvuohta addit rávvagiid, bargat hálldašandoaimmaiguin ja dasto politihkalaččat stivret ovdáneami davvin.

Sámediggi háliida geavahit vejolašvuođa mii lea boahhteáiggi ealáhusovddideamis háhkan dihte nannoset vuođu olles sámi servodahkii. Dát guoská sihke oktavuhtii servviiguin ja eará beroštusaiguin Davviguovlluin, ja sámiálbmoga ektui. Jos Sámediggi galgá sáhttit dohkkehit ođđa petroleuma-doaimma, de ferte Sámedikkis leat duohta vejolašvuohta leat mielde mearrideamen ja váikkuheamen mearrádusaide ja mearrádusproseassaide nugo álbmotriekti geatnegahtá Norgga dahkat. Mis ferte leat sihkarvuohta das ahte doaimmas ja árvvuin mat háhkkujuvvojit duodái lea ávki sámi álbmogi.

Sámediggi muittuha ahte Ráđđehusa davveguovlostrategiijas daddjojuvvo ahte eiseválddit áigot aktiivvalaččat láhčit guovlulaš ja báikkálaš riekkisváikkuhusaid ovddideami. Ja ahte huksendoaimmaid oktavuodas lea deatlaš ahte ovttaskas operatevrafitnodagat ásahit kvalifikašuvdnaortnegiid báikkálaš ja guovlulaš skáhppojeddjáide. Dasto dadjá Ráđđehus strategiijas ahte dat áigot álggahit sierra prošeavtta mas kártet petroleumadoaimma riekkisváikkuhusaid davvin vásihusaid vuođu mat dán rádjai leat. Strategiijain julggaštuvvo ahte eamiálbmotdimensuvdna lea heivehuvvon oassi davviguovlopolitihkas.

Dasa lassin go árvvut fievrividuvvojit ruovttoluotta sámi báikegottiide, fertejit báikegottit oažžut máhtolašvuođa deaividit ovdáneamiin. Dán sáhtta dahkat prinsihpa bokte ahte rievttalaččat juohkit buriid ja daiguin ávkkástallat searvevuođa bokte stáhtalaš eiseválddiiguin ja/dahje servviiguin. Resurssaid roggan- ja ávkkástallanvejolašvuođa eaktun lea dat ahte árvvut maid doaibma buktá juogaduvvojit rievttalaččat. Ovdamunit galget erenoamážit leat ávkin daid berošteddjáide geaidda dat njuolga gusket. Dat sáhttet leat duohta váikkuhanfámu oažžun mearrádusaide, dieđut oanehis- ja guhkes áiggi váikkuhusaid birra ja gelbbolašvuohta ja kapasitehta atnit ávkki ođđa doaimmas. Deatlaš lea ovddidit dáláš ja ođđa ealáhusaid vuođđun sámi ássamii ja sámi kultuvrii. Sámedikki oaidnu lea ahte ođđa ealáhusdoaimma riekkisváikkuhusat, ja erenoamážit ođasmuvakeahtes resurssaiguin ávkkástallan, galgá maiddái váikkuhit sámi ásahusaid kapasitehta- ja máhtolašvuođa huksema.

Sámediggi gávnnahe ahte doaibmabijut mat hábmejuvvojit váikkuhaniskančielggadusas ja mat galget váidudit negatiivvalaš váikkuhusaid ja nannet positiivvalaš váikkuhusaid sámi beroštumiid ektui leat konstruktiiiva, ja ahte dat sáhttet buhttet ollu dain vahágiin mat šaddet huksemis. Hástallussan lea ahte buot dát doaibmabijut čađahuvvojit Goliat-fealtta huksema oktavuodas. Deatlaš lea maiddái ahte doaibmabiju oamasteaddji konkrehta gulahallá sihke boazodoaluin ja guolástusealáhusain dan ektui ahte unnudit vahágiid daidda ealáhusaide nu unnin go vejolaš. Danne ferte rogganindustriija ráhkadit sierra eamiálbmotstandárddaid mat leat heivehuvvon oassin servviid servodatlaš sosiálalaš geatnegas-

vuodain, nu gohčoduvvon Corporate Social Responsibility. Dát gáibida ahte servviin lea áddejupmi movt eamiálbmogat leat heivehan iežaset birrasiiddaseaset, sin resursaávkástallamii dološ áiggiid rájes vuoigatvuodaide, nationála láhkaaddimii ja riikkaidgaskasaš riekteovdáneapmái.

Ferte maiddái ovddidit máhtolašvuoda ja gelbbolašvuoda eamiálbmogiid gaskkas vai dat sáhttet deaividit daiguin hástalusaiiguin maid resursaroggan buktán. Rogganindustriija sáhtta fállat gelbbolašvuoda ja máhtolašvuoda bajidandoaimabijuid sihke sámi servodagas ja ealáhuseallimis. Konkrehta doaimabidjun sáhtta leat sámi gelbbolašvuodabirrasiid máhtolašvuoda huksen. Dasto lea maiddái dárbu ahte Sámi allaskuvlii ja dan ovttasbargo ásahusaide addojuvvo vejolašvuotta ovddidit gelbbolašvuoda čázevulošresurssaiguin ávkástallamis ja makkár mearkkašupmi dain sáhtta leat sámi kultuvrii ja servodateallimii. Ja ahte láchčojuvvo dilli nu ahte sámi ja eará eamiálbmot nuorat sáhttet oazžut oahpahusa petroleumadoaimma birra eamiálbmotdimenšuvnnain.

Sámedikki oaidnu lea ahte eamiálbmotvuoigatvuodát galget leat mielde stivremin dan movt petroleumadoaimmat Barentsábis plánejuvvojit geavahuvvot, movt doaimma čadahuvvo ja movt árvvut juogaduvvojit. Oasi ávkástallanárvvus sáhtta várret eamiálbmotfondii váikkuhangaskaoapmin riekkisváikkuhusaide davvin servodat- ja ealáhusovddideapmái. Sámediggi vuordá ahte dán birra šaddet konsultašuvnnat ja gulahallan stáhtalaš eiseválddiiguin.

Stuorra fitnodagaid doaimma sáhtta váikkuhit rámmaeavttuide mealgat, ja danne lea Sámedikkis beroštupmi gulahallat daiguin. Sámediggi lea dán rádjai proseassas gulahallan konstruktii vvalaččat doaimbajiju oamasteddjiin Eni Norge AS:in. Sámedikki dievasčoahkkin lea mearrádusa hámis dadjan ahte lea buorre jos Eni Norge ráhkadivččii etihkalaš njuolggadusaid doaimmasis sámi guovlluin. Eni Norge etihkalaš njuolggadusain biddjojuvvo ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid birra vuodđun, ja mii mearkkaša dan ahte Eni Norge atná árvvus sámi vuoigatvuodaide, ja ahte konsultašuvnnaid bokte áigu geahččalit boahit ovttaoaivilii sámi álbmogiin mearrádusaid hárrái mat gusket sámiide njuolga.

Sámediggi deattuha ahte dat ávnnašlaš riektegažaldagat gullet vuosttažettiin sámiid ja stáhta gaskasaš oktavuhtii. Sámediggi vuordá ahte Oljo- ja energiijadepartemeanta bijašii resurssaid geavahussii vai Sámediggi oččošii vejolašvuoda gozihit sámi beroštumiid petroleumadoaimmaid plánema ja čadaheami oktavuodas sámi guovlluin ja daid olggobealde diehtelas vugiin ja ovddidit dárbašlaš fágalaš návccaid konkrehta huksenáššiid čuovvoleapmái.

Suoidnemánu 1. b. 2005 gonagaslaš resolušuvnna ektui konsultašuvnnaid hárrái stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki gaskka bivdá Sámediggi konsultašuvnnaid Oljo- ja energiijadepartemeanttain ovdalگو stuorradiggeproposišuvdnaárvalus Goliat-huksemis loahpalaččat gárvejuvvo. Sámediggi áigu konsulteret daid mearrádusaid ja doaimbajijuid hárrái main sáhtta leat váikkuhus sámi beroštumiide njuolga. Konsultašuvdnaproseassas bidjá váikkuhaniskančielggadus deatálaš vuodtu molssaeavttuid válljemii. Seamma guoská dasa makkár eavttut mearriduvvojit vejolaš huksemii. Sámediggi ávžžuha ovddasvástideaddji stáhtalaš eiseválddi váldit oktavuoda Sámedikkiin mearridan dihte konsultašuvdna áigemeari.

Bargiidbellodaga sámediggejoavkke lahtut (Bb) dorjot Sámediggeráđi mearrádusárvalusa čuovvovaš rievdadusaiguin:

Evttohus 2

Gávccát teasktaoasi lohppii lasihuvvo čuovvovaš odđa cealkka:

Dát guoská erenoamážit guolástusaide mearrasámi riddo- ja vuotnaguovlluin gos ollu bivdiin lea ruovttulagaš bivdu lávga dálldoalu oktavuodas, ja geat unnán dahje eai oppage bivdde eará báikkiin.

Gávccát teakstaoassái lasihuvvo sátni "jiekŋadálki" vuosttaš cealkagii:

Oljodustebusas ja eará dustebusplánain miehtá rittu ferte leat alimus standárda, ja dain fertejit leat sierra čovdosat goaves dálkeádagaid várás go muhtumin temperatuvra lea vuollin, lea jiekŋadálki, beajos dálkekit ja lea sevdnjes áigi.

Ovccát teakstaoassái lasihuvvo "mearrasámi guolástusaid".

Sámediggi eaktuda ahte vejolaš eivránjegeavabeapmi Goliat-hukseamis árvvoštallojuvvo sierra sámi kulturmuittuid, sámi kultuvrra, mearrasámi guolástusaid, boazodoalu, meahcegeavabeami, ealáhusdoaimma ja servodateallima ektui.

Njealjájin maŋimuš teakstaoasis biddjojuvvo sáni "sáhtta" sadjái "ferte" cealkagis:

Oasi ávkkástallanárvvus ferte várret eamiálbmotfondii váikekubangaskaopmin riekkisváikekubusaide davvin servodat- ja ealáhusovddideapmái.

Nubbin maŋimuš teakstaoasis sihkkojuvvojit sáni: "áigu geahččalit boahit"

Eni Norge etihkalaš njuolggadusain biddjojuvvo ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid birra vuodđun, ja mii mearkkaša dan ahte Eni Norge atná árvvus sámi vuoigatvuodaid, ja ahte konsultašuvnmaid bokte galgá šaddat ovttaoavilii sámi álbmogiin mearrádusaid hárrái mat gusket sámiide njuolga.

Evttohus 3

Sámediggi doarju muđui sámediggeráđi árvalusevttohusa.

Evttohus 4

Sámealbmot bellodat (SáB) ja Čielga Sámi jietna (ČSj)

Goliat fealta lea Barentsábis ja danne dat lea dakkár guovlu mii lea meroštallojuvvon erenoamáš árvvolaš guovlun. Barentsáhpi lea dehálaš guolástusealáhussii. Buktá hui stuorra riskka jos Offshore oljoroggandoaimma válljejuvvo dán guovllus, birrasa, dálkkiid ja biekkaid geažil.

Sámediggi oaiivvilda danne ahte áidna oljorogganmolssaeaktu dán fealttas lea gáddái fievrredeapmi. Biras- ja riskaárvvoštallan ferte čađahuvvot dainna lágiin ahte sorjankeahces ja iskanvejolaš analysa sáhtta biddjojuvvo vuodđun Stuorradikki meannudeapmái.

Sámediggi lea ovdal áššis 06/02 Snøhvit-fealtta huksenáššis nannen ahte sámi álbmogis leat álbmotrievtti mielde vuoigatvuodát oljo- ja gássaressursaid hálddašeapmái sámi resursaguovlluin. Danne galget dát vuoigatvuodát boahit albmossii das movt petroleumaresurssat Barentsábis geavahuvvojit ja plánejuvvojit geavahuvvot, movt doaimmat čađahuvvojit ja movt árvvut juogaduvvojit.

Sámediggi lea ain vuordimin čilgehusa mii guoská Snøhvit-mearrádussii 2002:s. Sámediggi oaiivvilda danne ahte stáhta ferte fuolahit das ahte Goliat konsešuvdnaevttuin, galgá oljju gáddái fievrredeapmi čielgasit boahit ovdan ja dasto ahte galgá árahuvvot nátionála álgoálbmotfoanda mii galgá oazžut proseantaoasi dáid doaimmaid badjelbáhčagis. Foandda ásaheapmi, proseantaoasi ja ulbmil mearriduvvo gulahallama bokte Sámedikkiin.

III Jienasteapmi

43 áirasis ledje 34 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Ealáhus- ja kulturlávdegotti evttohus 1 mearriduvvui čoahkkinjođiheaddji duppaljienain - 17 jienain 17 jiena vuostá.
- Ealáhus- ja kulturlávdegotti evttohus 2 hilgojuvvui 20 jienain. 14 jienastedje beali.
- Ealáhus- ja kulturlávdegotti evttohus 3 – ii dárbu jienastit evttohusa.
- Evttohus 4 hilgojuvvui 29 jienain. 5 jienastedje beali.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhavuorrolistu ja replihkat

	Sáhavuorru	Replihkka
1	Per Edvin Varsi, áššejođiheadđji	
2	Klemet Erland Hætta	Egil Olli
		Per Edvin Varsi
	Klemet Erland Hætta	
3	Olaf Eliassen	Klemet Erland Hætta
		Terje Tretnes
	Olaf Eliassen	
4	Inger Jørstad	Klemet Erland Hætta
		Olaf Eliassen
		Terje Tretnes
	Inger Jørstad	
5	Per Andersen Bæhr	Per Edvin Varsi
		Marianne Balto
	Per Andersen Bæhr	
6	Terje Tretnes	Per Edvin Varsi
	Terje Tretnes	
7	Jánoš Trosten	Willy Ørnebakk
		Klemet Erland Hætta
		Egil Olli
	Jánoš Trosten	
8	Tor Mikalsen	
9	Marit Kirsten Anti Gaup	
10	Isak Mathis O. Hætta	
11	Marianne Balto	
12	Per Edvin Varsi	
13	Egil Olli	
14	Terje Tretnes	
15	Klemet Erland Hætta	
16	Per Andersen Bæhr	
17	Tor Mikalsen	
18	Kirsten Appfell-Eira	
19	Isak Mathis O. Hætta	
	Per Edvin Varsi	
	Per Edvin Varsi, čoahkkinnortnegii	
	Terje Tretnes, čoahkkinnortnegii	
	Klemet Erland Hætta, čoahkkinnortnegii	
	Jánoš Trosten, čoahkkinnortnegii	
	Isak Mathis O. Hætta, čoahkkinnortnegii	

VI Sámedikki mearrádus

Čujuhit Oljo- ja energiijadepartemeantta skábmamánu 7. b. 2008 beaiváduvvon reivii mas mielddusin váikkuhaniskančielggadus mii guoská plánejuvvon Goliat oljofealtta huksemii Barentsábis.

Goliat lea dakkár guovllus mii Barentsábi ja Lofuohta hálddašanplánas (stuorradiggedieđáhus nr 8

(2005-2006) lea meroštallojuvvon erenoamáš mávssolaš guovlun. Sámediggi oaivvilda ahte dát váikkuhančielggadus lea váilevaš mánngga dáfus. Earret eará dálkkádatrievdamiid, guolástusaid ja oljosuodjalandustehusa ektui.

Sámediggi lea ovdal meannudan petroleumaášši Snøhvit huksema oktavuodas. Áššis R 205/91attii Sámediggi prinsihpalaš cealkámuša huksemiid ja luonddulihkahallamiid ektui mat hehttejit sámi ealáhusbarggu ja mat muđui sáhttet buktit fuones váikkuhusaid sámi kultuvrii. Sámedikki dievasčoahkkinmearrádusas áššis 06/02 Snøhvit-fealtta huksen – sámi vuoigatvuodaid goziheapmi oljo- ja gássaroggamiid oktavuodas sámi resursaguovlluin, daddjojuvvo ahte sámi álbmogis leat álbmotrievtti mielde, vuoigatvuodat oljo- ja gássaresurssaid hálddašeapmái. Sámiid vuoigatvuodat go lea eamiálbmot fertejit danne vuhtii váldojuvvot go plánejuvvo movt petroleumaresurssat Barentsábis galget geavahuvvot, movt aktivitehta čađahuvvo ja movt árvvut galget juogaduvvot.

2005-2009 sámediggeplánaáigodagas dagai dievasčoahkkin ovttajienalaš mearrádusa áššis 49/06 Sámediggeráđi riikkaidgaskasaš ángirusšamat ja áššis 68/07 Davviguovloovddideami čuovvoleapmi. Goappašiin dáiin áššiin lea riektebealli ja eará bealit Snøhvit-áššis čuovvoluvvon davviguovloovddideami ealáhusdimenšuvnna vuolde. Mearrádusain deattuhuvvo ahte Sámediggi ii leat prinsihpalaččat vuostá oljju ja gássaroggamiid Barentsábis jos dárbašlaš eavttut leat biddjojuvvon.

Sámedikki vuolggasadji Snøhvit-mearrádusa rájes mii dahkkojuvvui 2002:s ii leat rievdan. Sámediggi vuordá ain čilgehusaid vuoigatvuodagažaldagaid ektui mat mearrádusas čuvgejuvvojit. Sámediggi čujuha dán oktavuodas ahte árbevirolaš riddoássan lea deataleamos ágga sorjjasmeahttuvuhtii ja vuoigatvuodaide resurssaide mearas - dát guoská dieđusge maiddái sámiide danne go lea sierra álbmot. Álbmotrievtti mielde lea sámiin go lea eamiálbmot oljo- ja gássavuoigatvuodat sin árbevirolaš resursaguovlluin. Ferte deattuhuvvot ahte Sámediggi ii oaivvil dan ahte vuoigatvuodat gullet dušše beare sámiide.

Barentsáhi lea leamaš áibbas deatalaš resursaguovlu sámi ássamii. Ekologalaš oktavuodas dán mearraguovllus lea álohii leamaš njuolga mearkkašupmi sámi kultuvrra ja servodaga ovddideapmái. Danne lea Norga geatnegahttojuvvon vuhtii váldit sámi beroštusaid ja oainnuid resursageavahan plánaid hábmedettiinis. Sámediggi vuordá ahte Norga doahttala riikkaidgaskasaš rievttálaš geatnegasvuodaid, ja ahte sámi beroštusat gozihuvvojit buriin vugiin buot bargguin mat álggahuvvojit.

Petroleumadoaimmas historjjálaš eamiálbmotguovlluin ja daid olggobealde lea njuolga mearkkašupmi sámiide ja eará eamiálbmogiidda davviguovlluin. Ođđa resurssaid geavaheapmi nugo olju ja gássarahpet ođđa vejolašvuodaid, muhto maiddái leat áittan eamiálbmogiid árbevirolaš eallinvuđđui earret eará areáladuohtademiid ja birrasa billisteami ektui.

Sámedikki mielas lea heittot go váikkuhančielggadusas eai guorahallojuvvo bajimus gažaldagat dálkkádatrievdamiid ja birrasa oktavuodas. Goliat-fealta lea vuosttaš oljofealta mii geahččaluvvo rahppojuvvot Barentsábis, ja danne dat sáhtta buvttihit stuorát preassa rahpat ođđa fealttaid. Danne ferte Goliat árvvoštallojuvvot dán olis. Duodaštuvvon lea maiddái ahte dálkkádatrievdamat ártkalaš guovlluin áiggi mielde leat rievdan fuonit guvlui, ja dat lea deatalaš bealli maid ferte árvvoštallat oljoroggama oktavuodas Barentsábis. Sámedikki mielas ii leat buorre dat go Eni Norge bargá dan máhtolašvuoda vuodul mii lea boarásmuvvamin, erenoamážit go mii diehtit ahte ekovuogádaga dillái váikkuha dálkkádat mii čađa gaska lea rievdamin.

Sámediggi vuordá ahte biddjojuvvojit čavga birasgáibádusat ja standárddat vejolaš doaimmaide oljofealtta Goliat huksema ja doaimma oktavuodas, ja ahte biddjojuvvojit rámmat maiguin suodjaluvvojit erenoamáš árvvolaš ja rašis guovllut negatiivvalaš váikkuhusaid vuostá. Sámediggi vuordá ahte buot dat biras- ja sihkarvuodagáibádusat mat biddjojuvvojit Barentsábi ja Lofuohta hálddašanplánii čuovvoluvvojit.

Sámediggi čujuha ahte váikkuhaniskančielggadus lea veaháš váilevaš riskaválddahallama ektui lihkohisvuodaid ja oljoluoitimiid oktavuodas go olju fievrriduvvo ja dolvojuvvo fatnasiiguin Goliat-fealttas vuostáiváldinterminálaide. Dán muttos luoitinviidodagas lea stuorra áitta Davvi-Norgga rittuguvlui. Sámediggi rávve ahte vejolaš áitagat lihkohisvuodaid oktavuodas dalle go olju fievrriduvvo fatnasiiguin válddahallojuvvojit ja analyserejuvvojit vuđoleappot ja daidda biddjojuvvojit mearkkašumit plánas ja makkár váidudandoaibmabijut leat petroleumagávdnosiid huksema ja doaimma várás.

Sámediggi oaivvilda maiddái ahte váikkuhaniskančielggadus lea váilevaš guolástusaid ektui. Norut-raporttas (2008:14) boahdá ovdan ahte huksemis sáhttet šaddat ollu fuones váikkuhusat guolástusaide, go fas váikkuhaniskančielggadusas daddjojuvvo earret eará ahte "hui unna vejolašvuolta ahte guollenáliide šattašedje fuones váikkuhusat mihtidahtti viidodagas". Danne lea deatalaš ahte váikkuhusat guolástusaide árvvoštallojuvvojit vuđolaččat viidáset proseassas.

Dálkkádatrivdamat buktet váikkuhusaid maiddái ealáhusaide nannámis, erenoamážit boazodollui. Dát dieđut maid váilot váikkuhaniskančielggadusas. Dán oktavuodas čujuhit Ealát-dutkanprošektii, mii dutká makkár váikkuhusat dálkkádatrivdamiin leat boazodollui.

Oljodustehusas ja eará dustehusplánain miehtá rittu ferte leat alimus standárda, ja dain fertejit leat sierra čovdosat goaves dálkkádagaid várás go muhtumin temperatuvra lea vuollin, leat heajos dálkkit ja lea sevdnjes áigi. Sámediggi evttoha ahte áshuvvojit stáhtalaš geatnegahtti dáhkádusat garantistan jos lihkohisvuodát dáhpáhuvvet, das mielde doaibmabijut maiguin sihkkarastit sámi ealáhusaid ja báikegottiid miehtá rittu.

Sámediggi eaktuda ahte vejolaš elrávdnjegeavaheapmi Goliat-hukseamis árvvoštallojuvvo sierra sámi kulturmuittuid, sámi kultuvrra, boazodoalu, mearrasámi guolástusaid, meahccegeavaheami, ealáhusdoaimma ja servodateallima ektui.

Ollislaš resursahálddašepmái gullá sámi ealáhusaid, árbedieđuid ja boazodoalu areálaid ja eará ealáhusdoaimma luondduvuđđosa suodjaleapmi. Dasa gullet maiddái birra suodjaleapmi miehtá rittu ja árbevirolaš mearrabivdu ja luossabivdu. Sámediggi oaidná ahte lea dárbu oažžut oktasaš áddejumi aktevrraid gaska main lea beroštupmi Davviguovlluin dan ektui makkár eavttuid eamiálbmot-dimenšuvdna bidjá oljo- ja gássaovddideapmái.

Árktalaš ráđi raporttas; Arctic Human Development Report jagis 2004, čujuhuvvo ahte árvorávdnji Árktesis johtá davvin máttásguvlui. Davvin vižžojuvvojit ollu árvvut luondduresurssaid hámmis, go dat mii ođđasis investerejuvvo čálggus, oahpus, infrastruktuvras ja eará sosiála ja ekonomalaš doaibmabijuin. Sámiin go lea eamiálbmot leat vuoigatvuodát, mii mearkkaša:

vuogitvuolta čázevuloš resurssaide
vuogitvuolta guldaluvvot
vuogitvuolta searvat mearrádušproseassaide
vuogitvuolta oažžut ávkki vuoittus - dahje vearuhit doaimmaid
vuogitvuolta dasa ahte ráhkaduvvo ollislaš váikkuhaniskančielggadus, mas mielde maiddái buot mii guoská eamiálbmogiid eallimii, ekonomiijai ja dearvvašvuhtii.

Dat konvenšuvnnat maid Norga lea dohkkehan, váldoáššis ILO konvenšuvdna nr 169, bidjet rievttálaš rámmaid resursageavaheapmái davvin. Jos dán álbmotrievttálaš rámmadahkosis galggaš lea váikkuhus, de lea dárbu gulahallat ovttas aktevrraigui main leat beroštusat Davviguovlluin dan ektui makkár eavttuid dat bidjet erenoamážit oljo- ja gássa- ja dasto minerálaovddideapmái. Dasa lassin lea dárbu máhtolašvuoda dáfus ángiruššat vai sámi servodagas livččii buoret vejolašvuolta addit rávvagiid, bargat hálddašandoaimmaiguin ja dasto politihkalaččat stivret ovdáneami davvin.

Sámediggi háliida geavahit vejolašvuoda mii lea boahhteáiggi ealáhusovddideamis háhkan dihte nannoset vuodu olles sámi servodahkii. Dát guoská sihke oktavuhtii servviiguin ja eará beroštusaiguin

Davviguovlluin, ja sámialbmoga ektui. Jos Sámediggi galgá sáhttit dohkkehit ođđa petroleuma-doaimma, de ferte Sámedikkis leat duohta vejolašvuohta leat mielde mearrideamen ja váikkuheamen mearrádusaide ja mearrádusproseassaide nugo álbmotriekti geatnegahtá Norgga dahkat. Mis ferte leat sihkarvuohta das ahte doaimmas ja árvvuin mat háhkkojuvvojit duođai lea ávki sámii álbmogii.

Sámediggi muittuha ahte Ráđđehusa davveguovlostrategiijas daddjojuvvo ahte eiseválddit áigot aktiivvalaččat láchit guovlulaš ja báikkálaš riekkisváikkuhusaid ovddideami. Ja ahte huksendoaimmaid oktavuodas lea deatalaš ahte ovttaskas operatevrafitnodagat ásahtit kvalifikašuvdnaortnegiid báikkálaš ja guovlulaš skáhppojeddjiiide. Dasto dadjá Ráđđehus strategiijas ahte dat áigot álggahit sierra prošeavtta mas kártet petroleumadoaimma riekkisváikkuhusaid davvin vásihusaid vuodul mat dán rádjai leat. Strategiijain julggaštuvvo ahte eamiálbmotdimenšuvdna lea heivehuvvon oassi davviguovlopolitihkas.

Dasa lassin go árvvut fievrriduvvojit ruovttoluotta sámii báikegottiide, fertejit báikegottit oažžut máhtolašvuođa deaivdit ovdánemiin. Dán sáhtá dahkat prinsihpa bokte ahte rievttalaččat juohkit buriid ja daiguin ávkkástallat searvevuođa bokte stáhtalaš eiseválddiiguin ja/dahje servviiguin. Resurssaid roggan- ja ávkkástallanvejolašvuođa eaktun lea dat ahte árvvut maid doaimma buktá juogaduvvojit rievttalaččat. Ovdamunit galget erenoamážit leat ávkin daid berošteddjiiide geaidda dat njuolga gusket. Dat sáhttet leat duohta váikkuhanfámu oažžun mearrádusaide, dieđut oanehis- ja guhkes áiggi váikkuhusaid birra ja gelbbolašvuohta ja kapasitehta atnit ávki ođđa doaimmas. Deatalaš lea ovddidit dáláš ja ođđa ealáhusaid vuodđun sámii ássamii ja sámii kultuvrii. Sámedikki oaidnu lea ahte ođđa ealáhusdoaimma riekkisváikkuhusat, ja erenoamážit ođasmuvakeahtes resurssaiguin ávkkástallan, galgá maiddái váikkuhit sámii ásahtalaš kapasitehta- ja máhtolašvuođa huksema.

Sámediggi gávnaha ahte doaimbajut mat hábmejuvvojit váikkuhaniskančielggadusas ja mat galget váidudit negatiivvalaš váikkuhusaid ja nannet positiivvalaš váikkuhusaid sámii beroštumiid ektui leat konstruktiiiva, ja ahte dat sáhttet buhttet ollu dain vaháigiin mat šaddet huksemis. Hástalusson lea ahte buot dat doaimbajut čađahuvvojit Goliat-fealtta huksema oktavuodas. Deatalaš lea maiddái ahte doaimbajut oamasteaddji konkrehta gulahallá sihke boazodoaluin ja guolástusealáhusain dan ektui ahte unnudit vaháigiid daidda ealáhusaide nu unnin go vejolaš. Danne ferte rogganindustriija ráhkadit sierra eamiálbmotstandárddaid mat leat heivehuvvon oassin servviid servodatlaš sosiálalaš geatnegasvuodain, nu gohčoduvvon Corporate Social Responsibility. Dát gáibida ahte servviin lea áddejupmi movt eamiálbmogat leat heivehan iežaset birrasiidaseaset, sin resursaávkástallamii dološ áiggiid rájes vuoigatvuođaide, nátionála láchkaaddimii ja riikkaidgaskasaš riekteovdáneapmái.

Ferte maiddái ovddidit máhtolašvuođa ja gelbbolašvuođa eamiálbmogiid gaskkas vai dat sáhttet deaivdit daiguin hástalusáiguin maid resursaroggan buktán. Rogganindustriija sáhtá fállat gelbbolašvuođa ja máhtolašvuođa bajidandoaimbajuid sihke sámii servodagas ja ealáhuseallimis. Konkrehta doaimbajut sáhtá leat sámii gelbbolašvuođabirrasiid máhtolašvuođa huksen. Dasto lea maiddái dárbu ahte Sámi allaskuvlii ja dan ovttasbargo ásahtalaš addojuvvo vejolašvuohta ovddidit gelbbolašvuođa čázevulošresurssaiguin ávkkástallamis ja makkár mearkkašupmi dain sáhtá leat sámii kultuvrii ja servodateallimii. Ja ahte láchčojuvvo dilli nu ahte sámii ja eará eamiálbmot nuorat sáhttet oažžut oahpahusa petroleumadoaimma birra eamiálbmotdimenšuvnnain.

Sámedikki oaidnu lea ahte eamiálbmotvuoigatvuođat galget leat mielde stivremin dan movt petroleumadoaimmat Barentsábis plánejuvvojit geavahuvvot, movt doaimma čađahuvvo ja movt árvvut juogaduvvojit. Oasi ávkkástallanárvvus sáhtá várret eamiálbmotfondii váikkuhangaskaoapmin riekkisváikkuhusaide davvin servodat- ja ealáhusovddideapmái. Sámediggi vuordá ahte dán birra šaddet konsultašuvnnat ja gulahallan stáhtalaš eiseválddiiguin.

Stuorra fitnodagaid doaimma sáhtá váikkuhit rámmaeavttuide mealgat, ja danne lea Sámedikkis beroštupmi gulahallat daiguin. Sámediggi lea dán rádjai proseassas gulahallan konstruktiiivvalaččat doaimbajut oamasteddjiiin Eni Norge AS:in. Sámedikki dievasčoahkkinn lea mearrádusa hámis dadjan ahte lea buorre jos Eni Norge ráhkadivččii etihkalaš njuolggadusaid doaimmasis sámii guovlluin. Eni

Norge etihkalaš njuolggadusain biddjojuvvo ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid birra vuodđun, ja mii mearkkaša dan ahte Eni Norge atná árvvus sámi vuoigatvuodaid, ja ahte konsultašuvnnaid bokte áigu geahččalit boahit ovttaoavilii sámi álbmogiin mearrádusaid hárrái mat gusket sámiide njuolga.

Sámediggi deattuha ahte dat ávnnašlaš riektegažaldagat gullet vuosttažettiin sámiid ja stáhta gaskasaš oktavuhtii. Sámediggi vuordá ahte Oljo- ja energiijadepartemeanta bijašii resurssaid geavahussii vai Sámediggi oččošii vejolašvuoda gozihit sámi beroštumiid petroleumadoaimmaid plánema ja čadaheami oktavuodas sámi guovlluin ja daid olggobealde diehtelas vugiin ja ovddidit dárbbášlaš fágalaš návccaid konkrehta huksenáššiid čuovvoleapmái.

Suoidnemánu 1. b. 2005 gonagaslaš resolušuvnna ektui konsultašuvnnaid hárrái stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki gaska bivdá Sámediggi konsultašuvnnaid Oljo- ja energiijadepartemeanttain ovdalgo stuorradiggeproposišuvdnaárvalus Goliat-huksemis loahpalaččat gárvejuvvo. Sámediggi áigu konsulteret daid mearrádusaid ja doaimbajuid hárrái main sáhtta leat váikkuhus sámi beroštumiide njuolga. Konsultašuvdnaproseassas bidjá váikkuhaniskančielggadus deatalaš vuodu molssaeavttuid válljemii. Seamma guoská dasa makkár eavttut mearriduvvojit vejolaš huksemii. Sámediggi ávžžuha ovddasvástideaddji stáhtalaš eiseválddi váldit oktavuoda Sámedikkiin mearridan dihte konsultašuvdna áigemeari.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 27.02.09 dii. 12.00.

Vuodđogiella: Dárogiella

Ášši 11/09

Luvven politihkalaš doaimmas Sámedikkis - Marja Lisa Kappfjell

Arkiivaáššennr..
09/2606 / 25 - 58

Meannudeamit

Politiikalaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Čoahkkinjodihangoddi	26.01.09	Ássi 001/09
Válgalávdegoddi	25.02.09	01/09
Sámedikki dievasčoahkkín	24. – 27.02.09	11.09

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 27.02.09 dii. 12.00.

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus
1	26.01.09	Čoahkkinjodihangotti	Ášši 001/09 Luvven politihkalaš doaimmas Sámedikkis – Maja Lisa Kappfjell
2	01.12.2008	Maja Lisa Kappfjell	Fratredelse fra politiske verv i Sametinget

II Evttohusat ja mearkkašumit

Čoahkkinjodihangotti árvalus:

Maja Lisa Kappfjell luvvejuvvo doaimmas 1. várreáirrasin Bargiidbellodaga ovddas válgabiires 12 Máttasámeovuolu 2005-2009 válgáigodagas dannego lea bargagoahtán Sámedikki hálddahusas.

Válgalávdegotti árvalus:

Maja Lisa Kappfjell luvvejuvvo maid doaimmastis Sámedikki doarjjastivrra miellahttun. Su sadjái Sámedikki doarjjastivrii válljejuvvo Bente Mortensson, Snoasa. Persuvnnalaš várrelahttu John Kappfjell, Majavatn.

III Jienasteapmi

43 áirasis ledje 36 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Čoahkkinjodihangotti árvalus mearriduvvui ovttajienalaččat.
- Válgalávdegotti árvalus mearriduvvui ovttajienalaččat.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhavuorolistu ja replihkat

	Sáhavuorru	Replihkka
1	Kjersti Myrnes Balto, válgalávdegotti jodiheaddji	

VI Sámedikki mearrádus

Maja Lisa Kappfjell luvvejuvvo doaimmas 1. várreárrasin Bargiidbellodaga ovddas válgabiires 12 Máttasámeaguovlu 2005-2009 váлгаáigodagas dannego lea bargagoahtán Sámedikki hálddahusas.

Maja Lisa Kappfjell luvvejuvvo maid doaimmas Sámedikki doarjjastivrra miellahtun. Su sadjai Sámedikki doarjjastivrii válljejuvvo Bente Mortensson, Snoasa. Persuvnnalaš várrelahtu John Kappfjell,
Majavatn.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 27.02.09 dii. 12.05.

Vuodđogiella: Dárogiella

Ášši 12/09

Luvven politihkalaš doaimmas Sámedikkis - Bjarne Store-Jakobsen

Arkiivaáššennr..
009/2606 / 25 - 58

Meannudeamit

Politiikalaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Čoahkkinjodihangoddi	26.02.09	03/09
Válgalávdegoddi	26.02.09	02/09
Sámedikki dievasčoahkkín	24. – 27.02.09	11.09

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 27.02.09 dii. 12.05

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus

II Evttohusat ja mearkkašumit

Čoahkkinjodihangotti árvalus:

Bjarne Store-Jakobsen luvvejuvvo doaimmastis doarjjastivrra várrelahtun dan áigodagas go son doaibmá politihkalaš ráđdeaddin Sámediggerádis.

Válgalávdegotti árvalus:

Knut Store persovnnalaš várrelahtun doarjjastivrras evttohusat Berit Oskal Eira

III Jienasteapmi

43 áirasis ledje 36 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Čoahkkinjodihangotti árvalus mearriduvvui ovttajienalaččat.
- Válgalávdegotti árvalus mearriduvvui ovttajienalaččat.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkavuorolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Kjersti Myrnes Balto, válgalávdegotti jodiheddji	

VI Sámedikki mearrádus

Bjarne Store-Jakobsen luvvejuvvo doaimmastis doarjjastivrra várrelahttun dan áigodagas go son doaimá politihkalaš ráđđeaddin Sámediggerádis.

Knut Store persovnnalaš várrelahttun doarjjastivrras välljejuvvo Berit Oskal Eira

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 27.02.09 dii. 12.10.

Vuolláičállit leat lohkan čeahkkingirji ja duođastit ahte čállojuvvon mearrádušat leat nu movt Sámediggi lea mearridan.

Karášjohka 27.02. 2009

Čeahkinjođihangoddi

Jarle Jonasse
jođiheaddji

Inger Jørstad

Tone Finnesen

Per Edvind Varsi